פֿישל בּימקאָ

אויפן וועג פֿון לעבן

צווייט בוך

קראקע, לאָדזש, וואַרשע

ניו־יאָרק, 1967

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

FISCHEL BIMKO

OYFN WEG FUN LEBN

(ON LIFE'S PATH)

Volume 2

Copyright 1967
by
BINDER PUBLISHING CO.
33 Stephen Dr.
Englewood Cliffs, N. J.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

"CYCO" Publishing House
25 East 78th St., New York, N. Y. 10021

Printed in U. S. A.
KNIGHT PRINTING CORP.
382 Lafayette Street, New York, N. Y. 10003

פישל בימקאָ

אויפן וועג פון לעבן

קראָקע

לאָדזש

וואַרשע

שער-בלאט געצייכנט פון **יצחק ליכטענשטיין**

מיטן פנים צו אַמעריקע

איך דריי מיך דאָ אַרום ווי אַ ציג אויף דער לאַנקע. הרגע אַוועק אַזוינע ליבע טעג מיט זיצן ביים וואַסערל מיט מיידלעך, שלינגען שטיקער הימל, אויסמעסטן די גאַסן: די מאַנדזשעווער, דאַמבראַווער, סלאַווקאַווער, און נאַכמער — די קליינע, פּיצלדיקע, ריין־יידישע, וואו די בעבעכעס ליגן ביי זיי אין דרויסן, פאַר די טירן פון די הייזער. איך קען טאַקע ביי דער מומע שרה, איך זאָל אָפּזיין יאָרן — איר נישט אָפּעסן די ביינער. אָבער, וואָס איז דער תכלית? סמוז דאָך האָבן אַ שטיקל פּנים? פאַרן ערגעץ אַנדערש? אין וויפל שטעט וועל איך נאָך אַזוי אויסטאַפּן די מיידלעך? און כאַטש פון דער היים האַקט מע מיר אין קאָפּ אַריין: כזאָל זיצן אויפן אונטן, נישט האָבן קיין פליגן אין נאָז... ווייל סגייט מיר צו גוט דאָ... ספּעלט מיר נישט פון קיין פייגל מילך... כאָפּ איך זיך אַריין אין צוג ווי קיינמאָל גאָרנישט, און קום בשתיקה, אין מיטן דער נאַכט, אַהיים; כבין צוריק דאָ אויפן אַלטן קאָליע געסל, וואו מזעט נישט קיין לעבעדיקן הונט פאַר די אויגן; כגיב שטיל אַ קלאַפּ אין דער שייב, אַלע הויבן זיך אויף פון די בעטן: מקומט מיך אַוודאי זוכן און דערהערן מיך גאָר פון דרויסן. די מאַמע וועלט דערשראָקן:

— ווילסט זיין אַ מערדער אויף דייגע יאָרן? אַלע זיצן... פריער ווי אין אַ יאָר אַרום וועלן זיי נישט זען די ליכטיקע שיין פאַר די אויגן... ווילסט מזאָל דיך אויך אייניישבנען?

מיך אַרט נישט.

— כקען מיך נישט אַרומוואַלגערן מער... סקריכט מיר שוין פונעם האַלדז...

און בין צוריק, ווי פריער, אַ באַהאַלטענער אין שטוב. די זאָרג עסט יעדן אויף, צעקנייטשט דעם שטערן. די מאַמע שטייט אין געוועלב, נאָר סגייט איר גאָרנישט אײַן. זי פילט ווי סרוקט זיך דאָ עפּעס אָן אויף איר (מדאַרף איר קיין פינגער אין מויל נישט לייגן). דאָס זעלביקע ווי ביי אַלע, אַז זיי האָבן זיך אַרומגעוואַלגערט, נישט געקענט אין ערגעץ געפינען קיין

אַרט, ביז אַמעריקע האָט זיי פֿאַרבעטן צו זיך; די מאַמע וויל נישט אַמעריקע. סאיז ביי איר אַלצאיינס ווי אין ים אַריין.

— נאָר אַזוי איז גוט?

— אַלץ בעסער ווי אַמעריקע — דאָ קען זי מיך נאָך אָ מאָל זען פֿאַר די אויגן, און דאָרט — נישט; און מיט וואָס איז אָ קינד אָ קינד — אַז מקען עס נישט זען, נישט הערן רעדן, נישט גאָר? מיט וואָס איז אָ קינד אָ קינד?

דער טאַטע קייעט פֿאַרצוקט די באָרד, און שאָקלט זיך:

— אַיידער אים צו האָבן אין סיביר, איז שוין בעסער איבערן ים; אויב ער וועט זיך איצט אַדורכדרייען, זיך דערנאָך כאָפּן...

פֿאַר סיביר שרעקט זי זיך מער ווי פֿאַר אַמעריקע; זיי זענען ביידע נישט גוט, נאָר פון אַמעריקע קומט מע צוריק און פון סיביר — נישט; און כאָטש מזוכט זי צו פֿאַרנאָרן, געבן צו פֿאַרשטיין מיט שכל, נאָר וואָס וווייסט אָ מאַמע פון שכל, אַז מגייט ביי איר צונעמען אָ קינד? און אַז סקומט אויף דער נאָכט ליגט שוין פֿאַר מיר גרייט געלט אויף אָ שיפֿסקאָרטע. און מגייט צו דער באָן. מיט מיר איז די מאַמע, דער טאַטע, מיינע דריי ברידער, די אינציקע שוועסטער, ייטל, און פון אַלע באַקאַנטע — איין יידל גוטמאַן; אַז מזאָל מיך נישט באַהאַלטן — וואָלטן זיי אַוודאי געווען אין די הונדערטער, אָ האַלבע שטאָט. איך שטיי אין דער טונקעלער אַלי־טאַנע, וואו דער לאָמפּ איז גראָד פֿאַרלאָשן, און מזעט מיך נישט אַרויס. מיט מיר שטייט דער טאַטע, די מאַמע, כמעט אויף דער וואַנט, און אירע אויגן זענען ווי אָנגעגאָסן מיט דער אַרומיקער פינצטערניש. ספּנים אירס איז ציטעריק ווי ביי אָ קראַנק קינד, וואָס ברענט פון היץ. מיינע ברידער ווילן זיך נישט צופיל ווארפן אין די אויגן, שטיין אויף דער קיפּע. מווייסט שוין פון די קיפּקעלעך. אַז מקומט זיך דאָ צונויף וועמען אַרויסבאַגלייטן אויף איבערן ים, איז אַרום יענעם אָ קיפּקעלע. און מקומט גלייך צו קוקן: ווער ספּארט? און וואו מפּאַרט? און מער ברויך איך נישט. משה גייט הין און צוריק, שלמה קוקט אין אָ פענצטער, ווי נישט אים מיינט מע; ייטל דרייט זיך גלאַט אַזוי... יאַנקל נעמט נישט אַראָפּ קיין אויג פונעם זשאַנדאַר.

די מאַמע איז ווי אָ שטיין. כגיי שוין באָלד אַריין אינעם וואַגאָן, און זי וויל נאָך אַלץ נישט אַמעריקע, כזאָל אַוועק פון איר איבערן ים. און וועט אָפּילו נישט אויף לעולמות? זי וועט זיך אויסקוקן די אויגן, ביז כוועל קומען צוריק? אָדער זי וועט פֿאָרן צו מיר?

דער טאַטע וויל צעברעכן איר עקשנות:

— פֿאַרוואָס נישט? אַז מזאל אַוועק פֿאָרן ווי מפֿאָרט, וועט באַלד דאָרט מער זיין ווי דאָ; און וואָס איז די נפקא מינה, וואו?

— כע־כע־כע... זי קען אויף קיין פור נישט פֿאָרן, אַז די פור גיט אַ ריר, פֿאַרדרייט זיך איר גלייך דער קאָפּ — וועט זי קענען פֿאָרן אויף אַ שיף? מיטן ערשטן שאָקל, וואָס זי וועט זיך געבן, וועט ביי איר גלייך דער קאָפּ אַראָפּפֿאַלן.

דער צוג דערנענטערט זיך, און מיט יעדער רגע ווערט זי ציטערי־קער; סקומען אין איר אָן כוואַליעס, וואָס צעשויבערן איר: ווי קען מען איר זאָגן, אַז סאיז איר דאָ נישט גוט, זי זאָל דאָרטן גיין זוכן בעסער? ספעלט איר, חלילה, דאָ עסן,— און האָט נישט וואָס צו געבן די קינדער? דאָס אָרעמע געוועלבל אירס קען קאָרמען גאַנצע דערפער פויערים און אַנלייגן ביי די ווייבער אויפן געסל די פֿאַרטוכער — וועט זי דאָס נישט קענען פֿאָר זיך? וואָרן סלאָזט איר עמעצער נישט אַריינגענעמען אין שטוב מעל, צוקער, טיי, הירזש, און נאָך פון אַלעם, וואָס זי דאַרף האָבן? סלאָזט איר עמעצער דאָ נישט אויסווייגען איר ביטער האָרץ אין די ימים נוראים? מנעמט ביי איר אַוועק סבית המדרש? זי וועט אַוועק פונעם בית עולם אין וולאָשטשעוע, וואו זי האָט ליגן אירע זיידעס און עלטער־זיידעס? כאָטש זי קען זיך נישט פֿאַרגינען אַ סך צו פֿאָרן צו זיי אויף קבר־אבות — פון אַמעריקע וועט זי דאָס גיכער קענען? פון דאָרטן איז נענטער? פֿאָר וועמען וועט זי אים דאָ איבערלאָזן? פֿאָר די הינט, אַז זיי זאָלן אים צעשלעפּן? זי האָט נישט דאָ אירע זיבן־אַכט עופהלעך אויפן בית הקברות, וואו זי קען זיך אַוועקשטעלן מיט בייזע פיס, צענעמען די הענט, און שרייען ווי אַ לייב? זי האָט דאָך נאָך איר אַלטע מאַמע אין שטעטל; און ווי הייבט מע זיך אויף פון אַן אַלטער הונדערט־יעריקער מאַמע און מפֿאָרט פון איר אַוועק? און פון אַזוי פיל ברידער, שוועסטער? אַזוי פֿאָרן זיי טאָקע נישט איינע צו די אַנדערע — פון דאָרטן וועלן זיי יאָ פֿאָרן? וועט וועט דאָרט קומען צו איר אויף אַ שמחה, אַז זי וועט חתונה מאַכן אַ קינד? וועמען האָט זי דאָרטן? און דאָס, צוליב וואָס? פֿאָר אַ גרעסער חלק פלייש? וועט זי צוליב דעם אויסטוישן די לעבעדיקע מיט די טויטע? וואָס איז אַ גרויס שטיק פלייש? אַ שטיק פיש? זי האָט עס געברויכט פֿאָר די קינדער, אַז זיי זענען געווען קליין... אַצינד?...

און כפֿאַל אויף איר אַרויף:

— כהאָב אַמעריקע אין דרערד... נעם צוריק סגעלט פון דער שיפסקאָרטע... כפֿאָר קיין קראָקע... קראָקע איז דאָך נישט אַמעריקע... ווי ווייט איז עס אין גאַנצן?... הינטער דער נאָז... אַנצו־

נעמען מיט דער האַנט... כקען זיי פון דאַרטן אויך אויסשטעלן אַ פייג... כוועל מיך אַזוי לאַנג אַרומדרייען מיט נאָך אַזוינע אַנטלאָפענע, ביז מוועט קענען אויסדרייען דעם דישל אויף אַהיים... קיין יאָרן וועט עס נישט געדויערן...

און די מאַמע כאָפט זיך אָן אין קראָקע מיט ביידע הענט...

מע מאַכט פאַר מיר אַ וועג איבער דער גרענעץ

אָז כבין געקומען צוריק מיט קראָקע צו דער מומע שרה, האָט זי זיך זייער דערפרייט. זי האָט אויך נישט געוואָלט אַמעריקע. זי האָט אַוועקגעגעבן איר עלצטן זון, שלמה חיים, — אַמעריקע, האָט זי אים טאַקע נישט מער, (איך האָב אים דערנאָך אָפגעזוכט אין שיקאַגאָ). און נעמט גלייך גיסן מיט טרערן.

— וואָס זי האָט אים געהאַט צו לאָזן פאָרן. אַמער וואָלט זי זיך דעם קאָפּ אַראָפּגעהאַקט, סהאָרץ אַרויסגעריסן, און אים דאָ געהאַט, און אַזוי וואָס האָט זי?

איז דאָך שוין די מאַמע געווען געוועכט.

מנעמט זיך גלייך אַרומקוקן, מי ומי — וועט סזאָל מיך אַריבערנע־מען; פון דאַנעט קען מע כמעט ווי אַריבערקוקן אויף דער אַנדערער זייט, אָבער נישט מער ווי קוקן. אָז מוויל אַריבערגיין צי אַריבערפאָרן, דאַרף מע זיך גוט היטן די ביינער; מנעמט דיך גלייך אָן ביי דער האַנט:

— וואו גייסטו? און צו וואָס גייסטו? און אויף דערויף זענען דאָ שוואַרצערס, וואָס זענען געניט דערין; זיי נעמען דעם מענטש און גייען מיט אים ווי פון איין גאָס אין דער אַנדערער און ווי סזאָל נישט זיין קיין גרענעץ צווישן זיי ביידע; אָבער גראָד איז דאָ אַ שוואַרצע קאַץ אַדורכגעלאָפן און סאיז אויף דער מינוט נישטאָ קיינער וואָס זאָל מיך נע־מען אין די הענט אַריין. די מומע קוקט מיר אין די איגן אַריין. וואָרן, סמוז דען זיין אויף דער מינוט? מלייגט דאָ אָפּ פון אַ טאָג אויף איבער אַ טאָג — נישט סערשטע מאָל ווי סוועלט קאַליע, און נישט גראָד אויף מיין מזל אַרויף; סגעשעט דאָ יעדן אַנדערן מאָנטיק און דאָנערשטיק. סגייען דאָ אַרומעט הונדערטער און אויך טויזנטער יידן, און כבין נישט אין־און־אייגציק, וואָס סברענט ביי זיי די ערד אונטער די פיס. איך האָב נאָך דערווייל אַ דאָך איבערן קאָפּ.

איך זיך אין שטוב, און סנעמט מיך אפילו נישט אָן קיין חשק אַרויס־צוגיין אין דרויסן. און אַז כוועל מיך שוין נאָך אַ מאָל אַרומכאַפּן מיט אַ מיידל — וועט מיר שוין צוקומען אַ שטיק געזונט פון איר? צי פון איבערקייען דאָס אייגענע פון נעכטן און אייערנעכטן ביי שפּיגלמאַנען אין ביכער־געשעפט? אַז דער קאָפּ איז שוין דאָרטן, אין קראָקע... און סוועט שוין דאָ גאָרנישט אַריין אין אים. נאָר אַז די טעג הייבן־אָן גיין, און מקען זיך נישט אַרויסרירן, אַזוי בלייבט: אויב נישט דאָ אַרומעט, זאָל מע גיין דורך ערגעץ אַנדערש, די גרענעץ איז נישט בלויז דאָ, — זי ציט זיך אַרום און אַרום, אַביסל נענטערצו, אַוועקצוצו, אויף שיינע עטלעכע מייל. און כלאָ מיך אַרויס מיט דער מומע שרהס עלטערער טאָכטער, צירל, צו אירס אַ קרוב, וואָס קער זיך אָן אַ שני שבשלישי מיט איר מאַן, און דאַרף זיין אַ מאָכער אויף דער גרענעץ. מזוכט די קרובהשאַפט. און נישט וויל מוויל שפּאַרן געלט, קריגן וואָלוול, נאָר מזאָל זיך מיט מיר מענטשלעכער באַגיין. נישט צונויפּפּירן מיט אַלע אַנדערע יידן, וואָס מטרייבט ווי די אָקסן, מציט זיי אָפּ פון קאָפּ ביז די פּיס, און מלאָזט זיי ערשט דערנאָך אויף גאָטס באַראָט.

אין וואָלבראָם

קענן נאָכט קומען מיר אַריין אין אַ קליין פּיצל שטעטל, גרויס ווי אַ גענעץ, — וואָלבראָם. און ביים ייד וואו מהאָט אויפגעמאָכט די טיר, האָט מע טאָקע צוליב דער קרובהשאַפט, מיך אויפגענומען מיט ביידע הענט; אַז צירל האָט מיך געברענגט? פאָר מיר געמאָכט אַ בעט אויף איבער־צושלאָפן. מיט סתם אַ מענטש מאָכט מע נישט קיין גרויסע שהיות; מהייסט אים אַרויפגיין אויפן בוידעם, אָדער אין דער שאָפע אַריין, זיך אַוועקלייגן מיט די ביינער אויף אַן אויסגעשפּרייט בינטל שטרוי; איך האָב מיך אַריינגערוקט אין אַ פאַרבעט בעט ווי אַ גאַנצער כראָביע, מיט דריי הויכע קישענס צוקאָפּנס. אין דער פרי מיך צוגעבעטן צום טיש, און געמוזט מיטהאַלטן מיט אַ שטיקל ברויט און ציבעלע, אַ טעפּל שוואַרצע ציקאָריע. צירל, די מומע שרהס, האָט זיך געזעגנט, און איבער אַ מינוט, אַזוי ווי איך בין געבליבן אַליין — האָט זיך אַ ציטער אַריינגעכאָפּט צווישן מיינע ציין, און זיי האָבן געגומען אונטערטענצלען. שוין? כבין נאָך נישט אַרויס מיט אין פוס פאָר דער טיר, און די ציין ווארפן זיך

שוין ביי מיר אין מויל? וואס וועט שוין זיין דערנאך? כנעם מיר ספּעקל, און ער זאגט צו מיר, און דאס מיט א שבועה, אז ער וועט עס מיר גלייך נאכשיקן. וואַרן אין דרויסן, ווי איבער דער גרענעץ, איז אלע מאל גלייכער צו גיין, ווי סמאכט זיך, אן אלעם, זיין א לויידיקער מענטש. די ציין מיינע כאפן זיך אין דעם אן ווי אין א הייס געבראטנס; זיי דארפן נישט מער ווי דאס הערן—זיי זאלן זיך נעמען שאקלען. כזע שוין די גרענעץ וואו כוועל דארפן גיין, און סגייען אויך טויזנטער יידן. עפעס האב איך נישט קיין אמונה אין אים, אז ער זאל מיר טאקע דאס נאכשיקן. ווי אזוי? מיט וועמען? נאר א ברירה האב איך. כבין דאך ביי אים אין דער האנט. סזענען דאך בלויז א פאר העמדער, און מיט וואס בין איך דא איבער־ געלאדנט? סאיז דען עפעס פון יענע שווערע וואליזעס, אין וועלכע די יידן טראגן די בעבעכעס זייערע? אדער די בעטגעוואנטן ביי די יידענעס? וואס האב איך דא מער ווי די פאר העמדער, גאטקעס, מיט די פארשרי־ בענע שטיקלעך פאפיר? און ער זאל זיך גיין לאקאמען דערויף? נאכ־ דערצו ביי אן אייגענעם? ער האט דאך מיר אויפגענומען ווי אזוינעם, און נישט ווי קיין שלעפער, אן אורח; מיר געגעבן א בעט אויף איבער־ צושלאפן זיך, א טעפל שווארצע ציקאריע, און נישט ווי יענע אלע יידן וואס לויפן און ברעכן די פיס, קיין אמעריקע. איך פאר דאך בלויז קיין קראקע. און אין קראקע — זאגט ער — איז ער דריי מאל אין דער וואך. כאטש ער וואוינט דא, אין וואלבראם. וואס איז ביי אים קראקע? די הויזן, אין וועלכע ער גייט — האט ער געקויפט אין קראקע; די שיך — אין קראקע; נאך א גוטן טרונק ברענפן גייט ער קיין קראקע. און איך ווידער, ווי סזאל נישט זיין — קען דאך אים זאגן א רוח אין זיין טאטן ארייך! וואַרן, אין קראקע אז כבין — בין איך דאך נישט אין אמעריקע. וואו מקען מיר וויזן א פייג איבערן ים. און כקען דאך די משפחה זיינע אנכאפן ביים האלדז; צו וועמען האט מע מיך געגומען, צו א יד, א גנב?

און כאטש עס האט, לויט אלע אותות ומופתים, נישט געקענט פאלן קיין שום חשד אויף אים; און די אלע ריידן זיינע האבן זיך אויסגעוויזן צי זיין תורת לאקשן; זענען, פונדעסטוועגן, זינט דעמאלט ניינצן הונדערט און נייַן, אריבער מער ווי פיר קיילעכיקע צענערלעך, און, א־הא! ער וועט שוין דאס מער נישט ברענגען.

כגיי מיטן ייד

מיר גייען מיטן זעלביקן וועג, וואָס כבין נעכטן געקומען, — צוריק צו דער באַן. אַהערקומענדיק צו אים בין איך אויפגעזעסן אויף אַ וועגעלע, און געפאָרן — כהאָב דאָך געהאַט מיט זיך די יידענע; איצט בעט מע די פּיס, זיי זאָלן אַזוי גוט זיין, און גיין.

סאיז פריער טאָג אויפן שפּעטן זומער, און די אָפּגעשניטענע פעלדער ווילן גאָרנישט אַראָפּלאָזן פון זיך. די זון איז נישט אַזוי צעפּלאָקערט, און די ליכטיקייט אירע גלעט ווייך איבערן פּנים, ווי מיט ייַנג מוטערלעכע הענט. די בלייכקייט פונעם הימל איז אַ ריינע, אַן אויסגעוואַשענע, אַ בלאָע, און אין ערגעץ נישט באַפלעקט מיט גאָר; דער טאָג איז לויטער, הייטער, ווי אַ גוט אויסגעשלאָפענער, נאָך אַ לאַנגער און אַ זאַטער רו. אַז מקומט נאָענט צו דער באַן, לייגן מיר זיך אַנידער אויף דער גאָלער ערד, האָרט נעבן דער וואַסער־קאַטשקע, וואו דער לאָקאָמאָטיוו נעמט זיך אָן מיט וואַסער. מליגט אַזוי מיטן פּנים אַרויף, און די זון באַקט, וואַרעמט, די שטראַלן דראַפּן, ווי קליינע פליגעלעך זאָלן אַרומקריכן מיט זייערע דינע פיסעלעך. סאיז גאָרנישט ווי מוואָלט געלעגן אויף דרערד, נאָר ערגעץ אין די הייכן, וואו סאיז גוט זיך צו פאַרגעסן. צומאָלט גיט עפּעס אַ בלאָז צווישן גראָז, אַ פליגעלע, צי וואָס? פונעם וועלדל אַרום דערגייט אַ פלוצימדיק גערויש, ווי סוואָלט זיך געעפּנט אַ קוועלכל צווישן די וואַרצלען פון די ביימער, און געטומען רעדן. איך מאַך ראַפּטום אויף די אויגן, און אַזוי ווי כזע אַז דאָס ליגן איז נישט גלאַט אַזוי, נאָר אויף עפּעס אַרויף, — גיב איך אַ קוק אַריין מיין ייד אין פּנים:

— מברויך דאָ אויסליגן אויף הינדעלעך?

אַזוי קלערט ער מיר גלייך אויף:

— מברויך צופּאָרן קיין עלקיש; און פּאָרן מיט אַלע גלייך, מיטן צוג — טויג נישט; מקען זיך כאַפּן, אַז ער גייט מיך אַריבערפּעקלען, און ער וויל מיך נישט ריזיקירן.

— אויב אַזוי, קען איך דאָך אַליין צוגיין, איך באַוונדער און ער — באַוונדער, און מזאָל זיך דערנאָך טרעפן אין וואַגאָן; וואָס ברויך מע זיך ביידע פירן געאַרעמט ווי אַ חתן מיט אַ כלה?

שאָקלט ער מיטן קאָפּ אויף ניין.

— מקען מיך, כזאָל אפילו זיין אַליין, אויך אָפּשטעלן; מווייסט דאָ פון יעדן איינעם וואו ער פּאָרט, און צו וואָס אויך; און אַזוי ווי כבין נישט קיין שטאָטישער, וועט מע מיך גלייך נעמען אויפן צימבל.

— אויב אַזוי, ווי אַרומעט קלערט ער מיט מיר צו קומען קיין עלקישז אפשר צוגיין די פּאָר מייל צו פוס, מיטן וואַלד?

— ניין; מוועט אָפּוואַרטן דעם ערשטן־בעסטן פּראָכט־צוג, און זיך מיטנאַפּן מיט אים. וואָרן, ממוז דען דורכאויס פּאָרן מיט מענטשן, און מיט אָקסן איז נישט גוט?

מקען מיך נישט אָפּשרעקן אפילו מיט קיין חזירים, אַז מבאַדאַרף; אַרויפכאָפּן זיך אויף אַ צוג מיט רויטע וואַגאָנען, און פּאָרן מיטן קאָנדאָק־טאָר, איז ביי מיר נישט סערשטע מאָל; כפלעג אַראָפּגיין צו דער באַן, נישט קוקנדיק — צי סברויך אָנקומען אַ צוג מיט מענטשן, צי נישט; און אַזוי ווי סהאָט זיך נאָר באַוויזן אַ צוג מיט רויטע וואַגאָנען, — בין איך גלייך אַרויף צום קאָנדאָקטאָר, און פּאָר אַ גילדן, אַ פערציקער, געפּאָרן מיט אים וואו כהאָב באַדאַרפט.

און אַזוי ווי אַזאַ צוג איז איצט אָנגעקומען, בין איך שוין געווען אויף דער ברעמזע, ביים קאָנדאָקטאָר — כפּאָר מיט אים.

איבער איין רגע, כגיב אַ קוק — דער גאַנצער שמאָלער אַדורכ־גאַנג איז באַהאָנגען מיט פּויערים, מיט פויערטעס. פון וואַגעט האָבן זיי זיך מיט אַמאָל געגומען? פּאַרוואָס האָב איך זיי פריער נישט געזען? זיי זענען נאָך, צו דעם וואָס זיי האָבן זיך אָנגעפּאָקט, — נישט ליידיק; האָבן מיט זיך פּעק, וואָס זענען גרעסער פּאָר זיי; און דאָס, נישט נאָר מיט מיר, נאָר אומעטום, אויך אויף די אַנדערע וואַגאָנען. מיין קאָנדאָקטאָר איז נישט איין אייניציק. די אַנדערע וועלן אויך אָפּלעקן אַ ביינדל. און ויפיל סהאָבן זיך אַרויפגעכאָפּט — לויפן נאָכמער אַרום דעם צוג ווי די פּאַרסמטע מייז, און זוכן זיך אָנצוהענגען וואו מקען נאָר; וואָס פּאָר אַ בייזע כאָליערע איז אויף די פּויערים? וואָס לויפן זיי דאָ, און וואָס הרגענען זיי זיך אַוועק מיט די פּעק? קריכן אונטער די רעדער, אויפן דאָך, און קריען זיך ווי די מיז אין די לעכער? לאָזט זיך אויס, אַז זיי פּאָרן אויך קיין עלקיש, נאָר אויפן יריד. אַזוי ווי אַ צוג מיט מענטשן גייט דאָ אַדורך ערשט אין עטלעכע שעה אַרום, וועט אויף צו פּאָרן מיט אים — נישט זיין צו וואָס; זיי וועלן אָנקומען נאָכן יריד; און באַלד וועט מע זיי אַריינלאָזן אין וואַגאָנען מיט מענטשן, מיט אַזוינע פּעק? אַזוי כאָפּן זיי זיך מיט מיט די אַלצאינאיינעמדיקע רויטע וואַגאָנען פון די פּראָכט־צוגן, און זענען זיכער אַ שעה פריער צי דערנאָך אָנצוקומען אויפן יריד, און אויך מיט די פּעק. אָן די פּעק, וואָס וועלן זיי דאָרט האָבן צו פּאָר־קויפן?

אויפן צוג

דער צוג גייט, און כבין ווי אַרײַנגעהאַקט אין זיי, — כקען מיך נישט געבן קיין ריר; וואָלט ער זיך כאָטש צעלאָזט ווי ער קען, זיך אַ ביסל צערודערט — נײַן, ער גייט פֿאַמעלעכל, טריט ביי טריט, ווי אייגער זאָגט: וואָס האָט ער זיך צו איילן? און, אַפּנים, ווי אַנגעברוגזט וואָס זיי פֿאָרן אַן אַ גראָשן געלט, אָדער פֿאַר דעם וואָס זיי שטופּן אונטער דעם קאָנדאָקטאָר — ווען ער זיי אָפּטון אויף טערקיש, און דאָ מיט אַלעם בלייבן שטיין אויף אַ פֿאַר שעה. כגיי נישט מער. וואַרן, ער מוז זיי דאָס אַרײַנברענגען צו דער מינוט קיין עלקיש, אויפן יריד?

אַז מדערלעבט שוין צו זען דאָס שטעטל פון אַ מהלך, נעמט דער קאָנדאָקטאָר האַמעווען די רעדער פון די וואַגאָנען — די פּויערים צו וואַרפן זייערע פּעק מיט די קאָשיקעס, און שפּרינגען נאָך זיי פון די שטיג־לעך; אַ סך פֿאַלן דערביי אום, אַנדערע גיבן זיך בלויז אַ וואָקל, און בלייבן שטיין. זיי נעמען די פּעק אויף זיך, און לאָזן זיך צופוס אַוועק אינעם שטעטל אַריין.

אַז סזענען שוין מער קיין פּויערים נישטאָ, גיט דער ייד מיר אַ קוק אין די אויגן אַריין:

— מוועט אויך דאַרפן טון סאייגענע.

איך קוק אים אָן ווי פֿאַרנאַרט:

— כוועל שפּרינגען פון אַ גייענדיקן צוג?

— ער גייט? ער קריכט דאָך! אַז די אַלטע פּויערים שרעקן זיך נישט דערפֿאַר, וועסטו אַ יינגער בחור, מורא האָבן? סגאַנצע גיין זיינס איז פּונקט ווי ער זאָל שטיין.

איך וויל אפילו נישט הערן.

— ער זאָל אפילו קריכן אויפן בויך, וועל איך מיך נישט רירן.

ווערט שוין דער ייד בייז:

דער קאָנדאָקטאָר וועט מיך נישט אַרײַנברענגען אין שטעטל פֿאַר קיין שום געלט. ער ציטערט פֿאַר די אייגענע הויט. ער קען דערביי ברענען דעם קאָפּ. מיט דעם גילדן וואָס כגיב אים — מאַך איך אים נישט רייך. און ווען ער זאָל דאָס אָפּילו וועלן — וועט ער דאָס לאָזן? ער האָט אויך עפּעס צו זאָגן. וואָס בין איך אַ פּויער, — כזאָל אָפּקומען מיט אַ פֿאַר־פֿאַר אין דער זייט? אַז מוועט מיך אַראָפּנעמען — וועט מע זיך גלייך טשעפּען צו מיר; עפּעס אַ שטיקל דייטשל, דאָס קאָפּעלושל פֿאַררוקט אָן אַ זייט, — און סוועט ביי זיי נישט אַנדערש זיין, ווי כבין אַ קעשענע

גנבל! צו וואס דען בין איך אַראָפגעקומען אַהער, אויפן יריד? און אַנשטאָט קיין קראָקע, פאַרפאַרן אין לאָך אַריין.

און איבער איין מינוט געשטאַנען אויף דער ערד. כהאָב עס נאָך בעסער געמאַכט פאַר די פויערים. ווי דען נישט? נישט וואָס כבין געפאַלן נאָר אפילו זיך נישט געגעבן קיין וואָקל. איך האָב אונטערגעהאַלטן ביידע הענט, און אַ כאַפּ געטון דעם ייד פונעם צוג אַראָפּ — ווי ער וואָלט מיר אַרייַנגעפאַלן אין זיי; אַזאַ ייד, אַז כזאָל אים נישט געווען כאַפּן, האָט אַ ברירה געהאַט צו ווערן אַ פּאַר יידן פון אים.

אין עלקיש

איך שטיי אין אַ שיטער סאַסנאָווע וועלדל, ביי די שינעס; בלויז עטלעכע טריט איז דער שאַסיי — וואו סאיז איצט אַ געגיי פון פויערים, פויערטעס, וואָס טרייבן אָקסן, חזירים, און סשלעפּן זיך אויף קליינע פורעלעך, אַן אַ שיעור פורלעך, אייגענ הינטערן אַנדערן, — מיט סאָלעווקעס פלוימען, פעסלעך עפּל, בירן, און נאָר אַנדערע גוטע זאכן.

סאיז נאָכן שניט, די פויערים קענען שוין אַרויספירן זייערע תבואות אויפן יריד, אפילו די שטרוי פון זיי; די ביימער זענען שוין אָפּגעשאָקלט, זיי שטייען ווי אָפּגעדאַנקטע, מיט אַראָפּגעבויגענע קעפּ, גיבן־אָפּ די בלעטער, טוען זיך אויס מיט אַלעם נאָקעט, און סגאַנצע גוטס זייערס גייט אין שטאָט אַריין. מהאָט זיך בײדע גלייך אַריינגעדרייט צווישן די פורלעך, און זיך געפּאָקט ווי זיי, — אין שטעטל; און אַז מזאָל זיך איף אונדז נישט פאַרקוקן — דאָ אונטערגעשטופּט אַן אייגעשפּאַרטן אָקס, וואָס האָט נישט געוואָלט גיין, ווי ער וואָלט געפילט אַז ער גייט צו דער שחיטה; געזוכט צו פאַרמאַכן סמויל ביי אַ חזיר וואָס האָט פאַרגלישעט, און נישט אַנדערש געוואָלט, ווי דער פויער זאָל אים פאַר זיין שוואָלטאָג, כאָטש טראָגן אויף זיך. און סהאָט, קוקנדיק אויף אונדז, נישט אַנדערש געקענט קומען אין קאָפּ אַריין, ווי דאָס זענען צוויי האַנדלאַרזשעס, וואָס זוכן אָפּצולעקן אַ ביינדל אויפן יריד.

פאַרענט פונעם שטעטל, זעצט ער מיך אַוועק ביי אַ ייד אין אַ שענקל, וואו מפאַרקויפט די פויערים אַ גלעזל אָקוויט פון אונטער דער פאָלע אַפּיר, און זאָגט מיר אַן סלעבן:

— כזאָל דאָ זיצן פאַררוקט אין דעם לאָך, נישט אַרויסשטעקן די

נאָז (די אַלטע מעשה), ווייל סקומען שוין דאָ אַראָפּ אַביעשטשיקעס פון דער גרענעץ, און אַז זיי דערזען אַזאָ מענטשל, קען ער זיך גלייך אָפּקאָכן ביי זיי.

אין שענקל

אין דעם קליינעם חזירשן שענקל, וואו מקטן זיך נישט פאַר־דרייען, — שטייט דער יריד מער ווי אין דרויסן; אין דרויסן באַטאַפּט מע דאָס חזיר, די קי, מקוקט דעם פערד אין די ציין אַריין, — און דאָ קומט מע אַריין, וואו מנעמט פלאַסקען אין די הענט; מיט יעדן גילדן און צענערל, וואָס סחזיר צי די קי נעמט אויף זיך; אַ גילדן אַ פלאַסק, אַ פערציקער — אַ פלאַסק. די פנימער פלאַקערן, ווי סחזיר וואָלט זיך שוין געטאָפּיעט אויף זיי און די וואַרעמע סאַדלע געוונען איבער די מיילער.

יענע פויערים וואָס זענען זיך שוין אָפּגעקומען מיט זייערע חזירים, און טראָגן, אַנגעהאַנגען אויף אַ שטעקן, צי אויפן אַקסל — אַ פּאָר שטיוול, אַ שטיק לעדער, קומען אַרייגיסן, אידער מלאָזט זיך צוריק אַ היים, אין דאָרף אַריין. אַנדערע האָבן אין דרויסן אויף די פורלעך גאַנצע שטי־קער בעל הבתישקייטן: אַ בענקל, אַ טישל, אַ קלעצל, אלמאי זאָלן עס די שטאָטישע גויים האָבן, און זיי די דאָרפישע פויערים — נישט? מיט וואָס זענען עס יענע גרעסערע מיוחסים? וויייל יענער קען פאַררוכטן אַן אויוון? און זייער אַקערן, שניידן, דרעשן איז אַוועקצומאַכן מיט דער האַנט?

איך ליג דאָ איינגעדרייט — וואָס גייט דאָס מיך אַלץ אַן? ווייניק אַזעלכע ירידים האָב איך אין דער היים? זיי זענען דאָ אַנדערש? וואָס איז דער בייזער וואונדער זייערער? די זעלבע פויערים און די זעלביקע חזירים, אָקסן, פלעשער בראָנפן, סאַדלע, שטיוול. מהאָקט דאָ אויכעט ווי דאָרטן — אין די הענט אַריין, ביז זיי ווערן געשוואָלן ווי די קישנס. וואָס פאַר אַ כאַלערע איז מיטן ייד מייגעם, וואָס מזעט אים נישט? אויב ער האָט אַזוי סקדחות פאַר מיר — ווי קומט ער מיך דאָ אַוועקצוזעצן אין אַ שענק, וואו מגייט אַריין און אַרויס, און די טיר שטילט נישט אויף קיין איין מינוט?

פון ייד וועלט אַ שייגעץ

אַז כבין מיך שוין גוט אָפּגעלעגן, און די נשמה איז מיר שוין געשטאַנען אויפן שפּיץ נאָז, — ברוך הבא! דער ייד איז דאָ! זיך אַריינ־ גערוקט. געוואָלט, ווי לאָזט מע עפּעס אַזוי אויף הפקר? כבין דאָ געקומען אַהער באַטאַפן דעם ירייד? כדאַרף דאָך ערגעץ גיין... דער ייד פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך — ער האָט מיך איבערגעלאָזט ביי אַ היימישן מענטש, דער ייד פונעם שיינקל איז גאָר זיינער אַן אייגענער, און סאיז זיך גאָר־ נישטאָ וואָס צו שרעקן... זייענדיק פאַרקאַכט אין די ערדענע טעפּ מיט די ווידלעס, קאָסעס, סערפּן — האָט ער מיך אויך געהאַט אויפן קאָפּ און פאַר מיר אָפּגעזוכט דעם שייגעץ, וואָס וועט גיין מיט מיר. משוגע? מיט אַ שייגעץ וועל איך גיין איבער דער גרענעץ? נאָך אַ גלעזל בראָנפן גייט ער קיין קראָקע, זיך אויסוואַשן די זאָקן — אין קראָקע (און דאָ איז עס צו שווער פאַר אים?) און מיך הייסט ער גיין מיט אַ שייגעץ, אַזאָ הויכן, אַ ווייסן, מיט אַ פלאַקסענעם קאָפּ האָר, אַן אָנגעצויגן פּנים... כלאָז אַראָפּ דעם קאָפּ, קוק אַריין פאַרזאָרגט אין דער פאָדלאָגע, ווי זי זאָל זיך דאָ אויפמאַכן... נאָר דער ייד מונטערט מיך אָפּ, — אַז ער זאָל ווייסן, סקען מיך עפּעס פאַרשאַטן מיט אים, נעמט ער מיך גלייך אונטערן אָרעם, און גייט מיט מיר אַריבער קיין קראָקע; און נאָר ווייל סאיז משפּחה, שיקט ער מיך מיטן שייגעץ — וואָס שאָקלט א י ם אויס פונעם אַרבל; מיט אים גיי איך ווי אויף אַן אייזערנער בריק. אָבער, כוויל אַז ער זאָל ווייסן דאָס וועז כבין ביי אים אין שטוב און צירל, די מומע שרהס טאָכטער איז דאָ, וואָלט איך גלייך פאַרקירוועט דעם דישל אויף אַ היים; זאָל אַן אַנדערער גיין אויף דער אייזערנער בריק זיינער.

מלאָזט זיך אין וועג אַריין

אָרום צוועלף בייטאָג, די זון שטייט הויך, גייט מע ביידע אַרויס פון עלקיש קיין קראָקע. מגייט אַדורך די שינעס פון דער באַן — אויף וועלכער דער טאָוואַרנער צוג האָט מיך פריער אַהערגעברענגט פון וואָלבראָם. מפאַרנעמט זיך מיט סטעזשקעס אין פעלד, און נישט צו־ מאָלט מיט קיין פּויליש וועגל וואָס האָט אַ שם מיט די לעכער, וואָס די דאָרפישע פירן מאָכן אויף זיי אויס; אויף אַ סך ערטער איז נאָך די

תבואה נישט אָפגעשניטן. אודאי אזוינע וואס דאַרפן זיך נאָר גוט אויסבאַקן, און אפשר אויך דערפאַר, ווייל סאיז דעם פויער שווער צו זיין אומעטום אויף אַ מאָל, — ער קען זיך נישט צעריסן. וואו נאָר אַ פעלד מיט תבואה — האַלטן מיר זיך ביי די זאַנגען, מזאָל נישט אויפרייסן די אויגן מיט זיך, ווי אויפן גאָלן פעלד אַז מגייט; אַז סקומען אונטער ביימלעך פון אַ שיטער וועלדל — ווערט עפעס ווי היימלעכער מיט זיי; מאיז מער זיכערער, און אין שאָטן איז אויך קילער. צומאָלט לייגט מע זיך אַראָפּ צו דער ערד, אַז ער דערשמעקט עפעס וואָס סטויג נישט פאַר אים; די פיס ברעכן, זיי הייבן אָן אונטערצופאַנפען. זיי זענען נישט מער ווי פיס... און כקום אים אונטער — סאיז אפשר אַ שכל זיי צו לאָזן אַ ביסל אָפּרוען? וויפל כוח איז אין זיי דאָס אינגאַנצן דאָ? און אַז זיי וועלן אויפהערן צו טראָגן, ווי ווערט מע אויסזען? איך זע דאָך אַז פון דעם גאַנצן גיין, האַלט מע נאָך גאָר פון פאַרנט... אַ קלייניקייט; מגייט אַרויס פון אַ קליין שטעטל אין פוילן, און מלאָזט זיך גיין צו פוס קיין קראָקע, און נישט מיטן גלייכן וועג, נאָר מיט סטעזשקעס, אין פעלד, הינטער זאַנגען, ביימלעך.

דער שייגעץ וויל נישט הערן פון גאָר; אַפילו אויף קיין האַלבער מי־נוט אויך נישט; קודם, אַז מווערט די פיס וויזן אַ פינגער, וועלן זיי וועלן די גאַנצע האַנט; אַנישט וועלן זיי אַנכאַפּן ביים האַלדז; און באַזונדער, וויל ער נאָך, איידער דער טאָג וועט זיך אַריבערדרוקן, זיין מיט מיר אויף דער אַנדערער זייט.

די זון איז הויך, פאַרריסן, און ברענט אויס סלעצטע ביסל פייער; ווינטלעך שפעט־זומערדיקע לויפן אַרום אין פעלד, שפילן זיך אין יאָגערלעך, כאַפּן אַרום — קילע ווינטלעך, אָלע מאָל ווי אויפסניי גע־בוירענע, און אַלץ מיט אַ יינגערן אָטעם. זיי קלעפּן זיך צו און קילן אָפּ ספנים און מגייט נאָכאַנאַנד אין פעלד, אין וואַלד, מיט דער זון איבערן קאָפּ. צומאָלט קומט־אָן אַ דערפל, און מדרייט זיך אַראָפּ אָן אַ זייט, ווי ער וואָלט זיך נישט געוואָלט טרעפן מיט די פויערים, און נאָך וויניקער מיט די הינט זייערע; אַז אייגער הייבט אָן בילן, הייבט באַלד אָן אַ צווייטער, אַ דריטער, און סלויפט נאָך אַ גאַנצע כאַלאַסטרע, מיט אזוינע קולות, ווי מזאָל זיי פאַרוואַרפן מיט שטיינער.

— האָסט דאָ גאָרנישט אין ערגעץ אַ היימישן פויער, — מזאָל זיך קענען אַוועקזעצן ביי אים, אָפּעסן אַ שווארץ שטיקל היימיש ברויט מיט אַ טעפּל זויערע מילך, קאָלטער סמעטענע; מברויך זיך נייטיק דערכאָפּן

סהאַרץ נאָך אַזוי פיל גיין... אין שענק האָב איך דען עפּעס טוּעם געווען? מער געהאַט אין מויל ווי דאָס טעפּל שוואַרצע ציקאָריע, מיטן טרוקענעם שטיקל ברויט אין דער פרי, ביים ייד אין וואַלבראָם?

פּאַרדאָס, אַז סקומט צו אַ וואַסערל — לייגן מיר ביידע אַראָפּ די קעפּ און טונקען זיי איין, — מזאָל ווערן אַביסל פּרישער, לעבעדיקער; מברויך זיך אָפּמינטערן.

— וויפּל, ברודערשי, ברויך מע נאָך אַזוי גיין? כוויס? אַז מגייט אַרויס פון עלקיש קיין קראָקע, און ווי אַרום — מיט סטעזשקעס אין פּעלד, ערגעץ אין מיטן וועלט, און סדאָרף זיין אַ גרענעץ אין מיטן...

איך קוק אַן דעם שייגעץ, מיין מלאך הגואל:

— ברודערשי, וואו איז די גרענעץ?

גיט ער אַ הייב די האַנט:

— זעסט דאָרט דעם בלאָען וואַלד?

אַזוי קוק איך צום בלאָען וואַלד, און גייענדיק, ווייס איך — וואָס נענטער כקום צו אים, נענטער בין איך צו דער גרענעץ. סהאַרץ נעמט זיך דערביי וואַרפן — צו וואָס האָט מיר געטויגט, כזאָל וויסן פון איר? פריער אַז כבין געגאַנגען, האָב איך זי אַוועקגעטריבן פון זיך: מהאַלט נאָך נישט ביי איר, און אפשר אויך גאָר נישט האַלטן; מוועט אַזוי גיין, גיין, און אפשר גאָר קיינמאָל נישט אויסגיין; בלייבן ערגעץ שטיין: סאיז נישט דאָ... ערגעץ אַנדערש... און אַז מוועט גיין ערגעץ אַנדערש— אַ נעכטיקער טאָג... סאיז דאָ אויך נישט, און ווידער גיין ערגעץ אַנדערש...

איך האַלט מיך ווי עפּעס צוריק, אַז דער בלאָער וואַלד זאָל נישט צוקומען נענטער; מיר נישט אַנטקעגנגיין נאָר אַנטקעגנלויפן.

דער שייגעץ איילט:

— די זון לאָזט זיך אַרונטער, און אַז סוועט צופאַלן די נאַכט — דאָ ערגעץ ברויכן איבערליגן ביי אַ פויער אין אַ סטאָדאָלע. ביינאַכט איז נישט גוט צו גיין.

אַרום דעם וואַלד

בלאָער וואַלד. דאָ, אַז מאיז ביי אים — איז ער נישט בלאָ. איז ער טונקל־שוואַרץ, האָריק־ברוין, פייער־גרין, העל בראָנדז, אַלץ —

אַזוי ווי די זון וויל אַז ער זאָל זיין. די זון בלעטערט נישט די ביימער נאָר דעם גאַנצן וואַלד אויף אַ מאָל. וואָס איז ביי איר אַ בוים? און טויזנט ביימער? מיט אַ גאַנצן וואַלד קען זי זיך צעווארעמען, אים קרוינען, אָנטון אַ בלאָען הימל איבערן קאָפּ, אַ רויט מלכותדיקן, אַ צע־גליטן.

אָרום אים ליגן דאָרפישע כאַלופּעס. אַ דערפל פויערים, אַודאי שוין דאָס לעצטע דאָ; עס איז כמעט ווי פאַרטרונקען אינגאַנצן, ביז איבער די אויערן, אין דעם פאַרנאַכטיקן שטילן חן פון צווישן פעלד און די ביימער. אַ ייִנג חזירל גראָבט זיך אונטער אַ שטיקל פלויט. אַ קו שטייט, אַ שטייענדיקע קו וואָס איז אפשר קיינמאָל נישט געגאַנגען, און וועט אויך נישט גיין; שאָף פאַרמעקטע, אָנגעקייעטע מיט גראָז, — ווייסן נישט וואו־איין, וואו־אויס; נישט זיי פילן מער אַ טעם אין גראָז פון דער לאָנקע, און קענען נישט אָפּזוכן דעם וועג אַהיים — און מדאָרף זיי אַראָפּנעמען ווי ייִנגע עופהלעך, אויף די הענט.

דער שייגעץ האָט שוין דאָס דאָרף נישט געקענט מער באַהאַלטן פאָר מיר; און נאָך איידער ער האָט דערין אַריינגעשטעקט אַ פוס, — מיך אויפגערוימט אין אַ סטאָדאָלע מיט פריש אָפּגעשניטן היי; די פיס האָבן שוין אַרויסגעקוקט דערויף און געחלשט זיך אָפּצורוען. אַ קליניקייט, וואָס כבין מיך שוין אָנגעגאַנגען אין דעם טאָג? און ליגנדיק אין ווייכן פאַררייסנדיקן היי, ערשט דערפילט אַז כהאָב זייטן, אַ רוקן, אַ האַלדז, אַ קאָפּ, און אַז זיי ווילן נישט וויניקער ווי די פיס — אויך ליגן; יעדעס אבר וויל ליגן, נאָך גוט — וואָס נישט באַזונדער; און אַז כדערפיל ווי אַלץ איז ווידער מיט מיר, — די הענט, די פיס, די זייטן, דער רוקן, — אַזוי מאַך איך ערשט אויף די אויגן — וואו בין איך דאָ? אַ פויערשע סטאָדאָלע מיט היי פון אויבן, היי פון הינטן, אַ פאַשלאָדעק, רעדער, אַן איבערגעקערטער וואָגן, אַ שווערער פאַראָסטעטער אָקער, אַ ווידלע,— דאָרפישע בעל־הבתישקייט; אין די צעלעכערטע וועגט איז נאָך ליכטיק פון ביי טאָג. אויף וואָס אַרויף ליג איך דאָ? זאָל ער וועלן איבערוואַרטן? און סוועט ביי נאַכט זיין בעסער צו גיין? ער וויל דאָך נישט גיין ביי נאַכט; אויף וויפיל כהאָב מיך אָנגעהערט פון יידן, — זענען זיי אַלע געגאַנגען ביי נאַכט, וואָרן ביי טאָג איז מער שכיח; סאיז ליכטיק. און ביי אים זאָל גאָר זיין פאַרקערט? מעגלעך, ווייל די יידן גייען אין די האָרמעס? טויזנט אויף אַ מאָל? גאַנצע סטאָדעס? ער האָט זיך דאָך געיאָגט אַ גאַנצן וועג — מזאָל אָנקומען אַהער אייידער סוועט פינצטער; און אויב ער וויל גיין וועט סאיז ליכטיק — וואָס האַלט ער מיך דאָ,

אין דער סטאַדאַלע? פּריער האָט אויף אים געברענט די הויט, און איצט מיט אַ מאָל זיך אָפּגעקילט? און זיך דאָס איבערגעלייגט? און אַז סאיז געקומען דערצו, איז געוואָרן פון טאָג — נאַכט? אויף ווי לאַנג האָט ער געקענט נעלם ווערן? ווי לאַנג ליג איך שוין דאָ? און די אויגן ביז גאָר זיך געהאָט פאַרמאַכט?

דאָ שטעקט דער שייגעץ אַריין דעם קאָפּ ווי ער וואָלט געוואָלט אַז כּוואָל מיך אויפהייבן, געגוג אָפּגעוואָרט די ביינער! און פון קוק זיינעם דערזען, אַז מבּרויך גיין; אָבער די פּיס וועלן ביי מיר גלייך ווי די פלעקער, און כּהאָב נישט מער מיט וואָס צו גיין; פון אינעווייניק, אַז כּהאָב געזען דעם קאָפּ, — איז אויך געווען געגוג; אָבער דאָ שטייט ער, — דאָס העמד אָפּן, און מיטן טרוקענעם פלאַך פונעם ברוסטקאַסטן אין דרויסן, די אַרבל פאַרשאַרצט, דאָס רעקל אויף איין האָנט, און מיט אַ האַק אויפן אַקסל. דאָכט זיך, אַז מדאַרף גאָרנישט ליגן אין קיין סטאַדאַלע ערגעץ אויף אַ דאָרף, הינטער אַ וואַלד, צווישן הימל און ערד, און נאָך מיט אַ גרענעץ דערצו, — נאָר וואו סזאָל נישט זיין: אויף וואָס פאַר אַן אָרט, און צווישן מענטשן, — סזאָל אויסקומען זיך צו טרעפן אויג אויף אויג מיט אַזאַ שייגעץ, ווי די נשמה וואָלט געקענט אַרויס און זיך אָפּגעזעגענען מיט איר אויף אייביק. נאָר דער שייגעץ, וואָס האָט, צו זיין אויסגעצויגן שלעכט פּנים, נישט אַרויסגעוויזן קיין שום בייזקייט צו מיר — ווייניק געקוקט צי כּבין טויט, ביז הינטער די אויערן, צי אַ ביסל ווייניקער; און צי כּהאָב נאָך עפּעס אַ שטיקל האָרץ וואָס רירט זיך, אָדער סרירט זיך שוין גאָר נישט; ווי לאַנג ער האָט מיך געזען שטיין אויף די פיס, האָט ער באָפוילן מיט די כמורנע אויגן, אייגס: אַז מדאַרף גיין, צוויי — אַז מדאַרף גיין, און דריי — אַז מדאַרף גיין.

און כּגיי.

— צו וואָס, ברודערשי, האָסטו נאָך געגומען די האַק, איר אָנגע־שאַרפט, אַז זי זאָל אַזוי גלאַנצן? נישט קענען מיך דאָ ערגעץ אַוועק־לייגן אָן איר, אַז סזאָל אָפּילו קיין האָן נישט קרייען? און נישט וויסן וואו מיין געבליין איז אַהינגעקומען?

צעשמייכלט זיך ביי אים סאָנגעצויגענע פּוילישע פּנים אַזוי טרוקן און האָרט ווי סקען נאָר זיין:

— אין דעם הולך און מיט דער האַק, זעט אויס ווי ער זאָל גיין האַקן האָלץ... און גיכער קענען צוקומען צום זעלנער אים עפּעס אונ־טערשטופן.

גיי, ווייס.

אין וואַלד גופא

אַז די שרעק פֿאַר דער האַק איז אָפּגעגאַנגען, און די שאַרף אירע נישט געשניטן אין די אויגן — איז מיר אַריין די גרענעץ אין די געדערים, און געגומען שניידן אין זיי ווי מיט מעסערס. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ חיה אַזויגע? אויף דריי צי אויף זיבן פיס? האָט זי קופֿערנע אויגן? אַ שטערן פון קיזלשטיין? מיט אַ מויל ציין פון אַ קראָקאָדיל?

אין וואַלד איז ווי אין יעדן אַנדערן וואַלד — שטיל. וועז? אַז משטייט און מגיט זיך נישט קיין ריר; מטאָר אויך נישט אויסרעדן קיין וואָרט — ער גיט אָפּ מיט אַזאַ ווידערקול, ווי ער וואָלט עס אויפגעכאַפּט און זיך בייז אָפּגעטרייסלט דערפון. און איז דערביבער ווי נישט ביי זיך אין דער היים. אָבער פון שטיין וועט מע אַריבער די גרענעץ? און אַז מנעמט גיין, — ליגן אויף דער ערד בלעטער, טרוקענע, אַוודאי אויף אַ גוטע אייל די הייך, און אַזוי ווי ממאכט אַ טריט — מאַכן זיי אַזויגע געוואַלטן, אַז מקען מיט זיי אויפוועקן אַ בית עולם. דאָ גייט סחיות אויס פֿאַר אַ טראָפּעלע שטילקייט, ווארן דער מילדסטער גערויש קען מסרן. און די טרוקענע געלע בלעטער שרייען ווי אַ וואַסערפאַל, וואָס וואָלט אַרונטערגעפאַלן אונטערן ראָד פון אַ מיל און צעריבן געוואָרן אויף מיליאָנען שפּריצלעך, פּיצלעך, וואָס מקען הערן אויף מיילן.

דער וואַלד ביימער ליגט אויך נישט אויף קיין גלייך אויסגעבעט בעט, און איז אַ גלאַטיקער, וואו סגיין מאַרדעוועט נישט אויס — נאָר צווישן שאַרפּע אויסגעהאַקטע און פֿאַרשפּיצטע וועגט, אַזויגע וואָס זענען צו שמאָל און דין פֿאַר בערג; צו שמאָל און דין פֿאַר פּעלד — מזאָל אויף זיי קענען אַרויף און אַראָפּ מיטן אָקער; אַרויף און אַראָפּ פֿאַר פּי, פֿאַר קי, וואָס זאָלן זיך קענען פּאַשען — סיידן מזאָל דאָס דאַרפן שלעפּן אַרויף און אַראָפּ מיט שטריק; אַרויף און אַראָפּ איבערן קאַרק פון אייגעם אויפן אַנדערן — אַזוי האָט מע זיי אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט, און צוגעלאָזט די ביימער, אַז זיי זאָלן זיך דאָ צעגיין ווי זייער האָרץ גלוסט, און זיין ווי ביי זיך אין דער היים. פֿאַר ביימער איז קיין שום חילוק נישט, און זענען, מיט דעם וואָס זיי לאָזן זיך אַזוי שאַרף אַראָפּ און הייבן זיך אַזוי שאַרף אַרויף, — ווי אונטערגעשניטן פון דער ווייטנס אין באַזונדערע בלאָע בייטן, וואָס זאָלן ליגן אויף די קני אייגע פֿאַר די אַנ־דערע; און וועז איין קייט פון אַזויגע בייטן וואָלד איז שאַרף בלאָ, איז די אַנדערע, עטוואָס העכער איבער איר — עטוואָס פֿאַרגרויט; אַ דריטע אַנגעצונדן, רויט־פֿאַרפלאַמט איבערן קאָפּ, און דער גאַנצער וואָלד

אינאיינעם אַריין האָט אַ מענגע פּנימער אויף אַ מאָל. און אַזוי ווי סאויג קען זיך נישט אַוועקרייסן פון דעם בלאָ, גרא, און דעם שאַרפן רויט, וואָס איז אינאיינעם, און דאָך אַזוי שאַרף אָפּגעטיילט; נישט צע־מישט, ווי געשניטן מיט מעסערס, אַזוי איז דאָס גיין דאָ אין אים, אויף די שאַרפן פון דעם אַרויף און אַראָפּ, מיט אַזוי פיל בלעטער און צווייגן— עפּעס ווי אַ גיין נישט אין וועלדער, נאָר אין די הימלען אַריין, אין אַנדערע גאָר הויכע וועלטן. און מוואָלט זיך אַודאי אויך דערמיט געקענט באַלעקן ווי מיט אַ שטיק אויסגעבאַקן ברויט, וואָס קרישעלט זיך צווישן די ציין — אין אַ געזונטן פרימאָרגן, אַז די ביינער זאָלן נישט זיין אַזוי צעבראָכן; נאָר האָבן אין זיך דעם פרישן כוח פון אַ גאַנצער נאַכט שלאָף, אַ האַלבער כאָטש, אַ ביסל, וויפיל סזאָל נישט זיין; דער קאָפּ זאָל האָבן אויף זיך דעם טוי, פרישן פרימאָרגנדיקן טוי, — דעמאָלט אַפילו איז אַזאַ הילוך אין וואָלד אויך נישט קיין צוקער־לעקעכל; אָבער דאָ, נאָך אַ טאָג פון מעסטן פעלד מיט די פיס, מיילן פעלד, און נאָך אויף אַזוינע שפּורעס — שאַרפע, אויסגעהאַקטע פון שטיין, און האָריקע; שאַרן בלעטער צווישן זייערע טיפקייטן און שפּאַלטן; שווימען צווישן איינעם און דעם אַנדערן, און בלעטער וואָס פאַרטויבן איבערן קאָפּ מיט זייער שרייען, — איז דאָס נישט אַזאַ טייער מאכל, אַז מקען דערשטיקט ווערן מיטן ביסן.

כקוק צום שיגעץ וואָס גייט מיט מיר, און שווימט אַביסעלע בע־סער פאָר מיר אין די בלעטער, — ביי אים איז עס דאָך נישט צום ערשטן מאָל; און איז, מסתמא, מער אויך פון מיר דאָ אין דער היים; סאיז דאָך זיין וואָלד. זיינע שפּורעמדיקע בערג; און ברויך אַוודאי זיין אויסגעקאָכט מיט יעדן בוים. זיי שוין קענען פון אויסנוויניק.

און פרעג זיך:

— וויפיל, ברודערשי, אַזעלכע אַרויף און אַראָפּס זענען נאָך דאָ?

ביי אים גליען די אויגן ווי ביי אַ קאַץ אין דער פינצטער. ער שניפּט שאַרף מיט די נאָזלעכער, שמעקט, ווי עפּעס געזוכט, אַדער זיך געזאָלט האָבן אַזוי פאַרדרייט, כאָטש ביי זיך, אין זיין וואָלד, — אַז ער ווייס נישט וואו איין און וואו אויס; זיך דאָ פאַרמאָטעט ווי אַ פליג אין דעם שפּינגעוועבס פון צווישן די ביימער, אַז סאיז אים אַליין עפּעס פשיקרע; ביז ער דערטראָכט זיך, אַפּנים, אַז סקען שוין ערגער נישט זיין ווי סאיז — כזאָל מיך אַוועקלייגן אויף דער ערד, ביז ער וועט אַנכאָפּן דעם פאַדעם פונעם גאַנצן גיין; אויב מדרייט זיך דאָ צו עפּעס, און נישט אַרום אַ משוגענעם באַרג און אַ וואָלד, מיט אַ שטיק כישוף

פאַר די אויגן, וואָס פאַרבלענדט די גרענעץ — זי זאָל דאָ אין ערגעץ נישט זיין.

און ער וועלט נעלם.

כבין דאָ גוט אַריין...

איך ליג אַריינגעגראָבן צווישן די בלעטער—שוין צום וויפילטן מאָל? באַלד אין דער פרי, אין וואַלבראָם, ביי דער באַן; איין רגע אין עלקיש ביים שפּרינגען פונעם צוג; צוביסלעך, אויף וויפיל ער האָט נישט געלאָזט לאָזן, — אין פעלד; ערשט דאָ, דאָ — אין דער סטאָ־דאָלע, אין היי; און סאיז אויך אָ גרויסער חילוק פון יענעם ליגן, וואו סהאָרץ האָט מיר אויך געגוג געקלאָפּט, ביז אַהער — וואו סהאָט שוין באַלד נישט וואָס צו קלאָפּן. דאָס ליגן דאָ, וואו כהאָב דערנאָך געזעגן (און גוט, וואָס כהאָב נישט געוואוסט), איז געווען אָ שפּאַן פון דער גרענעץ, זי צו באַרירן מיטן אָטעם, אַזוי ווי כוואָלט אַרויפגעאָטעמט אויף איר; די גרענעץ וואָס צעשניידט פוילן ווי מיט אָ שניט פון אָ מעסער אויף רוסיש פוילן און עסטרייכיש גאַליציע — האָט זיך שוין דאָ שאַרף אַרייגעקריצט ווי אויפן שטערן פון אָ זקן. כבין געלעגן ווי אָ שטיק תם, ווי אויפן גרונט פונעם ים. כהאָב פאַרשטיקט אין זיך דעם אָטעם, — מברויך דען אויף צו לעבן אויך אָטעמען? אָפּנים, ווי ער האָט זיך אָפּגעטראָגן אינאיינעם מיטן שייגעץ — און גיי זוך אים דאָ אַרום אין דעם צעשריגענעם וואַלד מיט פייגל; נאָר דאָס מאָל האָט ער גראָד מיך געזוכט, און צוליב דעם סוויטשערן נישט געהערט דאָס רופן זיינס מיטן פּיסטן זיינעם; נאָר אַז דאָס פּיסטן זיינס האָט זיך אויסגע־טיילט פון דעם פייגל־געשריי, וואָס האָט זיך געצויגן ווי אויף איין אָרט, נישט העכער, נישט נידעריקער, — אַזוי האָט עפּעס יאָ געמוען אַדורכ־קריכן דורך מיר אָ רעיון, — כזאָל אויפמאַכן די אויגן, און אויך קוקן; און נישט בלויז הערן אים נאָך זען, גאַנץ אויבן, אויף דעם אָפּשניט פונעם באַרג, אַראָפּגעבויגן אין דער טיפער נידער אַריין, וואו איך ליג... און ווי ער וואָלט, אָפּנים, געגוג שוין געמאַכט מיט די אויגן, מיט די הענט, מיטן גאַנצן לייב און לעבן, וואָס כהאָב נישט געזען — געמוזט אָנקומען צו דעם פּיסטן:

— כזאָל אַרויף, און טאָקע אויף דער מינוט — צו אים.

אָבער ווי אַזוי? די משופּעדיקייט פונעם באַרג איז אַזאָ גלייכע, אַז

מזאל גיין אויף איר, איז ווי מזאל גיין אויף אַ גלייכער וואַגט. אַזוי האָב איך מיך געגומען דראַפען, כריכן מיט אַלע פיר אויף אים, — צו דער אויבערשטער שארף, דאָ וואו ער שטייט; דער בארג איז אַבער הויך, צו שארף און צו גלייך — כזאל אפילו קענען קריכן אויף אַלע פיר; איך דראַפע זיך, קריך ווי אַ שלאַנג אויפן בויך, זיך צוהאַלטנדיק מיט די הענט — כזאל דערקריכן צום אויבן, צום עק, צום שפיץ זיינעם; סגאַנצע לייב און לעבן גיט זיך נאָך דעם ווילן מיינעם, די הענט ציען זיך, און מיט יעדן פיצל ערד וואָס כקריג אַריין איז זיי, דאַכט זיך מיר, אַז כקום אַלץ מער אַן צו יענעם ארט, וואו סהערט שוין אַודאי אויף צו זיין וואָס סאיז, און עס פאַכעט נישט מער דער קאַזאַקישער שפיץ־רוט, ווי אויף יענעם גאַנצן מהלך פון אַזוי פיל טויזנטער מיילן; פון מאַנדזשו־ריע ביז צום שוואַרצן ים, פון קאַלטן צפון, סיבירישע טייגעס, ביז דאָ אַהער, צו דער שארף פון דעם בארג, אויבן; איך כאַפּ מיך אַן אין די אַדערדיקע וואַרצלען, מיט וועלכע זי איז באַדעקט, רוק זיך ארויף, — זיכער, און מיטן קאָפּ; נאָך אַ ריר, אַ צאַפּל, און דער שייגעץ וואָס הענגט אַרונטער פון אויבן, ווי פון אַ צווייג, גיט מיך אַ כאַפּ ביי דער טשופּ־רינע; כגיב מיך אַ הייב אונטער און עפעס אַ כוח איבערגעוועלטיקט מיך, וואָס נעמט מיך אַרויף, — זיינער, מיינער, פילייכט ביידנס אויף אַ מאָל; מיט נאָך איין ריס שטיי איך שוין אויף די פיס, און מיט אים צוגלייך אויף דער שמאָלער שארף פונעם בארג — וואו ער לאָזט נישט שטיין, נישט אָפּאָטעמען; און נאָך אידער כבין אַרויס פונעם קריכן, — אַריין אין שטיין צי אין גיין, גיט ער מיך נאָך גיכער אַ כאַפּ ביי דער האַנט, — כזאל לויפן מיט אים. קען איך לויפן? כהאָב נישט קיין פיס אויף וואָס צו גיין און שטיין — וועל איך קענען לויפן? נאָך אַ נס, וואָס די ערד איז דאָ גלאַט, האָבן זיי געקענט זיין שטיקלעך קנאַקערס, און מיטגע־האַלטן מיט אים; און אפשר ווייל כבין געטראָגן געוואָרן פון יענעם כח— אַז כלויף שוין מער נישט דאָרטן, און צו וואָס איז ווידער דאָס לויפן? דאָרף מע דאָך שוין קענען גיין, שטיין און אַפילו ליגן, און וואו סזאל נישט זיין: דאָ, דאָרטן... עד מתי? סוועט נישט מער נעמען קיין סוף דערצו? ערשט דער שייגעץ גיט זיך אַ לייג אַראָפּ צו דער ערד און ציט זיך אויס ווי גרויס און אַלט ער איז; איך האָב נישט מער ווי דאָס באַדאַרפט, און שוין געלעגן נעבן אים.

דער קאָפּ גייט מיר ווי אַריין אין דער ערד, ווערט קילער, הערט אויף צו היצן, און כליג ווי אַ שטיין, אונטערגעהאַקטער בוים, אַ קלאָץ, כשפּיר נישט אין מיר קיין איין גאַנץ אבר.

ברודערשי, וואו בין איך?

— נישט מער דאָרטן.

— טאַקע? וועָן, און וואו איז דאָס געשען?

— אויבן, אויף דער אויסגעטרעטענער סטעזשקע.

— איז געווען די גרענעץ? בין איך דאָרט געשטאַנען, וואו סלאָוט זיך אויס דאָס פינצטערע רוסלאַנד און סאיז אויס, נישט מער דאָ; און אַ גרויסע פרייד צעוויגט זיך אין מיר, צעווייגט זיך אין בלוט, אין אַלע אברים; אַ געוויין וואָס איז דאָ אויפן אָרט אַריין אין מיר, און מיר אפשר נאָכגיין וואו כוועל גיין; ביז אַצינד האָב איך נאָך אַלץ געשטעקט דאָרטן, וואו סהאָט מיר קיין האָניק נישט געטריפט אין מיין מויל — און דאָ וואו כגיי איצט וועט מיר יאָ טריפן? און וואָס פאַר אַ טעם וועט ער האָבן? זיין אַזוי זיס, מיט וועלכן די שטוב איז געווען, אַז כבין געקומען אַהיים צו טאַטע־מאַמע, צו בריידער, איינציקער שוועסטער (וואו שפּאַרן זיי שוין ערגעץ אָן?) וועָן מהאָט זיך אָפּילו אַרומגעריסן ביי די קעפּ? זייענדיק דאָ בין איך שוין אָפּגעשניטן פון דאָרטן מיט יענער פּשיק־רער סטעזשקע, וואָס צעטיילט איין וועלט אויף צוויי, און סאיז נישטאָ קיין שום אַהין און אַהער...

דער שייגעץ איז אַזוי וויידְ, און, אַפּנים, ווייל ער האָט גוט אָפּגע־שניטן מיט מיר; סאיז אַדורכגעאַנגען. און כאָטש סאיז שוין נישט גע־בליבן קיין צו גרויס שטיק פונעם טאָג, און כווייס נישט אויף וויפיל סאיז נאָך דאָ צו גיין — נעמט ער זיך אויסרעדן סהאָרץ (ער האָט טאַקע געמעגט רחמנות האָבן אויף מיר):

— אויב סאיז דיר גוט אַזוי, צו ליגן — ליג; מיך אַרט נישט; סאיז נישט פריער, אַז כהאָב דיך געדאַרפט יאָגן.

און אַזוי ווי כליג, גייט מיר נאָך דער לאַנגער וועג וואָס איך בין דעם הייַנטיקן טאָג אַדורכגעאַנגען; וואו פאַמעלעך אוז וואו — גיך; וואו זיך אָפּגערוט, און וואו — געלאָפן; איך קוק אַריין אין די אויגן פון דעם בלייכן, אָפּגעצערטן שייגעץ.

— אַז ער איז שוין געווען דאָ, וואָס האָט ער נאָך געברויכט צו לויפן? אַרויסיאָגן פון זיך די נשמה מיט די געדערים?

— מזאָל נישט נאָכשיסן.

— הע? וואָס רעדט ער עפּעס פון שיסן?

— אַז מאיז נישט מער ווי עטלעכע טריט פון ד ע ר זייט — לייגן זיי אַמאָל מיט אַ פּאָר קוילן, און נעמען יענעמען אַריבער צו זיך — סווועט זיי עמעצער עפּעס זאָגן?

— וואָרן, דו האָסט נישט אונטערגעקויפט דעם זעלנער? מאיז געגאַנגען בלינד? אויף גאָטס באַראַט?

לאָזט זיך אויס: אַז דעם זעלנער האָט ער יאָ עפּעס אַרייַנגעמאַכט אין דער האַנט, — ווי אַזוי וואָלט ער געקענט שטיין אויבן, אויף דער גרענעץ? און מיך אַריבערנעמען? נאָר סזענען דאָ נאָך אַנדערע צו אים, וואָס גייען הין־און־צוריק — מקען דאָך נישט אַלע אונטערקויפן; און מקען קיינמאָל נישט וויסן אויב אַזוינער קען נישט געבן קיין פּולווער צו שמעקן.

פון דער אַנדערער זייט

איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, און דאָס מאָל געהאָלפן דעם שייגעץ זיך שטעלן אויף די פיס, — און געגומען ביידע גיין; אָפּגייענדיק אָ ביסל זענען די ביימער געווארן שיטערער, און דער וואַלד ווי אַוועקגעריסן אינאיינעם מיט אָ שטיק פּונעם באַרג. אָפּנים, ווי מהאָט אָ מאָל ביים מאַכן די גרענעץ — דאָס קלוג באַרעכנט; און אַזוי ווי סאיז נישט געווען קיין וואַסער אונטער דער האַנט, אין וואָס זיך אַנצוהאַלטן, זאָל דער, אויף אַזוי פיל חלקים צעשניטענער באַרג, זיין ווי אַן אַנשפאַר, דאָס געזיכערטע פון דער גרענעץ, נישט ערגער ווי אָ וואַסער.

אַרויסקומענדיק פון אים האָט נאָך די ליכטיקייט פונעם הימל געהעלט איבער די ברייטע צעפּלאָשעטע שטיקער פעלד; געניידערט צו דער ערד, וואָס האָט געל פון אָפּגעשניטן גראָז, און גאַנצע שטיקער גרין זיך געצויגן אין דער ברייטער אויסגעשטרעקטער ווייט אַריין; מהאָט גענומען ווי עפּעס אַראָפקריכן פונעם באַרג. און אַזוי ווי אויף אַרויפצוקומען האָט מע געדאַרפט קלעטערן, קריכן אויף אַלע פיר, — דאָס אייגענע נאָכמער איצט באַדאַרפט ביים אַראָפגיין: מזאָל זיך נישט איבערקערן און אַראָפקוילערן פון אויבן ווי אַן אויסגעפליקטער בוים מיט די וואָרצלען, וואָס דער ווינט רייסט אויס; אַראָפקומענדיק אונטן זענען מיר אַרויף אויפן קאָפּ פון אָ דערפל. די זעלביקע קליינע נידעריקע פויערישע כאָטקעס, פערדישע שטאַלן, ביימלעך, מיט גאַרנישט אַנדערש פון דאָרטן; דאָ האָט ער זיך שוין געווארפן יעדן אין די אויגן — וואָס האָט ער דאָ מורא צו האָבן? מוועט מסרן? יעדער קען דאָ קומען און גיין ווי סהאָרץ גלוסט אים. די הינט האָבן דאָ אויך געמעגט פריי בילן, זיך רייסן די

העלדזער, און סאיז דערמיט געווען היימלעכער. עפּעס פּאַר אַן איבערגע־
בויט הויז וואָס האָט נישט די דאָרפישקייט אויף זיך, און אויך נישט דאָס
שטאָטישע — אַ הויז פון בעלקעס, מיט אַ שינדל־דאַך, ברייטע פענצ־
טער — האָט מע זיך אָפּגעשטעלט; אינעווייניק אַז מאיז אַריין, בין איך
געבליבן ווי אַ גולם־נאַר, און גלייך געמאַכט אַ שהחיינו איבער אַ גאַלי־
צישן ייד. דאָכט זיך די אייגענע הייזלעך, די אייגענע פויערים, סאייגענע
לשון, נאָר דער ייד זאָל אויף אַזויפיל זיין אַנדערש? אַזאָ דין שנירעלע
אינעם וואַלד, און הונדערט יאָר אינגאַנצן, און וואָס פאַר אַ פאַרגלייך פון
דעם ייד דאָ ביז צו יענעם דאָרטן? (וואו שפּאַרן זיי שוין ביידע אָן, די
צווייערליי יידן, וואָס זענען אין תוך געווען אייגער — אַ טייערער און
אַ גוטער ייד?). פון יענעם היימישן יידעלע, דעם קוועקזילבערדיקן, רירעוו־
דיקן, טאַנצנדיקן, זינגענדיקן, מיטן קליינעם היטעלע אויפן שפּיץ קאָפּ,
דינעם צייגענעם כאַלאַטל, — וואָס פליט אויף אים אַרום, און הויבט זיך
אויף אין לופטן, בלאָזט זיך אָן, וועדט פול מיט ווינט ווי אַ באַלאָן;
אין שוועדע שטיוול ווי פּענטעס אויף די פיס, וואָס לאָזן נישט גיין, האַמע־
ווען, מאַכן דעם טויט — ביז צו דעם שווערן, בייכיקן, אויפן קוק הרחבה־
דיקן ייד, ווי ער גייט פאַמעלעך, און דווקא אין דינע ווייכע שיך, מיט
ווייסע פאַרצויגענע זאָקן איבער די הויזן, ביז צו די קני; ברייטע צעלאַ־
זענע אַטלעסענע בעקעשע, שווערן פלושענעם קאַפּעלאַטש טיף אַראָפּגע־
זעצט איבערן קאָפּ, ליולקע ציביק אין מויל. געקרייזלטע פּאות...
מברויך דאָך דאָרטן זוכן אַ גוטן ייד, אַ רבין, וואָס זאָל זיך קענען גלייכן
צו אים; זענען דאָ אַלע יידן אויס אַזוי ווי די דאָרטיקע רביים? גוטע
יידן?

און דער ייד מיט זיין גאַנצן טראַכט, האָט אויפן קוק פונעם שייגעץ,
וואָס איז אַודאי נישט סערשטע מאָל ביי אים, און מיט אַזוינע יינגלעך —
בהדרגהדיק, מיט אַ ברומענדיקן ניגון, ארויפגעשטעלט ביר אויפן טיש.
רבונו של עולם! דאָרט לייכט דאָך פון אַזאָ שבת יום־טובדיקן ייד אַראָפּ די
שכינה, מגיט אים אָפּ קוויטלעך, — און דאָ גיט ער זיך אָפּ מיט ביר? און
דאָס איז נישט קיין בזיון פאַר דער רבישער בעקעשע? שיך און זאָקן?
קאַפּעלאַטש אויפן קאָפּ? ליולקע ציביק אין מויל? אַזאָ ייד פאַרקויפט
דאָ ביר די שקצים, אפשר איך די שיקסעס, פויערים מיט פויערטעס
אויפן דאָרף?

אַז מהאָט אויסגעטרונקען איין גלאָז, נאָך אַ גלאָז, — נאָך ד ע ם גיין
האָט מע באַדאַרפט אַרייגיסן; און דער שייגעץ האָט זיך געזומען גראָבלען
אין קעשענע, — האָב איך גלייך אַרויפגעלייגט געלט אויפן טיש; דאָס

געלט האָט נישט געזואוסט פון קיין דאָ און דאָרטן, מיט אַ גרענעץ אין מיטן. ער האָט מיר נאָך אויסגעביטן עטלעכע רוסישע רובל אויף קירהס קרויגען, כּזאָל מיך קענען דאָ מיט זיי דרייען.

זיצנדיק אַזוי ביים טישל מיט אַ פּאָר גלעזער ביר אין קאָפּ, און אפשר אויך אין די פּיס, — איז מיר געווארן אויפגעבונדן די צונג, געקריגן אַ פּול מויל מיט לשון, נאָר מעשה שטן, האָט זיך אַלץ אַפּגעהאַקט, און קוים געקענט אַרויסברענגען אַ וואָרט:

— וואו איז קראָקע?

זאָגט ער מיר:

— הינטער דער נאָז.

— מזעט שוין דאָ ערגעץ אַרויס די שטאָט?

לאַכט ער:

— מוועט אַוועקשטעלן אַזאָ שטאָט ווי קראָקע ביי זיי הינטער דער נאָז — זיי זאָלן קענען אין איר אַרייגשפּייען, אַרייגכראַקען, צי נאָך עפּעס ערגערס, די חזירים? זיך כאָטש געמוזט אָפּרוקן אַ ביסל מיט איר... און אַז כּזאָל זי קענען זען, מוז איך צוגיין פון דאָנעט אין אַ קליין שטעטל קרזשעסאָוויץ און פון דאָרט ערשט צופאָרן מיט דער באָן.

פרעג איך אים:

— וואָס וועט דאָ זיין מיט אים?

זאָגט ער:

— אַז דאָ צעגייען מיך זיך. יעדער פאָר זיך; איך, קיין קראָקע, צי ערגעץ אַנדערש, און ער — פון וואָנעט ער איז געקומען; מיט מיר איז ער שוין אויס מחותן. ער האָט סזיניקע אָפּגעטון. דאָ זיך צו לייגן שלאָפן, אויסרוען די ביינער, און דערנאָך נעמען דעם דרך.

— מיטן זעלביקן וועג?

— נאָר ווי דען? מוועט פאָר אים מאָכן אַן אַנדערן?

— נישט פאָרן מיט דער באָן, צי אפילו מיט אַ שטיקל פורל? און האָבן אַ טראָפן אייגזען מיט די פּיס?

— מיט דער באָן צו פאָרן, מיט אַ פּור, — דאָרף מע דאָך האָבן צו ווייזן אַ פּאַספּירל... אויף זיין שיין פּנים קוקנדיק אים לאָזן פאָרן איבער דער גרענעץ? ווער, צו אַלדע גוטע יאָר, איז ער? אין וואָלד איז ער פון אַלעם פּטור, און ברויך גאָרנישט האָבן. פאָר אים איז די גרענעץ נישט וואָס זי איז פאָר מיר — אַ גרענעץ; וואָס איז ער, אַ ייד? ער פאָרט דאָ אַרומעט קיין אַמעריקע, און מזאָל אים דאָרפן היטן? צו וואָס היטן זיי אַ גוי? אויב ער טראָגט נישט קיין בראָנפן. פּאָקט מע אים מיט בראָנפן,

ברויך מע זיך אַוועקזעצן אים פּאַרטיק מאַכן, אויסטרינקען ביזן לעצטן טראָפּן. אויב נישט, וואָס וועט מע טון מיט אים? און אפשר אַרײַנגיין צו אַ היימישן פּויער, אויסלעקן ביי אים אַ טעלער סמעטענע, און פּאַר־דאָס אים אויסדרעשן אַ ביסל תבואה, אַדער גאָר זיך אַנטרינקען, און איבערשלאָפן מיטן חזיר ביי אים אין שטאַל.

איך קוק אים אַזוי אין מויל אַרײַן:

— וועז ער זאָל האָבן כח (אפילו ער באַקלאָגט זיך שוין דערויף) — לאָזט ער זיך גלײַך צוריקגיין, און דאָ קיין איין שעה נישט געוואָלט זײַן; ער האָט זיך נישט וואָס צו שרעקן, די זעלבער קענען אים שוין ווי אַ בייזן שולגער. אַ סך מאָל, אַז ער קומט אַן אין מיטן דער נאַכט, וועז זיי שלאָפן שוין — גיט ער אַ פּיף, און וועקט זיי אויף; זיי קומען זיך צונויף, סווערט היימלעך, מטרינקט אויס אַ פּלעשל, מפאַרבייסט מיט קעלבאַסע, און מזעצט זיך שפּילן אין קאָרטן, אויב די לבנה שיינט אַריין דורך די ביימער.

אַבער דאָס קען איך שוין אַזוי גלאַטיק נישט אַראָפּשלינגען. די מעשה קען ער דערציילן אַזוינעם, וואָס איז נישט געגאַנגען מיט אים איבער דער גרענעץ, נאָר עפּעס אַן אַלטן מאַן, וואָס וואַרעמט זיך ביים אויוון, וועז אַ שניי ליגט איבערן דאַך, און אַ פּראָסט הילכט מיט זילבערנע קולות, ווי לאַנג איז ווי כהאָב דאָרט געזעז די אויגן זיינע גרינען ווי ביי אַ קאַץ? אַלץ, וואָס ער האָט מיך דאָרט געהאַט מיט זיך? און נאָך געלאָפּן מיט מיר פון ד ע ר זייט: מזאָל נישט נאָכשיסן פון הינטן?

ביים צעגיין זיך, משלט ער מיר אָפּ ווי אַזוי אַרויסצוגיין פּונעם דאָרף, און צו אַ שטיקל שאָסיי: אַ וועלדל, אַ מילכל, אַ וואָסערל און דער עיקר: אַ צמענטאַרזש, אין וועלכן כזאָל מיך אָנהאַלטן ביז כוועל קומען אין שטעטל אַריין.

צו שקיעה

איצט, אַז כגיי, גייט זיך שוין גאָר אַנדערש. סאיז נישט דאָס דאָר־טיקע גיין. כאָטש דער טאָג גייט שוין בארג אַראָפּ, און כבין אייגער אַליין, אין פּעלד, צווישן הימל און ערד — נעמט מיך נישט קיין פּחד; איך בין נאָך פּול מיט דער לעבעדיקער וואָר פון דאָרטן, און מיט דער זיסער רו דאָ פון בין השמשות. דער לאַנגער, שוין אַ ביסל צו לאַנגער טאָג, וואָס איז

געשטאַנען אַזוי הויך, האָט זיך אַ בייג געטון ווי אַ בוים צו דער ערד, און איבערגעבראָכן. אַודאי וואָלט איך געוואָלט, אַז סזאָל זיין ליכטיק ביים אַרייַנגיין אינעם שטעטל — ווי קומט מע עפּעס אַריין ביי נאַכט אין אַ פרעמד מקום? אָבער, דאָס איז נישט אין מיינע הענט. מיט אַ מאָל האָט זיך דער הויכער הימל, ווען כבין אַרויף אויפן שליאַך — געגעבן אַן איבעריקן דריי, אַן איבעריקן בייג, און דאָס גלאַטע קלאָרע ווייס איז געוואָרן ווי די וואָל אויף אַ שעפּס: גרא און געקוילט. הינטער מיר האָט זיך שוין די זון געטרונקען איבערן האָלדז אין צונטער, און נאָך אַרויס געקוקט מיט איין אָפן אויג, אַ ליפּ — ווי נאָך געוואָלט עפּעס הערן אין די לעצטע פּאָר מינוט, פון וואָס מרעדט אויף דער שיינער וועלט. די ליפּ אַ פּרעפּל־טון, אַז מזאָל אויך דאָ הערן איר קול. פון פּאָרנט, וואו כגיי אַריין אין דער אַנטקעגן איבער מיר דיקער נאַכט אַריין — וועט אַן אַלטיטשקער גראָער מאַן מיט אַ לאַנגער־לאַנגער בארד, קורצע פיס, מיר אַריינשטעקן אַ לאַנגע האַנט, מיט אַ ליבלעך זיידיש פּנים. דאָס זשומען פון די כראַ־באַנדזשעס, שמיצערן פון זשאַבעס, די פּעלד־ריחות פון די קאָרן־בלימע־לעך, פון אָפּגעשניטן גראָז, וואָס איז שין איינגעטריקנט און וואָרט מזאָל עס אָנוואָרפן אין סטויגן — פּאַרשיכורן; אַן אָפּגעריסן פון ערגעץ ביימל שאָקלט זיך אַליין; צוויי דריי ביימלעך אויף אַ מאָל — לייגן צונויף די קעפּלעך אינאיינעם ווי אויף איין קישן און אויף איבער אַ נאַכט. אַ שטיקל אָפּגעריסן פּעלד, צערודערט וועלדל, פון וועלכן אַ מרה שחורה וויייעט, —אַז כוועל מיך דאָ צונויפנעמען מיט דעם אַלעם, און אויפגיין אין דער פּייכ־טער, ביינאַכטיקער ראָסע. דאָס צערודערטע וועלדל איז נאָך גאָר ייִנג, שיטער מיט דינע ביימלעך ווי די נאָדלען און דערפאַר אַוודאי אַזוי ירג־זונדיק, צומאָלט גיט דערין אַ היפּ אַ וועוויאָרקע, טוט וואונדערלעך אַ שמיץ מיט איר עקל די נאַכט אין פּנים אַריין. סוואָלט גאָרנישט אויס־געמאַכט אַז די זון זאָל זיך זעצן אַ ביסל דערנאָך, און פּריער עפּעס האָבן געגאַשט אין פּעלד, — און צו נאַשן איז דאָ אַזוי פיל. צומאָלט, דאָכט זיך: אַ פויער! אַ פויער דרייט זיך פון ערגעץ אַרויס. מיט וואָס וועל איך מיר אויסקויפן סלעבן ביי אים, אַז רוועט מיך הייסן איבערקערן די קעשענעס, און געפינען דאָס מאָגערע ביסל געלט אין זיי? און נאָכדעם אַלעם כאָטש די שאָטנס ווערן אַזוי געדיכט, — און כבין מיך אַזוי פיל אַנגעגאַנגען פון דער פרי אָן, — גייט זיך גאַנץ לעבעדיק, איז נאָך סבלוט נישט פאַרשלאָפן, און סהייבט מיר אָן גוט צו שמעקן; סטוט מיר גרויס הנאה, וואָס כהאָב דאָס אַלץ אַדורכגעשלעפּט אויף מיינע פּלייצעס, און גע־וואָרן מער חשובער ביי זיך: לאו כל אדם זוכה. ביי מיר אין שטאָט —

קיינער נישט; איך בין איינער, אַ יחיד דערמיט אין איר... נאָר ווי קום איך איצטער צו מיין שטאָט? אַז כגיי מיט איטליכן טריט אַלץ מער אַוועק פון איר.

דער פלעק ווערט אַלץ גרעבלעכער, ממשותדיקער; באַלד ווערט פון אים אַ גייענדיקער מענטש אויף צוויי פיס, און סוועט דאָ אַרויס דער ריכטיקער פויער, אַ גזלן, אַ רוצח, וואַרן, כווייס? און דאָס האַרץ וואָס פרייט זיך דאָ אַזוי מיט אַלעם, ווערט צעשראָקן: וואָס מאַכט ער מיר דאָ קאַליע דעם טייערן פאַרנאַכט? און וואַרפט אַן אויף מיר אַן אימה? כזאָל נעמען ציטערן אין די הויזן. (סרעקל טראָג איך אויף דער האַנט), אָבער, אַז דער מענטש הילט זיך צוביסלעך אויס, אַזוי ווערט פון אים נישט קיין דאָרפישער פויער, נאָר אַ גלח; אַ גלח, אין אַ לאַנג קלייד, וואָס איז פאַרקנעפלט פון אויבן, ביי דער גאָמבע ביז אַראָפּ צו די פיס, וואָס מזעט קוים אַפּיר.

איך גיב אַ שאָקל מיטן קאָפּ:

— ניעך בענדזשע פּאַכוואַלאַני!

און ער ענטפערט אָפּ:

— נאָ וויעקי, וויעקי, אַמען!

ער גייט נאָך דערווייל פאָר זיך, אָפּגערוקט, אין צווייטן עק פונעם וועג, אַזוי, אַז אַ פור קען גאַנץ גרינג אַדורכפאָרן צווישן אונדז ביידע; אַ מאָל דערנענטערט ער זיך מיט אַ טריט צו מיר און איך — צו אים, אַזוי לאַנג, ביז דאָס ווערט שוין פשיקרע — צווי מענטשן, נישט קיין שטומע, — וואָס האָבן זיי פארמאַכט ביידע די מיילער? איך וואָלט מיך יאָ עפּעס אָנגערופן, — נאָר צו ווען, צום גלח? כווייס דען נישט מיט וואָס אַ גלח שמעקט? אָבער אַז מגייט אַזוי אַ מינוט צווי אויך אַ פערטל שעה — קען ער שוין קיין חזיר נישט זיין. און מוז זיך פרעגן:

— וואו כגיי דאָ?

זאָג איך אים:

— קיין קראָקע.

זאָגט ער:

— פאַרוואָס נישט קיין לעמבערג? קיין קראָקע קען מע נישט גיין נאָר פאָרן. אויב מוויל קען מע אפילו אויסגיין גאַנץ גאַליציע; נאָר אויב כקלער בלויז פון קראָקע—זאָל איך בעסער אַריינגיין צו אַ פויער זיך צולייגן; ביי נאַכט גייט מע נישט; דאָס איז גוט ביי טאָג, אַז מזעט וואו. און אויף צו פאָרן קיין קראָקע, האָב איך דאָ אַ קליין שטיקל וועג צו דער באַן, קיין קרזשעסאָוויץ.

אַ פּאַרשטערטע שמחה

סאיז מיר געווארן אַ ביסל גרינגער אויף דער נשמה. פּאַרט היימלעכער מיט אים. וואָס צווויי איז נישט איינער. נאָכדערצו אין אַזאַ וועג, וואו כווייס זיך נישט צו פאַרדרייען. ער זעט זיך גאָרנישט אויס צו זיין קיין גלח, נאָר אַ ברילאַנט פון אַ גוי אין אַ גלחשן מאַנטל. הלואי אויף אַלע גלחים געזאָגט געווארן. חוץ דעם, וואָס ער איז אַזוי צוגעלאָזט— ברויך איך שוין נישט קוקן אין הימל אַריין, און טאָפּן דעם וועג: „וואו מגייט"? ער קען דעם וועג פון אויסנווייניק. ער זעט פון הילוך מיינעם, אַז כבין נישט פון די היגע, פון די גאַליצישע. ער וווייסט גוט, אַז זיי קומען אַלע פון דעריבער, און פּאַרן דאָ אַרומעט קיין אַמעריקע. און דערפרייט זיך אַז איך קום אויך פון דאָרטן, און נישט וויל סאיז מיר נמאס געווארן צו זיין, האָב נישט קיין בגד אויפן לייב, קיין שטיקל ברויט אָפּצוטאָן, נאָר וויל מפאָכעט איבער מיר מיט דער רוט, און כמוז אַווען — מזאָל מיך נישט איינזעצן. דאָס דערהייבט מיך ביז גאָר. וואָרן, פון ד ע ר זייט, האָט עס געמעגט זיין צווישן גלחים, און ווי שווארץ און פינצטער סאיז נישט ביי זיי — האָבן זיי אַלע געקוקט אויף דעם אַרומרודערן דאָרט מיט ליכטיק אויגן, און ווי אויף אַ הייליקער זאָך. כאָטש דאָס איז דער צווייטער עק פונעם קאָשציאָל, די סטרא אחרא, — האָט מע זיך אָבער אויסגעקויפט ביי איר, וואָס אין דער גאַנצער שמדקייט, האָט קודם פוילן באַדאַרפט אויפהייבן דעם קאָפּ, און נישט זיין געבונדן ווי זי איז, מיט די הענט און פיס.

אַז סקומען אַנטקעגן אַ פּאָר כאָטעס פון אַ דערפל, ווערט די שמחה ביי אים אַ קליין ביסל פאַרשטערט, ווען פון פעלד לאָזט זיך אויף אונדז אַ האַרמע קליינע שקצימלעך, ווי אַ גאַנץ גליק וואָלט זיי מיט אונדז געטראָפן — מיט פישטשנדיקע קולעכלעך ווי ביי פייגל:

— זשידושי אידאָן, יידן גייען.

דעם גלח, וואָס איז שוין אַ שטיקל שמעלקע מיט מיר, האָט עס נישט איבעריק געשמעקט; זיי האָבן זיך מתקנא געווען אין דעם טראָפּעלע נחת זיינעם און דאָס אים נישט געלאָזט באַקומען. ווי האָט זיי געקענט אין זייערע קליינע קינדערשע קעפּלעך אַריין, אַז אַ ייד זאָל גיין, ווען סאיז גאָר אַ גלח? אפשר וויל די קעפּלעך זענען נאָך ביי זיי צו קליין? און אפשר וויל קיין אַנדערע ווי יידן גייען דאָ נישט; ווען סאַ פויער — פּאַרט ער מיט זיין פערד און וועגעלע? און ווידער: ווער אין ווועמענס זכות געניסט דאָ? ביי ווועמען זענען זיי זיך טוער? איך גיי אַן אַ רעקל, מיטן בלויזן

קאָפּ, און ער — אין זיין לאַנגן גלחעשן כאַלאַט, טראָגט דעם ברייטן קאַפּעלאָטש אויפן קאָפּ. כאַ־כאַ־כאַ... מיר האָט די גאַנצע זאַך זייער הנאה געטון. ווער און פּאַר וועמען האָט דאָ זיין שכר הליכה? ער פּאַר מיר, אַדער איך— פּאַר אים... סזעט אויס אַז מטאָר זיך נישט חברן מיט קיין לאַנגן בגד, אַז מברויך אַדורכגיין אַ פּוילישׁ דאָרף, וועז אַפילו סאיז אויף אַ גלח און ער טראָגט אים אויף זיך.

די שקצימלעך, מיט זייער קוויטשען, זענען מיט יעדער רגע אַריין אין ברען, געוואָרן מער עזותדיקער און שוין געגומען, ווי געווייגטלעך, אונדז פּאַרוואַרפן מיט שטיינער. זיי וועלן אָפּקומען בלויז מיט שרייען? איך האָב געדרייט אַהין מיט קאָפּ און דער גלח — אַהער, און פּאַרקערט; די קעפּ האָבן זיך געבויגן נאָך די שטיינער נאָך, ווי זיי זענען געפלויגן — מיט וואָס האָט מע זיך געקענט מער פּאַרהיטן? דאָס וואָס מהאָט אַריינגעכאַפּט אין דער זייט, אין די פּיס — האָט נישט אַזוי אויסגעמאַכט. צוקומענדיק גאָר נאָענט, האָבן זיי זיך, ווי קליין זיי זענען נאָך, געכאַפּט אין דער מעשה רע, און געפאַלן דעם גלח צו די פּיס — צו מיינע האָבן זיי געזאָלט פאַלן? געקושט די פּאָלע פון זיין לאַנגן גלחעשן קלייד, וואָס האָט זיי דאָ פּאַרפירט און אים געוואָלט איבערבעטן:

— ער זאָל זיי מוחל זיין; זיי וועלן שוין זיין גוט און פרום, און פּריער גוט נאָכקוקן... זיך מער נישט אַזוי טועה זיין...

דער גלח, וואָס האָט גוט געוואוסט אַז סאיז דער כאַלאַט זייגער, וואָס איז אַ גלגול פון אַ יידיש בגד — האָט זיי געגלעט איבער די קעפּלעך...

— זיי זאָלן נישט וואַרפן קיין שטיינער, אָפילו אויף אַ ייד (וואָס קען נאָך זיין ערגער פון אַ ייד?) אַז ער וועט גיין... סאיז אַ גרויסער חטא...

און כאָטש דאָס איז געווען גאַנץ שיין פון אים (ער האָט דאָך אַנדערש נישט געקענט), האָט עס מיך טיף געקרענקט וואָס ער האָט אַזוי גוט אָפּגעשניטן, און זיי האָבן אים נישט געמאַכט קיין לאָך אין קאָפּ. טאַקע נאָר אַ מזל פון אַ גלח! כוואָלט מיך געווען מער געפרייט, אַז סזאָל אים אויסקומען צו פילן דעם טעם פון אַ ייד מיטן פולן מויל; וועז זיי זאָלן אויף אים אָנרייצן די דאָרפישע הינט, און ביי אים אָפּרייסן די פּאָלעס פון זיין לאַנגער גלחשער קאַפּאָטע.

פּאַרבייגייענדיק קרזשעמאָוויץ

כבין אַרויף אויף אַ מאַרק, יעדעס שטעטל, אָפילו דאָס קלענצטע האָט געווויגטלעך אַ פּאָר הייזלעך אויף אַ געסל, אַ קליינס, און דאָ בין

איך גלייך אַרויף אויפן מאַרק. וואו זענען די געסלעך? עפּעס יאָ אַ פּאָר דערנעבן, וואָס שטייען ווי אָנגעבויגן אויף די קני, און פון וועלכע סטריפן אַרויס פלעמלעך, — אַז מדאַרף זיך ביי זיי נעמען די אויגן אין דער האַנט אַריין. און ווי פינצטער סאיז אויפן מאַרק — איז ער נאָך פול מיט שטעלכלעך און שטייערקעס. צי סזאָל דאָ זיין נאָך אַ ירידּ — וואָס האָט זיך נאָך נישט אויסגעקאָכט? אָדער די געוועלבלעך זענען צו קנאַפּ, און ממוז אַרויס אין דרויסן מיט אַלעם, און מסחרן אונטערן פרייען הימל? כהאָב קודם אַראָפּגענומען פון אַ שטעלכל אַ פּאָר זעמל פּאָר אַ גרייצער, — זייער גלעלט, און געגנומען אויסקנייפּן פון זיי שטיקער. ביי דעם דאָרטיקן גיין, האָט מיך פון אינעווייניק כמעט ווי גאָרנישט געמאָנט, כהאָב נישט באַ־דאַרפט עסן. מזאָל מיר געווען שטופן זראָזעס אין מויל אַריין, וואָלטן זיי נישט געקענט אַרונטער. שטופּ, — אַז סאיז אַלץ פּאַרמאַכט, און סגייט גאָרנישט אַראָפּ, און דאָ, אַז דער פּחד איז אויסגערונגען, האָב איך, סערשטע, באַדאַרפט קייען, און שוין אויך פּאָר דאָרטן, און די פּאָר זעמל האָבן מיך דערהאַלטן ביים לעבן. כהאָב פון זיי געריסן שטיקער שטייענ־דיק ביי דער פּלימפּ, און צוגעטרונקען קאַלט וואַסער. אוי די טייערע יינגע יאָרן! מברויך אַ טיש, אַ בענקל, אַ לעפל, אַ גאַפּל, — צו וואָס? סמויל איז אָפּן און מברויך בלויז אַרייגלייגן... עס פּאַרשלינגט. נאָך דער סעודה בין איך אַרומגעקראָכן צווישן די ווייבער ביי די שטעלעכ־לעך, זיי אַריינגעקוקט אין די אויגן, באַטאַפּט פון קאָפּ ביז די פּיס — די אייגענע ווייבער. און יענערס שיך, ספּאָדניצעס, אויף אַ האָר נישט אַנדערש. און שטייענדיק ביי איינער לענגער, ביי איינער וויניקער — זיך אָנגעהערט פון זייער שוועך לעבן, פון די שטיינער וואָס ליגן ביי זיי אויפן האָרץ, און נישט קיין קלענערע אויך ווי ביי יענע דאָרטן, אויף יענער זייט.

אַז כהאָב מיר שוין גוט אויסגערוט, בין איך אוועק זיך אָנקוקן מיט דער באַן. אַ קליין וואָקזאָלכל, אַ פּיצלס, אַזוי ווי סשטעטל, מסתמא: עפּעס יאָ און נישט ווי דאָרטן. אַן אָנדער אויסזען, אַן אָנדער פּנים, שטיל. מזעט קיין הונט נישט. וועט ברויך פון דאָנעט פּאָרן מיט דער באַן? און צו וואָס? נאָך אַ פּאָר שליסעלעך, קייטעלעך, די פּאָר איילן לייוועגט, וואָס מהאָט ליגן אויפן שטעלכל? און אפשר ווייל סאיז נאָך גאָר פרי, און אַ צוג גייט דאָ ערשט פּאַרבי אַרום עלף אַזייגער ביי נאַכט? כהער רעדן פוילישּ, דייטש — רוסיש מוז דאָ זיין ווי טערקיש. סגייען פּאַרבי באַן־מענטשן, — זיי טראָגן הויכע היטלען אָנשטאָט פלאַכע, ווי יענע דאָרטן, כגיי אַרויס פון פּאָרנט, וואו די באַן דאַרף אַדורכגיין. סאיז פריע נאַכט,

אַ קילע לופט. דינע ווינטלעך גלעטן איבערן פּנים ווי מיט קינדערשע הענטלעך. איך זיץ אײנגעטוליעט אין זיך, און אַ מידקייט פֿאַרקלעפּט מיר די אויגן. איך דרימל, און פֿאַרליר אין דרימל דעם הימל איבערן קאָפּ, און ווי טראָפּנס פון ביימער, מיט זייער פּעטן ריח זאָלן מיר טריפן איבערן לייב. עס ווערקן איבער די וואָגאָנען, וואָס העקלען זיך דאָ ערגעץ מיט אַ שטויס אין די זייטן. און אַז זיי קומען אַרויס פון דער שטויסעניש, זע איך — אַז זיי זענען עפּעס אויך נישט ווי די דאָרטיקע? עפּעס זענען זיי העכער און שמעלער, אַנדערש אָנגעפּאַרבט. מיין דאגה די וואָגאָנען. די אויגן מאַכן זיך צו, און מאַכן זיך פון זייער טרייסלענישׂ צוריק אויף; דאָס טראָפּעלע שלאָף גייט אַריין און אַרויס. מער אַרויס ווי אַריין. לאָזט גאָרנישט אינעווייניק איבער. נאָר דאָ גיט זיך עפּעס מיט אַ מאָל אַ רעש, אַ בלענד — אַ צאַפּלדיקע חיה מיט באַלויכטענע וואָגאָנען, טראָגט זיך אַן ווי פון אַ ווייטער גרויסער וועלט; און אַז כגיי אַריין אין איינעם פון זיי, דערזע איך גלייך אַז כבין אין אַנדערער מדינה. הוזאָרן אין רויטע הויזן, בלאָע, רויטע רעק — וואָס פֿלאַצן־אויף אויפן לייב, און דער גרויסער חידוש — געשנירטע שיך; זעלנער מיט געשנירטע שיך, און נישט מיט קיין שטיוול אויף די פיס? אויך דאָס רעדן זייערס איז עפּעס ווי צעקאַ־ליעטשעטער פּוילישׂ, וואָס די פּויערים אין דער היים רעדן שוין אַ שענערן; און כהאָב דערנאָך דערכאָפּט, אַז סאיז גאָר קיין פּוילישׂ נישט, נאָר טשעכישׂ, רוטענישׂ, סלאָוואַקישׂ — דער גוטער יאָר ווייסט.

אין קראָקע

נאָך איידער דער צוג איז זיך רעכט צעפּאָרן — איז ער גע־בליבן שטיין, און כהאָב זיך געבּרויכט צו פּאַרנעמען. אַפּנים, אַז פּאַר די פּאָר גרייצער איז דאָס אויך געווען צופּיל. אַז כבין אַריין אין דעם גרויסן וואָקזאַל, וואו די באַן גייט אַרונטער אונטער אַ דאַך ווי אין אַ שטוב אַריין — האָט זיך אַלץ געגעבן אַ כאַפּ, ווי דאָס אַרייניריסן זיך פּונעם צוג וואָלט געווען פֿלוצלונג, און דאָ אַלע איבערגעווקט פּונעם שלאָף; אַלע האָבן געגומען אונטערלויפן פּאַרדרימעלטע, שפּרינגען ווי אויף דראָטן: אַהין, אַהער, און דערנאָך גלייך אַוועקגעפּאַלן פון די פיס. ווי מוואָלט זיך שוין אַזוי גיך איבערגעאַרבעט און געוואוסט, אַז סווועט שוין מער קיין צוג נישט אַדורכגיין ביז אין דער פרי, און מקצן מיט

אַלעם מאַכן נאַכט. די לאָמפּן נעמען זיך לעשן, סוועטע פּינצטער ווי גאָר אין אַ היימישער שטוב, וואו מחלשט זיך צוצולייגן.

איך קום אַרויס אין דרויסן אוֹן ווער נתפּעל פון די פּאַרמאַכטע פּרי־צישע קאַרעטעס (פּיאַקער, בלע״ז). וואָס טוען דאָ די קאַרעטעס? מזאָל דאָ אָפּוואַרטן אַ חתן? אַ כלה? סאיז אָנגעקומען מיטן צוג אַ פּאַרטיקע חתונה מיט מחותנים, כלי זמרים, וואָס ברויכן נעמען אויפשפּילן אין מיטן דער נאַכט? אָבער כּזע ווי מענטשן מיט וואַליזעס אין די הענט פּאָקן זיך אין זיי אַריין, אוֹן איינע נאָך די אַנדערע כאַפּט זיך אויף אוֹן אַנטלויפט ווי אָפּגעבריט. אַזוי מוזן דאָך דאָס זיין אַזוינע דראָשקעס, אוי־וואַ! וואָס פּאַר אַ פּריצישע שטאָט! סשטייט זיי דאָ נישט אַנדערש אָן ווי צו פּאָרן אין קאַרעטעס! מזאָגט כאָטש מיט אַ מיידל. מקען זיך אַביסל איינהילן אין איר. אָבער מיט וואַליזעס? וואָס האָט מע זיך מיט זיי צו באַהאַלטן אין קאַרעטעס? וואָס פּאַר אַ סודות האָט מע אין זיי?

די פּינצטערניש לייגט זיך אַראָפּ מיט יעדער רגע מער. די קאָ־רעטעס, וואָס האָבן זיך צערוישט ווי מיט פּליגל, האָבן אָפּגעשוועבט. דאָס ליכט פון די אינעווייניקסטע שטובן גייט דאָ אויך אויס; אַ טויטע שטיל־קייט פּאַלט אַראָפּ פון אויבן ווי אַ שווערע פּלאַכטע וואָס איז שוין אַביסל צופיל פּאַר אַ וואַקזאַל, אַפילו נאָך צוועלף ביי נאַכט. ער ווערט אַזוי ווי אָפּגעמעקט, אַז מקען זיך קוים משער זיין, אַז סקומט דאָ ווען אָן צו לויפן ווי פּאַרחידושט אַ באַן, ליידיקט זיך אויס פון מענטשן, נעמט זיך אָן מיט זיי, אוֹן איילט נאָך גיכער ערגעץ אַוועק; וואָרן אין אַ באַן שטעקט די אומרו פון גיין, פון לויפן. סבלייבט אַ ליידיק אָפּגעקערט אָרט, ווי מוואָלט פּאַרקערט דעם גאַנצן וואַקזאַל מיט אַ בעזעם. אַ ליכט פּאַרלעשט זיך, אוֹן אויף דער שוועל פון אַ הויז ווערט עמעץ געכאַפּט פון דער פּעכיקער פּינצטערניש, אַזוי ווי ער זיצט — מיטן קאָפּ אַראָפּ צווישן ביידע פיס, אוֹן וואָלט געשלאָפן. אַרום אים דרייט זיך עפּעס אַ מיידל אויף דינע פיס, מיט שמאָלע אַקסלען — פּאַרוואָרפן איבער זיי מיט אַ שאָל. זי דרייט זיך ווי אַ שאָטן, ווי נישט געקענט פּועלן ביי זיך דאָ זיך אויך אַוועקצוזעצן ווי ער, אוֹן אויך אַוועקקומען אין דער פּינצטער, אין וועלכער דער שלאָפּנדיקער וואָלט זיכער אַ מצווה געטון — וועז זי זאָל זיך צוטוליען צו אים אוֹן זיך וואַרעמען אין אים.

נאָך דער האַלבער נאַכט

כשטיי, כשטיי ווי אַן אַ הימל איבערן קאָפּ. פון פּאַרנט צעלויפן זיך גאַסן — און אויך אַזוינע שוואַרצע. כהאָב דאָ ערגעץ אַ שטיקל אָרט, אַ הויז מיט אַ נומער, וואו כברויך צוצוקומען, נאָר ווי אַזוי? וואָרן כהאָב ביי וועמען זיך נאָכצופרעגן וואו דאָס הויז איז? און מזוכט דאָס אָפּ? און ווי קען מע איצט עפּעס אָפּזוכן אין מיטן דער נאַכט אַ הויז, אַז אַלץ שלאָפט, אַפילו דער וואָקזאַל אויך. כוואָלט שוין נייטיק באַדאַרפט אַוועקלייגן די ביינער, און אויך צומאַכן די אויגן. ווי לאַנג קען איך זיי נאָך האַלטן אָפן? אַז כוועל מיך נאָך אַ ביסל אַיינהאַלטן, וועלן זיי זיך אַליין צומאַכן, און אַפילו ביי מיר נישט פרעגן. און ווי וועל איך דעמאָלט אויסזען?

כשטיי, און כהאָב מיך אַלץ מורא אַוועקצורירן פונעם אָרט. אַז דאָ וואו סטיקט זיך נאָך עפּעס אַ פלעמל פון אַ ראַמפּע — בין איך שוין אַ פּאַרלוירענער, וואָס וועט נאָך זיין ערגעץ אויף אַ גאַס, וואו סאיז פינצטער ווי אין אַ זאַק, און מדאַרף עמעצן זוכן מיט אַ ליכט? די פּיס רופן זיך וויידער און וויידער אָפּ, זיי דערמאָנען מיר אַז זיי זענען פּיס, און כוועל זיי דאָ גלייך מוזן צוואַרפן אַ צוקער־לעקעכל — זיך אַראָפּזעצן אויף אַ שטיג פון אַ הויז. און מיט דער מינוט דערשרעק איך מיך — כזאָל דאָ אויך נישט אַוועקקומען ווי יענער, און פילייכט מיט דעם דינעם מיידל, וואָס האָט דאָ דעם שאָטן אויף די וועגט. כוואָלט מיך אַיינגעטוליעט אין איר, כזאָל נישט מער וויסן פון דער נאַכט. סאָן עוולה? כבין נאָך גאָר אַ ייִנג ייִנגל, אירע אַקסלען זענען אויך שמאָלע, ווי כהאָב ליב; די פּיס — דינע, ווי כהאָב ליב; און די מידקייט וואָלט פון מיר אַוועק־געאָטעמט מיט איר ווארעמקייט פון גוף; אָבער מיט דער מינוט גיב איך מיך אַ הייב אויף, צי ווייל סמיידל האָט זיך צוגעשאָרט צו מיר, — און געגומען גיין. דער טראָטואָר אונטער די פּיס איז גלאַטיק ווי אָנגעשמירט, נאָר זיך צו גליטשן אויף אים, גיי און גליטש דיך! אַ לאַמטער קומט מיר אַנטקעגן, נאָך איינע, נאָר צי כגיי נענטער צו יענעם אָרט וואו כדאַרף, אָדער גיי אַוועק דערפון, ווייס איך נישט; ווי אַזוי זאָל איך ווייסן? סאיז ביי וועמען דאָ צו פרעגן? כגיי אויף אַ טויטער, אָפּגעשטאָרבענער גאַס, און דאָ וואו זי האָקט זיך אַדורך מיט אַנדערע גאַסן, זענען יענע אַלע אויך אַזוי טויט, אָפּגעשטאָרבן. סאיז דאָך טיף אין דער נאַכט. צו־מאָלט שנייַדט זיך אַדורך איינע פון די פּאַרמאַכטע קאָרעטעס, זי דאַרף דאָך יאָ ווייסן, נאָר גיי יאָג זיך נאָך ווי נאָך אַ וויינט נאָך איר. אַזוי

בלייב איך שוין שטיין — סהאָט דען אַ שכל מיין גאַנץ גיין? און לייג־צו די פּלייצע צו אַ וואַנט. כוועל דאָך מיך דאָ נישט אויסציען אויף דער ערד! און אַזוי שטייענדיק גייט מיר אַלץ קאָפויער: הע? וואָס האָט זיך דאָס געטון מיט מיר? כבין דאָך וועדט פּעטש! דער שייגעץ האָט זיך געקענט צולייגן ביי אַ פויער אין אַ סטאָדאָלע מיט היי, און איך נישט? איך בין געווען מער וואוילער יינג פּאָר אים? מיט וואָס? מיט די שוואַרצע אויגן מיינע? דעם געקענדזשערטן קאָפּ האָר? כהאָב דאָך געקענט אַזוי אייגן ווי ער אַריינקריכן אין זעלבן היי אַריין, אַדער ביים ייד אין דער שלאָפבאַנק, — פּאָר אַ פּאָר גרייצער, און זיך אויסרוען די ביינער ווי אַ פריץ. מהאָט מיך געטריבן פון דער שטוב? אַז כזאָל געווען אַרויסגיין פון דאָרטן פּאַרטאָגס, און דאָ אָנקומען וועו די שטאָט רייסט־איין מיט מענטשן, און נישט וועו זי ליגט מיטן ביילעק קאָפויער? אַזאָ גבור ווי איך בין איז ער אַוודאי, און פונדעסטוועגן, אַוועקגעלייגט דעם קאָפּ; און איך, גולם נאָר, האָב געוואָלט זיין אַ קנאַקער, אַ גאַנצער צע־לייגער, און זיך אָנגעמאַכט אַזאָ קלאָג? און אפשר, ווייל ביי אים איז דאָס זיין ברויט, און מיך האָט אַזוי געצויגן דאָס אומבאַקאַנטע, דאָס פרעמדע? נו, בין איך שוין אין קראָקע, נו? און ברויך טאָפּן אַ וואַנט! אויף ריכטיק טאָפּן אַ וואַנט אין דער פינצטער... וואָס האָט מיך דאָ געהאַט צו ציען? וואָרן, דער מאַרק אין דאָלעשיץ, אין אָפאָלע, אין לענט־שנע, איז מיט עפּעס אַנדערש און ווייניקער ווי אין קרזשעסאָוויץ? און יענע האָבן נישט סאייגענע פּנים, און ווי אייך מאַמע וואָלט זיי אַלע גע־האָט? די באָן האָט זיך געגליטשט אויפן אונטן, און מיט די רעדער פון אויבן? סאיז געווען אויסצוגיין נאָך די לשונות פון די זעלנער, וואָס זענען קיין לשונות נישט? סיי פון די שוואַרצע קאָרעטעס, אין וועלכע סהאָבן זיך געשטופט מענטשן מיט וואַליזעס, און וועלכע איך קוק אויך דאָ נאָך, ווי זיי שוועבן אויף די אָספאַלטענע גאַסן, און סאַנטפּלעקן זיך אין זיי סודות נאָך דעם אויסגעטרונקענעם וויין אין די פריילעכע ערטער. כוואָלט אויך געוואָלט זיך לאָזן טראָגן אין אַזאָ שטומער קאָרעטע, צוגעטוליעט צו אַ יינגער צעפלאָטערטער מויד, וואָס זאָל זיך אַרייַנבייסן אין מיר מיט די ציין. וואָס וואָלט אַזאָ צעפלאָקערטע מויד איצט געקענט האָבן פון מיר אַז זי זאָל מיך אַריינענעמען צו זיך אין אַזאָ פּאַרמאַכטער קאָרעטע, נאָך אַזאָ טאָג? כוואָלט אָפּגעשלאָפן די נאָכט ביי איר אויפן האָרץ, און נאָך געברויכט וואָכן איבער מיר, אַריינקוקן אין מיין בלייך פּנים, מיר גראָב־לען מיט די דינע פינגער אינעם קאָפּ האָר, ביז כוועל עפּענען די אויגן.

די יאַקאָבי גאַס

אין האָב מיך אָפּגעריסן פון דער וואָנט. און עפּעס ווי גאָט וואָלט זיך דאָ אומגעקוקט אויף מיר, — מיר צוגעשיקט אַ יידעלע וואָס האָט אויפן קוק אויסגעזען זייער קאָמיש: דין ווי אַ שטעקעלע און אין אַ טיפער בעקעשע, אין וועלכע מוואָלט געקענט אַרייגבאַהאַלטן נאָך אַזאַ יידעלע, איין בעקעשע אַזוינע פּאָר צווויי יידעלעך אויף אַ מאָל; צו וואָס זיך ברענען דעם קאָפּ פּאָר דעם און פּאָר יענעם, אַז מקען זי אַרויפציען אויף בייַדן מיט אַמאָל, און — גייטס! קוקנדיק דאָרטן אויף יענעם שוועריליבקן יידן האָט נאָך די הלבשה געקענט האָבן אַ שטיקל פּנים, אָבער אויף אַזאַ יינג דין יידעלע? איך האָב מיך אָנגעכאָפּט אין אים מיט ביידע הענט:

— וואו גייט מע דאָ אויף דער יאַקאָבי גאַס? כהייב נישט אָן צו וויסן וואו כבין, וואו איז און וואו אויס?

האָט דאָס פּיצל יידעלע מיטן אַראָפּגעזעצטן קאָפּעלאָטש אויפן קאָפּ מיך אָפּגעמאָסטן פון אויבן ביז אַראָפּ, אָפּנים צוליבן בלויזן קאָפּ מיינעם, קורצן רעקל, און וואָס רעדט נאָך צו דעם יידיש, וואָס איז דאָס פּאָר אַ בריאה? און מיך אָפּגעפּטרט אויף איין פּוס:

— אויף דער יאַקאָבי גאַס? כזאָל קודם גיין אויפן קוזמאַרק, און זיך דאָרטן נאָכפרעגן, וועט מע מיר וויסן צו זאָגן...

וואָס רעדט ער פון קוזמאַרק, אַז איך בין נאָר וואָס אַריבערגעקומען פון דאָרטן? איך וייס פון אַ קוזמאַרק, און וואו ער איז? און ביי וועמען וועל איך זיך נאָכפרעגן. אַזוי שפּעט אין דער נאַכט?

דרייט ער זיך שוין אויס מיטן פּנים צו מיר, און צעווארפט די בריטע אַרבל, אין וועלכע סזאָלן זיין הענט.

— כזאָל גיין אַזוי און אַזוי און נאָך אַמאָל אַזוי און אַזוי; ביז כוועל אַהינקומען.

אַזוי האָב איך געגומען גיין אַזוי און אַזוי וויי דאָס יידעלע האָט געמאַכט מיט די הענט: אַהין און אַהער, אַ שתי וערב, שוין מער וויסנדיק ווי פריער, וואו כגיי; און אַזוי ווי כבין שוין שפּאָר אָפּגאַנגען, דאָ אַרויף אויף אַ פּרישן יידּ, און אים באַפאַלן, שוין וויסנדיק פּונעם קוזמאַרק:

— וואו מגייט דאָ אַוועק אויף אים?

קוקט מיך דער ייד אָן פּאַרחידושט:

— וואו מגייט אויפן קוזמאַרק? וואו בין איך דען, אויב נישט אויפן קוזמאַרק?

אַ גאַנצער חכם, דער קראָקעווער ייד:

— וואָרן כווייס וואו די פּיס האָבן מיך פּאַרטראָגן?

כווייס בלויז פון דעם וואָס כהאָב מיך משער געווען; ווייל פּריער, וואו כבין געגאַנגען, איז די גאַס געווען פון אַספאַלט, מיט אַ בוים, אַ לאַמטער, סזענען געשטאַנען שיינע גרויסע הייזער; און דאָ וואו כגיי אַצינד איז דאָס נישטאָ; עפּעס אַ געדיכטעניש פון קליינע געסעלעך מיט צעהויקערעטע הייזלעך, וואָס ליגן איינע אויף די אַנדערע, צונויפּ־געדריקטע אינאיינעם.

— אויב אַזוי, ווייל איך אַצינד וויסן וואו סאיז דאָ די יאַקאָבי גאַס?

— די יאַקאָבי גאַס?

האָט ער ווי יענער אויך צענומען די הענט, און מיט זיי געגומען וואַרפן אַהער און אַהין; דריי געסלעך פון דער רעכטער האַנט, צוויי געסלעך מיט דער לינקער, נאָכדעם ווידער אַ געסל אַרויף, אַ געסל אַרונטער — צעשניידט עס זיך אין צוויי, און סאיז אייגס פון זיי; דער עיקר, גלייך מיטן פּנים.

און אַזוי ווי כהאָב געגומען גיין, בין איך אַפּנים, נישט געגאַנגען גלייך מיטן פּנים; אַנשטאָט דריי געסלעך פון דער רעכטער האַנט, בין איך מסתמא אַוועק אין געסל מיט אַ האַלבס; און אַנשטאָט צוויי מיט דער לינקער האַנט — אַוועק גאַנצע דריי; אַזוי אַז כבין געבליבן שטיין; פון די געסלעך זענען שוין געוואָרן לעכער, פון די הייזלעך פּוסטקעס און כזאָל נאָך דאַרפן זיך אַזוי דרייען אַ שעה, וועל איך אַודאי אַריין כווייס נישט וואו... יענער פון דעם אַדרעס זאָל גאָר קיינמאָל פון גיהנום נישט אַרויס, ער האָט שוין נישט געהאַט פּאָר מיר קיין בעסער אָרט? אַלץ אַרום איז דאָ פּאַרהעמערט, פּאַרריגלט אויף קיטלען, אויף פּרענטן, און פּאַרקאָוועט מיט לאָדענס. די גרויסע אָרעמקייט האָט זיך באַוואָרנט, מזאָל ביי איר נישט אַרויסטראָגן דעם דלות.

די שטילקייט איז אַ נאָגנדיקע, און ווי זי וואָלט אין זיך אַריינגעזויגן שטיקער פון דער נאַכט. סוואָלטן דאָ כאָטש געווען הינט וואָס זאָלן בילן? נאָר אַזוי ווי סוואוינען דאָ אַודאי יידן, — וועלן זיין כלבים? זעענדיק אַ פרעמדן, וואָלטן זיי זיך צעבילט, און אויפגעוועקט וועמען, אַרויסגע־נומען פּונעם בעט — יענער זאָל אַרויסשטעקן דעם קאָפּ דורך אַ פּענצ־טער, דורך אַ טיר, זיך אומקוקן — וואָס מגראַבלט זיך אין דרויסן אַזוי שפּעט אין דער נאַכט? סיידן סאיז וועד פּאַרשלאָפּט געוואָרן? און מדאַרף צוגיין אויסרייבן אַ פּלייצע? צולייגן אַ גליענדיקע שטאַרץ צום בויך? אַ

געדיכטע חשכות, ווי מוואלט דאָ ארויסגעגאסן גאַנצע פֿאַמישעפער מיט פינצטערניש אויף די אַלע חורבות, ווי אויף אַ שמעטניק.

דאָ ווער איך מיט אַ מאָל אויפגעוועקט פון קולות, קלינגנדיקע העלע געלעכטערן — מיידלשע, ווי מזאָל מיט זיי אויסמאַכן טיפע לעכער אין דער נאַכט, עפעס אַזאַ אינאיינעמדיק רעדן, און אויף ייִדיש, פון וואָס סאיז מיר געוואָרן וואַרעם אין בויך. סהאָט זיך אַלץ געמומען פרייען אין מיר פון דעם לאָכן, וואָס האָט זיך געשיט פון ווייכע יינגע העלדזער, ווי קרעלן אויף זילבערנע טאַצן.

איין רגע, און כשטיי ביי זיי, פאַרריסן דעם קאָפּ. מיט מיידלעך וועל איך מאַכן גרויסע געשעפטן, — זיי זאָלן מיר גלייך זאָגן:

— ווי מדרייט זיך דאָ אַרויס אויף דער יאַקאָבי גאַס?

די צעשראָקענע מיידלעך, אַז סאיז אויף זיי אַרויפגעפאַלן אַ יידישער בחור, און וואָס האָט נישט מער געוואָלט וויסן וואו צו גיין אויף דער יאַקאָבי גאַס, — זענען געוואָרן צוריק לעבעדיק; און מיר געמומען אַלע מיט אַ מאָל צו מאָלן ווי יענע יידן, מאַכן מיט די הענט, אָבער כהאָב מיך שוין פון זיי נישט געלאָזט (פון מיידלעך וועל איך מיך לאָזן?) אַריינגאָרן אין זאַק אַריין — כהאָב שוין געהאָט רבי־געלט ביי די יידן; און זיי גלייך אָפּגעהאָקט, נאָך איידער זיי האָבן זיך צעוויגט מיט זייערע הענטלעך:

— איך דריי מיך שוין אַרום אַ גוטע שעה פון דעם וואָס די יידן האָבן מיר געהייסן גיין אַ געסל אַרויף, אַ געסל אַראָפּ — ווילן זיי, אַז כזאָל מיך נאָך אַזוי אַרומדרייען דאָ ביז טאָג, פון זייער געסל אַרויף און אַ געסל אַראָפּ.

האָבן זיי זיך צעלאָכט (וואָס אַ ביסעלע לאָכן מיינט אין מיטן פון דער נאַכט?).

— סאיז דאָך גלייך מיט דער נאָז, אַז אַ בלינדער קען זען... אַזוי ווי דאָס קליינע געסעלע לאָזט זיך אויס, און דאָס שמאָלע הייבט זיך אָן — פאַרקוקט מע דעם ליק, און מגייט...

— יאָ, דאָס איז זייער גוט פאַר אַ היגן, וואָס ווייס; איך בין אַ רוסיש־פוילישער און כקום ערשט פון דעריבער... און אויב סאיז, ווי זיי זאָגן דאָ גלייך — איז פאַר זיי גאָרנישט אַזוי שווער מיך צוצופירן; זיי זענען אוודאי אויסגערוט, און נאָך אַ הוליאַנקע.

און סהאָט נישט געמומען קיין גאַנצע דריי מינוט, ווי כבין געווען אויף דער יאַקאָבי גאַס, און ביי דעם הויז וואָס כדאַרף.

שלאָף

אַ מפּולת. נאָר אַז כהאָב אָנגעקלאָפּט אין דער טיר, און מהאָט זי געעפּנט, האָב איך נישט געקוקט ווער כּגיי אַריין: **אין אַ שטוב, צי אין אַ גרוב — כוואָלט מיך אָפילו אין אַ קבר אויך אַרייגעלייגט.** אין אַ מינוט אַרום, און אפשר דאָס אויכעט נישט — **האָב איך מיך אַרונטערגערוקט אונטער אַ בעטגעוואָנט, און זיך צוגעלייגט צו עמעצן** וואָס איז געשלאָפן אינעם בעט. צוגערוקט צו אַ וואַרעם לייב, וואָס האָט יינג געאָטעמט, — זאָל עס זיין פון אַ מויד? און נאָך פון אַ יינג שטיק בלוט? **וואָלט איך אַזוי געקענט אינליגן, און סזאָל מיך נישט הייבן ביי איר** אין לופטן? נאָר, אַז מאיז אַזוי מיד? וועז אפילו אַ **לעבעדיקע מויד זאָל** זיך צולייגן צו אַ טויטן, — קען זי אים לעבעדיק מאַכן? **איך בין געווען** טויט מיט אַלע טויטע צוגלייך. יעדעס אבר אין מיר איז אָפּגעשטאָרבן. און סהאָט זיך נישט געריכט אָפילו ביי אַ לעבעדיקער מויד. כהאָב געפילט **ווי כוועך אָנגעגאָסן מיט שלאָף ביז איבער די אויערן — כאָטש כהאָב אין דער רגע גראָד יאָ געוואָלט אויפזיין, נאָר דער שלאָף האָט מיך** איבערגעוועלטיקט, פון מיר אַרויסגעצויגן סחיות. כאָטש כהאָב גראָד יאָ געוואָלט אויפזיין און אַריינקוקן וואָס טיפער אין טאָג אַריין, וואָס ברעכט זיך אויף; וויסן צו דערציילן פון אים, פון די נסים ונפלאות זיינע, פון **דער זון אויף די וואַלד שפּיצן, וואָס האָבן געדראָפּעט די הימלען ווי מיט** צוקנדיקע פינגער פון טרינקנדיקע מענטשן, פון קילע ווינטלעך, ווי אויף **געשוירענע וואָל פון שעפסן, פון וועלכע מפּילט דעם טעם פון גלעטן** אָפילו אין שלאָף, פון לבנהדיק זילבער אויף פליגל פון פּאַווע, וואָס פאָכען איבער די יינגפּרוילעכע לייבער, ביי וועלכע סגעבערן יערט אין זייערע געדערים.

דער שלאָף גיסט זיך אַריין אין מיר דורך אַלע מיינע הערעלעך פונעם לייב, און מיט אַלע זיינע אָוונטיקע קאָליר; כבין אַליין ווי דער אָוונט. זיסער נאָך דעמערנדיקער און פּאַרגייענדיקער אין בלאָסער רו. כשלאָף אין זיסער רו.

אויף צו מאָרגנס

אויף צו מאָרגנס, אַז כהאָב געעפּנט די אויגן, בין איך שוין געווען אַליין אין בעט. כהאָב מיט אַ מאָל דערזען אַ מעמד, אַז סאיז מיר

נישט גוט געווארן. אז כזאל האבן מיט עפעס דאס זיכער אראפגעבראכן. שטייענדיקע, אפגעריסענע בעטן, איינע ביי די אנדערע — און נישט קיין פארבעטע. אלמאי זאל מע זיי פארבעטן, אז מדארף זיך אויף דער נאכט צוריק אין זיי ארייגלייגן? אן אומזיסטע טרחה! שוואַרצע ווי די ערד קישנס, ברודיקע בעטגעווענטן, פון וועלכע די רויטע איינשיטן קוקן ארויס פארמאוסטע; און כהאב מיך ברייט צעשמייכלט: כהאב שוין די נאכט ביי מיר אין בעט קיין פרינצעסן נישט געהאט. און אז כבין געשלאפן מיט א מויד, איז ווייניק? זי האט נאך געברויכט זיין א פרינצעסן אויך? איך בין פריש, אויסגערוט, ווי כוואלט ערשט ארויס פון א טייך, און זיך גוט אויסגעבאדן (כאטש די הויט ציטערט אויף מיר ווי ביי א קאץ, פאר וואסער). כלענגער זיך אויס אין דער גאנצער לענג, און כוויר אויף איבער דער נאכט ווי נאך א מאל אזוי גרויס. די פיס זענען ווידער פיס, און כוואלט מיט זיי איצט געקענט ארייננעמען פרישע פעלדער אין דער ארבעט אריין, צי אפילו גאסן.

באלד איז דורך דער האלב אוועקגעמאכטער טיר ארייגעקומען עפעס א יידענע מיט א צעשויבערטן קאפ האר, אין אן ארעם אפגעטראגן קלייד, און זיך צערעדט אין א דייטשמעריש יידיש — אז זי האלט אויף, אך און ווי, די צימערן, ווייל זי איז איינע וויטווע, און אז כווערט קענען פאר עטלעכע גרייצער ביי איר שלאפן אין א בעט, אליין צי מיט נאך עמעצן, ווי לאנג כווערט נאר וועלן. זי טרייבט, חלילה, נישט קיינעם פאר די פאר גרייצער, פון איר שטוב, און פון בעט אודאי נישט. אויף וואס ברויך זי די בעטן, נישט מזאל שלאפן אין זיי? זי אליין קען זיך אינגאנצן באגיין אן א בעט. זינט דער מאן איז איר אפגעשטארבן — האט זי זיך נישט צו וואס מער אוועקצולייגן. נישט מער, וואס זי וויל בלויז זיין זיכער מיט די פאר גרייצער אירע; ווייל א סך שלעפערס שארן זיך ארויס מיט די פאר גרייצער אירע, נאכדעם ווי זיי שלאפן אפ עטלעכע וואכן.

כהאב איר ארייגערוקט די פאר גרייצער, — זאל איר קודם דער קאפ נישט דארן. און ווייל זי האט נאך געווארט א ביסל מעלה גירהן — ארויסגעלאזט די קאץ פונעם זאק, דאס א היגער, צי אפילו פון א קליין שטעטל, — וועט צו איר נישט אריינשמעקן. אז ביי איר שלאפן נאר יענע פון „דעריבן" (ווי זי וואלט מיך געווארט חנדלען דערמיט, — ווייל איך קום אויך פון דעריבער). אז זיי קענען נישט גלייך פארן קיין אמעריקע, צוליב טראכאמע אין די אויגן, אדער אנדערע קרענקען, און מוזן זיך דא היילן אין די קליניקס, — שלאפן זיי דא איבער ביי איר. אויב כגלייב איר נישט — קען איך זען אויף דער וואנט דאס פנים פון יעדן

איינעם וואָס איז דאָ געשלאָפן. איך גיב אַ קוק, — די וואַנט איז פול מיט פנימער, און איך דערקען עטלעכע וואָס זענען מיט מיר אינאיינעם געזעסן אין דער היים, מיט אַ פאָר יאָר צוריק, און וואָס האָבן נאָך פריער געמוזט עוקר זיין, ווייל סאיז זיי געוואָרן ענג; און סאיז מיר אויך באַשערט, כאָטש איך פאָר נאָך לעת עתה נישט קיין אַמעריקע. — צו קומען דאָ אַהער אויף דער אַכסניה, אַפשלאָפן סמיניקע.

דאָ, וואו דער רמ״א הקדוש רוט

וואָס איז די יאַקאָבי גאַס? אַ בית עולם. אַן אַלט יידיש גוטאַרט. דאָס הויז וואו כבין געשלאָפן, שטייט אויפן סאַמע עק פון דעם, און אויף איבער דער גאַנצער לענג איז אַ ליידיק שטיק פעלד, וואו דאָס יידישע קראָקע האָט אַ מאָל, מיט הונדערטער יאָרן צוריק, מקבר געווען אירע מתים, סאיז צוגעדעקט מיט שאַרף גרין און געל שנייִדנדיק גראָז, וואָס משנידט אפשר קיינמאָל נישט; און וואו סזענען נאָך דאָ שטיקלעך, ברעקלעך פון מצבות, — נאָר וועט זיך גיין גראָבן אין זיי? טיפער אין פעלד קוקן נאָך אַרויס אַ פאָר גאַנצע מצבות, ווי מוואָלט זיך געמיט זיי אָפצוהיטן דורך די גאַנצע צוויי־דריי הונדערט יאָר, אַז זיי זאָלן בלייבן; מסתמא, פון גוטע יידן, אין וועלכע מזוכט זיך אַנצוהאַלטן מיט אַלע כוחות, כאָטש זיי זענען שוין ווער ווייסט, ווי לאַנג טויט.

כשטיי אַזוי, האַלט דעם קאָפּ אויף אַן אייזערנעם שטאַכייט פונעם פלויט. דער ערשטער ברוך הבא מיינער מיט קראָקע איז אַ בית עולם. כהער עפעס אַ גערויש אויפן גאַסל. אַ פורל שלעפט זיך פאַרביי, אַ יידענע מיט אַ מיידעלע, מיין דאגה. כקוק מיך אָפילו אויף זיי נישט אום, אַז סקומט אָן אַ ייד, פאַרהאַלט איך אים:

— וואָס איז דאָס פאָר אַ בית הקברות, פעטערשי?

פאַררייסט דער ייד גדלותדיק דעם קאָפּ, ווי סוואָלט אים עפעס אַ ברי געטון:

— זייער אַ מיוחסדיקער. דער רמ״א הקדוש רוט אויף אים. און נאָך אַנדערע גאונים וגדולי בישראל. ל״ג בעומר, אין טאָג פון זיין יאָרצייט, קומען אַהער יידן פון גאַנץ גאַליציע, פון קרוין פוילן, וואָליץ, ליטע, פאָדאָליע, ציגדען אָן ליכט, זאָגן תהילים און רייסן־אין ביי אים אויפן קבר.

וואו זענען זיי אַצינד, די יידן פון יענע אַלע מקומות? זענען די

קברים זייערע שוין בלויז אויסגעשטעלט צו די ווינטן, וואָס קלאָגן אָפּ
אַ שטיק אין דער נאַכט אַריין אויפן איצטיקן חורבן? סזענען מער נישטאָ
קיין יידן, וואָס ברויכן קומען בעטן אויף זייערע הצטרכותן? די יידן
דאַרפן שוין מער גאָרנישט. זיי האָבן זיך שוין אַלץ אויסגעבעטן, און באַדן
זיך אין די זעק מיט מעל, פעסער נאַפט; די געוועלבער זייערע ברעכן
זיך מיט שניט, מיט לעדער, מיט טעפּ, און קענען זיך שוין באַגיין אָן
זייערע גוטע יידן. און די בית עולמס, די אַלע יידישע בית עולמס —
וועלן שוין מער נישט וואַקסן און געדייען, גרעסער ווערן מיט די פּעלדער
אַרום די שטעט... ווייל די שטעט זענען שוין מער נישט קיין יידישע;
יידישע מאַמעס וועלן שוין קיין קינדער נישט געבורין; און יידישע זקנים
נישט האָבן ליגן זייערע תכריכים צוקאָפּנס. פון וועמען וועלן זיי זיין?
זיי וועלן אַראָפּפאַלן פּאַרטיקע פון די ביימער?

איצטער זענען זיי נאָך דאָ, די לעבעדיקע בית עולמס פון די טויטע
יידישע שטעט, נאָר אויף ווי לאַנג? צוביסלעך אָנהייבן ווערן קלענער,
קלענער, די פּויערים וועלן זיי צעטראָגן און זיך נעמען אַ שטיקל ערד,
און אויף דעם אָנהייבן זעצן קרויט, קאַרטאָפּל מיט מייערן, און אונדזער
טויזנט יעריקער זכר אין די מקומות וועט אָפּגעמעקט ווערן אָפּילו מיט
די קברים. מוועט אים דאַרפן זוכן אין שטויב פון די ספרים, וואָס זענען
געבליבן פון די אַלע גאונים, וואָס האָבן זיי געשריבן אין די קאַלטע
חושכדיקע נעכט ביים קאַגאַנץ און דעם חלבנעם ליכטל; און מיט זיי
אויפגעהאַלטן, ווי מיט די הענט — די יידישע קהילות, אַז די ווינטן
האָבן זיך געשטאַרקט איבער זיי, נאָר נישט דאָס מאָל, נישט דאָס מאָל.

אויפן הויכן מאַרק

כהאָב זיך געגעבן אַ רוק מיט אַ געסל, און סהאָט מיך פאַר־
ווייעט די עלטער פון די הייזער. זיי ליגן אויף דער קיפּע, אַרום אַ ליידיקן
מאַרק, אַ קלאָרן, קלאָר ווי דער טאָג און ריין ווי דער הימל. פון די
הייזער גייען אַרויס און אַריין יידן אין בעקעשעס, ווייבער אין קופּקעס —
פאַרשלאָפּענע, דרייען זיך דאָ אַרום ווי אין אַ חלום פון אַן אָפּגעלעבטער
וועלט. וואָס איז דאָ צו שרייען, ירידעווען, און זיך קאָכן? אויפן גאַנצן
מאַרק הייזער איז קיין איין געוועלב נישטאָ, און וואָס פאַר אַ פּנים האָט
אַ מאַרק אָן געוועלבער? ווער זאָל אויף אים גרעגערן? סהאָט עמעצער

אויף אים עפּעס צו פֿאַרקויפֿן, אָדער סקומט וועט אויף אים עפּעס קויפֿן? אָ טויטער מאַרק. און ווי סוֹאָלן אין די הייזער זיצן עקרות מיט אַלטע זקנים. טויטע הייזער אויף אָ טויטן מאַרק. אין מיטן איז אויף עטליכע איילן אַרומגעמויערט אָ שטיקל ערד, וואָס איז פון אינעווייניק פֿאַרוואַקסן מיט גרין גראָס. וועט ווייסט דאָ עפּעס צו זאָגן. און וואָס? התן כלה זאָלן דאָ האָבן אינגעזונקען געוואָרן שטייענדיק אונטער דער חופּה — לעבעדי־קערהייט, אַזוי האָט מע דאָס אַרט אַרומגעמויערט. מהאָט ביי זיי נישט געוואָלט צונעמען, וואָס די ערד אַליין האָט זיי געגעבן. און אפשר דערפֿאַר איז דער מאַרק אָ טויטער, ווייל ער האָט אויף זיך אָ בית עולם? און נאָך אַזוינע מעשׂות וועגן אים — איינע טרויעריקער פֿאַר די אַנדערע, וואָס מטאָר נישט דערציילן אין בין השמשות, ווייל די שאָטנס פון פֿאַרצייטנס קריגן פלייש און בלוט, און שטייען אויף פֿאַר די אויגן.

אסתרקע

פון די עטלעכע געסלעך וואָס קומען אַרויף, הייסט איינס—אסתר, אָ נאָמען פון קאַזשימיעזש דעם גרויסנס יידיש ווייב. קיין שענערס און אָ גרעסערס, ערגעץ אַרום אָ געלטל מיט אָ פֿאַר ביימלעך, האָט מע שוין אָ פּנים פֿאַר איר נישט געקענט אָפּזוכן... סאיז ווייט נישט דאָס געסל... אים, דעם גוטן מלך, האָט מע אודאי, ווייל ער איז געווען אַזאָ גוטער, און אָן אוהב ישראל, צוגעוואָרפן דעם גאַנצן שטח — זאָל ער זיך האַלטן מיט אים און מיט די יידן זיינע; זיי אים אָנגעהאָנגען ווי אָ לונג און לעבער ביי דער נאָז. און וואו מזאָל נישט פרעגן ביי אָ גוי אויף עפּעס אָ ייד — הייסט ער דיך גיין אַהין, וואָס ביי אָ ייד הייסט עס אויפן קוזמאַרק, און דעם יידישן ווייב זיינעם, אסתרקע, — דעם יידישן קרעטש־מערס טאָכטער. כאָטש אָ פּיצעלע געסעלע, זאָל זי נישט האָבן צו ווייגען, אַז מהאָט אין איר מיט אַלעם פֿאַרגעסן.

אָ שמאָל גענסל, און אַז כפֿאַרמאַך די אויגן — זע איך זי גיין: די שלאַנקע יידישע טאָכטער, אויף הויכע זיידענע קנאַפּל, אין שלייער, די ווינטן טראָגן נאָך אירע האָר, — צום קעניג קאַזשימיעזש פון פוילן, דער קעניג זיצט אויף זיין טראָן אין וואָוול, אין שלאָס פון די פוילישע מלכים. און ער קען נישט אָפֿרייסן די אויגן פון די קלייניע געסלעך, וואָס זענען שוין אָפּגעשלאָסן אויף קייטן, און קיין שום ילוד אשה קען

פון דאָרט נישט אַרויס מער, בלויז זי אייגע, זיין קעניגין, וואָס קומט אים פאַרזיסן זיין שלאָף. זיין ברייט האַרץ קלאַפּט ווי דער גלאָקן־קלאַנג אין אָוונט, וואָס פאַלט שוועך און מיט אימה אויף די געקאַלכטע וועגט פון די הייזלעך, ווי אויף די באַקן פון די אַלטע ווייבער, וואָס זיצן אויף די שוועלן, מיט די טשיפּיקלעך קרעלן, האַלטנדיק אַראָפגעבויגן די קעפּ, און מורמלען בייז אויף איר פאַרריסן גיין:

— עפּעס ווייניקער ווי דעם קייסער שטייט איר נישט אָן, דעם קרעטשמערס טאָכטער.

אַ ביסל ווייטער

אַ ביסל ווייטער ווי אין שכנות רודערט זיך יאָ אַ טראָפּעלע. איז שוין מער נישטאָ דער טויטער מאַרק, אַפילו נישט קיין זכר פון אים. די קראָקעווער גאַס, די גאַס פונעם קוזמאַרק, — איז שוין מיט לייטן גלייך, און האָט אַ שיין יידיש פּנים. הייזער, געוועלבער, — אייגע אויף די אַנדערע, אייגע אויף די אַנדערע. מדרייט דאָ אַ שטריק פון ווינט און קיבעבע. דער אַלטער יידישער שטריק, אין וועלכן מיליאָנען יידן האַלטן זיך אָן. יידן: אַ סך אין בעקעשעס, אַנדערע — אַ ביסל פראַנטישער, ווינציקער מיט געקרייזלטע פּאות, אָן ווייסע זאָקן, און שוין אויך נישט מיט קיין שוועכע פּלושענע קאַפּעלאַטשן. נאָר לייכטע, געווייטלעכע, — זיי אַלע מישן זיך דאָ אינאייגעם, און מדרייט זיך פון אייגעם אינעם אַנדערן אַריין. דער אַלטער יידישער האַנדל ברענט אונטער די הענט: ווי סזעט אויס מיט תבואה? ווי טייער קאָרן גילט? און ווי הויך שטייט לעדער? און נאָך אַזוינע גוטע זאַכן, וואָס יידן זענען זיך מחיה פון בלויז נעמען דאָס אין מויל אַריין, כאָטש זיי זענען עס נישט פאַר די אויגן. דאָס בעסטע אַנבייסן אַדער וואַרימעס איז נאָך אַלץ ביי אַ יידּ, — אַז ער קען נעמען אַ וואַגאָן נעגל אין מויל אַריין, אַדער אַ פּוד זאַלץ.

העכער אַרויף, מיט דער זעלביקער גאַס, גליטשט זיך אַרויס דער גאַנצער יריד ווי פון אונטער די פיס; סקומען מיט אַ מאָל אָן ביימער, און ביימער מיט מסחר זענען קנאַפּע מחותנים, אַדער גאָר אָפּענע שונאים, און קענען זיך נישט אָנקוקן אייגע די אַנדערע; ביימער האָבן אין זיך דעם אייביקן אומרו און געריש, און אַ מאָל אויך, אַז זיי שטיקן זיך שוין גוט — געשריי; און אַז זיי קענען שוין מער נישט פאַרטראָגן קיין עוולה, שרייען

זיי הויך, בייזערן זיך ווי אַלטע לייט מיט גראָע קעפּ, וואָס ווילן ווייזן, אַז זיי זענען, ווי אַלט זיי זאָלן נישט זיין — נישט הפקר.

די ביימער הייבן זיך אָן מיט דער דיטעלס גאַס. דאָ זענען שוין די יידן נישט ווי פון אַן אַנדערער שטאָט, נאָר ווי פון אַן אַנדערער וועלט. פאַמעלעכע, יום־טובדיקע, וואָס טריטלען אויס זייערע טריטעלעך מיט וויי־סע קלוגע שמייכלען, טראָגן צילינדערס אויף די קעפּ — קוימענס אַזוינע וואָס רייכערן נישט. דאָ זענען שוין דאָ בענק אויף צו זיצן, אויף אָפּצורוען זיך, און מקען אַרייגקוקן ווי אין אַ ספר — אין עבר ווי אין עתיד: מאין אתה באת ולאן אתה הולך? און זיך אָפּקילן אַ ביסל פון די וואַגאָנען נעגל, קוילן, צוקער, זיך נישט אַזוי היצן מיט זיי.

גיין נאָך העכער, זיך אַרייגלאָזן אין שטאָט — סאיז אין די ערשטע שעהן, וואָס כהאָב אַרויסגעשטעקט די נאָז פונעם לאָך — און סקען איר נאָך אַלץ דאָ אַ קאַץ צעדראַפּען. כוועל אודאי נישט אַזוי טאַפּן קיין וואַנט ווי ביי נאַכט. ראשית, סאיז נאָכן האַלבן טאָג, און אויך נישט נאָך אַזאָ טאָג ווי נעכטן — אַזוינע טעג זאָלן מער נישט געבוירן ווערן! און ווי כזאָל נישט גיין, לאָז איך זיך אַלץ נישט פאַרנאַרן פון דער שטאָט, נאָר פאַרקירוועט זיך אַהערצו־צו אַ ביסל, אַהינצו־צו, און דריי מיך אַרום ווי אין אַ רעדל; קוק אויף די הייזער, קלויסטערס: אַלטע שוועכע קאָש־טשאָלן, וואָס זיצן צעלאָבערטע אויף ברייטע אונטנס און מיט בייזע געשטו־פּעלטע פּנימער, אויסגעריבענע קאַרבן אין זייערע שטערנס. און די חרטו־מים וואָס זיי האָבן פאַר גלחים? דאָרט אַ גלח — איז ספנים ביי אים אָפּג־גאָלט, און מיט אַלעם איינגעצויגן אין אַ שוואַרצן דינעם כאַלאַט, וואָס איז געדיכט פאַרקנעפּלט פון אויבן ביז אַרונטער מיט שוואַרצע קנעפּלעך, און טראָגט אַ קליין קאַנטיק היטעלע אויפן שפּיץ קאָפּ. דאָ גייט אַזוינער בגילוי ראש, האָט אַ ווילד באַוואַקסענעם קאָפּ האָר, אַ באָרד, און טראָגט אַ ברוינעם בריטן כאַלאַט, אַרומגעגאָרטלט מיט אַ וויסן וויקלשנור, פון וועלכן די טראָלדען שלאָגן זיך ביידע ביי אים פון פאָרנט ביים גיין. באָרוויסע פּיס, מיט הילצערנע ברעטלעך הינטער זיי, וואָס גיבן צו הערן פון אים נאָך איידער ער קומט.

די ווייסל

מיט איין קוק בייגט זיך דאָ אויס די ווייסע ריזיקע ווייסל, ווי דער דינער האַלדז ביי אַ שוואַן. דאָ האָט די ווייסל בלויז דעם דינעם

האַלדז, און דאָרט, אין קרוין פּוילן — האָט זי דעם בויך אירן; און אַזוי
ווי די ווייסל איז אייביק ייִנג, — וועלט זי יעדעס יאָר אין יעשן מעוברת
מיט כוואַליעס, וועלן אַלע וואַסערן קומען זיך איבערשלאָפן מיט איר. דער
בויך אירער וועלט הויך מיט די כוואַליעס, וואָס הייבן זיך ווי געגרזשי־
וועטע בערג. דאָ קען זיך דער האַלדז בלויז בעטן, אַז מזאָל אים גלעטן.

סאיז מיר אומעטיק, גאָט!

— סאיז מיר אומעטיק, גאָט! — האָט געווייגט פּוילנס, אין גלות
פאַרטריבענער גרויסער פּאָעט, יולוש סלאָוואַצקי. סמוטנאָ מי באָושע!
כקריך אַרום אויף די גאַסן, און סנעמט מיך שוין מער גאָר נישט,
נישט די קאָשטשאָלן, זייערע גלחים. וואָס איז דאָ נתפּעל צו וועלן פון
ביימער? זיי זענען דאָ אַנדערש ווי דאָרטן? כמעט אַלע האָבן זיי ברייטע
גראָבע קעפּ, פּויערשע, אַזוי ווי פּויערים אויף די דערפער, און סוואָסקן
אויף זיי קאָשטאַנעס, וואָס זענען אַ ברכה לבטלה; קאָשטאַנעס וואָס פּאַלן
צו דער ערד מיט קולות וברקים, שפּאַלטן זיך, בלייבן ליגן, ווייסע,
פּרישע, שמעקנדיקע — נאָר ווער קוקט זיך אום אויף זיי? און וואָס קען
מע פון זיי האָבן? אַז אין צימעס אַריין טויגן זיי נישט. פון די שאלן
קוקן אַרויס די ברוינע אויסגעבאַקענע קאָשטאַנעס מיט זייערע ווייסע
בעקלעך, וואָס די חדר־יינגלעך ציען־אויף אויף שבירן און צעהענגען זיי
אין סוכות. איצט, אַז סזענען מער נישטאָ קיין חדר־יינגלעך און נישט קיין
סוכות — צו וואָס וועלן זיי וואָקסן? די הימלען שפּילן מיר אויך צו
צום רומל. זיי גיסן. פּוילישע הערבסט הימלען, באַליאַכעטע, · זיי
קענען אויסעסן סהאָרץ אַפילו ביי אַ חתן, און אים די אייגענע כלה
פאַרמאוסן. אַז זיי פאַרקרומען זיך, מאַכן אַ זויער פּנים, — איז ע אַזוי
זויער, אַז מקען עס נישט אַראָפשלינגען. נישט זיי גיבן אַ גאָס ווי מיט
אַ פּאָמישאָף איבערן קאָפּ, נאָר טריפן פּאָמעלעך, דראָבנע, און סרינט
פון זיי גאַנצע טעג. אַ מאָל נעמען זיי אויך לאָבערן, אַז מבלייבט שטיין
ווי פּאַרנאַרט: וואָס האָבן זיי זיך אַזוי צעיאַכמערט? אַרויפגענומען אויף
זיך אַזאַ בייזע צורה? סהאָט אין זיי ווער אָנגעשפּיגן? בכלל זענען זייערע
פּנימער בלאָסע, ווייסע. דו ליגסט, קוקסט אַרויף, אַרויף, און קענסט
דיך בלויז דערמאָנען אין טעג, וואָס זענען אַרומגעגאַנגען אויף דער
נאַסער ערד, — ליכטיקע, ווי כלה־מיידלעך, און דער בייזער יעשן האָט
זיי אונטערגעשטעלט אַ פּיסל. און אפשר איז עס גאָרנישט דער פּוילישער

יעשן אויך, נאָר די יידישע ימים נוראים; צוליב וואָס זענען די רעגענעס, אויב נישט צוליב זיי? ווי וועלן אויסזען די פאַרכטיקע טעג, — סזאָל נישט רעגענען, און די הימלען זיין פאַרוואָלקנט? וואָס זענען די ווינטן וואָס קומען פון די וועלדער אַראָפדרייען די קעפּ, — אויב נישט דאָס בלאָזן פון די שופרות אין קלויזן? און אַז סזענען שוין דאָרטן קיין ימים נוראים נישטאָ, נאָר טעג פּראָסטע ווי אויסגעגענגענע אויפן ליילעך,— פון בראָנפן, וואָס דאַרף נאָך רעגענען? און אפשר רעגנט שוין טאָקע נישט מער, נאָר זיי לאָכן די הימלען, אינאיינעם מיט די פּוילישע פּויע־רים, — וואָס זיי האָבן נישט די יידן מער?

אין רעגנדיקע טעג

אין די ערשטע טעג האָב איך נאָך געקוקט ווי אַ גאַפּ אויף אַלעם, און אַלץ געשלונגען מיט די אויגן: אוי, וואָס פּאַר אַ שיין הויז? און וואָס פּאַר אַ לאַנגע גאַס? נאָר ווי לאַנג קען מע דאָס אַזוי שלינגען הייזער מיט גאַסן, אַפילו ווען זיי זענען אַזוי לאַנג און ברייט? האָניק־טייגלעך עסן זיך אויכעט צו: קרעפּלעך ווערן נמאס, זראָזעס הערן אויף קריכן אין האַלדז. און אַז די אויגן גייט צו גוט, — רוקט זיך גלייך אונטער סמויל: וואו בין איך? כדאַרף דאָך אויך האָבן מיט וועמען אויסצורעדן אַ לעבעדיק וואָרט, ניין? און דאָ, וואו האָב איך עמעצן, אַ לעבעדיקן מענטש — איך זאָל אים אָנגיין? און סזאָל זיך ווער אויס־לאָכן צו מיר? צי אפילו זיך פאַרקרומען. טאָקע אַ שיינע שטאָט, נאָר וואָס גייט זי מיך אָן? אַן אינגעביקט הייזל דאָרט איז מיר מער אינגעבאַקן ווי דאָ אַ גאַנצע קאַמעניצע. דאָס הייזל דאָרט האָט גערעדט צו מיר פון יינגלישע טעג, וועו כהאָב מיך געשפּילט אין שטרולקעס, און דער בעל־פּער האָט מיך געטראָגן אין חדר אַריין אויף די פּלייצעס, וואָס זאָגט מיר דאָ די קאַלטע קאַמעניצע?

כגיי אַרום אין דרויסן, ווייל סאיז פּשיקרע צו זיצן אין שטוב, און קוקן דורכן פענצטער אין הימל אַריין ווי סטריפט פון אים. כשטיי דאָ אונטער אַ דאַכל פון אַ געשעפט, און קוק ווי קונים גייען אַריין און אַרויס, שטיי סתם וואו מקען שטיין — מזאָל נישט אינגערעגנט ווערן, סאָ מאָל אויך בעסער צו זיין אין דרויסן אוו זען ווי די אַנדערע שלומפּערן אין דער נעציקייט, און מפּאַרוקט זיך אַליין ווי אַ גאַנצער חכם, אונטער אַ דאַכל, אַז דער רעגן זאָל נישט האָבן קיין שליטה איבער דיר. נאָר ווי

דען, כוועל זיין אַזאַ נאַר ווי זיי? אַנדערש נישט? אָבער דאָס איז אַלץ גוט, אַז שטיין און גיין איז ביי מיר אַלץ אייגס, און סיאָגט מיך גאָרנישט; אָבער אַז זיי דאַרפן גיין, און נישט פאַר קיין נחת, — ווי קענען זיי זיין אַזוינע חכמים? איך היט מיך טאַקע אויס פאַרן רעגן, אָבער דאָס נעציקע בייסט זיך פאַרט איין אינעם לייב, ווי אַ קאַץ מיט די ציין אין אַ שטיק פלייש אַריין. און אַז איך כאָפּ שוין אַ גוטן ציטער, לויף איך זיך אַנווואַרעמען ערגעץ אין אַ לאָך ביי אַ גלעזל טיי. נאָר וויפיל קען מע אָפּזיצן פאַרן גלעזל טיי, אַז מעסט שוין אָפּילו צו אַ פּלעצל? און כמוז ווידער צוריק אַרויס אין דרויסן, ווידער אַריינקוקן אין הימל אַריין. דריי פערטל פונעם טאָג פעלט שוין, און דער הימל, ווי ער זאָל אַלץ זיין דער זעלביקער פון אין דער פרי; נאָכמיטאָג — און ער ווערט שוין ווי אַ פאַרנאַכטיקער. ערגעץ איז ער שוין צווישן פלוך און דעם דראָבנע טריפן צעריבן געוואָרן. און סוועט כמעט פעלן אַ טאָג אין סדר פון די גייענדיקע טעג, אַזוי ווי ער וואָלט נישט געווען און מוואָלט אויך גאָר־נישט האָבן אָנגעוואוירן מיט אים.

די ערשטע פאָסט

כלאָז מיך גיין צוריק צום שמאָלן הויז, אויפן עק פונעם בית עולם, וואָס איז אויף דער יאַקאָבי גאַס. אַז מצינדט אַן אַ לאָמפּ אין שטוב, מעג איך שוין באַוויזן אין איר ספּנים מיינס. פאַר דער נאַכט באַצאָל איך, זי איז מיין כאָטש מווען מיך בייטאָג אויך נישט אַרויסטרייבן — נאָר גיי זיך בייטאָג צווישן בעטן און מיט אַזאַ גראָער אלמנה, וואָס מעלה־גירהט ווי אַ קו, אַז דער קאָפּ נעמט זיך שאָקלען ביי דיר. איך קום אַריין, כאָטש כהאָב מיך גוט אויסגעהיטן — פיטש נאַס, וואַרף פון זיך אַראָפּ דאָס וואַסער און די יידענע טראָגט מיר אַנטקעגן אַ פּולע האַנט מיט בריוו. אַ וואַרעמקייט איז אַריבער מיין גאַנץ לייב. וועד האָט עס אויסגעטראַכט אַז כבין אַליין? פאַרט געלאָזט הינטער זיך שטעט, און זיי האָבן זיך אָפּגערופן, אַזוי גיך ווי כהאָב געלאָזט הערן פון זיך; בריוו פון דער היים, פון טשענסטאָכעוו, פון בענדין. דבורה וויל זיך שוין אַריבערכאָפּן צו מיר. כע־כע. וועד פון די מיידלעך געדענקט מיך אין בענדין? מרים טענענ־בוים! וועד דען־? יענע פלאָטער־קעפּ? אַז זיי האָבן נישט מ י ן קאָפּ האָר, גראָבלען זיי אין אַן אַנדערן. וויניק יינגען מיט טשופּרינעס? סאיז זי, די קלוגע, גוטע, שטילע, מרים, וואָס ווייסט אַזוי פיל פון שרייבן, פון

לייענען, מיט אַלע זייערע טויזנט חנען — וואָלט זי כאָטש דערצו געווען אַ טראָפּעלע שיין אויך? און סוואָלט איר אויך אַנגענומען אַ חשק מיר צו גראָבלען אין קאָפּ האָר? און נישט בלויז זיצן אַ שיין־גייסט, שוועבן אין די הימלען, נאָר זיין מיט מיר אַ טראָפּעלע אויף דער ערד, מיר קוקן אין די אויגן, זיי אָנצינדן, שרייען אַ לאַכנדיקע, זיין אַ ביסל מיטן קאָפּ אַראָפּ און די פיס קאָפּויערדיק, זיך וואַרפן צו מיר אויפן האַלדז, און זיך קושן אָן אָטעם.

ערשט, אַז איך רייס אויף איר בריוו, נעמען מיר גיין רעדער פאָר די אויגן. כווייס נישט, צי דער פלאָם אין לאָמפּ האָט געגומען גיין אָרום און אָרום... שיטן מיט פייער... דער באַלקן דרייט זיך. וואָס איז אין בריוו? אַ שטיקל „לאָדזשער טאַגעבלאַט", נאָר וואָס כזע... דאָס וואָס כהאָב געזען אין טשענסטאָכעוו, וואו מאיז געלאָפן אויף חידושים — און עפּעס אָנגעשריבן, אַ שטיקל משוגעת: פון אַ געטער־געיעג אין די פּאַרנעפּלטע בערג, און דאָס געשיקט צו קאָהאָנען, אים, ווי געווייגטלעך, געוואָלט פּאָרדרייען אַ קאָפּ: ער זאָל דאָס אַדורכקוקן, האָט ער דאָס, ווי סגייט און שטייט — אָפּגעדרוקט. איך לייען און גלייב מיר נישט צו — איך זאָל עס טאָקע האָבן געשריבן, אָדער ער האָט דאָס מיר אונטערגעוואָרפן? דאָס ממזרל איז אַזוי שיין, אַז מהאָט מיך, צוליב דער שיינקייט, — שוין מער קיינמאָל נישט געקענט אַראָפּטרייבן פון די געטער־בערג. עפּעס הייבט מיך, אַ גרויסער ציטער, און אַ הייס געוויטער צעגייט זיך ביי מיר אין בלוט. איך קוק ווי סצערודערט זיך ווער דאָ צווישן די בעטן, — סאיז די גראָע אַלמנה. זי האָט זיך דאָ איר הכנה: אַזוי צו פּאַרגלעטן סבעט, צי אַזוי... נאָך די שטרוי אינעם שעניק, און נאָך די אייזנס וואָס שטעקן אַרויס... זאָל איך זי אַרומכאָפּן און זיך קושן מיט איר? זי וועט מיינען, אַז סהאָט זיך עפּעס אַריינגעכאָפּט אַ נישט גוטער אין מיר. וואָס האָב איך פלוצלונג אין איר אַזוינס געזען? וואָרן דער מאָן האָט איר, אַז זי איז געווען יינגער — געקושט? ווי נעמט מע דאָ אַהער קאָ־האָנען, ער זאָל מיט מיר אינאייגעם זיך שטעלן אויפן קאָפּ? און מרים טע־נענבוים? די קלוגע מרים וואָס האָט זיך אַזוי באַנארישט? וואָס האָט זי מיר דאָס געשיקט, און נישט אַליין אַריבערגעקומען מיט דעם, זי וואָלט דאָך שוין קיין גאַנצע פון מיינע הענט נישט אַרויס. און ביי מיר מאוס אָפּגעשניטן. כוואָלט איר שוין אַזוי צערעכט געמאַכט, אַז כזאָל זיך דערפון שלאָגן מיט איר קאָפּ אין קישן אַלע מאָל, סגאַנצע לעבן; נעמט זי און שיקט מיר דאָס, די קאַלטע מרים, און זיך אַפּילו נישט האָבן אָנגעווא־רעמט מיט גאָר.

דאָס לאַנד פון ליבע און אונשולד *

אַ מעשהלע

ווייט, אויפן אומגעהויערן וועלט־חלל, איבער דער הייך פון די פילע ישוב־פלעקן, ליגט עס, ווי אַ בליציקער פלאַמענזייל — דאָס קליינע ליבעס־לאַנד.

נישט גרויס איז דאָס וואונדער־לאַנד. הויכע בערג ווי די ריזן־קינדער מיט פאַרשטיקטע סודות אין זייערע שטיינען־ברוסטן, רוען דאָרט אין איר שויס פונעם אייביקן שלאָף באַהערשט. — —

און מיט ליכט באַגאָסן איז דאָס בענקען־לאַנד, מיט דעם אָפּגלאַנץ פון די רעגנבויגן פאַרבן, מיט דעם שימער פון די זילבער־פינקלדיקע שטערן — דאָס אַלץ באַשטראַלט דאָס הימלישע לאַנד. — —

שטיל איז תמיד דאָרט.

אויף דער אומענדלעך ברייטער פלעכע פון אומגעהויערן וועלט־רוים, וואו דאָס לאַנד וויגט זיך, איז טאָג און נאַכט גלייך; ווען די שטראַלן פון דער לבנה באַרירן קוים די קנעכל פונעם מערב, גרייכט שוין דער אָפּשיין פון דער זון איבערן קאָפּ פון מזרח. — —

אין אַ געטלעכער רואיקייט ליגט אַלץ פאַרזונקען.

אויפן נאַקן פון די גלאַטע הויכע פעלדזן, וועלכע זענען אינעם אָפּ־שיין פון דער לבנה און פון דער זון אייגנעטונקט, — ליגט דער אומ־פאַרשטענדלעכער ספינקס מיט אַן אייביקער בענקשאָפט פאַרקערפערט. —

נאַקעטע יינג־מיידעלשע קערפער ווי פון גלאַטן מאַרמאָר געטאָקט, די הענט אין אַ לאַנגער קייט געפלאָכטן...

אַנטקעגן, אויפן רוקן פון אַ דערבייאיקן פעלדז, — נאַקעטע יינג־יינגלישע קערפער, ווי פון האַרטן גראַניט געשניטן, אין אַ לאַנגער ריי פון עק ביז עק. —

און אַן אומזיכטבאַרער וואָלקן האָלט דאָס אַלץ אַרום פאַרהילט...

און תמיד, ווען די צוויי גרויסע ליכטער קומען זיך גלייך צונויף; ווען דאָס לאַנד געפינט זיך אין אַ גלייכער מאָס פון דער זון און לבנה באַשטראָלט, רייסט זיך פונעם חלל אַ געטלעכער ווינט אַרויס, און צע־טרייבט די טריב־נעפלדיקע וואָלקנס...

אַלץ ווערט זיכטבאַרער...

---

* געדרוקט אין „לאַדושער טאַגעבלאַט", י"ד תשרי, תר"ע ! 29טער סעפטעמבער, 1909.

ווי פון טויזנט יעריקן שלאָף ערוואַכט אַ גליד נאָך אַ גליד; אַ האַנט באַוועגט זיך, אַ פוס לענקט זיך, דער קאָפּ הייבט זיך מיד פון דער ברוסט אויף, די ברעם פאַלבט זיך, און אַ נאַיוו אויג מיט אַ גולם־חידוש קוקט אין דער ווייט אויפן שכנותדיקן באַרג. —

און אין אַ רגע — — —

אַ ווילדע ליידנשאַפט צעפלאַקערט זיך, אַן איבערנאַטירלעכע בענק־שאַפט כאַפט זיי אָן, און אַ הייסע פלאַטערניש איינער צום אַנדערנס באַרג איבערצושטייגן צעבלאָזט דעם אייביקן סוד אין זיי — —

און רייף ווערן דעמאָלט זייערע הערצער; ליבע־טרעלן רייסן זיך אַרויס און הייבן זיך אויף צום הימלישן טייך, ביז זיי בלייבן איינגערעמט ווי די פינקלנדיקע שטערנדלעך אינעם הימלס ראַנד.

אָפטמאָל טרעפט אויך, אַז צו אַנגעשטרענגט איז שוין די ליידענדע בענקשאַפט, און פון בוידע רייען רייסן זיך אָפּ צוויי — — —

און ווי פון פייל געצילט, אויפן ווינטס פליגל געטראָגן, קומען זיי זיך צונויף, און די באַגערונגס־קראַפט ווערט ערפילט...

אָבער אין דער רגע ווען זייערע קערפער אין באַירונג קומען, זייער ליבעס־סוד אַנטפלעקט זיך, ווערט זייער הייליקייט אָפּגעשוואַכט, און זיי הייבן אָן זינקען אַראָפּ צו די ישוב־פלעקן; און וואָס נענטער זיי קומען צום אונטן, ווערן זיי קלענער, קלענער, און ווי אַ שטערנדל וואָלט געפאַלן און צערינען. — — — —

קיינמאָל בלייבט זייער אַרט אויך נישט לוידיק. צוויי שטערן — פון די געפאַלענע אייגענע טרערן געשאַפן — נידערן פונעם טיפן הימלישן ראַנד אַראָפּ און צוויי יינגע אומשולדס־קערפער בילדן זיך אויפסניי אויס. אין די רייען־קייטן פלעכטן זיי זיך אין, צום פאַרבענקטן שלאָף בלייבן זיי פריש צוגעשמידט.

קיינמאָל ווערט די קייט נישט געמינערט; נידערן צוויי אַראָפּ בילדן זיך אַנדערע אויס...

און דאָס לאַנד פון ליבע און אונשולד בלייבט ווי געווען — פאַר־שלעפערט. — — —

29טער סעפטעמבער, 1909

פון יענעם טאָג הייבט זיך אָן סקלעטערן איבער בערג און איבער גריבער, סדראָפּען זיך אויף די גלייכע וועגט. טעג און יאָרן אין אומרו, פון וועלט געוואָרפן אין כּף הקלע, גישט קענען קוקן יענעמען אין די אויגן אַריין; און אויך גוטמוטיקייט — וועלן גוט־ברודעריש יענעם קלאָפּן אין פּלייצע. אַ לאַנגער גיהנומדיקער וועג, און ליכטיק גן־עדנדיקע שלווה. פון יענעם טאָג אָן, וועט כּבין געווען אַזוי יינגלדיק צו מיינען — אַז סוועט שוין אַזוי אַוועקגיין אַ גאַנג. וואָרן, אַז כּהאָב מיך שוין מיט מזל אָפּגעדרוקט, וואָס קען נאָך זיין מער? און אַז כּוועל ערשט דערנאָך פאַרזוכן דעם טעם פון וועלן און גישט קענען.

נאָך אַ מאָל: מרים טענענבוים

מרים טענענבוים איז מיר שוין דערנאָך אַזוי גיך גישט אַרויס פונעם קאָפּ. ביים שרייבן זיך אַלץ מער און מער צוגערוקט צום טישל, און אויפהייבנדיק די אויגן, אַריינגעקוקט אין איר, גראָד ווי זי זאָל שטיין איבער מיר, און מיר נאָכקוקן ווי כשרייב. זי האָט אַזוי ליב געהאַט דאָס שרייבן. סאיז ביי איר געווען דאָס נשמהדיקע פונעם גיין, פונעם עסן, פונעם אָנטון, פון אַלעם; דאָס איז אַלץ אויך אָן שרייבן, אָן לייענען — איז ביי איר גאָרנישט.

בריוו גיין נאָכדעם פון מיר צו איר, פון איר צו מיר, — שאלות ותשובותדיקע, יורה־דעהדיקע. זי נעמט זיך איבערצוזעצן פון העברעאיש אויף יידיש און דער ערשטער קרבן דאַרף זיין יצחקל קאַצענעלסאָן, אויב ער איז אַן עקשן און שרייבט אויף העברעאיש — וועט דאָס ביי איר מוזן ווערן יידיש. מיך וויל זי זען געדרוקט אויף יידיש, און דורך איר — אויף העברעאיש. די בריוו צו איר גייען אין דער פרי אינאייענעם מיט דער זעמל און דעם גלאָז טיי. זיי מונטערן מיך, וועקן מיך — אין דיין שרייבן זאָלסטו לעבן!

מיינע ערשטע רעדאַקטאָרן

ואלה שמות, און דאָס זענען די נעמען פון מיינע ערשטע רע־דאַקטאָרן אין די פּריסטע יאָרן, ביז כהאָב זיך אויסגעריבן, און געקענט אַוועקשטעלן אויף די אייגענע פיס.

1) לאַזאַר קאַהאַן:
„אין לאַנד פון ליבע און אונשולד"
„לאָדזשער טאַגעבלאַט", 1909

2) זרובבל
„אַ מייל וועג"
„יידישער אַרבעטער", לעמבערג, 1910

3) יעקב קענער
„אין חדר"
אַ בלעטל פון די יוגנטלעכע פּועלי ציון, קראָקע, 1910

4) יונה קרעפּל
„צוויי אבלים"
„דער טאָג", קראָקע, 1910

5) בעל מחשבות
„אויפן וואָקזאַל"
„דער פּרייַנד", וואַרשע, 1911

6) ד"ר יהושע גאָטליב
„דער בלינדער"
„מאַרגנבלאַט", לאָדזש, 1913

7) ד"ר א. מוקדוני
„ביז צום פּריזיוו",
סערשטע קאַפּיטל פון „רעקרוטן",
„מאַרגנבלאַט", לאָדזש, 1914

8) א. מ. וווייסענבערג
„די באַגעגעניש"
„זאַמלביכער", וואַרשע, 1917

9) ש. י. סטופּניצקי,
„אין דער ריי"
„לובלינער טאַגעבלאַט", לובלין, 1917

10) הלל צייטלין,
„גרשון און נחשון"
„דער מאָמענט", וואַרשע, 1918

11) ב. מיכאַלעוויטש,
„אין וועג"
„לעבענס־פראָגען", וואַרשע, 1919

12) ש. ראָזענפעלד,
„די קללה"
„דער חודש", וואַרשע, 1920

שיער נישט די כפרה

צוליב די בריוועלעך מיינע, וואָס כהאָב געשריבן צו איר, בין איך שיער נישט געווען די כפרה און אַריינגעכאַפּט נישט קיין קלייניע פּאַרציע טויט־שרעק. צווי יאָר דערנאָך, אַז כבין שוין געווען אַ פּאָלנער סוחר, געשטאַנען און פּאַרקויפט שניט אין אייגענעם סקלאַד מיט שניט סחורה אויף דער לעאָנארדע גאַס, אויפן ערשטן שטאָק, געגומען פּעקלעך אין לאָדזש, געדרייט מיט וועקסלעך, זיך געמעקט און געשטעלט, — מאַכט זיך, אין אַין נאַכט, אַז מגיט אַ קלאַפּ אינעם פענצטער מיט איינעם פון יענע וואויל באַקאַנטע קלעפּ, פון וועלכע מאיז שוין אינגאַנצן געווען אָפּגעוואוינט, און נישט געדענקט מער אין זיי. הע? וואָס איז דאָס? נאָך אַלץ נישט פאַרגעסן? סוזאָל זיך האָבן דערוועקט די אַלטע מעשה? זיך אויפסנייי דערמאָנט אין איר? פון יענע אַלע וואָס מהאָט דענצמאָל געהאַט צוגעגומען — האָט מע אַ סך אַרויסגעלאָזט און אַ סך פאַרשיקט. איך האָב מיך אומגעקערט אַהיים, ווייל די פאַרשיקטע זאָלן שוין מיך האָבן אויסגעקויפט און געווען זיכער אַז מוועט מיט מיר קיין פרישע גריץ נישט גיין פאַרקאָכן, און כוועל שוין האָבן אָפּגעקומען מיט זיי; און נאָך איידער די מאַמע האָט זיך געקענט כאַפּן, אַז זי דאַרף שרייען: „גיי אַראָפּ און באַהאַלט דיך!", איז שוין די שטוב געווען פול מיט זיי; און אַלע מיט אָפּענע אויגן און פולע מיילער: „וואו איז ער?" האָב איך אויפגעהויבן ביידע הענט: „דאָ, אין בעט"! וואָס דען האָב איך געזאָלט טון? זאָגן אויף זיך אַז כבין עס נישט? זיך אַליין פאַרלייקענען? און

אַז מוּעט צוליב מיר אַלע צוּנעמען פון דער שטוב? וואָס, כּוועל אויפסניי נעמען די פּיס אויף די פֿלייצעס, אוּן הולכן? זיי זענען באַפֿאַלן די צוויי שטיקלעך שטיבלעך, גענומען זיי בודק זיין פון קאָפּ ביז די פּיס. אַדורכקוקן יעדעס שטיקעלע פּאַפּיר. כאָטש איך ווייס גוט, אַז מקען גאָרנישט געפֿינען. וואָס איז, 1905? וועט מאיז געקראָכן אויף די גלייכע וועגט? געוועון אַנגעשטאָפּט מיט די אשר יצרלעך? וואָס דרייען זיי מיר אַ היטל? סאיז פּאַרצייטנס, וועט כּבין געווען אַ יינגל, אַ פּלאַטער־קאָפּ? זיך איך — זיך איך; סוועט מיר פּעלן אַ יאָר, וועט זיין מיט אַ יאָר ווייניקער. סהענגט מיר גאָרנישט נאָך... כּבין אַ שניט סוחר! כהאָב שפּעטער צו צאָלן אַ וועקסל ביים רייענט, אוּן אַז סוועט צוריקגיין, וועל איך שיין אויסזען. פונדעסטוועגן בין איך אַריין אין די הויזן, זיך אַנגעטון, ווייל כּזע דאָס נאָך דעם זוכן נאָך, וועט מע מיך אין שטוב נישט איבערלאָזן, אוּן אַז כּוועל דאָ נישט גוט אָפּשניידן. אוּן ביז זיי האָבן זיך אויסגעגראָבלט איז דערווייל געוואָרן טאָג. ווי גרויס איז דאָ די נאָכט אינגאַנצן, אום זומער? נאָך צווייע הייבט שוין אָן צו שאַריען. אוּן כהאָב געקענט זען ווי אַלע אין שטוב זיצן אין די בעטן, די קעפּ אַרונטער, ווי דערהרגעט; איצט, אַז איך האָב אייגעווייקט מיין עלטערן ברודער משה מיט אַ סקלאַד שניט־סחורה, אוּן מוועט מיך געבן אַ נעם־צו אוּן פּאַר־פּאַקן — וואָס וועט ער טוּן מיט אים? אים אָפּקאָכן אין זויערן? ער וווייסט דען עפּעס וואו־איין אוּן וואו אויס? וואו מקויפט אוּן מפּאַרקויפט? דאַרף ער דאָך אויפצומאַרגנס אַרויסגיין בעטלען.

זיי האָבן זיך פּאַרט דערגרונטעוועט צו עפּעס אַ שטיקל תוך, נאָר ווי דען? דאָ געזאָלט האָלטן שבת? אוּן מיך אַריינגעבעטן אין אַ דראָשקע. איינער זעצט זיך פון דער רעכטער האַנט, איינער פון דער לינקער, אוּן צוויי אַנטקעגן איבער, וואָס האָלטן די אָפּענע שפּייערס מיר גלייך אין פּנים אַריין: טאָמער קען מיר דאָ איינפֿאַלן צו מאַכן פּליטה — לייגט מע מיך אַוועק אַ טויטן! אַ פּנים: דאָס איז נאָך נישט געוואָרן, אוּן ווי מוואָלט דאָ מורא געהאַט אַז מזאָל מיך נישט אָפּשלאָגן — לויפט אַ דראָשקע פּאַר מיר מיט זיי, אוּן הינטער מיר אויך איינע מיט זיי, וואָס דאַרף מע זיי דאָ אַלע האָבן צו מיר? אוּן איין סטראָזשניק איז נישט גענוג, אַז כּזאָל מיט אים מיטגיין? כּוועל מיך גיין שלאָגן מיט אים, אוּן זאָגן: אַז כּגיי נישט, ווען יענער האָט אַ רעוואָלווער אין האַנט? אוּן מדאַרף האָבן זיבעצן־אַכצען רעוואָלווערן מיך אַוועקצולייגן? איינער איז נישט גענוג?

אַז מאיז געקומען האַרט צום מאַרק־צו, איז ביי מיר אַנדערש נישט

געווען ווי די דראָזשקעס וועלן זיך פֿאַרקירעווען מיט דער קלייניער גאַס צו דעם קאָשטשאָל, צו די אַלטע פֿאַרצייטיקע, פון הונדערטער יאָרן — בנינים, וואָס האַלטן זיך צוזאַמען און זענען פֿאַרנומען פון דער גובערניע; וועלן אַדורך דורך דעם באַרימטן טויער צום שמאָלן זאַמבקאָווען געסל, וואו מווען פֿאַר מיר ברייט אויפמאַכן די טיר פונעם קרימינאַל, וואָס איז אַזוי ברייט — אַרייַנצוגיין, און שמאָל אויף אַרויסצוגיין. און דערנאָך, אַז סוועלן, ווי געווייַנטלעך, פֿאַרבי אַ פֿאָר וואָכן, — מיך נעמען אויפן צימבל: וואָס האָסטו געטון דאָ און דאָ? דאָרט און דאָרט? וואָס האָט מע זיך צו איילן? סברענט ביי זיי? סגייט זיי אין לעבן, אַז כוועל אָפּעסן ביים קייסער עטלעכע וואָכן די ביינער? אים דערמיט אַרעמער מאַכן? ערשט כגיב אַ קוק: די דראָשקעס לויפן אַדורך דעם מאַרק און שטייען שוין אויף דער לעאָנאַרדע גאַס, ווו כהאָב דעם סקלאַד מיט שניט, וואָס כהאָב געעפנט מיט מיין ברודער משהס נדן. ער האָט איצט דאָרט אויך געווואוינט. הע? דאָ אויכעט? האָט מע דאָך דאָס גוט אָפּגעסליחהגט. נישט געזונג, וואָס זיי האָבן דאָרט אַלץ צעגראָבן, און זיך נאָך דאָ אויך נעמען אַלץ איבעראָקערן? נאָר אַזוי ווי מאיז אַרויף אויפן אויבערשטן גאָרן, אַריבער די שוועל — זע איך, אַז דאָ זענען שוין דאָ אַנדערע חברה לייט. און, אָפּנים, נאָך פון פריער; זיי האָבן זיך לכתחילה צע־טיילט אויף צוויי העלפטן: איינע דאָרט און די אַנדערע — דאָ; און אַז מאיז אַריין מיט מיר, — האָבן זיי שוין געהאַט אַלץ אַדורכגעקוקט, פֿאַרשריבן יעדעס שטיקעלע פּאַפּיר, און געזעסן אַן אַ שטאָך אַרבעט, און אַזוי ווי געווארט אויף מיר. כהאָב מיך אָפּילו נישט געקענט רעכט איבער־קוקן מיט מיין ברודער משה, מיט זיין ווייב, זיי עפּעס זאָגן. מהאָט זיך גלייך צוריק באַזעצט אין די דראָשקעס, און זיי האָבן זיך געגעבן אַ כאָפּ, געזומען לויפן — אַ גאַנצער פּאָטשאָנג! וואו לויפן זיי? נאָך אַלץ נישט אין לאָך אַריין? נישט אַנדערש, ווי מברויך דאָ ערגעץ אָפּטרעטן אויף נאָך אַ פּאָר ערטער, צוגויפנעמען נאָך עטלעכע חברה־לייט, — כמוז אודאי נישט זיין אַליין אויף דער חתונה! ניין, די דראָשקעס פּאָטשען אַרויף אויפן באַזאָר, און גיבן זיך אַלע מיט אַ מאָל אַ שטעל־אָפּ ווי מיט אַ חתן־בחור — פֿאַרן הויז פונעם זשאַנדאַרמסקי פּולקאָווניק און מבעט מיך, מחילה, אַרויסגיין. הע? וואָס איז דאָס ווידער? געווייַנטלעך, פּאָקט מע פריער איין, און אויף דער זעקסטער צי זיבעטער וואָך, אַז מאיז מזלדיק, — איז ער זיך אַליין מטריח צו דיר אין קרימינאַל אַריין (דעם כבוד טיילט מע יאָ צו), — אויספרעגן, און דאָ ברענגט מע מיך גאָר צו אים? איך קום אַריין — ער זיצט שוין ביים טיש, ברייט צעלייגט,

מיט די גלאַנציקע קנעפּ, עפּאָלעטן, רונדיקן קאַפּ, רויטע פּולע באַקן — **ווי ער וואָלט מיך גאָר אויסגעקוקט. דאָס גייט מיך אויך נישט אין קאָפּ אַרייַן: ווי קומט ער דאָ צו זיין אַזוי פרי? אַרום זיבן אַ זייגער? און ער** זאָל זיך איצט נישט איבערדרייען אויף דער אַנדערער זייט? וואַרן, איך **ווע**ל נישט קענען זיצן ביז נאָך עלפּע, — ביז ער **וועט אָפּשלאָפן סזיי־** ניקע, אָפּעסן זיין פּאַרציע חזיר, זייַנע אייַער, זיין קעז, ברויט מיט פּוטער, **און** דערנאָך קומען זיך פּרזשעוויטען מיט מיר? מיט וואָס האָב איך אים אַזוי פרי אַרויסגענומען פונעם בעט? עפּעס אַ מאוסע מעשה.

דאָ האָט ער מיר אָנגעוויזן מיט די אויגן אויף אַ פּיין געבעט בענקל, אַנטקעגן איבער זיך, — כּזאָל מיך דערויף אָוועקזעצן. הע? **ווי קומט** דאָס צו אים? און אין אָזאַ אַרט? וואָס איז ער, אַ זשאַנדאַרמסקי פּול־ קאָווניק צי אַ גוטער ייִד? אַ למד וואָוו? **אליהו הנביא? ער פרעגט זיך** נישט גאָר וועגן יענעם, וואָס כּהאָב צוליב דעם עוקר געווען; צי כּהאָב געהאָט אין דעם שטעקן אַ האָנט, אַ פּוס, צי עפּעס אָנדערש. נאָר גייט גלייך צו צום פּסוק: ווער איז מרים טענענבוים? (אַזוי קאָכט מע די לאָקשן?) **ווי קום איך צו איר? און וואָס איז צווישן מיר מיט איר? האָב** איך אים געזאָגט: אַז זי האָט זיך דאָ געלערנט אין דער שטאָטישער גימנאַזיע, זי איז אַ ייִנג מיידל. און איך, **אויך נישט קיין אַלטער ייִד.** און סהאָרץ קלאָפּט מיר נישט וויניק פאָר איר. **ווי קומט זי דאָ אויפן** טיש אַרויף? נאָר וואָס האָב איך צו פרעגן? דאָס זעלביקע, מסתמא, וואָס מיט אָנדערע טויזנטער מיידלעך אַזוינע. אַודאי אַרייַנגעשטעקט די נאָז וואו מברויך נישט. אין יענע יאָרן אַ מיידל, — אַז זי האָט אויסגעלערנט כל תורה כולה, האָט מען דאָך נישט געקענט וועלן פון איר, אַז זי זאָל זיצן אין שטוב, צירעוונן זאָקן, שטריקן בלוזקעלעך, אויסנייַען פאָוועס, סהאָט דאָך עפּעס געשרפהעט; און אַז מאיז געגאַנגען בייַ איר קוקן, איז מע אַרויף אויף מייַנע בריוו. גיי וויים, אַז זי האָט זיי אַלע געקליבן **און** געהיטן. **און נישט נאָר מיינע נאָר אויך אויף יצחק קאַצענעלסאָנס.** מיך האָט זי דאָך געוואָלט האָבן אויף העברעאיש, און אים — אויף יידיש, אויף פויליש. **און**, דאָכט זיך, נאָך אויף אָנדערע לשונות. זי האָט אַ סך געקענט. דער פולקאָוויניק האָט כּמעט נישט אויפגעהויבן דעם קאָפּ צו מיר. ער איז בייַ אים געלעגן אויפן שרייבטיש. די פּעדער איז געלאָפּן בייַ אים פון דער האַנט איבער כּלערליי פאַפּירן, און אַז זיי האָבן זיך שוין **ג**ענוג הויך געהאָט אָנגעלייגט, — מיך געבעטן זיי אונטערצושרייבן, **און** גיין מיין וועגס. אין דער אָפּענער טיר פון דער אָנדערער שטוב איז געזעסן די גאַנצע חברה לאָפּיטוטן, **און** זיי האָבן זיך געשאַרפט די ציין,

אַז מזאָל מיך ברויכן אַרויסטראָגן פון דאָגעט אין אַ ליילעך, אוּן דאָ הייסט ער מיך גאָר גיין אַהיים! אויף וואָס אַרויף האָט מע געמאַכט די גאַנצע טרעוואָגע? געשטעלט אויף די פיס אַזאָ מחנה זשאַנדאַרן? זיך געפעדערט צו קומען אַהער מיך מקבל פּנים צו זיין זיבענע אין דער פרי? וואָס איז ער, אַ זשאַנדאַרמסקי פּולקאָווניק צי אַ שבת־גוי? אוּן אפשר (מהאָט אים נישט געבּרויכט לערנען קיין שכל), ווייל סהאָט זיך שוין געהאַט אָפּגעלאָשן, אוּן סהאָט נישט געבּרענט מיט אונדז מער? געהאָט אַריין אין די יאָרן פון נייַנצען צוועלף־דרייַצען. וועלן מהאָט שוין מער נישט געשאָסן אוּן געהאָנגען? אוּן סהאָט זיך שוין אומעטום געהאָט אויסגע־רייכערט? אָדער, ווייל ער האָט, נאָך אַלעם, געזען, דאָס איך האָב אַ סקלאַד שניט סחורה אין מיטן דער שטאָט, אוּן בין אַ סוחר, אַ קופּיץ, וואַרף זיך מיט טויזנטער, קריג געלט אין דער באַנק, קויף אין לאָדזש, אוּן ווי קומט ער צו אַזוינע זאַכן? וואָס קענען זיי מיך אָנגיין? אוּן סאיז נישט מער ווי ייִנגל־מיידל געשעפטן, וועט ער זיך גיין דאָ איינהילן אין מיר?

כהאָב געזומען לויפן אַהיים אוּן אַריבערגעלאָפן אַלע גאַסן ווי אַ ווינט, אַרויפגעפאַלן אויפן פענצטער: מאַ־מע! אוּן אין דער שטוב, וואו מהאָט מיך שוין געהאַלטן פאַר אַ פאַרפאַלענעם, — האָבן זיך אַלע געגעבן אַ צאַפּל: הע? ער איז גאָר דאָ? זיי גלייבן נישט זייערע אויערן אוּן אויגן: נישט אָנדערש, ווי כהאָב געמאַכט פּליטה! אַ גרויס עסק ביי אים? אוּן די מאַמע האָט געזומען שרייַען, ווי אַלעמאָל: כּזאָל מיך גיין באַהאַלטן, וואָרן, מוועט דאָ גלייך ווידער איבערפאַלן סהויז, אוּן סוועט זיין אַ בראָך צו מיינע יאָרן.

לאָנג דערנאָך, אַז מהאָט איבערגעקוקט די אַלע פאַרשריבענע שטיק־לעך פאַפּיר, אוּן נישט געפונען מער ווי שלעכטע זאַכן פון אַ ייִנגן שריי־בער, וואָס האָט נאָך קנאַפּ געקענט די מלאכה (אוּן קען זי נאָך הייַנט אויך קנאַפּ) האָבן זיי, אַפּנים, ווי חרטה געהאָט דערויף, אוּן מיר דאָס אָפּגעשיקט צוריק, — כּזאָל מיך האַלטן דערמיט; אוּן פון דעם צוריקשיקן, האָב איך מיך געכאַפּט — אַז מהאָט נישט בלויז ביי מיר געזוכט נאָר אויך ביי יצחקל קאַצענעלסאָן (זי האָט דאָך מיט אים זיך איבערגעשריבן, אוּן ביי איר מסתמא אויך געפונען זייַנע בריוו). אוּן אַזוי ווי קיין גרויסע מבינים זענען זיי נישט געווען (קליינע וואַלטן אויך געקענט דערשמעקן), אוּן זיך וויסן פונאַנדערצוקלויבן

פון מיר ביז אים, האָבן זיי פֿאַרביטן די יוצרות: מיר געשיקט זיי־נ־ע כתבים, און אים — מ־י־נ־ע. פֿאַרדאָס, ביי דער ערשטער באַגעגעניש, אַז סאיז מיר אויסגעקומען זיך צו טרעפֿן מיט אים, — האָט ער מיר אַריינגע־רוקט אַ שמייכלדיקער די האַנט, — געזאגן האָב איך אייך נישט, אַבער קענען קען איך אייך שוין גוט. און אַפילו אויך גערלייענט.

אין לאָך ביי די יוגנטלעכע

כהאָב שוין אַ ביסל איינגעביסן קראָקע אויך. כקען נאָך נישט די שטאָט ווי אַ בייזן שולגער, אַבער כוועל שוין אין איר נישט פֿאַרפֿאַלן ווערן. אַז כגיי איבער די גאַסן, איבער די אַלטשטאָטישע, פון פֿאַר הונ־דערטער יאָרן, פיל איך ווי איך וואָלט געשטאַנען איבער עפּעס אַן אַלטן ספֿר, געבלעטערט אַ פּנקס מיט טוכלע אָפּגעלאָקירטע בלעטער, איבער וועלכע כפֿאַרהאַלט דעם אָטעם, וואָרן מיט דער פֿאַרע וואָס ווען אַרויס פונעם מויל, — קען עפּעס ווערן פֿאַרווייעט: אַן אות, אַ צייכן, אַ שטרייי־כעלע...

ערגעץ אויף די ראָגן הענגען קייטן, שוועָרע, שוואַרצע — מיט זיי פלעגט מע פֿאַרציען דאָס געטאָ, וואו די יידן האָבן געוויינט, אויף זייערע געסלעך און זייערע געמאַרקן, און איצט ברויכן זיי הענגען נישט ווי קיין זכר פון אַ געטאָ, נאָר ווי אַ זכר פון יידן וואָס סהאָבן דאָ געלעבט קיילעכ־דיקע טויזנט יאָר, דאָ געוואָלט אויפֿן ערלעכן וואָר, און ערשט ווי נעכטן אַז סאיז געוואָרן אַמאָל, אַמאָל...

כהאָב מיך צוגעזעגנט מיט דער אַלטער גראָער אַלמנה, מיט אירע בעטן און אַריין ווי אַן עכטער קראָקעווער אין אַ לייטישער שטוב, אויף דער מעט־גאַס. דאָ האָב איך גלייך דערטאַפּט די גניאַזדע פון די יוגנטלעכע „פּועלי ציון". צוויי אָפּגעריסענע פּינצטערע שטיבלעך, גריבלעך, און אַזוי ליבלעך — כאָטש מיט פֿאַרריסטע וועגן. איינס מיט צוויי פענצטער, ווי אין אַ קעלער, און סאַנדערע — אַן אַלעם. נאָר צו וואָס האָט מע זיי באַדאַרפט? אַז די זון זאָל אַריינשייגן? ביי טאָג איז אין זיי סיי ווי געוועזן חושך מצרים, און סהאָט פון אַלעם אַראָפּגעווייגט. און אויף דער נאַסט, אַז מהאָט אַנגעצונדן דעם נאַפּט־לאָמפּ, און סזענען זיך צונויפ־געקומען די בחורים מיט די מיידלעך, געקומען פון די אַלטע צוויי דריי הונדערט יעריקע הייזער — האָט שוין די זון ביי זיי העל־געשיינט. די

אַלע יינגלעך האָבן זיך געריסן פון די בעקעשעס, שיך מיט ווייסע זאָקן, געלאָפן פון תנו רבנן, פון גאַנצן אַלטן יידישן פאַרצייטנס, און געמיינט: אַז זיי האָבן דאָ געפונען עפּעס אַ נייעם חלום. אַ שיינעם, אַ ריינעם און אַ ליכטיקן. עס האָט פון זייערע אויגן געפינקלט מיט בליציקע שטערנדלעך. פון זייער פלאַטערן זענען טאַקע געפלויגן פונקען, און סהאָט זיך געהויבן דער באַלקן, נאָר מיך האָט עס נישט געגומען. נישט אין ערגעץ אָנגעריבן. פאַר אַ דאַרטיקן איז זייער טייכל צו פליטקע. סאיז זיך נישטאָ וואו אונטערצוטונקען, בלעזלעך אויפן וואַסער, שוים. דאַרט פלעגט מע זיך צונויפקומען הינטער דער שטאָט, ביי נאַכט, אין אַ סאָד, צווישן ביימער, וואו די בלעטער האָבן זיך געשיט איבער די קעפּ, און די ווינטן האָבן געשריגן מיט אַלערליי קולות. אָדער אין אַ גרוב פון אַ וואַלד, וואו עמעץ האָט געמוזט שטיין אויף שמירה. און יענער וואָס האָט געריידט זאָל זיין ווי אַן אויסגעטראַכטער מענטש, האָבן אַראָפּגעפאַלן פון די הימלען, פון די וואָלקן, טראָגן אַ בלוזע, אַ שנור מיט רויטע קוטאַסן. און מיט דונערן און בליצן. דאַרט, אַז מהאָט אפילו אין דער שטיל צונויפגעלייגט די קעפּ, — האָבן די וועלטער געטריפט ווי גניבהשער האָניק, אָדער ווי מזאָל איינבייסן אין ביטערע, אייליקע, נישט צייטיקע בירן, וואָס מפלעגט רייסן קריכנדיק איבער די פּאַרקאַנס. ווי וויסט מע דאָ פון גיין אין אַ וואַלד? אין אַ גרוב? אַ סאָד? מזיצט אין די צווויי פּאַרחושכטע שטיבלעך, ביים פלעמל פון אַ קנויט, — אויף בענקלעך, און דער וואָס רעדט קומט גראָד נישט פון די וואָלקן. ע ר איז ווי דער און יענער. און אַז מקען אים וואָס ברויך מע אים הערן? וואָס וויסט ער מער פון מיר און פון יענעם? נאָך שענער: וואָס דערנעבן זיצט אַ גוי, און האָט אויפן קאָפּ אַ היטל מיט אַ קאָקאַרדע, וואָס האָרכט, האָרכט אַלץ אויס, דרימעלט צומאָלט איין — נאָר מזאָל נישט רעדן קיין שלעכטס אויף זיין קייסער, אויף פראַנץ יאָזעף. שלאָגט אייך קאָפּ אין קישן מיט קאַרל מאַרקס, מיט ענגעלס, מיט פערדינאַנד לאַסאַל, מיט די שפּאַנישע אַנאַרכיסטן — סליגט אים אַפילו נישט אין דער לינקער פאה. ער וויסט נאָר איין זאַך: הימל און ערד און זיין קייסער פראַנץ יאָזעף. סזאָל חלילה אויף אים נישט פאַלן קיין שפּרינקעלע. מזאָל אויספּאָרן די גאַנצע וועלט, וועט מע געפינען נאָך אַזאַ קייסער ווי פראַנץ יאָזעף איז?

עס האָט דערין געפעלט די אימה, יענער ברען, יענער מסירת נפש — וועו מהאָט זיך דערביי באַדאַרפט קריען הינטער די פלעטער, און אַ מאָל אויך אַנטקעגן גיין, און מיט פּאַרביסענע ליפּן, קעגן אויסגעשטרעקטע

ביקסן, אונטער די צעיושעטע פערד פון קאָזאַקן, מיט בלאַנקע שוועדן, בלייערנע ריטן. און דאָ אַז סאיז נישט טריפה — גייט זיך טאַקע אָן אַ חלשות און מקען ברעכן דערפאַר.

יעקב קענער, שאַכנע זאַגאַן און דניאל לייבל

פון צווישן די אַלע יוגנטלעכע זענען ביי מיר געבליבן אַפילו ווען כבין שוין דאָרט נישט געווען: דאָס נידעריקע בחורל, יעקב קענער, נאָך איינער, וואָס איז דערנאָך געוואָרן דער קאָפּ פון די לינקע „פּועלי ציון", און איז אומגעקומען אויף קידוש השם אין ווארשעווער געטאָ, — שאַכנע זאַגאַן. און דער הויכער, דינער ווי אַ שטרוי, אַסקעטישער, דניאל לייבל. זיי קומען אַרויס פון יענעם פינצטערן לאָך, וואָס אויף דער מעט־גאָס, וואו מהאָט זיך אַזוי געפּאָרעט אַרום דער נייער וועלט, וואָס האָט געברויכט געבוירן צו ווערן; און זיי האָבן דאָס געזוכט צו פאַרגרינגערן אירע וווייען, זי העלפן אָפּנעמען און צוטראָגן צו די מענטשן, אָדער די מענטשן צוטראָגן צו איר, סוועדט זיך נאָר — וועלכע; אויב די רייכע,— צי זיי וועלן זיך באַלד אַזוי־אָ וועלן אָפּזאָגן מיט גוטן פון דער אַלטער וועלט, וואו זיי האָבן טייערע שיינע הייזער, געשעפטן, און מקען זיך לאָזן גיסן שמאַלץ אין מויל אַריין; וועד דאָרף זי דאָס ברענגען, און ערב זיין פאַר דער נייער וועלט, אַז זי וועט זיין בעסער? די יוגנטלעכע (אַז סזאָלן כאַטש געווען זיין די דערוואַקסענע, מילא) פון די צוויי אָפּגע־דונגענע שטיבלעך אויף דער מעט־גאָס, מיט יעקב קענער, שאַכנע זאַגאַן און דניאל לייבל? פון וואַנעט ווייסן זיי וואָס די וועלט איז, — פון קאַרל מאַרקס צי פון זייערע טאַטעס פאַבריקן? מיט די אַרעמע וואָלט מע נישט געהאַט קיין סך צו רעדן (און אפשר יאָ, וועד ווייסט? אַז דער וואָרים קריכט אַריין אין כריין, מיינט ער סאיז קיין בעסערס נישטאָ). וואָס האָבן זיי דען איבערצולאָזן אין דער אַלטער וועלט, אַז זיי זאָלן ברויכן פון איר אַרויס און אַריין אין דער נייער — די לעכער פון זייערע שיך? דאָס גלאָצן פון הונגעריקע אויגן? דאָס גאַווערן פון חלשות אויף פאַרטרוקנטע ליפּן? די זשעדנעקייט נאָך אַ שטיקל ברויט? צי נאָך אַזוינע גוטע זאכן? אָבער די רייכע, אַז זיי זאָלן ברויכן אַרויס פון דעם שמאַלץ גרוב, און אַריין אין אַ ליידיקער וועלט, וואו סאיז גאָלע גאַרנישט, האָ—האָ! (ערגעץ וואו האָט מע זיך מיט דעם אויך אַן עצה געגעבן).

יצחק — פאָטער פון פישל בימקאָ

פון רעכטס: פישל בימקאָ, פרוי לאָניע, שוועסטער ייטל, ברודער שלמה.

(x) די דירה, וואו דאָס פּאַרפּאַלק בימקאָ האָט געוואוינט אין קעלץ נאָך זייער חתונה.

ביים קבר פון פישלס טאָכטער חיה שרה. פון פאָרנט: טאָכטער בייַלע און לאָניע בימקאָ, פּרצל (זונעלע פון פישלס שוועסטער); הינטער דער מצבה: פישלס מוטער חנה און די שוועסטער ייטל; שטייען פון רעכטס: לאָניעס שוועסטער, אירם א ברודער, דער שוועסטערס מאַן, אירם א צווייטער ברודער.

די דריי בחורימלעך זענען שוין דאָרטן געווען דאָס קנייטל פונעם לעמפּל, וואָס האָט באַלויכטן די וועגט פון די צוויי אָפּגעריסענע שטיבלעך. און דערנאָך, אַז דאָס האָט זיך העלער צעברענט, און דער אָפּשיין איז געפאַלן איבער ברייטערע און גרעסערע שטעטלעך אין גאַליציע; און זיי זענען געוואָרן אַ שטיק פון גרויס פוילן, — האָבן זיי זיך שוין דאָ אויך געלאָזט הערן און זען. און נישט בלויז דאָרט, הינטערן אויוון. עס האָט נאָר אַ ביסל צו לאַנג געדויערט. וואָרן, וען איך האָב איינגעפאַקט פוילן אין יאָר נייַנצן אין צוואַנציק — זענען נאָך צוויי פון זיי אַלץ נישט געהאַט קאָפויער געקומען. און דער גאַליציאַנער אין זיי איז נאָך געשמאַק געשלאָפן. בלויז אין דניאל לייבל, וואָס האָט אַריבערגעשפרייזט איבער אַ נאַכט מיט זיינע לאַנגע פיס דעם בריטן מהלך: קראָקע—וואַרשע, און גלייך אויף צו מאַרגנס געווען דער גאַנצער רוכב בערבות אין דער „אַרבעטער צייטונג", וואָס נאָר אַ גאַליציאַנער האָט געקענט. און זיך דערמיט גאָרנישט געהאָט צו שעמען פאָר אַ ליטוואָק. עס נאָך בעסער געמאַכט פאָר אים. געהאָט צו זאָגן איבער אַ פּאַרטייאיש בלעטל, כאָטש אַ מאָגערס, אָבער מיט אָסך יוגנטלעכע הייסע חסידים, גלייביקע, וואָס האָבן געגלייבט אַז אַלץ וואָס סשטייט אין דעם אָנגעשריבן איז קדוש וטהור.

יעקב קענער, דערנאָך

זיך געזעגן מיט יעקב קענערן האָב איך מיך נאָך אַ מאָל, אין יאָר נייַנצן פינף און דרייסיק (אַ שייגער מהלך!), אַז כבין געקומען קיין וואַרשע אָפּדרוקן מיינע זיבן ביכער דראַמען. איך בין אַריינגעפאַלן, טאָקע אַריינגעפאַלן, און מיט ביידע פיס, — אין אַ געוועלב, אויף דעם מלאַווסקי געסל, וואָס איז דער אַדורכגאַנג צווישן דער טומלדיקער יידישער פּראַנציקאַנער גאַס און סאַפּיעזשינסקי, וואו סהאָט אַפּנים גראָד געוואוינט דער יידישער דיכטער אברהם זאק מיט זיין משפּחה. דאָ, אין אַ געוועלב, שטייט ביי אַ ייד אַ דרוק־מאַשין, און אַ פּאָר בחורים מיט קאַפּעלעך אויף די קעפּ, שאָקלען זיך איבער פּאַכן מיט יידישער שריפט — זעצן יידיש בייכער. דאָ קומט אַלץ אינאיינעם אַריין דער פּאָעט ז. סעגאַלאָוויטש, וואו מזעצט זיינס אַ בוך, אויך דער דערציילער שמעון האַראַנטשיק, וועמענס אַ בוך מזעצט אַנטקעגנאיבער ביי אַ ייד, און אַזוי ווי ער ווייס אַז איך בין

דאָ — וועט ער פאַרבייגיין און נישט אָפּטרעטן ביי מיר? שטיין און רעדן? סקומען נאָך אַ סך אַנדערע, וואָס דרוקן דאָ זייערע בלעטלעך פון כלערליי פאַך־פאַראייגען, און צווישן זיי אייגער, אַ נידעריקער, מיט אַ ווייסן קיילעכיקן קאָפּ, אינגאַנצן ווי אויסגעקנעטן, — וואָס האָט אַלעמאָל יגון ואנחה מיט זיינס אַ בלעטל. מדאַרף דערפון כסדר עפּעס אַרויסווּאַרפן — ווייל עס וועלט אין איין כהרף עין, געפּסלט. און ער קען זיך נישט אַרויסצאָלן ביי דער מלוכה, וואָס האָט ביי אים אַ שעפּעכטס, — נעמט ביי אים שטראָף־געלט אפילו פאַר די אַדורכגעלאָזטע זאַכן. האָט אַלעמאָל צו רעדן וועגן זייַנע דאגות און קאָפּ־פאַרדרייַענישן מיטן דרוקער, וואָס שלעפּט אים אָפּ, מאַכט אים מער דעם טויט ווי ער דרוקט אים, עסט אים אויס סהאָרץ. און אַז יענער גיט אים, ביי עפּעס־וואָס, אַ רוף ביים נאָמען— פאַרדריי איך זיך צו אים: קערט איר זיך נישט אָן עפּעס מיט אייגעם, יעקב קענער, אין קראָקע, פון די יוגנטלעכע פּועלי ציון, אויף דער מעט־גאָס? גיט ספּנים ביי אים אַזוי וויַיס וויי סאיז זיך אַ צעשמייכל: סאיז נישט מער און נישט וויניקער ווי ער. וואָס סאיז געווארן פון דעם דינעם בחורל, זינט נייַנצן הונדערט און צען, ביז דעם קיילעכיקן יידעלע, מיטן שנייַ־וויַיסן נידערייק אָפּגעשוירענעם, כמעט ווי אָפּגעגאָלטן קאָפּ, סוף יאָר פון נייַנצן הונדערט פינף און דרייסיק?

נאָך אַ מאָל שאַכנע זאַגאַן

מיט שאַכנע זאַגאַן, אויף וויפיל כהאָב נישט געחלשט זיך אַרום־צוכאָפּן מיט אים, זיך צו צוזעצן מיט אים ביי אין טישל אויף טלאָמאַצקע דרייַצן, און מיט אים אַוועק ווי אין חלום, אויף די קראָקעווער פּלאַנטן, צו דער וויַיסל, צום וואַוול, — האָט מיך די פּאַרשאָלטענע דרוקעריי אַזוי געהאָלטן ביים האַלדז, אַז כהאָב עס נישט געקענט; כהאָב אין די לעצטע עטלעכע טעג, אידער כבין אַרויס מיט אַלעם פון איר, — אַפילו געמוזט אין איר שלאָפן. סאיז געווען אַן עסק מיט אַ שיף. כהאָב באַדאַרפט זיין פאַרטיק, אַז כזאָל קענען אָפּפאָרן מיט איר, אויב כווייל נישט בלייבן זיצן אויף איבעריקע פיר וואָכן. נאָר, הלואי וואָלט איך יאָ געווען בלייבן זיצן, וואָס איז געווען סאיילעניש? די יידן האָבן דאָ געווארט אויף די ביכער מיינע? אַמער וואָלט איך מיך געווען אָפּגעפרייט מיט סמיניקע אין דער היים, און מיט אַלע שרייבער אין וואַרשע. גיי וויַיס, אַז דער

גזר דין איז שוין אויף זיי אַלע אויסגעגאַסן, אוּן אַז כוועל שוין דערנאָך נישט מער האָבן וואו און צו וועמען צו פאָרן.

יוסף הלל לעווי

פון צווישן די יוגנטלעכע האָבן זיך צו מיר צוגעקלעפט צוויי יינגע בחורימלעך, וואָס האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט פאַרשריבענע שטיקלעך פאַפּיר — קליפּער און יוסף הלל לעווי, ביידע האָבן געשריבן לידער, און ביידע — פאַרחלומטע, מיט בלייכע פנימער, אויסגעמאַרעטע; זאַטע און אָנגעפרעסענע וועלן שרייבן לידער? קליפּער, אַן אַרעם יינגל,— האָט פאַרקויפט ביי אַ שטעלכל צוקערלעך. יוסף הלל לעווי האָט אַ טאַטן אַ סופר און סאיז נאָך געווען אין שטוב עפּעס איבערצוכאַפּן.

כהייב אָן דעם טאָג מיט יוסף הלל לעווי, און מאָך אים צערעכט מיט אים. אין דער פרי גייט מע אַרויס, נישט קיין חילוק וואו, ספעלן גאָסן אין קראָקע? נאָר אַזוי ווי די שטאָט האָט אויך פלאַנטן — גייט מע זי אויס, אין זיי; ווי אַזוי? ווייל די פלאַנטן וויקלען זיך אַרום איר אַרום ווי אַ וויקלשניר. אַז די פּיס רופן זיך אָן, איז פאָר זיי ווי צוגעגרייט אַ באַנק; און אַז מזעצט זיך צו, זענען אָפן די אויגן פאָר דער גאַס, און נאָכמער פאָר די פאַרכמאַרטע שוועכע הימלען אויפן שפּעטן הערבסט, וואָס זענען פיל־לייביק און קענען יעדע רגע אויסגיסן מיט באָכן וואַסער.

יעדן טאָג גייט מע אויס די שטאָט, און יעדן טאָג געפינט מען עפּעס אַנדערש אין איר. דאָ לייענט מע אַראָפּ פון אַ מויער עפּעס אַ שריפט וועגן וויספּיאַנסקין; דאָ זעצט מע זיך צו צום פּאָמניק פון מיצקעוויטש, וואו סאיז אויסגעקריצט אין שטיין: ער האָט ליב געהאַט זיין פאָלק. גיי זאָג אַז נישט? וועלן דיר די ביכער זיינע שפּייען אין פּנים אַריין! דאָ שטייט מע ביים וואַוול, און מקוקט אַריין אין די אַלטע קעניגלעכע שלעסער, אַרום וועלכע סוויקלט זיך אַרום וויי אַ גאַרטל, די ווייסל, און גלעט זיי אַזוי וואַרעמדיק, וויבעריש וויך, אויף אייגצושלעפן; זי איז זיי געגאַנגען פאַרבי מיט טויזנט יאָר צוריק, ביים ערשטן פּוילישן מלך, און גייט זיי אויך פאַרבי טויזנט יאָר דערנאָך, וועט זיי שלאָפן שוין אַלע זייער געשמאַקן שלאָף, אין די היילן פון דעם קלויסטער, וועלכן די ביי־מער הילן סודותדיק איין. און די וואַסערן פון דער ווייסל מורמלען זיי

אין די אויערן אַריין דעם געזאַנג פון זייער ערד, פון זייערע פּויערים, און אויך פון זייערע יידן. און איצט, אַז זיי האָבן שוין נישט קיין יידן, האָבן זיי אויך אויפגעהערט צו מורמלען וועגן זיי, די כוואַליעס פון דער ווייסל? זיי מורמלען פון דעם גרויס־שטאָטישן אָטעמען, און נאָך מער פון דעם שטילן אָטעמען אין די דערפער.

אויף דעם הויכן מאַרק, אויף די געסלעך אַרום, וואו סאיז געבליבן אַ הייליקער שליאַך אויף די וועגט, אויף די מויערן, — פון דרייסיק יידישע דורות, זענען מיר געזעסן, און אַריינגעקוקט ווי אין דער יידישער אייביקייט. דאָ אויף דער אַלטער רמ״א־שול, וואָס זאָל האָבן צוליב איר הויכער עלטער אַריין אין דרערד און אפשר, וואָס סלייגט זיך גיכער אויפן שכל, — זאָל מע איר, לכתחילה, האָבן אַרויסגעמויערט פון דרערד, ממעמקים, אַז מזאָל זיך קענען אויסהיטן אין איר, אַז מוועט, חלילה, אַנ־פאַלן? וועלן האָט מע יידן געלאָזט אָפּאָטעמען, און מאיז אויף זיי נישט אַנ־געפאַלן? דאָ, צולייגנדיק דעם שטערן צו די קאַלטע מויערן אירע, — האָט מע געקענט הערן דאָס געוויין פון אַזוי פיל דורות יידן, וואָס וועלן נאָך באַלייכטן אונדזערע טריט הונדערטער יאָרן.

וסף הלל לעווי איז אויך געבליבן איינס מיט מיר, נאָכדעם ווי כהאָב איינגעפּאַקט קראָקע און זי איבערגעלאָזט פאַר די גאַליציאַנער. ער פלעגט זיך צומאָלט אויפכאַפן ווי נאָך אַ לאַנגן שלאָף, און געלאָזט פון זיך הערן — דאָ מיט אַ ביכל לידער „פרומע געזאַנגען", „מיין טאַטע דער סופר", און נאָך אַנדערע, וואָס האָבן געגלעט ווי אַ באָבע, אַלט־יידישלעך, מיט אירע צעצויגענע פינגער. זיינע לידער האָבן אים אייגנע־רעמט מיט זייער פרומקייט. בימי הזעם, אַז מהאָט אים צוגעלייגט דעם חלף צום האַלדז, האָט ער זיך אָפּגערופן פון מינכן, — מזאָל אים פון דאָרט אַרויסנעמען, ווי לאַנג מקען נאָך, און כהאָב אים מיט דור איגנא־טאָוויס כוח אַרויסגענומען קיין לאַנדאָן.

אויף מיין נסיעה קיין ישראל, אין יאָר נייַנצן פינף און פופציק, בין איך אומישנע אַראָפּ פון דער שיף אין ענגלאַנד און געפאָרן קיין לאַנדאָן אים זען. פון נייַנצן צען ביז נייַנצן פינף און פופציק — פינף און פערציק יאָר! סגאַנצע לעבן כמעט. וויפיל מער איז נאָך געבליבן? ער איז מיר אַרויפגעפאַלן אויפן האַלדז; טערער האָבן אים געשטיקט... עפעס ווי זיך געבוקט... און אַריינגעקוקט אין יענע יאָרן — אויף די פלאַנטן, בלאָנישע, הינטער די מויערן פון די קאָנצערט־הייזער, ביי די יוגנטלעכע... אוי, געוואַלט! אין מיר וואַכן נאָך פאַרבאָרגענע כוחות...

סרייסט זיך נאָך אין מיר... ביי אים איז דער סקאַלפּ פון קאָפּ געל ווי אַ געשלאָגענער וואַקס. אָן איין האָר. מאַט. ער צעגייט זיך פון אויבן ברייט און ווערט וואָס אַ מאָל שמעלער, ביז צו דער גאַמבע, אין אַ שאַרפן שפּיץ. איך האָב אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ: זיך נישט גוט אַרויפּגעאַרבעט, ברודערשי... געמעגט האָבן אַ בעסער פּנים און אויך אַ שענערס. רעדנדיק מיט אים, האָט ער זיך געפּרייט וואָס ער שטייט צוריק אויף די פּיס און געלאָכט פון די דאָקטוירים, וואָס ווילן אים איינרעדן אַ קראַנק האָרץ. דער באָבען קענען זיי עס זאָגן און נישט אים.

אָנקומענדיק, אויפן וועג צוריק, קיין פאַריז, האָט מע מיר אָנגעזאָגט די בשורה, אַז ער איז שוין מער נישטאָ; פאַרנדיק צו דער אָפּערע איז ער אויפן וועג אַוועקגעפאָלן אַ טויטער.

אַ רגע בין איך געשטאַנען געפּלעפּט, סהאָט מיך פאַרקלעמט. פּינף און פערציק יאָר נישט געזען, און אים נאָך אַריינגעכאַפּט, — אייַדער ער איז אַוועק.

שכר, די מומע חנה דבורהס זון

מהאָט מיר נאָך פון פריער געדרייט אַ היטל, אַז כדאַרף דאָ עמעצן האָבן אין קראָקע. סהאָט טאַקע פריער פאַר מיר וועד געזאָלט אַוועק פון דער היים? און אַז כפרעג מיך נאָך, טוט מע מיר צואויסן, אַז ביי דער מומע חנה דבורה, דעם טאַטנס איינציקע שוועסטער — איז שוין זינט יאָרן פאַרפאַלן געוואָרן איר יינגערער זון, שכר, און ער ברויך זיך דאָ ערגעץ אַרומדרייען אויף געהאַקטע וואונדן. וואָס האָט אים אין קענט פאַרטרייבן נאָך זייענדיק אַ יינגל פון דער היים? אין דעם האָט געהאָט שטעקן אַ האַנט די אייגענע מאַמע זיינע. זי איז פון אַלע יאָרן געווען באַשאַנקען מיט צוויי זעלטענע מעלות. איינע: וואָס זי האָט געשאָלטן, אַזוי געמבולט מיט קללות, אַז זיי זענען געפאַלן ווי אַ שלאָקס־רעגן אויפן קאָפּ. און די צווייטע: מיט אַ ביטערער קאַרגשאַפּט. זי האָט געקענט אויסקנייפן ביי אַ קינד אַ שטיק פלייש פאַר אַ קלעצל צוקער. וואָס איז אַ קלעצל צוקער? דאָס האָט איר אויסגעפעלט? סזענען ביי איר אין געוועלב געשטאַנען קאַסטנס מיט צוקער! און אויב ביי אונדז אין געוועלב איז געווען אָנגעשטאָפּט — האָט זיך ביי איר נאָכמער געבראָכן מיט די זעק מעל, הירזש, רייז מיט באָבעלעך. די אייגענע פּויערים וואָס

האבן זיך געפאקט אין אונדזער געוועלב, האבן זיך אויך צו איר געפאקט: בימקאווא און מענדלאווא דאס זענען געווען די צוויי אייגציקע קראמען, וואו זיי זענען ארײן און ארויס מיט ביידע פיס.

זי האט נישט בלויז געשאלטן, און מיט טויטע קללות, אירע קינדער, נאר אויך איר אייגענעם מאן. וואס פאר א מיוחס איז ער? אז די קינדער, וואס זענען אירע — שעלט זי, זאל זי אים נישט שעלטן? ווער איז ער? ביז ער האט זיך איינמאל, ווי וועריק פארשאלטן פון איר: זאלסט געהרגעט ווערן אויפן גלייכן וועג, ווי דו גייסט און שטייסט; א ראד דיר ארבער איבערן קאפ; א כאלעריע דיר ארײן אין די געדע־רעם; זיך לייגן שלאפן און מער נישט אויפשטיין — טאקע זיך געלייגט שלאפן און מער נישט אויפגעשטאנען. וויפיל זי האט אים נישט געזאלט וועקן מיט איר וועריק מויל: מענדל, מזאל נאך דיר א נאמען געבן דאס יאר (און מהאט טאקע נאך אים א נאמען געגעבן), גיי אראפ אויפ־מאכן סגעוועלבל; מענדל, די וועריס זאלן דיך עסן לעבעדיקערהייט — סא־ז שוין אין דרויסן טאג, און דו פופסט נאך אלץ; מענדל, זאלסט מיט דיין טויט קיין שבתדיקן טאג נישט פארשטערן — די קונים שטייען שוין הינטער דער טיר; האט ער, ווי איר אויף צו להכעיס, נישט גע־וואלט מער אראפגיין עס אויפמאכן, און טו מיר עפעס; ערשט, אז זי האט אים געגעבן א רוגזהדיקן שלעפ — כוועל דיר ארײנגיסן ספאמישאף אין בעט ארײן, און ער האט איר געהארכט ווי דעם גרויען קאטער, האט זי אויסגעגלאצט א פאר אויגן אויף אים און זיך צעשריגן: געוואלט, מיך מא־ר־ן! שעלטן יא, אויף א געלעכטער, אבער אים פארשעלטן אויפס טויט? דאס נישט... סאיז זיך צונויפגעלאפן א האלבע גאס יידן מיט ווייבער אויף אירע קולות און געגומען ארבעטן אויף אים: וואס רפן אין א ליילעך, דריקן ביי די שלייפן... רייבן די פיענטעס מיט עסיק, אקעוויט, טריפן מיט טריוואקס אויפן הארץ. און אז ער איז פון דעם אלעם נישט אויפגעקומען — אים אוועקגעלייגט אויף דער הארטער פאדלאגע, איבער־געדעקט און אנגעצונדן ליכט ביי אים צוקאפנס.

נאכדעם ווי זי האט אים באגראבן איז סמויל ביי איר געווארן ווי ארונטערגעדרייט; גוט ווי א קעצל, א זיידן כאמיקל, און געציטערט אימת־מות פאר א פיצל קללה, נישט נאר ווי פאר אירע, די פריערדיקע און דרייגארנדיקע; אז זי האט געהערט ווי משעלט א קינד, האט די הויט אויף איר געגומען ברענען: „האסט עפעס צום קינד — שלאג עס; א פעטשל אין הינטן, צוויי פעטשלעך, נאר מאך נישט אויף קיין מויל איבער דעם!" נאר שכר, וואס האט זיך נאך פון פריער ארומגעטראגן

מיט אַ פּולן בויך, האָט דעם טאָטנס טויט נישט געקענט אַראָפשלינגען, און זיך מער אין שטוב נישט דערהאַלטן; ער האָט עזקר געוועז, און מהאָט לאַנג נישט געוואוסט וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. זי האָט געשריגן: איין קלאַפּ נאָכן אַנדערן; צוערשט דער מאַן, און נאָכ־דעם סיינגל, נאָר גיי שריי חי וקיים! וועד איז דאָ וואָס זאָל איר הערן? שכר איז נישטאָ, ער איז פאַרפאַלן געוואָרן. און ווי סהאָבן זיך דערנאָך דערטראָגן קלאַנגען האָט מע אים געזאָלט האָבן געזען אין קראָקע.

חברה קאַמאַשן־מאַכער

די מומעס אַ זון? שכר? אַ דערוואַקסענער בחור? כמעט אין מיינע יאָרן? און כזאָל אים דאָ נישט אָפּזוכן? טאַקע נישט קיין מומע, נישט קיין פּעטער, נאָר אַז מהאָט נישט קיינעמען, מאיז אַליין, עלנט ווי אַ שטיין, — גייט אַ שוועסטערקינד אויך נישט צופוס. חוץ דעם האָב איך, אַזוי ווי כהאָב געפונען די גאַנצע משפּחה פאַר מיין מאַמען, אים אויך געוואָלט אָפּזוכן פאַר זיין מוטער. נאָר וואו שטעקט מע פריער אַריין די נאָז? גיי זוך אַ בחורל אין קראָקע! אַ נאָדל אין אַ וואָגאָן היי... נאָר דאָ בין איך פון דער העלער הויט אַרויף אויף אַ שליאַד, און כהאָב אים אָנגעקריגן איינס און צוויי. איך האָב דאָ מיט אַ מאָל דערטאַפּט חברה קאַמאַשן־מאַכערס פון דער היים. פריער, אַז כהאָב קיינעם נישט גע־האָט, האָב איך פון זיי אויך נישט געוואוסט; און איצט, אַז כבין שוין דאָ ווי ביי זיך אין דער היים — זענען זיי אויך קאַפּויער געקומען. ווי קומען זיי דאָ אַהער? דאָס פאַך זייערס האָט זיך דאָ גוט באַצאָלט, און אָנשטאָט צו פאָרן ווי אַ סך אַנדערע יינגען — קיין לאָדזש און קיין וואַרשע—האָבן זיי פאַרקירעוועט דעם דישל אַהער. איי, סאיז ביי קירהן? סאיז זיי נישט געווען שטאַרק געלעגן דערין. זיי האָבן אויך דעם חיבוט הקבר מיינעם, פון שוואַרצן די גרענעץ נישט באַדאַרפט אַדורכגיין, שוין געהאָט זייער איינגעשטעלטן וועג, אַ גלאַטן, און געפאָרן אויף אים ווי אויף אַ טיש. וואָס זענען זיי, אָנטלאָפענע? און אפשר, אַז מהאָט באַוויזן אַז מפּאָרט אַרבעטן — האָט מע דאָס געקענט? און סאיז גאָר קיין גרענעץ פאַר אַזוינע נישט געווען? זיי האָבן זיך דאָ פּאַרדונגען אויפן זמן, און געקומען אַהיים צוגלייך מיט די אַנדערע יינגען — פון וואַרשע, פון לאָדזש, אויף סוכות און פּסח. באַקליידט פון קאָפּ ביז צו די פיס: אין נייע אָנצוגער, נייע שיך, נייע קאַפּעלושן.

אַז כבין אַרויף אויף די קאַמאַשן־שטעפערס, איז עפּעס אַ געמורמל ווי אַ ווינטל צווישן זיי אַדורך. פּאַרט — אַ בורח! און אויך אַ יודע אין די דראָבנע אותיעלעך. זיי האָבן מיך גוט געקענט פון דער היים, און זיך דאָ נאָכמער געוואָלט איינהילן אין מיין יחוס, מיר בייהילפיק זיין מיט געלט (אויך שיין פון זיי), צי מיט עפּעס אַנדערש. ווייל זיי זענען דאָ אַלע ווי היגע, איינגעבוירענע, און קענען יעדן שטיין, יעדעס ביימל. איך האָב נאָר געפרעגט צי זיי ווייסן נישט עפּעס פון שכרן? האָבן זיי זיך צעלאַכט: שכר? שכר חנה דבורהס? אַוודאי ווייסן זיי פון אים. וואו ער איז? און וואָס ער טוט דאָ? ער איז אַ קעלנער אין דעם נאַכט־קלוב „רענעסאַנס", אויף דער גראָדזקע גאַס, וואו די לעב־ייגנגען, אַפּיצירן, רייכע מאַגנאַטישע זינדלעלעך קומען, דער גוטער יאָר ווייסט, מיט וואָס פאַר אַ ווייבער, און מלאַכט אַריין ביי אַ גלעזל ווין דעם אַנקומענדיקן טאָג אין פּנים אַריין, ביז מגייט אַהיים זיך ערגעץ אויפרוימען פאַר אים.

שכר

גלייך אויף צו מאָרגנס איז שכר געשטאַנען פאַר מיר, מיט אַ געבויגענעם קאָפּ, אַ שמעווודיקער און זיך געריבן די אויגן ווי נאָכן שלאָף: וואָס טוסטו דאָ? אַ קאַמאַשן־מאַכער? ניין? אַן אַנטלאָפענער? איז דאָך מיר גוט. ווער האָט דאָס די זכיה. מטראָגט זיי דאָ אַלע אויף די הענט.

און ווי סוואָלט אים באַפאַלן די גאַנצע טרויעריקייט פון אַ קינד, אַ יתום, אַן אַ טאַטן, און אַ מאַמע מיט אַ וועראַמדיק מויל, וואָס האָט זיך, ביז ער איז אַריין אין דעם שווארצן ראָק מיט די אויסגעפּרעסטע הויזן, אין ווייסן קעלנערישן העמד — געגוג אָנגעליטן, געוואָלגערט אויפן מיסט... אָבער באַלד זענען די אויגן זייַנע געוואָרן לעבעדיק און נאָכדעם ווי ער האָט די ערשטע געגומען אין מויל אַריין — די מאַמע זייַנע, וואָס מאַכט די מאַמע? געגומען כאָפן איינס פאַרן צענטן:

— און די מומע חנהלע? (מיין מאַמע), און דער פּעטער יצחק? (מיין טאַטע).

יעדן איינעם געדענקט אָנצורופן ביים נאָמען.

איך האָב מיך געמוזט פאַרחידושן:

— אַזוי פיל יאָרן ווי ער איז אַוועק פון דער היים. נאָך געמוזט

זיין אַ יינגל, און געדענקט נאָך אַלע אַזוי גוט? האָט אַן אייזערנעם קאָפּ.
ער האָט געשמייכעלט פֿאַרלעגן:
— קען מע פֿאַרגעסן אַ מאַמע, און אַזוי פיל אייגענע?
— און פֿאַרוואָס האָסטו זיך נישט דערמאָנט אַ מאָל אַנצושרייבן אַהיים אַ פּאָר ווערטער? גלאָזט הערן פון זיך? נאָר אַריין ווי אין אַ ברונעז?

אויפן פּנים ביי אים האָבן געגומען בלאָזן ווינטן, וואָס האָבן געראַדט פון בייזע הונגעריקע טעג; צעפּליקטע אויף שטיקער, — נעכט; פון קאַלטן נע ונד, נישט האָבן זיך ווי צו צו־טוליען, וואו אַנצווואַרימען, און שרייבן אַהיים אַז מזאָל זיך דערבאַרימען איבער אים — איז שוין בעסער זיך אַנצוהענגען אַ שטיין אויפן האַלדז, און אַריינוואַרפן אין וואַסער. פֿאַרדאָס, אַז איך האָב אַהיים געשריבן אַז איך האָב אים, און אַז ער וועט זיך שוין פון מיינע הענט נישט אַרויסדרייען, האָט די מומע חנה דבורה געגומען טאַנצן פֿאַר שמחה: שכר לעבט! שכר לעבט! און ער זאָל זיך גלייך פֿאַרנעמען מיט אַלעם צי אַן אַלעם, און קומען. ער האָט עס אויך געוואָלט, נאָר ווי קען מע כאַפּן און אַנטלויפן איבער אַ נאַכט, — אַז ער אַרבעט אויף אַזאַ גרויס אָרט? און דערצו זיך געוואָלט באַווייזן מיט זיין רוב גדלו ורוב עשרו, — אַז ער האָט אַזוי פיל זיידענע העמדער, טייערע זאַקן, שיך און אַנצוגער, וואָרן אַזוי ווי ער האָט געאַרבעט אין אַזאַ הולטייעסקע אָרט, האָט ער זיך פֿאַרקוקט אויף די צעבאַלעוועטע אָפּיצירן, און סאיז זיך צעוואַקסן אין אים ז י י ע ר חשק אויף צו פּטרן געלט; און אַז ער האָט עס נישט געקענט אויף זיך — האָבן זיך אַלעמאָל אונטערגערוקט אַנדערע; בעלנים אויף זיין גוט האָרץ האָבן נישט אויסגעפעלט. מהאָט נאָר געברויכט מאַכן אַ קרומע מינע פֿאַר אים, און ער האָט אַראָפּגענומען סהעמד פונעם לייב.

אין דער היים צו גאַסט

ער איז געקומען אַהיים אויף פּסח אַזוי אויסגעשטראָנצט, אַז ער האָט נישט געהאַט צו זיך זיינס גלייכן אין שטאָט. און אַזוי ווי ער האָט זיך עפּעס נישט אַריינגעפּאַסט מיט דעם אַלעם ביי זיין מאַמען אין שטיבעלע, און נישט געקענט זיין מיט די ברידער און שוועסטער זיינע, — איז ער אַריין צו אונדז, און דאָ געווען מיט אַלע גלייך: דאָ געהאָט

די אייגענע קאַפּעלושן, שיך און זאָקן, און הויזן מיט דינע קנייטשן. סהאָבן אים אויך בעסער געשמעקט מיין מאַמעס באָבעלעך מיט פּלעצלעך. אָבער לאָגג האָט ער זיך נישט געהאַלטן, כאָטש די אַלע שיינע מיידלעך מיט די שיינע שיקסלעך האָבן אים געשלונגען מיט די אויגן, — אַזאָ שיין יינגל? און אין אַזוינע שיך? הויזן? רעקלעך? און אַזאָ געשליפן מויל ווי ער האָט? פּוילישע פּריצים האָבן נישט געגלייבט, אַז אַ יידיש יינגל קען אַזוי שיין רעדן פּויליש; ער מוז זיין אַ פּאַרשטעלט פּריציש שייגעצל, וואָס האָט זיך אויפגעכאָוועט ביי אַ כראַבינע אין אַ שלאָס מיט אַ גואָוועך־נאַנטקע. אַז די ערשטע פּאָר וואָכן זענען אַריבער, איז ער געבליבן אָן געלט. און צו וואָס וועט ער זיך דאָ נעמען? פּון נאַכט־קלובן האָט מע נאָך דאָ אַפּילו נישט געחלומט. סהאָבן נישט אויסגעפעלט קיין גויים מיט לייּדיקע קעפּ, וואָס האָבן ליב אַ כוסה, נאָר וואו נעמט מע די שיינע פּייגעלעך אַרומצוהוליען מיט זיי? פּראָסטע גויים זענען געגאַנגען, און אויך געלעגן אין שענק. מוועט זיי לאָזן ליגן? נאָ דיר ספּלעשל, און — גיי מיטן קאָפּ אין דרערד אַריין! אַז סאיז אויפגעקומען דער מאַנאָפּאָל, האָט ער אַפּילו נישט געקענט אַריינגיין, נאָר בלויז אַריינשטעקן די נאָז, אַז מזאָל עס אים אַרויסגעבן. די בעסערע גויים זענען געזעסן אין דער צוקערניע ביי אַ גלעזל קאַווע, און דאָס אויך ביז נאָך עלפע בייּנאַכט. שיין, פּריציש, וועז אַפּילו מיט יענעמס ווייב. צו וואָס האָט ער זיך דאָ געקענט נעמען? זיך אַוועקזעצן אין די זיידענע העמדער אויפן שוסטער בענקעלע, שיסן מיט שטיפטן אין די זוילן אַריין? און דאָס אויך בייטאָג? אַז דאָרט איז ער דעם גאַנצן טאָג גאָר געשלאָפן, און ביי נאַכט אַרום געשוואומען צווישן די טישלעך מיט אָפּיצירן און פּאַרשייטע ווייבער. און ער איז אַוועק צוריק קיין קראָקע, אין די נאַכט־פּלעצער, אין די סודות־דיקע ערטער. אַוועקגעפּאָרן מענטשלעך, אויף זיין דאָרטיקן פּאָס אוז שוין נאָכדעם געדענקט, אַז ער האָט דאָ עמעצן און אַז אויף אַ יום־טוב, אַ שטיקל שמחה — דאָרף מע קומען אַהיים, זיין מיט אַלע. און זייענדיק אַפּילו דאָרטן שוין נישט געווען מער קיין פּאַרפּאַלענער. דאָס לעצטע מאָל, האָט ער צוליב געטון דער מאַמען, אַז זי זאָל נישט דאָרפן באַצאָלן קיין דריי הונדערט רובל, און זיך געקומען צושטעלן צום מיליטער. מהאָט אים גאָנץ אָרנטלעך צוגעהאָקט, ווי דען? ער וועט זיך מאַכן אַ פּעלער? משוגע? נאָר אַנשטאָט צו פּאָרן אין פּולק אַריין מיטן קעסטל,— גלייך נאָך דער שבועה זיך אויפגעזעצט ווי אַ פּריץ אויף דער באָן, און צוריקגעפּאָרן ווי אַ דאָרטיקער, אַהיים. נאָר אַז ער האָט שוין נישט געקענט מער קומען אַהער, האָט ער זיך שוין אין קראָקע, וואו ער איז

אַדורכגעגאַנגען אַלע שבעה מדורי גיהנום ביז סאיז פון אים געווארן אַ שטיקל מענטש, — אויך נישט געקענט דערהאַלטן. נאָכדעם ווי ער האָט פאַרזוכט די היים, וואָס פאַר אַ טעם האָבן שוין ביי אים געהאַט די אַלע נאַכט־הייזער? אַז נאָך דעם גאַנצן אַרומהוליען איז ער פאַרט אַליין, און האָט נישט צו ווען אַ וואַרט אַרויסצורעדן. און סהאָט אים געגומען ציען צו זיין שוועסטער ליבע, קיין אַמעריקע. פאַרן אָפּפאַרן צו איר, האָט ער אַרויסגענומען די מאַמע צו זיך קיין קראָקע, און זיך דאַרט פאַר איר פּראָסט אויפן קאָפּ געשטעלט. ביי אים געמוזט קוקן אויף אַלע שיינע הייזער, און מיט אים אַריינשטעקן די נאָז אין אַזוינע ערטער, וואו די אָבות אַבותינו האָבן נישט אַריינגעשמעקט. עסן אַזוינע מאכלים, וואָס זי האָט נאָך דער חופּה נישט געגעסן. נישט נאָר פאַרן מיט אים אויפן טראַמווייַ, נאָך אויך אין די פאַרמאַכטע קאָטשן. נישט נאָר קוקן אין די פענצטער פון די שיינע געשעפטן, נאָך אויך אַריינגיין מיט אים זיך קויפן פון שענסטן און בעסטן. און זי האָט פון דעם אַלעם וואָס זי האָט דאַרט געזען און געהערט, געהאָט צו דערציילן סגאַנצע לעבן.

כוועל דורך אים אַ היגער

נאָך דער ערשטער מלחמה, אַז מהאָט זיך אַרויסגעקאָפּעט ווי פון אונטער דרערד, ווי שטיקלעך לעבעדיקע מענטשן; סהאָבן אָנגעהויבן אָנקומען די ערשטע גריסן פון אַמעריקע, אַזוי האָב איך מיך גלייך אָנ־געכאָפּט אין אים: ער זאָל מיר שיקן פּאָפּירן מיט אַ שיפּסקאָרטע. אים פאַרט אָפּגעזוכט פאַר דער היים. אינאיינעם אָפּגעדולטשעט אין קראָקע אויף די שמאָלע געסלעך. וואָס קען זיין מער? מברויך טאָקע אַרייניגן אין מיר אַ מנה יפה, נו, איז וואָס? כוועל אים נישט אָפּגעבן? כוועל דאַרט נישט האָבן קיין געלט? (און כהאָב אים טאָקע אָפּגעגעבן ביז איין פּרוטה!). פאַרוואָס זאָל ער מיך נישט געבן קיין שלעפּ? אַ גרויסע מעשה? כאָטש מהאָט שוין דעמאָלט געשפּילט, און מיט גרויס ברען — מיינע „גנבים" ביי די „ווילנער" אין וואַרשע, און מיט מאָריס שוואַרץ — אין אַמעריקע, און איך וואָלט אַזוי געקענט קומען, וועט סוואָלט מיר געווען אין קאָפּ אַריין: אַז מרייסט איין מיט מיינער אַ דראַמע אויף דער גאַנצער וועלט — איז אַ נסיעה אַזוינע ווערט אַ שמעק טאַבאַק. נאָר דאָס איינע

וואָס איך האָב דעמאָלט נישט געוואוסט? סוואָלט צוליב דעם און נאָך אַ סך אַנדערע זאַכן, וואָס, אויב כוואָלט דעמאָלט צו זיי געהאַט דעם גרויס שטאַטישן חוש — מיט מיר גאָר אַנדערש געווען, און אַוועק מיטן רייטוואָגן און די פּאָר פייערדיקע פערד, גאָט וויסט, וואו... נאָר זייענדיק אין שטעטל, וועלן סהאָט שוין מיט מיר אייגנעריסן אויף דער גאַנצער וועלט — האָב איך נאָך אַלץ נישט מער געוואוסט ווי זיך צו נעמען צו שכרן. און געזוכט צו קומען, ווי אַלע, דורך משפחה. איי מיין דראַמע? און די אַלע טעאַטערס וואָס זי האָט אויפגערודערט איבער דער גאַנצער וועלט? און אַזוי פיל שרייבער? און אַז כקען אויך קומען דורך איר? גיי, וויי... אַז כהאָב מיך פאַרנומען קיין אַמעריקע פון אַזאַ קליין מקום און מיט אַזאַ קליינער השגה, ווי אַזוי האָב איך דאָס געזאָלט וויסן? ווי סזאָל נישט זיין: כהאָב אַנגעקלאַפּט ביי אים אין טיר, צי אין פֿלייצע און אַ גוטער איז ער דאָך פון אַלע מאָל געווען, האָב איך נישט געברויכט שוועך צו אַקערן מיט אים, אַז ער זאָל מיר שיקן די שיפסקאַרטע, אַפילו אויך געלט און ווערן דורך אים אַ היגער.

די בייזע מומע, הונגער

גראָד איצט, אַז כבין שוין נישט געווען אַליין, — האָט זיך אויף מיר אַרויפגעלייגט אַ מרה שחורה. זיצנדיק צוזאַמען מיט שכרן, האָט די בענקשאַפט אַהיים זיך ערשט אַריינגעכאַפּט אין מיר און געגומען טאָ־טשען ווי אַ וואָרעם. סהאָט זיך אויך אַנגעוקט די בידע. באַכדעם ווי די פּאָר קערבלעך, וואָס כהאָב מיטגעברענגט פון דאָרטן זענען זיך צע־קראַכן, און די פּרעמד האָט זיך געלאָזט דערקענען צו מיר ווי אַ בייזע שטיף־מאַמע; ווי לאַנג כהאָב נאָך געהאַט די ממתקים איז נאָך געווען האַלב־וועגס, און אַן געלט — נעם און צי דיך אויס אין מיטן דער גאַס, וועט זיך ווער אומקוקן אויף דיר? כהאָב טאַקע נעבן זיך שכרן, און אַזוי גוט ווי ער איז צו אַנדערע, — געוואָלט זיין הונדערט מאָל מער צו מיר, נאָר כהאָב בעסער געוואָלט גיין האַקן האָלץ ביי יענעם, טון כל עבודת הפרך, ווי נעמען געלט ביי אים. און וואָס כהאָב מיך געהאַט אַזוי אַוועקצוהרגענען, איז אויך נישט געווען גאָר שכלדיק, און כמעט ייגלעריש. וואָס בין איך, אַרויסגעוואָרפן איבער ימים? אַ קאַצן־שפרונג פון דער היים, און כאָטש די אַרעמקייט האָט דאָרט געהאָנגען ווי אַ

געדיכט שטיק שפּינוועבס, — איז נאָך דאָס געוועלב, ווי סהאָט נישט געזאָלט זיין — אַלץ געוועז געוועלב. און אויב מהאָט געקענט פון די זעק באָבעלעך מיט די זעק ריז אַריינענעמען אין שטוב אויף צו עסן — האָט מע נאָך געקענט עפּעס נעמען פונעם שופלעדל אויך פאַר מיר. די מאַמע וואָלט נישט געוואָרט און איינגעלייגט וועלטן, אַז זי זאָל וויסן דאָס איך האָב נישט צו עסן; דער ביסן איר נישט געגאַנגען איבערן האַלדז. מה דאָך אין דער היים האָט זי נעבעך אָפּגעהיטן די קינדער מיטן שטיקל ברויט און פּוטער, שטיקל הערינג, ציבעלע, מכל שכן אין אַן אויסגעוואָרפענער שטאָט פון אַ פרעמדער מדינה? נאָר וואָס? איך האָב מיך געוואָלט סטאַוויען, אַז כקען שטיין אויף די אייגענע פיס און זיך אַליין אויסהאַלטן, וועז סאיז דאָ שווער אָפּילו פאַר אַ היגן צו פאַרדינען אַ גרייצער.

אַזוי ווי סאיז מיר געוואָרן ענג מיט געלט, האָב איך אָנגעהויבן לעבן מיט קאָפּ. דאָס ערשטע: שלאָפן אין דער פרי לענגער, אויפשטיין גלייך צו מיטאָג, צוועלף ביי טאָג, און זיך אַזויערנאָך אַרויסדרייען פונעם אָנבייסן. און אויף שלאָפן, אַריינצושלאָפן אַ שטיק אויפן טאָג — בין איך געווען אַ גרויסער בריה. כהאָב נאָר באַדאַרפט אַריבערציען סקישן איבערן קאָפּ. אָבער דאָס איז אויכעט נישט מער געווען ווי אַ קורץ איבערבעט. וואָס, אַז מציט עס פון אויבן — בלייבן די פיס אָפּגעדעקט, און אַז מדעקט זיך דערמיט איין די פיס איז דער קאָפּ אין דרויסן. וואַרן, אַז כבין געשלאָפן ביז נאָך צוועלף ביי טאָג, האָב איך באַדאַרפט אויף־זיין ביז נאָך דער האַלבער נאַכט. און וואָס כהאָב אָוועקגעגנבעט אין דער פרי — דאָס געמוזט אָפּגעבן פאַרן שלאָפן גיין. ווי קען מע אָנטשלאָפן וואַרן מיט אַ ליידיקן מאָגן? נאָר עפּעס האָב איך, פונדעסטוועגן, יאָ אָפּגעדרייט, און אַלץ באַווייזן זיך מער אַ רעה צו טון ווי דער קעשענע.

צוויי שיסעלעך גריז

אַרום צוועלף ביי טאָג האָב איך מיך אָוועקגעלאָזט אויפן נייעם מאַרק, צו דער סטודענטישער ביליגער פאָלקס־קיך, וואו מהאָט צו געטיילט אַ מיטאָג פאַר צען העלער. די אָנטלאָפענע פון יענער זייט האָבן געהאָט דעם זעלביקן זכות וואָס די סטודענטן און מהאָט צווישן זיי און

אונדז נישט געמאַכט קיין חילוק. נאָר אַזוי ווי סטודענטן האָבן אינגע־
דאַרטע געדערים, און מהאַלט — אַז זיי ברויכן מער לערנען ווי עסן, אַזוי
האָט מע זיי געגעבן אויפן שפּיצמעסער, אַ לעק און אַ שמעק. און אַן
אונדזעריקער האָט נאָך אַזאַ מאַלצייט געברויכט זיין טויט הונגעריק. דאָס
פלאַכע טעלערל גריץ האָט נישט מער ווי צערייצט דעם מאָגן. און מהאָט
זיך ערשט נאָכדעם געמוזט אַוועקלאָזן פון דאָרטן, סהייסט: פון סאַמע
ראַדנע מיטן שטאָט ערגעץ אויפן קוזמאַרק, ווואו מהאָט פאַר דעם
אייגענעם געלט זיך ערשט רעכט אונטערגעטליקעט אין דער פאַלקס־קיך
פאַר אָרעמע, מיט אַ געדיכטן טעלער גריץ, אַ גאַנצן קרופניק, אַ קאַ־
פּושניאַק פון קרויט מיט קאַרטאָפל, צי גרויסע אַרבעס מיט ווייסע פון
קלעי — פערל־קאַשע. אַ האָרט שטיק שוואַרץ ברויט. מיט די ביידע
טעלער גריץ וואָלט מע שוין געקענט זיין זאַט — ווען מזאָל מיט זיי
ביידע זיין זיכער. האָט מע זיי אָבער אַרויסגעגעבן דאָ און דאָרטן—אין איין
אָון דער זעלביקער צייט, און סאיז נישט אַזוי גרינג אָנגעקומען זיי ביידע
צו כאַפּן. מהאָט זיך געמוזט אַזוי דרייען, אַז מזאָל זיין פון די ערשטע ביי
די סטודענטן: איינשלינגען מיט אין שלינג דאָס טעלערל גריץ מיטן
רייפּטל ברויט, און גלייך נאָכדעם אַדורכלויפן די גאַנצע שטאָט, ביז
אויפן קוזמאַרק — מזאָל דאָרט זיין פון די לעצטע; אַ סך מאָל בין איך
מיך אָנגעלאָפן, אויסגעמאַסטן די שטאָט פון עק ביז עק, און אָנגעקומען
מיט אַיין אָטעם — נאָך אַלעם. סאיז שוין נישט געווען מער וואָס צו
געבן. סהאָט נאָך אַפילו געקענט זיין פאַר ד ע ר צייט, נאָר ווייל סזענען
געווען אַ סך עסערס, און מהאָט דאָס עסן אויסגעכאַפּט. אַ סך מאָל אויך
געקומען שפּעטער, נ אָ ך דער צייט, נ אָ ר אַז סזענען נישט געווען
קיין פרעסערס, און דער קעסל האָט נאָך געהאַט עפּעס אין זיך, —
דאָס בעסער געגעבן אויפצוועסן ווי אַרויסגעגאָסן. מהאָט באַדאַרפט שפּילן
אויף דער מערכה. סרוב האָט אויסגעפעלט, און געבליבן ביים ביסל שי־
טערס מיט וואָס די סטודענטן האָבן באַדאַרפט אָפּלעבן דעם גאַנצן טאָג,
און אויך זיין ווי אַ סטודענט, וואָס ברויך מער לערנען ווי עסן.

די פּוילישע

ווי לאַנג קען מען זיך אַזוי נאָכיאָגן נאָך די צוויי שיסעלעך
גריץ, און שפּילן ביי זיי אויף דער מערכה? בלייבן שטיין ביי דער טיר

פון דער אַרעמער פאַלקס קיך, מיט אַ לידיקן בויך, — סאיז נישטאָ מער וואָס אַרײַנצולייגן אין אים! ווערן אַ סטודענט, און זיך נעמען קנעלן, מזאָל קענען אויסקומען מיט די צוויי־דריי לעפּעלעך, וואָס זיי גיבן. נישט אַנדערש ווי מברויך זיך אַרויסשלאָגן פונעם קאָפּ די ביידע שיסעלעך גריץ און זיך נעמען צו אַ מלאכה. כשרעק מיך נישט אָפּ פאַר גאָר. אַרבעטן איז אַרבעטן. נאָר אַזוי ווי כנעם מיך אַרומקוקן, גיט מע נאָך גיכער אַ מאָל מיט דער האַנט: ביזט שוין געקומען נאָך אַלעם. סאיז שוין נאָך נעילה! מיט צוויי דריי יאָר צוריק, אַזוי ווי סהאָט זיך אָנגעהויבן סגעלויף פון יענע מקומות — האָט מע די פּוילישע דאָ פאַרצוקערט. סאיז אויף זיי געווען אַן אויסכאַפּעניש. ביז צו זייער קומען האָט מע דאָ גאָרנישט געוואוסט אַז סזענען דאָ בחורימלעך אויף דער וועלט, מיט אַזוינע שאַרפע קעפּלעך. די פּוילישע, נאָכדערצו יענע וואָס האָבן באַדאַרפט אַנטלויפן — זענען נישט געווען קיין פאַרשלאָפענע. די ריכטיקע פייגל. זיי האָבן אין זיך געהאַט קאָכעדיק בלוט, און אַזוי גיך ווי אַזאַ איינער האָט אַריבערגעטרעטן די שוועל פון אַ קראָם, האָט זי אויפגעפלאַמט ביי אים אונטער די הענט, און אָנגעהויבן ברענען. מהאָט דאָ דעמאָלט געקוקט אויף אַ פּוילישן נישט ווייניקער ווי אין פּוילן אויף אַ ליטוואַק. מהאָט נישט געוואַרט ביז זיי וועלן קומען, נאָר זיי נאָך אַנטקעגן געפאָרן צו דער גרענעץ, זיי אָפּגענומען. זיי נישט נאָר אַרײַנגענומען אין די געשעפטן, נאָר זיי אַוועקגעגעבן די שיינע קראָקעווער מיידלעך פאַר ווייבער, און זיין אין זיבעטן הימל מיט די געראָטענע איידעמלעך. זיך פּירן מיט זיי הינטערן אָרעם. נאָר די פּוילישע יינגלעך, אַ רוח אין זייער טאַטן אַריין, — מיט וואָס האָבן זיי אָפּגעדאַנקט? אַז זיי זענען שוין גוט אַריין אין די געדערים — צוגענומען די גרויסע אָפּותיקא און עוקר געווען קיין אַמעריקע. שיט מיר נאָך זאָלץ אויפן עק. און נאָך ערגער, אַז סהאָבן זיך אָנגעהויבן יאַוועז ווייבעלעך פון דאָרטן, און זיי אַהיימנעמען ביי די אויערן; סהאָט זיך אייך פאַרגלוסט דאָ חתונה צו האָבן, אַז איר זענט שוין טאַטעס פון קינדער?

און די אַלע וואָס זענען געקומען דערנאָך, האָבן באַדאַרפט אויסגיסן סבאָד פאַר יענע:

— אַ פּוילישער? ער זאָל אָפּילו שווערן ביי בּאָרד און פּאות, מאַכן אַ צלם איבער זיך, — טאָר מע אים אויכעט נישט גלייבן, און לאָזן איבער דער שוועל.

כגיי אַרבעטן

— **אויב** כוויל מיך זען מיט אַ פּאָר גרייצער, — האָט מע מיר געזאָגט, — זאָל איך אַוועקגיין אויפן הויכן מאַרק, וואו סקליינע בית־עולמל שלאָפט, איז דאָרטן דאָ אַ קאַם־פאַבריקל, וואו מנעמט אַריין יעדן איינעם וואָס וויל אַרבעטן. איבער דער טיר פונעם קאַנטאָר איז צוגעהאַקט אַ שילדל: קאַלמוס.

און אין דער פרי, אַזוי ווי כבין נאָר אַרויס פונעם בעט, האָב איך גלייך נאָכדעם אויפגעעפנט די טיר פון אַ קאַנטורל אין דעם פאַבריקל, וואו סהאָט זיך שוין אַזוי פרי עמעצער געגראָבלט, און ביי אים געפרעגט:

— צי כקען דאָ עפּעס האָבן צו טון?

ער האָט מיך קודם געהייסן צוזעצן, און באַלד דערנאָך, אַז סאיז ווער אַריין, אַ שטיקל בעל הבית, צי אַ נאָכשטופער זיינער, האָט מיך גלייך יענער אָפּגעמאָסטן פון אויבן ביז אַרונטער מיט אַ ביסטרען קוק, ווי ער וואָלט שוין געקענט זיינע מענטשן, — און עפּעס ווי מיט גאָל אין מויל זיך נאָכגעפרעגט: אַרבעט? אויף ווי לאַנג? אויף איבערן טאָג? צי אַ האַלבן טאָג? איר ווילט דאָך נישט אויף לענגער! דערנאָך מיך אַרייַנגעשריבן אין אַ בוך, און פּאָר מיר אויפגעמאַכט די טיר פונעם פאַבריקל, כזאָל אַרייַנגיין. אַ גרויסע שטוב מיט עטלעכע קליינע שטיבלעך, וואו אין יעדן לויידיקן שטיקל אָרט זענען געווען שוין שפּעלעך מיט קעמלעך, קעסטלעך, פלאָשן מיט פליסיקייטן, גאַנצע ביטלעס, — ווי מיט זיסן ווישניק. קאַנען מיט נאָך אַנדערע בלעכענע כלים. עטלעכע בעלי־מלאכות, אויף די פינגער איבערצויילן, — זיצן, אויף וואָס מקען, אָדער שטיין סתם צוגעלענט צו עפּעס, ווי אָפּגעדאַנקטע. מיט דער מינוט וואָס סהאָט ערגעץ געגעבן אַ דריזגע אַזאַ מין בוצער — האָבן זיי זיך גלייך צעשטעלט ביי מאַשינען, אַנדערע זיך געזומען שפּעלעך מיט קעמלעך, ווי אין אַ באָד, — יעדער האָט זיך ווי געפינען זיינס. מיך האָט מע צוגעשטעלט צו אַ רעדל, וואָס האָט אויף זיך געהאַט אַ בארשט. אַזוי ווי עס האָט זיך געזומען דרייען, איז פון דער בארשט ווי געוואָרן אַ ווינט. איך האָב באַדאַרפט נעמען אַ קעמל און אַ קעמל, און מיט דער לייכט באַרירן דאָס ווינטל פון דער בארשט, וואָס אויפן דרייענדיקן רעדל, אַזוי, אַז די ציין זאָלן זיך דערביי אָפּריניקן, און נישט אויסברעכן; און אויב כוועל זיין אַזוי זגראָבנע, האָבן ליימענע פינגער, און זיי פּטרן — וועט מע מיר גאָנץ שיין ווייזן די טיר פון דער אַנדערער זייט.

איך שטיי, און איבערן ווינטל פונעם רעדל גיין די קעמלעך — ווי

שרייבער הלל צייטלין, לאָניע און פישל בימקאָ (אין יאָר 1917).

שרייבער יצחק מאיר וויסענבערג, לאָניע און פישל בימקאָ.

גרופּע „דראמאטישע קונסט" פון לאָדזש, געשפּילט סט. פּשיבישעווסקים צוליב גליק, רעזשיסירט פון מארק ארנשטיין, אין קעלץ בעת ערשטער וועלט־מלחמה. ערשטע ריי פון רעכטס: לאזאר קאהאן, זיין פרוי שושנה, פּאנאָווקא־זיידע, מאָשקאָוויטש. אויבן פערטער פון רעכטס — זיידע. די לעצטע פיר פון די פּריער־דערמאָנטע — די שוישפּילער. אויבערשטע ריי — קעלצער יינגע־לייט, ערשטער פון רעכטס פישל בימקאָ.

א גרופּע יידישע שרייבער אין וואַרשע. אין פּאָדערשטער ריי פון רעכטס: י. מ. וויסענבערג און ד"ר י. ב. צפּור. צווייטע ריי: שמואל יקיר לאָנדינסקי, יהושע פּערלע, אברהם זאק, פישל בימקאָ, ישראל שטערן, יואל מאסטבוים.

פּייל פון בויגן. געראָטענע פּינגער, — האָבן זיי ביים ערשטן באַריר דער־פילט ווי אַזוי די קעמלעך זאָלן גיך ווערן ריין איבער דער באַרשט פונעם רעדל. און זיי זענען צוביסלעך אַריבער פון דעם פולן קעסטל אומריינע אין דעם ליידיקן — מיט ריינע. די קעסטלעך בייטן זיך מיט זייערע קעמלעך. אָבער נאָך גיכער ווי דאָס קעסטל מיט די אומריינע ליי־דיקט זיך אויס, רוקט זיך אונטער אַ פּריש קעסטל, און דאָס מיט די ריינע הולכט אַוועק. סגייען אַוועק די קעסטלעך מיט ריינע, און סקומען אָן קעסטלעך מיט אומריינע. אַזוי פיל קעסטלעך, ווי זיי זאָלן זיך גאָר קיינמאָל נישט אויסנעמען. אָבער דאָ גיט דער אייגענער בוצער וואָס פון אין דער פּרי ווידער אַ דריזגע, און די רעדער הערן זיך אויף צו דרייען, די האָר פון דער באַרשט קומען אַרויס, אויס ווינט. איך נעם אויסבייגן דעם קאָפּ, אָבער דער קאָרק איז ביי מיר שטייף. כוויל צענעמען די הענט, און זיי זענען ווי די העלצער. אַ כח דאָס רעדל האָט? ווי לאַנג עס האָט זיך געדרייט — זענען זיי ווי געווען צוגעבונדן צו דעם, און דאָס גע־פאָלגט: נאָך אַ קעמל אונטערגערוקט, נאָך אַ קעמל, און אַצינד — אַז כדאַרף מיר גלייך מאַכן די הויזן, האָב איך נישט מיט וואָס. און דאָס בלויז נאָך אַ האַלבן טאָג שטיין ביי דעם.

כגיי אַרויס דורך דער הינטערשטער טיר, און בין האַרט ביים קליינעם בית עולמל, אויפן גרויסן צי אויפן הויכן מאַרק. איך זעץ מיך אַוועק אויף דער שטיינערנער שוועל אָפּכאָפּן דעם אָטעם, און נאָכקוקן: מי ומי — מיט וועמען כאַרבעט דאָ? און דערזע אַז סאיז צווישן די אַלע נישטאָ קיין איינער קיין היגער, אַ שטאָטישער; אַלע וואָס שטייען ביים גיסן, שמעלצן, טאָפּיען, רייניקן, און אָפּילו ביי עפּעס מער פון דעם—איז קיינער נישט בקי אין גאָר; מהאָט אים דאָס בלויז געוויזן עטלעכע מאָל און ער וויס וואָס צו טון. אַ הי־געבוירענער וועט דאָ נישט אַריינשמעקן, מזאָל אים אָפּגילטן. מיט וואָס איז די קללה אויף דעם פאַבריקל גרעסער ווי אויף די אַנדערע? דאָס איז דער ריח פון צעלולאָיד, וואָס לייגט זיך אויף די לונגען, אַז מצעגיסט אים; און אַז מזאָל דאָ דאַרפן אָפּאַרבעטן בלויז איין יאָר, קען מען נאָך, חלילה, אָנהויבן שפּייען מיט בלוט. און וואָר איז אַ בעלן אויף צו שפּייען מיט בלוט?

זיי לאַכן זיך אויס דערפון.

— זיי היילן זיך דאָ די אויגן אין קליניק פון טראַכאָמע, און מוועט זיי דאָך אַלץ פריער אויסהיילן, אידער זיי וועלן אָנהויבן צו שפּייען מיט בלוט? דאָרטן, אויפן שפּיץ פונעם בית עולם, ביי דער גראָער אלמנה, אויף דער יאָקאָבי גאַס, און נאָך אַזוינע לעכער מאַכן זיי צע־

רעכט די נעכט, און דאָ כאָפן זיי אַריין די פּאָר ראַניש, מזאָל נישט פּריער אויסציען די קאָפּיטעס, ביז מוועט אַרויף אויף דער שיף.

דער מאָן אין קאַנטורל איז געווען געראַכט. כהאָב נישט מער געאַרבעט ווי דעם אינעם האַלבן טאָג.

אַהין און נישט אַהער

כבין געבליבן זיצן מיטן קאָפּ אַראָפּ און אַריינגעקוקט אין דעם טויטן מאַרק אַריין. די גאַנצע פּאַרצייטיקע טויטע וועלט ליגט נאָך ביי אים אויפן פּנים. אַזוי ווי פּריער, דערנאָך, און אויך אַצינד. און סוועט זיך שוין אַוודאי גאָרנישט אומבייטן, אייביק דאָ אַזוי זיין: הייזער מיט יידישע פּנימער, צעקאַרבטע, צעקנייטשטע, ווי ביי אַלטע שקראַבעס. און ווען אַלע האָבן זיך געגעבן אָ כאַפּ — מברויך אַריינגיין, האָב איך מיך גאַנץ שיין געזעגנט; איך דאַרף עס נאָך דערווייל נישט; וואָרן איך דאַרף זיך נישט היילן די אויגן פון טראַכאָמע, כזאָל קענען אַרויפגיין אויף דער שיף. די פּאָר גרייצער קענען מיר טאַקע צוניץ קומען, אָבער — זיך לאָזן פון זיי אויפעסן די לונגען? יענע האָבן נישט קיין אַנדערע ברירה. איך ליג נאָך דערווייל נישט אַזוי טיף אין דרערד, און האָב נישט דעם חלף אויפן האַלדז.

איך דריי מיך צוריק אַרום ווי פריער אויף די לייַדיקע יידישע געסלעך, אויף די פּלאַנטן, אויף די בלאָניעס, סאיז זיך גוט צו פּאָר־קריכן היבטער דער שטאָט, וואו די הייזער נעמען זיך אויס, סקומט אַנטקעגן אָ שטיקל פעלד, און אַזוי ווי סאיז שפּעט אין יעשן, איז דער הימל צעפּליקט פונעם ווינט וואָס טרייבערט אים; וואַרפט אָן וואַלקנס אויף דער זון, איין שטיק גרעסער פּאַרן אַנדערן; נאָר די זון, וואָס האָט נאָך אין זיך די כוחות פונעם זומער—שנידט זיי אַדורך מיט אירע שפּיזן; צומאָלט כאָפּט מע אָ ציטער, און אַז די זון שטעקט אַרויס דעם קאָפּ — וועלן גלייך וואַרים; דער ווינט גיט דיך אָ נעם ביי די האָר — און דו מוזט דיך אין עפּעס אָנהאַלטן, ער זאָל דיך נישט פּאַרטראָגן ערגעץ ווי אָ שפּענדל. מגייט, און ווייל סגיין קומט נישט גרינג אָן — וויל מע דאָס ערשט; און סקוקט אויס ווי מוואָלט זיך געקאָפּעט דורך גריבער, ביי וואָס מברויך זיך אויסבייגן אַהין און אַהער, און אָ מאָל זיך אויך צושטעלן

צו אַ בוים, און שטיין. אַז מלייגט זיך אויס אויף אַ באַנק, איז אינע־ווייניק אַזוי ליידיק, הויל, — אַזוי ווי סוואָלט אַלץ אַרויסגעפאַלן פונעם בויך. מיט וואָס לייגט מען אים אָן? מיט שטרוי? מיט היי? פֿלעוועס? אַפילו אַ קו מוז שוין איצט אויך שטיין אין שטאַל, און האָבן וואָס צו קייען. די לאָנקע איז שוין אָפּגעקאָשעט. אַז די ווינטן ווערן שאַרפער, שנייִדיקער, אַזוי בלייב איך מיט אַלעם אין שטוב. ליג אויפן בעט, און קוק אין פענצטער אַריין: סוואַסער וואַשט די שייבן, לויפט אויף זיי, און די גאַס קומט אויס ווי צעצויגן. האַלב רונדיקע טראַטוארן, און אַז עפּעס אַ וואָגן פֿאָרט אויף איר, דאַכט זיך, ווי ער וואָלט געפֿאָרן אין שטיקער; יעדעס שטיק פון אים געפֿאָרן באַזונדער.

איך קען זיך קוים דערוואַרטן ביז פֿאָרנאַכט, און בין פון די ערשטע אויפצומאַכן די טיר ביי די יוגנטלעכע. דאָ קוק איך דעם און יענעם אין די אויגן אַריין: ביי וועמען מקען כאַפּן אַ פֿאָר העלער. אָבער, ווי לאַנג קען מע אַזוי כאַפּן? אַרעמע חברימלעך, ייִנגלעך — וואָס האָבן זיי אינגאַנצן? און מגיט מיר אָן עצה: כזאָל פֿאָרן אויף איבערן ווינטער צו אַ ישובניק אין אַ דאָרף אַריין — וועלן אַ מלמד ביי זיינע קינדער, אָדער גאָר דערוואַקסענע מיידן. סטייטש? מיט וואָס וועל איך פֿאָרן וועלן אַ מלמד? מיטן טייטלהעלצל? עברי קענסטו? אַנישט, איז מיט בלויז אַלף בית אויכעט גענוג. זיי אויסלערנען דעם אַלף בית. סברויך זיין גוט מיט וואַרעמע מיידן און קאַלטע שנייען. כוועל האָבן צו עסן מיט אַ פול מויל. איך דערשפּיר גלייך די דעמפֿקייט פון די קי, ווען ממאַכט אויף די שטאַל, די פֿאַרע וואָס שלאָגט פון איר אַרויס. דאָס געזייערטע קרויט, די אויסגעבעטע עפּל אינעם הייִ, וואָס גיבן אַפֿ זייער ביטערקייט, אַז זיי ברויכן דערשטיין.

אַזוי צי אַזוי: גיין צו דער מלאכה, צי פֿאָרן אויף אַ דאָרף וועלן אַ מלמד, מוז איך אַלץ גיין אויפן קוזמאַרק, און דאָס וועלן דורך די יידן, מעקלערס, אין די ברייטע קאָפּעלאַטשן. אַז זיי מעסטן אָפּ מיטן אויג, זעען זיי גלייך צו וואָס מטויג: אויב מיט אַ פּלייצע (פון וואָנען האָט אַ גאַ־ליציאַנער בחורל אַ פּלייצע?) מיט הענט (הענט? הענטלעך האָבן זיי); און אויב אַ שטיקל שמעיהלע, אַזוי וויסן זיי אַז ער קען העלפֿן קרעכצן אַ קו ביים געווינען, אָדער אַ האַלצהעקער ביים צעהאַקן אַ פֿאָר ליפּעס האַלץ.

און איך, אַזוי ווי כבין אַרויף אויף אַזאַ אייגעם, ווייס איך נישט וואָס ער האָט אַזוינס ביי מיר געזען, וואָס ער האָט מיך גלייך באַשטאַט אין אַ פּרוכט־געשעפט.

אויף קאַטאַרגע

דאָס פרוכט־געשעפט, וואָס האָט אויפגעמאַכט אַ מויל פון אַ קראָקאַדיל און מיך דערין אַריינגעקריגן — איז געווען אויפן גרינעם מאַרק. דאָ שטייען הויכע בלענדיקע הייזער, ריזיקע קאַמעניצעס, ווי דער יאַגעלאָנער אוניווערזיטעט, דאָס שטאָטישע קאָנצערט־הויז, — קראָקעס גאַנצע ביסל שיינקייט. און גראָד אויף דעם שיינעם יינגן מאַרק שטעלן זיך יעדן אין דער פרי אַרויס אַלטע גויטעס מיט גרינס און כל־ערליי ירקות. פון וואו און פון וועלכע געגנטער נעמען זיי דאָס? דערויף ברעכן זיך שוין די קעפ עטלעכע יידן, און צו איינעם פון זיי, מעטה, בין איך אַנגעקומען. וואָס האָט באַדאַרפט זיין מיין עובדה? נאָר איידער די גויטעס שטעלן זיך אַרויס אויף אים — האָבן זיי דאָך באַדאַרפט האָבן מיט וואָס? גייען זיי פריער אַריין צו די יידן אין דעם געשעפטן, וואָס האָבן פאַר זיי אויפגעמאַכט זייערע טירן נאָך פריער, וואָס סאיז שוין אַזוי אויך געווען געגנוג פרי; און זיך צוקלויבן אַ שטייג קאַלאָפיאַרן, אַ קערבל בלוט־רויטע פאָמידאָרן, אַ זעקל ציבעלעס, מייערן, פּיעטרישקע, — וואָס כהאָב געברויכט כאָפּן אויפן אָקסל, און מיט דער מינוט דאָס צוטראָגן צו יענער, וואו זי שטייט. אַזוי איז מיר אויסגעקומען דורך אין האַלבער שעה, אַ מאָל דאָס אויכעט נישט — אַריבערצוטראָגן אַ האַלב געוועלב מיט גרינס צו די שטעלן, און זיי זאָלן האָבן וואָס צו פאַרקויפן. און אַזוי ווי כהאָב געוואוסט וואו זיי שטייַן, — האָבן די גויטעס מיר נישט באַדאַרפט ליגן איבערן קאָרק, און כזאָל נאָך זיי נאָכגיין, נאָר זיך צוגעקליבן איטלעכע אירס, און איך האָב עס איר שוין צוגעברענגט. זיי האָבן מיך אָרנטלעך אונטערגעשטופּט, ראשית: כזאָל וואָס פריער צוברענגען די סחורה, און אויך אונטערזאָגן אויפן אויער: וועלכע סאיז גוט און פריש — זי זאָל נישט האָבן קיין סך צוגעפּוילטע.

נאָכדעם ווי כהאָב שוין געהאַט אַ האַלב געוועלב אין דרויסן, אויפן מאַרק, און די הענדלערקעס זענען געשטאַנען ביי זייערע שטעלן, פאַרטיפט אין פאַרקויפן — בין איך ערשט אַריין אין שטוב צום בעל הבית, וואָס האָט געוואוינט אינעם זעלביקן הויז, אויפן הויף, און סהאָט אויף מיר געוואַרט הייסע קאַווע מיט ברויט און פּוטער. נאָר וועד האָט עס געקענט נעמען צום מויל נאָך אַזאַ טויטער האַרעוואַניע. אַזוי בין איך צוריק אַרויס אינעם געוועלב, זיך צוגעזעצט אויף אַ זאַק, אַ ביסל אַפּרוען די ביינער. און אַז סהאָרץ האָט מיר געגומען חלשן, — בין איך דאָך נישט אין קיין אייזן־געשעפט, נאָר וואו מפאַרקויפט אַזוינע טייערע

עפּל, בירן, ווינטערויבן, ווי האָט מע אַזוינס געזען אין פּוילן, אוּן נאָך אום ווינטער דערצו? ווען האָט דאָס אַ ייד דאַרטן געגומען אין מויל אַריין? סיידן ער האָט שוין געגוסטט. ער זאָל פילן אַ טעם פון עפּעס גוטס אַ רגע פּאַרן טויט. אַזוי האָב איך געכאַפּט אַזאַ ליכטיקן עפּל, אוּן פּאַר־ שטייט זיך, אַ געריטן, עטוואָס אַ צוגעלעגענעם. ראשית: ווייל איך האָב מיך געשראָקן מזאָל נישט זען; אוּן אויב יאָ — וואָלט עס ביי אַ צוגעפּוילטן נישט אויסגעמאַכט. מדאַרף אים סיי ווי סיי אַרויסווּאַרפן; נאָך דעם עפּל זיך מיט מיר געגומען רייצן אַ בירן, אוּן כהאָב אים מיט צוויי־דריי ביס אַראָפּגעשלונגען. פּאַרביסן מיט ווינטרויבן, פּאָמע־ ראַנצן (אַלץ צוגעפּוילטע) אוּן זיך מיט דעם אַזוי צערעכט געמאַכט, אַז די געדאַנקען אין בויך האָבן זיך ביי מיר שיער איבערגעדרייט. די בעלי הבתים האָבן געלאָכט, זיך געהאַלטן ביי די זייטן, אוּן נאָר מורא געהאַט — כזאָל מיך נישט אַוועקפּאָקן. אוּן וועז מהאָט מיך צו עפּעס נייטיק באַדאַרפט, האָבן זיי שוין געוואוסט וואו מיך צו גיין זוכן. ווייל איך האָב אַלץ אינאיינעם געברויכט לויפן. געהאַט שלשול. עס האָט זיי נישט פּאַרדראָסן וואָס איך עס דאָ אויף, ביני ובינך, אין אַזאַ גרויס געשעפט, וואו וואָגאָנען זענען אַריין אוּן אַרויס, אוּן מפּלעגט אַוועק־ וואַרפן גאַנצע פעסער, — וואָס פּאַר אַ וועדט האָבן געקענט האָבן די פּאַר עפּל מיט בירן, וואָס איך שלינג אַרונטער, אוּן נאָך צוגעלעגענע? כבין געווען אַ גרויסער שוטה, וואָס כהאָב געגעסן די צוגעלעגענע. אוּן אַז כוואָלט געגעסן די שיינע, די געזונטע, — וואָלט דאָס עפּעס אויסגע־ מאַכט? זיך מיט עפּעס אָנגעזען?

סאיז נאָר געהרגעט צו ווערן

איך האָב באַדאַרפט קומען אין געוועלב אַריין אַ שעה צו טאָג. סאַזאַ געשמאַקער ביסן, וואָס קיין שום קראָקעווער בחור וואָלט אים נישט געוואָלט נעמען אין מויל אַריין. אוּן כווייס נישט פּאַר וועלכן חטא איך האָב אים יאָ געברויכט נעמען. אוּן דאָס וואָלט נאָך נישט געווען אַזוי ביטער, ווען כזאָל דאָ געווען קריגן עפּעס אַ שטיקל שטיבל, וואו דעם קאָפּ אַוועקצולייגן אויף איבער אַ נאַכט, אוּן קענען אַרויסשפּרינגען פּונעם בעט גלייך אין געוועלב אַריין, זיך נעמען צו דער עבודה. נאָר ווי האָב איך ד אָ, צווישן לויטער אָפּיצירן, פּראָקוראָרן, ריכטער אוּן נאָך

אַזוינע געהויבענע מענטשן, — אפילו געקענט חלומען זיך אַריינצוקריגן? אַזוי האָב איך געמוזט וואוינען ווי פריער, אויפן קוזמאַרק. און אַז סגע־שעפט איז אויפן גרינעם מאַרק — איז אויסגעקומען קרח מכאן וקרח מכאן, און די שטאָט אין מיטן. סקען זיין, אַז סאיז נאָכן גאַנצן פאַרשוואַרצט ווערן, גאָר געוועזן לטובה. ווייל, אַז איך זאָל דאָ געווען קריגן אַ שטיקל שטוב, — וואָלט איך דאָ באַגראָבן געוואָרן און מער קיינעם פאָר די אויגן נישט געזען. און אַז כבין אויף דער נאָכט אַראָפגעקומען אויף די טריבע יידישע געסלעך — געקענט אַ ביסל זיין מיט די יוגנטלעכע. בלויז האָקן האָלץ? אַ ביסל זיצן און רייצעווען, זיך קהלן, רעדן רכילות, קוקן אויף אַ שטיקל מיידל, כבין דאָך אַזוי ייִנג! כהאָב זיי אויך אויסגעפעלט. און וואו איז סשרייבן? דאָס שרייבן איז אַ ממזר? כהאָב צו דעם אַלעם אויך געוואָלט איינטינקען די פעדער אין טינט; סהאָט דעמאָלט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין אַ יידיש בלאָט אויף דיטעלס גאַס, ראָג גראָדזקע, אין פישערס דרוקערייַ, „דער טאָג". יונה קרעפל, ז. האָבער, ווינער יידן, האָבן איבער דעם געהאָט די דעה. און אַז כהאָב אַריינגעשטעקט די באַז, האָט מע זי חלילה נישט אָפּגעביסן, מיר געהייסן עפעס ברענגען. און אַז כהאָב געברענגט — איז דאָס אויף צו מאַרגנס געווען אָפּגעדרוקט. ביי די יוגנט־לעכע האָט יעקב קענער אויך געהאָט עפעס אַ שטיקל בלעטל, און כהאָב עס אויך באַדאַרפט האָבן אויפן קאָפּ. האָב איך מיך געקענט באַגראָבן אַ לעבעדיקן אין געוועלב, אַלמאי טויג עס מיר? כוועל נישט האָבן סשטיקל ברויט אויף איבערצוקומען דעם טאָג? די קיך לעבט נאָך, ביידע קיכן. און אַז מקען אַריינכאָפּן אי דאָ און דאָרט — ביידע שיסעלעך גריז, איז מע אין דרויסן, צי אָפּילו אין דרינען, אויף אַ גאַנצן טאָג. האָט דער מאָגן מער איבער דיר קיין שליטה נישט. און ביי אַלע אינאיינעם: אַר־בעטן, רייצעווען, און אויך שרייבן — האָב איך באַדאַרפט געהרגעט צו ווערן.

שפּעט ביי נאַכט, זיך אַריינלייגנדיק אין בעט, — האָב איך אָנגע־גרייט אויפן בענקל דאָס זייגערל מיט די צינד־העלצלעך. און מיט דער מינוט וואָס כהאָב געכאָפּט אַ דרימל — אָנגעריבן אַ צינד־העלצל, כזאָל קענען זען וואו די ווייזערס זענען אויפן זייגערל — ביי די פיר, ביי די דריי, צי זיך ערשט געהאָט אָפּגערוקט אויף אַ פּאָר מינוט פון דער צוועלף; אַזוי רייבן אַלע וויילע אַן אָנדער שוועבעלע, ביז, ביז כהאָב באַדאַרפט אַרויסקריכן פונעם בעט. די אויגן קלעפּן זיך, די ביינער ברעכן, צע־לאָמיעט אויף שטיקער. אין דרויסן שיט אַ עגדיכטער שניי, אַ זאַוויערוכע הוליעט, — און גיין צו פוס איבער דער גאַנצער לענג פון דער שטאָט,

מיט דער אַלטער ווייסל גאַס, וועלן סאיז נאָך אַפילו געווען צו פרי פאַר די טראַמווייען צו גיין.

נאָך ערגער ווי אויף קאַטאָרגע

נאָך דעם שטיקל אַרבעט אין דער פרי, נאָך וועלכן כהאָב שוין אייגנטלעך באַדאַרפט זיין פּטור, — האָט ערשט אויף מיר געוואַרט דאָס סאַמע רעכטע און געדיכטע, וואָס דאָס טראָגן פון די זעק ציבעלעס, סטויגן קאַלאָפיאַרן אויפן גרינעם מאַרק אַרויס, — איז געווען אַ הונט אַנטקעגן דעם. וואַרן, חוץ די הענדלערקערס, האָט דאָס געווען אויך געהאָט איבער דער שטאָט — אַ סך, אַ סך געווען אויף דער אַלט־פריצישער פלאָריאַנער גאַס, אָפּיצירישע שוסטער־גאַס, ביז אויף די אַרעמסטע געסלעך פון די קראָקעווער ראָגאַטקעס, וואו מהאָט אויך פאַר־קויפט טיראָלער עפּל, איטאַליענישע בירן, שפּאַנישע ווייַנטרויבן, מיט פּאָמעראַנצן. סאיז דען אין פּוילן, וואו מקוקט זיך בלויז די אויגן אויס דערפאַר? און אַזוי ווי כהאָב מיך צוגעזעצט אויף אַ זאַק ציבעלעס, האָט מע דערווייל פון איין געשעפט געבעטן צושיקן אַ זעקל מייערן, פון אַ צווייטן אַ פּעסל ווייַנטרויבן, פון אַ דריטן—אַ שטייג קאַלאָפיאַרן, און מהאָט זיי דאָס אַלץ געברויכט צופירן נאָך מיטאָג. אַצינד איז דאָס פון די קלענסטע זאַכן. מקוקט נאָר אויס, אז סזאָל עמעץ עפּעס וועלן. און סוועט גלייך אַרויפגעוואַרפן אויף אַ פלאַצפּאַרמע, אַזאַ ריזיקן וואָגן, — און העגדום־פּענדום צוגעטראָגן ווי אויף אַ זילבערנער טאַץ. אַ קליי־ניקייט: אַז אַ קונה וויל האָבן סחורה. דעמאָלט זענען אויך געווען פערד און וועגענער. נו, האָט דער בעל הבית בלויז געהאָט אַ וואָגן, אָבער אַ פערד? אַ פערד דאַרף מען דאָך געבן צו עסן. וועט ער מיר דאָס געבן און דעם פערד אויך? בכידע? דאָס איז שוין געווען איבער די כחות זייַנע. און דאָס געוואָלט אַרויסקריגן ביי מיר פאַרן ביסל עסן, וואָס ספּערד האָט געברויכט טון. ביים אַרויפלייגן דאָס אויפן וואָגן, אז ער זאָל אַפילו געווען זיין אַ גוי, — וואָלט ער אויך געמוזט צולייגן אַ פלייצע; אַליין וואָלט עס קיינער נישט געקענט אויף אים אַרויפקריגן. אָבער דערנאָך האָב איך גאַנץ שיין געמוזט נעמען דעם שטריק אויפן האַלדז, דעם דישל אונטערן אָרעם, און וילך משה מרדכי, גיי מיט אים גאַס־אַיין, גאַס־אויס, — איבער דער שטאָט, און גראָד אין דעם שפּעטן יעשן, וועט סרעגנט און

סלאַבערט איבערן קאָפּ, האָט דאָס עפּעס גוט געשמעקט? אַפּנים, גאָט ווּאַרעמט נאָך די קליידער נאָך. און אַז כהאָב מיך נאָך יעדן פּאָר אַזוינעם נישט אַרײַנגעלייגט קראַנק אין בעט — האָב איך באַדאַרפט זײַן פּון אייזן. און צו וואָס האָב איך עס אינגאַנצן באַדאַרפט? וועלן סקומט אַזוי אויף מיר אַרויף די מאַמע און זעט מיך שלעפּן דעם וואָגן — וואָלט זי געפֿאַלן אין חלשות. ביסט משוגע געווארן, צי וואָס? ווי קומט דאָס צו דיר? דער טאַטע וואָלט מיר געגעבן פּעטש, אַז מוואָלט זיי געקענט הערן פּון קראַקע ביז לעמבערג. „עפּעס אַ גוטער ייד האָט דיר אַרויסגעגעבן אַן עונש, אַז דו זאָלסט דאַרפן פּאָקוטעווען? וואָס טוט זיך מיט דיר וואָס?".

דאָס צולייג־עפּעלע

אחר כל אלה, נאָכדעם ווי כהאָב אין דער פּרי צוגעטראָגן צו די הענדלערקעס זייערע גרינסן; נאָך מיטאָג צעפּירט אין די גרויסאַר־טיקע געווענדבער אַריין די זעקלעך מיט מאַנדלען, פּייגן, טייטלען און קעסטלעך פּאָמעראַנצן און סאיז נאָך געבליבן אַ רעשט פּונעם טאָג, האָט מע מיר צוגעוואָרפן אַ קעלער, און כהאָב באַדאַרפט אַראָפּגיין איבערקלויבן אויבס. סזענען דאָך עפּעס אַריין און אַרויס גאַנצע וואָגענען. און די פּעס־לער עפּל מיט וועלכע מאיז געבליבן שטעקן, און זיי זענען אַזוי גיך נישט אַרויס, — געמוזט אויפּמאַכן, און זיי איבערקוקן. האָט מע נאָך געקענט עפּעס מער ווי דאָס צו טראַכטן? דאָ האָב איך אַרײַנגענומען אין די הענט אַריין אַ קאַסטן מיט וויסלעכע זיידן־הויטיקע ראָזמאַרינען, אַ פּעסל טי־ראָלער עדעלהיימער מיט רויטלעך ראָזוועט בעקלעך. צי גאָר אַ נידערינ פּעסעלע שפּאַנישע וויינטרויבן, פּאַרגראָבן אין זעגעכץ פּון צע־ריבענע קאַרקעס. די אַלע שיינע עפּל מיט בירן און וויינטרויבן, ווי שיין זיי האָבן נישט געזאָלט זיין, — האָבן געהאַט אַ מאוסע טבע צו פּוילן. און קוים איז איינער פּון זיי געוואָרן געכאַפּט, — האָט זיך אַ צווייטער גלייך פּאַרקוקט אויף אים, אַ דריטער, אַ פּערטער, און דאָס גאַנצע פּעסל איז געגאַנגען. איך האָב באַדאַרפט האָבן אָפּן די אויגן, — אַז די גוטע זאָלן נישט ווערן געכאַפּט פּון די שלעכטע, און זיך ביי זיי אויך אָפּקאָכן.

שבת

פריטיק פּאַרנאַכט, די גאַנצע וועלט זאָל אונטערגיין, — פּאַר־מאַכט דער בעל הבית די טירן פּונעם געוועלב. אַ ייד, אויפן קוק: גאָר־

נישט ווי קיין גאַליציאַנער. מיט אַ צוגעשוירן בערדל, אַן רבישע פֿאות, אַפילו נישט ווי קיין פּוילישער, נאָר עפּעס אַ שטיק ליטוואַק, און אַזאַ פרומער צלם־קאָפּ! סגאַנצע געשעפּט האָט ביי אים געמעגט אונטערגיין, אַז ער זאָל, חלילה, דאַרפן מאַכן אַ שטאָך אין שבת אַריין. שבת האָט ביי אים געהייסן קודש קדשים, ווי סזאָל זיין אי שבת און אויך יום כיפּור. סזאָל דונערן און בליצן, און ער וועט נישט אַריינטון קיין פינגער אין קאַלטן וואַסער.

אויפן גרינעם מאַרק האָט זיך קנאַפּ אַנגעזעצן, אַז סאיז שבת. אַלע געשעפטן פון אַרום און אַרום זענען אָפן, — ווי אַזוי האָבן די מיוחס־דיקע גויים געזאָלט וויסן, אַז די טירן זענען דאָ צוגעמאַכט? אפשר איז דאָרט קיין געוועלב נישט, נאָר עפּעס אַ לייַדיק לאָך? וואָרן, סמוז דען דאָ זיין אַ געוועלב? און אַז סאיז יאָ, מוז עס אַלעמאָל זיין אָפן? און אויב סאיז פאַרמאַכט, איז עס צוליב דעם יידישן שבת? ווי קומט דאָ אַהער, אויפן גרינעם מאַרק — דער יידישער שבת? וואָס איז דאָ, זייער קוזמאַרק? ער האָט אויך געהאַט אַ סך אויסצושטיין פון אַ גוי, נאָר אַזאַ געוועלבניק, און נישט מיט קיין מאוסערע עפּעל ווי זיינע, אויך נישט קיין ערגערע ירקות, — וואָס האָט צוליב דעם געזוכט פון אים אַוועקצו־רייסן די גויטעס, און נישט וויניק אויך אַוועקגעריסן; נאָר אַנשטאָט זיך מצער צו זיין, זיך גאָר געפרייט: אַ קונץ איז צו זיין אַ ייד און אָפּהיטן יידישקייט, — אַז סקאָסט קיין געלט נישט? וואָס פאַר אַ גרויסע גבורה שטעקט אין דעם? סאיז טאַקע גוט צו האָבן אַ מכה ביי יענעם אונטערן אַרעם, און כאָטש ער אַליין האָט זי געהאַט, פונדעסטוועגן — געטריבן די גויטעס: אויב זיי ווילן האָבן שבת אין דער פרי מיט וואָס זיך אַרויסצושטעלן אויפן מאַרק, — זאָלן זיי זיך דאָס אַנגרייטן פרייטיק פאַרנאַכט. ער האָט געקענט זיין תקיף ביי זיך, ווייל ער האָט געהאַט אַ בייטש אויף זיי, די אַלטע יידישע בייטש, — מיט דעם וואָס ער האָט זיי ביליגער באַרעכנט פאַרן גוי, און זיי אויך געגעבן אויף באָרג. ביים גוי האָט מע געמוזט זיין סטאַטעטשנע, נעמען ווי סגייט און שטייט, — נישט איבערקלויבן; און ביים ייד געקענט קריכן מיט די הענט, שלעפּן פון פאַרענט, פון הינטן, ווי מוויל און פון וואו מוויל. דעם גוי האָט מע פריער געמוזט אויפציילן דאָס געלט אויפן טיש, און דעם ייד עס אַריינברענגען דערנאָך — אַז מהאָט שוין געהאַט די סחורה פאַרקויפט. ביים גוי, אַז מהאָט געזומען איז געווען געזומען, און ביים ייד, אַז מהאָט נישט געקענט פאַרקויפן — דאָס געקענט צוריק געבן, און נישט בלייבן דערמיט ליגן איבערן האַלדז. און וואָס פאַר אַ

פּנים האָט שוין דעמאָלט דער גוי געקענט האָבן? און געקענט שלאָגן דעם ייד מיט די עפּל זיינע?

שבת ביי מיר

איך, אַז כהאָב מיט אַלע כחות אַדורכגעשלעפּט די וואָך, — איז מיר דער פרייטיק צו נאַכטס אַנטקעגן געקומען ווי אַ גוטע ווייסע טויב. און ווי די ריכטיקע מלכה שבת זיך אַריבערגעבויגן צו מיר, מיך געגלעט איבערן קאָפּ און געקושט. נאָר וואָס פאַר אַ גרויס נחת האָב איך, משטיינס געזאָגט, געקענט האָבן פון אים? אַזוי ווי איך האָב כסדר געחלשט פאַרן ביסעלע שלאָף, און דער קאָפּ זיך ביי מיר שטייענדיקערהייט געבויגן, — האָב איך מיך גלייך אַריינגעלייגט אין בעט אַריין, און אַדורכגעשלאָפן די גאַנצע נאַכט ווי אַ געהרגעטער, ביז אויף צומאָרגנס אין האַלבן טאָג אַריין. אַז איך האָב געעפּנט די אויגן נאָך וואַרעמס, — זיך ערשט געלענגערט, געגעניצט, פויל אויף זיך געמוען סאָנטוען, און געלאָזט גיין צו די יוגנטלעכע, וואו כבין אָנגעקומען צו דער פולער וואָך. נו, וואָס פאַר אַ שבת האָב איך געהאַט? און פאַרן שבתדיקן שלאָפן באַדאַרפט אָפּצאָלן מיט דעם זונטיק אין דער פרי, קומען זונטיק מיט אַ גאַנצער שעה פריער. אָפּאַרבעטן מיט די זייטן ביים אַרויסטראָגן סגריינס און ערשט נאָך צוועלף ביי טאָג, וועט דער האַנדל האָט צוגעמאַכט זיין גיפּטיק מויל, די שטייערקעס זיך אָפּגעטראָגן ווי די מיז אין זייערע לעכער, דער גאַנצער גרינער מאַרק געוואָרן אָפּגעקערט, און אַרויפגענומען אויף זיך די פרומע זונטיקדיקע גרימאַסע — בין איך איך אַרויס פון די בגדי חול, זיך אויסגעגלייכט די פלייצעס, און געלאָזט גיין טריט ביי טריט, ווי הנאה האָבנדיק פונעם גיין — צווישן די ברייטע גאַסן, שייגע הייזער, אָן דעם וואָגן, און אָן שום עול פון גאָר.

ספקות וועגן אַמעריקע

פאַרשטייט זיך, אַז סאיז מיר גיך אָפּגעמאוסט געוואָרן סלעבן, און סהאָבן זיך געמוען פאַרגנבענען ספקות: אויב כוועל אַזוי גיך נישט קענען פאָרן אַהיים, — איז קראָקע נישט פאָר מיר געדאַכט. וואו פאָרט מע פון קראָקע, — קיין לעמבערג? קיין ווין? און מיט וואָס

איז דאָרט בעסער? דאָ האָב איך שוין וואו צו גיין, מיט וועמען צו רעדן, אַ צייטונג — וואו צו שרייבן. סיידן פאָרן וואו אַלע פאָרן — קיין אַמעריקע. כוויס נאָך נישט די דאָרטיקע גליקן, און צי מדאָרף זיך דאָרט אויך נישט איינשפּאָנען אין דעם זעלביקן וואָגן — נאָר פערד צו די וועגענער מוזן זיי זיכער האָבן. און כוועל דאָרט קיין פערד נישט ברויכן זיין. אַז מזאָל דאָרט ברויכן אַזוי גיין אין שפּאָן, וואָלטן יידן אַזוי געלאָפן? געבראָכן די קרענגעס? געוואָרפן האָק און פּאָק און זיך אַוועק־ געלאָזט איבערן ים, מיט אָקסן אויף איין שיף, — אויף קאָטאָרגע? סאיז נאָך אין פוילן נישט אַזוי ביטער, אַז מזאָל אַליין גיין אויף קאָטאָרגע. סיידן אין דער ליטע, וואָלין און אפשר אויף דאָ אין דעם גאַליציע? אין פוילן, וואו מאיז בלויז געפאָרן פון דער ראָגאָטקע, פון די הינטער־ געסלעך — איז די יידן, וואָס זענען ברייט געזעסן אין מיטן דער שטאָט, אויפן מאַרק, אַפילו נישט געלעגן אין זינען זיך אַרויסצורירן. צו וואָס און אויף וועלכע כפרות האָבן זיי באַדאַרפט אַמעריקע? זיי האָבן נישט געהאַט אַמעריקע ביי זיך אין דער היים? סיידן אַ קאָטאָרזשאָן, אַ סיבירָאָק, אַ פּאָביטניק, וואָס האָט עמעצן געהרגעט, און געמוזט עוקר זיין. און אויב נישט די אַלע גוטע זאכן, וואָס האָט אים אַמעריקע געקענט אָנגיין? סהאָט אין פוילן אויסגעפעלט צו אַכלען? מהאָט נישט געקריגן קיין צוויי זעמל פאָר אַ דרייער? און דאָס דריי מאָל אין טאָג פרישע, גלייך פונעם אויוון אַרויס? און אויך יאָגדע־פּיערגלעך, אַ פירפונטיקן לאָבן ברויט פאָר פיר און צוואַנציק גראָשן? און פלייש, בחצי חינם? וואַמפּן, געדערים, לונג און לעבערס, מיקערס, פיס, גראָשיצעס — פולע הענט. און דאָס אַלץ, אַרומדרייענדיק זיך מיטן שטעקעלע אויפן מאַרק? קרעמערנדיק? נישט טועגדיק קיין פינגער אין קאָלטן וואָסער? הייבט דער עונג פון די שבתים און ימים טובים? די זיידענע און אַטלעסענע קאַפאָטע. די גוטע יידן, רבישע הייפן, און אַזאָ ייד פון אַ גאַנץ יאָר, — אַז מוועט אים נישט צושטעלן אַ רעווואָלווער צום קאָפּ — וועט ער איבערלאָזן זיין רבין, זיין שטיבל, זיינע שלוש סעודות, מלוה מלכות, מיט די חסידים, און זיך גיין אַנכאַפּן אין אַמעריקע? וואָס איז ער, משוגע? חסר דעה?

וואוהין

ליגנדיק, אַרומגייענדיק, צי זיצנדיק מיט די יוגנטלעכע, האָט דער קאָפּ געאַרבעט, זיך געדרייט ווי אַ שרויף איבער דער גאַנצער לענג:

קעלץ — קראָקע — ניו־יאָרק. אין דער היים איז אַזוי, דאָ איז אַזוי, און ווי אַזוי קען זיין דאָרט — אַז כוועל זיך דערשלאָגן איבערן ים? דערפילנדיק אונטער זיך דעם ים, האָט זיך נאָך גיכער אַ בענקעניש אָפּ־געריסן צו דער היים, צו אַלע באַקאַנטע, נאָכדעם ווי כבין שוין אַזוי לאַנג נישט מער דאָרטן. דאָ ציט מיך ניו־יאָרק מיטן גאַנצן בהלהדיקן אימפּעט פון די לויפנדיקע יידן, פאַרסאָפּעטע ווייבער, בעטגעוואַנטן זיי־ערע, לייכטערלעך. אַז סזאָל נישט זיין עפּעס אַזוינס און אַזוינס, וואָלטן זיי אַזוי געלאָפן איבער שטאָק און איבער שטיין? אָדער מהאָט דאָרט, פון וואַנעט זיי לויפן, — געזאָלט אַזוי הויך אויפהויבן די האַק איבער זייערע קעפּ, אַז זיי האָבן שוין קיין אַנדערע ברירה נישט? סהאָלט מיך אַבער אויך צו דער שטילער פאַרוועבטער חלום פון די קליינע געסלעך, די פרייטיק פאַרנאַכטיקע פלעמלעך פון די ליכט. גאָט פון אברהם. דער שטערן אויף גוט וואָך. די מלוה מלכה. עפּעס זענען זיי זיך ווי איינס סאַגדערע אין דעם וועג, און ברענען ווי צוויי גרויסע ליכטער, יעדער מיט זיין פלאַם. וואו? און מיט וועלכן פלאַם? מיט דער אַלטן, היימישן, פון דור־דורות געלייטערטן, געהיליקטן מיט יידיש בלוט, קידוש השם. און צי מיט דעם נייעם, יינגן, פאַרריסענדיקן מיט אומעטיקער גבורה, וואָס גייט דאָרט אויף ווי אַ נייער שטערן.

דער סוף

און דאָ האָב איך מיט אַ מאָל אויפגעמאַכט אַ בריוול פון דער היים, אויף וואָס כהאָב אַרויסגעקוקט מיט טויזנט אויגן, און סאיז פון אַלעם געוואָרן אַ טייך. נישט, וואָס סהאָט ביי מיר אַפּירגענומען דעם ים פון אונטער די פיס, נאָר אויך געמאַכט אַ סוף צום גאַנצן נע ונד. וואָס איז אינעם בריוול? כזאָל קומען אַהיים. פשוט כמשמעו. אַ סך זענען שוין אין דרויסן — נאָך אַנדערע האַלט מע אויך ביים אַרויסלאָזן, נאָך אַנדערע, פאַרשיקט, און ווי מזאָגט, אויף לעולם ועד. שוין אַלע צערעכט געמאַכט, און כקען קומען אַהיים, סאיז נישט קיין סכנה מער.

איך האָב מיך געגעבן אַ שטעל אויף די פיס, און געזומען לויפן, שרייען: געוואָלט, כפאָר אַהיים! דער בעל הבית מיינער איז געבליבן אַ טויטער: הייסט, איך פּאַק אים אין? פון אַזאַ שמאַלץ־גרוב גייט מע

אַוועק? ברויט מיט פּוטער, חוץ פּרוכט — וויפיל סקען נאָר אַריין. אוּן איצט, וויפיל כּוֹאַל נישט אַריינלייגן — בלייבט עס אינעווייניק, אוּן ברויך נישט מער לויפן... פּינף גולדן אַ חודש גייט צו פוס? חוץ, וואָס משטופט מיר אונטער... סשטייט מיר בלויז פּאָר פּוּן דעם אַלעם אַפּילו רייך צו ווערן. ער קען זיך נישט שענקען; הייסט: כּפּאָר אַוועק, וועט כּהאָב שוין סגאַנצע געשעפּט זיינס אויפן קאָפּ? קען עס ווי אַ ייד אשרי יושבי ביתך פּוּן אויסנווייניק? אוּן טויג מיך אויס נישט נאָר צום וואָגן, אויף אַפּצופירן אַ זאַק ציבעלעס, — נאָר אויך אויף צו טעלעגראַפירן נאָך אַ גאַנצן וואָגאָן עפּל, אַז כּהאָב געזען, מוועט אים דאַרפן.

יאָ. ער וועט מעגן וויסן, אַז ער האָט געהאָט אַ זיסן חלום, אוּן מיך האָבן צו געדענקען. אַ יידּ, אַ טפּש. ווייל כּהאָב געשלעפּט דעם וואָגן, האָט ער געמיינט — אַז כּבין נישט מער ווי אַ פּערד, אוּן געבוירן דערצו. נישט געוואוסט, דאָס חוץ אַ ייִנגל וואָס טראָגט זיך אַרום מיט פּאַרשרי־ בענע שטיקלעך פּאַפּיר, וואָס יונה קרעפּל רייסט זיי ביי מיר פּוּן די הענט, האָב איך שוין דאַרט אויך פּאַרקויפט שניט סחורה יעדע וואָך פּאָר טויזנ־ טערס. געפּאָרן קיין לאָדזש מיט פּולע קעשענעס געלט אוּן וועקסלען זי אייִנקויפן. אוּן וואָס האָט ביי מיר אויסגעמאַכט אַ וואָגאָן עפּל? דער בעל הבית האָט, נישט וויסנדיק פּוּן גאָר, דאָס אויסגעלייגט צו די פּוילי־ שע, וואָס פּאָר אַ פייגל זיי זענען! ווי זעט מע זיי דאָ? וועז ער זאָל האָבן אַ גרויסע טאָכטער, אין מיינע יאָרן, — גיי איך שוין מער קיין לעבע־ דיקער ביי אים נישט אַרויס. אוּן וואָלט זיך שוין ביי אים אָפּגעקאָכט. ווייל פּוּן קיין בעסערן בחור פּאָר אַן איידעם האָט ער אפילו נישט געחלומט. נאָר אַז ער זאָל געווינען האָבן גענוג שכל, וואָלט ער געמעגט אויסטרינקען אַ גוט גלעזל בראַנפן — וואָס ער שניידט נאָך אַזוי גוט אָפּ ביי מיר. וואָרן, אַז איך זאָל ביי אים געווינען זיין לעבן, האָב איך אַ ברירה נע־ האָט צו זיין דער בעל הבית פּונעם געשעפּט, אַן אַ טאָכטער, אוּן ע ר זאָל ביי מיר שלעפּן דעם וואָגן. אַזוי ווי סאיז טאָקע נישט ביי איינעם געווען. שפּילט זיך מיט די פּוילישע.

כּבין אַרויס אויף דער גאַס ווי אין די ערשטע טעג וואָס כּבין געקו־ מען, נאָר אַזוי ווי כּבין שוין דאָ געווען מיט אַלעם היימיש — זיך איצט געפּרייט מיט יעדן ביימעלע, מיט יעדן פייגעלע וואָס האָט געפּישטשעט. כּבין אויך פּריי. אוּן ברויך שוין מער נישט גיין אין שפּאַן ביים וואָגן.

שפּעטער יעשן

די טעג זענען שוין קליינע, נאָר דער ווינטער, ווי ער וואָלט זיך פּאַר עפּעס אָפּגעשראָקן, — האָט נאָך אַלץ געלאָזט דעם שיינעם יעשן ליגן צעלייגט ווי אַ פּריץ איבער די פּעלדער. און אויב סהאָט אין איין טאָג זיך אַריינגעכאַפּט אַ רעגן, זיך איינגעגעסן אַ נעפּל, — אויף צו מאָרגנס זיך געקענט מאַכן אַ גאָלדענער טאָג, אַ בלענדיקער. די זון זאָל שיינען, מילד אויסלעקן ווי אַ קעצל מיט איר צונגל — די נאַסע ערטער; סרוב האָבן שוין געשניטן די קאָלטע ווינטן ווי מיט מעסערס, געפּאָטשט אין קאָרק אַריין ווי מיט פּלאָכע העגט. און נאָך האַלבן טאָג זיך דער הימל שוין געכמורעט ווי אַ בער, וואָס וויל גיין שלאָפן און דער ווינט וועקט אים נאָכאַנאַנד איבער מיט די געשרייען זיינע.

אַ נאַכט מיט פּישל בימקאָ

פון יוסף הלל לעווי, מינכן

צווישן די אַלע פון צאַרן־רוסלאַנד פּאַרשיקטע און אַנטלאָפּענע עמיגראַנטן האָט זיך פּלוצלונג באַוויזן אין קראָקע אויך פּישל בימקאָ. געווען איז דאָס אין יאָר נייַנצן הונדערט און צען. אין אַ קאָלטן ווינטער אויף דער נאַכט, אינעם „אומפּאַרטייאישן בילדונגס־פּאַראַיין פּאַר יוגנט־לעכע אַרבעטער און פּראַקטיקאַנטן“... אויף דער מעד־גאַס, וואו איך האָב בימקאָן דאָס ערשטע מאָל געזען און זיך מיט אים באַקענט. דאָרטן אין די קליינע נאַסע שטיבלעך, מיט די פּאַרריסטע פענצטער, וואָס זענען יעדן אָוונט באַלויכטן געוואָרן און באַקומען אַ היימלעכן אויסזען פון אַ בליץ־לאָמפּ, איז געווען דער „ערי מקלט“ פּאַר אַלע יינגע פּאַרטריבענע יידישע קינסטלער, און צוגלייך די שול און אוניווערזיטעט פּאַר די יוגנטלעכע אַרבעטער. אין דעם דאָזיקן פּאַראַיין, — געגרינדעט פונעם באַקאַנטן יוגנט־פירער און פּובליציסט יעקב קענער — האָבן זיך אַלע גוט און היימיש געפּילט, וויל די טאַלאַנטירטע האָבן דאָרט געפונען אָפּענע אויערן און הערצער פּאַר זייערע פּאַרטראָגן און שאָפונגען, די יוגנטלעכע אַרבעטער וויידער אַ גייסטיקן תענוג און מנוחה נאָך דער שווערער ביטערער פּראַצע פון אַ גאַנצן טאָג. דאָרטן האָט מען יעדן

אָונט בחברותא געזונגען פֿאָלקס־לידער, געדעקלאָמירט ראָזענפעלד, עדעלשטאָט, רייזען און שטודירט י. ל. פּרץ, ש. אש און שלום עליכמען. יעדער אַנטוויקלטער האָט זיך געטיילט מיטן קלענערן פון זיין גייסטיקן פאַרמעגן. באַלד איז אָנגעקומען דער שטילער אליהו חיים שעפּס (אלמי) און גע־ דעקלאָמירט מיט אַ שוואַכער שטים זיינע ערשטע לירישע פּרייהייטס־לי־ דער. דאָרט האָט אויך פּאַרקערט דער זייער טאַלענטירטער דיכטער און דערציילער אברהם וועוויאָרקע, וואָס האָט שוין דעמאָלט געהאַט זיך קונה שם געווען מיט זיינע פּיינע דערציילונגען „חייקל שיכור", „דער הויקער" און לירישׂ סאָציאַלע ליעדער: „אַ מאָל איז געווען אַ מיידל" און „ווינטער". באַגלייט האָבן אים שטענדיק זיינע חברים לייבל אָסטראָווער און מאיר ווינער, היינט באַדייטנדיקע שרייבער אין ראָטנפֿאַרבאַנד. צווישן דער דיכטער־קאָמפּאַניע האָט אויך נישט געפעלט פּרצס דאָמאָלט־ דיקער ליבלינג, דער קליינער הערשעלע, און אהרן הלוי, דראָכליע, סאָ־ כאָטשעווסקי און דערנאָך אויך פישל בימקאָ.

פון דער גאַנצער כאַליאַסטרע, מיט וועלכער איך בין געווען באַקאַנט, זענען מיר די נאָענטסטע און ליבסטע געווען א. סאָכאָטשעווסקי און פישל בימקאָ. נאָך די פֿאַראיינס־אָונטן האָט זיך ערשט אָנגעהויבן אונדזער יחידישער לעבן: מיר האָבן אַרומגעוואַנדערט אין די אינטערע־ סאַנטע קראָקעווער יידישע געסלעך אַרום דער היסטאָריש־באָרימטער „אָלטער שול", וואָס זענען געלעגן אָנגעפּעלצט אין די שנייען און טאָקע דאָרטן, אויף דעם לעגענדאָריש ראָמאַנטישן אָרט, ביים שיין פון אַ פאַרצייטיקן גאַז־לאָמפּ, האָט אונדז פישל בימקאָ אָפּירגעלייענט זיין ערשט געדרוקטע זאַך: „אַ מייל ערד" (אַ קאָפּיטל פון אַ לענגערער דערציילונג, געווען פּובליקירט אינעם „יידישן אַרבעטער", אָרגאַן פון דער עסטריי־ כישער „פּועלי־ציון", רעדאַקטירט פון זרובבלען). נאָכן אָפּירלייענען פון דער דערציילונג, איז עפּעס אַזוי מאָדנע גוט געווארן אויפן האַרצן, אַז איך מיט בימקאָ האָבן זיך וואַרעם צעקושט. און בעת מיר האָבן זיך גע־ נומען אונטערן אָרעם ווייטער צו גיין, האָב איך געזען ווי ער האָט זיך בסתר די אויגן אויסגעווישט. סאָכאָטשעווסקי, דער רויטער, וואָס איז געווען דער דריטער אין אונדזער בונד, האָט מיט התּפּעלות אויסגערופן:

— חברה, מיר מוזן זיך היינט אומבאַדינגט ערגעץ אַרייננאָפֿן, כדי בימקאָס ערשטע דערציילונג צו באַגיסן, און זיך אַליין טאָקע אויך צע־ פירן אַ ביסל די ביינער.

— אַודאי, אַודאי, — האָט אים בימקאָ מיט זיין מיידלש ווייכער שטים אונטערגעהאַלפן — מיר וועלן גיין, מיר וועלן גיין, וואָס דען?

— טאַקע אַלץ וואויל און פיין. אָבער וואו נעמט מע די נויטיקע מטבעות דערצו? — האָב איך אַ פרעג געטון — ווייל איך פאַרמאָג קיין חצי פרוטה נישט. סיידן איר זייט עס די קאַפּיטאַליסטן.

— קינדער, סאיז דאָבושע! אַזוי זאָל איך זיין געזונט. מיר גייען אין „קאַפע דראָבנער" אויף מיינע הוצאות! זאָל עס קאָסטן וואָס עס ווייל, נעמט עס דער רוח!

— וואָס הייסט, וואָס הייסט? — האָבן מיר אים פאַרוואונדערט אָנ־געקוקט.

— וואָס איז דאָס אייער דאגה: איך זאָג אייך אויף מיינע קאָסטן, איז אַ כאַלערע אין דער וועלט אַריין. איך וועל פאַר אַלעם ערב זיין.

— וואָס הייסט אַז דו וועסט פאַר אַלעם ערב זיין, אַז דו פאַרמאָגסט קיין גראָשן ביי דער נשמה, ווילסטו גאָר נאָך שפילן דעם דזשענטלמאַן דערצו? אַ רוח אין דיינע ביינער אַריין, פישל ממזר! — האָבן מיר ביידע פראָטעסטירט.

דאָ איז בימקאָ אַרויס פון די כלים און באַקומען אַ נשמה יתירה, אָנגעהויבן אַלס רעוואָלוציאָנער אויסצולופטערן זיין גאַנצן פאַרכישופטן „וואַ־גאָבונדן־לעקסיקאָן" וואָס ער האָט באָזעסן, צעפלאָכטן די וויצן, צעשיט די וועדטלעך און צעוועלגערט די קללות, אַז מיר האָבן זיך פשוט געקאָטשעט פאַר געלעכטער.

מיר האָבן זיך געלאָזט גיין. וואַנדערנדיק איבער די פאַרשנייטע פאַר־לאָזענע נאַכטיקע אַלייען, זענען מיר אָנגעקומען צו דעם „מיקצעוויטש־מאָנומענט".

— אפשר, חברה, — האָט בימקאָ מיט אַ קינדישן ערנסט ווייך אַ פרעג געטון, — וועלן מיר אויך אַמאָל אַזוי זיצן פאַרשנייטע און צוגע־קאָוועטע צו אַ פאַרריסטן שטיין און אָפּפרירן די לאַנגע ווינטער־נעכט, אַזוי ווי ער? האַ?

— הלואי האָלט איך שוין אַזוי ווייט — האָט דער רויטער לץ אים פריידיק געענטפערט — איך וואָלט באַשטאַנען דאָ צו זיצן אַזוי אַ פאַרשנייטער און צוגעשמידטער צו אַ פאַרריסטן שטיין, נאָר שוין צו האָבן געשאָפן אַזעלכע ליטעראַרישע אוצרות ווי אָט דער פריץ, אויפן פאַרשנייטן טראָן, און צו גענישן בשלום און בשלווה פון זיין עולם הבא.

— ביזט אַ בהמה בצורת מענטש — האָט אים בימקאָ דערווי־
דערט — מיר איז נאָך אַלץ ליבער אַ לעבעדיקער הונט ווי אַ טויטער
לייב. הגם מיין לעבן איז אַ בידנער און פאַרצרהטער, בין איך אַלץ
מקבל באַהבה, ווייל אַז מען לעבט דערלעבט מען. אַזוי איז מיין אָרעם
שטיבל, וואָס איך באַוואוין בשותפות מיט נאָך אַ פּאָר פאַמיליעס, אינטע־
רעסאַנטער און שענער פאַר מיר ווי יעדער פּאַלאַץ. מיינע שכנים, די
געזונטע שוסטער און בעקער יינגלעך, מיט זייערע גלוסטיקע נקבות,
געווען דינסטן און אַמען, וואָס פרעסן מיר מיט זייערע אויגן פשוט
שטיקער פון מיין לייב, זענען מיר ליבער ווי אַלע אומשטערבליכע
פריצים פון דער וועלט, אויף זייערע פאַרשנייטע טראָנען און ווי אַלע
עולם הבאָ. און ווער רעדט נאָך, אַז מיין חברה צעגייט זיך אַ ביסל
אין אַ שמועס, דאָן דערפיל איך אַזוי ווי איך וואָלט געהערט שפּילן די
פיינסטע סימפאָניע. איז נישט כדאי צוליב דעם אַליין אַלץ צו דער־
טראָגן און צו לעבן אויף דער וועלט, האָ?

ענדלעך זענען מיר אָנגעקומען צום „קאָפע דראָבנער". אָפּ־
געטשעפּעט דעם שניי פון די מענטל, אַראָפּגעמאַכט די אויסגעריבענע
אויפגעשטעלטע קאָלנערס.

— אַזוי, אַ קלאָג צו מיר! — רופט פלוצלונג אויס בימקאָ — גיב
נאָר אַ קוק, מיין טייערער, אויף מיין, משטיינס געזאָגט, פאַרשמאָדערטן
און צעקנאָדערטן גיגערל, נעבעך. האָ? מקען שוין האָבן אַ הדרת פּנים
אין אַזאָ כילה?

— מילא, גיגער יאָק גיגער, דאַרפסט זיך גאָרנישט איבערנעמען,
ווייל מער ווי אויף צרות טויג דיין אויסגעדריוועלט רעקל מיט די
ענגע הויזן, פון וועלכע סקוקט אַרויס דיין באַבייכעלט גופל מיט תר־
עומות צו דער וועלט. און טראָצדעם אַלעמען ביזטו נאָך אַ מלך לגבאי
מיר, ווייל צו אַ רעקל מיט קורצע אַרבל און הויזן מיט געלאָטעטע קני,
קומט דאָס נאָך נישט.

— איר האָט אייך ביידע נישט צו באַקלאָגן! — האָט סאַכאַטשעווס־
קי אונדז איבערגעריסן די רייד — דער עיקר זענען סוף כל סוף די
טרעטערס, און ביי מיר, רחמנא ליצלן, קוקן שוין פשוט די פינגער פון
די קאָפּן אַרויס, ווייל אַ חודש לאַנג גיי איך דאָך שוין אַזוי אַרום אָן
זוילן.

— היי, חברה! — האָט אונדז בימקאָ אַ קלאָפּ געטון איבער די פּליי־
צעס, — מיר האָבן זיך אַלע נישט וואָס צו שעמען. אָבער כאַפּט עס
דער וואַטנמאַכער! ווער האָט דען מורא? אויף צעפּיקענעש דאָרט אַלע

אויסגעשטראַנצלטע פּראָנטלעך מיט זייערע אויסגעפּראָפיומירטע מיידן, וועלן מיר דוקא אַרייַנגיין.

און בימקאָ האָט זיך באַלד אַ שטעל אַוועק געגעבן אין דער טיר פון דער קאָפּע. ווי אַן אמתער יאָלד האָט ער אויפגעפּראַלט די טיר, און זיך אַ לאָז אַריין געגעבן. מיר, נאָך אים. דערזעענדיק דעם עלע־גאַנט נאָבעלן עולם, האָט אונדז אַרומגענומען אַ פּחד, און מיר האָבן געזוכט ווי ציטערדיקע האָזן זיך צו באַהאַלטן הינטער בימקאָס רוקן. די פיינע פּאַרפיומען, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון די רייצנדיקע דעקאָלטירטע פרויען, די וואונדערבאַרע מוזיק, האָט אונדז פּשוט באַרוישט און פאַרכישופט. מיר זענען געבליבן שטיין פאַרגאַפּטע, מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם און מיט אָפענע מיילער. אַ דרייסטער איז בימקאָ צוגעגאַנגען צו אַ גישט באַזעצטן טישל און מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט.

דער אויבערקעלנער איז צוגעקומען. בימקאָ האָט באַשטעלט דריי גלעזלעך רויזנליקער מיט שאָקאָלאַד־טאָרטן. דער קעלנער האָט זיך שיין פאַרנייגט און אַ מיידל האָט באַלד געברענגט צו טראָגן די טאָרטן מיט דער משקה. בימקאָ האָט אַ נעם געטון אַ גלעזל, און מיט אַ זינגנדיקן „לחיים" עס אַרונטערגעלאָזט. ביי מיר האָבן זיך די הענט עפּעס נישט געוואָלט באַוועגן, אָבער „בעל כרחך אתה חי!" אַזוי האָבן מיר פאַמעלעך אַנגעהויבן צו כוסען און פרעסן טאָרטן, פּשוט שטאָט ברויט. סאָכאַ־טשעווסקי דער רויטער האָט טאַקע באַלד דערנאָך אַ זאָג געטון:

— סאיז נישט קיין תכלית, זאָל מען ליבער ברענגען אַ ברייטל מיט אַ הערינג, ווייל איך בין אויסגעהונגערט ווי אַ וואָלף, און וואָס מער טאָרטן איך עס, באַקום איך מער הונגער.

— ביזט דאָך פּשוט חסר דעה, — האָט זיך בימקאָ צעקייכט פאַר געלעכטער — ווי קען מען אין אַזאָ וואָזשנעם קאָפּע און פאַר אַזאָ אריס־טאָקראַצקען עפּעס נעמען און עסן ברויט מיט הערינג? וואָס וועלן די שנייַ־וויים געדעקטע טישלעך מיט די וואָזעס בלומען זאָגן דערצו? הייַנט, די בלאָנדע מיידל, וואָס לאָזן שוין סיי ווי סיי די גלאָצערס פון אונדז נישט אַראָפּ? ביזט הונגעריק, — באַשטעל אַ בראָטן און עס דיך אַן ביז די כאָלירע וועט דיך נעמען און פּטור אַן עסק.

— אוי, בימקאָ, סאַראַ רוח איז אין דיר הייַנט אַריין? וואָס ווילסטו פון אונדז האָבן? מוועט אונדז נאָך צענטעווען און אין קאָטשימענט אַריינשלעפּן דורך דיר. סוועט דאָך זיין אַ בראָך צו אונדזערע יאָרן. וועה, וועה, רבונו של עולם, וועט דאָס אַלץ באַצאָלן?

בימקאָ האָט זיך אַ ווייַלע פֿאַרטראַכט, און אַ דראָבנער שווייס האָט זיך אויף זיין שטערן צעפּערלט.

— יאָ באַצאָלן, נישט באַצאָלן, — האָט בימקאָ מיט אַ געמאַכטער פּרייליכקייט אַ זאָג געטון, — קודם כל פּרעסט און טרינקט, דערנאָך וועט שוין זיין וואָס סהאָט צו זיין.

— אויף דיין אַחריות, פּישל ממזר! דו וועסט פֿאַר אַלעם ערב זיין, — האָבן מיר אים געוואָרנט.

— —יאָ, יאָ, אויף מיין אַחריות — איז בימקאָ געוואָרן נערוועז — און הערט מיך שוין אויף צו נודיען הייַנט.

די מוזיק האָט אָנגעהויבן שפּילן שובערטס „אַווע מאַריאַ", און מיר האָבן אַרונטערגעלאָזט נאָך צו אַ פּאָר גלעזלעך ליקער. סאָכאַטשעווס־קי האָט דערווייל געאַרבעט איבער אַ געזונטן קאָלבס־בראָטן, און זיך שוויצנדיק שטאַרק געמוטשעט צו האַלטן כדין און כדת די גאָפּל און מעסער, ווי עס געהערט זיך אין אַזאַ געזעלשאַפט. בימקאָ האָט אַרויס געשלעפּט פון זיין בוזים־טאַש אַ בינטל כתבים מיט אַ רויטן פּאַדים צוגעבונדן און געגומען לייענען אַ ניי אָנגעשריבענע דערציילונג, וועלכע האָט זיך אַזוי אָנגעהויבן: „אַ מאָל האָב איך געזען אַ מיידל, וואָס איז געווען אַזוי שיין און שלאַנק, ווי אַ טאָפּאָליע געוואַקסן אויף דער פּוי־לישער ערד".

— נו, ווי געפֿעלט אייך דער אַרייַנפּיר? — האָט בימקאָ אַ פּרעג געטון?

וואויל ווי די וועלט! — האָבן מיר אָנטציקטע געענטפֿערט. ווייל שוין דעמאָלט נאָך, אין די ערשטע טריט פון בימקאָס אָנטוויקלונג, איז געווען צו שפּירן אַ פּיינער ליריזם, באַהויכט מיט אַן אַשישער סובטילער רא־מאַנטיק, וועלכע האָט געצאָפּלט פֿאַרכישופּט אַרויס פון אַלע זיינע שורות. עס האָט זיך אויך שוין דעמאָלט געלאָזט דערקענען בימקאָס שטאַרקע נטיה און פּאַיקייט צו דראַמאַטיזירן געוואָגטע טעמעס; הגם דער גאַנצער בימקאָ איז נאָך דעמאָלט געלעגן, ווי איך האָב שוין באַמערקט, אייַנגע־הילט אין שלום אַשס ראַמאַנטיש־לירישע וויַנדעלעך, האָט זיין שפּרודל־דיקער טאַלאַנט זיך שוין געזוכט אַ פּרייַען וועג, כדי צו קענען דרייסט פון זיך אַראָפּוואַרפן יעדעס באַגומענע און ליכטיק אויפּצוגיין אין זיין אַריגינאַליטעט — אָנצוגעמען דעם רעאַלן נאַטוראַליסטישן טאָן, וועלכער פּירט דורך טיפּער אינטואיטיווער דערקענטעניש צום קלאָרן פּאָזיטי־ווִיזם — וואָס זוכט די פּאַרפֿלאָנטערטסטע דראַמאַטישע סיטואַציעס

מיט אַ שטראַלנדיקער פּסיכאָלאָגישער העלקייט צו באַלייכטן און אויפּ־
צופּלאָנטערן ביים מענטשן.

פּאַרענדיקט דאָס לייענען, האָב איך און סאָכאַטשעווסקי זיך פּראָדו־
צירט מיט אַ פּאָר „פּאַרליבטע פערזן", פון וועלכע בימקאָ האָט גאָר אָנ־
געקוואָלן. אגב איז דאָ אינטערעסאַנט צו באַמערקן, אַז אונטער בימקאָס
עפּיק וויבירירט פּאַרבאַהאַלטן עפּעס אַ מין סובטילע לירישקייט, וואָס
רעאַגירט אויף די קלענסטע ניואַנסן, הגם זיין שפּראַכלעכע ווירטואָזיטעט
דעקט זי אָפט צו מיט מאָנאָלאָגישע שיכטן פון גאַנץ פּאַרשיידן פילנדיקע
און דענקנדיקע מענטשן וויי ער איז.

נאָך אונדזערע לידער האָט בימקאָ ווידער חשק באַקומען צו לייענען,
אַרויסגענומען אַ נאָך נישט פּאַרענדיקטע דראַמע, אָנגעהויבן צו לייענען
און באַלד זיך אָפּגעשטעלט, זיפצנדיק:

— אוי, קינדער, איך וואָלט געקענט זיך אַוועקזעצן און שרייבן אַן
אַן אויפהער, ביי טאָג און ביי נאַכט, ווייל דאָס האַרץ ביי מיר איז אַזוי
פול, איך וויל אָפּט פשוט שיער דערטרונקען אין ים פון מיינע טעמעס.

בימקאָ און מיר האָבן געוואָלט דעם ליטעראַרישן אָוונט ווייטער פּאָר־
זעצן, אָבער דער שנאָפּס האָט מער כח געהאַט ווי אונדזער פּאָעטישער
גייסט מיט אַלע אונדזערע שאָפונגען, און אָנגעהויבן אויסצובערייטערן זיין
ווירקונג אין אַלע קעמערלעך פון אונדזער קאָכנדיקן פּאַרליבטן בלוט.

צום טישל איז צוגעקומען אַן אָרעם בלומענמיידל מיט פּיין שמעקנדי־
קע נאַרציזן. בימקאָ האָט עפּעס גענישטערט און אַרויסגעשלעפּט אַודאי
זייגע לעצטע פּאָר גראָשן און איר אַוועקגעגעבן. דאָס מיידל האָט אים
דערלאַנגט אַ נאַרציז. ער האָט אַ ווייל זי באַקוקט, זי געגומען צום נאָז,
און באַלד זי דעם מיידל צוריקגעגעבן. זי האָט אויף אים אויסגעשטעלט
אַ פּאָר מאָדנע אויגן.

— וואונדערט אייך נישט, איך שענק אייך צוריק די בלום, פּשוט,
מחמת איר געפּעלט מיר בעסער ווי אַלע מיידלעך פונעם דאָזיקן קאָפּע.
איך בין אַ יידישער שרייבער, וואָס האָט ליב מענטשן, באַזונדערס האָב איך
ליב אַלע שיינע מיידלעך.

אַ פּאַרריטעלטע, מיט אַן אינערלעך צופּרידענעם שמייכל, איז דאָס
מיידל אַוועקגעגאַנגען פון אונדזער טישל. בימקאָ האָט איר נאָכגעוואָרפן
פּאַרליבטע קושן. סאָכאַטשעווסקי האָט פּאָר געירטקייט אָנגעהויבן צו
שרייבן אַ ליד און עס אונדז געוואָלט אָפּירלייענען, אָבער אין אונדזער
בלוט האָט דער שנאָפּס געאַרבעט מיט אַלע כחות, און איבער אונדזערע
קעפּ האָט געהילכט די מוזיק. מיר האָבן פּאַרלוירן דעם דיל פון הינטער

די פּיס, פֿאַר די אויגן האָבן זיך געדרייט און געטאַנצט סאַטורן מיט אַלע זיינע אַכט לבנות. מיר האָבן פֿאַרגעסן אין אַלע דערציילונגען, לידער און דראַמען, און אַפילו נישט געחלומט אַז פישל בימקאַ זיצט דערווייל אין דער קלעם, קוקט זיך אויס די אויגן און ווארט אויף עמעצן, ווי אויף משיחן. באַלד וועט מען אים אויפרופן „מפטיר" און הייסן באַצאָלן אחת ואחת פֿאַר דעם פֿאַרצערטן.

אונדזערע אויגן האָבן זיך מיט תענוג איינגעגעסן אין די פּוכיקע רייצנדיקע קראָקעווער מיידלעך, וואָס זענען געזעסן אַנטקעגנאיבער אונדז און נישט אויפגעהערט אונדז די גאַנצע צייט צו אַבסערווירן און פּיקסירן. און בעת מיר האָבן געפּלירטעוועט און קאָקעטירט מיט די מיידן, האָט בימקאַ געזוכט פֿאַרגעסנקייט און זיך געשפּיגעלט אין די קאַרטלעך פון נח פֿרילוצקי און אַנדערע שרייבערס, וועלכע האָבן שטרענג געמאָנט ביי אים, ער זאָל איבער זיך אַרבעטן און וויטער לייענען און שרייבן, נישט קוקן אויב אַ זאַך ווערט יאָ געדרוקט אַדער נישט, זיך פֿאַר גאָרנישט אין דער וועלט אָפּשטעלן, וועט דער לוין זיכער נישט אויסבלייבן.

אינצווישן האָט דער עולם אַנגעהויבן קלענער צו ווערן, אייניקע ליכטער זיך צו פֿאַרלעשן, דער אויבערקעלנער איז צוגעקומען אייגצוקאַסירן די געלטער. בימקאַ איז אַ ווייל געבליבן זיצן ווי פֿאַרגולמט און געגלאָצט אַ פֿאַרצווייפלטער אַרום זיך. נאָר פלוצלונג האָט ער אַ קרייד־ווייסער אָנגעהויבן צו שטאַמלען:

— חברה, סאיז חושך מצרים! ביטער ווי גאָל, סוועט דאָ גאָרנישט העלפן, איך מוז אייך אַלעס מודיע זיין: געהערט, אַז מיין קוזין, אַן אוי־בער־קעלנער, איז פֿאַר אַ קורצער צייט באַשעפטיקט אינם דאָזיקן לאָקאָל ביז ער וועט ווייטער פֿאָרן קיין פֿאַריז, האָב איך געהערט אַז ער וועט מן הסתם היינטיקן אָוונט האָבן דאָ דינסט, און אַזוי ווי איך קען אים פֿאַר אַ פּיינעם יאָט, וועט ער דערווייל אויסלייגן דעם צעד.

— אַ שיינע מעשה! — האָט סאָכאַטשעווסקי אונטערגעכאַפּט — סוועט דאָ זיין אַ לעבעדיק עסקל! האָט דיר דען גאָרנישט געקענט אייג־פֿאַלן, חכם מיינער, אַז פונקט היינט אָוונט, ווען דיר האָט זיך פֿאַרגלוסט אַ לעב צו כאַפּן, האָט דיין קוזין געקענט האָבן אויסגאַנג, אַדער בכלל דאָ נישט זיין? אַזאַ שוועריע זאָל איז דאָס געווען פֿאַראויס צו זען? גע־וואַלט, וואָס וועט היינט אונדזער סוף דאָ זיין?

— קיין גרעסער אומגליק זאָל מיר קיינמאָל אין מיין לעבן נישט פּאַסירן — האָט בימקאַ געפּראָווט צו מענטשן זיך, — אַז מיר וועלן שוין

גאָר קיין ברירה נישט האָבן, וועלן מיר דעם דלות ביי זיי פאַרזעצן, וועט ער שוין סטאַרטשען פאַר אַלעם.

אָבער אונדז איז עס נישט געווען אַזוי פויגלדיק אויף דער נשמה. מיר זענען געזעסן, די קעפ זיך געבראָכן און געפאַלן אויף פאַרשידענע תחבולות: אַרויסגנבענען זיך אייניציקוויז, יעדער איינער בשתיקה; וועט מען באַמערקן, נעמען און צורופן דעם קעלנער, — לעהיי ער קומט אַליין — און אים דערציילן דעם גאַנצן ביטערן אמת. וואָס וועט עס דען ניצן? זיצן און צו וואַרטן ביז ער וועט אַליין קומען, אויך ווידער דאָס זעלביקע... אַזוי האָבן מיר זיך פאַרפלאָנטערט אין אונדזערע מחשבות און נישט געקענט אַרויס פון זיי; און בעת מיר זענען אַזוי געזעסן אין אונדזער יאוש פאַרזונקען, האָט זיך אונטערגעקוקט אַ שטאַלטנער ייִנגערמאַן, מיט אַ פיין אויסגעפאַמאַדירטן גלאַנציקן שרינט, אין אַ שוואַרצן סמאָקינג, מיט אַ שניי ווייסער ברוסט, מיר האָבן פאַר אַנגסט אַראָפגעלאָזט די אויגן, און ווי אין אַ פינצטערן חלום האָבן מיר דייטלעך געהערט אַ שטרענגע באַס־שטימע:

— מיינע הערן, צאָלן!

דאָ איז בימקאָ אַ פאַרציטערטער אויפגעשפרונגען:

— אוי, שכר, דו ביזט עס? ביזט ווי אַ מלאך משיח אַנגעקומען, טאַקע נאָר אונדז צו ראַטעווען? — און ער האָט זיך אַ וואַרף געטון אויף אים ווי נאָר צו צעקושן זיך.

— פילט אייך נישט אַזוי קרעמפירט, חברה — האָט בימקאָס קוזין אַ שמייכל געטון צו אונדז — עסט און טרינקט וואָס איר ווילט און פאַר באַצאָלן זאָלט איר אייך גאָרנישט זאָרגן.

— מיר האָבן דיך שוין געפאָלגט, מיין טייערער, — איז בימקאָ געקומען אין התפעלות — נאָך אַיידער דו ביזט געווען אַזוי פריינטלעך און אונדז אייגעלאָדן; נאָך פריער ווי מיר האָבן געוואוסט, אַז דו ביזט היינט דאָ, האָט שוין ווי דו קוקסט אַן דאָס רויטע קאַנאַריקל אַרונטערגעלאָזט אַ געזונטן קאַלבס־בראָטן מיט זעקס כוסעלעך שנאַפס און מיט, אַן עין הרע, נישט וויניקער שאַקאָלאַד־טאָרטן. אוי, שכר מייגער, אַז מיר האָבן דיך שוין היינט נישט בדיל הדל געפרעסן, וועסטו מער אין דיין לעבן שוין קיין קבצן נישט שטאַרבן. ווי דו זעסט דאָס שטילע וואַסערל דאָרט, — האָט בימקאָ אויף מיר אָנגעווויזן — ער האָט זיך חלילה אויך נישט וואָס צו שעמען. און טאַקע, אני הקטן אַליין, האָב אויך נישט דערנעבן גענייגט.

איך האָב געמיינט אַז דער יינגערמאַן וועט באַקומען אַלע פּאַרבן: ווערן גרין און בלוי און געל, לכל הפּחות כאָטש אויפשפּרינגען ווי אַ געבריטער פּאַר עגמת נפש, אָבער אַ נעכטיקער טאָג! דער פּריץ האָט זיך גאָר, צו אונדזער פּאַרוואונדערונג, האַרציק צעלאַכט, און בשעת מעשה אַרויסגעשטעלט צוויי שורות געזונטע ווייסע צייגער, און טאָקע אויף אונדזער געזונט מיט די דאָזיקע זיך געמאַכט אַ שפּאַס: אַראָפּגעבראָכן אַ שטיק פון אַ שנאַפּסגלעזל, און דאָס שטיק גלאָז געהאַלטן אין מויל, אין אונדז באַוויזן די אַקראָבאַטישע קונסט אַז ער האָט זיך נישט צעבלוטיקט, כדי מיר זאָלן נישט מיינען אַז ער איז אַבי ווער.

דערנאָך האָט אונדז בימקאָס קוזין, אונדזער גואל, איינגעלאַדן אַרייַנצוגיין אין זיין אָפּטיילונג צו אַ גלעזל וויין, און זיך אַ ביסל צוקוקן ווי מען הוליעט דאָרט אַדורך די נעכט מיט וויין און ווייבער.

— טרינקען נישט, נאָר אָבסערווירן דאָ יאָ, — האָבן מיר געשמייכלט און זיך אַרייַנגערוקט אין שכנותדיקן טאַנץ זאָל.

ביי אַ ריזיק־גרויסן ליכט און אונטער די קלאַנגען פון אַ טיף ערנטישער מוזיק האָט זיך מיט אויסגעפּאַרפּיומירטן האַלב־נאַקעטן פּרויען לייב צוזאַמענגעאָסן דער שאַמפּאַניער מיט דער אייביק־נאָגנדיקער תאווה.

— אוי, וואָלט איך איצט חשק געהאַט אַ כאַפּ צו טון אַזאַ שיינע בלאָנדע מויד — האָט פּישל אַ באַגייסטערטער אויסגערופן — און איר אַדורכצולייענען אַלע מיינע נאָך נישט געדרוקטע זאַכן, זי אַזוי אָנגצו־סטראָיען, אַז זי זאָל פּשוט שיער פון ליבע פּאַרגיין.

— זאָל זיך דיר דאַכטן, — האָט אים סאַכאַטשעווסקי געענטפּערט, — אַז איך בין דאָס די בלאָנדע מויד, און קום אַרויס מיט מיר, וועלן מיר שוין כאָפן דאָס אמתע טענצל.

מיר האָבן זיך מיט בימקאָס קוזין האַרציק אָפּגעזעגנט, און זענען אַרויס אין גאַס. די וועלט איז אַזוי שיין און פּאַרכישופט געווען אין אונדזערע אויגן, אַז סהאָט זיך אונדז פּאַרגלוסט צו ווייַנען פּאַר תענוג.

מיר האָבן זיך הפקרדיק צעזונגען אויף די אין שניי און נאַכט פּאַר־לאָזענע איינגעליוליעטע גאַסן. בימקאָ האָט זיך געשוואירן:

— איך זאָל אַזוי זיין געזונט, ווי איך וועל מיין קוזין יעדן גראָשן באַצאָלן.

און וועג מיר זענען אַנגעקומען הינטערן וואַוועל, צו דער ווייסל, וואָס איז געלעגן אַ פּאַרקאָוועטע אין אייז און אויסגעוועלגערט פונעם פראָסט, האָט זיך בימקאָ אַ מידער אַוועקגעלייגט און ווידער אַנגעהויבן זיך צו שווערן:

— איך זאָל אַזוי זיין געזונט, ווי איך וועל מיין שכרן קיין גראָשן נישט שולדיק בלייבן.

מיר האָבן אים אַ נעם געטון אונטער די אַרעמס און זיך מיט אים אַ לאָז געטון אַיבער דעם שפּיגלדיקן אייז פון דער ווייסל, ביז ער איז ווידער פּריש און מונטער געוואָרן, און אַנגעהויבן צו זינגען מיט זיין לירישׂ קולכל: „אוי, דו שיין מיידעלע, אוי דו פּיין מיידעלע".

דער ווינט און די נאַכט האָבן פּאַרשלונגען דעם געזאַנג און עס צעווייעט אַיבער דעם וואַוועל און פּוילישער ווייסל, וואָס האָט גע־שלומערט אַ פּאַרווּיגטע אינעם שניי און אייז.

דאָ און דאָרט

צווישן די יוגנטלעכע, וואו כבין געווען ווי אַריינגעוואַקסן — האָבן אַ סך געמאַכט אַ זויער פּנים. ער פּאָרט אַהיים? כּזאָל נישט פּאָרן אַהיים וואָלט איך דאָך געפּאָרן קיין אַמעריקע. דאָ איז פּאַר מיר קיין אָרט נישט. אַנדערע ווידער זענען געוואָרן אויפגערוימט, און אַרויס פון דער הויט: ער האָט דאָרט, וואו ער פּאָרט — אַ גרעסערע וועלט פּאָר זיך, ווי דאָ; וואָס איז גאַליציע קעגן פּוילן? מטראָגט טאַקע אין דער וואָכנס שטריימלעך, אָבער ספּילט זיך דער גערוך פון מסחר אונטער זיי, סאיז כולו חול. דאָרט אַ שטריימל איז אַ שטריימל. און דער ייד וואָס האָט עס אויפן קאָפּ, איז אויסגעטון פון גאַנץ עולם הזה. די מיידלעך פון די שטריימלדיקע יידן, — רעדן פּויליש, צי גאָר אַזאַ קאָזע־דייטש, וואָס מדאָרף זיך אַרויסנעמען די ציין פון מויל ביי אים. דאָרט זענען זייערע מיילער פול מיט יידיש. וואָס איז קראָקע קעגן וואַרשע? דער ים מיט יידן וואָס קאָכט דאָרט אויף אַ שטח פון הונדערטער גאַסן, מיט די קליינע היטעלעך אויף די קעפּ. דער קעסל־גרוב פון די נאַלעווקעס, געגנשע, פּראָנצישקאַנער, לעשנע, דזשיקע מיט זייער גאַנצן אַרום און אַרום.

ווי אַזוי

ווי אַזוי כאַפּט מע זיך אַריבער די גרענעץ, אַז סוֹאָל נישט אַנ־
קומען מיטן טויט? אַז כגיב מיך אַ דערמאָן ווי אַזוי כבין געגאַנגען
אַהער, — וועלט מיר קאַלט אין אַלע אברים. שטעכן מיר די האָר אויפן
קאָפּ. כזאָל אַזויערנאָך ברויכן גיין צוריק — וועט זיך ערגעץ ענדיקן
מיין לעבן און נישט דערלעבן צו קומען אַהיים. אַהער—האָט זיך יעדער
געשוואַרצט. ווי אַזוי דען? אַריינקומען אויף אַ גובערנאַטאָרישן פּאַס אויף
אַרויסצופּאָרן קיין אויסלאַנד? און מוועט דיר געבן? וואָס ביזסטו, אַ
סוחר? אַן ערשט גילדעניק? און צוריק — סאיז דען וועל געפּאָרן צוריק?
אויב אַרויס איז געווען — אַרויס, און אויף אייביק. פון דאַנעט איז מען
געפּאָרן ווייטער: וועל קיין ניו־יאָרק, וועל קיין בוענאָס אירעס, צי גלאַט
אין די גרויסע שטעט אַריין: קיין לאָנדאָן, פּאַריזש, די וועלט איז קליין?
סהאָבן געפּעלט שטעט וואו צו פּאָרן?

כהאָב מיך זייער געוואָלט אַריינזעצן אין צוג. און אידער ער וועט
זיך נאָך געבן אַ ריר, צענעמען די הענט, זיין דאָרטן. ווי ווייט איז עס
דען אינגאַנצן? און די גרענעץ וואָס איז ערגעץ אין צווישן, זאָל אַוועק־
קומען פון דער ערד, אינגאַנצן נישט זיין. אַזוי האָט מע ביי די יוגנטלעכע
אַנגעדרייט אַן עסק: כזאָל אַוועקגיין אין שטאָטישן ראָטהויז, זיך אַנגעבן
אויפן נאָמען פון אַ קראָקעווער, און בעטן אַ האַלבן פּאַס. סזענען געווען
האַלבע פּעסער, וואָס מהאָט אַרויסגעגעבן פון ביידע זייטן גרענעץ, פּאַר
אַזעלכע וואָס פּאָרן דריי מייל פון איר, דריי היימישע מייל — מזאָל
קענען פּאָרן איינער צום אַנדערן צו גאַסט. נאָר אַז אַזאַ איינער איז
אַריבערגעקומען אויף דער אַנדערער זייט — האָט אים וועל נאָכגעקוקט,
צי ער פּאָרט אויף דריי מייל פון איר, אָדער אויף דריי הונדערט? אין
ראָטהויז האָב איך באַדאַרפט זאָגן: אַז כהייס פּנחס דעאול, און כמאַך
צוקערלעך. וואָס קען זיין בעסער? (אַנומעלטן געזען זיין נאָמען דערמאָנט
אין פּערו, וואו ער לעבט און אַרבעט, מסתמא). זאָגן: אין וועלכן יאָר
כבין געבוירן און אין קראָקע,—זיך אונטערשרייבן אויף דעם אַלעם מיט
מיין נייעם נאָמען, אַז סוֹאָל זיין כשר וישר.

כפּאָר אַהיים

אין דעם זעלביקן טאָג וואָס כהאָב אַרויסגעקריגן דאָס פּאַפּירל,
האָבן זיך אַ פּאָר יוגנטלעכע אויף דער נאַכט אַרויסגעכאַפּט מיט מיר צו

אַ ייד אין אַ שענקל, וואו מהאָט געמאַכט אַ כוסה. זיי זענען געקומען זיך געזעגענען מיט מיר, מיך אָפשיקן אַהיים פון וואַנען כבין געקומען. איך בין דער ערשטער וואָס פֿאָרט אַהיים. אַלע ביז מיר האָט מע אַרויסגאַגלייט — אין דער בריטער גרויסער וועלט אַריין. פֿאַר דעם האַלבן יאָר וואָס כבין געווען אין קראָקע, האָבן זיי זיך צו מיר אַזוי צוגעקלעפּט, — ווי כוואַלט געווען יאָרן. זיי האָבן מיך שוין פֿאַרעכנט פֿאַר אַ זייעריקן, וואָס וועט זיך דאָ צוקלויבן זיין שיין מיידל (שיער, שיער, אַ האָר האָט געפּעלט, וועו כהאָב געאַרבעט אין פרוכט געשעפט: אַ געזונטע, ריזיקע, שיינע דאָרפישע שיקסע זאָל מיך פֿאַרדינען!) און זיין מיט זיי, כאָטש — ביז כוועל נישט מער זיין קיין יוגנטלעכער. אַלע זענען מיט מיר מיטגעגאַנגען צו דער באַן, וואו כהאָב אויסגעקויפט אַ בילעט, זיך אַרייַנגעזעצט אין צוג, אַזוי ווי כהאָב געוואָלט. און אַיידער כהאָב מיך נאָך פֿאַרדרייט, — האָט ער געגומען אַנטלויפֿן מיט מיר פון קראָקע, מיט אַלע אירע קלויסטערס, צלמים, בית עולמס, גלאַט טויטע גאַסן, אויף וועלכע סרירט זיך נישט קיין לעבעדיק בלעטל.

איך קוק אין פענצטער. נאָר וואָס איז דאָ צו זען? אין דרויסן איז חושך, נאָס, פינצטער, אַז ספאַלט אַן אַן אימה. כוואַלט שוין באַשטאַנען אַזוי צו פֿאָרן און פֿאָרן. וואָרן, ווי גייט מע אַרויס אין דרויסן פון אַזאַ שיינעם ליכטיקן וואַגאַן? דער צוג שרעקט זיך קנאַפּ דערפֿאַר וואָס סאיז אַזוי חושך, גליטשיק, — ער לויפט אויף זיין אויסגעלייגטן וועג, אויג אויף אויג מיט אַזוינע ליכטלעך, וואָס זענען ווייס ווי דאָס ווייסל פונעם אויג; טאָמער איז אַזוינס רויט, ווי אונטערגעשלאָגן — נעמט ער זיך קורטשען, דער שוועכער פייערשפייענדיקער לאָקאָמאָטיוו, פֿאַר דעם אונטערגעשלאָגענעם אייגל, ווי אַ העלפֿאַנט פֿאַר אַ קליין מייזעלע. נאָך אַ ביסל, און כוועל מיך דאַרפן אָפּטראָגן פון דאַנעט; כגיב אַ טאַפּ אין בוזים קעשענע, וואו עס ליגט דעם קייסער פראַנץ יאָזעפס פֿאַפירל, און וועו ביי זיך גרויס, משה גרויס, — פֿאַרט עמעצנס אַ מענטש, און נאָך אַ לייטישער מענטש דערצו. סקען זיין, אַז זיי זאָלן זיך נישט אַזוי שטאַרק איבערנעמען מיט מיין גרויסקייט, — נו, וועל איך פֿאַרקירן וועו דעם דישל, וואָס קען דאָ זיין? אייניישבענען קען מע מיך נישט. מוועט זיך גיין פֿאַרטשעפּן מיט קירה מאָקס אַ מענטשל, און פֿאַרפירן צוליב אים אַ מלחמה? נעמען האַרמאַטן און גיין פֿאַרהערן וועו שטאַרקער סאיז?

אוי, וואו כבין...

דער צוג בלייבט שטיין, און דער קאנדאקטאר, וואס האט נישט מער ווי דעם איינעם פאַרשוין, און וועלכן סהאט פאַרשמעקט צו פאַרן וואו קיינער פאַרט נישט, ריכטיקער: פון וואַנעט מזוכט צו אַנט־לויפן, — גיט אַ קוק אויף מיר, כזאל מיך פאַרנעמען, ווייל דער צוג גייט קיין ווין. אַזוי כאַפּ איך די פּאַר זאכן מיינע, — צו וועלכע כפרות ברויך איך ווין? כהאב מיך פריער אפּגעשאקלט פון ווין, וועז כבין געווען אין דרערד מיט די ביינער, און נישט איצט, — אַז כבין שוין באַלד מיט ביידע פיס אין דער היים.

איך שטעק אַרויס די נאָז, און סגיט מיך אַ טרייסל די קעלט, מיט אַ פינצטערער חושכדיקער נאַכט פון בלויז וואַסער. דער גאַנצער מיטן פון צוויישן הימל און ערד, איז פון בלויז ווינט מיט אַ שטייענדיקן רעגן, אין וועלכן מברויך אַרייגגיין. איך נעם טאַפּן. וואו איז דער צוג, וואס ברויך מיך נעמען צו דער גרענעץ? יאָ, וואו איז ער? ער האָט אַ מינוט פריער, אידער כבין אַנגעקומען, מיר אַנגעפייפט — געכאַפט די פיס אויף די פלייצעס און עוקר געווען. צי מיינער האָט געזאָלט אַנקומען אַ מינוט דערנאָך? יענער, דער גרענעץ־צוג, וואס באַשטייט אין גאַנצן פון אַ לאַקאַמאַטיוו מיט איין וואַגאָן, איז שוין, אַפּנים, געווען אַזוי צוגע־וואוינט, אַז סוועט קיינער נישט קומען מיטן ווינער צוג, — און אַז ער האָט נישט אויף וואס צו וואַרטן. און אַז סקומט וועד איין מאָל דורך דער וואָך — וועט ער זיך גיין פאַרדרייען אַ קאַפּ מיט אים? און כאַפּט זיך אויף אַ מינוט פריער, דערנאָך, יאָ מענטש, נישט מענטש — און מאַכט פּליטה, און אַז סקומט יאָ גראָד עמעצער איז ער איינגעווייקט. איך קוק מיך אַרום: וועז וועט זיך אַרויסלאָזן נאָך אַזאָ וואַגאָן מיט אַ לאַקאַמאַטיוו צו דער גרענעץ? זאָגט מע מיר: אַרום פינף פאַרטאָגס. איצט איז אַרום אַכט אין אָוונט, און וואו וועל איך מיך דאָ ערגעץ אַהינטון די גאַנצע נאַכט? אַרום איז פעלד, ערד, — וועד ווייסט, וואס? העט אַרונטער שטייט עפּעס אַ שטיקל הייזל, אַ וואַקזאַלכל. די צוויי דריי לעמפּלעך וועלן פאַרלאָשן, בלויז אַ קאַגאַניקל בלייבט — מקען דאָך דאָס אָרט נישט אָפּווישן מיט אַלעם פון דער ערד. צוגן וועלן דאָ ביי נאַכט אַדורכלויפן, און זיי דאַרפן האָבן דאָס פלעמל, איך פרעג מיך נאָך ווי דאָס מקום הייסט, און מזאָגט מיר: אַשוויענטשים.

אין אָשוויענטשים

איך קוק מיך אַרום: אַ שטיקל דאַרף, צי אַ שטעטל, וואָס האָט אין איר פאַרמעגן אַ פּאָר כאַטקעס, עטלעכע שטאַלן, אַ פּאָר קליינע דראָבנע הייזלעך, וואָס איז דאָס אינגאַנצן? ווייניקער פון אַ שפּיי, וועט קוקט זיך דערויף אום? און וועט האָט זיך געקענט ריכטן, אַז ביי יידן וועט דאָס אָרט אייביק ברענען אויפן שטערן? אַז, סך הכל, אין עטלעכע דרייסיק יאָר אַרום וועט מע דאָ צעלייגן אַ פּייער, און פאַרברענען די יידן; זיי צונויפנעמען פון אַלע גאַליציש שטעט, פון די קרוין פוילישע, אונגאַרישע, סלאָוואַקישע, סערבישע, בולגאַרישע, גריכישע, האָלענדישע, בעלגישע, פראַנצויזישע, און פון וועלכע שטעט נישט, — און דאָ אויפגיין בענן ווערפל? און אַז דאָ וועט געבראַכן ווערן דער צווייטער טויזנט יעריקער יידישער כח, וואָס נישט המן, נישט טיטוס, נישט טאַרקוועמאַדע און נישט באָגדאַן כמעלניצקי האָבן געקענט ברעכן. און אַז סוועט אויפשטיין נאָך אַ גרעסערער היצעל פון זיי אַלע, און זיי דאָ יאָ פאַרברענען. און פון דער נידעריקער טמאדיקער ערד, וואו מהאָט פאַרברענט די יידן מיט זייערע לוחות — וועט מער קיינמאָל נישט קיין תפילה אַרויף צו די הימ־לען. וואָס דאַרף דער הימל תפילות? מזאָל אים גלעטן מיט ווייך? און פון די הימלען נישט אַראָפּ קיין שום סליחה ומחילה, וואָס ברויכן זיי סליחה ומחילה? הימלען? מקען נישט לעבן אָן הימל? אָן דעם דאָרן אין אויג? מברויך אים נייטיק אין טאָפּ אַריין? זיי ווילן זיין אָפּגעשניטן פון אויבן, און אים נישט מער האָבן איבער זייערע קעפּ, וואָס דאַרפן זיי מער דעם הימל ווי אויף אָפּצולאָכן פון אים? און אויף צו שפּייען אין אים? זיי האָבן נאָך ווייניק געשפּיגן אין אים, מיט דעם וואָס זיי האָבן פאַרברענט די יידן? וואָס קען זיין מער? זאָלן זיי זיך אַ ביסל קורטשען אין חשכות, און פאַרזוכן דעם טעם צו זיין אָן אַ הימל, אויף ערד וואָס איז אָן אַ הימל, וואו קיין זון קומט נישט צו, קיין לבנה, ביז די טריפה נשמה וועט פון איר אַרויס, אויסציען די קאָפּיטעט מיט אַלעם, און בלייבן ליגן אַ טויטע, אַ טויטע ערד, וואו סוועט נישט מער וואָקסן גאָר, און קיין לעבעדיקע ברואים נישט ווימלען.

חשכות

שטייענדיק אַזוי, שאַרט זיך ווי אויף אַלע פיר צו אַ ייד. וויסנדיק, אַפּנים, — אַז די אַלע וואָס ברויכן פאָרן צו דער גרענעץ מוזן

דאָ בלייבן שטעקן. גראָד ווי ער וואָלט אונטערגעזאָגט דעם צוג, צו מאַכן די קונץ, ווייל ער האָט דאָ אַ האָטעל, און סזאָל ווער האָבן צו שלאָפן ביי אים; און אַז די באַן זאָל נישט מאַכן פּליטה, און צונעמען די פּאַר מענטשן ביי אים — מעג ער זיך אַריבערטראָגן מיטן האָטעל זיינעם, אויב ער קען, ערגעץ אַנדערש. און זיך נישט איבערפרעגנדיק צי כוויל, צי כוויל נישט — נאָר ווי כוואָלט געווען אַ געפּאַנגענער ביי אים, מיך געהייסן מיטגיין מיט אים שלאָפן. ווען דער רעגן זאָל זיך אַזוי נישט איינעסן אין די ביינער, — וואָלט איך מיך דאָ ערגעץ צוגעשפּאַרט ביז אין דער פרי; נאָר אַז ע ר האָט געקענט זיין אַזאַ בריה און צורעדן דעם צוג צו אַזאַ מעשה רע, ווייל ער וועט אים אונטערשטופן אַ חלק פון דעם וואָס ער וועט פון מיר קריגן; אָדער דאָס מאַכן לחצאין, זיך טיילן גלייך אויף גלייך — וואָס האָב איך געקענט טון? דער ייד מיטן צוג זענען שטאַרקער פון מיר. און כהאָב מיך געלאָזט גיין מיט אים — כקען זיך קעגן זיי בידע נישט שטעלן. גייענדיק אויסגעקוקט אויף עפּעס אַ שטיקל כאָטע, מיט יענע באַרימטע שטיבלעך, וואו מטאָר נישט אָנצינדן קיין ליכט, ווייל די פּרייסן וואַרפן זיך אַרויף אויף יעדן פּרישן מענטש וואָס פּארבלאָנדזשעט צו זיי, און ווילן אים גלייך צעציפּן, — נאָר דאָ איז ער אַריין מיט מיר אין אַזאַ בנין, וואָס האָט מיך שוין אַ ביסל אָפּגעשראָקן. און אין דער שטוב וואו כהאָב באַדאַרפט איבערשלאָפן האָט מע אָפּילו נישט געהערט די טריט מיינע, פון דעם טיפן פלוש; און דאָס וואָס ער האָט מיך גראָד אָפּגעזוכט פאַר ד ע ר שטוב, און נישט דעם עסטרייכישן קייסער זיינעם, — האָט זיכער געמוזט זיין אַ טעות ביי אים. אסור, אויב אויף צו לייגן פּירן, — מקען זיך אויסבעטן אַ בעסער בעט. איך האָב מיך גלייך אַרונטער־געוואָרפן אונטער דער ווייכער זיידענער קאַלדרע, אַ טאַפּ געטון דאָס קראָקעווער שטיקל פּאַפּיר, אויף וועלכן כדאַרף וויטער פּאָרן און אויך דאָס פּאַרמעגן מיינס — די זעקס זיבן קרוינען, מזאָל מיך פּאַר זיי פון דאַנעט אַרויסלאָזן. און אַזוי ווי כהאָב מיך נאָר דערוואָרימט, האָט מיך שוין דער ייד געמען וועקן גזלנישׁ — ער וויל מיך נעמען צום צוג. וואָס? פון אַזאַ טייער בעט, און פון אַזאַ ליבער וואַרעמקייט, און פאַר דעם שיינעם געלט וואָס ער וועט זיך דערפאַר הייסן געבן — נעמט ער מיך שוין דערפון אַרויס? מדאַרף דאָך אים דערפאַר שלאָגן! אָבער כבין איבער איין רגע אַריין אין די הויזן, אויף זיך אַרויפגעכאַפּט סרעקל, און ער האָט מיך נישט צוגעפּירט צום צוג, נאָר אויך אַריינגעזעצט אין אים. אַז ער האָט געגעבן אַ ריר, האָב איך אָנגעטאַפּט אין קשענע איין קרוין, — אָלץ וואָס כהאָב

געהאַט נאָכן איבערשלאָפן זיך. סהאָט טאָקע געקאָסט אַ מטמון מיט געלט, נאָר סאיז ווערט געווען. שוין אײנמאָל אַ בעט, און אײנמאָל אַ שטוב. איך האָב בלויז געהאַט אַ בילעט קיין בענדין. און פון דאָרט אויף אַהיימצופֿאָרן אַ קנאַפּע דאגה. נאָר טאָמער האָט מיר אַ קלאַפּ געטון אין האַרץ — מאַכט מען מיט מיר אַ שאלה אויף דער גרענעץ, פֿאַר וועלכן געלט וועל איך פֿאָרן צוריק? כוועל מיך ווידער לאָזן גיין קיין קראָקע צו פיס? נאָר איידער סהאָט מיר געקאָנט קאָלט ווערן אין די ביינער, איז שוין דער צוג געשטאַנען אין טשעביניע און מהאָט אַלע געהייסן אַרויסגיין.

אויף דער גרענעץ

אַז כבין אַרויסגעפֿאָרן פון קראָקע איז געווען פינצטער. אַז כבין אָנגעקומען קיין אָשוועניטשים, — אויכעט; און אָנקומענדיק אַהער איז נאָך אַלץ נישט געווען ליכטיק. און סהאָט אויסגעזען, ווי סזאָל שוין מער קיינמאָל קיין טאָג נישט ווערן. ביים אַראָפֿגיין פונעם וואָגאָן, שטייט אַ רוסישער קאָפּיטאָן מיט אַ פּאָרשלאָפן פּנים, אַ זויערס, און איז בייז: אַוודאי דערפֿאָר וואָס מהאָט אים אַזוי פרי געהאָט אַרויסצונעמען פונעם בעט און דאָ אים אַוועקצושטעלן. צו וואָס? צו די דריי־פּיר מענטשן וואָס קומען? ביי זיי אָפּצונעמען די שטיקלעך פּאַפּיר? מגייט צו צו אַ לאָנגן טיש, זיך באַווייזן מיט די פּאָר העמדער, צי מיט די גאָטקעס, און מרופט אויס יעדן ביים נאָמען — ער זאָל זיך אָפּנעמען דאָס שטיקל פּאַפּיר זיינס, וואָס איז אָנגעהתמעט. אַז סקומט ביים אַרײַנגיין אין רוסישן וואָקזאָל, וואו מנעמט דעם רוסישן צוג, שטייט אַ זשאַנדאַר, וואָס דאַרף אַרײַנלאָזן און ער נעמט מיך ערשט אויפן צימבל: וואו איך פּאָר? צו וועמען? וואָס פּאָר אַ משפּחה? און ווי לאָנג איך קלער צו זיין ביי איר? און נאָכן גאַנצן אויספֿרעגן, אַז די פּיס האָבן זיך ביי מיר נישט אונטערגעבראָכן, גיט ער מיך אַ בעט, אַ כאָליערע אין זיין קאָפּ אַריין, כזאָל אים ווייזן דאָס נאָז־טיכל מיינס. צו וואָס קאָן ער וועלן דאָס נאָז־טיכל מיינס? ער האָט געוואוסט פון די אַלע קונץ־שטיק מיט די האַלבע פּעסער, און געוואָלט פֿאַרגלייכן די ראשי תיבות אויפן טיכל מיט די אויפן פּאָס. אַ המנשער קאָפּ? נאָר אַזוי ווי כהאָב פּאָר אים אין די אויגן איבערגעקערט די קעשענעס, ער זאָל זען אַז כהאָב נישט קיין טיכל (כהאָב טאָקע

נישט געהאַט), האָט ער מיך גלייך אַדורכגעלאָזט. כבין אַריין אין צוג שוין גאַרנישט ווי קיין דאַרטיקער, נאָר אַ היגער, אַן אייגענער, און באַלד דערנאָך, אַזוי ווי ער האָט געירט — זיך דערנענטערט צו דער אַלט־היימישע יידישע שטאָט, בענדין.

היים, טייערע היים

אין אַ פּאָר שעה אַרום האָב איך מיך שוין געטוליעט אויפן אַלטן קאַליע־געסל צו די וועגט פונעם פאַרכמורעטן הויז, און צו די זעק מיט שפּייז אינעם געוועלבל. אין שטוב איז די שמחה מיט מיר אַ ביסל אַ פאַרשטיקטע: מיין קליינער ברודער יאַנקל ליגט קראַנק אין בעט, און קוים האָט זיך עמעצער אַוועקגעלייגט, — זענען אַלע אַן קעפּ. דאָך, אין די פּאָר מינוט וואָס סאיז אים בעסער, וועלט די מאַמע לעבעדיקער, וויפיל האָט געפעלט, אַז ער זאָל שוין זיין אין אַמעריקע? אַלע האָבן געהאַלטן מיט אַמעריקע, נאָר זי איינע האָט זיך זיי אַלע אַנטקעגן גע־שטעלט. פון אַמעריקע וואָלט ער אויך צוריקגעקומען? (כבין דערנאָך צוויי מאָל צוריקגעקומען פון אַמעריקע). אַזוי איז ער דאָ. די שטוב האָט אים, אַלע האָבן אים, און נאָכמער פון אַלע — האָט זי אים, די מאַמע.

וואָס זיי איז צוגעקומען

אויף די משכילישׂ־פאַרריסענע בחורים איז עפּעס אַ באַשרי־געגע מהומה, און זיי גלאַצן מיט די אויגן: הע, וואָס זיי איז צוגע־קומען? ער איז אַוועק מיט באַשריבענע שטיקלעך פּאַפּיר, און געקומען צוריק מיט געדרוקטע. אַזוי ווי ער איז אַרויס מיט איין פּוס פון שטאָט — זיך שוין געדרוקט אין לאָדזש, אין קראַקע און אין לעמבערג. איז דאָך עפּעס נישט גלאַטיק מיט אים. זאָל דאָס זיין ער, צי נישט ער? עס האָט דאָך קיינער נישט געקאָנט שרייבן פּאַר אים. ער וועט זיך אַרויפכאַפּן ביי וועמען צוקאַפּנס מיט ז י י ן נאָמען, און זאָגן — אַז דאָס איז ע ר? און דאָס וועט אים אַזוי גלאַטיק אַפּגיין? אים נישט אַראָפּדרייען דעם קאָפּ דערפאַר? לעאָ פּינקלשטיין, דער קאָפּ

זייערער, האָט אַ פול מויל מיט מיין „מייל וועג". כבין אַרויף מיט אים אויפן שליאַך צו שלום אַשן. סאיז למעלה מן השכל. נישט פאַר זייערע קליינשטעטלדיקע קעפּ. ווי קומט עס צו אים? זיי האָבן געקוקט אויף מיר מיט קנאה און כהאָב זיך אַנגעטרונקען מיט נקמה ווי מיט זיסן וויין; דאָס פאַרשריגענע און פאַרלאָכטע יינגל רייבט זיך אויס, און סוועט באַלד פון אים נישט זיין מער קיין שמאַטע. זיי האָבן אַנגעוואוירן אַ יינגל וואָס האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט פאַרשריבענע שטיקלעך פּאַפּיר, און סהאָט זיך אָפּגעזוכט אַ שרייבער. און ווי אַזוי ער שרייבט, דאָס איז שוין אַ הימל־זאַך. סקאָן איינעם מער גענפעלן, דעם אַנדערן וויניקער — און נאָך איינעם גאָרנישט. סמאַכט נישט אויס. נאָר אים בטל מאַכן מיט שפּיציקע אייגעלעך, גיפּטיקע נעזלעך — קאָן מען אים מער נישט, ע ר שרייבט.

יאָ שטאָט און נישט שטאָט

כהאָב געטראָפן די שטאָט, נאָך די זעקס חדשים — כמקדם, אויף אַ האָר נישט אַנדערש. די געוועלבער זענען געוועלבער. די ירידים— ירידים. די כלבים — די זעלביקע כלבים. און די שטעקעלעך ביי די יידן — די אייגענע שטעקעלעך. מדרייט מיט זיי. יידל גוטמאָן האָט אַן אַרבעט מיט קהל, און לאָזט אויף אַ מינוט נישט אַראָפּ די שטאָט פונעם קאָפּ. ליפּע קאָזע מאַכט פול די שיינע קאָלעיאָוע גאַס מיט די סטודענט־לעך זיינע. פישל קעניגסבערג פירט גאַנצע גאַדזשינעס מיידן ווי די געגנדז. און ביי יאָסל גאָלדשיידער דאַרף מע פרעגן: וואו ער גייט? אויף דער פראָמענאַדע אין זשענעוע, צי אויף אַ גאַס אין בוענאָס אייראָס? אָדער גאָר אין פאַריז? און צי פון זיי אַלע — אויף די נייע קאָליע גאַס, צווישן די נידעריקע הייזער, מיט די ווייסע אָפּגעקאָלכטע פאַרקענעס. סאיז, אַפּנים, אויף זיי אַלע גוט צו גיין, נאָר דאָ איז בעסער. די ווייסע פּלעטער פּעלן אים, מסתמא, דאָרט אויס.

אַלע שמייכלען צו מיר, און נאָכמער די מיידלעך, — וואָס כהאָב מיך אַזוי שיין אַדורכגעדרייט, און בין דאָ מיט זיי; זיי ווילן מיך בעסער ד אַ ווי אין אַמעריקע. דאָ איז די קאָרטשאָווקע, דאָס וועלדל, און אַז די בע־קלעך זייערע צעפּלאַמען זיך, קיל איך זיי אָפּ מיט מיינע ליפּן, כאָטש זיי זענען הייסע.

איך פאָר צו די קאַהאַנס

וואָס גייט מיך שוין אָן די לאַנגע גאַס, די נייע קאָליע גאַס, די קאַרטשאָווקע מיט די מיידלעך, אַז איך האָב מיך שוין אַזוי פיל מאָל געדרוקט. דער קאָפּ מיינער איז אין לאָדזש. און נאָך אייַדער וואָס, עפּן איך שוין די טיר ביי די קאַהאַנס. סאיז די ערשטע דירה זייערע נאָך דער חתונה, זעקס און צוואַנציק נייע ציגל גאַס, אין דער אָפּיצינע, אויפן דריטן צי אויפן פערטן שטאָק. לאַזאַר קאַהאַן וויים נישט וואָס צו טון מיט מיר. זיינער א שרייבער! און וואָלט מיך כאָטש געהרן געזעצט, אויב ער זאָל קענען — אין הימל אַריין. און אַזוי ווי ער קען דאָס נישט, איז כאָטש אויף א בענקל. שיער, שיער בין איך ביי אים א קראָקעווער (דאָס פעלט מיר נאָך!). כהאָב דאָך אַלע בריוו צו אים געשריבן פון דאָרטן. און געקומען בין איך גאָר פון קעלק. ווי קאָן ער געדענקען וואָס כהאָב אים געזאָגט מיט א קאַרג יאָר צוריק? איך בין אַריין צו אים אין שטוב, כאָטש צום ערשטן מאָל, — און גלייך ווי אַן אייגענער, א שטוב מענטש. כבין אינגאַנצן יינגער פון אים מיט א פּאָר יאָר, און מוערט גיך אייגן, חברישׂ, צוגעבונדן אייגער צום אַנדערן. און אפשר, ווייל ער האָט מיך געוואָלט האָבן (און מיך טאַקע אויך געהאָט) פאַר זיין שרייבער; און אויך צוליב דעם וואָס סהאָט אין אים געשטעקט עפּעס אַזוינס, אַז ער זאָל זוכן; און קוים האָט ער עפּעס דערשמעקט, דאָס געוואָלט אַרויסקריגן פון דער טיפּענישׂ, ווי מקריגט אַרויס מיט עמערס וואַסער פון א ברונעז, און ערגעץ ווי אַריבערריינען.

פּולע קעשענעס מיט כל טוב

כהאָב אים געבערענגט פּולע קעשענעס מיט כל טוב, און זיי ביי אים אויסגעלייקט. ראשית חכמה: דעם ערשטן אָקט פון א דראַמע. איז עס עפּעס — וועל איך אַרויסשלעפּן פון קאָפּ די אַנדערע צוויי אָקטן. אויב נישט, וואָס האָב איך זיי צו שלעפּן? אינאייגעם מיט דער מעשה, וואָס האָט געוודערט אין מיר, זיך געדרייט און געביטן אירן קאָליר ווי א שלאַנג — האָט נישט וויניקער אין מיר אויך אַרומגעאַרבעט די דראַמע. און אין דער דראַמע בין איך אַלץ מער ביי זיך אין דער היים, — אַז

כהאָב פּאַר זיך אַ געזעמל, וואו אַ סך מענטשן אַרבעטן אויף אַלע כלים. מיט איינעם אָדער צוויי — קלאַפּט מיר סהאָרץ, און בין ווי אָפּגעשראָקן מיט זיי; מיט עטלעכע אויף אַ מאָל — טראָגן מיך די כחות פון עטלעכע; און ווען איינער פאַלט אָפּ, אָדער צוויי — בלייבן מיר נאָך אַלץ איבער אַנדערע דריי־פיר, אויף וועמען זיך צו האַלטן. ביי צוויי בין איך טויט אונטער די אויערן. יעדע דראַמע, אויף וויפיל זי האָט זיך נאָר פאַרנומען ביי מיר אין קאָפּ, און דערזען דעם סוף (כהאָב זיך בכלל נאָך צו קיין שום זאַך זיך נישט צוגעריכט, — אַז כהאָב נישט געזען דעם סוף. אַנישט, וואו פירט עס?). גלייך נעמען זיך ביי מיר די מענטשן אַרומרייסן ביי די קעפּ, זיך שלאָגן, איבערבעטן. — און סמוז אַלץ זיין אַרום איר, וואו זי דאַרף פירן, און מיטן גלייכן וועג (דעם געבענטשטן וועג). מעג זיין: אַ טריט אַהער, אַ טריט אַהין, נאָר נישט אויף קיין סך אָפּווייכן פון איר מיטן, וואָס דאַרף זיך נאָכאַנאַנד הייבן העכער, העכער, ווי זיך ציען איבער אַ באַרג, און אַריבערקומענדיק אים — זיך ערשט צונויפנעמען מיט אַלעם ביי די הענט, און דערפירן צום נאָטירליכן און פון זיך אַליין באַשטימטן סוף (וואויל איז דעם וואָס קען עס). און דאָס אַלץ מיטן מויל. מיטן מויל און אַ ביסל אויך מיטן קאָפּ (מקען דאָך דעם קאָפּ נישט מיט אַלעם אַוועקמאַכן מיט דער האַנט). מקאָן אויך אַרייננעמען סהאָרץ אין שותפות — וואָס קאָן שוין זיין מער? סמויל, דער קאָפּ און סהאָרץ — מברויך מיט דעם קענען חרוב מאַכן אַ וועלט (אין אַ דראַמע, פאַרשטייט זיך!). אויב מדאַרף — אויך מיט די הענט, מיט די פיס, מיט וואָס סזאָל נישט זיין, — נאָר מזאָל זיך קאָנען אַדורכשלאָגן אין איר. און דער עיקר, אַז דאָס אַרויסגערעדטע וואָרט זאָל אַרויסרופן דעם קלאַפּ וואָס די האַנט דאַרף געבן, דעם קוש פון די ליפּן, דעם קאָפּע מיטן פוס און זיך דער־פון אויך נעמען רייסן ביי די קעפּ, פאַרגוואַלטיקן, דערשטיקן, אַלץ מיטן כוח פונעם מויל.

5 אָאַר קאָהאַן איז פאַרטיפט אינעם ערשטן אַקט, וואו דער ע ר־ש ט ע ר מענטש איז גלייך און פון דער ערשטער מינוט צוגעבונדן צום בענקל, מיט געליימטע פיס. הע? וואָס פאַר אַ מענטש קען ער שוין זיין, און ווי וויים קען מע גיין מיט אים? נישט מער ווי אַריבער דעם ערשטן אַקט, און דאָ שטיין. און מיט די אַנדערע זאָכן? בע־מע... אַז סוועט זיך ערגעץ מאַכן אַ שטיקל אָרט, וועט ער זיך אַרייננרוקן מיט עפּעס; און זיך טאַקע דערנאָך אַרייננערוקט מיט אַ זאָך, „דער יתום", און „גאַנץ לאָדזש".

דער הונט

פון רוזשע יאַקובאָוויטש, לאָדזש

געווען איז דאָס אין נייַנצן הונדערט עלף־צוועלף, דוכט זיך.

האָט מיר לאָזאַר קאַהאַן געזאָגט, אַז באַלד דאַרף אַרויפקומען צו אונדז אַ גרויסער טאַלאַנט, אַ ייִנגער שרייבער, פישל בימקאָ.

עס האָט טאָקע נישט לאַנג געדויערט ווי עס איז אַרייַנגעקומען צו אונדז אַ שוואַרץ חנעוודיק בחורל מיט אַ קאָפּ שוואַרצע געקעמדזשערטע האָר.

ער איז אַריין נישט דרייסט. און ווען לאָזאַר קאַהאַן האָט אים פאָר מיר פאָרגעשטעלט, האָט דאָס בחורל אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און זיך געשעמט מיר אין די אויגן צו קוקן.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט לייענען, און ביי יעדער פראָזע אָנגעשטעלט זיינע אויגן אויף אונדז, כדי צו זען וואָס פאָר אַ ווירקונג עס מאַכט.

ביי יעדן אַדורכלייענטן זאַץ האָט זיין פּנים אויפגעלויכטן, און עס האָט זיך באַווייזן זיין מויל ווייסע געזונטע ציין; ער האָט געשמייכלט גוטמוטיק און געווארט אויף אונדזער מיינונג.

ער האָט נישט געלעזן נאָר רעציטירט, אַדורכגעלעבט יעדן טיפּ, און געהאַט אַ געווואויינהייט צו פרעגן: זי הערן?

די צוהערער זענען דעמאָלט געזעסן ווי צוגעשמידט צום אָרט. אָט דאָס יינגע פּראָווינצער פּאַרשעמט בחורל קען אָזוי שרייבן, האָט אָזאַ רייכע שפּראַך? פון וואַנעט? פון וואו?

און וועז מע האָט אים אַרויסגעזאָגט אונדזער ענטציקונג, האָט ער אויסגעשטעלט אַ פּאָר בעטנדיקע אויגן, ווי אייַנער זאָגט:

— איז עס טאָקע אמת? איר לאָכט נישט אַ מאָל אָפּ פון מיר?

און וועז לאָזאַר קאַהאַן איז צוגעגאַנגען און אים געגעבן גוטמוטיק אַ קלאַפּ אין פּלייצע, און געזאָגט:

— יונגערמאַן, שרייבט, איר האָט אַ סך טאַלאַנט!

האָט ער אָנגעהויבן צו שפּרינגען פּאָר פרייד, און מיך אַרומגעכאַפּט טאַנצן.

אָבער פּלוצלונג האָט זיך אַ געשריי אַרויסגעריסן פון זיין מויל, און עס האָט זיך דערהערט דאָס געבילערייַ פון מיין הונט.

דאָס האָט ער אים מכבד געווען מיט אַ ביס, ווען ער האָט מיך אָנגערירט.

ווען איך האָב אים פֿאַרבונדן די וואונד, האָט בימקאָ געלאַכט, הויך געלאַכט.

איך האָב מיך דערשראָקן, און געפֿרעגט:

— וואָס לאַכט איר? עס טוט אייך נישט וויי?

— דער ביס טוט מיר יאָ וויי, — האָט בימקאָ געענטפֿערט — אָבער איצט גלייב איך, אַז איך וועל זיין אַ שרייבער. וויל הינט האָבן פֿיינט שרייבער... זיי בילן אויף זיי תמיד...

און אַזוי איז גאָר אין גיכן מקוים געוואָרן זיין פֿאַרזען.

פֿישל בימקאָ איז געוואָרן אַן אָנגעזעענער שרייבער.

און ביי מיר אין שטוב, אַ שטאָם־גאַסט.

אָבער יעדעס מאָל וועז ער האָט אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ, האָט ער געפֿרעגט:

— דער כלב וועט נישט בייסן?

משהלע בראָדערזאָן

מיט גבורה, ווי ער וואָלט אויסגעבראָכן די טיר, איז אַריין אַ הויכער שוואַרצער יינג, מיט אַ שמאָל אָפּגעצויגן פּנים, אַ טשופּרינע, מיט אַ בארד אויף בײדע באַקן (באַטשקעס) — און גלייך אַרויף אויף מיר. ער האָט נאָך אין דרויסן געהערט אַז איך בין ביי קאַהאַנען אין שטוב. איך בין משהלע בראָדערזאָן. אין דעם זעלביקן טאָג, און אין דער זעל־ביקער צייטונג, האָט ער אויך אָפּגעדרוקט זיין ערשט מעשהלע, און זיך אונטערגעשריבן משהלע שקלאָווער. מיין טאָג, דאָס הייסט עס, איז אויך זיינער, זיינער — מיינער; מיר האָבן בײדע דעם זעלביקן שלימזלדיקן טאָג. זענען מיר, דאָס הייסט עס, שיפּסברידער, מזעמיר בײדע אַריין מיט אין שיף. און זאָל זיין מיטן רעכטן פוס. מיר געפֿעלט גלייך די אויפֿגעפֿראַלטקייט זיינע, — איך בין אויך אַזוי ווי ער אַ פֿריילעכער לונג־און־לעבער. ער רעדט, און— סטראָגט מיך. איך רעד און — סהייבט אים. בײדע — צעוויגטע, ווי מזאָל נישט האָבן קיין ערד אונטער די פּיס, און שטיין אויף אַ צערודערטן טייך. וואָס שרייבסטו? און וואָס שרייבסטו? ער ווייס אַזוי פֿיל ווי איך, און איך — נישט מער פֿון אים. מיר ווייסן בײדע נישט קיין סך. פֿון

וואָס דאַרף מע שרייבן? סזענען דאָ קיין אויף ביידעמער? טרעגערס מיט שטריק אַרום די גאַרטלען. וואַרעמע מיידן. שפּינוועבס אויף די סטעליעס — וואָס דאַרף מע מער? וואָס סקומט פריער אין קאָפּ אַריין, און דערנאָך אין מויל אַריין — דאַרף מע צעקייען. דערווייל טאָפּט מע ביידע אין דער פּינצטער, און סמוז זיין גוט אין וואָס מכאָפּט זיך אָן. יעדער באַזונדער פון דעם אַלעם איז אַ סחורה. מיט קיין אויף ביידעמער איז שלעכט? מברויך נאָר זען זייערע אויגן גרינען. הערן דאָס געווויין פון לייב אין זייער מיאוקען. און דאָס ציען זיך פון די פּעלן. צי טרעגערס מיט שטריק אַרום די גאַרטלען — אַזאָ יאָר צו מיר, ווי מקנן זיך אין זיי אָנהענגען! וואָס קען דאָ זיין נישט גוט וואַרעם לייב ביי מיידן? בלויז פון נעמען זיי אין מויל אַריין, האָט מע אַ פול מויל מיט זיי; מדאַרף נאָר קענען, צו וואָס מכאָפּט זיך צו — עס ריכטיק צו צעקייען; ער — ווי ער, נאָר איך יכול נאָך דערווייל נישט, סקומט מיר אַן שוועך. דער בעל מלאכה ביי מיר הינקט אונטער. אַ שטיקל קאָליקע, רחמנא ליצלן. ווי כּזאָל מיך נישט אַרויפוואַרפן דערויף, און מיט דער גאַנצער יוגנטלעכער גבורה, און מקען עס אַוועק בלאָזן מיטן מויל. סהאָט קיין וואָג נישט.

מיר טראָגן זיך ביידע אַרום ווי שכורע — די גאַסן שרייען מיט אונדז. איך — דער קליינער, ער — דער גרויסער, און ביידע מיט אונדזערע שוואַרצע פּנימער. ער מיט זיין שוואַרצער טשופּרינע, איך — מיט מיין געקענדזשערטן קאָפּ שוואַרצע האָר, און סגייט דאָ מיט אַ מאָל אַרויף אויף אונדז ז. סעגאַלאָוויטש (ער גייט אויך צו די קאָהאַנס — וואו דען האָט ער צו גיין?). ער איז נאָך העכער פּאַר משהלען און נאָך שוואַרצער פון אונדז ביידן. ער זעט אויס מיט זיין אָפּגעברענט פּנים, ווי אַ דראָגונער, וואָס וואָלט ערשט אַראָפּ פון פערד. מגייט אַלע דריי, און די שטיינער פון ברוק גיבן זיך נאָך צו אונדזערע טריט. אַזוי יינג ווי מאיז? ע ר, סעגאַלאָוויטש, איז שוין אין די פּעדערן, ע ר ווייסט שוין וואו זיך צו פּאַרדרייען. און וואָס צו וועלן. מברויך אים נישט לייגן קיין פּינגער אין מויל אַריין. ער האָט דעם קאָפּ אויף דער רעכטער זייט. איז שוין אַ שרייבער מיטן גאַנצן קנאַק. בלאָסע יידישע מיידלעך האָבן שוין אין די קליינע שטעטלעך געזונגען: „שיין איז רייזעלע דעם שוחטס". איך, אַ יינגיטשקער צוציק, קוק צו אים אַרויף (אי ווי צו אַ שרייבער, און אויך וואָס ער איז אַזוי הויך). משהלע ברויך בלויז אויפהייבן די אויגן, — און זיי קוקן זיך גלייך איבער; און ברויך נישט ווי איך פּאַררייסן צו אים דעם קאָפּ. אָבער, וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס? אַלע דריי, ווי אָפּגערעדט —

אַזוינע שוואַרצע, טאַטערן ווילן ווערן שרייבער ביי יידן? נאָך גוט, וואָס אַנטקעגן איבער, אויף דער נייער ציגל גאַס נומער זיבעצן — וואוינט דער יינגער יצחק קאַצענעלסאָן און מגייט אַרויף צו אים — ער איז בלאָנד.

טריפה און כשר לאָדזש

דריי מאָל אין טאָג בייט זיך ספּנים פונעם טראַטוואַר, צווישן זאַוואַדזקאַ גאַס און ראָג אַנדזשעיאַ. פון אין דער פרי ביז פאַרנאַכט איז ער דער קעסל־גרוב פון די סוחרים, וואָס אויף זיי שטייט לאָדזש—און זיי טראָגן זיך ווי די פאַרסמטע מייז פון די פאַבריקס־געשעפטן אין די פאַבריקס־געשעפטן. אַריין נאָך ד ע נ ע ם. פאַרנאַכט, אַז די קאָמאַרנס, שעוויאָטן, קאָזשמירן, וויגוניעס, צעוויסטן, מאַדאַפּאַליאָמס, — גיין אַראָפּ פונעם טאָג, און אַלע זענען שוין איבערגעפרעסן מיט קניות, מיט וועקסלען, אַז סקריכט פונעם האַלדז, — וואַקסן ווי דורך כישוף אויף איר אויס ביימער, און עס ווערט די אַליי פון יינגלעך און מיידלעך מיט צעפלאַמטע בעקלעך, וואָס גייען טאַנצנדיק — ווי זיי וואָלטן אים געירשנט פון די טרוקענע סוחרים און קאָמיסיאָנערן. נאָך דער האַלבער נאַכט ווידער — ווערט ער באַשאָטן ווי מיט שוואַרצן מאָן — פון אויסגעלאַסענע מיידן, מיט וויס־און־רויטע פנימער, אינאיינעם; וואָס זוכן אַראָפּצושוימען פון דעם וואָס סהאָט זיך אָפּגעשטעלט, צי סאיז אָפּגעשטאַנען אויפן סאָמע באָדן. די שטאָט איז פול מיט סוחרים, אָנגעפאָרענע, פון אַזוי פיל רוסישע שטעט, מעקלערס, שדכנים אַזוינע, — וואָס בייטן זיך יעדן טאָג אין די טויזנטער. אַלע שטעקן אַריין די נאָז אויף אַ טאָג, אויף צוויי, דריי, — זיך אָנלייגן אַ פולן בויך מיט שניט, און דערביי אַריינכאַפּן אַ גוטן נאַש. און אַזוי ווי סקומט זיי אויס אין די צווישן־שעהן אַהיימצוגיין צו זיך אין די האָטעלן — ריסן זיי זיך מיטצוגיין; און מיט יענעם אויפזיין און זיך אויך איבערשלאָפן, זיין זיין ביישלעפער. אַז סקאָן זיין היימלעכער מיט נאָך עמעצן — פאַרוואָס זאָל אַזאַ איינער זיך דאַרפן אומווארפן אַ גאַנצע נאַכט אין בעט איינער אַליין? אַ מאָל איז עס אויך אַ סגולה צו אַ צוריקגעקומען וועקסל, וואָס נעמט אַראָפּ דעם קאָפּ און לאָזט נישט שלאָפן, צו אַ שלעכטער קניה.

אַרום דעם „לאָדזשער טאָגעבלאַט"

אויפן באַלוט הילכט מיט וועב־שטולן, מיט וועבער, מיט מיידן און יינגען. דאָס קאָכט זיך אַלץ אינאיינעם אַדורך אין איין טאָפּ ווי די וואַמפּן און די געדערים פון אַן אָקס, און סוועט דערפון אַ בּאָרשט, וואָס רופט זיך — באַלוט, דאָס טייערע יידישע באַלוט. אַלע שיינע גאָסן אַרום דער פּיעטריקאָווער גאַס — זענען אויך אָנגעפּראָפּט מיט יידן, נאָר שוין אַנדערע, באַבייכעלטע, מיט גלאַטע בערד, און מיט ברילן, פּאָר חוצפּה — אויף די אויגן. ווי סוזאַל זיי נישט גרינג זיין צו קוקן. אַלע האָבן זיי, סיי יענע ווי די — זייער בעל הבתישן „לאָדזשער טאָגעבלאַט", וואָס האָט שוין אויסצושטיין פון „מאָרגנבלאַט" — מוועט אַזוי יענעם לאָזן שאָרן גאָלד? אַז מזעט ווי אַ ייד מאַכט אַ קערבל — רוקט מע זיך גלייך אונטער ווי אַ בייזער געשווויר אונטערן אָרעם, סוזאַל אים רייסן. דער פּריימיטיוקיקער נומער איז נישט ווייניקער אָנגעשוואָלן ווי אַ זונטיקדיקע ניו־יאָרקער יידישע צייטונג. זי האָט אירע שטענדיקע סקיצן שרייבער פון דרויסן: ז. סעגאַלאָוויטש, ב. עפּלבוים, מיין ווייניקייט, — צוביסלעך, משהלע בראָדערזאָן — אויך צוביסלעך און אָברהם רייזען, וואָס שיקט צו פון דערווייטנס, דאָכט זיך פון לאָנדאָן. אינעווייניק איז, חוץ דעם אדון הגדול אַליין: ישעיה אוגער, — לאָזאָר קאַהאַן, די רעכטע האָנט זיינע, צבי כהן, י. מ. ניימאַן, ב. שעפּנער, י. מ. פּלאָט, ברעסטאָווסקי און נאָך אָנדערע. יעדן פּרייטיק אין דער פּרי פּלעגן די דרויסנדיקע קומען אָפּ־נעמען די ממתקים, און דער בּרייטהאַרציקער עמנואל האמבורסקי (וואו זענען היינט דאָ אַרויסגעבער מיט אַזוינע בּרייטע הערצער?) האָט יעדן אויסגעצייכנט פופצן זילבערנע רובלס פּאָר דער סקיצע זיינער. אַזוי האָט מע שוין גאָרנישט געוואוסט ווי אַזוי דאָס געלט צו באַגראָבן. און זיך אויפן קאָפּ געשטעלט. אַ גוטער שנייידער, אַ גוטער וועבער, אַז ער האָט אָפּגעאַרבעט אַ גאַנצע וואָך, פון הבדלה ביז ליכט־צינדן, און געקרוגן זיינע זיבן־אָכט רובל, — האָט ער שוין נישט געוואוסט אויף וואָס ער גייט און שטייט, און זיך געלאָזט רעדן די בעסטע שידוכים. און דאָ גיט מע צוויי מאָל אַזוי פיל פּאָר נאָריש מאַכן זיך אַ פּאָר שעה אין דער וואָך. וואָס פּאָר אַ חשיבות האָבן די אָרעמע פּאָר טאָלער וואָס אַ היגע צייטונג וואָרפט צו ווי אַ הונט אַ ביין, — פּאָר אַ סקיצע, קעגן יענע פופצן רובל מיט פערציק־פופציק יאָר צוריק? ווי אַזוי האָט מע דעמאָלט געקענט פּאָרפּרעסן פופצן רובל? נאָכדערצו, אַ בחור? אַז אַ מיטאָג פון זיבן־ערליי געריכטסן האָט געקאָסט צוואַנציק, פינף און צוואַנציק קאָפּי־

קעס, האָט מע זיך אַזוי אָנגעלייגט, אַז מהאָט זיך געמוזט אַרויסשלאָגן פונעם קאָפּ די וויעטשערע, זי זאָל אפילו זיין אַ גאָלדענע. און אַז מהאָט שוין פאַרן שלאָפן גיין אַריינגעכאַפט ביים גרעק אַ פאָר זיסע פּוטער־געבעקסלעך מיט אַ גלאָז זויערע מילך — וואָס האָט עס געהאָט פאַר אַ באַטערפּ?

נאָך אַמאָל: משהלע בראָדערזאָן

אַ יינגלדיקע ליבשאפט ווי אַ זיסער געטראַנק אין די גלי־דער, האָט מיך באַרוישט פון מיין גיין טאָג־אין־אויס, צען־צוואַנ־ציק מאָל אַהין און צוריק איבער דער פּיעטריקאָווער גאַס, פון זאָוואַדזקע ביז ראָג אַנדזשעיאַ — מיט אים, אין די אָוונטיקע שעהן, צווישן די מיידלעך מיט יינגלעך. און וואָס מהאָט אָנגעשריבן צי אָפּגעדרוקט, — איז דאָס, גייענדיק, נישט אַרויס פונעם מויל, ביז מהאָט דאָס גוט צעקייעט, און סרוב מאָל גוט פאַרדייעט. אין די טעג וואָס כבין אין דער היים, פאַר־וואַרפט ער מיך יעדן טאָג מיט אַ בריוועלע. אַז סהאָט אים עפּעס גע־חלומט — שרייבט ער מיר אַ בריוול; אַ קאָטער האָט געכליפּעט ביי אים הינטערן פענצטער — אַ בריוול: אַ ווינט האָט אים אָפּגעריסן די אויערן— אַ בריוול. זיך באַנאַרישט מיט אַ מיידל — אַ בריוול. און אַזאַ שיינער הויכער יינג, וואָס האָט געכישופט מיט די אויגן, מיט די האָר, און אַזוי עקסצענטריש אָנגעטון: מיט אַ פאַרדרייטן קראָוואַט, אַן אויסטערלי־שן כאַלאַט, ווי דאָ אַמאָל, משה נאַדיר, ע"ה; און מהאָט שוין אין אַלע הייזער געזונגען זיין „ציפּעלע, וואָס ווייניסטו?" האָט ער זיך דאָך גע־מוזט מיט זיי באַנאַרישן. אַז כהאָב אָפּגעציילט די בריוולעך זיינע, האָב איך שוין געוואוסט, — וויפּיל מיידלעך סזענען, נעבעך, געפאַלן ביי אים אַ קרבן... און אַז כזע, סאיז אים שוין גוט אָנגעמאַכט אויפן האָרץ, פאַר איך עקסטרע צו אים, אים אַ ביסל צענעמען. ער ליגט אויסגעצויגן ווי אַ שלייען, אויף דער קאַנאָפּע, פאַרמאַכט די אויגן, און חלומט לידער. זוכט שפּיצן אין טעאַטער. אָפּגעריסענע און אָפּגעשליסענע עקן. אַ קוי־מען — האַלב אַראָפּגעבראָכן. אַרלעקין. שדישע פּיס אויפן זאַמד. הינער וואָס קרייען. הענער וואָס לייגן אייער. איך, ווידער, חלש פאַר יינגען, פאַררישענע מיידן. פאַר די ריכטיקע אונטנס. מעסער־שטעכער. וואַרעם בלוט. מוסקולן. פאַרבאַרגענע כחות (ווי כהאָב טאַקע פריער אָנגערופן מיינע „דעמבעס"). און סזאָל זיך טאַקע עפּעס שפּאַרן פון ערגעץ, אַ געווי־

טער, דונערן אויפרייסן, און וואלקנס איבער דעכער, מזאל זיי ברויכן
אראפוואַרפן מיט רידלעס.

אַמאָל, אַמאָל אין קראָקע

כבין שוין נישט דאָרטן און כבין נאָך אַלץ י"א; איך שטעק שוין איבער די אויערן אין לאָדזש, און די שטילע קראָקע, — נישט וואָס זי גייט נישט פון מיר אַוועק, נאָר זי גייט מיר נאָך אויף שריט און טריט. ווי אַזוי קען די שטאָט מיט אירע יוגנטלעכע, ציטעריקע שרייבערלעך, אין אַ טאָג־צייטונג וואו כדרוק מיך — פון מיר אַוועק? אַזוי ווי כצי מיך אויס אויפן בעט, פאַרמאַך די אויגן, — שטיי איך אויפן הויכן מאַרק. סרעגנט. סוואַסער טריפט אויף מיר, קאַלעמוטנע אויף דער נשמה. וואָס שטיי איך הינטער דער וואַנט, און ליג נישט אין בעט? איך בין געגנוג אָפגעלעגן, און וואָלט נאָך איצט אויכעט נישט אַרויס, ווען סוואָלט מיך פון אינעווייניק אַזוי נישט געגאָגט, און געציפט ביים האַרץ. ווי לאַנג קען מע ליגן אַז דער מאָגן איז ליידיק, און קערט זיך איבער? איך האָב מיך לכתחילה נישט אומגעקוקט אויף אים; וואַרן, סערשטע מאָל ווי ער נעמט זיך צו מיר; כאָל מיך יעדעס מאָל ברויכן צוהערן צו אים, אין וואָס ספליט אים אונטער, — וועל איך שיין אויסזען; מיט אים איז גוט וואָס וויניקער צו האָבן מחזקות. נאָ דיר דאָס שטיקל ברויט און מאַך מיר נישט דעם טויט. טאַקע נישט מער ווי אויפן שפּיצמעסער — בעסער אים נישט צו מאַכן קיין געשמדטן האַלדז. טאָמער זאָל איך אים ווייזן פּוטער־קוכן, אַ שטיקל לעקעך, וועט ער שוין דאָס אַלעמאָל וועלן.

איך בין נאָך פריער אַוועק אין דער ביליקער קיך, וואו מקען טרעפן אַ פּאָר היימישע יינגלעך ביים אַרויסגעבן סעסן, — אינער פון זיי וועט זיכער פאַר מיר באַצאָלן די צען העלער פאַרן שיסעלע גריץ מיטן רייפּטל ברויט. נאָר ווייל כהאָב מיך דאָס מאָל צו לאַנג גערייצט מיטן מאָגן, און אַרויס פון שטוב וועז דער חלף איז מיר שוין געלעגן אויפן האַלדז — אַהינגעקומען נאָכן עסן, וועז אַלע זענען זיך שוין צעקראָכן. אַזוי בין איך דערנאָך אַוועק אויפן הויכן מאַרק, וואו כשטיי אונטערן רעגן; דאָ אַרום, אין די אַלטע פאַרצייטיקע הייזער זענען נאָך די יוגנטלעכע ביי די טאַטע־מאַמע אויף קעסט. אפשר וועט וועלכעס פון זיי, כאָטש סגלייבט זיך נישט— אַרויסשטעקן די נאָז? וואַרן, אָנכאַפן סתם אַ ייד ביי דער פּאָלע, אים דערציילן אַז כהאָב נאָך גאָרנישט געהאַט אין מיין מויל — וועט ער מיר געבן צען העלער? און זיך נעמען נאָכפרעגן: ווער ביזטו? וואָס שטייסטו

דאָ אויפן רעגן און גייסט נישט אַהיים? דער טאַטע האָט נישט קיין צען העלער דיר צו געבן? צי די מאַמע? איך שטיי אַזוי אין דער פינצטער, אַן אורח בייַ דער שטאָט קראָקע — ווער קען מיך דאָ? וואָס בין איך דער קראָקעווער רב, וואָס יעדער איינער קען אים? און אַז ער זאָל ברויכן קוקן יענעם אין האַנט אַריין — מזאָל אים געבן, וואָלט אים ווער יאָ געקענט? איך שטיי, דריי זיך און פריי זיך, און זוך דערמיט ווי אָפצונאַרן דעם מאָגן. וואָרן קוים זעץ איך מיך צו, ווייס ער שוין — אַז ער ליגט מיר אָפילו נישט אין דער לינקער פאה; פון דעם גיין און שטיין, איז ער צערודערט; און ווייסט נישט ווי ער האָלט מיט מיר אין דער וועלט? ער מיינט, אַז כגיי דאָ ערגעץ אויף אַ גוט ערטל, וואו כוועל עפּעס קריגן פאַר אים. דאָס נאָכמיטאָגדיקע עסן איז שוין אַזוי גוט ווי אויף יענער וועלט. און צום פאַרנאַכטיקן איז נאָך ווייט, — מברויך ערשט אודאי דאָרט שיילן די קאָרטאָפל; און ביז מוועט זיי וואָשן, צושטעלן צום קאָכן, — סאָן איי אויף מיטוואָך! און אַז סזאָל אָפילו אַרויסקומען אויף פריער, — וועט מע עס אַלץ פאַר פינף נישט אַרויסגעבן. אַז מזאָל קוקן אויף דער מראה פונעם טאָג, וואָלט שוין באַדאַרפט זיין אַ סך שפּעטער ווי סאיז; נאָר דעם זייגער גייט קנאַפּ אָן די מראה זיינע; סאיז טאַקע מער טונקעלער ווי פאַרנאַכט, אָבער עס האָלט נאָך גאָר פון פאַרנט. און אַז די נאַכט האָט זיך צוגערוקט, האָב איך איינגעפאַקט דעם הויכן מאַרק, — וואָס וועל איך מיך לענגער האָלטן מיט אים? כוועל בעסער שטיין בייַ דער קיך, און בייַ איר דאָרט אָפהיטן די נשמה. דאָרט וועט אויך אויף מיר נישט אַרויפרעגענען. די קיך האָט מע טאַקע, כאָטש סעסן איז נאָך נישט געווען גרייט — אויפגעמאַכט, און אויך צוליבן רעגן; אַז יענע וואָס קומען פאַר פינף אַ זייגער, זאָלן נישט ברויכן צו שטיין אויפן רעגן, אין דרויסן. אין דער גרויסער שטוב, וואָס זעט אויס ווי אַ קאַזאַרמע, איז טונקל, און סברענט איין לאָמפּ, נידעריק פונעם באַלקן. איך האָב מיך גלייך אַריינגערוקט העט־וואו, צווישן די געדיכטע טישן מיט בענק, און די וואַרעמקייט האָט מיך אַ דורכגענומען. די הויט אויפן לייב זיך געצויגן פון דער נעצקייט. איך האָב אַריינגעאָטעמט אין זיך דעם ריח פון זויער־קרויט, וואָס האָט זיך ערגעץ געקאָכט, און זיך איינגעטייעט אין זיך; די פיס אונטערן טיש זיך ווי אָפּגעלייגט פאַר זיך, אינגאַנצן באַזונדער, די הענט געמאַכט פאַר זיך אַן אָרט אויפן טיש, און דער קאָפּ, וואָס האָט אַראָפּגעשוווערט ווי אַ שטיין, — האָט נאָר געוואָלט זיך אַראָפּלייגן אויף זיי, וואו סוועט אים זיין וויכער צו ליגן ווי אויפן גאָלן ברעט. סהאָט אים אַלצאינאיינעם געצויגן זיך אויפצוהויבן, און גראָד דעמאָלט

וועז די טיר האָט זיך אויפגעמאַכט, און די יוגנטלעכע האָבן באַדאַרפט קומען, כאַפּן די צען העלער פאַרן שיסעלע גריץ, אָבער די וואַרעמקייט האָט אים אַלץ מער אַראָפּגעבויגן, און ער איז אַזוי געלעגן, ספּנים אַרײַנ־ באַהאַלטן, אַז מהאָט עס נישט מער אַרויסגעזען. און וועז כהאָב מיך געגעבן אַ כאַפּ אויף, אַרויסגעריסן זיך פונעם שלאָף, געזומען אַרומקוקן איבער דער גרויסער האַלאָטע, האָט דער לאָמפּ אַזוי אייגן געברענט אונטערן באַלקן און די לײדיקייט געלעגן ווי פריער איבער אַלע טישן און בענק. דער ריח פונעם זויער־קרויט איז געווען אויסגערונגן, און כהאָב פּאַר אַ רגע געתמיעט: הע? זאָלן שוין אַלע האָבן אָפּגעגעסן און אַוועק, אָדער סאיז נאָך קיינער פון זיי נישט געקומען? האָב איך געזאָלט אַריבערשלאָפן סגאַנצע עסן? ווי אַזוי האָב איך גאָר געקאָנט אײנשלאָפן נאָך אַ גאַנצן טאָג פאַסטן? און נאָך אַזוי, אַז כזאָל נישט הערן דאָס קלאַפּן פון די טעלער, פון די לעפל מיט די מעסערס? אַלץ סביסעלע וואַרעמקייט? דער זויערער ריח פונעם קרויט? ווי אַזוי האָט מע מיך דאָ געקענט פאַרזען? נאָר, ווי האָט מע מיך יאָ געקענט דערזען, אַז כהאָב געהאָט באַגראָבן ספּנים צווישן די העגט? סוועט ווער גיין אַרײַנקוקן אין יענעמס פּנים? וויניק שיכורים לייגן אַראָפּ די קעפּ יעדן פּאַרנאַכט, באַלד נאָכדעם ווי זיי שלינגען־אײַן דעם טעלער גריץ, אָדער נאָך פריער, פון דער וואַרעמער פּאַרע? כהאָב מיך געוואָלט פרעגן ביים אַלטן גוי, אַ כלב, וואָס האָט געקערט — אויב סהאָט זיך נישט עפּעס אָפּגעשטעלט, אַ טראָפּן, אַ לעק, אויפן גרונט פונעם קעסל, נאָר אַזוי ווי איך בין ביי אים געווען אײנער פון די שיכורים, וואָס עסן זיך אָן, כאַפּן אַריין אַ דרימל, און זוכן דערנאָך אויסצונאַרן נאָך אַ שיסעלע גריץ — זיך אָפּגעקערט פון מיר מיט זיין בייז פּנים; נאָר וועז כהאָב מיך אַרויסגעשאַרט פון היינטערן טיש, און אַרויס — עפּעס אין מיר דערשמעקט, סיי אין מיין הולך, אין מיין גאַנץ אויסזען; אַז כבין גראָד נישט קיין פּיאַק, און שטיין געבליבן, ווי חרטה געהאַט, און אויפגעהערט צו קערן מיטן בעזעם: ער האָט דאָס מאָל נישט געטראָפּן ביי מיר.

אָז איך בין אַרויס אין דרויסן, האָט נאָך אַלץ געצויגן דער רעגן. די נאַכט האָט זיך שוין געהאַלטן ביים אַרײַנרוקן. די קרעמער איז, אָפּנים, נמאס געוואָרן צו שטיין מיט פּאַרלייגטע הענט אין זייערע געוועלבער, וועלכער משוגענער הונט וועט זיך אָפּרייסן, און האָבן זיך געזומען אײַנער נאָכן אַנדערן פּאַרמאַכן.

מוועט זיך דאָרפן אָפּטראָגן אַהיים, — סאיז בחינם דאָס אָפּוואַרטן די יוגנטלעכע, סוועט קיינער פון זיי אויף דעם רעגן נישט אַרויס פון שטוב און פונדעסטוועגן געבליבן שטיין.

— כוועל דען קענען צו מאַכן אַן אויג, אַז כּזאָל נישט פּריער עפּעס נעמען אין מויל אַריין?

איך האָב דאָך עפּעס אַ שטאָט, וואו כּבין אַ בעל הבית

עפּעס האָב איך דאָך געהאַט אַ שטאָט, און בין אַ בעל הבית אין איר. אַזוי האָב איך געצויגן דראָטן פון איר קיין לאָדזש, קיין וואַרשע, און וואו כּהאָב אַרייַנגעשטעקט די נאָז, האָט מע מיך, סערשטע געפּרעגט: צי מקען זיך אַ ביסל אַדורכפּאַרן צו מיר אין שטעטל אַריין? אָלע ווילן פּאַרן, אָפּבייטן זייער שטאָט, די מענטשן, די לופט, זיך צערודערן אַביסל, שארפּער אָטעמען. די ערשטע וואָס האָט זיך געגעבן אַ ריס, איז רוזשע,— איר האָבן געשוועזשעט די ברעטלעך פון דער בינע. (אוי, דער טעאַטער יצר־הרע, אַז ער כאָפּט זיך אַריין אין וועמען, איז ביטער מיט אים). אַ שיינע, אַ זיסע, מיט אַ פול מויל זאָפּט ווי אין צייטיקע קאַרשן, מיט גרין־גראָע שעלמישע אויגן — וואו נאָך האָט זיך דאָס אָלץ געקענט צע־פּלאַמען ווי אויף די ברעטער פון דער בינע, אין ליכט, וועג אָלע שלינגען דיך ווי די קאַלטע פּיש, און ווילן זיך דערשטיקן מיט דיר; זי האָט זיך שוין באַווייזן מיט נאָך אַנדערע יינגלעך און צעווארעמטע מיידלעך (יענע יינגלעך מיט מיידלעך) — פאַרן עולם, אין שלום אָשס „גאָט פון נקמה", דוד פּינסקיס „גאַברי און די פּרויען", און זי איז שיכור פונעם עולם, שיכור פונעם שפּילן (אָזאַ יאָר צו מיר; זי האָט געהאַט דעם ריכטיקן שכל) און קומט אַראָפּ מיט פּזשיבישעווסקיס „צוליב גליק". סאיז דאָס בלויע בלוט, סיינגוואַרג לעקט די פּינגער, שלינגט מיט פּולע מיילער. אינגאַנצן פיר מענטשן: מאָשקאָוויטש, פּאַנאָווקע, זיידע (זיידע — דערנאָך איינער פון די ארויסגעבער פון דער „מאַרגנצייטונג" אויף פּיעטריקאָוער 66). און מיט זיי דאָס בלאָנדע בחורל, לאָזאַר קאַהאַן (דאָס מאָל קומט ער צו מיר; כמוז דאָס אָלע מאָל קומען צו אים?); ער דאַרף נישט שפּילן, נאָר זיין דא, וועל איך אים הייסן זיצן אין דער היים? נאָך דערצו וועג רוזשע קומט — ווי נעמט מע עפּעס אַוועק דאָס ווייב פונעם מאַן?

איך מאַך אַן אַ שטיקל מהומה אין שטאָט, קלאָפּ אויף די טאַצן, און דאָס טעאַטער ברעכט זיך; אין יענע יאָרן, אַז סהאָט זיך עפּעס געמאַכט אויף צו הערן און צו זען, — איז מע געבליבן זיצן אין שטוב? נאָכן שפּילן נעמט מע אַרייַנגיסן — מאיז דאָך אַזוי ייַנג, די אויגן פול מיט

הימל, די ליפּן מיט בלוט, יינגלעך מיט מידלעך, אַ רוח אין דער גאַנצער וועלט אַריין — וועט מע זיך גיין צולייגן שלאָפן, און נישט בעסער צע־רעכט מאַכן אַ נאַכט?

וואו בין איך?

דערנאָך, אַז סהאָט וועט געוואָלט קומען, בין איך שוין געווען קליגער. דער שכל איז טאַקע אַ קריכער, אָבער צו מיר איז ער זייער גיך געקומען. איר ווילט שפּילן דעם און יענעם — וואו בין א י ך? כקען נאָך טאַקע נישט אַזוי גוט די מלאכה — מיין שטאָט וועט נעמען פאָר ליב דאָס וואָס כקען. מ י י נ ע יידן — און איך בין דאָך ז יי ע ר! ביי אַ מאַמע איז נאָך אַלץ מער ליב איר ש ו אַ ך קינדעלע, ווי יענעמס אַ געזונט קינד. און אַז רודאָלף זאַסלאָווסקי וויל קומען — לייג איך אים אַריין מיינע אַ דראַמע, „די געפּאַלענע". אַז כדאַרף אים געבן געלט, מעג איך מיר כאָטש אויסביטן וואָס כוויל; וואָס זאָל אים דאָס אַזוי גרינג אָנקומען? זאָל ער אַריינלייגן אַ ביסל קאָפּ, אים אַ קאָפּיטשקע דאַרן דער מוח, ווי דען, קומען אויף אַלעם גרייטן? און ער האָט אים טאַקע געדאַרט אויך (די איי־גענע דראַמע איז אין יאָרן אַרום אַריין אין מיינע געקליבענע דראַמעס, אַן אויסגעוואַשענע, אַן אויסגעצוואָגענע, אונטערן נאָמען „פאַרוועלקטע בלעטער"—(אויך נישט אַזאַ מצאָצע!). זי טראָגט אין זיך מער די פּאַרב, דעם שטייגער (דאָס איז אויך עפּעס, און אויב נישט קיין סך) פון יענעם שיינעם אַמאָל אין פּוילן, יענע מיידלשע טרער, איר בענקען, וואָס האָט נאָר געלויכטן ביי די צוגעצייטלטע אין די הייפן שיינע רבישע טעכטער.

רודאָלף זאַסלאָווסקי

אין יאָרן, יאָרן אַרום פירט ער אויף אין ריגער יידישן מלוכה־טעאַטער מיין דראַמע „אונדזערע יידן"; געדרוקט אין „אינדזל", אין יאָר 1926, ביי מאַני לייב, זישע לאַנדוי, ראובן אייזלאַנד און אַריינגענו־מען אין מיינע דראַמען אונטערן נאָמען: „מויערן". סברויך זיין די צווייטע

דראַמע, ווי מלך ראָוויטש האָט געשריבן, און אויך לעאָ פינקלשטיין — אין יידישן רעפּערטואָר.

אויב סאיז דאָ אין דרערד, כקען מיך נישט געבן קיין ריר, האָט עס זיך דאָרט, און פון זיך אַליין, געריכט. אָזוי ווי סהאָט זיך דאָ אָפּגעדרוקט אין „אינדזל", 1926, ביי זישע לאַנדוי, מאַני לייב און ראובן אייזלאַנד — מיין דראַמע „אונדזערע יידן" אין בוך „מויערן" — איז ער גלייך אויף איר אַרויפגעפאַלן. רודאָלף זאַסלאָווסקי איז נאָך געווען גוט־ברודער מיט מיר פון דער היים, וואו ער איז געקומען צו מיר אין שטעטל שפּילן אין „די געפאַלענע", אין בוך „פּאַרוועלקטע בלעטער". אַ יינגער אָקטיאָר — און ער האָט דעמאָלט אָזוי געקענט שפּילן ווי איך שרייבן. זיך ערשט דערנאָך אויסגעריבן. גלייך ווי ער האָט זי דערטאָפּט — וואָס מיר עלנבויגנס, פּאָדפּאָרע — די דראַמע איז געווען דער בעסטער עלנבויגן; זי האָט זיך פּאַרניגט צו אים ווי אַ יינג פּריצהלע און אַן שום הינטערשיסעלער. די ראָלע קאָפּל־עקיבא האָט אים געגעבן אַ ברען און ער איז גלייך אַריין אין איר, אָדער זי אַרויפגענומען אויף זיך, און זי געשטעלט אין ריגער יידישן מלוכה־טעאַטער.

דאָ האָב איך נישט געקענט אָדורך מיט איר.

ד״ר מוקדוני

צו דער אויפּפירונג פון „די געפאַלענע" האָב איך שוין געוואָלט האָבן וואָרשע. ווער האָט נאָך דאָרטן אָזוי פיל געוואוסט וועגן טעאַטער, ווי דער יינגער ד״ר מוקדוני? ער האָט געוואָלט אַ נייעם הימל, און אויך אַ בלויען — איבער זיין דאָך. זיין הולך איז פּאַר אים געווען צו אַלט, די הלבשה, — אָפּגעקראָכן, דאָס שפּילן — אָפּגעטראָגן, סלשון — צו גראָב און לאַקרעצדיק זיס. ער האָט געזען אַ דראַמע פון אינעווייניק, און געפילט דאָס ויבריךן אירס אין די מענטשן וואָס טראָגן זי אויף זיך. געקענט אַרויסזען דעם בלישטש פון אַ טראָפן גאָלד אין אַ געדיכטער בלאָטע און אין וועלכער דראַמע איז די בלאָטע נישט אַ געדיכטע? איז אים געווען מקנא צו זיין, אַז ער האָט באַדאַרפט זוכן דאָס טראָפּעלע גאָלד? זיין שרייבן האָט געבליצט מיט דער קורצקייט פון די זאַצן, ווי ער וואָלט זיי אָפּגעשניטן איינעם פונעם אַנדערן מיט אַ דין שאַרף מעסערל.

דאָס אַמאָליקע בליצן אין זיין שרייבן האָט אים אויך באַגלייט ווי אַ ברכה פון גאָט אויף די עלטערע יאָרן, און זיין קורצער זאַץ איז ווי פריער געווען שאַרף, שניידיק, ווי דאָס אייביק יינגע פייער אין אים וואָלט זיך אויף אַ האָר נישט אָפּגעלאָשן. דאָס אייגענע אַמאָליקע בליצן, אַמאָליק פייער, אַמאָליקער אויסגעשריי, וואָס איז שפּעטער נאָך מער צעווינדיקט און אויך אַנדערש — נאָך דעם האָרבן שניט, נאָכן אָפּקאָשען פון אַלע יידישע ישובים, וואָס האָבן אויף זייערע כוואָליעס הונדערטער יאָרן געטראָגן זייערע גאונים, זייערע מגידים, רביים, גוטע יידן, און צום סוף — אויך זייערע שרייבער, זייערע דיכטער.

כהאָב אים אַראָפּגעברענגט פון וואָרשע, מיט דעם גאַנצן יוגנטלעכן פייער פון יענע און אויך איצטיקע יאָרן, וועו אויף אונדזערע קעפּ ליגט שוין ווייסער שניי (סליגט שוין אַפילו דאָס אויכעט נישט!), און אויף די ברעמען — פראָסט, מיט אַן אויג פאַר דאָרטן, אפשר וועט ער פאַר מיר אויפמאַכן אַ שטיקל טיר, אַ פענצטער, אַ לופטשיק. דאָ האָב איך נייטיק באַדאַרפט, אַז מזאָל מיך שפּילן? און וועגן דער דראַמע, אויף וואָס כהאָב שוין אַזוי פרי געקרענקט, האָט ער געקוקט ווי אויף אַ יינגל, אַן אָפּגעריסנס, — וואו ער האָט נאָך דערווייל גאָרנישט געהאַט צו זען, און סאיז גאָרנישט געווען צו הערן. און וואָס איז דער חידוש? צו זעכצן יאָר האָט ער שוין געזאָלט זען און אויך הערן?

פאַרדאָס האָב איך שוין דערנאָך געגאָסן פון דעם זכות, וואָס, זייענדיק רעדאַקטאָר פון „לאָדזשער מאָרגנבלאַט" — האָט ער, אויף וויפיל ער האָט נאָר געקענט, — מיך גערן געדרוקט.

„די עבירה"

איך האָב אָפּגעדרוקט „די עבירה", און גלייך ביי איר געקריגן אַ קאָפּע, אַז כהאָב מיך איבערגעקערט. נישט, חלילה, פון עמעצן, וואָס האָט זי אַזוי ריכטיק צענומען, צעשרויפט די ביינער. מהאָט געשוויגן וועגן איר, ווי נאָר אַ פיש קען שווייגן. ערשט זעכצן־זיבעצן יאָר דערנאָך, זייענדיק אין טאָראָנטע וויעטשערע ביי הערש מאיר קירשנבוים, ע"ה, אַ ראַדעמער לאַנדסמאַן, רעדאַקטער פון דער טאָג־צייטונג „שורנאַל"

— האָב איך דערטאָפּט ביי אים עפּעס אַן אויסגאַבע פון נח פּרילוצקי, וואו ער האָט יאָ געשריבן וועגן איר, און זיך אַפּילו געחנדלט צו איר; דעם קאָפּע האָב איך אַרײַנגעכאַפּט ביי זיך אין שטאָט, פון די אייגענע און היימישע יידן וואָס האָבן מיך געוואָלט פּאַר איר פּאַרשטיינען, ביי מיר אויסרײַסן אַלע האָר פונעם קאָפּ.

אַ טאַטע פּאַרגייט זיך צו אַ טאָכטער פּרייטיק צו נאַכטס, אַזאַ שמדניק, ווי איז זיך דאָס עפּעס פּאַרקראָכן צו אים אין קאָפּ אַריין? און נאָך וואָס פּאַר אַ טאַטע? נישט עפּעס אַ כאַם, אַ שכור, אַ ווילדע בריאה, אַ שטיק מטורף (מהאָב צווישן יידן פון אַזוינע צומאָלט נישט געוואוסט). נאָר אַ ייד — בלויז דביקות, זינגנדיק כל מקדש — אין די שאָטנס פון טיקנדיקע פלעמלעך פון די שבת־ליכטלעך, פּרייטיק־צונאַכטסדיק געמיט און נשמה־יתירהדיקער עונג, וועג ביידע ברויכן ווערן איינס, און דאָס, במחשבה... וואָרן יעדער רעיון מוז האָבן פליגל וואָס זאָל אויפהויבן; אַ נישט, ווי קען בכלל זיין אַ רעיון? ביי תשמיש המיטה שטייט סבֿעט אויף דער ערד, און די תאווה איז נישט מיט קיין סך העכער; און אפשר האָט מע מיר אַזוי אַריינגעפּאַטשט אין פּנים, ווייל כהאָב דאָס אויפגעגנייט מיט אַ גראָבער זאַק־נאָדל, און צוליב די גראָבע שטעך? אויב קדושה איז — קדושה; און אויב זי האָט אין איר נישט געקענט גובר זיין די סטרא אחרא — האָב איך דאָך געמעגט מקבל זיין די פּעטש באהבה.

ביי מיר איז „די עבֿירה" די ערשטע שוואָלב. לאַזאַר קאַהאַן האָט זי אָפּגעדרוקט אין לאָדזש, אין יאָר 1912; זיך געמיט, אַז סזאָלן זיך נישט אַריינכאַפּן קיין סך גרייזן. נאָר דער זעצער, וועמען סאיז נישט געווען צום האַרץ די גאַנצע מעשה, וואָס אַן אַלטער ייד האָט שוין נישט וואו זיך צו פּאַרקריכן, נאָר צו אַן אייגענער טאָכטער — האָט זיך ביטער אָפּגערעכנט מיט מיר; מיר אָפּגעטון אַ שטיקל, וואָס מהאָט עס נישט אַנדערש געקענט מבער זיין, ווי מזאָל פּאַרברענען סגאַנצע ביכל. אָנשטאָט לייגן זיך נעבן איר, איז ביי אים געוואָרן: ייבן זיך אויף איר. האָט דער זעצער נישט נאָר געברויכט אַריינכאַפּן פּאַר מיר אַלע פּעטש, נאָר אויך שטיינער אין קאָפּ? וואו האָב איך זיך דערפּאַר געקאָנט אויסרעדן סהאַרץ, און פּאַר וועמען? און סאַ חידוש, אַז מהאָט אויף מיר געטייטלט מיט די פּינגער און געהיטן סביכל מיט טויזנט אויגן — זיי זאָלן דאָס נישט אָנקוקן; נאָר האָבן זיי עס דען נישט אָנגעקוקט? וואָס מער מהאָט געהיטן, מער איז עס געוואָרן געלייענט, און בחדרי־חדרים.

יהושע פערלע

כבין שוין אין לאָדזש אַ גאַנצער קנאַקער, און כהאָב נאָך אַלץ מורא אַרייַנצושטעקן די נאָז קיין וואַרשע. ווי ווערט מע עפּעס אַ שרייבער אָן וואַרשע? אַז איך כאָפּ מיך שוין אַריבער קיין וואַרשע, — ווייס איך נישט וואו אַ פּוס צו שטעלן. סתם גיין איבער די רעדאַקציעס: גוט מאָרגן געלע, — רעטעך טראָג איך! וואָס פּאַר אַ טעם האָט עס? עס פּעלט מיר לאָזאַר קאַהאַנס שטוב, וואו כקען מיך צעלייגן ווי ביים טאַטן אין ווייסגאָרטן. זיך אויסנעמען סטעלערל פון הימל. דאָס איינע אָרט וואו איך קען דערווייל אויפמאַכן אַ טיר, און מלאָזט מיך אַריין, — איז ביי יהושע פּערלע. ער האָט זיך מיט מיר אויך עפּעס אָנגעקערט. ע ר האָט זיך אַרויסגעכאַפּט פון ראָדעם, א י ך — פון קעלק. ביידע שטעט זענען ווי צוויי ברוסטן ביי איין מויד. כאָטש מיר זענען כאָוועלאָפּ, — קען ער מיר קנאַפּ העלפן טראָגן מיינע זאַרגן. ער האָט, מסתמא, זיינע אייגענע, און איך גאַנץ שווערע. נישקשהדיקע. ער האָט זיך געמומען פ ר י ע ר פּיקן פונעם איי, און סגייט ביי אים אויך נישט גרינג צו, ס ט ר אָ ג ן איז שווער, און ס ה אָ ב ן — נאָך שווערער. ביי אים אין שטוב קומען זיך צונויף יינגע בחורימלעך, וואָס חלומען צו ווערן שרייבער און דרוקן זיך נאָך דערווייל ווייניק — אָבער אין די טעג וואָס זענען ביי מיר צופעליקע, אַרייַנגעכאַפּטע — טרעף איך נישט אויף זיי אַרויף; די צרה — וואָס כהענג דאָ אין לופטן. און נאָך גיכער ווי כקום, גיב אַ שמעק, אַ לעק— מאָך איך צוריק פּליטה. און ווי קען איך אין דעם איינעם טאָג עפּעס אָנכאַפּן? פונקט וועז איך בין ד אָ זענען זיי נ י ש ט אָ און פאַרקערט אויך. וואו צו גיין האָב איך נישט, זיך באַזעצן אין אַ האָטעל — אויף וואָס אַרויף? און ווי קען איך דאָס? דער סקלאָד שניט סחורה וועט מיך לאָזן? קיין לאָדזש אַז כקום — האָב איך צוויי שליחותן אויף אַ מאָל: קויפן שניט אין די גרויסע הייזער, און לייענען מעשות אין אַ שיין שטיל וואָרעם הויז, ביי קאַהאַנען. דאָס איז מיין רו און אומרו. איך האָב שוין אויך אַ שטיקל ידיעה אין דער געגנט גאַס. די „פּיעטריקאָווער" פון וואַרשע. אָבער נאָר אויף אַזוי פיל ווי אַ שיקסע ביים רב וואָס ווייסט צו פסקענען שאלות. עס שטעקט דאָרט אויך צווישן די הורטאָוונע מאַנופאַקטור־געשעפטן אַ טייערער ייד, וואָס קויפט און פאַרקויפט שניט און שרייבט: יהודה לייב וואָלמאַן. ביי אים גייט עס שוין מיטן קנאַק, משפּילט זיינע אויגן: כקום אויף געגנט וואו כקוק אויף סחורה — שמייכלען זיינע אויגן: כטאַנץ אויך אויף צוויי חתונות. ווי דען? דו ביזט נאָך אַ צוציק.

דערנאָך, אַז כהאָב אָנגעהויבן אַרייַנצונעמען וואָרשע אין מיינע הענט, — האָט בייַ יהושע פּערלע אין די אויגן עפּעס געקוואָלן. די הנאה זיך צעגאָסן אויף זיין קיילעכיק פּנים: „אַז דו האָסט דיך געקענט אַרויספּאַפּן אויפן וואָגן — פּאָר! לאָז נישט אַרויס די לייצן פון די הענט!" פּאָרט בייַ אים אויפגעמאַכט די טיר, אַז כהאָב נאָך אַרומגעשמעקט ווי אַ יינג העזל אַ בלעטל קרויט. אַרויף אויף אַ לאַכעדיק פּנים, מונטערע אויגן, — וועג מהאָט מיר געלייגט שווערע שטיינער אויפן האַרץ. בלויז די איינע שטוב בייַ אים, און ער וואָס האָט זיך וואַרעם אָפּגערופן צו מיר — וועג וואָרשע איז פּאָר מיר געווען אַ מדבר.

שרהלע, זיין ווייב

דאָס יינגע ווייבל זיינס האָט אויך פּאָר מיר געהאַט אַ פּריילעך־קייט אין פּנים. נישט קיין באַזונדערע, ווי רוזשע, נאָר אויף אַזוי פיל ווי זי זעט מיך אין איר שטוב. אויפן קוק, ווי עפּעס אַ סוד וואָס איז אייַנגעבוירן איז איר און ברויך זיך שפּאַרן פון ערגעץ וואו. סאיז קיין גרונט נישטאָ; אַן אויפגערוימט ווייבל, נישט צו הויך, היימיש, יידיש, שטוביק; אירע וועגט, אירע צאַצקעס, אירע לאַלקעס, צו וואָס זי איז צוגעבונדן בלב ובנפש און פּיעשטשעט אַלץ ווי לעבעדיקע זאַכן, וואָס זאָלן האָבן אין זיך אַן אָטעם. און סאיז דעריבער ביי אַלע אַ רעטענישׂ, און משטייט מיט אָפענע אויגן, פּאַרגאָפּטע — מיט אַזוינע לאַכנדיקע אויגן הענגט מע זיך אויף? סאיז דאָך עפּעס מיט אַלעם ווי אַ סתירה אין איר. אַ מאָל איז עס אַ בייזקייט, עפּעס ביטערס, וואָס מקען נישט אַראָפּנעמען; אַ ריס אין קאָפּ; אַן עסק וואָס וואָרפט מיט איינמאָל אַראָפּ פּונעם העכסטן שטאָק, וואָס אַזוינס האָט געקאָנט געשען צו איר, וואָס זי האָט זיך געמוזט אויפהענגען?

מיט אַזוינע לאַכנדיקע אויגן הענגט מע זיך אויף?

בעל מחשבות

שטיין און קוקן אין הימל אַריין, וועג אָפּילו נישט מיט קיין פּאַרלייגטע הענט, — איז אויך נישט פּאַר מיר געדאַכט. ממוז קריכן. און

אויף וויפיל כהאָב געקאָנט האָב איך מיך געשטופט. פון אַלע בלעטער אין וואַרשע, האָב איך מיר געשאַרפט די ציין אויפן „פריינד". דאָ אין אים אַז כוועל אַריין, איז תורה וגדולה במקום אחד. און אידער כהאָב מיך אַוועק־ געלאָזט אַהין, פריער אָפּגעזאָגט אַ פּאָר קאָפּיטלעך תהילים. און סהאָט מיר געשניטן אין די אויגן, ווי כזאָל האָבן באַגאַנבעט אַ באַנק. און וויל כהאָב מיר אַזוי שווער אַפּירגענומען, איז דאָס זייער גרינג צוגעגאַנגען, ווי מזאָל אַרויסנעמען אַ האָר פון דער מילך. דער טיוול איז נישט אַזוי שרעקלעך ווי ממאָלט אים.

גייענדיק איבער די לוידיקע שטובן מיט שרייב־טישן, וואו סאיז קיינער נישט געזעסן, בין איך אַריין אין אָפּענער טיר, וואו פון אַנט־ קעגנאיבער מיר האָט יאָ עמעצער אויפגעהויבן דעם קאָפּ פון איבער אַ שרייב־טיש. ווער בין איך און מיט וועמען וויל איך רעדן? בעל מחשבות. דאָס פּנים זיינס האָט נערוועז געצוקט, (ער האָט געליטן פון אַזאַ קרענק), און קוקנדיק אויף מיר, אויף מיין פאַרלוירנקייט און אין דעם וואָס סלשון איז ביי מיר אָפּגענומען, דערקענט ז י י ן מענטש. און זיך געפרעגט: אַ כתב־יד? אַלץ הייסט אַ כתב־יד? אַ גאַנצע חלה. מקען שניידן פון איר מוצאס. קודם מיך געהייסן צוזעצן און דערנאָך געגומען די פּאָר הונ־ דערט פאַרשריבענע בלעטער אויף דער האַנט, ווי געוואָלט פילן די וואָג: אַרייגעקוקט אין די ערשטע זייטלעך און געזען, אַז סאיז געשריבן בעל מלאכה (אַ ביסל האָט שוין קאַהאַן אין מיר אַרייגעאַרבעט), גע־ הויבן די אַקסלען: וואָס קאָן איך טון מיט דעם? כוועל מיך אַרייגלאָזן אין שטיקער? אָפּילו סזאָל גוט זיין? (סאיז נישט געווען גוט!). ווער האָט כוח דאָס איבערצולייענען? עפּעס אַ נאַוועלע זאָלט איר האָבן, אַ קליינע זאַך... איך האָב גראָד מיט זיך געהאַט „אויפן וואָקזאָל", און אין אַ וואָך אַרום דאָס אָפּגעדרוקט.

דער חלום — פּרץ

דער חלום פון יידישן פּוילן איז — פּרץ. אין די טונקעלע אַלייען, וואו סשטייגן פּוילישע טאָפּאָלן, און סגייט אַ בחור מיט אַ מיידל, איז דער ציטער אויף זייערע ליפּן — פּרץ.

— מאַמע, מאַמע: פּאַרוואָס גילדט דער דאָך אויף זייער קלויסטער,

און אויף דער שול איז ער אַזוי גרעסט? — פרעגט ביי אים אַ יינגל, אַ קרעמפס, וואָס ברענט פון היץ.

ביי אַ גרויס בחורל איז שוין די שול אויך אַ באַגילדטע, — ווען אַפילו די זון האָט איר נישט באַשאָטן מיט גאָלד. און צו שקיעה — מיט גרין און פיאָלעט, אַמאַראַנט; ביים יינגן בחורל איז זי פריער פאַר אַלעם אַ מקום קדוש, וואו מקומט מתפלל זיין. און ווען אַפילו איר קאָפּ איז גרעסט — רוישן אַלצאיינס אין איר די תפילות ווי טשאָטעס פייגל, און זיי גייען אַן שום עיכוב אין די הימלען. מעג זי זיין צוגויפגעקלעפּט פון אַ פּאָר ברעטער — איז זי אַלץ איינס הייליק, און פול מיט יראה. און אַז מדּרך איר פּאַרבייגיין צו חצות, ברויך מע זיך אַרומגאַרטלען און אויך אַריינשטעקן די גראָבע פינגער אין צווישן — די מתים זאָלן ניט אויפרופן צו קריאת התורה. וואו לייענען זיי איצט די תורה, וואָס גאָט האָט געגעבן אויפן באַרג סיני, אַז פון די שולן איז קיין שטיין אויף אַ שטיין נישט געבליבן? פאַרוואָס האָט ער געלאָזט חרוב מאַכן זייערע שולן? זיי אַזוי פאַרוויסטן? עס שטייט זייער תיפלה, אָבער ווי הויך זי זאָל נישט זיין, און וויפיל זון נישט האָבן אויפן קאָפּ, — איז שקץ תשקצנו. אויב אירע מתפללים האָבן דאָס געקענט טון, — צו וואָס שטייט זי, און וועלן נישט באַגראָבן פאַר חרפה? וואָס פאַר אַ מקום קדוש קען זי זיין? נאָכדעם ווי זיי זענען געגאַנגען אין איר אַ פּאָר הונדערט יאָר — האָבן זיי אומגעברענגט די יידן; און אַז זיי וועלן נאָך גיין אין איר אַ פּאָר הונדערט יאָר — זיך אַליין אויפעסן איינס סאַנדערע לעבעדיקערהייט. און אפשר באַגיסט זי זיך מיט טרערן ביי נאַכט, אויפן ביטערן גורל פון איר געקעפּטן שכן? אַזוי פיל הונדערטער יאָרן אַ געסל איבער אַ געסל, און קיין חרפות און בושות פון איר נישט געהאַט. אַ סך מאָל נאָך עפּעס געגאַשט... ווייסט פּרץ, אַז ביי אים אין קאָנסקע־וואָליע קומט איצט קיין ייד נישט מער צו קבר ישראל? און אין וועלכן שטעטל — יאָ? און סוואָקסן נישט מער אויף די ביימער אין סאָד יוחנן מלמדס מעשהלעך? און אַז זיין אוהל, דער אוהל פּרץ, איז ווי פאַרטראָגן געוואָרן אין אַ מדבר, וואו סזענען נישטאָ מער קיין יידן? מהאָט פון זיי אויסגעלייקט גאַנץ פּוילן. און סהאָט כמעט נישט קיינער מער צו קומען אין אים, אין זייערע יאָרצייטן? די „גאָלדענע קייט" זיינע איז איבערגעריסן געוואָרן אויף אייביק. די שטעט זענען טויט און די בית עולמס לעבן. נאָר אויף ווי לאַנג? אַז סקומט נישט צו מער קיין טויטע, מוזן זיי דאָך אָפּשטאַרבן. אויך נישט אַלע האָבן געגאָסן פון דעם חסד. אַז די שכנים זענען געקומען צום גרייטן, זיך באַזעצט אין די יידישע הייזער, האָבן זיי זיך געשראָקן

פֿאַרן בית עולם, די טויטע יידן זאָלן נישט קומען זיי וועלכן (די לעבעדיקע קאָנען דאָך נישט קומען). און זיי נישט געוואָלט האָבן ביי זיך צוקאָפּנס אָדער צופוסנס, און זיי געזען מבער צו זיין. אַז זיי האָבן זיך געקענט אַווי גרינג ספראַווען מיט די לעבעדיקע, — מכל שכן מיט די טויטע.

איך גיי אויך צו פֿרצן

שוין נישט זייענדיק מער קיין פֿשוט בחורל, נאָר וואָס האָט זיך שוין געדרוקט, האָב איך נישט געוואָלט חלומען דעם חלום פֿרץ, ווי זיי אַלע, — אין אַ זומער־טאָג, פֿאַרנאַכט, הינטער אַ בוים, אין אַ גאָרטן, נאָר אין מיטן העלן טאָג, און אויג אויף אויג. ווי אַזוי ווערט מע עפּעס אַ שרייבער, אַז פֿרץ זאָל נישט צולייגן, אויב נישט קיין האָבן — איז כאָטש אַ פּינגער? און כקום צו אים, שוין נאָך צעגליאָנע איינס (כבין געווען צו יונג פֿאַר צעגליאָנע איינס) — אויף דער רייכער יערוזאָלימסקע אַליי, און נישט איין מאָל, אַז כקלינג אָן נעמט ער מיך אַריין מיט אַ בייז פּנים, און מיט געמאַכטע שמייכלדיקע אויגן. וויגט זיך איבערן שוועכן שרייבטיש, אינעם ראָג פון דער גרויסער שטוב, ווי אַ מלך. עפּעס אַ געמאָלעכץ קוקט צו אים אַראָפּ פון דער וואַנט. פֿאַרשריבענע בייגעלעך פֿאַפּיר. ער איז פֿאַרקאָכט אין אַ זשורנאַל, ברויך עטלעכע טויזנטער. ער וויס נישט אויף וויפּיל מיין קעשענע טראָגט אויס, — נאָר אַז כשטעק אַריין די נאָז אויף דער געגשע גאָס, אין די סקלאַדעס פון שניט־סחורה, קען מע שוין דאָס נעמען אין מויל אַריין. די געגשע גאָס איז נישט קאָבצאַנסק. ער לייענט וואָס איך רוק אים אַריין, אָבער מער מיט אַן אויג פֿאַר דער געגשע גאָס; זוכט פֿאַר מיר אויס אַ זכות פון אונטער דרערד, צוליב דער געגשע גאָס; כהאָב אויך, אַחוץ איר — אַ גוט אויג ביי אים צוליב מיין לונג־און־לעבערדיקייט, צוליב דעם שקאָצישן, און וואָס כנעם אַלץ גרינג אויף דער נשמה. און דאָס לאָזט אים, מסתמא, אויך נישט — מיך אַריבערלייגן, און אָפּשמייסן. מברויך דאָך דערצו האָבן אַ האַרץ פון אַ טאָטער. ער זאָגט מיר נישט צו גאָר, און זאָגט מיר אויך נישט אָפּ סלעבן. אויף פּויליש: ניע זשימנאָ אי ניע טשעפּלאָ. און ביי יידן הייסט עס: סהאָט נישט קיין יידישן טעם. אָדער נאָך בעסער: ניע פּאַכניע אי ניע שמערדזשי, אויף יידיש קען מע עס גאָרנישט נעמען אין מויל אַריין. געבנדיק אים צו לייענען אַ מעשה: „דער קורצער פרייטיק" (אַריינגענומען

אין אייגעם פון מיינע ביכער אין יאָר 1926), איז זי אָנגעשריבן אַזוי, אַז סזאָל זיך אַליין לייענען, פּערלדיק. און כווייס נישט פּאַרוואָס — מיט רויטער טינט. אַז ער גיט אַ קוק — סאיז רויט, גיבן זיינע גראָבע וואָנסעס ביי אים שווער אַ ריר, און אַ לאַך־אונטער גראָב אין האַלדז אַריין; פון וועלכער בתולה איז דאָס? (זיינע ווערטער), אַז כבין אַודאי געוואָרן רויט אויף איבער אַ האַלב פּנים. אַרויסגייענדיק דערנאָך פונעם הויז, גיט ער אַ דריק דאָס קנעפּל, און רופט דערמיט אַרויף די ווינדע צו זיך (עס איז געווען פון די ערשטע נייע און גרויסע הייזער, וואו מהאָט געקענט פּאָרן אַרויף און אַראָפּ, און מער נישט גיין אויף שטיגן), און אַז זי קומט נישט אַזוי גיך אַרויף, שטעקט ער אַריין דעם קאָפּ אינעם פּיצל פּענצטערל פון דער טיר, וואָס האָט נאָך נישט קיין שייבל, זען אויף וועלכן שטאָק זי איז? און איך גיב אים אַ כאַפּ: הע? וואָס איז דאָס? ער אַליין האָט מיר ערשט געזאָגט פון אַ בחורל, ביי וועלכן סהאָט ערגעץ אָפּגעריסן דעם קאָפּ. און ער מאַכט די זעלביקע חכמה? ער וויל פּטרן דעם קאָפּ? פּרצעס קאָפּ? אויף וועלכן אַ האַלבע יידישע וועלט מיט בחורים און מיידלעך האַלט זיך? מקומט אַראָפּ אין גאַס, וויל ער — כזאָל מיט אים מיטגיין. וועל איך מיך אָפּזאָגן? מגייט, כווייס אַפּילו נישט וואו, אויף גאַסן, וואו הייזער דרייען זיך ווי אויף אַ קאַראָזעליע, און אויף איר — יידן, ווייבער; סדרייט זיך אַלץ אינאיינעם אַריין, אַ טייערע קאַראָזעליע! סשפּילן אירס איז מיר נאָך נישט אַרויס פונעם קאָפּ. כהער עס נאָך איצט אַלע אויף דער נאַכט, אַז כלייג מיך אַריין אין בעט, כפאַרדריי די עלעקטריע, און סווערט פינצטער אין שטוב. מיט אַ מאָל בלייבט ער שטיין. סאיז פּאַר דער גמינע. אין אַלע פענצטער איז ליכטיק. וואָס גייט ער אין איר אויף דער נאַכט? אפשר אַן אסיפה? די דאָזאָרעס קומען זיך צונויף? און אַזוי ווי ער הייבט־אויף די אויגן, גיט אַ קוק אַרויף, לאָזט ער זיי צוריק אַראָפּ:

— סגהינום ברענט שוין.

זיינע ווערטער.

כהייב זיך אָן אויסצופּיקן

פּאַר קראָקע טויג איך און פּאַר לאָדזש — נישט. כרעד שוין נישט פון וואַרשע. דאָרט בין איך גאָר אין דרערד מיט די ביינער.

און אפשר ווייל סאיז אין קראקע נישט געווען קיינער וואס זאל קענען געדיכט פארשרייבן א שטיק פאפיר? כבין דארט געווען איין זכר אין מאסקווע? און דא, אזוי פיל קיין עין הרע, שרייבער... דא קומט מיר אן עפעס אפצודרוקן מיטן טויט. לאזאר קאהאן קען זיך נאר אדורכדריי־ען מיט מיינער א זאך וועז ישעיה אוגער ווערט קראנק אדער פארט זיך אפרוען, און ער כאפט זיך ארויף איפן בענקל. און אזוי ווי אלע מאנטיק און דאנערשטיק קען מע נישט פארן זיך אפרוען, ברויך ער ווערן קראנק. און ווי האט מע עפעס א הארץ, צוליב א סקיצע, צו בעטן — יענער זאל זיך ארייגלייגן אין בעט? האט ער מיך טאקע אפגעדרוקט איין מאל אין א שמיטה. נאר ווי אזוי האב איך פארט געבראכן סאייז? דאס טעאטער האט עס געבראכן. סאיז געקומען פון איבן ארופ. וועז מהאט נאך אין א צייטונג אויף מיר זיך נישט געוואלט אומקוקן; עפעס א יינגגל־טשינע פלאנטערט זיך אונטער די פיס — האב איך שוין אין טעאטער געהאט אויפגעהויבן דעם קאפ (אזוי אויך אפילו דערנאך — אין ניו־יארק). וואס מיינט אפצודרוקן א מעשהלע קענן אוועקשטעלן א דראמע אין א טעאטער? נישט ווי א פליג, נאר ווי א מילב קענן א העלפאנט. און סאיז מיר גרינגער אנגעקומען צו כאפן דעם העלפאנט ווי די מילב.

די מעשה און די דראמע פארן זיך ביי מיר פון תמיד — אינאיינעם; שרייבן א דראמע קומט מיר נאך אלץ גרינגער אן ווי א מעשה. אז כשרייב א מעשה, פארקריך איך זיך א סך מאל אין דער דראמע, און ביי דער דראמע — אין דער מעשה, סמישט זיך אויס.

למשל:

— וואס מאכט א יד? — פרעגט זיינווול.

ענטפערט זיינווול (געמיטלעך):

— וואס זאל מע מאכן?

ווי אין א דראמע*)

סא מחלה אזוינע פון וועלכער כוועל מיך שוין מער נישט אויסהיילן. אז כהאב מיך נישט אויסגעלערנט אויף די יינגע יארן, אויף די עלטערע אוודאי נישט. פארפאלן, א פארמישטע קראם. און מוועט עס נישט צענע־מען. סאיז ווי איינס אינעם אנדערן און סברויך ארויס איינס פונעם אנ־דערן. נאר צי סוועט זיין באזונדער? די מעשה פאר זיך און די דראמע פאר זיך? סקען זיין: פון דרויסן, אויפן פנים, און נישט אינעווייניק. אז

*) ארויסגענומען פון מיין מעשה „אין שאפ", געדרוקט אין „צוקונפט".

מלייענט ביי מיר אַ מעשה, זענען אַפילו די מענטשן אָנגעצויגן ווי אין אַ דראַמע, און אין אַ דראַמע — פאַרשפּילן זיי זיך ווי אין אַ מעשה. ווער ווייסט וואו איינס אי ז און סאַנדערע איז נ י ש ט?

יוליוס אַדלער

לאָדוש האָט אין יידישע צייטונג, און צוויי יידישע טעאַטערס. וואו נעמט מע זיי איצט? כוואָלט זיי אַלע דריי אַרומגענומען און צוגע־דריקט צו זיך ווי אַ זיידע זיינע שיינע געראַטענע און אַפילו נישט גע־ראַטענע אייניקלעך, — כלאָ אייך מער נישט אַוועק פון זיך, קינדער! כוויל שטאַרבן אין אייערע הענט! איינער זאַנדבערגס, אויף קאָנסטאַנ־טינער נומער זעכצן, און יוליוס אַדלער מיט הערמאַן שעראַצקי, וואָס האָבן זיך אָפגעריסן פון אים, און געמאַכט שבת פאַר זיך אין „סקאַלאַ", אויף דער זאַוואַדסקע גאַס. אַז כהאָב מיך צוגעשטופט צו זאַנדבערגן (נישט אַזוי גרינג), און ער האָט מיך אָנגעקוקט — מיך גלייך אָפגעשיקט צו זיינעם אַ מענטש, איסר בעזמאַן, אַ נידעריקער, אַ גראָבלעכער, וואָס זיצט פון פאָרנט אין דער קאַסע און פאַרקויפט די בילעטן. יענער גיט אַ קוק: סאיז געשריבן און געפּינטלט, און מענטשן רעדן ווי מענטשן — פאַרבעט ער מיך צו זיך אין לאָך אַריין, כזאָל מיט אים דאָרט זיצן, און פאַר אים לייענען. וועך וווייסט וואָס עס שטעקט אין דעם יינגלטשינע? נאָר אַז כזע פון דעם גאַנצן לייענען, כאָטש ער גיט מיר אָפּ פאַר דעם סבעסטע אָרט, די קאַסע פונעם טעאַטער (וואָס קאָן זיין בעסער?) — סאיז אַן איי אויף מיטוואָך! שטעק איך אַריין די נאָז אויף זאַוואַדסקע גאַס, אין „סקאַלאַ". אַ גרויס טעאַטער. און אַדלער אַליין — אַן אַקטיאָר מיט באַק־ציין. אַז כהאָב מיך צוגעשאַרט צו אים מיט די צוויי טעוות־לעך און די פאַרשריבענע בלעטלעך — האָט ער מיך אָפגעמאָסטן מיט די צוויי גאַלעס: איר וווייסט וואָס פאַר אַ פאַבריק ביי מיר איז? פאָנאַנסקיס פאַבריק — נאָר אַן דעם קוימען! קום איך צו אים מיט דעם פאַרשריבע־נעם קייעט. וואָס קען ער מאַכן פון אים, אַ געבראָטנס? דעם גאַנצן שבת און זונטיק הילכט מע ביי אים מיט פויקן און טאַצן. אַמעריקאַנער שטי־קער האָבן זיך אַריינגעגעסן מיט ציין און נעגל, עפּעס ווי אַ וואַמפּיר אין לייב פון אַ יינג מיידל, און זייגן פון דעם אויס סבלוט. „געלט, ליבע און שאַנדע". „די וווייסע שקלאַפן", „געבראָכענע הערצער", און די איבער־

געזעצטע, וועך ווייסט פון וואָס: פון דייטש, צי פון טערקיש, און ווי אַזוי? איינע איז געפעפערט און געזאַלצן, די אַנדערע — געווירצט מיט נעגעלעך. סשמעקט דאָ מיט אַלעם וואָס יידן באַלעקן זיך אַזוי, — מיט געזייערט קרויט, זויערע אוגערקעס (אין אַמעריקע: בייגל מיט לאַקס, און אויך געזאַלצנס), און דאָ קום איך צו אים מיט חלומות! אַ קלאַנג, מזאָל ביי מיר הערן דעם קלאַנג פון אַ גאָלדענער מטבע אויף אַ זילבערן טעצל. אַ וואָרט, און—אַ שטיקל אָטעם. אַ הייב מיט דער האַנט. אַ דריי מיטן קאָפ און פאַרגלייזטע אויגן. קאָן איך מיך צוגלייכן מיט מיין אָרעמער סחורה צו יענער וואָס אַמעריקע ליפערט? פונדעסטוועגן, אַז כבין דערנאָך געקומען אין טעאַטער, זיך געשטעלט ביי דער טיר און תפילה געטון ער זאָל מיך נישט זען, האָט דער גרויסער אַקטיאָר יוליוס אַדלער, ביי וועלכן דאָס אַקטיאָרישע בלוט האָט געקענט שלאָגן פאָר אַ כפרה סגאַנצע טעאַטער מיט אירע פינצטערע אינסטינקטן, מיט וועלכע מקיצלט משהן אין די פּיאַטעס — אַז סזאָל שטיין אויף די פיס; און מזאָל האָבן פאַרוואָס צו שפילן אין קאָרטן, טראָגן גרויסע בריליאַנטן אויף די פינגער — וועך ער האָט דערשמעקט מיט זיין שאַרפן חוש ערגעץ אין די שורות אַן ערלעכע סצענע, אַ ריכטיקן אויסגעשריי, אַ קרעכץ, מיך גלייך געכאַפט אין וויגקעלע, וואו כהאָב מיך פאַררוקט ער זאָל מיך נישט זען, און זיך צעפלאַקערט מיט זיין גאַנצן אַרטיסטישן ברען און פייער:

— כווייס נישט ווי אַלט איר זענט און מיט וועמען איך גיי צום טיש, נאָר אויב דאָס איז אייער ערשטע דראַמע וואָס איר האָט מיר געגעבן, האָט עס אָנגעשריבן אַ דראַמאַטורג. און כוועל זי אויפפירן ביי מיר אין טעאַטער.

זלמן זילבערצווייג

די שרייבער איז די גאַנצע זאַך נישט באַקומען: הע? ער גייט שטעלן אַ דראַמע פון דעם יינגל, וואָס דרייט זיך דאָ אַריין און אַרויס; לאָזאָר קאַהאַן האַלט זיך מיט אים, און מוויל זיינע אַ סקיצע נישט אַנקוקן? וועך איז ער? גאָרנישט קיין היגער? פון וואָס פאָר אַ מדינה קומט ער? פון מלך אביונס גיטער? קאָרג דראַמען ביי די היגע שרייבער? גייט ער זיי אַלע אַזוי פאַרשעמען? זוכן סחורה ביי אַ קליין שטעטלדיקן בחור? ער קען בעסער די תורה?

און סוואלט זיך אוודאי אויסגעלאזט א בוידעם. נאך דערצו, אז כמוז צוריקפארן אין שטעטל ארײן. וועלן דא, מסתמא, אלע פינצטערע כחות ארויס פון די לעכער, און נעמען ארומארבעטן, זיך שטעלן אויף די קעפ, זיי וועלן צולאזן צו אזא נבלה? א סך קטיגורס זיך אנזעצן אויף דעם משוגע געווארענעם אדלער. מילא, וואס ער זאגט. מסתמא צופיל אויס־ געטרונקען, איבערגעכאפט די מאס. פון זאגן ביז... ביז... איז, העט־ מעט! און זיך לייגן אין דער לענג און אין דער ברייט, — סזאל נישט קומען דערצו... און סוואלט אוודאי נישט געקומען, וועט סזאל זיך נישט אונטערקוקן ביי אים פון דער רעכטער האנט: א ייגג בחורל, א העלער, א דינער, — וואס האט זיך געדרייט און געפרייט אין „לאדזשער טאגע־ בלאט", און געווען א גאנצער כל ולך ביי אדלערן. זיינער א בעל יועץ, איש נאמן, זלמן זילבערצווייג.

סאיז נישט צו פארשטיין: ווי אזא אדלער, וואס האט געפירט אזא מלוכה, — האט ארויפגעקוקט צו אזא ייגגל? אלץ צוליב די דראבנע אותיעלעך? אדער, ווייל אין די גרויסע אקטיאורישע הערצער, ווי אין אלע אויבער־ און אונטערוועלטישע מענטשן, — איז דא עפעס אן אינע־ ווייניקסטער ציטער פאר די דראבנע בחורימלעך, מיט זייערע קורצע ראיהס, צו די שמויגערס, שמיגעגעס, פארחלומטע שלאמויזן, וואס גייען מיטן אפענעם קראק — ווי צו אנדערע און מאדנע ברואים?

זלמן, וואס ער האט שוין דענצמאל, זייענדיק נאך א ייגגל מיט א וויך צעדרייט קאפעלושל, — פאר אים איבערגעזעצט דראמען, און פון אלע שבעים לשונות (ווי אזוי, איז שוין אן אנדערע זאך) איז געווען בראשו ורובו אייגעטונקען אין טעאטער — נישט אנדערש, ווי ער וואלט זיך אנגענומען דערמיט אין דער מוטערס בויך נאך איידער ער איז געבוירן געווארן. אנישט, ווי וואלט ער דאס אויף זיינע יארן שוין געקענט? זיך דאס מיטגעברענגט פון דארטן, פון וואו ער איז געקומען, און בלויז דא עס געברויכט אויספאקן? זלמן, וואס האט דערנאך, פאר דער אייביקייט וועגן — באדארפט קוקן דער גאנצער וועלט אקטיארן אין די ציין ארײן, פאר זיין „לעקסיקאן" — זייער געדעכטעניש זאל איבערבלייבן; זלמן, וואס האט נישט וויניקער פילייכט געהאט אויסצושטיין פאר מיר — ערגעץ אנדערש, און אויך דורך אייגענע מענטשן, — ער האט זיך כאטש געקילט דערמיט וואס ער קען זיך אפנעמען זיין עוולה דורך מיר; ער, דער גרויסער צעלייגער, האט זיך אנגעגורט בחרבי ובקשתי, אנגעשטייפט זיינע מוסקולן, און געשטאנען ביי אדלערן פון פארנט מיט א ביקס אויפן אקסל, צוויי שארפיקן מעסער אין לעדערנעם פאסעק, פארשטופט דעם

גאַנצן שטערן אונטערן זעלנערישן היטל, און בלויז געלאָזט אין דרויסן די גזלנישע אויגן — ווער סוועט דאָ צוגיין עפעס קאָליע מאַכן, איז זייער טויט אויפן אָרט! ער האָט מיך פאַרשטעלט מיט — זיך, און נאָך פון אויבן ביז אַרונטער, אַזוי הויך און אַזוי לאַנג ווי ער איז; מיט מער האָט ער שוין נישט געקענט. פאַר יעדן שלעכטן וואָרט געהאָט צוויי גוטע. אַז מהאָט מיך אַוועקגעמאַכט: סוועט קיינמאָל נישט זיין גאָר פון אים — האָט ער געדרונגען פאַרקערט. אפּכא מסתברא: אויב כהאָב שוין דאָס געקאָנט אָנשרייבן אויף די יאָרן, וועט כבין נאָך אַ שניעק — וועט ער שפּעטער געבן אַ פלי צו די וואָלקן, און אפשר אויך אים מיטנעמען? און וועלכער אַקטיאָר וויל דאָס נישט פליען צו די וואָלקן?

און אַז כגיב אים איצטער אַ כאַפּ אין דרויסן, פאַר דער טיר, — אין מיטן לויפן (ער גייט נישט נאָר — לויפט; ווי סוואָלט אים געיאָגט); אַז כגיב אים אַ כאַפּ־אָן אין דרויסן: זלמן ווי לאַנג וועסטו נאָך אַזוי לויפן? מאיז שוין באַלד אויסגעלאָפן. נישט געבליבן מער גאָר. גיי פאַמעלעך — וועסטו האָבן מער. דער טראָטואָר זיין לענגער. גרעסער דער טאָג. אַזוי פאַרציט זיך אַ שמייכעלע אויף זיין פנים — ווי ער זאָל עס אַלעמאָל מיטטראָגן מיט זיך אין אָרבל — און קוקט אויף מיר, ווי ער וואָלט אַריבערגעקוקט מיט דרייסיק־פערציק יאָר צוריק, הינטער די פּלייצעס, און די אויגן לייכטן אים: כהאָב זיכער נישט קיין חרטה, וואָס כהאָב דיר געגעבן אַ שטופּ. כהאָב מיך נישט אָפּגענאָרט. כהאָב שוין דעמאָלט דער־שמעקט, אַז די אַרבעט וועט נישט זיין אַרויסגעוואָרפן. אַז סוואָלט געווען אַ טעאַטער, — וואָלסטו דיך צעליגט אין דער לענג און אין דער ברייט פון אים; און אויב נישט — וויסט מע אַזוי אויך אַז דו קאָנסט די מלאכה. כהאָב מיך גאָרנישט צו שעמען מיט דיר.

„אויפן ברעג ווייסל"

זיך אויסגעפּיאָקעווט ווי אַ חתן־בחור: אין נייע לאַקירטע שיך, אַן אָנצוג — פריש פון דער נאָדל, און נאָך האָבנדיק אויפן פּנים די גלאַטקייט פונעם ראָזיר־מעסער — אַוועק צו דער פּרעמיערע, קיין לאָדוש. און אויב לאָדוש, מיינט — צו לאָזאָר קאַהאַן. די קאָנאָפּע איז דאָ? רוזשע וועט אויך געבן עפעס אין מויל אַריין צו בעמען? זי אַליין שפּילט אויך אין דער דראָמע — די שיינע שיקסע. מעג זי זיך אַ ביסל

פֿאַרעַן אַרום מיר. און אויב סהאָט מיר אַלע מאָל נישט געפעלט ביי איר פון קיין פּייגל־מילך — האָט זי מיך איצט, פּאַר דער שיינער גוטער ראָלע אודאי צוגעזען מיט אַלעם גוטן. און אויב כהאָב שוין דעמאָלט געקענט אַריינקריכן מיט אַ דראַמע, האָב איך אַבער גאָר קיין שכל נישט געהאַט, אַז מברויך ליגן ווי אַ הונט אינעם טעאַטער, וועז מדאַרף עפּעס מאַכן פון איר. און אַנשטאָט אַריינצושטעקן די נאָז אין טעאַטער — וואָס מטוט מיט דער דראַמע? און צי מנעמט איר כאָטש אין מויל אַריין? נאָך דערצו וועז דער יינגער מוזיקער פון זאַנדבערגס טעאַטער, לעאָ קאָפּ, האָט מיר אָנגעזאָגט, אַז מטאָר זיך נישט פּאַרלאָזן אויף קיין ניסים. ער האָט ערשט געקריגן אַ קאָפּע אין הינטן אַריין ביי זיין „דירה־געלט". בין איך אַלץ אַוועק מיט משהלע בראָדערזאָן קוקן אויף שיינע מיידלעך. און די דראַמע? זי וועט זיך שוין דאָרט אָפּקאָכן, צי אָפּבאַקן, און כוועל קומען צום גרייטן; אַזוי אייגן וואָס די מאַמע וועט אַרויפלייגן אויפן טיש; ווי דאָס שטיקעלע הין מיט מיערן־צימעס. אַ דראַמע מוז זיך פריער אויך גוט אויסקאָכן; אַדלערן האָט זיך געדרייט דער קאָפּ מיט טויזנט אַנדערע זאַכן, און ווי האָט ער זיך געקאָנט אָפּגעבן מיט איר? און אַז סאיז געקומען אויף דער נאַכט פונעם שפּילן, איז דאָ געווען רוי, נישט דערקאָכט; דאָ צוגעברענט, — געכאָפּט אַ סמאָל, אַן שום טעם, און מהאָט עס נישט געקאָנט נעמען אין מויל אַריין. נאָר אַדלער, וועלכער האָט מיט זיין שמעקער דערשמעקט די דראַמע און זי געשטעלט — האָט זי אָפּילו דערנאָך נישט דן געווען. און זיך, ווי געווינטלעך, נישט אַרויפּ־געכאָפּט אויף מיר, און אויסגעלאָזט דעם גאַנצן כל חמתו צום מחבר: „אַ שרייבער זענט איר? אַ וויסטע קאָליקע! אַ דראַמע האָט איר מיר געברענגט — אַ הויפן!" און גאָר געגעבן דעם טעאַטער איבערן קאָפּ: „אַ טעאַטער, ברענען זאָל ער! אַז מדאַרף באָקן שטיקער, זיי פּאַררוקן ווי טשאָלענטער אין אויוון. אַקטיאָרן זענען עס — פלעקער! זיי קענען נעמען אַ וואָרט אין מויל אַריין, און עס ריכטיק צעקייען? גיב זיי שעצקע, גיב זיי! אָבער, כהאָב צו דער מפלה, ווי גרויס זי האָט נישט געזאָלט זיין, — נישט דערלייגט גאָר. און מיט גאַרנישט ביי איר אַרעמער געוואָרן. אָפּילו אַדורכצופאַלן מיט אַ דראַמע אין אַ טעאַטער (נאָר נישט מאוס), קען זיך נישט יעדער שרייבער באַלד פּאַרגינען, זאָל עס וועך פּרו־בירן? און פון דעם גרויסן געשריי, כאָטש סאיז דערנאָך זייער שטיל געוואָרן, — איז ערשט אַרויס דער שרייבער, האָבן זיך פּאַר מיר אויפּ־געמאַכט די טירן פונעם „לאָדזשער טאַגעבלאַט", און מהאָט מיך אַריין־געזומען מיט ביידע הענט. לאָזאָר קאָהאַן האָט זיך מער נישט געברויכט

אַרײַנצוגנבענען מיט מײַנער אַ מעשה, וועז ישעיה אוגער איז געוואָרן קראַנק, אַדער זיך געפֿאָרן אָפּרוען. יעדן פרייטיק אין דער פרי, האָב איך שוין געקריגן צוגעטיילט מיין אָרט אויבן אַן, אין דער מזרח־וואַנט — גלייך מיט ז. סעגאַלאָוויטש, מיט ב. עפּלבוים, און אַלע אַנדערע; און געוואָרן אַ שרייבער מיט אַלע גלייך. וואָס סמיינט דער כח פון אַ דראַמאַטורג, אַפילו פון אַן אַדורכגעפֿאַלענעם?

און אַזוי ווי מקומט, געווײַנטלעך, פון אונטן אַרויף, פון דער צײַטונג צום טעאַטער — בין איך געקומען פון אויבן אַראָפּ — פון טעאַטער אין דער צײַטונג, סהייסט: מיטן קאָפּ — אַראָפּ; פון טעאַטער אין דער צײַטונג.

ספקות

און כאָטש איך האָב דערנאָך אויפגעהויבן דעם קאָפּ, — האָב איך מיך פונדעסטוועגן גאַנץ שיין פֿאַררוקט אין אַ לאָך מזאָל מיך נישט אַרויס־זען. און כהאָב דעם קלאַפּ אין טעאַטער לאַנג געשפּירט אין די ביינער; די אַלע שיינע מיידלעך אויף דער פּיעטריקאָוואר גאַס, זענען ביי מיר מער נישט געגאַנגען אויף איר, נאָר זיך ווי געדרייט אויף דראָטן. די דראַמע איז מיר אַריין אין בלוט נאָר כהאָב נישט מער געשריבן. וואָס וועל איך מיר ברעכן דעם קאָפּ? כאָטש אַדלער האָט נאָך אַלץ שטאַרק געגלייבט אין מיר, און כבין נאָכדעם אַלץ איינס געגאַנגען לייענען פֿאַר אים, — האָט זיך מיר אויסגעזען, אַז כווּעל גיכער קענען אַדורכקריכן דורך אַ לאָך פון אַ נאָדל, ווי אין אַזאַ פאַבריק ווי סאיז ביי אים; ביי אַ דראַמע, אויב מוויל סזאָל עפּעס פון איר אַרויס, — מוז מען בעטן, אַז די ערשטע אַקטריסע זאָל נישט האָבן קיין פֿאַרשטערטע נאַכט ביי איר מאַן. די צווייטע — נישט פֿאַרשפּילן איר געלט אין קאַרטן, די דריטע האָבן געקריגן מיט וועמען זיך איבערצושלאָפן (אַ דריטע אַקטריסע — ווער וועט זיך באַלד אומקוקן אויף איר?). און אויב כזאָל מיך ביי יעדער אייַנער קענען אַרײַנלייגן, און איר זעען פון דעם אַלעם אויסצוהיטן; און דערצו נאָך אַזוי אויסרעכענען, אַז קיין אַקטיאָר זאָל נישט האָבן קיין איין וואָרט מער פאַרן אַנדערן, קיין איין מאָל מער מיט דער האַנט, קיין איין שאָקל מיטן קאָפּ מער, נאָר אַלע — די זעלביקע מאָס רייד; דאָס זעלביקע מאַכן מיט די קעפּ, שאָקל מיט די אויערן, מיט דער נאָז, ציטערן מיט

דער גאַמבע, קען איך ערשט זיין בטוח אויסצונעמען מיט דער דראַמע, אַדער ערשט דעמאָלט ליגן ביי איר ניין איילן טיף אין דער אדמה.

א מעשה איז א זאַך וואָס איז עובר לסוחר. די צייטונג צעטראָגט זי אויף צומאָרגנס, און זי גייט גלייך אַריין וואו זי באַדאַרף; אויב א גוטע — אין האַרץ, אין דער נשמה (אויף וויפיל א זאַך קאָן אַריין אין האַרץ, אין דער נשמה), און אויב נישט — ערגעץ אַנדערש; אין מענטש זענען דאָ א סך ערטער, און פאַר יעדער זאַך באַזונדער דאַרף זיין, זאָגט מע — איר אָרט. אָבער א דראַמע?

ווי אַזוי כבין מיט א מאָל געווארן א נאָמען

אז כבין שוין א שטיק לאָדזשער, הייב איך שוין ממילא אָן טאַנצן אויף אַלע חתונות. אָבער נישט אויף זיי אַלע בין איך א גלייכער מחותן. פאַראַן ביי יידן א גרויסער מחותן, א קליינער מחותן, א שטיק מחותן, און אויך א שטיקל מחותן. אין טעאַטער, וואו כהאָב געקריגן א זעץ איבערן קאָפּ, — בין איך נאָך אַלץ א שטיק מחותן. און אין „לאָדזשער טאַגעבלאַט" — א שטיקל. אז עס מאַכט זיך עפעס א שמחה ביי א שרייבער, איז ווי געווענדט; און פון מחותנימשאַפט, ווי מזאָל נישט ווערן — קען מע זיך מער פון מיר נישט אָפּוואַשן. אָן ארעמע מומע און פּאַרט א מומע. נאָר אז דער גרויסער דוד פרישמאַן, וואָס זיצט אין „הייַנט" כמלך בכיפּה, ווערט א בן חמשים, — וויל זיך לאָדזש, וואָס האַלט אים פאַר א שטיק בן עיר, מיט אים אַרומכאָפּן; מאַכט מע פאַר אים א גרויסן יום־טוב ביי זאַנדבערגן אין טעאַטער, און סקומט מיט אים אַראָפּ די גאַנצע סוויטע פון „הייַנט", וואו ער שרייבט; אָבער אין טעאַטער, וואו איך בין שוין א געשפילטער, און קען עס ווי מיינע צען פינגער — בין איך נישט קיין מחותן גאָר. אויף קיין האָר נישט. בלויז א שפּרינקעלע אין דעם גאַנצן ים מענטשן, וואָס פילט אים אָן פון קאָפּ ביז צו די פיס. דאָ איז יצחקל קאַצענעלסאָן דער מחותן. ווי קום איך טאַקע אויף דער חתונה? דוד פרישמאַן, פופציק יאָר, העברעאיש! גבורהדיקער „הייַנט". און מה אני? א סקיצע אין „לאָדזשער טאַגעבלאַט", פופצן קערבלעך א וואָך. און דאַרטן, זאָגט מע — זעקס טויזנט א יאָר. פאַרדאָס, צומאָרגנס אויף דער נאַכט, צו דער סעודה גדולה, — בין איך שוין גראָד יא דאָ. כוועל אַדורכ־לאָזן אַזא מסיבה? אַזא זוללי וסובאדיקן פרעס? זיץ איך, און בלויז ביי

אַ שפּיץ פון דעם מלכותדיקן טיש, וואָס כאַפּט ערגעץ ביים אַרויסגיין. אויבן־אָן פירן שטאַט די גרויסע, די קאַרפֿן, און זיי ווערן באַלויכטן פון לעבעדיקן ליכט אין זילבערנע קאַנדעלאַברעס — אַזוינע טייערע לעקעכער מיט טאַרטן. נאָר וואָס איז זיך דאָ צו באַקלאָגן? סאיז ביי מיר אויפן שפּיץ טיש אויכעט דאָ מיט וואָס סהאָרץ זיך צו דערכאַפֿן. נישקשה, מהאָט אין המון עם דאָ אויכעט נישט פאַרגעסן. דער המון עם דאָ איז אויך פון יחידי סגולה. און סאיז זיך מיט אים נישט צו שעמען. אַנטקעגן איבער מיר זיצט דער אַקטיאָר יעדוואַב, וואָס האָט געשפּילט אין מיין דראַמע ביי אַדלערן. מע רוקט צו די גוטע זאַכן: סאַרדינען, הערינגלעך, פעפערס, גאַנצע פריטשעס פיש, אַלץ, וואָס סזאָל בייסן אויפן גומען, און דערנאָך דאַרפן טרינקען. און צו טרינקען פעלט נישט. די פלאַשן בראַנפן, ליקערן, רייסן אויף די אויגן. אַזוי נעמט ער זיך צו דעם, צו יענעם, און יעדער לאָזט זיך פון אים איבערראַדן מיט אַ גלעזל, צוויי — ווי קען מע זיין אַ חזיר און נישט טרינקען מיט יענעם לחיים? דערנאָך נעמט ער זיך צו מיר. ער קען זיך דאָך עפּעס מיט מיר, אַ געשפּילטער אין מיינער אַ דראַמע, און רוקט מיר אונטער איין גלעזל, נאָך אייגס, און נאָך אייגס, און וויפיל האָט דאָס אַזאַ יינג בחורל איגאַנצן באַדאַרפט, אַז סקעפל זאָל זיך ביי אים פאַרדרייען? נאָכן פינפטן, זעקסטן גלעזל, האָט ער זיך גאַנץ שיין צוגעזעגנט מיט פלייש, מיט די פיש, מיט די אַלע מאכלים טובים, מיט אַלע ליבע מענטשן, געהויבענע געסט פון וואַרשע, און אַרונטערגעגליטשט אונטערן טיש אַ טויטער. און ווי לאַנג האָט מע מיך געקענט אַזוי לאַזן ליגן אונטערן טיש? אַודאי האָט מע מיך באַלד אַריבער־געטראָגן אין אַ זייטיקער שטוב און אַוועקגעלייגט אויף אַ ביליאַרד־טיש — סאיז נישט געווען אויף עפּעס אַנדערש; און אויף אַוועקצולייגן אויף דער ערד, איז נאָך געווען צו פרי... אַ קנאַפּער טרינקער, האָט זיך דער ביטערער טראָפן צו מיר צו פיל געגומען, און כהאָב אַן אַ געלעכטער געהימעלט. מהאָט אַרויסגערופן אַ דאָקטאָר, וואָס האָט מיך געקנייפּט, געשטאָכן, נאָר כהאָב אים געהאַרכט ווי דעם קאָטער. כהאָב נישט געוואָלט אויפקומען. און דאָס האָט פאַרשטערט די גאַנצע שמחה. דעם עולם איז גאָרנישט באַקומען. מהאָט געהאַלטן אין איין גיין פון דער גרויסער סאַליע — צו מיר, זיך נאָכפרעגן וואָס סהערט זיך? ווי כזע אויס? מהאָט זיך געשראָקן: טאָמער רוקט ער זיך טאַקע אַוועק, וועט מע זיך קיינמאָל נישט מוחל זיין, אַז ביי דוד פרישמאַנען אויפן יום־טוב איז עמיצער געשטאָרבן. ערשט אַרום עלף בייטאָג, אַז כהאָב מיך אויפ־געכאַפּט — זיך געגומען רייבן די אויגן און געפרעגט: וואו בין איך?

וואָס סאיז מיט מיר געשען? און וואָס כליג ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט אויף אַ ביליאַרד טיש? האָב איך מיך געכאַפט, אַז סאיז יעדוואַב — אַ רוח אין זיין טאַטן אַריין, ער האָט מיך צערעכט געמאַכט מיט די גלעזלעך בראַנפן זיינע. נעבן מיר איז געשטאַנען דער יינגער מענדל האַמבורסקי (אייגער פון די אַרויסגעבער פון „לאַדזשער טאַגעבלאַט"), און זיך געריבן די הענט פון גרויס גדולה: די מהומה איז נאָך אַלץ גרויס מיט מיר. מהאַלט זיך אין איין נאַכפרעגן פון האָטעל, — וואָס כמאַך? און מזאָל מיך דורכאויס צוברענגען צו זיי. זיי ווילן מיך אויך זען אַ לעבעדיקן; אַ טויטן האָבן זיי מיך געזען ביינאַכט. און כבין אין דער אייגער נאַכט, וועז כהאָב מיך געהאַלטן ביים אַוועקפאַקן, — געוואָרן מער מפורסם ביי דעם הדרת־כבודיקן לאַדזש, ווי מיט אַלע מיינע סקיצן וואָס כהאָב געדרוקט אין „טאַגעבלאַט", און די דראַמע וואָס אַדלער האָט אויפגעפירט.

פון דער מעשה האָב איך פאַראיבעריקט אין דוד פרישמאַנען אַ ידיד, — אויף אַ סך, אַ סך יאָרן, ביז צו מיין אָפפאָרן פון פוילן. און אַז כבין נאָכדעם געקומען קיין וואַרשע, און אַריינגעשטעקט די נאָז אין „היינט", וואו מהאָט מיך כמעט גאָרנישט געקענט — האָט יאָצקאָן, אַ לאַכנדיקער, פאַרריסן דעם קאָפּ צו מיר, — אָט איז דאָס בחורל, וואָס איז אַרונטערגעפאַלן אונטערן טיש אַ טויטער אָן זיך שיער נישט אָפּגעטראָגן.

פישל בימקו — כדוגמן סור־ריאַליסטי

מאת י. מ. ניימן, (סגול)

המבקר בארץ פישל בימקו — סופר ומחבר מחזות יהודי (מחזו „גנבים" הוצג לפני שנים בארץ בעברית). סוערת היתה דרכו מקעלץ עירו שבפולין עד לניו יורק רבתי. סופר יחיד, שאינו מצפה לפרס, אלא מחלק פרסים על שמו ואין עינו צרה, שגם חבר־לעט זוכה לקצת תהילה.

מיד עם הופעתו (עוד לפני מלחמת־העולם הראשונה) עשה רושם בסיפוריו ובמחזותיו. הריאליסטיים הדשנים מחייהם של פשוטי העם.

אולם בזה אין אנו עוסקים בבקורת ספרותית. נספר מעשה תמהוני, שאולי אין דומה לו בתולדות האמנות.

המעשה קרה ביום יובלו של דויד פרישמן. הוא התנגד עקרונית ליובלות ול"מיובלים" והלעיג על כך. אך הקודש ברוך הוא מה הוא עושה? הקפיץ על דוד פרישמן את מו"ל, אשר לא הרפה ממנו, עד ש"ייבלהו", — סגולה לתפוצת "כל כתביו".

"ייבלהו", על אפו ועל חמתו, — בתיאטרון גדול בלודז', שהיה מלא על כל יציעיו, וכדי לעשות רושם על יהודי לודז', הוזמן לנשיאות העסקן הציוני מורשה, שהיה גם סוחר סיטונאי, ר' אברהם פודלי־שבסקי. החישוב היה פשוט בתכלית הפשטות: אם סוחר עשיר כפודלי־שבסקי מעריץ סופר, סימן שהסופר ש ו ה משהו, ודאי אינו בטלן ואינו עוסק בדברים בטלים.

אחרי הנשף המפואר, נתקיימה מסיבה, עם אכילה ושתיה כדת.

פישל בימקו, עדיין טירון מפרחי־הכהונה, זכה והוזמן למסיבה, ראשו סחרחר מן הכבוד, לגם לגימה, — והראש המסוחרר נתבלבל לגמרי, והתעלף.

לאותה מסיבה נזדמן בן־דורו של פרישמן — הפסל והצייר פרופ' חנוך גליצנשטיין. ראה הצייר אדם בהתעלפותו, — הוציא ספר־רישום והתחיל רושם בחפזון ובקדחתנות.

...ראוי לציין, שבתקופה ההיא לא היה עדיין הציור הסור־ריאליסטי. הציירים היו נאמנים לטבע. הם ציירו אנשים ח י י ם — או גם מ ת י ם. ("מסכת־מוות" קראו לזה).

והנה — נתמזל לו לחנוך גליצנשטיין לצייר אדם, שהוא ספק־חי, ספק־מת, — דוגמן נדיר.

אני זוכר עד היום, כיצד נעץ גליצנשטיין עיניו ב"מודאל", שהיה שטוח על שולחן־הביליארד, וכאחוז־טירוף העלה קו אחרי קו בקדחתנות.

הוזעק רופא. המסובים עמדו מסביב באלם וחרדה. הרופא ניגש אל המתעלף וביקש לטפל בו.

פתאום פרצה צעקה מפי הצייר אל הרופא המציל: עצור רגע! על תקלקל לי את הרישום. עוד מעט אני גומר.

פישל בימקו מכין עכשיו בארץ הוצאת ספריו בעברית, וכן הצגת מחזותיו, שפירסם בלמעלה מעשרה כרכים. מובן, שאני מצפה למסיבה בנוסח ישראל. אך הימים ההם של נעורים בפולין עברו ללא

שוב. שום סופר ישראלי צעיר לא יתעלף. הם יודעים ללגום, ונשארים מפוכחים. רוב הציירים עוסקים בסיור־ריאליזם, ואינם מצפים להזדמנות נדירה לתפוס „טיפוס" בהתעלפותו...

מה פלא, שמתרופפים יחסי־הגומלין בין אנשי המכחול ואנשי העט?

תל־אביב, 1955, (דבר)

נאָך אַ מאָל: דוד פרישמאַן

באַלד נאָך דער מלחמה, כקום איינמאָל אַן מיטן צוג קיין לאָדזש, און גיי אַדורך דעם וואָקזאַל, אַרויס צו דער שטאָט — שטייט דער קלוגער דוד פרישמאַן, אַ צעקנייטשטער, און איז גרייט אַרויסצוגיין צום צוג. אויף די באַנען האָט זיך די פּוילישע יוכע, וואָס פּויליז איז דעמאָלט אַריבער צו איר — געהאָט צעיוכעט. זיי האָבן פון די העלע הויט באַקומען באַנען, און געממיתט יידן, געריסן בערד, געשאַלטעוועט און געוואַלטעוועט. יעדער וואָס האָט זיך ערגעץ געברויכט אַרויסצולאָזן, האָט דאָס געטון מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ. מיך דערזעענדיק — איז ער געבליבן שטיין, און זיך נאָכגעפרעגט: וואָס סהערט זיך? ווי סזעט אויס? און צי מקען אַריינשטעקן אַ פּוס, און אַרויס אַן אַ קאָפּ? און כהאָב אים גלייך אַהיימגעשיקט מיטן בילעט. מאיז נישט זיכער מיטן לעבן. משלאָגט, מהרגעט, מוואַרפט אויך פּונעם צוג, און מער ווי דאָס פּעלט אים נישט.

אויף שרעדניע 31

ראָג שרעדניע און ווידזעווסקע, אין דער אָפּיצינע, פון דער רעכטער האַנט, אויפן ערשטן שטאָק, האָט אויף דער טיר געבלאָנקט דאָס מעשענע בלעכל מיט אויסגעשניטענע יידישע אותיות: לאַזאַר קאַהאַן. אַ קליינער דורכגאַנג פאַרבי דער קיך—וואו מהענגט אויף דעם אויבער־ראָק, מלייגט אַוועק דעם קאַפּעלוש און מאיז אין דער גרויסער מיטלסטער שטוב, וואָס איז נישט נאָר די קאַהאַנס נאָר אויך אַלעמענס שטוב. אין איר קומט יעדער ווי צו זיך אַהיים. מפּאָרט אַרויס מיטן בענקל פון

היינטערן טיש — און מזיצט האַלב אָנגעלענט ווי אויף אַ היסב־בעט. מיט דיר איז נאָך עמעצער, און מיט יענעם, — נאָך עמעצער, און מקוקט אַלע אינאיינעם, לאַכנדיקע (אַזוי ייבג, זאָל מע נישט לאַכן?) אַריין אין די אויגן: ביי וועמען זיי זענען שעלמיש, ביי וועמען זיי גליזן. און מוויל הערן עפּעס אַ שיינע מעשה פון איינעם וואָס לאַכט די אַנדערע אויס. דאָ וואַרעמט זיך אַ סך מאָל אויס דאָס גענמיט, אַ סך מאָל ווערט עס אויך צערודערט, און סזיצט זיך נישט אַזוי ווייך; און נישט בלויז סבענקל הויבט זיך מיט דיר, נאָר אויך דער טיש. די רויטע גלעזער טיי צינדן זיך אָן, ווערן נאָך רויטער. דערצו מוז מע שוין זיין אַבי ווער: אַ געהויבענער אַרעמאַן אין זיבן פּאָלעס, מיט אַ יחוס פון דריי־פיר אַדורכ־געפּאַלענע ראַלן, אָדער מיט אַ כתב־יד פון עטלעכע הונדערט זייטן.

דאָ איז דער אויוון, וואו דאָס לאָדזשער טעפּל שרייבעריש געקעכטס קאָכט זיך אַדורך. אַ מאָל פּאַרריסט עס, קיצלט אין נאָז, און דער גוטער ריח גלעט דיר איבערן פּנים; און אַ מאָל — סמוז דען אַלע מאָל שמעקן? סמעג אַמאָל צוברענען אויך... ביי אַ בעל־הביתטע, און נאָך אַ יינגע דערצו, — וואָס קען מע האָבן צו איר? סרוב, פּאַרשמעקט עס, און די הנאה רינט פון דער נאָז ווי טראָפנס טוי פון גראָז.

דאָ, אַז סקומט עמעץ פון דער ווייט, איז מיט אים אויף טיש און אויף בענק. רוזשע טראָגט צו פולע לעפל מיט כיבוד, ווי פּאָווידלע אויף ברויט. אַז סמאַכט זיך: די קאַנאַפּע ווערט פּאַרנומען אויף איבער אַ נאַכט, גיי איך אַריבער צו צבי כהן אויפן גרינעם מאַרק, שלאָפן ביי אים. מקען מיט אים אויך רעדן אַ וואָרט תורה, און קריגן אַ גלאָז טיי מיט פּאַרבייסן ביי זיין ווייב (ער איז זיך דערנאָך צעגאַנגען מיט איר אין ניו־יאָרק און מיין ווייב האָט זייער אַ סך געאַרבעט אַז סזאָל צוריק ווערן שלום־בית, אָבער סהאָט זיך נישט אויסגעארבעט). סאיז אַ חוץ דאָ נאָך פּאַראָן וואו אַ פּוס אַריינצושטעקן. ביי צימערמאַן, אויף זאַוואַדסקע גאַס, וואו שרייבער און מאָלער צעלייגן זיך בריוו, ביי אַ ביסל רויך און אַ סך לשון הרע. ביי ראַדאָשיצקי אין דער ראַזורע אויף פּאָלודניאָווע גאַס, וואו הערשעלע קוועטשט אָפּ סבענקל, דער צעדרייטער גראָף קאָלי, לייב מלאך און נאָך אַנדערע... פון יענע אַלע איז שרעדניע 31 — דאָס גרויסע אָרט, וואו איך חלום חלומות, און די פּעדער צעטראָגט זיי גרינג און צומאָלט אויך שווער אויפן פּאַפּיר; האָב אַן אַרבעט מיט בלאָע הימלען, מיט דער זון, וואָס כוואָלט כאָטש געווואָלט האָבן אין אַלע פיר ווינקלען פון דער שטוב.

פאַניע סעגאַלאָוויטש

אַנטקעגן איבער מיר, זיצנדיק, נעמט נישט אַראָפּ פון מיר די אויגן פאַניע סעגאַלאָוויטש, דעם פּאָעטס שוועסטער. אַ הויכע, אַ שוואַרצע, ווי איר ברודער, דער פּאָעט, — מיט ברענענדיקע אויגן, אַ גליענדיקן בוזים, אַ געזונטן טריט, וואָס פאַרגייט זיך טיף ווי מיט אַ מענערשן אָפּרוף. זי האָט זיך פאַרגנבעט אין מיר, און וואו כגיי — גייט זי מיר נאָך. זי איז אומעטום דאָ: אויף דער פּיעטריקאָווער גאַס, צווישן די מיידלעך מיט די בחורים, וואו כהאַלט זי ווי מדאַרף האַלטן — ביים אָרעם, און לאָז נישט אַרויס איר האַנט פון מיינע. אונדזערע ביידענס הענט זענען ווי איינע. איינע אין דער אַנדערער ווי אייגע.

נאָך דער האַלבער נאַכט, און נאָך דעם גאַנצן נאַרישן רעדן, צע־הילכטן לאַכן, — מוז איך דאָך איר לאָזן גיין אַ היים. גו, וועל איך נישט מיטגיין מיט איר? און דאָ קומען מיר אָן ערגעץ אין עק פון שטאָט, צו אַ הויכער קאַמעניצע, און מיר בלייבן שטיין. דאָס אַלטע און אייביקע שטיין, ביים טויער. דער סוד אויפן אויער איז ווי אויף דער האַנט. וואָס דאַרף מע אַ סך זוכן? סאיז דערביי, ווי ביי אַלע — דאָ די לבנה, אַ נאַרישע, אַ צעשמייכלטע. אַ סך זילבער ליגט אויף ביידעס שוואַרצע קעפּ, — וואָס פאַר אַ שוואַרצע קעפּ מיט האָר! פון ערגעץ נעמט קרייען אַ האָן אויף טאָג, און ער צעליכטיקט זיך אין די אויגן. סאיז דען פריער געווען פינצטער אָן אים? ער צענעמט בלויז די הענט, און כהייב מיך אַרויף צו איר — סאיז נישט געגוג וואָס כשטיי אויף די שפּיץ־פינגער, נאָר זי מוז זיך אַראָפּבייגן צו מיר, אַז די ליפּן זאָלן זיך צונויפקומען, און אַ קוש זיי פאַרשליסן.

אַ שוואַרצע מויד, אַ קוועקזילבערדיקע, און מיט אַ ראַשיק לאַכן, וואָס דעקט איר צו, ווי אַ וואַסער, — מיט איר הויך רעדן. און אַז כשטיי: אַ נידעריק, נידעריק, אַרויפקוקנדיק צו איר, דין יינגל, קומט־אויף עפּעס אָן אומרו אין מיר: צופיל מויד, צופיל פון אַלעם וואָס גלוסט. און אפשר איבער די כוחות (סאיז אויך געווען נאַריש)? אַ דין אָפּגעצערט יינגל, און — אַזאַ פלאַקער פייער? און ווי אַ ווערימל וואָלט זיך אַריין־געכאַפּט אין אַ בוים, נעמט אים טאָטשען, צעפּרעסן די וואַרצלען (שוין ביי דער צווייטער אַזוי, נאָך מרים טענענבוים) — ער זאָל זיך צוביסלעך אויסבייגן, און דערנאָך מיט אַלעם אַוועקלייגן...

שטיל. מרוימט זיך איין אַ סוד אויפן אויער, אַז זיי זענען אַריין אין אַ ברוגז, און וועלן זיך מסתמא באַלד איבערבעטן. דערווייל גייען די טעג, וואָכן, און מזעט נישט גאָר, מהערט נישט גאָר, ווי אַזוי קען זיין אַ מלחמה אָן איין שאָס? אפשר האָבן זיי זיך שוין ערגעץ אַנדערשוואו צעבוצקעט מיט די נעז—וואָס ווייס מע? אַז בריוו האָבן אויפגעהערט גיין, קיין טעלעפאָן איז נישטאָ, קיין טעלעגראַמע אויך נישט, סגייט נאָכן סלוך: וואָס יענער האָט געהערט פון דעם, און דער פון יענעם. דאָ, וואו סאיז לעת עתה שטיל, איז אויך עפעס ווי ביי אייגעם פאַרן טויט, וואָס האַלט ביים שטאַרבן. מזאָגט אויף דער שטאָט, אַז זי וועט זיך נישט אַרויסדרייען פונעם טויט. די מענטשן זענען דאָ צווייערליי: אַזוינע, וואָס זענען שוין דערהרגעט, נאָר איידער די מלחמה האָט צו זיי צוגעטון אַ פינגער — און אַזוינע וואָס גייען אַרום קריגבליע, האָבן קיין מאָל גאָרנישט געהאַט, האָבן גאָרנישט, וועלן קיין מאָל גאָרנישט האָבן, און אפשר איצט גראַד יאָ? וועט קען אַרייַנקוקן אין אַ מלחמה? מגייט אַרום, משמעקט אויס, מקומט צום קראָקווער וועג—מיין קראָקע. דאָרט האָט מע שוין אַראָפגענומען די גרענעץ. קיינער היט זי נישט מער. און אַז כאָל דאָרטן אַצינד ברויכן גיין איז — ווי פון איין גאַס אין דער אַנדערער. יענע סטעזשקע, וואָס דרייט זיך ווי אַ שלאַנג — איז אַ טויטע. און מקען אויף איר טרעטן. נישט נאָר דאָרט נאָר אויך דאָ איז גאָרנישטאָ. די שטאָט איז לוידיק. די מלוכה האָט זיך אָפגעטראָגן. סאיז נישט געבליבן קיין זכר פון איר. און זי קען זיין וועמענס מוויל. ווען איך זאָל קענען — נעם איך זי צו פאַר זיך, און סאיז מיין שטאָט! מברויך נאָר האָבן מיט וואָס זי צו נעמען. די ריכטיקע ידים. וואָס האָבן זיי געכאַפט די פיס אויף די פלייצעס, און עוקר געווען אָפילו אָן אַ זיי געזונט? געלאָזט די שטיבן, און נאָך אַזוינע שיינע שטיבן, מיט אַזוי פיל טייער מעבל, — ביי די אָפענע טירן. נאָר אַריינצוגיין נעמען (און מהאָט טאָקע געמוען). די אַלע היימישע מענטשן, וואָס מפלעגט מיט זיי טרינקען, מאָכן מיט זיי אַ כוסע, און שיינע קיצלדיקע וויבער, מיט וועלכע מהאָט צוגעלעבט אַ גוטן טאָג (ביי אַנדערע אַ גוטע נאַכט). און פאַר וועמען איז מע געלאָפן? פאַר די זעלנער אין די רויטע הויזן? כקען זיי נאָך פון פריער. די דראָגונער דאָ האָבן זיך מיט וואָס צו שעמען? זיי זיצן אויף אַזוינע הויכע פערד, מיט די פיקעס אין די הענט, האָבן שפאַרן אין די שטיוול, אַ שאַבלע, אַ ביקס, אַ רעוואָלווער.

יענע האָבן מער? מקוקט זיך אויס די אויגן, מוועט שוין זען עמעצן אָנקומען. אויב נישט ד י, זאָלן זיין — י ע נ ע. עמעצער מוז זיין. וואָרן סגעהינטעכץ האָט שוין אויפגעהויבן די קעפּ. מקען שוין הערן סבילן זייערס ווי פון הינט אויף די דערפער. זיי שאַרפן זיך שוין די ציין. און ביים ביסל יידעלעך וועלן באַלד טרעשטשען די ביינער. דערפילן דעם טעם פון דער מלחמה. נאָך איידער זי האָט זיך אָנגעהויבן.

„זשידאָווסקע וואָיסקאָ"!

אָז מהאָט זיך געגעבן אַ קוק אַרום — וועט סאיז, מיט מזל, געקומען? האָט מע אויפגעמאַכט מויל און אויערן. און וועט נישט די מלחמה וואָלט מע געלאָזן אויף די בייכער און געקייכט פון געלעכטער. אַ ביסל יינגלעך, זיבעצן־יעריקע, סטזשעלצעס אין פּוילישע קאָנפידעראַטקעס, פּילסודסקיס לעגיאָנערן, וואָס ער האָט נאָך מסתמא פּריער אויפגעקליבן; חוץ זיי, קירה מאַקס זעלנער — אין שיך מיט זאָקן און מיט בענדלעך זיי צו פאַרשנירן. דאָ שיסט מע, און ער דאַרף זיך אַראָפּלייגן אויף דער ערד פאַרבינדן די בענדלעך, ער זאָל נישט פאַרלירן די שיך פון די פיס. כע־כע... סאיז נישטאָ וועט סזאָל לאַכן. יענער מיטן שטיוול, אָז ער זאָל געבן אַ בריקע מיט אים אין אַזאַ גאַנצער כאָפּטע — צעפּליען זיי זיך ווי אַ סטאַדע גענדז, און מיט אַזאַ געשריי וואָס סזאָל פאַרטויבן. פאַר וועמען סאיז דאָ אָנגעפאָלן אַזאַ אימה און אַ פּחד, און סאיז זיך געווען אַזוי צו דערשרעקן? אַז מהאָט אַזוי געזאָלט כאָפּן אַ פּלעט? וועט ווייס, וואָס אין אַ מלחמה שטעקט? די זעלנער האָבן זיך צעשיט איבער דער שטאָט ווי די זשאָבעס, און ווי זיי געקוואָקעט אויף אַלערליי לשונות: צעבראָכן דייטש, צעקאָליעטשעטן פּויליש, וואָס הייסט: טשעכיש, בעמיש, מעריש. און נאָכמער פון אַלע — יידיש. זעלנער וואָס רעדן גענוג שמאָק יידיש. זעלנער מיט בערד און מיט פּאות, אַזוי ווי מוואָלט זיי אַרויסגעכאָפּט פון די שולן און בתי מדרשים, און אויסגעביטן סשטריימל אויפן זעלנערישן היטל. זיי קוקן מיט טריבע אויגן: וואו זענען זיי, און וואָס האָט מע געהאָט צו זיי? זיי אַוועקגעריסן פון די ווייבער, און נאָכמער — פון בית המדרש, און פאַרטריבן אין דער פרעמד. אים געגעבן אַ ביקס, וואָס וועט ער טון מיט איר? אי ער האָט מורא אויף איר צו קוקן, און נאָכמער — איר אָנצורירן, נעמען אין דער האַנט אַריין. און

דאָ הייסט מע אים זיך לייגן שלאָפן מיט איר. זי זיך אונטערלייגן אונטערן קאָפּ. יידן, בני רחמנים — צענעמען זיי אין די הייזער, וואו זיי זיצן און ווייגען ווי די קינדער, גיסן מיט באָכן טרערן: וואָס אויף זיי איז געקומען? מגיט זיי אַ לעפל וואַרעמס. מ׳מוז זיי דאָך געבן — וואַרן, זיי וועלן צושמעקן צום קעסל? און נישט ברויכן אָפּפאָסטן די טעג מיט אַ שטיקל אָרעם ברויט און אַ פּאָסנע קאָרטאָפּל? מרעדט זיי אויס: מטאָר נישט זינדיקן. אָט־אָט זענען זיי שוין דאָ און סאיז שוין נאָך דער מלחמה. מהאָט אַפילו קיין אײַן שאָס נישט געגעבן. וואָס איז דאָ צו ווייגען? יעדע רגע לויפן זיי, און מיט דער ביקס (אַז מטאָר זי נישט אַרויסלאָזן פון דער האָנט), — אין בית המדרש אַריין: אַרײַנכאָפּן אַ קדושה, און נאָכזאָגן ברוך הוא וברוך שמו, אָמן! אויף די בתי מדרשים איז גאָר געקומען אַן אויפרעכטעניש. זיי זענען ביי דער מלחמה געוואָרן לעבעדיק, און געמומען אויף זיך אַ נייע הויט. חוץ דעם וואָס זיי זענען פול מיט יידן, וואָס ווייגען אַריין אינעם דאָוונען, און ריסען אײַן — די מלחמה זאָל גלאָטיק אַראָפגיין. קיינעם נישט שולט זיין. האָבן זיי זיך נאָך צעלייגט אין זיי איבער טיש און בענק, די גאַליציש בחורימלעך, מיט די בערד און פּאות — פּאָר־שטעלט פּאָר זעלנער, און ווילן גאָר פון זיי נישט אַרויס. צו וואָס? זיי זיצן און לערנען. די ביקסן ליגן ווי די טויטע — הינטער די טישן, ספערד איז אין דרויסן צוגעבונדן צו אַ בוים, אַ שטאַכייט, און זיי שאָקלען זיך איבער די אָפּענע גמראָס. מלערנט, אַז סגייט אַ רויך. גיי הייס זיי גיין אויף דער מלחמה, סיידן מזאָל זיי מיטגעבן סבית המדרש מיט די גמראָס. מיט די אָפּיצירן איז גאָר אַ לעבעדיקע וועלט. יידן — אָפּיצירן? מהאָט דאָ געוואוסט פון אײַן בענדל. אַ בענדלדיקער זעלנער. צו צוויי דריי בענדלעך זיך באַדאַרפט אָנטון סצלמל. און דאָ — יידישע אָפּיצירן גאָר? עפּעס אַ שטיקל היימישער פּאָקאָנטנער דראָצע האָט ער שוין פון זיך געבלאָזן ווי אַן אינדיק. איז אים נישט אָנגעשטאָנען צו נעמען אַ יידיש וואָרט אין מויל אַריין. זיך געבראָכן די ציין אויף פּויליש. און דאָ קען מע רעדן מיטן געוואָרענער מאָמע־לשון. וויניק: ער איז אַן אָפּיציר און רעדט נאָך דערצו אויך יידיש? אַזאָ מדינה איז דאָרט? און סוועט שוין דאָ אויך אַזוי זיין? זענען זיי דאָך עפּעס ווי אַראָפּגעשיקט געוואָרן פונעם הימל! ווער דאַרף בעסער? די גויים שמעקט נישט סגאָנצע עסק. זיי האָבן געמיינט, אַז מוועט קומען פון די „זשידקיס״ אַראָפּציען די כאַלאַט־לעך. און דאָ גאָר — „זשידאָווסקע וואָיסקאָ!״ כע־כע. די יידעלעך האָבן זיך אויסגעבעטן אַ גוט יאָר! און זיי גייען מיט די קעפּ אַראָפּ, כאָטש זיי האָבן געוג אויך זייערע פּוילישע זעלנער. אַ גאַנצע בריגאַדע, און

אויב נישט די ערשטע — פון פילסודסקיס לעגיאָנערן. מהאָט זיי אויך פאַרשטאָפט די מיילער מיט אַ פאָר שטיקער לעקעך, הערט דאָס נישט אויף צו שטעכן און סוואָלט זיי מער ניחא געווען טערקן, אַבי סזאָלן נישט זיין קיין יידישע אָפיצירן. סאָרט זיי שוין נישט פאַר די זעלנער, נאָר די יידישע אָפיצירן זענען זייער טויט. זיי קענען נישט אַראָפשלינגען קיין יידישע אָפיצירן. דאָס איז נאָך נישט דערהערט געווארן. און גיין אָרום אָן קעפּ, און מיט איין זאָך: נאָשי פּשידאָן! נאָשי, ביי זיי — זענען די רוסישע זעלנער. און זיי וועלן שוין די יידעלעך דערציילן אַ מעשה פאַר די זעלנער מיט די בערד און פּאות, און די יידישע אָפיצירן.

און זיי האָבן זיי טאָקע דערציילט. און די יידן האָבן טאָקע באַצאָלט פאַר די יידישע אָפיצירן. די רוסן האָבן זיך מיט זיי גוט אָפּגערעכנט. מיט יעדן טריט זייערן: וואו, און אין וועלכן שטעטל זיי זענען דערנאָך אַריין, איז פון יעדן בוים, פון יעדן דראָנג, וואָס סהאָט געהאָנגען אויף אים אַ לאָמטער, — געווארן אַ תליה פאַר יידן. נישט אין שטעטל האָט זיך געבאָדן אין יידיש בלוט. יידישע אָפיצירן? „זשידאָווסקע וואָיסקאָ"? די גויים האָבן זיך אַרומגעפירט מיט זייערע זעלנער (די רוסן), נאָשע וואָיסקאָ און געטרייבערט ביים ביסל יידן די אָדערן.

די סטזשעלצעס פון פילסודסקיס לעגיאָן

זייער אוועקגיין און יענעס קומען, ווי מהאָט געקענט פאַרשטיין — איז נישט מער ווי אַ שאָך־מאָט. מעק דיך און שטעל דיך. קאָפּ שטיק. שמד־שטיק. און געווען אויסגערעכנט ביז גאָר. נאָר ווי דען? יענע האָבן געמאַכט פּליטה פאַר די דזשעקאָרציערזשעס? פאַר די זעלנער מיט די בערד און פּאות? פאַר די סערביאָנער, אַרמיאָנער, און גאָט דער לעבעדיקער ווייסט, — וואָס נאָך פאַר אַ חיות עס האָבן ביי קירה מאָק געשלעפּט דעם וואָגן? אָזוי גיך ווי זיי האָבן זיך צעלייגט, און זיך נאָך נישט געהאָט פאַרקליבן אין די אַלע הייזער, וואָס יענע האָבן אויסגעלייקט — בענץ! יענע לאָזן זיך שוין הערן: בום. בום. בום. און האָקן אַריין מיט די האַרמאָטן איבערן קאָפּ פון דער שטאָט. איצט הערט מע שוין שיסן, און מזעט שוין אויך די מלחמה. אָפּנים, אַז סאיז זיי געגאָנגען אין קאָפּ אַריין צי אין דער נאָז אַריין: אַז זיי האָבן זיך דאָ מיאוס באַנאַרישט. סטייטש, מגייט אַוועק פון אָזאַ שיינער שטאָט, און מלאָזט זי

איבער פאַר די יידישע זעלנער מיט די בערד און פאות, וואָס מברויך זיי נאָך אָפּווישן די נעז? פאַר אַזוינע צעקראַכענע זעלנער? און זיי גייען ז יי ארויסטרייבן? אין דרערד אַריין! וועט ברויך אייך דאָ האָבן. נאָר די צעקראַכענע זעלנער, ווי צעקראַכן זיי זאָלן נישט זיין — לאָזן זיך נישט שפּייען אין דער קאַשע. זיי קענען אויך מאַכן בום, בום, און סאיז לעבעדיק אין שטעטל. מקריכט אַרונטער הינטער די וועגט, אַריבער די וועגט. מע מוז דאָך ערגעץ קריכן. דער גאַנצער הויף ליגט אין קעלער, וואו דען? אויפן בוידעם? זאָל מע שיסן. וועמען אַרט עס? איך האָב ליב צו קוקן ווי די קוילן פליען; מקען בלויז הערן ווי זיי שניידן מיט אָ פייף, אָ סווישטש, און נישט זען. נאָר, אָזוי ווי איך כאַפּ מיך אַרויס פונעם קעלער, מאַכן אַלע אויף מיר אויף אָ מויל ווי פון אָ האַרמאַט, — מיך אייַנ־ צושלינגען. קוקן פאַרגלוסט זיך אים? נאָר וואָס דען? איך האָב אָזאָ קאָלטע לונג און לעבער ווי זיי, צו ליגן אין קעלער — אַז משיסט? און כקוק נישט אויפן קעלער, און וואָס דער טאַטע גיט מיר אין טאַטן אַריין. אָזוי גיך ווי דער קאַפּ פאַלט ביי אים אַרונטער, עפּעס אָ שטיקל שלאַף איבערגעוועלטיקט אים — שטיי איך שוין אויפן הויף. קוק, הער זיך צו צום דונערן פון די האַרמאַטן — בום־בום־בום... און דאָ זע איך ווי פון די שטאַלן קומט אַרויס אָ גאַנצע כאַפּטע יינגעלעך מיט נישט אויסגעשלאָ־ פענע אויגן, פילסודסקיס לעגיאָנערן. ממש — יינגלעך. זיי האָבן נאָך די מאַמעס מילך אויף די ליפּן, און ווי זיי זאָלן זיך, ביי דעם גאַנצן גע־ קנאַקעריי האָבן געלייגט שלאָפן, צי וואָס... ווי קומען זיי נאָך צו זיין דאָ, אין די שטאַלן? און ווי וועלן זיי איצט דאָ אַרויס לעבעדיקע? אפשר פון הויף, אָבער פון דער שטאָט (קעלץ)? די רוסישע דראַגונער פראַלן שוין אין דרויסן אויף זייערע פערד, און וועלן פון זיי מאַכן קרעפּלעך פלייש. איך גיב אָ קוק אויף זיי — איר קלערט נאָך ערגעץ אַוועקצוגיין, צי שוין דאָ בלייבן? ניין. זיי ווילן גיין, און אַז משטעקט אַרויס די נאָז דורכן טויער — פאַרדריי איך זיך גלייך מיט זיי אויף דער טשיסטע גאַס: קומטס, איך האָב אָ וועג. אָ קוק און — אָ טריט. סאיז סכנות נפשות. מהערט עפּעס אָ געלויף פון פערד, און משטייט שוין אין אָ טויער. זיי לויפן אָן, און מציט זיך אויס אויף דער ערד. מליגט אויף די בייכער, אָן אָטעם, די ביקסן אַרויס, הע? ווי קום איך צו ליגן מיט זיי דאָ? כבין דען אָ זעלנער? און כהאָב דען אויך מיט וואָס צו ליגן? מליגט ביז די דראַגונער פליען פאַרביי אויף די פערד, און מכאַפּט זיך אַריבער די נייע קאַליע גאַס. מגייט מיט דער אייגענער טשיסטע גאַס ביז אויף די זשע־ לאַנקעס, אַרויף צו דער קאַרטשאָווקע. און פון דאָרט אויפן כענטשינער

שאַסיי, קיין ביאַלאַגע, כע־כע, כהאָב זיי פֿאַרקירעוועט וואו מברויך. אַ גליקלעכע רייזע, כלאַפּצי! איבער די קעפּ שרייען די האַרמאַטלעך: בום, בום, בום. פּון הינטן פֿליען אַרום די דראַגונער. און די ייִנגע לעגיאָ־נערן דרייען זיך נאָך אַלץ אום, ווילן נאָך אַלץ כאַפּן אַ קוק ווי כשטיי ביים בוים — גלייך, און האַלט פֿאַררישן דעם קאָפּ. כע־כע. כהאָב זיי אַרויסגעפּירט. און זיי מאַכן אַלץ מיט די הענט צו מיר: באַנדזש זדראָוו, בראַטשע! אַז מוועט איבערלעבן די מלחמה, וועט מע דיך געדענקען, און אויף לאַנגע־לאַנגע יאָרן.

מיט זיך

גלייך אויף צו מאָרגנס, אַזוי ווי די ערד האָט זיך געגעבן אַ שאָקל, און מהאָט געמומען שיסן — איז לאָדזש געוואָרן אַרויסגעריסן פון פוילן ווי אַ בלאַט פון אַ בוך. און ביי מיר אין שטאָט, וואו כהאָב מיך אויפגערוימט — אַז סאיז מער נישט געווען קיין לאָדזש, בין איך געווען נישט אַהין און נישט אַהער. די מלחמה האָט מיך געגעבן אַ זעץ אַוועק אויפן אונטן, — זיץ, ברודערל, און בריקע דיך נישט. נאָכדעם ווי כהאָב מיך שוין אַזוי שיין געהאַט צעווואַקסן אין „לאָדזשער טאַגעבלאַט", געוואָרן אַ גאַנצער שמעלקע אין טעאַטער, — האָט זיך די מלחמה אַרייַנגעמישט, ביי מיר אַפּירגענומען די ערד פון אונטער די פיס, און כבין געבליבן הענגען אויף אַ לייטער, אויף וועלכער כהאָב מיך אַרויפגעדראַפּעט און מהאָט אין איר אויסגעבראָכן די העלצלעך. די פיס הענגען אין לופטן, גייען אַהין און אַהער, און האָבן נישט מער אויף וואָס זיך אַוועקצושטעלן.

כבין צוריק געבליבן מיט דער גראָער גאַס, וואָס איז איצט נאָך מער גראָ פון זעלנער מיט וועגענער, פון גייענדיקע סיבירער פערד מיט גרזשיוועס, ווי וואַלקנס. צוריק מיטן אָרעמען שטיקל ברויט פונעם געוועלבל, וואָס האָט צוליב דער מלחמה — אויסגעטאָגט. און אַז סלוי־פענישׂ מיט מיידלעך האָט אויפגעהערט, נישט געהאָט וואו צו שרייבן, וואָס איז מיר געבליבן מער ווי צו זיצן צוגעהאָקט צום טיש, און טינטלען, צעפּטרן בערג מיט פּאַפּיר, פּעסער טינט.

„רעקרוטן"

גראָר וועט אין דרויסן האָט זיך דאָס גראָע פון די הימלען גע־לייגט אַזוי נידעריק אויף דער ערד, דער אומעט אַרויסגעיאָמערט ווי פון אַ פּאַסטוכס פייפערל, אין פעלד; און אַלע האָבן ווי צעשראָקענע שעפּסן זיך געטוליעט אינאיינעם אַרום די וועגט פון זייערע הייזער; געציטערט פאַר די שאָטנס, — גראָד דעמאָלט בין איך געוואָרן פריילעך, און סזענען מיר געקומען צו חלום די פריילעכע ייגען פון די רעקרוטן. די געשלעגן זייערע. תהלים זאָגן. פאַסטן און מאָרזשען זיך. טרינקען ביי לייזערן אין שענקל. געבן איבערן קאָפּ מיט אַ בענקל. און ווי מהאָט אויפגעשטעלט אַ פלייצע פאַר די יידישע געוועלבלעך, און געשלאָגן די שקצים אַ מינוט צום טויט. דעמאָלט האָב איך אָנגעשריבן די רעקרוטן, וואָס לאַזאָר קאַ־האַן, זייענדיק רעדאַקטאָר פון „וואַרשעווער טאָגעבלאַט", האָט אָפּגעדרוקט. סאיז געווען דאָס אייגציקע יידישע בוך וואָס איז אַרויס אין יאָר 1916, און ביי די דייטשן. מיט די „רעקרוטן" בין איך אַריין מיטן רעכטן פוס, און עס האָט פאַר מיר אויפגעמאַכט אַלע טירן. און סאיז ביי מיר אויך געבליבן ביז היינט אויף וואָס זיך אומצוקוקן.

ביי שלום אַש זענען דאָ די שבת־יום־טובדיקע יידן, מיט זייערע היימלעכע ירידים. דאָס פרייטיק־צו־נאַכטדיקע ציטערן פון פלעמלעך הינ־טערן פירהענגל. ביי פּרצן—די מתימדיקע קלויז, חסידים מיט צעפלאַקער־טע בערד ווי הבדלות. ביי ווייסענבערגן — געזעלן־יינגען, מייסטערס, בעל־מלאכהשע וואַרשטאַטן, — קען מע זיך ביי מיר דערפרייען סהאָרץ, כאָטש נישט אַזוי ברייט ווי ביי זיי, — מיט די אַלע וואויילע יינגען, צעקראַכענע יינגע־לייטלעך, אין דעם טריבן ימים־נוראימדיקן יעשן, וועט סרוקט זיך אָן אויף זיי דער יום הדין, און זיי ברויכן שטיין צום ליאָס. מזאל כאָטש וויסן, אַז מהאָט אַ מאָל באַדאַרפט שטיין צום מיליטער אין פּוילן, און וואָס פאַר אַ פּנים סהאָט געהאַט.

רעקרוטן פון פּ. בימקאָ*

פון הערשעלע (הער־דאָן), לאָדזש

אין דער איראָפּעאישער ליטעראַטור בכלל האָט דאָס סאָלדאַטן לעבן געשפּילט פון אייביק אָן אַ גרויסע ראָלע. און קיין וואונדער נישט,

* געדרוקט אין „פּאָלקסבלאַט", 1916.

אַז בעת דער איצטיקער מלחמה זענען אַלע פאַרמען אין דער ליטעראַטור
ווי צוריקגעטרעטן, פאַרטושט געבליבן און געלאָזן פֿלאַץ בלויז סרוב פאַרן
מיליטערישן. די גאַנצע אייראָפּאישע וועלט פון פּראָפּעסאָר ביזן גע־
ווינטלעכן בעל מלאָכה, פונעם גרעסטן דיכטער ביזן פֿשוטסטן צייטונגס־
מאַן, לאָזן זיך מיט אימפּעט איבערצוגעבן זייערע אינדרוקן, זייערע אי־
בערלעבענישן פון דער איצטיקער גרויסער וועלט שריפֿה.

אין דער יידישער ליטעראַטור איז אָבער ביז איצט נאָך זייער ווייניק
געשילדערט און אָפּגעשפּיגלט געוואָרן דער נשמה־צושטאַנד פון דעם
יידישן סאָלדאַט אַלס אַזעלכן.

דער געמיט־צושטאַנד פון אָט די יידישע העלדן, וועט נאָך לאַנג
בלייבן אַ פאַרחתמעט בוך, וואָס דערוואַרט דעם אמתן יידישן קינסטלער.

דערפאַר האָב איך געהאַט באמת אַ הנאה, ווען איך האָב באַקומען
די טעג צוגעשיקט דאָס פֿשוטע, אָן באַזונדערער אויפּפּאַדערונג, ריין
געדרוקטע און פאַרן לעזער צוגענגלעך ביכל „רעקרוטן" פון פ. בימקאָ.

ווער עס ווייסט נאָר און פאַרשטייט, מיט וויפיל שוועריקייטן אי
אויסערלעך, אי אינערלעך מען האָט זיך געמוזט רעכענען ערשט נישט
לאַנג, בעתן באַהאַנדלען אָט דער טעמע, וועט ערשט ריכטיק וויסן אָפּ־
צושאַצן די דרייסטקייט פון דעם יינגן בעלעטריסט פ. בימקאָ.

מיט אַ קלאָרער פֿשוטער שפּראַך, אָן וועלכער עס איז באַזונדערער
קינסטלעכקייט, פירט ער פאַרבי אונדזערע אויגן די רעגנדיק־האַרבסטיקע
ימים נוראים, מיטן אָנהויב ווינטער, ווען סשלעפֿן זיך אינאיינעם מיטן
טרויעריקן וועטער איבער די יידישע בלאָטיקע געסלעך אונדזערע עלנטע
פּריזיוניקעס, מיט זייערע קלימיקלעך אויפן פלייצע, ערגעץ ווייט־ווייט,—
ווייסט גאָט, אויב זיי וועלן קומען אַ מאָל וויידער.

איר דערזעט פאַר זיך פֿאַרשוינען: בערל שייגעץ, דער לאַנגער
שמואל, דער קליינער ברוכל, נאָר וואָס אינטערעסירן וועמען דען אָט
די אַלע אייגצלנע בחורים. אָפּילו דער זיידערנער יינגערמאַנטשיק, וואָס
איז צופעליק אַריינגעפאַלן אויף עטלעכע טעג בלויז צווישן דער כנופיא
ביי לייזערן אין שענקל, שוועבט פאַר אייך פאַרבי ווי אין פאַרנעמעניש.
נישט יעדער בפני עצמו אינטערעסירט דאָ, נאָר אַלע פאַרשוינען אינ־
אייגעם, זייער הפקרות, זייער קאָטאָוועס טרייבענישׁ, זייער צעלאָזנקייט
און זייערע שטיפערייען. און ווען זיי נעמען זיך שלאָגן מיט די דאָרפּס
שקצים, דרייען זיך אין אָוונט אין אַ גענדזן־טאַנץ, מויערן אויס אַ
וואַנט פאַר לייזער שענקערס טיר, און אַ. וו.. דעמאָלט פילט מען זיך
עפּעס ווי אַרומגענומען פון די אַלע ליבע קונדסים, וואָס שטייען איצט

ערגעץ אין די אָקאָפּעס, האָלטן די כלי־משחית און פּאַרשפּרייטן טויט און שרעקן. און עפּעס אַ וואַרעם, וואַרעם־האַרציק געפּיל קלאַמערט אַרום, אַט צו די אַלע בערילעך, שמואלס און ברוכס.

אַ סך, זייער אַ סך בלייבט אונדז פּ. בימקאָ שולדיק. אָבער שוין דאָס באַשיידענע, וואָס ער גיט אונדז, שוין דאָס, וואָס ער לאָזט אונדז פּאַרנעמען, באַוויזט אונדז, אַז מיר האָבן פּאַר זיך אַ נישט ווייניק פּאַר־שפּרעכנדיקן טאַלאַנט. און קוים וועט אַריבער דער קאָשמאַר, קוים וועט דאָס לעבן צוריק אַריין אין זיין קאָליי, די חורבות וועלן צוריק אויפגע־שטעלט זיין, און יעדער וועט זיך קענען אַוועקזעצן אין זיין ווינקל אַ רואיקער, אַן איבערגעלייגטער, און מיט אַן אמתן ברען אין האַרצן נעמען דערמאָנען זיינע אַלע שטעטלדיקע זכרונות, וועט אויך פּ. בימקאָ זיין אייגער פון יענע געצייטלטע, וואָס וועלן האָבן, און וואָס וויכטיק איז, אויך קענען בילדלעך איבערגעבן און פּאַרצייכענען דאָס איצטיקע לעבן פּאַר די שפּעטערדיקע דורות.

„קוידערוועלט"

אַפּנים, אַז דאָס וואָס די מלחמה האָט מיך צוריק אַוועקגעזעצט אין דער היים אויפן אונטן, האָט מיר קיין רעה נישט געטון. נישט האָבנדיק קיין שטוב, האָב איך אין יענע יאָרן אויך אָנגעשריבן מיינע דראָמען: „קלייַנע טעג", „ווינטן", און וואָס סאיז מיר אַזוי אייגנעבאַקן אין האָרץ: „קוידערוועלט". אַז אייגער איז מיטן אַנדערן אויפן שפּיץ־מעסער, הייסט: קידער־ווידער. אויב עטלעכע זענען עס אויף אַ מאָל — איז קוידערוועלט. עפּעס האָב איך זיך דאָ צעלאָכט פון מיין אייגענער שטוב, פון מיין טאַטנס התנהגות, פּאַר דער מאַמעס שטיין און ציטערן פּאַר „דעם אַלטן תרח". און אַז אַ. גיטלין האָט עס אָפּגעדרוקט אין יאָר נייַנצן הונדערט און נייַנצן — האָבן זיך הונדערטער שטעט מיט בחורים און מיידלעך, כאָטש סהאָט עס קיינער נישט געהאַט געגומען אין מויל אַריין — דערויף אַרויפגעוואָרפן, גראָד ווי סוואָלט נישט בלויז געווען מיינע נאָר אויך זייער אייגענע היים, זייערע טאַטעס און מאַמעס. און ווען די יידישע ישובים אין פּוילן זאָלן נישט ווערן אויס־געריסן — וואָלט נאָך „קוידערוועלט" ביי זיי געלאָכט פון אונטערן האָרץ אַפּיר הונדערטער יאָרן.

בנימין צמח האָט זי דאָ אויפגעפירט צו אַ גראַדואירונג אין לע־רער־סעמינאַר, מיט סטודענטן, — זי האָט ביי זיי געלויכטן!

זכרונות

פון שלמה בערלינסקי, תל־אביב

דעם ערשטן שרייבער, וואָס מיר איז אויסגעקומען צו זען יינגערהייט, איז געווען פישל בימקאָ.

מיר האָבן געוואוינט נישט ווייט פון בימקאָס עלטערן, בסך הכל אַ פּאָר געסלעך.

נישט ווייט פון בימקאָס הייזל איז געווען אַ לוידיק פעלד. שבת נאָכן עסן פלעג איך זיך אַוועקלאָזן שפילן מיט מיין חבריא טאַקע אין אָט דעם פעלד. אין וואָס נישט? אין זעלנער מיט געווערעלער, אין וועט־לויף.

אויסער דעם האָט דאָס הילצערנע הייזל מיטן שפייז־געוועלבל פון די בימקאָס זיך געפונען אין אַ געסל, וואָס האָט מיט הינטער־וועגן גע־פירט צו דער באַן, טאָ וועמען איז נישט אויסגעקומען פאַרבייצוגיין פאַרן הייזל פון די בימקאָס?

דעריבער איז בימקאָ מיט זיין ברייט פאַרצווייגטער משפחה געווג באַקאַנט געווען אין דער געגנט, — און אַז בימקאָ איז געוואָרן אַ שרייי־בער, איז דאָס טאַקע נוגע געווען דעם גאַנצן אָרט.

דער ענין שרייבער און ביכער איז ביי בימקאָ אין אונדזער געגנט געווען איינגעהילט אין לויטער הייליקייט, עפּעס אַ פאַרהוילענע זאַך פון סאָמע נסים.

אין אונדזערע געסלעך פלעגן אַרומגיין אַרעמעלייט איבער די היי־זער, און חוץ נדבות, וואָס זיי פלעגן צונויפקלויבן, האָט כמעט יעדער געפּירט אַ שטיקל מסחר ביי דער זייט.

דער רוב אַרעמעלייט פלעגן אַרומטראָגן ביינערנע הענטלעך פאַר קינדער, קאַפּעלעך, טלית־קטנדלעך, און צווישן דעם אויך תחינות פאַר ווייבער. און אין דעם גאַנצן ראַמש אויך מעשה־ביכלעך.

די ביכלעך זענען געווען וואונדערלעכע מעשות פון בעל־שם־טוב, פון שפּאָלער זיידן, פון ר׳ נחמן בראַסלאַווער.

אַז סזענען פאַראַן נאָך אַנדערע מינים ביכלעך, האָט מען אין יענער

צייט אין אונדזערע געסלעך לחלוטין נישט געווארטן. מיט איינמאל איז אַרויס אַ ביכל, וואָס מהאָט עס אָנגעהויבן לייענען אין דער געגנט. געהייסן האָט עס „רעקרוטן", און דער מחבר האָט געהייסן פישל בימקא. דער בימקא, וואָס קינד און קייט קענען אים, אים מיט זיין טאַטע מאַמע, מיט זיינע ברידער און אייניקע שוועסטער.

פאַרשטענדלעך, אַז אַזוי גלאַטיק איז דער ענין נישט געגאַנגען. נישט פון היינט אויף מאָרגן איז מען גרייט געווען אָנצוטון בימקאָן די קרוין.

נאָכן בעל־שם־טוב, נאָך ר׳ נחמן בראָסלאָווער איז עפעס דאָס דאָ־זיקע ייִנגע בחורל פון טשאַרנאָוואסקע געסל אויסגעקומען אַ ביסל פריק־רע. דער עולם האָט געצויגן מיט די פלייצעס.

איך ווייס נישט, נאָר מיך האָט דאָס ביכל און דער מחבר עפעס ווי פון הימל אַראָפגעוואָרפן, פון אַזעלכע הוילע נסים און מופתים פון צדי־קים, וואָס איך האָב זיך געהאַט אָנגעלייענט, פון לויטער בת־מלכות און בני מלכים, האָב איך מיט איינמאָל אין בימקאָס „רעקרוטן" געלייענט וועגן וואויילע ייִנגען, וועגן שקצים, וואָס קומען אין שטאָט אַריין צום ליאָס, און קערן איבער די שטאָט מיטן קאָפּ אַראָפּ; וועגן עפעס אַ בלינ־דער שיקסע, וואָס די ליאָסעוויטשקעס לויפן צו איר, וועגן געשלעגן שיכורהייט, וועגן פרעטענזיע־געלטער.

די דאָזיקע הוילע וואָר האָט ביי מיר עפעס ווי די הייטלעך פון די אויגן אַראָפגעצויגן.

איך קען זיך נישט עד היום באַפרייען פון דעם איינדרוק, וואָס איין טיפּ ביי בימקאָן האָט ביי מיר אַרויסגערופן.

בימקא שילדערט אין אָנהויב פון זיין בוך אַ לאָמען גוי, וואָס האָט צעטראָגן, לויט זיין לשון, די פאַוויעסטקעס צום ליאָס.

דעם לאָמען גוי האָב איך געקענט. איך האָב דאָס ערשטע מאָל גע־זען אַ מענטש, וועלכער איז באַשריבן אין אַ בוך.

אָבער מער נאָך ווי דאָס בוך האָט מיך באַשעפטיקט דער מחבר.

אָט אַ דער פישל האָט דאָס טאַקע אָנגעשריבן אַ בוך?

אַז איך פלעג אים זען, און זען פלעג איך אים אָפט, פלעג איך זיך איינקוקן אין אים מיט מיין גאָנצער פאַרוואונדערונג. איך האָב דאָך גע־וואָלט אויסגעפינען, וואָס ליגט דאָס אין אים? ווי אַזוי? פלעג איך בלייבן שטיין פאַר אים.

איך פלעג אים נישט־באַמערקטערהייט נאָכגיין אַ גאַס, צווייַ, און

האָב ביי אים קיין שום באַזונדערס נישט געזען, אַ מענטש ווי אַנדערע. און איך האָב דעם סוד, פֿאַרוואָס ער שרייבט, נישט געקענט צעקנאַקן.

איינמאָל, איך קום צו דער בריק, גייט פישל בימקאָ אַרויס פון זיין געסל. ער גייט, און איך, אָפּגערוקט פום אים, גיי מיט.

פֿלוצלונג בלייבט ער שטיין ביי די פֿלאַנטן (אַ שמאָלער טייך, וואָס האָט זיך געצויגן איבער אַ טייל שטאָט). ער קוקט אַ ווייל אויפן וואַסער, איך קוק אויך, קוק אויף אים, אויפן טייך. גלייך נעמט ער אַרויס אַ בליי, פֿאַפּיר, און פֿאַרצייכנט עפּעס.

אַהאָ, איצט האָט זיך פֿאַר מיר עפּעס אַנטפּלעקט. ער זעט עפּעס און פֿאַרשרייבט עס. דאָס האָב איך ביז אים קיינמאָל ביי קיינעם נישט געזען.

ער האָט צוריק אַנגעהויבן גיין און איז אַנגעקומען ביז צום מאַרק, ביז דעם מאַנופֿאַקטור־סקלאַד פון די ראָזענבערגס, וואו ער האָט געאַר־בעט. ער איז אַריין און איך בין געבליבן שטיין.

מיך האָט אַרומגענומען דער ערשטער פֿאַרדרוס. איך האָב דערפּילט די גאַנצע האַרבקייט פון לעבן.

דאָס וואָס איך האָב פּריער געזען, דאָס איז דאָך מיר פֿאַרגעקומען אַזוי דערהויבן, אַזוי אויסדערוויילט, און ער מוז שוין אַריין צו מאַנופֿאַק־טור, צו מסחר, צו דעם גאַנצן וואַכנדיקן יריד.

נאָר מן הסתם, האָב איך געטראַכט, האָט ער דאָך קיין עצה נישט, ער שטאַמט דאָך פון אַן אַרעמער שטוב.

און שוין דעמאָלט האָט זיך אַנטפּלעקט פֿאַר מיר דער גרויזאַמער סוד, אַז מקען זיין אַ שרייבער און אַרעם דערצו.

(געדרוקט אין „נייַ־וועלט", פּסח־נומער, תל־אביב, 1955)

דער פּראָנט

זעקס חדשים זענען געלעגן אַריינגעגראָבן אין דרערד די רוסן און די דייטשן, איינע אַנטקעגן איבער די אַנדערע, און זיך באַגריסט יעדן טאָג, און צומאָלט אויך ביינאַכט מיט אַ געשריי פון ביקסן און האַר־מאַטן, קוילנווארפערס און אַנדערע כלי־זין. זעקס חדשים ווי מאיז געווען אייגנעווייקט ביי די רוסן: גאַנץ מזרח־פּוילן מיט וואַרשע — וואו מהאָט דעם טויט געמאַכט די יידן. און לאָדזש מיט מערב־פּוילן איז געווען ביי

די דייטשן, וואו סהאָט געברויכט זיין סגן־עדן, און מהאָט געלעבט און געלאַכט. זעקס חדשים וויי דער פּראָנט האָט זיך אַרומגעוויקלט ווי אַ וויקל־שנור אַרום דעם האַלדז פון אַזוי פיל שטעט, ביי די טייכן פון דער נידע און פון דער בזורע, און מיטאַמאָל זיך געגעבן אַ קורטשע, אַ צאַפּל ווי אַ שלאַנג, ביי וואָס די ערד האָט זיך געגעבן אַ שאָקל, זיך אונטערגעהויבן, אויסגעשריגן הויך און מיט אַזאַ געשריי, וואָס מהאָט געקאָנט הערן אויף הונדערטער מיילן; דאָס געשריי פון טויזנטער און טויזנטער האַרמאַטן, ביקסן, קוילנווארפער — פון ביידע זייטן, און וואָס האָט נישט מער אויפגעהערט ביי טאָג און ביי נאַכט, ביז ביי די רוסן האָט זיך דאָס טיף אַרייַנגעשניטן אין לייב אַריין; עס האָט נישט געקענט מער אויסהאַלטן, און פאַרבייסן מיט פאַרשטשעמעטע ציין זיך געגנומען רוקן אויף צוריק, ביז זיי זענען געבליבן טיף פון הינטן, אַרויף צו וואַרשע. און דאָ זענען געבליבן די שטעט אָפּן, פריי, אַזוי אַז מאיז אַרויס וויי פון אונטער דרערד כאָפּן אַ קוק, אויב די הימלען זענען נאָך אויבן הימלען, און נישט מיט אַלעם אַראָפּגעריסן; און דאָ קוקט ער גאָר אַראָפּ מיט אַ לאַכנדיק פּנים, ווי אויף חכמים וואָס זענען איבער אַ נאַכט געווארן גרויסע נאַראָנים. איר האָט געמיינט, אַז מוועט זיי גאָר קיינמאָל נישט ברעכן, די רוסן? און זיך צוריק פאַרקליבן אין די קראָמען, צו די שטעלעכלעך, פערד און וועגן, אַזוי ווי סוואָלט קיינמאָל גאָרנישט געווען... גאָרנישט געשען... נישט קיין געהאָנגענע און געשאָסענע יידן... תליות... איך קוק מיך אום: לאַזאַר קאַהאַן שטייט מיר פאַר די אויגן. הע? ווי אַזוי האָט ער, אויף דער מינוט, ווען סברענט נאָך אויף די פעלדער, די כאַלופּעס אין די דערפער רייכערן זיך נאָך — שוין געקענט קומען אַהער? נאָר וואָס איז צו פרעגן אויף אַ מענטש וואָס וויקט זיך אין אַ צייטונג, אַז ער ווייל סערווירן פאַר זיינע לייענער דאָס הייסט קעסעלע געקעכטס? גייט מע נאָך פון הינטן, פון פאַרענט פון פאַרפאָסטן, און אַזוי ווי ער שטעקט נאָר אַריין אַ פוס, — נעמט מע זיך גלייך פאַרמישן דאָס ביסעלע מעל מיט וואַסער, און סווערט דערפון אַ מאכל פאַר די לייענער. נאָך אַ טעם: מהאָט דאָרט, אין יענע מקומות וואו דער דייטש האָט זיך אויפגעהאַלטן, אין לאָדזש, געמיינט: אַז סאיז שוין דאָ ביי די רוסן נישט געבליבן קיין איין לעבעדיקער יידּ... מהאָט זיי שוין דאָ אַלע געהאָט אויפגעגעבן... זעקס חדשים אין זייערע הענט צו זיין, איז נישט געווען אַזאַ באַ־טעמטער ביסן. און דערזעעניק מיך האָבן זיך די אויגן זייגע צעלויכטן. דו לעבסט? און זיך אַדורכגעדרייט אַן א י י ן קויל? און די שטאָט איז פול מיט יידן... פריילעכע פנימער... אַוודאי, אַז זיי זענען געבליבן

לעבן, זאָלן זיי ווייטער? וואו און אין וועלכע שטעט זיי אַרויסגעטריבן? פון וואָשטשעווע? מאַלאָגאָשטש? פּינטשעווע? פּילץ? אָפּאָטשנע? וועל־כע קהילות געוואָרן אויסגעריסן, און זייערע הייזער פאַרברענט?... לאָפּעשנע? פון וואו נאָך? די וועלט האָלט אָפּן מויל און אויערן, מוויל וויסן... וואָס הערט זיך מיט אונדזערע מענטשן? שרייבער? אַקטיאָרן? וועך לעבט און וועך איז געשטאָרבן? זאָג איך אים: אַז זאָנדבערג וועט שוין מער אין גרויסן טעאַטער אויף קאָנסטאַנטינער גאָס נישט צוריקקו־מען, אָפּילו אין קליינעם טעאַטער אויכעט נישט... ער האָט שוין אָפּגע־שפּילט... שלום עליכם האָט זיך שוין אויסגעשריבן אויף אייביק... דאָס איז אַ צו גרויסער קלאַפּ, יידן האָבן אים ליב געהאַט און האָבן אים נאָך ליב עד היום, ווי זאָגט מע דאָס אָן גלאַט אין דער וועלט אַריין? וועלן איז דאָס געווען? פון וואָס? וואָס פאַר אַ לוויה האָט ער געהאַט? סאיז דאָך שלום עליכם! איך בין אָבער נישט דער גאָנצער נאַר. כהאָב באַהאַלטן אַלע וואַרשעווער בלעטער, און ער זאָל זיך גאָרנישט זאָרגן... ער קען זיך נעמען פון אַלעם גרייטן... און אין עטלעכע טעג אַרום ווייסן שוין דאָס אַלע יידן פון גאַנץ קליין פּוילן, וואָס איז געווען ביי די דייטשן, און דערמיט אָפּגעשניטן פון דער וועלט — און זיי בייגן אַראָפּ די קעפּ פאַר זייער גרויסן שרייבער וואָס איז פון זיי אַוועק.

די אָרעמע מיוחסת, לאָדזש

לאָזאַר קאָהאַן טרעט מער פון מיר ניט אַוועק, כמוז מיטפאָרן מיט אים קיין לאָדזש. ער האָט אַ צייטונג, דעם „פאָלקסבלאַט", אין וועלכן די דייטשן זענען פאַרמישט, מסתמא, וויל סטויג זיי אַזוי אויס צום הויקער. דער „לאָדזשער טאָגעבלאַט" איז מיט דער מינוט וואָס די מלחמה האָט אַריינגעשטעקט די נאָז, — אַראָפּ פון דער גדולה; געוואָרן טויט הינטער די אויערן. דער כוח פון אָכט־צען זייטן מודעות אין אַ פרייטיקדיקן נומער איז איבער אַ נאָכט אַרויס פון איר ווי דורך אַ כישוף. געוואָרן איינגעשרומפן ווי אַ זקנה. און געבליבן ביי צוויי מאָגערע בלעטלעך אינגאַנצן. די צייטונג איז געווען די שטאָט, איר מסחר, דער האַנדל, די פאַבריקאַציע; און אַז לאָדזש איז געוואָרן אויס שטאָט, איז די צייטונג געוואָרן אויס צייטונג. דער לאָדזשער מאַרק איז געווען דאָס גרויסע רוסלאַנד, דער אַמעריקאַנער ביינוול, אירע פאַרבן, און אַז

מהאָט דאָס אַלץ ביי איר אַוועקגענומען, — פאַר וועמען און מיט וואָס וועט זי אַרבעטן? מיט די בלויזע צען פינגער? די וועבשטולן שטייען שטיל. וועמען האָט דער הימל איבער לאָדוש געקענט חלומען, — ער זאָל זיין צוריק הימל? און נישט ליגן אין סאָדזעס, אין רויך? ער האָט זיך אויסגעבעטן אַ גוט יאָר. אַ שטיקל ברויט איז אַ קרן. אָבער די מענטשן, אויף וויפיל זיי זענען זיך נישט צעלאָפן פון שטאָט, — זדאָכניען. איצט איז דער הימל קלאָר ווי ערגעץ אין אַ קליין שטעטל, נאָר מיט לאַנגע שטילע טויטע גאַסן. ספעלן בלויז אויף זיי די חזירים, די קי, די הינער, די הויכע קוימענס שפייען נישט אַרויס פון זיך קיין רויך, נאָר שטיין ווי מצבות פון פאַבריקן — זיי האָבן אַ מאָל געבראַנט אַ וועלט! ווער ווייסט פון שוס און קעטע? די פאַרבליבענע און אויסגעקרענקטע שטיקלעך שניט־סחורה, גייען אַרום פון דעם צו יענעם, ווי לעבעדיקע ברואים; נישט זיי מאָנען עסן, נישט זיי נעמען אויף זיך פלייש, צומאָלט אַ הויט, און וועלן דאָך גראָב, פול מיט שמאָלץ, פעטס, קריגן אַ בויך, אַ גוידער. וואָס אַ שטיקל שניט־סחורה איז? באָלד אַ פאַרצייטיקער סקלאַד. און צען שטיקלעך — אַ מויער אַ גאַנצע!

איך האָב אַ טיש אין „פאַלקסבלאַט", און שרייב — ימים, סאַ דוחק אין שרייבער (כמעט אַלץ וואָס כהאָב דערנאָך אָפגעדרוקט אין די צוויי ביכער אויפן נאָמען פון מיין היים־שטאָט: „קעלץ" — און דערמיט גע־שטעלט אַ מצבה די אומגעקומענע יידן אין יענע יאָרן, דורך די רוסן — האָט זיך דעמאָלט דאָרט געדרוקט). כשרייב פון יידן קדושים, וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש השם, און אויך פון יידן וואָס דראַפען זיך אויף די גלייכע וועגט, קריכן אויף די האַרמאָטן, (סזענען אַזעלכע אויך געווען), און כשפיי זיי אַריין אין פנים מיט מיין „מאַכאָרקע"; וואָס איז אַ סקיצע? אַ שטיקל נאָז, אַן אויער, — צומאָלט אַ ריס און אַ גלעט; און דערהרגעט מיט איר דעם יצר הרע פון דער מאַכאָרקע ביי אַ שטאָט יידן, דעם גאַנצן טריפהנעם כוח אירן... נאָך די „וואָגעס" פאַלט אויף מיר אַרויף יצחקל קאַצענעלסאָן און ווייל מיך דערהרגענען; כשרייב ווי אַן אַנטיסע־מיט! יידן האָסטו אָנגערופן וואָגעס? מטאָר אַזוי וועגן יידן נישט שרייבן. און ער איז געווען געראַכט. אַז די מלחמה האָט ביי זיי צו־גענומען די ערד פון אונטער די פיס, און נישט געהאַט מער אויף וואָס צו שטיין, דער חלף געלעגן אויפן האָלדז, — האָבן זיי נישט געזאָלט לויפן אונטערן פייער, און איינשטעלן דאָס אָרעמע גראָשנדיקע לעבן פאַר אַ שטיקל ברויט? ווער דען וואָלט עס אַריינגעברענגט צו זיי אין שטוב, אויב נישט זיי — אליהו הנביא?

כהאָב מיך דאָס מאָל אויך אין לאָדזש לאַנג נישט געהאַלטן. אַ ליידי־קע שטאָט. און פֿאַרן שרייבן אין "פֿאַלקסבלאַט" — סזאָל זיך חלילה עפּעס געבן אַ דרייַ, קען מע גרינג אַראָפּציען דאָס כאַלאַטל. און צו וואָס דאַרף איך מיך לייגן מיט אַ געזונטן קאָפּ אין אַ קראַנק בעט אַריין? בעסער זיין אין דער היים, וואו ספּעלט גיכער נישט קיין עסן. כבין מיט בריידער, און אייגעם דרייט דער קאָפּ פֿאַרן אַנדערן. און טאָמער עפּעס — דער קעלער איז אונטער דער נאָז. לייזער שמש בייט אָפּ יעדן טאָג די קאָן וואַסער. שטויבט אָפּ סתהילימל. וואַרן מקען וויסן פון וואַנעט מוועט ווידער נעמען שיסן?

די פּירמע הערשקאָוויטש און לאַשקעוויטש

אויפן גרויסן מלחמהדיקן יריד האָבן צווישן אַנדערע אויך אויפגעשטעלט זייער בייַדל: אַ פּאָר יינגען מיט מיידן, מיט די אַקטיאָרן הערשקאָוויטש און לאַשקעוויטש, און זיך גענומען פֿאַרקויפן יידיש טעאַטער. און גראָד צו די יידן וואָס באָקן ברויט פֿאַרן מיליטער, דרייען דעם „פּאַסעק", וואָס האָבן זיך געוואָלט אַ ביסל אויסלאָכן פונעם טויט, פון טיפוס, אַלערליי אַנדערע קרענקען, אַרויסכאַפּן דעם קאָפּ פון טויזנט סכ־נות. און אַזוי ווי כבין שוין געווען אַ גאַנצער שרייבער, האָט מע מיך פֿאַרמאַכט אין דער בודע — כזאָל זיי אַפּירזאָגן פונעם ביכל. פּאָר זיי אַרויסגעלייענט בייטאָג און אויך ביינאַכט. און כבין געבליבן דער סופּ־ליאָר אין דער טרופּע! געלעבט אַ גוטן טאָג מיט די אַקטיאָרן, און נאָך מער מיט די אַקטריסעס. אוי, קאָנען זיי קושן! כאָטש זייער גאַנץ שפּילן איז מיר זייער נישט געווען צום האַרץ... כהאָב אויס־געשפּיגן דערפּאָר... נאָר גיי וויס, אַז די צייט וועט מיר אָנטון אַזאַ שפּיצל און כוועל מיך נאָך אַמאָל וועלן מתייחס זיין מיט זיי אַלע; און אַז גראָד פון די דרענגער וועלן אַרויס אַזוינע צוויי גרויסע אַקטיאָרן וווי יצחק פּעלד, ע"ה, און צו לאַנגע יאָרן, חנה גראָסבערג. יעדעס מאָל וואָס כפּלעג יאָרן דערנאָך טרעפֿן יצחק פּעלדן אויף דער צווייטער עוועניו, האָבן זיינע קלייַנע אייגעלעך זיך געדרייט און גע־פּרייט, מיך אָפּגעמאָסטן מיט אַ דין שפּיציק מינעלע: „וואָס פּאַר אַ מהלך כבין אָפּגעגאַנגען פון מעלערס בילאַרד־טיש אויף די קלייַנע גאָס, אין קעלץ, ביז אַהער, צו סטאַרעווען אויף די ברעטער פון די היגע בינעס אין

די יידישע טעאַטערס? וויפיל ביזטו אָפּגעגאַנגען? און אַזוי אויך די פּלאַמפּייערדיקע חנה גראָסבערג, אַז זי גיט מיך אַ נעם ביי דער האַנט מיט אַ ברענענדיקן קוק פון אירע אויגן: געדענקסט עידן פּלאַסק וואָס דו האָסט מיר געגעבן ווען כבין געווען די קליינע עני ביי הערשקאָוויטשן אין דער טרופּע? יעדעס מאָל וואָס כבין אַריין אין קעסטל אַפּירזאָגן די אַקטיאָרן, האָב איך געפילט ווי כלאָז מיך ערגעץ אַראָפּ אין אַ קעלער; און דאָך פינקעלט איצט דאָס קעסטל, וואו כהאָב שופלירט פּאַר יידישע אַקטיאָרן, ווי פארגרעבט זיי זאָלן נישט האָבן געווען, זייערע שמאָטעוואָטע שטיקער, — ווי אַ ווייט ליכטיק שטערנדל, וואָס בלישטשעט אַרויס פון דער טיפקייט אויפן הימל, און כהאָלט מיך אָן ביי דעם מיט ביידע הענט; און סאיז מיר אַזוי גוט, אַזוי וואויל, אַז כבין געקומען צום טעאַטער, דורכן טעאַטער, פון אינעווייניק, און נישט פון דרויסן. פון אַרומגיין אַרום אים, אים אויסחלומען אונטערן בעט, אויפן בוידעם, מיט שימערירנדיקן שפּינוועבס, גרינע קרעלן, רויטע פּרעש, זיך נעמען אים אין זינען אַריין אַזוינרנאָך און אַזוינרנאָך, נאָר גלייך פון דער קוזשניע, וואו כבין געשטאַנען מיטן האַמער אין האַנט, געהאַקט אינעם גליענדיקן אייזן און סהאָבן געשפּריצט פונקען.

האַנדל, האַנדל — וואַנדל!

שוין אַ שרייבער מיט אַ נאָמען, כדרוק זיך, כהאָב מיך שוין אויף וואָס אומצוקומען, און דער סוחר הערט נישט אויף אַרומצופאַנעוועזן אין מיר; נישט קיין שניט איז אַ רעטעך, אַ זאַק ציבעלעס, אָפּגעריבענע שוועבעלעך, צעריבענע פּוטער, אויסגעטרעטענע זוילן, הילצערנע קויליען — מלחמהדיקע אַרטיקלען און אירע געשעפטן. און אַז סהאָט זיך מיר עפּעס אונטערגערוקט אַ שטיקל כשרע זאַך, וואָס האָט נאָך אַ פּנים אויף, — האָב איך מיך אָנגעכאַפּט דערין מיט ביידע הענט; וואָס האָט דעמאָלט געקאָנט זיין כשר און נאָך האָבן אַ פּנים אויך? איז אַזוי ווי כבין אין טעאַטער בלויז פּאַר האָנאָר, און כנעם נישט ביי זיי גאָר — זיי זאָלן זיך האָבן צו צעטיילן מיט נאָך אַ פּאָר גראָשן; אַזוי זוך איך מיך דאָ ערגעץ אונטערצוגראָבן, כזאָל אויך האָבן עפּעס אַראָפּצולאָזן אין קעשענע אַריין. נאָר ווי אַזוי? אַז די חברה האָט אַליין נישט מיט וואָס דעם טאָג איבערצוקומען. וואָס קאָן איך שוין ביי זיי

דערלעבן? און דאָ קומט אויף מיר אַרויף קופּערמאַן, אַדלערס אַ מענטש, ער האָט שוין געוואוסט אַז כמאַך די עסקים, מיך שוין גוט געקענט נאָך פון לאָדזש, ווען אַדלער האָט אויפגעפירט מיין דראַמע, און מיך געבעטן אַז כּזאל אים נותנען כּך וכּך אין מזומן, וואָס ער מוז גלייך און אויף דער מינוט האָבן, און מיר פּאַר דאָס אַוועקגעגעבן די פּיר נעכט וואָס אַדלער וועט דאָ קומען שפּילן אין טעאַטער. כּהאָב מיך דערין אַנגעכאַפּט מיט ביידע הענט, און זיך פון זיין שפּילן אַנגעשטאָפּט, געוואָרן אַ גביר. און כּהאָלט מיך נאָך ביז היינט פּאַר אַ זכיה, וואָס, — אַ חוץ דעם ים שמאָכטעס, האָב איך פון דעם געלט וואָס כּהאָב געמאַכט פון שפּילן יידיש טעאַטער, דערנאָך געקויפט דאָס קידושין־רייפל, און אַנגעטון מיין באַשערטער אויפן פינגער. זי געהיליקט פּאַר מיין ווייב.

כּנעם זיך צו די כּלים

דאָס געלט האָט מיר געמאַכט אַ געשמדטן האַלדז און סטעאַטער מיר געגומען שטשיפּיען אין נאָז. און אַזוי גיך ווי כּהאָב געהערט, דאָס אסתר רחל קאַמינסקי גרייט זיך אַרויסצופאָרן שפּילן איבער פּוילן, בין איך איר אַרויס אַנטקעגן קיין סאָסנאָוועצע, און זיך געגומען צו איר מענטש, האַלפּערן, אירס אַ קרוב, און פון אַ גרויסער טעאַטער־משפּחה — ער זאָל זי מיר אַוועקגעבן פּאַר די יידישע שטעט אין פּוילן, וואָס זענען אָקופּירט דורך עסטרייך. און דער שידוך איז גלייך געוואָרן געשלאָסן. כּנעם פּאַר איר צוגרייטן קעלץ, ראָדעם, לובלין. און אַז כּהאָב זיי שוין אַלע אין קעשענע, דאַרף איך אַרײַנשמעקן קיין וואַרשע. וואָרן אַלץ איז נאָך נישט גלאַטיק. מברויך אַרומשנעידן שטיקלעך צויטן, אויסטרענען קליינע העקעלעך; פּליטערלעך זענען אַלץ פּאַראַן און מברויך זיי אַרומשערן, אַנשמירן די רעדער פון איר גאַלדענער קאַרעטע — סזאָל זיך גלאַטיק פּאָרן! נאָר דאָ וואַרגט זיך דער הונט. איך בין ביי די עסטרייכער און זי ביי די דייטשן. און ווי אַזוי וועט קומען די קאַץ איבערן וואַסער? כּגיי דאָ, דאָרטן, בעטן אַ שטיקל פּאַפּיר, אָבער אַ נעכטיקער טאָג! מוויל אַפּילו אויף מיר נישט קוקן. דאָ האָב איך אָפּגעדונגען טעאַטערס, דאָס צעפּויקט איבער אַלע שטעט. ביי די יידן בלישטשען שוין די אויגן; אסתר רחל קומט! און מלאָזט מיך גאָרנישט צו צו איר. מגייט דאָס צעריבן אויף קאָשע! מילא, סאיז אויך נישט קיין מאַלער. דער שידוך וועט

אַיבער דעם נישט אָפּגיין. אַז כּוּל כּוועל מיט גוטן נישט אויסנעמען גאָר, אַז סגאַנצע רעדן מיינס גייט זיי באַלד נישט אַריין אין אין אויער צומאָלט — זעץ איך מיך אַריין אין אַ דראָשקע, אין אַ פרייטיקדיקן באַגינען, און לאָז מיך אַרויס קיין וואַרשע אָן דעם שטיקל פּאַפּיר זיי־ערן... מוועט זיך שוין ווי סאיז אַדורכדרייען. און אַזוי ווי מע קומט נאָר אַרויס אויפן שאָסיי, צווישן די פעלדער — גיט מיך דער פּראָסט אַ כאַפּ אַרום ווי מיט צוואַנגען. דער ווייסער שניי, זעט אויס, ליגט נישט בלויז אויף דער ערד, נאָר אויך הויך איבערן קאָפּ, ערגעץ אונטערן הימל. דער וועג שניידט זיך וויט־וויט — אין אים אַריין, אין שניי, וואָס איז אונטן אין דאַרף אויך זיין אויבן. נאָר וואָס נענטער מיר קומען צו דאָרטן — איז אַלץ דער ווייסער הימל אַזוי ווייס פון אויבן, ווי די ערד פונעם שניי — אונטן. איך שפּיר שוין באַלד נישט די פיס, די אויערן, און אונטער דער נאָז הענגען אַרונטער ברעק־לעך אייז פון דער פּאַרע וואָס כאָטעם אַרויס. אָבער סאיז אַלץ בעסער ווי כּוּאַל פאַרן ווי די אַנדערע יידן — מיט אַ פורל טאַבאַק, לעדער, שניט און שוועבעלעך. כּפאַר פּאַרשאָפן אַ טראָפּעלע פּרייד פאַר יידן. סאיז דאָך אַזוי חושכדיק, מאַרקאָטנע. די מרה שחורה פאָכעט מיט שוואַרצע פליגל אין זייערע פענצטער אין מיטן העלן טאָג. אסתר רחל וועט זיי צעטרייבן. אויף אַ שעה צוויי וועט זי אַרייגלייכטן אין דעם חשכות זייערן, און די גראָע זאָרג וועט אַרויס פון די פאַלדן אין זייער שטערן. ער וועט זיך אויסגלייכן, דער הויכער פקחותדיקער, יידישער שטערן, זיך אויסליי־טערן, און די שכינה אויף אים רוען ווי תמיד.

אין וועג

אין ראָדעם טרייסל איך אַרויס פון זיך אַ ביסל די קעלט, און דערוואַרעם מיר די ביינער. און אַז כּבין שוין צוריק אַ שטיקל מענטש — נעם איך אַ פור און הייס מיך פירן קיין ביאַלאָבּרזשעג. דאָ רוק איך אַריין די פיס אין אַ בינט שטרוי, בעט מיך אַרום מיט אַלטע בגדים — און אַז סאיז מיר וואַרעם אין די פיס, איז מיר שוין אין ערגעץ נישט קאַלט. צו ליכט־צינדן ברענגט מיך די פור אַריין אין דעם פּיצל שטע־טעלע, וואו ער פאַרפירט מיך צו אַ ייד אויפן מאַרק: כהאָב אייך גע־ברענגט אַן אורח אויף שבת. מבעט מיך גלייך צו צום טיש. סאיז דאָך

פרייטיק צו נאַכטס. ליכט ברענען. מגיט מיר צו עסן געפילטע פיש, אַ טעלער הייסע יוך מיט באָבעלעך און פלעצעלעך. אַ ווייך שטיקעלע יוכן־פלייש, אָבער סציט מיך אַלץ, כאָטש סאיז מיר שוין גוט וואַרעם, אין בעט אַריין. נאָך אַזאַ רייזע? כשפּיר נישט אין מיר קיין אײַן גאַנץ אבר. און אַז כשלאָף מיך אַדורך די לאַנגע ווינטערדיקע נאַכט, צוגעדעקט מיט אַ בעטגעוואַנט איבערן קאָפּ, אַזוי ווי כהאָב ליב, — איז מיר אין דער פרי ליכטיק אין די אויגן. נאָך איידער וואָס־וועט לאַכט צו מיר זיס, אַ טייער, יינג חנעוודיק יידיש מיידל, דעם יידס טעכטערל. האָט זי זיך נעכטן אַזוי געזאָלט פאַררוקן אַ שמעוודיקע אין אַ ווינקעלע — אַז כהאָב זי גאָרנישט אַרויסגעזען? וועט כזע זי — גיי איך שלאָפן גלייך מיט די הינער? און זיך נישט מיט איר אויף כאָטש אַ האַלבע נאַכט? ווי קען מע אַפילו טויטערהייט ביי אַזאַ מיידל זיך לייגן שלאָפן? אַ בחורל האָט אויף איר מזל באַדאַרפט דאָ אַריין און זיך אָפּזוכן אַן אָרט ביי איר טאַטן אין שטוב. אַ בחורל מיט שוואַרצע אויגן, אַ הויכע גא־ריבאַלדע, וואָס זאָל זי טון, ער זאָל נישט מער אַוועק? און שוין זיין דאָ מיט איר, אין שטוב? זי גיט מיר געקאָכטע פלוימען, זיסע מייער־לעך — וואָס נאָך קען זי מיר געבן? סבעסטע פון די שבתדיקע מאכלים. אַז זי זאָל זיך פריער געווען ריכטן — וואָלט זי צוגערוימט די שטוב גאָר אַנדערש, אויסגעשיט אויף דער פאָדלאָגע וויס זאַמד, אַנגעריבן די ראָנדלען, די קופערנע פייערפאַנען אויף דער וואַנט — זיי זאָלן ברענען ווי די הימלען אין אַ זומערדיקן פאַרנאַכט. דאָס ווייקשעפל גאָר געהאַט אַן אַנדער פנים. אָבער אַזוי גיך ווי דער פאַרכישופטער טאָג פאָלט אַרונטער היינטערן פאַרקאָן, און דער טאָטע אירער מאַכט הבדלה, נעמט מיך ווידער אַ בייזע טרוקענע פור אַרויס פון דער שטוב. און ביים שיינעם יידישן מיידל פאַרגנבענען זיך טרערן אין די אויגן. סהאַר־צעלע הייבט זיך. בלויז אויף איבער איין טאָג? און זיך אַזוי ווייניק האָבן אָנגעווארעמט ביי איר? די פור קוילערט זיך איבער אַ בריק פון אַ וואַסער, וואו ביים אַרויפפאָר שטייט אַן עסטרייכישער זעלנער, און ביים אַראָפּפאָר — אַ דייטשישער. כהאָב מיט מיר נאָך פיר־פינף יידן, און עפּעס אַ יידענע, אויף וועלכער מקוקט זיך צומאָלט נישט אום; וואָס וועט מע קוקן, אַז זיי פאָרן דאָ אַ פּאָר מאָל דורכן טאָג, און קענען זיך, מסתמא. וייסן צו וואָס מפאָרט, און — מיט וואָס? און מאַכן זיך נישט זעענדיק און נישט הערנדיק. זייער דאגה! סקען זיי עפּעס קומען אויפן קאָפּ, אַז מהאָט מיך דאָ פאַרבאַלט מיט ווייבערישע פאַ־טשיילעס? אַז אַלץ איז כשר, נאָר איך אַליין בין די טריפהנע סחורה?

פון דאָרט פאָר איך קיין גריצע, וואו איך כאַפּ זיך אַריין אין אַ קליין פּינצטער וואַגאָנדל פון דער קאָלעיקע — און וואו מזיצט אויף זעק מיט קאַרטאָפל. אָבער סאיז אַלץ בעסער ווי אויף דער פור. די קעלט איז דאָ אַלץ איינס ווי אין דרויסן — אָבער פאַרן ווינט זענען דאָ וועטן, און ער קען בלויז פּאַטשן אין זיי, און סאיז נאָך בעסער — אויב מיט רציחה; שפּעטער טשעפּעט מע צו עפּעס אַ קליין שטיקל סאַמאָוואַרל, און עס גיט אונדז אַ כאַפּ אויף די פּלייצעס מיט אַלע וואַגאָנדלעך צוזאַמען, און ברענגט דאָס אַריינצוטראָגן ווי אַ בינטל מייערן, קיין וואַרשע.

מלחמהדיק וואַרשע

דאָס גרויסע וואַרשע אָטעמט שווער. די רעדער פון דעם מלחמה־וואָגן האָבן זיך טיף אַריינגעשניטן ווי אין זאַמד און, אויב מזאָל אים געבן אַ נעם אין לופטן, אויפס כח — קען ער זיך נאָך צעפליען אויף שטיקער. ווי לאַנג קען ער נאָך אָזוי שטיין? זיינע אַקסן זענען שוין פאַרראָסט, די שרויפן דרייען זיך האַרטלעך, און הויך אויפן קול. בחינם דאָס גיסן אייל. נאָך אַ יאָר, — און ער וועט זיך צעפאַלן, פון אים נישט זיין גאָר. אויפן פּנים פון דער שטאָט האָט זיך צעגאָסן די געלזוכט — סאיז ביי איר געל אין די וויסלעכטס פון די אויגן, אַ שטייענדיקע געלקייט, אַ שוועבלדיקע — וואָס האָט שוין טיף צעפרעסן סלייב, און סזענען בלויז געבליבן אָזוינע בלאָע פּאָסן ווי שטיקער מילץ. די מלחמה איז שוין ווי אַ פאַרהאַרטעוועט געשווילעכץ, — שמיר היינט, שמיר מאָרגן, שפּרעך עס אָפּ מיט בוימל, — עס שטייט; סוויל זיך נישט אַראָפּרירן. און פאַרקערט: אָז סזאָל נעמען גיין, צוטרעטן צום האַרץ, — וועט זי גיין לולו.

צו גאַסט ביי די קאַהאַנס

לאָאַר קאַהאַן איז איצט אין וואַרשע. ער גיט אַרויס דעם „וואַרשעווער טאָגעבלאָט", צוזאַמען מיט ה. ד. נאָמבערג, וואָס די דייטשן

לאָזן דרוקן פאַר יידן. און וואו זאָל איך סערשטע גיין, אויב נישט צו אים? וואָרן, כהאָב עמעצן אַנדערש? ער וואוינט אויף לעשנע 28, אין דער אָפיצינע, קיין פראָנט־הויז איז נישטאָ, און מיט אַ ווינדע אַרויפצופאָרן. אַ שיינע צעלויכטענע היים, אַ קייזערלעכע. זיין איידל לאַכנדיק פנים שיינט. רוזשע בליט, איר געלעכטער איז פול מיט קאָלט זילבער. דאָס אויפ־געבראָכענע פון גרויס־שטאָטישן איז אין איר אַזוי בריט, דאָס וועט זי גייט — גייט דורך אַ ציטער אין די וועגן. זי איז פול מיט טעאַטער, פון קאָפ ביז צו די פיס. דאָס טעאַטער רינט פון איר אַראָפ, ווי אַ פרי־לינג־רעגנדל ביי אַ יינג מיידל — פון די נאַקעטע גלידער. זי וויל אַרויספאָרן גלייך נאָך אסתר־רחלען שפילן. וואַרט־צו, שיין מענטש, מוועט נישט געבן קיין געלט בלויז פאַר אָנקוקן דיך, נאָר מוועט עפעס וועלן הערן אויך. און וועסט דאַרפן וויזן וואָס דו קענסט.

ביי אסתר רחל קאַמינסקי

באָלד דערנאָך בין איך ביי איר. כהאָב דאָך מיך, לכתחילה, צו איר געריסן, און אַזוי געוואָרן פאַרשוואַרצט. ביי רוזשען האָב איך מיך בלויז אָנגעוואַרעמט, און ביי איר קלאַפט מיר שוין אויך סהאַרץ. איר מאַיעסטעטישקייט פאַרכישופט. און דאָס געלאַסענע פון איר — פאַררוקט אין מיר דאָס יינגל ערגיץ אַזוי טיף, ווי סזאָל מער גאָרנישט זיין. דאָס יינגל זוכט איצט אויף זיך אַרויפצונעמען יאָרן, און זיין האַלב־וועגס נענטער צו איר, אַ דריטל — און זי ווידער זיך גרינגער מאַכן מיט זיי, זיי אַראָפוואַרפן פון די אַקסלען, אַז כזאָל נישט אַראָפפאַלן ביי זיך, און קענען רעדן צו איר נענטער. סדרייט זיך וועגן דעם פאָרן. איך וויל זי פריער — ביי מיר, און דערנאָך אויסדרייען דעם דישעל — קיין ראָדעם. ביי מיר בין איך אין דער היים. כהאָב די שטאָט אין קעשענע. און אַז כוועל מיך דאָ אָנשטאָפן, — וועט מיר זיין גרינגער ערגיץ אַנדערש, אַז סוועט מיר געבן אַ דריק־צו; כהאָב נאָך אַלץ אַרום־צושערן קליינע פליטערלעך מכח אַכצן און דרייצן, און האַלפערן שערט זיי יושרדיק אַרום. סדרייט זיך וועגן פאָרן פון לובלין אַרויף קיין וואָלין, און אויב מעגלעך, קיין אוקראַינע (וואו זי איז טאַקע דערנאָך געפאָרן) — און סבלייבט נישט מער ווי דאָס אַלץ אויסצוגלעטן ביי אַ גלעזל טיי, וואָס מגיט אַרויף אויפן טיש.

און וואָס איז דאָ געשען?

כהאָב מיך נישט געקענט צו לאַנג אָפּפרייען מיט וואַרשע, מיט וואָס? מיט איר טויט פּנים? אויסגעשטשירעטע ציין ווי ביי א הונגעריקער חיה? און אַזוי ווי כהאָב באַדאַרפט נעמען די פּיס אויף די פּלייצעס, און הולכן, איז מיר גלייך געקומען פּאָר די אויגן דער אויסגעפרוירענער וועג צווישן די בערג מיט שניי, א פּור, א בריק, א קאָלעיקע, און ווער האָט נ'כוח צו דעם אַלעם? מדאַרף דאָך דערצו האָבן א גבורה, פון א לייב! כבין אַרויס פון אסתר רחלן מיט פּולע הענט. די שטעט זענען נאָך רוי. און אַז סוועט אַראָפּ ווי מברויך — פּאָר איך קיין אוקראַינע מיט איר, דאָרט אַריינשטעקן די נאָז. און כגיי אַריין, אויף עמעצנס עצה, אויף קראָקעווער פּאָרשטאָט, אין עפּעס אַן אָמט — וואו כלייג אַרויס מיין שטיקל פּאַפּיר, און בעט: מזאָל מיך לאָזן, נישט מער, ווי פּאָרן אַהיים. כבין דאָך א דאָרטיקער. און מפרעגט מיך נישט, ווי געווינטלעך, — ווי כקום אַהער? וואָס כטו דאָ? ווי לאַנג כבין דאָ דאָ? נאָר מיט דער זעלביקער מינוט האָבן זיך, אַן איין וואָרט צוגערוקט צו מיר צוויי זעלנער, און ווי מוואָלט מיך דאָ אויסגעקוקט: ביזט דאָ, בחורל? אַרויפגעזעצט די צוויי־שאַרפיקע מעסערס אויף די ביקסן, און ביי מיר געגומען סאונטערפירן. מגייט אָפּ א שטיק פון דער גאַס, און מגייט אַריין אין אַן אַנדערער, נאָך אין אַן אַנדערער, נאָך אין אַן אַנדערער — וועט וויסט, אין וויפיל אַזוינע גאַסן? איך צייל זיי? כטראָג זיי מיט זיך מיט אינעם קאָפּ? ביז סוועט זיי אַליין אויך מיאוס פּאָר דעם גיין און קומען מיט מיר ערגעץ אַן צווישן געהיים־אַגענטן, וואו מפרעגט מיך אויך נישט גאָר, נאָר אַלץ אויף שטום־לשון, אַדער ווי זיי וואָלטן שוין פּאָר זיך אַלץ געהאַט פּאַרטיק, — און אויסגעאַרבעט; צוויי לייט נעמען מיך דאָ ווידער אונטער די הענט און ווילן שוין, אָפּנים, נישט אַריינלייגן ביי מיר, ווי די זעלנער — זייערע פּיס; אַדער, זיי האָבן רחמנות וואָס איך בין מיך שוין אַזוי פיל אָנגעאָנגען (יענע דייטשן האָבן נאָך געהאַט רחמנות;) און זעצן זיך מיט מיר אַריין אין א דראָשקע. סקאָסט זיי טייערער? מפּאָרט ווידער פון איין גאַס אין דער אַנדערער. וואו? צו וואָס? כדאַרף דאָך מאָרגן איבערמאָרגן זיין אין די אַלע שטעט. געבן א קוק צי סרודערט זיך עפּעס אין זיי. אסתר רחל גרייט זיך שוין אַרויסצופּאָרן. און דאָ... הע? וואָס פּאָר א משוגעת איז אויף זייערע קעפּ? וואו פירן זיי זיך מיט מיר אַרום? אפשר גאָר אויף אַראָפּצושיסן? אַן עסק ביי די דייטשן? נאָכדערצו, אַז סגייט זיי שוין

נישט אַזוי פויגלדיק? און טאָפּן אויף דער מלחמה — אַ וואָנט? וואָס וועט זיין מיט אסתר רחלען? מיט איר שפּילן? און מיט די אַלע שטעט? מוועט דאָך אָפּילו נישט וויסן, וואו כּבין ערגעץ פאַרפאַלן געוואָרן? גזלנים זאָלן מיך האָבן פאַרנאַרט צו זיך, אין די קאַלטע בייזע וועלדער? וואו וועט מע מיך פריער זוכן? אונטער די שנייען? און וואַרטן ביז די זון וועט זיי צעשמעלצן? סאיז אַרויס אַ יינג, אַ לעבעדיקער, און שוין מער נישט געקומען צוריק. האָבן אים וועלף צעריסן און זיך באַלעקט מיט אים? וואו האָבן זיך געזעגן וועלף? אין וועלכע מקומות? ביי גריצע? וואו זיי לויפן נאָך די קליינע קאַלעיקע? כּזע: אַז מפּאַרט אויף די יידישע נאַלעווקעס, אפשר צו אַ גוטן ייד? מקומט צו מאַראַנאָוו, און ביים קאָוולער וואָקזאַל בלייבט מע שטיין. מגייט אַריבער אַ בריק, וואָס איז אין דער הייך — איבער די שינעס מיט די וואָגאָנען, און אַז מקומט דאָרטן אָן — פאַרהאַלט מע זיך אויף אַ רגע ביי אַ רויט טויער, וואָס איז ווי אויסגעהאַקט אין אַ גראָבער בלינדער מויער; זי מאַכט זיך אויף פאַר אונדז, און מאַכט זיך צו הינטער אונדז. דאָ וויים איך שוין אַז כּבין אין וואַרשעווער ציטאַדעל. און אַז כּבין אין דרערד מיט די ביינער. אויב כּבין אַ מאָל געזעסן אין דער היים, איז ווייניק — און כדאַרף נאָך אויך זיצן אין וואַרשעווער ציטאַדעל! מגייט מיט אַ שמאָלן וועג, ווי אַ טראָטואַר, צווישן רויטע ציגל הייזער, וווייסע געטונקעווטע הייזער, פון כּלערליי הויכן: לאַנגע, שמאָלע, און אויך בריייטע, ווי די פּלאַצקעס. אויף אַ סך פענצטער זענען אָנגעמאַכט די באַקאַנטע בלעכענע קאָשיקעס, ווי צוימען ביי שטשעקלע הינט אויף די מיילער. וואָס קען מע דאָ באַהאַלטן מיט זיי מער ווי דאָס שטיקעלע ערד, אַ גרעזל, אַ שטיין, און צומאָלט אויך אַ ביימל, און מלאָזט בלויז איבער אַ שפּאָלט פון הימל. נאָר ווי לאַנג קען מע קוקן אין דעם ווייסן צי אין בלויען הימל אַריין? צי אָפּילו אויף אַ כמאַרעלע וואָס קומט פאַר די אויגן? אַ שטערנדל? אַ, די קאָשיקעס! כקען דאָך זיי אַזוי גוט נאָך פון פריער און כוועל מיך דאָ באַלד פרייען מיט איינעם פון זיי. וואו, און אויף וועלכן פענצטער פון אַ הויז ער איז אָנגעטון.

כּבין אין דרינען...

כּגעפּין מיך אין אַ טשיבעלע ווי אין אַ פאַרמאַכטער פויסט. אָן אייזערן בעטל מיט אַ שטיקל פּלאַכטע אויף איבערצודעקן זיך, און אַ

שפּאַלט פון הימל — דאָס בעסטע, אין וואָס מקען זיך אָנהאַלטן. איך שווים אַרום אין אַזאַ ברוינעם האַרטן זאַק, וואָס דאַרף זיין איבערגענייט פון אַ זעלנערישן אָלטן שינעל, און סאָל מיינען — אַ רעקל, און אַן ענלעכע פּאָר הויזן, די שיך זענען מיינע. כבין פריש, איך בייג אַראָפּ דעם קאָפּ צווישן די פּיס, אָטעם טיף אַריין די פרישקייט פון דער באָד וואָס מהאָט מיר געגעבן, איידער מהאָט פּאָר מיר דאָ אויפגעמאַכט די טיר. געגאָסן אויף מיר קאָכעדיק וואַסער מיט אַ געדיכטער הייסער פּאַרע, כבין אינגאַנצן גלאַט, אַרומגעגאָלט פון די פיס ביז צום קאָפּ. דאָס קעמערל ליגט אויף מיר מיט די וועגן, מיטן באָלקן, — ליגט נאָכאַנאַנד און סווערט מיר וויי מיט גאַרנישט שוועער. איך שטיי ווי אַ דראָנג, אַ פלאָקן, איין טריט, צוויי טריט פון דער מיט — איז די וואַגט. וואו כזאָל מיך נישט פארדרייען — בין איך אַלץ אין מיטן, אויף אַ פּינטעלע. כשטיי אויף אַ פּינטעלע. אַן קיין שום אַרום. בלויז די אויגן וואָס האָבן דעם פּאָס הימל, וואו זיי קענען זיך זעטיקן מיט אים, און אין דעם אויסשניט פון דער טיר, גראָד אָנטקעגן, אויף דער האָר, איז אַריינגעקלעמט נאָך אַזאַ טיר, און אויך מיט אַזאַ אויסשניט אין איר. איך דערקען וועג עס איז ליידיק, חלל, און אויך פול מיט אויג, אַן אויג זעט אַן אויג, אויף אַ קליינעם מרחק און — אַ לעבעדיק אויג.

און אויף אַ גוטן אופן

ערשט אויפן דריטן טאָג האָט זיך דאָס געגעבן אַ ריר. מיטן טאָג צוגלייך האָט מע מיך אַרויסגעבעטן פונעם קעמערל, פּאָר מיר אויפגעמאַכט די הינטערשטע טיר פון אַ קאַרעטקעלע, — און זיך אַרויסגעלאָזט מיט מיר אויף איבער די וואַרשעווער גאַסן, געלאָפן מיט מיר איבער שטאָק און איבער שטיין, ביז מהאָט מיך געברענגט אין אַ הויז אַריין, וואו מהאָט געגומען רעדן מיט מיר. ביז איצט האָט מע דאָך מיט מיר נאָך צומאָלט נישט געהאָט גערעדט. שטעלן די אַלע שאלות וואָס האָבן אַזוי געביסן אונטער דער צונג: ווי אַזוי כקום דאָ אַהער קיין וואַרשע? און צו וואָס? ווי לאַנג כבין דאָ דאָ? און וואָס כטו? צי כגאָל ביי אַלטע וועלט בעדרד, אַדער — איך אַקער מיט דער נאָז די ערד? און נאָך אַלץ אַזוינע גוטע זאַכן? און אַז כהאָב מיך אָנגעשוואירן די ביינער, אַז כבין גאָט די נשמה שולדיק, כווייס נישט פון קיין פּותר און פון קיין

חלום. און דאָס זיצן מיינס, זיין אַ תושב אין ציטאַדעל — זעט ביי מיר אויס ווי אין אַ חלום, נישט אַנדערש. ווי קום איך טאַקע אַהער? מה פשעי ומה חטאתי? כבין בלויז געקומען צו אסתר רחל קאַמינסקי, אַז זי זאָל פֿאַרן שפּילן. און אַז כבין נאָך דערצו אויך אַ שרייבער, כקען זיי ווייזן בערג מיט כתב ידן, און אפילו אויך געדרוקטע זאַכן. מעגן זיך דערויף נאָכפֿרעגן ביי לאַזאַר קאַהאַן, — האָט דאָס אַלץ געהאָלפֿן ווי אַ טויטן ביינקעס, און מיך אָפּגעשיקט צוריק אין לאָך אַריין; עפּעס האָט זיי, אַפּנים, יאָ געמוזט גיין אין דער נאַז, — ווייל זיי האָבן זיך געגומען נאָכפֿרעגן צי כרעד נישט פון הוילן קאָפּ? און אַ טאָג דערנאָך זיך אַריינגעכאַפּט צו לאַזאַר קאַהאַן אין הויז, און עס איבערגעקערט פון אויבן ביז אַרונטער, נישט קוקנדיק וואָס ער איז אַ רעדאַקטאָר פון זייערס אַ צייטונג; עס בודק געווען אַדורך און אַדורך, צעטרייבערט ביזן ביין. און וואָס האָבן זיי געקענט דערלעבן ביי אים — אַ פּאָר כתב ידן מיינע. אויפֿגעמאַכט די טיר ביי אסתר רחלן, און איר אָפּגעגעבן דעם ריכטיקן גרוס פון מיר, און וואו כבין, אַנשטאָט אַהיים — פֿאַרפֿאַרן.

וויידער פון אויבן

און כבין דעמאָלט ביי דער מעשה, ווי אַ מאָל אין לאָדזש, ביי דער מסיבה פון דוד פרישמאַן, וואו כהאָב מיך שיער נישט אַוועקגע־פֿאַקט — אַרויף פון אויבן; און אויף טלאַמאַצקע 13, ווי אויך ביי די אַקטיאָרן אין זייער היים, האָט זיך מיט מיר געקאָכט ווי אין אַ קעסל גרוב; און אַזוי ווי מהאָט מיך נאָך גאָר וויניק געקענט — זענען אַלע געבליבן ווי פֿאַרנאַרט: ווער איז ער? פון וואַנעט קומט ער? און ווי קען עס גאָר געמאָלט זיין? אַ ייִנגער שרייבער? וואו שרייבט ער? אין לאָדזש? לאַזאַר קאַהאַן שטופט זיך מיט אים? אים שוין אָפּגעדרוקט צוויי ביכלעך? אויב אַזוי טאָר מע דאָך נישט שלאָפן, און אים פֿאַרשלאָפן... ביי די דייטשן? גיי, וויס וואָס פֿאַר אַ לאָטע מהאָט אים צוגעקלעפּט?

אסתר רחל, רוזשע, לאַזאַר קאַהאַן האַלטן אָפן מויל און אויערן. קוקן פֿאַרנאַרט, ווי ליגט זיי שוין אין קאָפּ טעאַטער? אַז דער בחור האָט זיך דאָ מיאוס אַריינגעדרייט. אַזאַ מעשה? וואו גייט מע פריער? מנעמט זיך צו נח פּרילוצקי, און אַנדערע גרויסע אַדוואָקאַטן, זיי מוזן מיך זען אַרויסכאַפּן אַיידער מע מאַכט מיך מיט אַ קאָפּ קירצער. דערנאָך איז שוין קיין חילוק נישט.

אין דער היים

אין דער היים, אַז מהאָט נאָר אַרויסגעלאָזט די פֿאַרע פונעם מויל: אסתר רחל קומט — האָט מע זיך אַרויפגעוואָרפן אויף די בילעטן ביי דער קאַסע ווי די וועלף; זיי צעכאַפט ווי מצה־וואָסער. און אין דער שטוב איז שוין דער זאַק, וואָס כהאָב אָנגעגרייט געווען פול מיט געלט. און מהאָט שוין צו אים באַלד באַדאַרפט נאָך איינעם. איצט, קוקט מע זיך אַרום: וואו איז ע ר, דער בעל שמחה אַליין? מגייט אין דער פרי צום צוג, מגייט פֿאַרנאַכט, משטייט און מוואַרט אָפּ די פורן וואָס קומען־אָן מיטן וואַרשעווער וועג, אָבער נישט מזעט מיך און נישט מהערט פון מיר. קיינער ווייסט נישט צו זאָגן גאָר... גיין קלערן אויסטערליש? וואַרן ער איז דען געפֿאָרן אָפּזעצן אַ גנבה, אַז מזאָל מיך דאָרט האָבן אייגנע־זעצט? וואָס איז פֿאָרט מיט אים? וואַרן ער זאָל זיך אַזוי לאַנג דינגען? נישט קענען אַדורכקומען? און סאיז אפשר גאָרנישט געווארן פונעם גאַנצן עסק? סוואָלט טאַקע געווען שווער דאָס אַראָפּצושלינגען — שוין נישט אַזוי, וואָס די שטאָט וועט בלייבן ביי אַ נאָז, נאָר מברויך דאָך צוריק אויסליידיקן דעם זאַק פונעם גועלט, וועט סאיז דאָך אים אַזוי שווער אָנצופילן.

סאיז ביטער סיעסק

די טעג רוקן זיך צו, און סווערט אַלץ מער פשיקרע. מווייסט נישט וואָס און וועט סאיז. דריי טעג פֿאַרן שפילן. צוויי טעג, סאיז שוין אין דעם זעלביקן טאָג... די יידן קריכן שוין אַריין אין די שבת־יום־טובדיקע בגדים. ווייבער — אין זייערע זיידענע קליידער, מיט די דימענטן אין די אויערן, גאָלדענע קייטן אויף די העלדזער. און מגייט צום טעאַטער ווי פרייטיק פֿאַרנאַכט צו קבלת שבת, מקבל זיין די שבת מלכותא. נאָך אַ גרעסערער עולם גייט צו דער באַן. סאיז קיין שום שאלה נישט אַז כוועל קומען אינאיינעם מיט זיי... ווי דען אַנדערש? מציילט נישט די שהן נאָר די מינוטן. ביי מיינע לייט קען מען הערן ווי סקלאָפֿן די הערצער. זיי וואַרפן זיך ווי ביי גזלנים. ביי אַלע גלאַצן די אויגן. פייערלעך טיקן זיך אין זיי. מווען דאָ געבן אַ כאַפּ אסתר רחלען אויף די העגט, און זי טראָגן אין טעאַטער אַריין. ווי דען? מווען איר לאָזן גיין? פֿאַרן? זייער אסתר רחלען? אַ שטילקייט כאַפּט

איבער אַ רגע אַלע אַרום. דער צוג גייט צו, פֿאַמעלעך, טריט ביי טריט, אַ מידער. מהייבט זיך אונטער אויף די שפּיץ־פּינגער פון די פֿיס. די אויגן צעפֿאַלן זיך איבער די ווַאַגענען. מקוקט יעדן אין די אויגן אַריין: אַן אַקטיאָר? אַן אַקטיאָרקע? און זי, וואָס איז אין אַלע הערצער — קומט נישט אַרויס פון זיי; אַלע בלייבן שטיין אבל וחפוי ראש. אסתר רחל איז נישטאָ. די אַקטיאָרן זענען נישט געקומען. און איך? די שטאָט צעוויגט זיך גלייך ווי אַ גלאָק. אַלע זענען איצטער אויף מיט מיר. מקוקט זיך איבער, מהייבט מיט די אַקסלען, — משרעקט זיך עפּעס צו זאָגן, דער שטערן איז ביי יעדן געריבצעלט. מהאָט שוין אין דערד סגעלט. וואו איז ער? כבין דאָך עפּעס די שטאָטס אַ ייִנגל. און כבין איצטער אי ר זאָרג. אי ר עול. וואָס האָט געקענט געשען מיט אים? מוועט טאָקע דאַרפן אַרויסגיין שאַרן שנייען פון די וועגן, אים אָפּצוזוכן? אָדער צו־וואַרטן ביז פּסח, אַז די זון וועט זיי צעטאָפּיען, — און ער וועט קאָפּויערקומען? ערשט אין עטלעכע טעג אַרום, אַז מהאָט פון וואַרשע זיך געזומען דאָ נאָכפֿרעגן ווער כבין? וואָס פֿאַר אַ פויגל? און מיט וואָס כשמעק? איז ראַוויצקי, פון קאַמינערס דרוקעריי, וואו איך פלעג אַלעמאָל דרוקן די אַפּישן, און געהאָט אַ צוטריט אין די הויכע פענצטער, — געקומען זאָגן אַז מהאָט מיך דאָרטן איינגעישבנט. און כזיץ ביי די דייטשן אויפן גאַנצן אונטן.

דאָס אייז האָט געירט...

אין דעם שטיבעלע וואו כשטיי, געווײַנטלעך, הייסט: אַז כזיץ. יענער זיצט אין קרימינאַל. אָדער, אין דעם שטיבעלע וואו כשטיי, שענער: וואו כשטיי־איין, — יענער שטייט־איין אין דעם און אין דעם גרויסן, צי גרעסטן האָטעל! אין דעם שטיבעלע וואו כשטיי, זיץ און ליג אויך — זענען די טעג — די גרעסטע; די נעכט, אַז מקען שלאָפן — קלייניע; נאָר, קען מע שלאָפן? אַחוץ וואָס די קעלט גיט יעדע רגע אַ צופּ אין אַקסל, ביים פּוס, ווי קען מע אַדורכקריכן אַזאָ נאָכט, אַז דער מאָגן איז ליידיק? אַזוי איז די נאָכט נישט קיין קלענערער מיוחס פונעם טאָג — און מאָכן ביידע גאַנץ גוט דעם טויט. אָפּזיצענדיק אַזוי צי אָפּשטייענדיק אַ טאָג, צוויי־דריי, הייבט שוין דער קאָפּ אַן אַרומצואַרבעטן — ווי מדערגרונטעוועט זיך דאָ צו עפּעס און אויך צו עמעצן; ווי קאָן מע

עפּעס זײַן אַזוי פֿאַרהאַקט און מיט אַלעם אָפּגעשניטן פון דרויסן? און אַזוי ווי כהאָב שוין אַ מאָל, זייַענדיק גאָנץ ייִנג — פֿאַרזוכט דעם אייגענעם טעם פון זיצן, און געווואוסט זיך אונטערצוגראָבן אונטער די גראָבע מויערן פון אַ קרימינאַל — האָב איך אויך ד אַ געזוכט ערגעץ אָנצושטעלן אַן אויג, זוך ד אַ אויך אונטערצוגראָבן. כהאָב ראשית כל, ביים אַריינגעבן דאָס ביסל שיטערס, — אויסגעגלאָצט די אויגן אויפן מאַן מיט די שליס־לען, צי סלאָזט זיך עפּעס טון מיט אים? געווויינטלעך, פלעגט ער נישט אויפהויבן די אויגן צו מיר; און אַז ער האָט זיך שוין יאָ אומגעקוקט, — אים געזוכט צו רייצן מיט אַ שמייכעלע; אָבאָטן מעג מע אפילו די רביצין אויך. און אַז כוע: סגייט, אויף זיין טרוקן פּנים גיט זיך עפּעס אַ ריר, וויל איך אים גלייך אָנקריגן, איינשפּאָנען אין אַ שליחות: וועסט גיין פּאַר מיר אַ גאַנג אויף לעשנע גאָס, צו איינעם לאַזאַר קאָהאַן? ער זאָגט זיך נישט אָפּ. כאָטש כהאָב זיך געקענט גוט באַגראָבן דערמיט, נאָר וואָס האָב איך געהאַט איינצושטעלן? מיט וואָס קאָן זיין ערגער ווי סאיז? מוועט מיך דערפּאַר איבערזעצן אין אַ קלענער לאָך, ווי כזיץ? און אינגאַנצן אַן אַ בעט? אָנטון קייטן (יענע קייטן!) אויף די פּיס? זיי וואָלטן זיך גאָרנישט געשעמט זיי מיר אָנצוטון, אַז זיי וואָלטן נאָר געהאַט. זיי האָבן שוין אָבער דאָס ביסל אייזן לאַנג צעשמאָלצן אויף קוילן... איי, וואָס מקען מיר דעם קאָפּ אַראָפּדרייען? כהאָב מיך סיי־ווי געריכט אָפּ־צוגעבן די פּעל. אָבער דער שליסל־האַלטער האָט, אָנשטאָט מיך אָנצונעמען ביי די אויערן, וואָס ער האָט אַזוי לייכט געקענט, זיך בעסער געזומען צו דעם אָנדערן; קען זיין, ווייל דאָס פּאַרציען זיך פון דער מלחמה האָט אים שוין אינעווויניק אַזוי געהאַט צעריבן און צעמאָרשט — אַז ער האָט שוין געהאַט אַ קנאַפּע נאמנה אין איר; און צו־וואָס נאָך נעמען אַ בחורל — מזאָל אים פּאָר איר דעם קאָפּ אַראָפּדרייען? מהאָט שוין ווייניק קעפּ אַראָפּגעדרייט? ספּעלט זיי בלויז אויס מיינער? און מיט אים וועלן זיי געווינען די מלחמה? און ער איז געגאַנגען. וואָס פּאָר אַ שאלה! די קאָהאָנס האָבן אויפגעציטערט: אַ גרוס פון אים? און פון ציטאָדעל? פון סאָמאָראָדנע הויכן אָרט? דאָס איז דאָך עפּעס למעלה מן השכל! מויל און אויערן אויפצושטעלן. וואָס טוט ער? וואָס מאַכט ער? סאיז נאָך עפּעס געבליבן פון אים? און אַזוי ווי ער האָט געלאָזט רעדן צו זיך, און נאָכמער — אַריינגיסן אין זיך, אים מיטגעגעבן פּאָר מיר ברויט מיט וואורשט, קעז... און נאָך עפּעס דערצו אויך... און כהאָב אויף צו מאָרגנס נישט נאָר געהאַט זיך מיט וואָס סהאָרץ צו דערכאַפּן, נאָר אויך אָפּגע־נומען דעם גוטן גרוס, — אַז משלאָפּט נישט, מקערט איבער וואָרשע

מיטן קאָפּ אַראָפּ און די פּיס קאָפּויער. כהאָב שוין פון דעם גאַנג אויך געהאַט אַ גוט אויג ביי אים; אין אַזאַ שיין הויז וואו כהאָב אים געשיקט און צו אַזוינע מענטשן? בין איך דאָך נישט קיין פּאָרך.

סהאָט נאָכגעלאָזט

אויפן אַכטן טאָג האָב איך שוין געקענט זען, אַז די קרענק האָט זיך געבראָכן. מהאָט מיך אַרויסגענומען פון דעם שטיי און זיץ שטיבעלע, און אַריינגעגעבן אין אַ זיץ און גיי שטוב, אָבער אַ שטוב! צוזאַמען מיט נאָך זיצערס און גייערס. דאָ האָב איך מיך גלייך געכאַפּט, אַז די פּיס זענען נישט בלויז אויף צו שטיין נאָך אויך אויף צו גיין, און זיך טאַקע אויפן אָרט געזומען אַ דורכגייען. נאָכמער האָב איך מיך געזומען צום רעדן — כהאָב דאָך גאַנצע אַכט טעג נישט געהאַט צו וועמען סמויל אויפצומאַכן. דאָ, אין דער גרויסער שטוב, האָבן געהאַלטן אין זיצן, און נאָך מער אין גיין, לאַפּאַצאַנעס, וואָס האָבן איצט גלייך מיט מיר געזומען גיין, ווי מיט מיר זאָל זיי זיין היימלעכער, און וואָס מער עס גיין אינאיינעם — וועלט דאָס נישט נמאס, ממאַכט זיך באַטעמט מיט ביידע: מגייט און — מרעדט. פון וואָס קען מע דאָ רעדן? פון קורווע און גנבות. בידע זענען זיי ווי איינס. איינס פירט־אונטער סאַנדערע. פון זיי דערגיי איך אַז כבין אַ תושב אין 8טן פּאַווילאָן. נאָך אין די יינגלעשע יאָרן האָב איך מיך אַ סך אָנגעהערט פון צענטן פּאַווילאָן. און מהאָט זיך אים אויסגעמאָלן ווי דעם אַכטן מדור פונעם גיהנום, וואו בחורימלעך מיט בלייכע פּנימלעך, פּאַרחלומטע אייגעלעך, פּאַרליבטע אין פּאָלק, גייען זיך מוסר נפש זיין פּאַר אים, שטרעקן דעם האַלדז, — וועלן דאָ צערעכט געמאַכט. איצט דאַרף מע נישט דעם צענטן פּאַווילאָן דערצו — דער 8טער האָט זיך מיט גאַרנישט צו שעמען פּאַר יענעם; און מקען פון אים אויך גאָנץ גרינג אַריבערשיקן אויף יענער וועלט. און ווי מוואָלט דערגאַנגען, אַז פון דאָנעט אַהין זאָל זיין נענטער. און אויב אַזוי, מיט וואָס האָט מע ווידער נאָכגעלאָזט סשטריקל? איז עס דאָך נישט מער ווי גערייצט זיך... סזאָל מיר בלויז דערמיט וואָס כוועל מיר אויסרעדן סהאַרץ זיין גרינגער, אידער מוועט מיך אַרויסנעמען און אַוועקשטעלן צום וועלט. און אויך דערמיט וואָס כוועל פריער אַריינ־

כאַפן אַ מוטל, וועט מיר דער טויט נישט זיין אַזוי פשיקרע. וואָס פאַר אַ בערישע טובֿה טוט מע מיר ווידער דאָ מיט דער גרויסער שטוב? אַז פון יענעם שטיי־שטיבעלע מיטן שלאָס אויפן מויל ביז אַהער, וואו מגייט אַלצ־אייגס וועז מאיז נאָך מיט אַנדערע — צו דעם זעלביקן קבר; און אַז מנעמט דאָס אַוועק פון מענטשן, איז נאָך אַ פיל גרעסערער צער, און דער טויט פיל מער ביטערער, האַרבער.

די אַלע לייט טראָגן דאָ אויף זיך ריזיקע פעק, צו וועלכע יעדער איינער ברויך האָבן נישט נאָר אַ שותף נאָר שותפים, וואָס זאָלן זיי אים העלפן טראָגן. פּטור בלא כלום, אַז מזאָל אַרויסגיין אַן אַלעם — אַוויינע נסים געשען דאָ נישט. וואו איז דען דאָ צו גיין, אויב מבלייבט נישט דאָ מיט אַלעם איבער — אין אַנדערע קרימינעלער? ביי די רוסן גייט מע פון זיי קיין סיביר — דאָרט איז זייער וועלט. אָבער ביי די דייטשן? נאָר איך פאַל נישט ביי זיך אַזוי טיף אַראָפּ, כאָטש די ברונע איז אַ טיפע, ווייל מיט די גוטע עסנס וואָס משיקט אַריין פון די קאַהאַנס — קריג איך אויך גריסן, אַז מאַרבעט פאַר מיר און סאיז אויף אַ דרך. כזאָל מיך גאָרנישט זאָרגן. מוועט מיך אָפדרייען. אַזוי נעמט מיך אויף איבער אַ רגע אַן אַ חשק צו עסן, אָבער דער ביסן שטעלט זיך גלייך פאָפּעריק אין האַלדז. ווי קען ער אַראָפּ, אַז מגיט מיט אַ מאָל אַ רוף אויס אַ נאָמען, און סוועט ווייניקער מיט אַ מענטש אין דער קאַמער. אין מיטן אַראָפשלינגען דעם ביסן ברויט, פאַרבעט מע אים אַרויס... וואו? און צו וואָס? דאָ איז נישט געגוג שלעכט, סאיז נאָך דאָ עפעס ערגערס? אָבער אַז מדעהערט דעם זאַלפּ פון ביקסן אין דרויסן, טראַ־ך, טראַ־ך... קען שוין דער ביסן דעמאָלט גיין איבערן האַלדז? די גריסן פון דרויסן זענען טאָקע גוטע, נאָר ווער ווייסט צי יענעמס זענען געווען שלעכטע? אין דרויסן, וואו מזעט ביי וועמען אַ פריי פּנים, אַ גוט אויג, מיינט מע, — סאיז שוין אויף אַ דרך; און מווייסט גאָרנישט, אַז מקען דאָ גאָנץ שיין אַראָפרוימען אַן אַ פּיפּס.

דער סוף

אויפן פערצנטן טאָג, איך שטיי, קוק אַרויס אויפן שוואַרצן רייפּטל ברויט. עס ציט פון אינעווייניק פון אַ גוטער מינוט. אויף די וועגט פון שטוב איז פריש דער טאָג, וואָס ברויך נאָך אין דרויסן זיין גאָר יינג,

און נישט לאַנג צוריק האָבן אויפגעמאַכט די אויגן. און דאָס פון אייביק שוועריע אין זיי, איז עפּעס נאָך שווערער ווי אין די פריערדיקע טעג. די אויגן זענען בריייט אָפן. און פון דעם נאָכאַנאַנדיקן קוקן אויף די וועלט — צערוקן זיי זיך ווי אויף אַ מהלך, אַזוי ווי זיי זאָלן אויפהערן צו זיין. אַ טיפּע לייִדיקייט, וואו מליגט אָפּגעוואָלט אייגער פונעם אַנדערן אויף אַ גוטער מייל מיטן שעניקל, און סזיצט דערויף דער לאַפּאַצאַן, וואָס גראַבעלט זיך אין קאָפּ האָר, אָדער איז פאַרטיפט אין לויזן זיך, ווי סוואָלט אין אים געגליט די הייליקייט פונעם בלוט ביים צעקניקן זיי; נאָר דאָ גיט זיך די טיר אַ שליס־אויף און זיי קומען זיך אין איין כהרף עין צונויף, אינאייגעם; די אויגן פינקלען: אַוודאי דאָס חסך ברויט. און פאַרנאַכט וועט מע רופן אין דרויסן, פון יענער זייט טיר, — פאַר דער וואָנט, אָבער ביז פאַרנאַכט איז נאָך ווייט, און מברויך דערווייל עפּעס אַריינכאַפּן, כאַטש אַ שווארצע לאַכמע ברויט. די טיר עפּנט זיך, און דאָס מאָל — מיינט מע גראָד מיך; הע? מרופט נישט פריער פון דרויסן, און נישט אויך פאַרנאַכט? זיי ווילן בעסער זען וואו צו שיסן? זיי האָבן נאָך ביז איצט, כאַטש פאַרנאַכט, — געשאָסן דערנעבן? און סאיז וועָר לעבן געבליבן פון די קוילן זייערע, און גיין ביי מיר גראָד איבער־דרייען דעם סדר? און זוכן מיט אַלע ביי מיר צו טרעפן? כגיי אַריבער, אַ שטיק צעחושטער די שוועל — אַ באַרגעלע אָנטוען ליגט אויף דער ערד. הע? מגייט זיך מיט מיר דאָ טוישן? כזאָל זיי צוריקגעבן זייערס און מיר אָפּנעמען מיינס? גיי איך דאָך אַרויס, וואָרן אויף צו שיסן און אפילו אויף צו פאַרהערן, — פירט מען דאָך אין זייערע בגדים. וואָס טוט זיך דאָ? אין מיינע מלבושים בין איך דאָך צוריק ביי זיך. אוי, מהאָט מיך טאַקע אָפּגעדרייט. מיך אַרויסגעריסן ביים מלאך המות פונעם מויל. זיך אָוועקגעשטעלט צווישן מיר און דעם וועלט, — ניין, מוועט אים נישט לאָזן צושטעלן צו דעם. איך קריך אַריין אויף איין פוס אין מ י י נ ע הויזן, אין מ י י ן העמד, פאַרדריי יאָ, פאַרדריי נישט דעם קראָוואַט. וואָרן, סקען דען עמיצער פון זיי דאָ צומאָלט האָבן אַ קלער, — אַז ער וועט דאָס נאָך אַ מאָל האָבן אויף זיין לייב? און אַז סוועט נישט פאַרפוילט ווערן, ליגנדיק? צעפאַלן ווערן? צי אויפגעפרעסן ווערן פון די מאָלן? און איבערלעבן דעם בעל דבר זייערן? מבעט מיך אַריין אין קאַרעטקעלע, — און דאָס לויפט אַדורך דורך אַלע טויערן פונעם ציטאַדעל ווי אַ ווינט; עס פאַטשט איבער די גאַסן פון וואַרשע ביז סקומט אָן אין איינעם פון די הייזער, וואו מהאָט זיך פריער שוין געפרייט מיט מיר, — און, נישט מזאָגט מיר גאָר, נישט מפרעגט מיך, נאָר מלייגט פאַר מיר אַרויס אַלץ

וואָס מהאָט ביי מיר צוגענומען, און כּזאָל מיך אונטערשרייבן, אַז כּהאָב דאָס מקבל געווען, און אויך באהבה, און קריג אויך, צוליב וואָס כּהאָב מיך לכתחילה, אַריינגעלייגט, — אַ צעטל אויף אַהיימצופֿאָרן מיט דער באַן, כע־כע, וואָס כּהאָב דאָ באַדאַרפט אַדורכצוגיין, און שיער געוואָרן אַ קדוש — אַז כּזאָל קענען אַהיימפֿאָרן מיט איר?

אַז כּבין אַרויס האָט מיך אַריינגעכאַפּט די גאַס, און אַריין אין איר ווי אין אַ שרייענדיק פֿאַס, וואָס ווערט געקאָלערט פון ערגעץ אין ערגעץ אין אונ כּהאָב מיך איבער אַ רגע שוין געדרייט מיט אַלע גלייך אין דעם; די גאַס האָט מיך אויף דער מינוט פֿאַרטויבט. פון דעם דאָרטיקן זיין פֿאַרמאַכט ביז צו דעם גרילצן פון די טראַמווייען, צעשריגענע קולות, צע־עפּנטע קראָמען, פערד און וועגן, וואַ... וואַ... וואָס דאָ טוט זיך! סאיז אַלץ אַזוי אָפּן, מקען דאָך צווישן זיך רעדן, אַן אויך הויך; גיין, און וואו מוויל. סשטייט נישט קיינער איבער דיר. מברויך נישט פרעגן — וואָס דערנאָך און וואָס פריער? עפּעס בין איך, אַז כּבין פון דאַנען אַרויס און דאָרט אַריין — געוואָרן אַ שטיק חוש, אַ תם; און אַזוי אייגן איצט, אַז כּבין פון דאָרטן אַרויס, און שטיי, און גיי, און פֿאָר איבער די גאַסן.

וואָס איז עס געווען, אַדער געקענט זיין, — וואָס מהאָט מיך פון דער העלער הויט צוגעכאַפּט און פֿאַרהאַקט; און וואָס מהאָט מיך גענומען ביים קאָפּ און משלח געווען? האָט מע זיך דעמאָלט אַזוי געזאָלט אָפּשרעקן פֿאַר מיין פּנים, ווייל סהאָט געזעצט מיט רויך פון די נאַז־לעכער מיינע? סאיז געבליבן אַ רעטענישׂ ביזן אויפן היינטיקן טאָג.

אַז כּבין געקומען אַהיים אין האָטעל לאָנדינסקי, וואו כּבין לכתחילה פֿאַרפֿאָרן, זיך נאָכפֿרעגן אויף די צוויי צעריסענע העמדער מיינע, האָט מע מיר געגעבן אַ חשבון פֿאַר דער גאַנצער צייט. זיי האָבן געהאַלטן פֿאַר מיר די שטוב, און איך האָב געלאָכט: סאיז גוט אַז כּבין געקומען אַהיים; און ווען כּקום אַזוי נישט — ווער וואָלט זיי באַדאַרפט באַצאָלן? סהאָט דען ווייניק געפּעלט כּזאָל נישט מער קומען? צו וועמען וואָלטן זיי געשיקט דעם חשבון, צום רבונו של עולם? און אפשר אין זכות פון זייערע פֿאַר גרייצערס, ווער וויסט?

1918, דער ביטערער סוף פון דער מלחמה

די מלחמה גוסטע, די מלחמה גייט אויס, די מלחמה שטאַרבט, די מלחמה איז טויט. זי האָט זיך צעריסן אויף שטיק־שטיקער, צעפלויגן אויף פּין־פּיצלעך. צעקרישלט ווי אַ פּעלדז, אָן סאיז געוואָרן פון איר פּראָך. געקומען איר סוף. דער גרויסער גבור, וואָס איז נעכטן אַרויס ווי אַ לייב, אָן מיט זיין געשרייַ געמאַכט ציטערן וועלדער, טייכן, שטעט, אויפגערודערט די ערד ביז אין איר טיפענישׂ, — האָט איצט אויף די פעלדער אויסגעהויכט איר לעצטן אָטעם; אָן זי ליגט ווי אַ ריזיקער פּגר אויף איבער הונדערטער, טויזנטער מיילן, אויף דעם גאַנצן ריזיקן שטח פון רוסלאַנד, דייטשלאַנד, אָן אַלע אַנדערע ערטער. וואו איר פּוס האָט אָנגעשפּאַרט, אָן מקום אָנצייכן די ריפּן אויף איר לייב; זי ליגט אויסגעצויגן מיט די דאַרע פּיס, ווי עפּעס אַ שטיק פּאַדלע, אַ נבלה, אַפילו נישט קיין פּאַרזעעניש פון דעם וואָס איז אַרויס חרוב מאַכן די וועלט, אָן איר אויף אַ סך חרוב געמאַכט.

נאָכווייענישן

וועו די גרויסע בערן זענען געבליבן ליגן טויט, האָבן די קליינע: פּוילן, טשעכאָסלאָוואַקיע אָן די אַנדערע, דערווייל געמאַכט שבת פאַר זיך. געוואָרן די בעלי הבתים אויף איבער זייער אייגן ביסל בעל הב־תישקייט. הע? פאַר וועמען אָן פאַרוואָס האָט מע זיך דאָ געשלאָגן? אַוועק־געלייגט אַזוי פיל קעפּ? אָפּגעאַנגען אין בלוט? אַז פּוילן זאָל זיין אַ מלוכה? צי טשעכיע? אָן נאָך אַנדערע אַזעלכע? רומעניע זאָל קענען רייסן אַ פּאָס פּון בעסאַראַביע? זיי האָבן דאָך דאָס געקענט ווערן אָן בלוט! מלאָזט זיי גיין אויף די אייגענע קעסטן, אָן שוין! אָן שום הריגות.

פּוילן! אַז סאיז דיר נישט געגאַנגען ביים דייטש, האָסטו אויס־געלאָזט צום ייד. זיך אַרומגעפּירט מיט יעדן רוסישן זעלנער — ער זאָל אויספּליקן ביי אַ ייד די בּאָרד, צו גאָר ביי אים אַראָפּדרייען דעם קאָפּ. (אָן דאָס האָט זיך איבערגעדרייט אין דער צווייטער מלחמה — פאַר יידן קען שוין דאָרט קיין דריטע מלחמה נישט זיין). אַזאַ זאַך וואָלט מע נאָך געקענט פאַרענטפערן — אַז סגייט נישט גוט; מלאָזט אויס דעם כעס אַפילו צו זיך; אָבער, אַז סהאָט זיך איבערגעדרייט, אָן ביסט אַרויף אויפן פערד, אָן סאיז געוואָרן נאַשאַ פּאָלסקאַ, האָסטו

דיך באַדאַרפט אַרומכאַפּן מיט די יידן, און זיך מיט זיי צעקושן; וואָס האָט זיך אין דיר די טריפהנע יוכע אַזוי צעקאָכט, און גלייך אַרויס מיט די בלוט־בעדער אין קעלק, לעמבערג, פּינסק, און נאָך אין אַנדערע שטעט?

אַזוי גיך ווי די גרויסע האָבן אַוועקגעוואָרפן די ביקסן, זענען זיי אויף זיי אַרויפגעפאַלן ווי די היישעריקן אוֹן זיי צוגעכאַפּט ווי אַ הייס געבראָטנס; קינד און קייט און — ביקסן! מהאָט זיי אָנגעטון די הינט! הינט מיט ביקסן אויף די העלזער! בהמה, דו זעסט דאָך ווי יענע אַלע, די גרויסע האָבן מיט זיי אויסגעשפּילט? (דאָס אייגענע האָט זיך אויך איבערגעחזרט אין אייגענעם ישראל, קינד און קייט און ביקסן!). והא ראיה: מהאָט אין פּוילן פּאַר די צוואַנציק יאָר האָדעוועון ביקסן בלויז באַדאַרפט ביים ערשטן אויפגערודער — דריי טעג, מזאָל זיי אַלע אַוועקווערפן. און דאָס, ביי דרייסיק מיליאָן, וויפיל וועט געדויערן אין ישראל, ביי די צוויי מיליאָן, אַז סזאָל זיך חלילה ביי דער וועלט פּאַרדרייען דער קאָפּ — זיי אַוועק צו וואַרפן?

אַז פּוילן האָט אויפגעהויבן נ׳קאָפּ, און ביז זיי האָבן זיך אויסגעלערנט צו האַלטן אַ ביקס אין האָנט, האָבן זיי געהאָט גרייט די האַלערטשיקעס פון האַלערס בריגאַדע, און די פּאָזנאַנטשיקעס, און ביי זיי אין די הענט איז געלעגן הפקרדיק דאָס יידישע פּוילן. זיי האָבן זיך אָנגעטרונקען מיט יידיש בלוט און אָנגעפרעסן מיט יידיש לייב און לעבן. אָבער יידן, וויפיל מהאָט נישט געזאָלט אין זיי אַריינהאַקן ווי אין קרויט זענען זיי דאָך יידן, עם קשה עורף — וואָס מיר האַלערטשיקעס, פּאָזנאַנטשיקעס, זיי קוקן דעם טויט אין די אויגן, און לאָכן זיך אויס פון אים. ווי לאַנג מגייט נישט אויפן בידנעם לעבן — וואָס איז זיך דאָ צו שרעקן? איז מיט אַ שטיקל באָרד ווייניקער. מה כולא הא? מנעמט ביי דיר צו סגעלט — סאיז דאָ געגוג אַנדער געלט; מטוט דיר אויס די הויזן — מקענ אָן הויזן נישט גיין? אַז זיי זענען באַפאַלן אַן עדה יידן, האָט זי זיך געבעטן: הכסף קח לך והנפש תן לי. און זיך אויסגעדרייט צו זיי מיטן אונטן: מהאָט אייך אין דרערד.

משהלע בראָדערזאָן

אַז מהאָט נאָך די מבולדיקע יאָרן אַרויסגעשטעקט די קעפּ, זען: אויף וויפיל סוואָסער איז אָפּגעפאַלן? און דערזען אַז סגראָו איז

הויך און גרין, די הימלען טיף, ליכטיק, ווייס און בלוי, יינגע בחורימלעך, יינגע יידישע מיידלעך זינגען אין אַלע שטעט אין פוילן (מהאָט די אַלע לייד־אַקעס אין דרערד, כאָטש זיי שלאָגן דאָ־דאָרט!). און אַזוי ווי די פיש וואָס שטעקן אַרויס די מיילער פונעם וואַסער, — כאָפּן זיי אויף אַ יידיש וואָרט, אַ ניגון; שרייבער ווערן אויפסניי געבוירן. זייער קול ווערט הויך געהערט. סרייסן זיך אויף נייע פאַרטאָגן. די ווינטן טראָגן מיט זיך מעשה בראשית, און איך גיי אַ צעזינגענער אויף דעם אַלטן ברוקירטן טראָטואַר פון דער פיעטריקאָווער גאַס מיט אַן אויפגעהויבענעם קאָפּ, און סגייט אויף מיר אויף משהלע בראָדערזאָן. הע? מיט אַמאָל אַראָפּגעפאַלן פון הימל? וועז סאיז געווארן די מלחמה, האָט ער מיט סזיניקע עוקר געווען קיין מאָסקווע, מהאָט אים פון דאָרט געברענגט קיין לאָדוש, זייענדיק אַ קינד. מיר פאַלן זיך איינס סאַנדערע אויף די העלדזער, (אים איז דאָס גרינגער — ער איז הויך און איך נידעריק, אַ סך קלענער פון אים, אַז איך זאָל קענען פאַלן ביי אים אויפן האַלדז, און ווי מבאַדאַרף, וואָלט איך געברויכט צו שטעלן צו אים אַ לייטער), דיר איז וואויל, — האָסט געקענט אַלץ לאָזן שטיין און אַנטלויפן קיין מאָסקווע. און איך האָב באַדאַרפט דאָ זיין אין פייער. אַריינקוקן טויטע אין די פנימער. אוי, וויפיל טויטע! ער לאָזט מיך אָבער לאַנג נישט האַלטן דעם קאָפּ צו דער ערד, דער שטערן זאָל זיך מיר קאָרבן ביים אַריינקוקן אין די פיר טויטע מלחמה יאָרן. און גלייך אויפגעבליצט מיט די אויגן: „וואָס האָסטו אַנגעשריבן?" „רעקרוטן", שוין אָפּילו אָפּגעדרוקט אויך. און צו זיי נאָך אַ פולן בויך. „און מיט וואָס ביזטו צוריקגעקומען?" מיט אַ גאַנצן זאָק פערל, קרעלן. מיר האָבן זיך גאָרנישט צו שעמען איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן. מהאָט זיך ביידע מיט וואָס איבערצונעמען. און ווי צוויי געניטע שווימער — הייבט ער מינוטנווייז אַרויס דעם קאָפּ איבער מיר: „דער רויטער רייטער?" און מינוטן, איך איבער אים: „גנבים". מיר יאָגן זיך איינס סאַנדערע — די כחות אונדזערע יאָגן; איינער טאָר נישט בלייבן הינטערשטעליק קענן דעם אַנדערן, און ביידע — צו אַנדערע; שרייבער זיצן נישט מיט פאַרלייגטע הענט. זיי זענען אַלע אויפגעקומען נאָך דיר פיר יאָר בליי — און מדאַרף גיין, אויב נישט אַריבער, — איז כאָטש מיט אַלע גלייך.

אוי, משהלע! וועז ער וואָלט איצט געהאָט דעם שכל פון די יינגע יאָרן, אוז זיך דאָס מאָל אויכעט אומגעקערט אַהיים: ער האָט דאָך

אַזוי גרינג געקענט מיט אַלע גלייך — דאָ זיין. מיט חיים גראַדע, מיט יוסף רובינשטיין, און אַלע אַנדערע, ביי וועלכע מהאָט דאָרט אויסגעמעקט זיבן יאָר פון זייער לעבן. ביי אים האָט מע עס דאָך כמעט ווי אינגאַנצן אויסגעמעקט! איך וואָלט דאָך אויפגעמאַכט פאַר אים טיר און טויער. און אינאיינעם מיט די פאָר איבערגעבליבענע פון יענע ערשטע און שיינע יאָרן אונדזערע, דאָ מיט מיר, און נאָך מיט די אַנדערע, געציילטע, דערשלעפט ביז צום באַשערטן סוף; אינאיינעם אין אַנהייב פון יענע צעשוימטע טעג — מיט די אויפרייסנדיקע כחות ביי צעוואַרעמטע, ווי דער וואַלד נאָך אַ רעגן, — יינגען מיט מיידן; און אינאיינעם, צו שקיעה, ווען אונדזער זון זעצט זיך, און ווער ווייסט — אויב נישט פאַר אונדזער גאַנצן שיינעם דור, און אויך פון אונדזער שיינעם יינגמיידלש צעפלאַמטן, קהלתדיק פאַרטיפטן, קלוגן, מיושבדיקן יידישן לשון; ווען אונדזערע שטעט אין פוילן, ליטע, וואַלין, גאַליציע — זענען טויטע, און יידישע קינדער ווערן שוין מער אונטער יענע הימלען נישט געבוירן, און מהערט זיי מער נישט רעדן.

משהלעס כח

משהלען איז דערנאָך באַשערט געווען צו לעבן מיטן טעאַטער אַזוי לאַנג ווי די יידן האָבן געלעבט מיט זייערע שולן, בתי מדרשים, ישיבות, חדרים, און אַזוי ווי ער האָט זיך אים אַריינגעהאַקט אין קאָפּ אַריין: מיט אַ שפּיץ און אַן עק. אַ שוואַרצע וואַנט מיט אַ ווייסן פלעק. דאָס לעבעדיקע יידישע טעאַטער איז געוואָקסן און זיך געווערט מיט זיין שפּריץ, און מיט זיין לאָך; ער האָט אַוועקגעשטעלט ביי אים דעם דאָך — אונטן, אינמיטן דעם בוידעם, און דעם קעלער אויבן. און מהאָט דאָס געמוזט אַנגעמען פאַר גוט און באַר געלט.

„פּראָך"

איך גיי אַרום אויף די צעבויקערטע געסלאָך, צעלייג זיך ווי ביים טאַטן אין ווינגאַרטן — אויף דער לאָנקע, אויף דער זיסער גרינער

לאַנקע, הינטער די ביימער, אין וועלכע עס שיסט אַריין די זון, און די מלחמה, וואָס כהאָב מיך שוין אַזוי פיל אָנגעליטן פון איר, אָנגעשריבן די הענט מיט די פיס פון איר, — זי דרייט זיך נאָך ביי מיר אין קאָפֿ ווי אַ גרויס שוואַרצער ראָד; אַזוי פיל זאָכן: שוואַרצע, גרינגע, אַ סך — וואָס מקען אַוועקבלאָזן מיט דער פּאָרע, אָדער זיי קוים אָנגעכאַפּט ביי אַן עקעלע, אַ שוועבעלע, אויסגעשצייפּיעט אַ האָר; די מלחמה אין איר הילוך, גאָנג — פון איר עק ביז עק, אַרומגיין אַרום איר ווי אָרום דעם ים הגדול; די מלחמה אין איר תוך: טויט, פאַרוויסטונג, בלוט, טרערן — איר פרייד און איר גרויסע בראָך; דאָס שוואַרצע פעד אירס אין גאַלאָפּ, באַרג אַרויף און באַרג אַראָפּ, און דער ייד אויפן פערד און אונטערן פערד. דאָ אַ צעבלוטיקטער, אַ הורג, צומאָלט מיט פלאָמען אין די באָקן, ווי וועט מאיז אָנגעטרונקען מיט ביליקן אָקעווּיט, כאַפּנדיק שטיקער פון אָפּגייענדיקן בלוט, און דאָ — אַן אָפּגעברענטער, אָפּגעשרפּהטער, ווי ער רוקט זיך הינטערווויילעכס אַוועק דערפון, רוקט זיך אויף דער וואָגט אַרויף, צו אַ לאָך צו — בלויז דאָס שטיקעלע חיות תן לי, צו קענען האַלטן אָפּן די אויגן, זען דעם הימל, די לבנה, אַ שטיקעלע זון, און מיט עפּעס זיך צו דערנערן. דער ייד, אויסגעריסן מיטן ווארצל, מיט אַ הויפן אַש פון זיין שטוב, שטויב פון זיין נחלה און ווארצלט מיטן קוק ערגעץ אַנדערש, וואָס סאיז גאָרנישט תופס צו זיך, ווי אַ גרעזל אין האַרטן שטיין. דער ייד, ווי ער ווערט גע־ווארפן אין שאול תחתיה, צווישן עקדישן און שלאָנגען, און סקוועלט פון אים אַרויס ווי אַ צעשריגענע עשירות פול מיט לויב: אַני מאַמין באמונה שלימה. מיט די „רעקרוטן" און „קוידערוועלט" האָב איך מיר שוין געהאַט אויסגעטרעטן אַ שטיקל סטעזשקע: דער בריייטער יידישער שמייכל, דעם וואויל־יינגעריישן מאָן מיטן אַקסל, קנייטש מיטן אייגל: „קום אַהער, שיין באַשעפּעניש!" לייבוש פסח מיטן שענקל. אַ הייס גלעזל אָקעווּיט, אַגעגדזל, אַ לעבערל, אַ פּיפּיקל, ר' יידל מיט זיין געוועלבל: די זעק מעל, זעק קלאיים, זיינע פויערים, און דאָ האָט די מלחמה אַזוי אָנגענומען פּאַרן האַלדז, אַז כבין געלאָפּן זוכן אַ גואל פאַר זיי, אַז זי זאָל זיי נישט, ביי זייער גאַנצער גבורה, אַני מאַמין — אויסדי־שען. ווארן, דער יאוש האָט זיי שוין אַזוי געהאַט אַראָפּגעבויגן, אַז סזענען שוין באַלד נישט געווען מער קיין יידן, נאָר יידעלעך; קליינע, פּיצלעך יידעלעך, ברעקלעך, וועלכע נאָר איין משיח קען צוריק אויפהייבן, זיי שטעלן אויף די פיס — און קלמן שמש זאָל האָבן ביי וועמען צו קלאָפּן אין די לאָדענס: שטייטס־אויף לעבודת הבורא! לייבוש פסח פאַר

זיי אויפמאכן זיין שענקל, ווידער האבן אַ בעלן אויף זיין פיפיקל, אויפן לעבערל; ביי אַ ייִנג זיך צעהיצן סבלוט ווי ביי אַ וואלף, צו פאַרצוקן אַ מויד ערגעץ אויף אַ הינטערגעסל; אַ גלאַז ביר זיך צעשוימען און קריגן לשון, אַ גלעזל אַקעוויט רעדן ווערטער.

און כבין געלאָפן זוכן פאַר זיי משיחן אין „פראָך".

ש. י. סטופניצקי

אַ קרעפקע יידל, נישט אַזוי הויך ווי אַנגעשטאָפט. מיט פלייצעס. פליישיקע ליפן און אויך אַזוינע וואַנסעס. אין די גוטע יאָרן אַראָפגערעדט פון אַ וואַרשעווער בלאָט מיט זיינע לייט־אַרטיקלען, און אַזוי, אַז מזאל אים האַרכן און גלייבן. די יידן האָבן אים פאַרנומען און געגלייבט, וואָס ברויך מע מער? אין דער מלחמה, אַז דאָס גרויסע בלאָט האָט אינגעדאַרט, האָט ער, ווי יעדער אינער, געזוכט עפעס אַ שטיקל מקלט, און זיך פאַררוקט קיין... לובלין, וואו סגייט אַרויס עפעס אַן אָרעם קאָבצאַנסקע שטיקל בלעטל. לובלין און — אַ בלעטל! וואו ער האָט די גאַנצע דעה. איבער וואָס, משטיינס געזאָגט, — סאיז דאָ אַ דעה צו האָבן. דאָ, אין שטאָט איז שוין צו לאַנג שטיל. די יידן קייען שעצקע, שטרוי, און האָבן שוין נישט געזומען קיין לייטישן ביסן אין מויל אַריין אַ גאַנץ יאָר. דער מאָגן איז ביי זיי שוין דערפון אָפגעוואוינט. עמעצן אַראָפצוברענגען פון וואַרשע — ווי קען מע? נאָך אסתר רחל קאַמינסקי היט איך מיר שוין די ביינער. כהאָב אַפילו מורא אַהינצוקוקן. און סטופניצקי איז אונטערן אָרעם. מגיט זיך אַ דריי אַהין, אַ דריי אַהער, און ער איז שוין דאָ, אַן קאָפּ־ברעכעניש. ער רעדט צו די יידן אין דער גרויסער סאַליע ביי קאָסטערסקי אין הויז. רעדט גראָב, ווי די וואַנסעס וואָלטן זיך ביי אים געשפּאַרט אין מויל אַריין, און שטאַמלדיק. די צונג לייגט זיך ביי אים נישט ווי מברויך. וואָס האָט ער אין מויל? די יידן שלינגען אים אָבער אַראָפּ און זענען זיך גאָר מחיה. אויסגעהונגערטע יידן. נאָכן רעדן, ברויך ער, געווינטלעך, אָנקוקן די שטאָט, וואו ער איז? און וואָס סאיז דאָ צו זען? אָבער איך שנייד פון איר אַרום אַ שיין ביסל גאָסן מיט אַ סך שיינע ערטער. אינגאַנצן האָט ער דאָ צו זיין אין טאָג. און אַז ער וועט אים אַוועקגעבן פאַר דער שטאָט, וואָס וועט מיר בלייבן? יעדער וואָס קומט מוז צאָלן מס מיינע כתב־ידן. און כרוק אים אַריין מיין

„פּראָך". אַז סוזאַל זיין עפּעס אַ האַרטער ראָמאַן, — וואָלט איך קיין האַרץ נישט געהאַט אים צו זאַמאַכלעווען. אַ טייערער ייד. זאָל ער פּאַלן איבער אַנדערעס הענט. נאָר אַ זאַך מיט אַזוינע קורצע שורהלעך — זיי לייענען זיך דאָך אַליין. מדּאַרף זיי אַפילו נישט באַרירן מיט די ליפּן. בלויז אַרייַנלייגן אין זיי די אויגן, קוקן מיט זיי, און זיי אַראָפּשלינגען מיט די אויגן.

און דאָס איז דער גלעט, וואָס ער האָט מיר געגעבן איבערן בעקל.

די געשיכטע פון אַ קריג

פון ש. י. סטופניצקי (ק. פיורקאָ), לובלין

דער קריג איז אפשר דאָס גרעסטע געשעעניש, וואָס די מענטש־הייט האָט איבערגעלעבט זינט די וועלט שטייט. וואָרים וואָס פאַר אַ וועלט האָבן די אַלע באַרימטע מלחמות פון אַלעקסאַנדער מוקדון ביז נאַפּאָלעאָן, דער זיבן יעריקער און דער דרייסיק יעריקער קריג קעגן דעם לעצטן פעלקער קריג? אין אים האָט זיך דער מענטש ערשט באַווייזן אין זיין גאַנצער גרויס און אין זיין שרעקלעכער קלייניקייט. אַלע כוחות פון זיין גייסט, אַלע קרעפטן פון דער נאַטור, האָבן זיך אַנטפּלעקט און געשטעלט אין דינסט פון מלאך המשחית. דער קריג האָט אויפגערודערט אַלע מענטשלעכע תאוות, זיינע נידעריקסטע און געמיינסטע אינסטינקטן. די חיה אין מענטשן האָט דערוואַכט, און האָט אַרויסגעווייזן מער אַכזריות ווי אַלע רויב־חיות פון וואַלד און פון מדבר. אָבער אויך די שוואַכע און אידעלע זייטן פון מענטשן, זיין געוואַלדיקער כח צו ליידן און דולדן, צו האָפן און דערוואַרטן, שטרעבען און בעטן האָבן זיך באַווייזן. יעדער, וואָס וועט בלייבן גאַנץ נאָך דער וועלט־איבערקערעניש, וועט מעגן גומל בענטשן און דאַנקען פאַרן חסד, וואָס ער האָט זוכה געווען צו זיין דער אוד מוצל מאש, דער לעצטער וואָס האָט געזען די פּיין אין איר גאַנצער גרויזאַמקייט און גרויסקייט.

דאָס אַלץ פילן מיר, די פּראָאַאיקער, די פּובליציסטן, די וואָס באַטראַכטן די וועלט און מענטשן מיט אַ געזעלשאַפטלעך ניכטערנעם בליק. מיר פרעגן דאַרום פאַרוואונדערט: וואו זענען די קינסטלער, וואָס זאָלן דאָס אַלץ וואָס מיר האָבן געזען און אויבערגעלעבט, פאַראייביקן? וואו

זענען די דראַמאַטיקער, פּאָעטן, קינסטלער און מאָלער, וואָס זאָלן די געשעענישן און פלאַמענדיקע ווערטער אוון בילדער, דערציילונגען, פּאָרב און קלאַנג איבערגעבן די קומענדיקע דורות?

אין דער וועלט ליטעראַטור האָט מען נאָך דערווייל עס נישט געזען. נאָר איינצעלנע פרובן האָט מען געמאַכט, איינצעלנע בילדער האָט מען געוויזן. מע האָט אַרויפבאַשוואירן אַלטע העלדן, באַרימטע נביאים און העלדן האָט מען אויסגעניצט אום דורך זייער מויל איבערצוגעבן דעם היינטיקן דור כאָטש אַ טייל פון דעם וואָס ער האָט געשאַפן און צעשטערט. דער אַלטער מקונן ירמיה האָט אויפגעלעבט אין דער פעדער פון אַ סטעפּאַן צווייג. ער שטראָפט און שעלט דעם זינדיקן דור, שטעלט אים פאָר דעם חורבן פון דער וועלט, אָבער קיין בילד פון דעם וואָס ער האָט איבערגעלעבט, באַקומט מע דערפון נישט.

אין אונדזער יידישער ליטעראַטור, וואָס איז לויט אונדזער שטעלונג אין וועלט־קריג, געווען מסוגל מער ווי אַלע אַנדערע ליטעראַטורן צו דערציילן דער וועלט וואָס דאָ איז געשען — אין אונדזער ליטעראַטור איז כמעט קיין זכר נישטאָ פון דעם. איינצעלנע שוואַכע שילדערונגען פון קדושים, וואָס זענען אומגעקומען אויף אַ מאָדערנעם קידוש השם; גרויסע ראַמאַנען פון „זאַקלאַדניקעס" האָבן מיר באַקומען, אָבער קיין איינציק קונסטווערק. מען זאָגט, אַז דער קינסטלער דאַרף האָבן צייט, אום די געשעענישן צו פאַרדייען. אום זיי אין זיין פאַנטאַזיע נאָך אַ מאָל איבער־צולעבן און דורכאַרבעטן. עס קען זיין, אַז דאָס איז ריכטיק. אָבער אויך אויף דעם איז שוין געווען גענוג צייט. די געשעענישן זענען שוין פון אונדז אין אַ געוויסן מרחק און דער קינסטלער האָט שוין די נויטיקע פערספּעקטיוו, אום דאָס קינסטלעריש צו באַגרייפן.

עס איז פאָר מיר דאָרום געווען אַן אָנגענעמענע איבעראַשונג, ווען איך בין געקומען אין אַ פּוילישער פראָווינץ־שטאָט, און האָב דערזען אַ כתב־יד וואָס אַ יינגער יידישער קינסטלער האָט מיר פאָרגעלייענט אונטערן נאָמען „די געשיכטע פון אַ קריג". אַ פאָעמע אין פּינף טיילן, געשריבן אין ווייסע פערזען, אין וועלכער עס ווערט געגעבן אַ בריית בילד פון דעם וואָס דער קינסטלער האָט געזען און איבערגעלעבט.

„די געשיכטע פון אַ קריג" האָט דער מחבר אַ נאָמען געגעבן אַ פאָעמע. עס איז נישט די געשיכטע פון דעם קריג דווקא, עס איז אַ שילדערונג פון אַ קריג בכלל, וויי אַזוי דער דיכטער האָט עס געזען.

אין ערשטן טייל זעען מיר דעם אויפמאַרש פון די אַרמייען פאַר דעם שטעטל, וועלכעס ליגט אויפן פראַנט. עס הייבט זיך אָן פונאַנדערווייקלען פאַר אונדז אַ בילד פון שרעק און פּיין, פון פייער און רויך. אין דעם נעפּל זעט מען די מענטשן לויפן פון גיהנום און פאַרצווייפלונג, יעדער פאַקט, כאַפּט וואָס סקומט אים אונטערן האַנט, און טראָגט זיך נישט וויסנדיק וואוהין. אין מיטן טומל און געוויש, אין מיטן רעש פון קריג און צע־ שטערונג וואָס בושעוועט אַרום, שפּרייזט די געשטאַלט פון שטן, וועלכער לאָכט איבערן אומגליק, טרייבט שפּאַס מיט די פאַריאָגטע און פאַרצווי־ פעלטע, און זעט ווי וויט מעגלעך נאָך צו פאַרגרעסערן די צעמישענש. דער שטן, דאָס איז די צענטראַלע פיגור אין דער פּאָעמע. אַרום אים, וועלכער טרעט אַרויס אין פאַרשידענע געשטאַלטן, באַקומט זיבעציק פּנימער, פאַרקליידט זיך אין הונדערטער פיגורן, אַרום דעם שטן וויקלט זיך אָפּ די גאַנצע האַנדלונג פון דער פּאָעמע. און מיר שיינט אַז דער מחבר האָט דאָ געהאָט אַ גליקלעכן געדאַנק. מיטן שטן לאָזט זיך אין לעבן נישט שפּילן, דערפאַר אין שפּיל לאָזט זיך מיט אים זייער פיל מאַכן. אין דער באַציאונג האָט דער מחבר אויסגעניצט פילייכט אומ־ באַוואוסט דעם מוסטער פון איוב ביז אויף פויסט וואו דער שטן איז דער גייסט וואָס רייצט און שטראָפט, שלאָגט און לאַכט, מוסרט און פרייט זיך מיט זיין פינצטערער גבורה.

אין צווייטן טייל האָט זיך דער פראַנט אַ ריר געטון. מיר זעען ווי אַזוי די שרעקלעכע קראַפט געפירט פון שטן קייקלט זיך אַריבער צו דעם מענטשלעכן ישוב, און לאָזט נאָך זיך אַ מדבר, מיט לאַנגע שורות אָפּענע קברים. מיר זעען דעם שטן ביי דער אַרבעט, און הערן די רייד פון די אַקטיוויסט אַנטיילנעמער אין דער טראַגעדיע, די פאַרשידענע אומות און זייערע פאַרשידענע שפּראַכן ווי זיי דריקן אויס שרעק און אימה, בענטשן און פאַרשעלטן זייער אייגן האַנט־ווערק.

אַזוי וויקלט זיך די געשיכטע פון קריג און אירע פאַרשידענע תקופות. נאָכן חורבן הייבט צוריק אָן בליען און לעבן. דאָס שטעטל קלויבט זיך צוריק אויף. עס קומט פאָר אַ מין קיבוץ גלויות, יעדער דערציילט וואָס ער האָט געזען און געהערט, וואָס ער האָט געליטן און איבערגע־ לעבט. עס הערן זיך שטימען פון קינדער און מוטערס, זקנים און קראַנקע, קלאָרע און משוגענע. דער גאַנצער קנויל מענטשלעכע צרות און פרייד וויקלט זיך פונאַנדער. אין מיטן פאַלן אַריין שטימען פון געפאַלענע פרויען. חיות אין געשטאַלט פון מענטשן דרייען זיך אויף די וויסטע גאַסן, טרייבן דאַרט זייערע פאַרברעכערישע ווערק. צווישן די אַלע קולות

צייכנט זיך אויס ווי אַ שטימע פון אַן אַנדערער וועלט די ווערטער פון גלויביקן יידן, אין טלית און תפילין, וואָס רעדט אויף זיין לשון, אין באַלייכט די געשעענישן פון זיין געזיכטס־ווינקל.

אַזוי פירט אונדז דער מחבר פון חורבן צוריק צום בליענדען לעבן אין דער אַלט־נייער שטאָט און ענדיקט זיין פאָעמע מיט אַ מיסטישער וויזיאָן אין פינפטן אַקט, וואו דער שטן פאַרשווינדט און די גאולה פאַר דער מענטשהייט קומט.

דאָס ווערק איז, ווי מיר האָבן שוין באַמערקט, ברייט און טיף געפאַסט. נישט אומעטום האָט דער מחבר געהאַט די נויטיקע מיטלען אום זיין שטאָף צו באַהערשן. יעדנפאַלס האָט דער מחבר פּ. בימקאָ, אין קעלץ, באַוויזן גוטן ווילן און קינסטלערישע שאַפונגס־פרייד. דאָס ווערק וועט זיין אַ געשעענישׂ אין אונדזער ליטעראַטור.

(געדרוקט אין „לובלינער טאַגעבלאַט" נומער 225, לובלין, אין יעשן 1917)

לייב מלאך

אַ וויסער יינג, אַ נידעריקער, אַ קלעצלדיקער, אַנגעשטאָפּט מיט באַלאַדן, איז לייב מלאך; ביים לייענען זיי, דאַכט זיך — ווי ער וואָלט געלייגט ברעטער, און שניידט אָפּ די לאַנגע שורות ווי מיט אַ זעג. ער איז אַ גוטער. רעדט קנאַפּ און שטיל. אַ יינג אָן אַ גאַל, נישט אויפ־געריסן, נישט אַנגעבלאָזן ווי אייניער וואָס טוט אַ טובה מיט זיין שרייבן, און מאַכט רייך, ווי סאיז די טבע פון אַנדערע שרייבער, וואָס הייסן צו זיך אַרויפקוקן. ער קוקט גאָר אַרויף צו יענעם. און יענעם איז אַזוי גוט, אַזוי וואַרעם, — אַז דער שרייבער קוקט אַרויף צו אים.

ווער איז ער? און פון וואַנעט קומט ער? אין וואַרשע איז דער נאָמען זיינער נישטאָ אויפן צעטל. אין לאָדזש, וואו איך בין ווי ביי זיך אין דער היים — אויכעט נישט. ער איז עפעס ווי אַרויסגעוואַקסן פון צווישן די שטעט אין פוילן — אָן אַ טאַטן, אָן אַ מאַמען, אַ וויסטער יתום, אַ וועגנדע־ראָוניק, באַדאַרפט שלאָפן אין בתי מדרשים, הקדש, און בלויז מיט יחוס עצמו: אַ ווייס, שייגעצווואָטע פּנים, העל ווייס־פלאַקסענע האָר. און פון אַלע שרייבער, מיט זייערע, געווינטלעך, שוואַרצע, ברוינע קעפּ האָר, און אָפּגעצערטע, דינע — אָפּגעצויגענע פּנימער, נאָדיר אַ שרייבער, ווי אויף צעפלייסן — אַ ווייסן! אויסגעטונקט אין מעל, ווי אַ בעקער, אַ וויסער קוימענקערער — פּשוטע בגידה!

וואו, און ביי וועמען האָט ער זיך געלערנט שרייבן? וואו און ביי וועמען געקריגן סמיכה? וועז האָט ער געהאַט די חבלי לידה פון וועלן אוז נישט קענען, — ווי ביי אַ יינגען? איז ער קיינמאָל נישט יינג געווען? אוז געווען אַרויסוואַרפן די באַלאַדן פונעם אַרבל, — ווי אַ בעטלער די אויפגעקליבענע שטיקער ברויט, פונעם זאָק? ער איז געפאָרן, אוז אפשר מיט דראַבינאַטע וועגן היי — צי געריטן, צי גאָר געגאַנגען צו־פוס פון שטאָט צו שטאָט, — אוז די שטעט האָבן אים אויפגענומען. ער איז אַריין צווישן די צעשראָקענע יינגען מיט מיידן, אוז געוואָרן זייער פאָעט! אפשר ווייל סהאָט דעמאָלט געריגנט מיט פייער. געגראָסעווט מיט פלעקן־טיפוס אין יידישע הייזער. יעדער שטיקל קול געווען פאַרשטימט. אַ שווערער טויט האָט אַרומגענומען ווי מיט רייפן די שמאָלע געסלעך — מיט זיינע קאַלטע אַרעמס. סבלוט געגליווערט אין די ביינער פון די ימים זעלנער. אָפענע מיילער פון האַרמאַטן, וואָס קוקן מיט פנימער פון טויטע לבנות. צעשאָסענע שולן אוז קלויסטערס. צעטרייבערטע וועגן. אוז דאָ שטעלט זיך מיט אַ מאָל אַוועק אזא ווייסער שייגעץ, וואָס רעדט נישט נאָר יידיש, אזוי וואַרעם יידיש — נאָר לייענט זיינע באַלאַדן, אוז אזוי — אז אַלע פחדים צערינען, וואָס מיר האַרמאַטן, זעלנער, מאיז צוריק ווי ביי זיך, ווי פריער. איז עס נישט גאָטס וואונדער? אָדער די וואונדער פון אַ יינגן פאָעט, וואָס קען עס?

אָנשטאָט צו גיין פון וואַרשע אויף די שטעט, פון אויבן — אַראָפּ, איז ער געגאַנגען פון די שטעט אויף וואַרשע, — פון אונטן אַרויף. אוז אַז ער איז געקומען מיט די שטעט אין קעשענע, וואָס האָט וואַרשע מיט אים געקענט טון? אים נישט צונעמען? דאָ האָט נאָמבערג, אַוודאי אויך צוליב דעם זעלביקן וואָס ביי די מיידלעך, — אויף דעם ווייסן יינג מיטן שייגעצעשן פנים אוז די ווייסע האָר, געלייגט זיין האָנט, אוז ער האָט נישט באַדאַרפט מער, אַז ער זאָל אַריין אין דער שרייבערישע משפּחה.

חתונות

מדאָאָט אין די פיר מלחמה יאָר נישט חתונה געהאַט. דאָס חתונה האָבן איז געווען דאָס ערשטע כפרה־הינדל. אַ טויט־קלאַפּ פאָר די יינגען מיט מיידן. וועמען האָט עס געקענט ליגן אין קאָפּ, אַז מאיז מיטן מאָרגנדי־

קן טאָג נישט געווען זיכער? אַז סהאָט אַלץ געהאָנגען אויף אַ האָר, אויף גאָר, אויף תולה ארץ. מהאָט געלעבט מיטן ווינט, נאָך ערגער ווי די הינט, געטאָפּט בלינד, אין דער פינצטער, אין אַ לויטער חשכות. אָבער מיטן לעצטן שאָס האָבן די מיידן אויפגעהויבן די קעפּ צו די ייִנגלעך, די ייִנגלעך צו די מיידן — און זיך דערזען, זיך צעזונגען ווי די פּייגל אין די סעדער און זיך צעבליט ווי די צוויטן פון ביימער, די אויגן צעגליט, די הערצער אָפן צעברייט און מלויפט אָרום אין די נעכט, מע מאָכט זיי צערעכט מיט געשרייען. מיט צעפּלאָמטע קינדערשע נאַרעריי־ען, מיט אַ וואָרעם גלוסטן און זיך דערמיט ווי אָפּצוקילן פון די פּלאָמען אין פּנים.

און אַזוי ווי מהאָט געגומען אויפשפּילן, הבדלות צו פּלאָקערן ווי אַנגעצונדענע בעזעמער אין די נעכט, כלי זמרים אַרויסציען זילבערנע דרימען פון זייערע פּייקלעך; באָבעס, אַז זיי האָבן דאָס יאָ דערלעבט — אַריינצוקריכן אין די זיידענע שאָבעס — מאַמעס פּאָטשן מיט די פּלאָכע מאַנסבילשע אויסגעאַרבעטע העמדן, אַנטקעגן טאַנצן די חתנים מיט די כלות זייערע... אַזוי האָט זיך דער טאָטע גלייך פּאַרקוקט אויף דעם אַלעם און זיך געגומען צו מיר: אויף וואָס וואַרטסטו? דיין כלה איז נאָך נישט געבוירן געוואָרן? און די מאַמע, מיט גלעטנדיקע ווייכע אויגן: פּאַר די יסורים, ענוים פון דער מלחמה, וואָס מהאָט זיך אָנגעלייגט — אַ קליין טראָפּעלע פּרייד? מהאָט אַזוי פיל געווויינט פּאַר שרעק, זאָל מע כאָטש אַ טראָפּעלע ווייגען פּאַר פּרייד. אַזוינע טרערן מעגן ריינען איבער די באָקן, ריינען וואָכן לאַנג, און צומאָלט זיי נישט אָפּווישן.

פּאָלנע 13

און דאָ איז געוואָרן אַ געוויש אין שטאָט מיט עפּעס אַ מיידל וואָס האָט זיך פּאַרסמט. וויבער גלאָצן מיט די צעווויסלטע אויגן, ווי נישט דאָ געדאַכט, און ווי וועגן אַזוינס וואָס איז נישט גלייך אַרויסצורעדן ביי נאָכט. און וואָס סהאָט זיך נאָך דאָ נישט געטראָפן. יידן מיט בערד שפּיצן־אַן די אויערן: אַ מיידל האָט זיך פּאַרסמט? מזאָל באָהיט און באַשירמט ווערן! ביי צעהיצטע בחורים און מיידלעך וואָקסט זי אויס ווי עפּעס אין אַ פּאַרכישופּטער בת־מלכה אין אַ חלום פון אַ וויסער נאָכט.

ווער איז סמיידל? סאיז דען דאָ אייניע וואָס איך זאָל נישט קאָנען, אַדורך און אַדורך? מיט איר יעדן האָרך? סיידן, ווי מזאָגט: זי איז נישט

קיין היגע. אירע טאַטע־מאַמע האָבן זיך נישט לאַנג צוריק אַרײַנגעצויגן, זיך געקויפט אַ שטיקל נחלה אויף דער פֿאַלנע גאַס, טאַקע אַ ביסל אויסגעווארפן, נאָר אַז אַ ייִד קען זיך אַוועקרייסן אַ שטיקל הויז, אַפילו הינטער דער שטאָט און נישט קיין קאַמעניצע אויפן מאַרק — יכולט ער נאָך אַלץ; און מקוקט שוין מיט אַנדערע אויגן. סאיז בעל הבתים. און ווי קומט אַ בעל הבתישע טאַכטער זיך צו סמען? וואָס האָט זי געפירט אַ ליבע מיט אַ פֿאַסטוך, און דער טאַטע, אַ רייכער פּריץ, מיט אַ פֿאַל־וואַרק — דריקט איר מיט אַ יעגער פֿאַר אַ מאַן? צי גאָר אַ פּרינצעסין האָט זיך פֿאַרגעסן, און צוגעכאַפּט צו אַ גוראַל?

דאָס פֿאַלנע גענסל האָט נאָך קיינמאָל נישט געזען אַזוי פיל מיידלעך מיט בחורים, וואָס גייען און סודעז זיך, אַרום דעם קליינעם נידעריקן הייזל, און ווילן זיך אַנגעמען מיט כח אויפצומאַכן די טיר, אַרײַנשטעקן די נאָז, כאַפּן אַ קוק אויף איר, און זען זי.

דאָס פּנים וואָס האָט זיך מיר פון אַלע מאָל געחלומט

גלייך ווי אַלע אַנדערע האָט מיך פֿאַרנאַרט דאָס פֿאַלנע גענסל, וואָס איז ערגעץ אויסגעווארפן צווישן די פעלדער, נעבן הינטשלעגער, און זיך נישט אָפּגעשראָקן מיט גאָר אויפצומאַכן די טיר אין דעם קליינעם הייזל — מוועט מיך אָפּהרגענען דערפאַר? מיר אָנברעכן די בייגער? כוויל געבן אַ קוק אויף אַ יידיש מיידל, און וואָס קומט מיר דערפאַר? וואָס בין איך אַן אַלטער ייִד? ווער דען זאָל קומען קוקן אויף איר, אויב נישט קיין יידישער בחור? און כזע ווי זי ליגט אויף אַן אייזערן בעטל, צוגעדעקט ביז צום האַלדז, בלויז ספּנים, און וואָס פֿאַר אַ פּנים! סהאָט אויסגעזען ווי אַ מעשה פון טויזנט און איין נאַכט! אויב סקען געמאַלט זיין אָזאַ פּנים, איז אויך געמאַלט טויזנט און איין נאַכט. ווי קומט עס אין דעם אייזערנעם בעטל אַריין? און נישט ביי אַ פּרינץ אין אַ שלאָס אונטער אַ באַלדאַכין? סאיז בלייך, אפשר פונעם סם? און אָזוי רייך, מאָט רייך, ווי אויף אַ ווייסן טייך, און בלוי די אויגן — אין וועל־כער אויסגעבענקטער שעה אויפן טאָג קען זיך דער הימל צו זיי פֿאַרגלייכן? און סנעזל, נישט: נאָז — ג ל י י ך, און כמעט אויף אַ האָרעלע אַ האָרבעלע,

פאַר אַ חנדל, אַז סזאָל נישט זיין צו גוייש, אָפּגעשניטן ווי אין מיטן; אין טראָפּעלע לענגער — איז עס איבערגעפירט; אויפן קישן, אַרום דעם זענען זיך צעפאַלן אירע האָר, טונקעלע. און ווי אַזוי פּאַרט זיך עס אינאיינעם? בלוי מיט ווייס איז — הימל; און טונקעלע האָר, איז הימל מיט וואָלד! עס איז פונקט דאָס פּאַרקערטע פון מיין פּנים, אויף דער אַנדערער זייט דערפון — און מקען אַמאָל מיט דעם אָפּמעקן מיינס, דאָס אייגענע פּיר־עקיכדיקע, קאַנטיקע, שוואַרץ־ערדיקע, מיט דעם אַלטן אויסגעהאַמערטן קין, מאַנגאָליש פּאַרשאַרפטן און שפּיציקן, געבעך, משפּחה־דיקן, און מיר נישט אַזוי ניחאדיקן, וואָס עס האָבן אַלע מער־ווייניקער— גלייך, די שוועסטער־קינדער; מיט איר פּנים וועט דאָס משפּחהדיקע ביי מיר אפשר ווערן אָפּגעמעקט פון דרויסן, פון אָנבליק, זיך פּאַרלירן, (אַזוי ווי סאיז טאַקע געווען ביי אונדזער מרימן!) און סוועט בלויז זיין דאָס אינעווייניקסטע פון מיר, דאָס ירושהדיקע פון די אַלטע באָבעס, זיידעס, וואָס כוועל צוהאַלטן מיט ביידע הענט, און פון דרויסן — איר צערע; דאָס ווייכע און בלייכע, ווייסע און בלויע פון די אויגן. בלויע אויגן. און אויב ביי איר אין האָרץ זאָל אויך ליגן באָגראָבן ד ע ר אוצר (ווי סאיז טאַקע געווען), — וואָס פּאַר אַ וואונדער וועלן דאָ געשען? וואָס פּאַר אַ וואונדער?

הימל און ערד

הע, מיידל, שטיי אויף! מברויך צום פּנים נאָך עפּעס האָבן! ספּנים בלויז איז נישט גענוג! מיטן פּנים בין איך שוין אויף אַ וועג. דאָס איז דאָך עס, וואָס כהאָב געוואָלט זען, און כזאָל קענען דערויף קוקן! ווי איז מיטן איבעריקן? אויף וויפיל שיין זענען דיינע פּיס? הויך דיינע בריסטן? און שמאָל דיין טאַליע? און אַז זי האָט זיך אַנט־פּלעקט פּאַר מיר, איז זי אויך מיטן איבעריקן אַריין אין מיר, אַריין מיט אַלעם... וואו כגיי גייט זי אויך, און וואו כשטיי — שטייט זי אויך! כזע זי אומעטום. זי גייט מיט מיר אין קאָרן־פּעלד, הינטער בייגעוודיקע זאָנגען. אַ ווינט קומט אָנטקעגן — מיר לאָזן אים נישט אַדורך! זאָל ער זיך גיין מיט זיין וועג! דאָ וואו מיר גייען, אַ האָנט אין אַ האָנט, אַ פּוס אין אַ פּוס — איין טריט, טאָר קיינער נישט אָנטקעגן קומען, אָפּילו נישט דער ווינט. מיר גייען און די סטעזשקע אין פּעלד גייט מיט, זי

ציט זיך אויס, האָט נישט קיין סוף, און דאָס וואָס מוויל? צי סזאָל זיין אַן
אָ סוף, וואָרן, אַז דאָס זאָל ערגעץ זיין, מוז מע דאָך בלייבן שטיין. און
וואָס מער מגייט, קומט אויס ווי מיר גייען אַריין אין הימל. און אפשר,
ווייל ער האָט שוין אַזוי גוט ווי אַראָפגענידערט אויף דער ערד און די
סטעזשקע פונעם פעלד איז אַריין אין אים? וואו איז שוין דאָ ערד?
אַפּנים, מאיז שוין לאַנג אַראָפּ פון איר. וואו זענען שוין דאָ זאַנגען? מיר
האָבן גאָר פילע הענט מיט וואָלקן.

און דאָס איז לאָניע!

ווי שיין ביזטו מיידל, און ווי ליכטיק. ביזט ווי דאָס אייביקע לב־
נה־ליכט. דער כישוף איז אין דיין חן. ביזט נישט קאַלט־שיין, וואָס רייסט ווי
ווינט, — דיין שיינקייט איז אויך אָ וואַרעמע, מוועדט פון איר אָנגעהויכט
מיט אָ דינער הנאה. דיין צערע איז ווי ביי אָ יינגען מורה הוראה, וואָס
האָט זי אויסגעפיינט מיט פּאַסטן טעג, אויף זיין נעכט איבער גמראָס.
דיין האַלדז איז ווי אָ בייגעוודיק ביימל ביים וואַסערל, וואָס דוכנט בלחש
און מיט פּאַרמאַכטע אויגן. האָרט פּאָר איר אומגעריכטן סוף, אויפן ניין
און פערציקסטן יאָר, האָט מע זיך נאָך אויסגעדרייט און איר נאָך נאָכ־
געקוקט פון הינטן, און אויך געגעסן מיט די אויגן. וועלכעס אַנדערע מיידל
קען זיך דערמיט אויפבאווייזן? זי איז נישט געווען ווי אָ פלאַנץ, אָן טעם
און אָן ריח — וואָס מברויך היטן, פלעגן מיט שמעקענישן, און
זי אויפהאַלטן; נישט לאָזן צופיל גיין, קיין סך זיצן, דאָ זיך אַריבער־
בייגן, פון דאָרט זיך צו גיך אויפהויבן, ווי געווינטלעך, סאיז מיט פרויען,
אַז זיי האָבן אָ קינד, און נאָך אָ קינד, און זיי ווערן אַנדערש; זי האָט
געהאַט דריי קינדער, צוויי פון זיי אָפּגעגעבן דער ערד, און זייענדיק אַזוי
שיין נאָכדעם אַרויס — פאַרוואונדעט שיין, פאַרווייניט שיין; און אויב זי
איז אויך געוואָרן אַנדערש, ווי סהאָט נישט געקענט אַנדערש זיין, — איז
זי אויך געוואָרן אַנדערש שיין; און זי מיט דער שיינקייט זענען אַלץ געבליבן
איינס; די שיינקייט אירע איז איר נאָכגעגאַנגען ביז אין לעצטן טאָג פון
איר לעבן, מיט איר גענומען חופּה וקדושין אויף אייביק, און זיך נישט
געגט מיט איר ביז אין טויט אַריין. זי איז בלויז אַרויס פון אייגער
און אַריין אין אַנדערער.

אַמאָל, אַמאָל, אַז סהאָט געהאַלטן מיט איר גאָר שמאָל

ליבנדיק אויפן טויטן בעט, נאָך אַן אָפּעראַציע אויף גאַל־שטיי־נער, צו וואָס, אויב דאָס איז פאַר איר געווען וויניק, — האָט זי נאָך איין שעה נאָכן צעשנייַדן איר צוגעקריגן אַ לונגען אָנצינדונג אויף ביידע זייטן; און אין יענע יאָרן איז דאָס נישט געווען אַזאַ לייכטער ביסן אַראָפּצושלינגען. איצט קען מע אויפהייבן אַ האַק איבער דעם מיט פּעני־סילין, אָריאָמייסן, סטרעפּטאָמייסן, און נאָך אַלערליי אַנדערע מייסנס. דענצמאָל האָט מע זיך שוין מיט דעם געמוזט פאַרלאָזן אויף דער השגחה, ווי גאָט וועט מאַכן. און אַז זי איז שוין געשוואומען ערגעץ אין די הויכע הימלען, האָט זיך דער דאָקטער נאָכדעם ווי ער האָט זי שוין געהאַט אויפגעגעבן, זיך באַקלערט און אַריין זען צו זי איז נאָך דאָ? און אויב זי איז שוין נישט מיט אַלעם אָפּגעשוואומען פונעם ברעג? האָבן זיך די אויגן זיינע אויפגעריסן און דער גרויסער כישוף פון איר שיינער צערע, וואָס דער בלייכער טויט האָט שוין פאַרוועבט מיט אַן אויסגעלאָשענעם שמייכל, אים פאַרחידושט:

— ווי שיין זי איז; ווי קען אַזאַ שיין מענטש שטאַרבן?

צו גאַסט אין דער היים

מרוימט דאָך עפּעס אין אַ יידישער שטוב פאַר פּסח; מרייסט שטיקער פון די וועגט, און ספּאַלט פון די הענט; מרייסט שטיקער פון די פּאָדלאָגעס און פון וואָס נאָך אַלץ, אַז מברויך אויפמאַכן די טיר פאַר אַזאַ ליבן אורח, — דאָס אַלץ איז קיין גלייכן נישט צו דעם וואָס סהאָט זיך אָפּגעטון, אַז כהאָב זי געברויכט צום ערשטן מאָל אַרייַנ־ברענגען אין שטוב. די נאַסע וועגט האָבן מיט אַמאָל אויפגעהערט צו גיסן און צו ניסן, נאָר זיך צעלאָכט מיט זילבערנע קולות. אויפן באַלקן זענען פון אַלע פּליאַמעס געוואָרן גאָלדענע פלעקן. איבער די פענצטער האָבן פּירהענגלעך זיך פאַרצויגן, ווי ברעמען איבער קלאָרע אויגן. די פּאָדלאָגע איז ריין־אָפּגעריבן, אַז מקען פון איר עסן, פאַרקנעטן אַ בלאַט לאָקשן. און אַזוי ווי כהאָב זי אַריבערגענומען איבער דער שוועל, האָט דער טאַטע, ביים ערשטן קוק אויף איר — זיך געגומען דרייען אין אַלע עקן, און קייען די בּאָרד. געשטופט מיט דער פּלייצע די וואַנט, — גיי

שטופ אַרויס אַ וואַנט מיט דער פֿלייצע! די מאַמעס אויגן זיך געפֿייכט מיט גאָלד, מיט זילבער, וואָס האָט זיך אין זיי געמיניעט: אַזוי שיין איז די כלה דיינע? ביי אַזאַ שיין ווייב איז דאָך סלעבן זיס! ווי סזאָל נישט זיין ביטער אין מויל, — קען מע עס זיך מיט איר באַטעמט מאַכן. מהאָט אויף וואָס צו קוקן! וועלכע מאַמע ווּיל דאָס נישט פֿאַר איר זון אַ שיין ווייב? און אַז זי האָט נאָך צו דעם וואָס זי איז אַזוי שיין, אַ לייטישן טאַטן, אַ לייטישע מאַמע, וואָס קע שוין זיין מער? געלט איז ביי גאָט, און געזונט אויך נישט ביי קיין אַנדערן.

אין דרויסן האָט זיך איבער אין האַלבע שעה אַ הויפן ווייבער מיט גויטעס אָנגעהאָנגען אויף די פּענצטער, און זיך צוגעקלעפּט צו זיי ווי מחותנים פון דרויסן, די מחותנים פונעם אַלטן קאָליע־געסל; זיי האָבן אויך אַ שטיקל חלק אין מיר, און בין נישט ווייניק זייער, דעם געסלס אַ קינד; אויף דעם געבוירן געוואָרן, געריטן אויף די קאָזעס, אויסגעריסן ביים צאָפּ די האָר פון דער באָרד, געצויגן די שטאַכעטן פון אירע פֿלעטער, אַראָפּגעבראָכן די צווייגן פון אירע ביימער, זיך שיער נישט דערטרונקען אין אירס אַ ברונעז, אַריין אַ סך מאָל ביז איבער די אויערן אין בלאָטע (די טשיסטער בלאָטעס!), און אַז כבין אַרויס פון דעם אַלעם אַ לעבעדיקער, זיך אַזוי לייטיש אויסגעריבן — מעגן זיי דאָך פון דעם אַלעם כאָטש געבן אַ קוק אויפן מיידל, אויף דעם שיינעם מיידל, וואָס קומט מיך ביי זיי צונעמען.

און איך האָב זי געזומען

איך האָב זי געזומען, אויב מקען אַזוי זאָגן: אַן אַלעם; און נישט אין בלויזן קליידל, אין דעם אַיינעם העמד אויפן לייב, און ווי זי גייט און שטייט, נאָר אויך אַן אַ רב און אַן אַ רביצין. אַפילו אויך אַן אַ גלעזל בראָנפן. סאיז נישט געווען וויר סזאָל צומאָלט זאָגן מזל טוב. שוין נישט רעדנדיק פון דעם אַלעם, וואָס גייט האָבט אין האָבט מיט אַ חתונה: אַ טיש מיט עסן, אַ גאָלדענע יויך, אַ סאַרווער, אַ שמש, אַ מאַרשאַלעק, כלי זמרים, אַ מחותן, — אַפילו נישט קיין טאַטע־מאַמע. כבין מיט איר אַוועק פון זיי און פון דעם אַלעם, און זי געזומען אונטער זייערע אויגן. סאיז דעמאָלט געווען אַזאַ קרענק, אַ חולאת, צוצוכאַפן סמיידל און מיט איר עוקר צו זיין, וועז סהאָט קיינער נישט געהאָט גאָר צו איר, צו אים; מאיז געלאָפן פון די טאַטע־מאַמע, זיך אויסהיטן פֿאַר זיי — אַפילו זיי

זאָלן דערפון פּלאַצן; און אפשר וויל אַ סך פון די מיידן האָבן זיך אין דער מלחמה אַליין פאַרתכלעוועט? און סהאָט איבער זיי געשוועבט אַזאַ טונקעלע אימה, פון וואָס מאיז געלאָפן זיך אויסבאַהאַלטן פון די טאַטע־מאַמע. קוקנדיג אויף יענע זענען אַנדערע געלאָפן, געלאָפן אין אַ חדר מיוחד, זיך באַהאַלטן, אויף צו ווערן מאַן און ווייב.

אַ שעה דערנאָך ווי כהאָב זיך אָפּגערעדט מיט איר, האָב איך געגומען אַ ביסל געלט ביי מיין עלטערן ברודער משה, כוועל מיך אַרויסלאָזן מיט די ליידיקע הענט, — וועל איך אין ערגעץ נישט אָנקומען. און נישט זאָגנדיק גאָר פאַר קיינעם, זיך געלאָזט גיין מיט איר אויף דער כענטשינער ראָגאַטקע; דאָ געבליבן מיט איר ביז דער טויטער משה, משה זאַלוסקי (געשטאָרבן אין אַ פּאָר יאָר אַרום אין האָוואַנע־קובע), אייגער פון מיינע שפּילער, וואָס האָט געגלייבט אין מיר ווי אין אַ גאָט, און דער אינציקער וואָס האָט געוואוסט דעם סוד — האָט געברענגט אַ דראָשקע און מאיז אַוועק מיט איר אויפן שאָסיי; פאַרביי די קאַלכאויוונס, דעם איבערגעדעקטן באַרג מיט וואַלד פון דער קאַרטשאָווקע, פון דער אַנדערער זייט — מיט זיין פאַרצייטיקן קלויסטער און די טוכלע קעלערן, ווי עפּעס אַ שטיק פונעם עבר, און וואו סע אַטעמט מיט טויט פון פאַרמוטשעטע מיט יעזואיטישע שמייכלען. אויף יענער זייט פונעם באַרג איז אונדזער געוועלבל, אונדזער דאָרף מיט פויערים, טשאָרנאָוו, און דאָ, פון ד ע ר זייט — אַ מין שלח־מנותל פון הייזלעך מיט שינדל־דעכער וואָס זענען שוין מיט דעם נישט קיין פויע־רישע, נאָר שטאָטישע, און וואָס רופט זיך ביאַלאָגע; ביז אָהער פאָטשן די יינגען אויף די ראָווערן פון לאָזער חכם (לאָזער באָרענשטיין) און קערן זיך אום אַהיים. דאָס איז זייער זומערדיקער פאַרנאַכטיקער פאָר! באַלד איז סלאָוויעק. דער הימישער זומער־לעב פון דער שטאָט. זונטיק דערטראָגן זיך אָהער אברהם קאַלעכשטיינס פּלאַצפאָרמעס מיט יינגען און מיידן (אַ גאַנצע וואָך פירן זיי משא פון דער באָן אין די סקלאַדעס) אין וואַלד אַריין, זיך צעהיצן די בלוטן מיט אַ טאָפּ, אַ קוש, אַ גלעזל, אַ ריס און אַ פּליק, און דערביי זיך אויסרייסן די העלדזער זינגענדיק. אוי, יענע יינגען מיט די מיידן! באַלד גייט אַריין דער רויטער באַרג, און אַז מקומט אים אַריבער — קוקט אויף דיר דער כענטשינער שלאָס־באַרג; פון די צעקרישלטע מויערן זיינע, זאָל, ווער ווייסט, האָבן אַמאָל געשאַלט דער גאָלד־באַשלאָגענער האָרן, היטנדיק דעם וועג, אויב די טאָטערן צי די טערקן גייען נישט דאָ אַרומעט דערוואָרגן דאָס אַלטע פּוילישע קראָקע.

כענטשין

דאָס פערדל גייט טריט ביי טריט, ווי עס זאָל נישט האָבן מער קיין כח פונעם לויפן. וואו אַ טיר, אַ פענצטער אין אַ הייזל זעט זיך אַרויס אַ שטיק יידישער מעמד. ווימעלט אין דעם מיט אַ געזינד זאַלבע אַכט, מיט אַ קליינער אָפּגעצויגן אויפן פנים — יידישער מאַמע, און אַ טאַטן אַ חלוש, וואָס נייט הויזן פאַר דאַרפישע פויערים, אָדער פּאָרט מיט זיי יעדן אַנדערן טאָג אין די שטעטלעך, אויף ירידים. ביי נאַכט נייט ער, און ביי טאָג שטייט ער מיט זיי אויף די מאַרקן. אָדער האָט אין געוועלבל צו פאַרקויפן חלבנע ליכטלעך, קאַגאַניצן, מיט פע־ לעכלעך פון מאַרדערס און זילבערנע טכורין, שיפן פון פיש, חזיר האָר, און מילך פון ציגן. אַ פּאָר מינוט, ווי גרויס איז דאָס מקום — און סאיז שוין פון הינטן; ווידער פאַרנעמט זיך דער שאָסיי אין מיטן פון צווישן די פעלדער. ביימער. וואַלד. דאָס איז אפשר אַזוי אַלט, און מיט אַזאַ יינג לאַכנדיק פנים. גאָטס פנים. אַלץ טרינקט זיך אין לויטער זון, און אַפילו די טונקעלע שטיקער וואַלד האָבן זי אויך גאַנץ הויך אויף זייער קאַרק.

אין יענדרזשיעוו

דאָ האָב איך חתונה. אין אַ שעה, ווען אין הימל ווערט אַ לאָך, און אַלץ פון אויבן פאַלט דורך אים אַדורך אויף דער ערד, קומט דאָס אָן ווי אַ חלום. אַ שטוב פון אַ שמאַלער אָפּיצינע, אויפן הויף. פון פאַרענט — אַ שענק, וואו שכורע גויים גיסן. כדריי מיך אַרום אויפן ברייטן מאַרק מיט איר. כזוך אַ פּאָר יידן. ווער וויל זיין דערביי, ווי כוועל זי מקדש זיין? כוויל נישט בחינם. כבין גרייט דערפאַר עפעס צו געבן. בלויז צו זען און צו הערן. יידן קוקן מיך אָן ווי אַ צעדרייטן. וועמען גייט מע דאָ אונטערפירן? אירע בלאָע אויגן וועלן טונקל. און כבין אַליין אויך טויט אונטער די אויערן. ווי קען מע דאָ מאַכן אַ ברכה איבער איר, אָן אַלעם? אַ רב נישט צושאַקלען מיטן קאָפּ אָפילו. אַ ייד אַראָפרוקן סהיטל איבער די אויערן, און זיך פאַרשטעלן די אויגן. כקען אָפילו דאָס שטעטל, דאָ ערגעץ אויף אַ געסל געפינט זיך אַ ייד, אַ סופר, וואָס האַלט פון מיר עולם ומלואו — יהונתן האַלפערן. כזאָל

בלויז אויפמאַכן ביי אים די טיר: אַזוי און אַזוי, — וועלן באַלד אַראָפּ־
פאַלן אַ פּאָר יידן פונעם הימל. אַ יידישער שרייבער, און ער זאָל גישט
האָבן דעם שליסל צום הימל? און מוועט אַרויפשטעלן לעקאַך אויפן
טיש. אַ פלעשל יין שרף, ער וווייסט דאָך, אַז כבין גישט קיין ציגיינער!
סוועלן זיך גלייך אָנלויפן בחורים מיט מיידלעך. און די פּנימער זיך
ביי זיי צערויטלען, אַוועקגיין אין אַ ראָד מיט אַ רעדל. און אפשר, מיך
גאָר אַרויסטרייבן מיט שטעקענעס? דערזען אַזאַ שיין מיידל, און
מיינען, מי יודע, פון וועלכן יידישן הויז כהאָב זי אַרויסגענבעט?
כשטיי אויפן מאַרק מיט איר, קוק די יידן אין די אויגן אַריין: איר
וווילט מקיים זיין אַ מצווה און נאָך עפעס האָבן פון איר? אָבער יעדער
שאָקלט זיך נאָך גיכער אָפּ, און בטלט אויס אַלע בייזע חלומות צו די
גויימס קעפּ. אַ נייער משוגענער! נאָר דאָ קומט אויף מיר אַרויף,
אויף וועמען איך קוק ווי אויף אַ מלאך, — אברהם לאַקס (איצט אין
ניו־יאָרק), אַ יידישער אַקטיאָר, פון הערשקאָוויטשעס טרופּע (ביים
פאַרבעטן מיך אין ציטאַדעל אַריין, האָב איך אויך געהאַט אַ בריוו
פון אים צו זיינע לייט), וואָס שפּילט דאָ טעאַטער אין די פאַרוואָרפנסטע
שטעטלעך, און ער קוקט מיך אָן מיט גרויסע גזלנישע אויגן: וואו
האָסטו ערגעץ אָפּגעדרייט דאָס מיידל? די שיינע פאַניענקע? זיך אַרויס־
געשטעלט מיט איר אויפן מאַרק, אויף צו פאַרקויפן? פאַל איך אויף
אים אַרויף, און וואָס סאיז מיר אויפן האַרץ, — אויף זיין לייב און לעבן:
גיי און צעברעך נ'קאָפּ מיט הענט און פיס... דאָס שיינע מיידל ברויך
דאָ וועלן מיין ווייב, דאָס איז שוין כתוב וחתום, אָנגעשריבן און פאַר־
חתמעט. נאָר ווי אַזוי קען די קאַץ קומען איבערן וואַסער? אַז מדאַרף
דערצו כאָטש האָבן דריי יידן, וואָס קען זיין וווייניקער פון דריי? סוואָלט
אַודאי געווען בעסער מיט אַ מנין, נאָר אַז סקומט ביי דריי אָן מיטן
טויט, ווי וועט נאָך זיין ביי צען? וועלכן ייד איך כאָפּ אָן, — קוקט ער
מיך אָן ווי משוגע. — ווי אַזוי דען זאָל ער מיך אָנקוקן? אַזוי גיט זיך
אברהם לאַקס אַ דריי, און דאָס וווייסט פנים זיינס קריגט אַ ביסל פאַרב:
וווילסט מיט איר חתונה האָבן? כדת וכדין? גיי טראָג דיך אָפּ מיט איר,
און כוועל דיר שוין ברענגען דריי יידן אין שטוב אַריין. און ער ברענגט
זיי; זיך אַליין פאַר איינעם, און מיט דעם איינעם — אַ צווייטן: אַ
הינקנדיקן, ווי אויך אַ דריטן — אַ קנאַפּ זעענדיקן. די ביידע יידן העלפן
אין טעאַטער, אַז מברויך שפּילן — מיט אַ בענקל, אַ שענקל, אַ פאַר
אַלטע הויזן. און נאָך אַזוינע זאַכן. פאַר זיי וועלן מיר ביידע אַקטיאָרן פון
דער טרופּע. און ער (נעמט פאַר זיי שפּילן טעאַטער), אַזוי ווי ער וואָלט

דאָ געווען געזעצט אויף תיקון מדינה, — האָט אונדז דאָ ביידע געפּאָקט אין דער שטוב, וואו מהאָט זיך אָפּגעשלאָסן. ער ציטערט איבער איר (אַזאָ ממזר!), — אַזאָ שיין מיידל, זי וועט דאָ אַוודאי ביטער אָפּשניידן ביי אים... נישט אַרויס קיין גאַנצע. אויף וואָס דען האָב איך זי דאָ אַהער געבראַנגט? אַזוי ווייל ער מיך אָננעמען פּאַרן האַלדז (אַזאָ ממזר־יינג!) — איך זאָל פּריער אָפּזאָגן פּאַר זיי אין די אויגן די פּאָר וועלטער, אין דערנאָך זיך שלאָגן קאָפּ אין קישן מיט איר. די צוויי יידן וואָס שטעלן צו אַ בענקל, אַ שענקל אין טעאַטער — פּאַלן אַריין אין אַ ווילדער רציחה: אַזאָ זאַך? פּאַראומגליקן אַ כשרע יידישע טאָכטער? אַ טאָטנס מיט אַ מאַמעס אַ קינד? און סאיז געשען אַזאָ נס, וואָס ער האָט איינעם פון זיי באַצייטנס אָנגעכאַפּט ביי דער האַנט; און ווי לאָם, קרום און הינקענדיק יענער איז, און בלינד דער אַנדערער, וואָלטן זיי מיך נאָך צעריבן, פון מיר געמאַכט בּאַרשט מיט באַטווינע: דו געמיינער יינג, וואָס דו ביזט! עוכר ישראל. ממזר בן הנידה! פּאַרדריפּעטער אָקטיאָר! אַ שיקסע איז דיר ווייניק, — נאָר ווילסט צערעכט מאַכן אַ יידיש קינד? נאָר איך ראַטעווע זיך גלייך מיט דעם וואָס כצי אַראָפּ דאָס ליילעך פונעם בעט און גיב עס טאָקע זיי אויפצוהייבן איבער די קעפּ און זאָג הויך, נישט נאָר די יידן זאָלן הערן, נאָר אויך די וועלט אויב זיי האָבן אויערן: דו ביזט פון איצט אָן, שיין מיידל, מיט דיין ווייס, מילך־ווייס פּנים און בלאָע, הימל־בלאָע אויגן — מיין, מיין ווייב, אויף אייביק און אייביק, כדת משה וישראל. ווי לאַנג סוועט זיין אָטעם אין מיר. די אויגן מיינע זיין אָפּן.

הילוך

צוויי און דרייסיק יאָר איינאיינעם: אין ליכט און אין חושך. מער — אין חושך. ליכטיק איז ערשט געווארן פּאַרן סוף. ווען דער טויט האָט שוין אויף איר געטשאַטעוועט, געשאַרפט אויף איר די ציין. און וואָס פּאָר אַ מיני פּורעניות מיר זענען ביידע אויסגעשטאַנען, צום מיינסטן אין גאָלדענעם לאַנד, און פּאַר אַן אָרעם שטיקל ברויט און אַ קאָפּ־געלע־גער; זיך כל ימיו אַרומגעהרגעט מיטן מלאך המות, וואָס האָט פון אונדזערע דריי קינדער — צוויי אַוועקגעריסן. האָט מיך עפּעס אַ הייליקייט פון דעם ווייסן ליילעך, וואָס האָט ביי ביידן איבערגעדעקט די קעפּ, אין די אויגן פּאָר די דריי יידן: אַ הינקנדיקן, אַ קנאַפּזעענדיקן, און אַ

יידישן אַקטיאָר — מער אָפּגעהיטן ווי פּאַרן רב, אַ שטריימל און אַ ספּאַדעק, — פון אַנדערע; און אפשר, ווייל כהאָב נישט אַרויפגעטראָפן אויף קיין שענערער פּאַר איר? און די גאַנצע צווייי און דרייסיק יאָר, גוט צי שלעכט, צעשריגן אָדער עניותדיק — נישט זיך געקלעפּט צו קיין אַנדערע; און קען פּאַר דעם אייגענעם אויך שווערן ביי די ביינער אירע, און ביי איר יינג פּאַרלאָשן לעבן.

דער אייביקער פלעק אויף איר הימל

אודאי האָט אין איר סהאַרץ געווייגט, אַלע מאָל געווייגט, און זי האָט זיך עס נישט געקענט שענקען; און נישט נאָר ווען אונדזער ערשטע קינד איז אומגעקומען, און נישט אויך ווען אונדזער טאָכטער מרים איז ביי אונדז אַוועקגעריסן געוואָרן — און אפשר גראָד דעמאָלט? און נאָר דעמאָלט? וואר קען אַריינקוקן ביי אַ מאָמע אין דער טיפענישׂ, ווען מנעמט ביי איר צו אַ קינד נאָך אַ קינד, — אויב סשטעקט נישט אין דעם עפּעס אַ קללה? און נישט נאָר דעמאָלט, נאָר אויך אין אַ גוטער און פריילעכער שעה — מהאָט דאָך אויך געהאָט גוטס אין אונדזערע צוויי און דרייסיק יאָר און אַ סך גוטס; און אין אַ גוטער שעה, ווען מהאָט געלאַכט, זיך געפּרייט — האָט אין מיטן פון איר לאַכן עפּעס געקענט ווערן פּאַרטונקלט און דערזען אין דעם אַ פלעק אויף איר הימל — יענע נאַכט, עפּעס ווי שדים זאָלן זי האָבן צערעכט געמאַכט; וואָס פּאַר אַ בייזע רוחות האָבן זי פּאַרטראָגן אין אַ שטוב, היינטער אַ גוישער שענק, מיט אַן אַקטיאָר, — כאָטש אַ היימישן, אַ גוטן, און צוויי אַזוינע יידן: אַ הינקענדיקן, אַ קנאַפּזעענדיקן, און צוגענומען די זעלטענע זכיה ביי טאַטע־מאָמע — זיי זאָלן זי פירן צו דער חופּה? אַנדערע מיידן האָבן געהאַט פּאַרוואָס צו אַנטלויפן, און זיך פּאַרוואָס צו באַהאַלטן. אָבער זי? און אַ חוץ די טאַטע־מאָמע אַזאַ גרויסע שיינע משפּחה, אַזוי פיל שוועס־טער, ברידער, — אַז זיי זאָלן צומאָלט נישט זיין ביי איר אויף דער חתונה? אוּן נישט נאָר זיי, נאָר אויך פּאַרשוואַרצן ספּנים ביי אַ האַלבער שטאָט מיט יידן? זי אַזוי פּאַרשעמען? און אויב מהאָט איר וויניק געקענט, ווייל זי איז אַ צוגעפּאָרענע, — וואו בין איך? האָבן זיך נישט יידן כסדר באַלעקט, און יעדן אין דער פּרי מיר צוגעשמייכלט מיט די אויגן: „נו? וועט מע שוין ביי דיר אויסטרינקען דאָס גלעזל בראַנפן? וויפיל מאָל דאַרף קומען דאָס שפּייעכץ אין מויל אַריין דערפון? וואָס

האָט מע ביי אַ האַלבער שטאָט יידן צוגענומען דאָס גלעזל בראַנפן פונעם מויל? אָפילו די טשאַרנאָווער פויערים האָבן נישט געקענט אַראָפשלינ־גען דאָס, וואָס מהאָט זיי באַראַבעוועט פון קעלישיקל בראַנפן? און זיך נישט געוואָלט צוגלייבן, אַז סאיז שוין פּאָ־כופּיע! נאָר אַז מהאָט דאָ עפּעס אָפּגעדרייט אַ שטיקל.

אָלע יאָרן איז איר דאָס נאָכגעגאַנגען, און געווען ווי אייגעדריוועלט אין אַ נעפּלדיק שטיק געוועב, — פון וואָס זי האָט זיך נישט געקענט אַרויסמאַטען. סהאָט זיך ביי איר פּאַרשפּיצט אַ קנויל אין מח, וואָס האָט אויף אים געדריקט. אים צעהיצט, צעפּלאַמט, דער ווייטער עכאָ פון איר עבר איז אָלץ געוואָרן העכער, העכער — ווי מזאָל שוין פּאָרן מיט פערד און וועגענער ביי איר אויפן קאָפּ, טראַמפּלען אויף אים מיט האַרטע זוילן און קלעצער; דאָס נאָכגייענדיקע טונקעלע שטיבל מיט די קולות פון די שכורע גויים האָט זיך צוגערוקט ביז צום סאָמע שפּיץ, און ערשט ביי אונדזער טאָכטער אויף דער חתונה דאָס געזוכט אויסצוברענען, אויף וויפיל זי וועט נאָר קענען — מיט אַ ים מענטשן, מיט כלי זמרים, מיט ליכט, וואָס זאָל זיך גיסן פון זשיראַנדאָלן ווי פון הימלען; ביי איר טאָכטער זיך געזוכט אָפּצונעמען וואָס סהאָט א י ר געפעלט, יענער בלאָסק, יענער אָפּשיין — וואָס זאָל פאַלן פאַר איר, הינטער איר, אַרום און ארום איר.

מאַן און ווייב

דאָס שטיקל קנויט אינעם לעמפּל גליט רויט, און אין דעם שטיבל ווערט עפּעס ווי פאַרטרויט אַ סוד; ציטערדיק ווי אַ שוואָלב ליגט האָלב־אויף דאָס ייִנגע מיידל און ווי אַ צעפּיעשטשעט קינד. אירע בלייכע בעקלעך זענען עטוואָס פאַרפלאַמט. פון די אויגן אירע גיסט זיך דאָס בלויע ווי בלויער הימל, און דאָס גאַנצע שטיבל איז בלוי פון זיי; סאיז בלוי דער באַלקן, די וועגט, ווי מזאָל האָבן מיט איר פולע הענט. אין דער בלויער שטוב עפּענט זיך אויף דער טאָג, דער ערשטער — ווי ביי אַ קינד וואָס ווערט געבוירן, פאַר די אויגן. ספּאַרציען זיך אירע ליפּן, און זיי באַירן מיינע, ביידנס וועלן פאַרשלאָסן, איר ווערימער אָטעם גייט אַדורך דורך מיר, און ווי אַ קוואַל גייט ער, ווי אַ קוואַל שרייט ער, שרייט פון אינעווייניק, ווי פון דער טיפענישע פון דער ערד. עפּעס צינדט זיך

אָן, פייערן ברעכן אויס, די שטוב צעגייט אין פלאַמען, נאָר זיי שרפהן נישט; די רויטע צונגען, ווי פון הינטישע מיילער שטעקן אַרויס און גלעטן; גלעטן הינטיש, וויקלען זיך אַרום די פיס, אַרום די גאַלע לייבער, רויטע, ווייכע צונגען אַרום ביידנס לייבער, וואָס זענען אינ־איינעם — אײַן לייב, מאָן און ווייב.

די באַנדיטישע חברה אַקטיאָרן

הע? וואָס דראַפּעט הינטערן לאָדן? מיז? זי קוקט צו מיר, איך קוק צום לאָדן — סדראַפּעט, און ווי מיט דינע שפּיציקע ציין. ווער ווייסט, אויב סזענען נישט די ריכטיקע בחורים! די שטוב האָט אַ ברירה צו זיין וואָכן ליידיק. — ווער קען דאָ פאַרפאָרן, און צו וואָס? און זיי ווילן דאָ אַרויס אונדז אָנקוקן? דאָס דראַפּען אין לאָדן ווערט העכער. הע? ווי זאָלן מיז, ווי גרויס זיי זאָלן נישט זיין — קענען אַווי קריצן מיט די ציין? און וואָס גראָד ביים לאָדן? דורך קיין אַנדער אָרט שטייט זיי נישט אַן צו גיין? ווי, אַ שטייגער דורך דער פאָדלאָגע, וואָס האָט געטוג גרויסע לעכער — וואו זיי קענען אַדורכ־קריכן, זיי זאָלן זיך נישט דאַרפן באַניצן מיט די ציין. און אויב יאָ זיך אַרײַנרייסן מיט די ציין, איז דאָך שוין שענער דורך דער טיר, און זיי, — דאָ אַרומעט וואו אַלע גיין! און אפשר זענען דאָס גאָר קיין מיז נישט? נאָר די טאַטע־מאַמע! זיי זענען אונדז נאָכגעלאָפן! אַרויפגעקומען אויפן מאַרק, און געטומען קוקן מיט פאַרבלאָנדזשעטע אויגן: „צי מהאָט נישט געזען דאָ אַ בחור מיט אַ מיידל, פאַרבייפאָרן? אָן וואו זיי האָבן זיך פאַרנומען?" „אָ, דער לץ מיט דער שיינער לציכע, וואָס האָבן דאָ געזוכט צו פאַרנאַרן יידן?" „כע־כע־כע, וואָס, זיי זענען נעלם געוואָרן מיט אַ זעקל בריליאַנטן?" „דאָ זענען זיי... אין דער אָפּיצינע"... „דא־אָ, הינטער דער שענק. וואו די שיכורים זיצן פון פאַרנט און טרינקען". און זיי שטיין איינגעטונקען אין בלוט. מיט פאַר־קלעמטע הערצער. שטיקן זיך מיט טרערן. „וואָס איז אייך עפּעס אונטער־געפלויגן? סוואָלט זיך עמעצער אויף אייך פאַרקרימט, אַז איר ווילט חתונה האָבן? דאָס אייך ווער נישט געלאָזט? און דערצו באַדאַרפט עוקר זיין פון אַ שטאָט, פון משפחה, סתם יידן, אַז מזאָל זיך דאַרפן באַגראָבן ספּנים פאַר חרפה?" און אפשר דראַפּען זיך אין דרויסן יידן

אויף די גלייכע וועגט; הע? מהאָט דאָך אָפּגעריסן ביי זיי די פּאָלעס. און זיי ווייסן דאָך, אַז מהאָט זיך אָפּגעשלאָסן אינאיינעם. און דאָס לאָזט זיי נישט שלאָפן? אַזאַ צרה אויף זייערע קעפּ? אָ בחור מיט אַ מיידל אין אייַן שטוב? און ביי זיי אין שטאָט? זיי וועלן דאָך זי פּאַרזינדיקן. און דאָ דאַרפן טייער באַצאָלן דערפאַר. אָ שוועדד העגגט איבער די הילצערנע וויגן פון זייערע עופהלעך... און זיי קומען אַהער, געטריבן ווי פון אַ פינצטערער אימה. באַלד, באַלד וועט מע אין דרויסן שטייַן אויף קעפּ. און נישט בלויז בייסן אין די לאָדנס, נאָר זיך נעמען אייַנ־ ברענן מיט ברענ־אייזנס, מיט העק: „וואָס האָט עץ זיך גראָד אָפּגע־ זוכט ד י שטאָט, אַז אונדזערע קינדער זאָלן דורך ענק ברויכן גיין פון דער וועלט? טראָגט זיך בעסער אָפּ, און מיט גוטן, איידער מצענעמט דאָס הויז אויף שטיקער; טראָגט זיך בעסער אָפּ ערגעץ אין אַ שיטערער חורבה אין וואַלד, אַ פוסטע, וואו סוועט קיינעם נישט שאָטן דערפון, און נישט זיין אויך אַליין; האָבן פּאַר ביישלעפּערט די שדים אויף הינערשע פּיסלעך, שיכורע כלי־זמרים — פּאַרפּירטע, וואָס וועלן שפּילן אויף צי־ נערנע באַנדורעס; און איר האָט זיך גראָד אויסגעקליבן אַ יידיש שטעטל מיט פרומע וויבער, אין קופּקעס, שייטלען פון פערדישע וויינדלען, וואָס היטן טבילה, נידה... האָבן נישט דאָס מינדסטע וויסן וואָס סאיז אַווינס מרידה. זענען אונטערטעניק ווי די מעקענע קאַלבן, מיט אַ הייליק פישטשען פון כשרע שוואַלבן. הע? ווער קען בייסן דעם לאָדן אַזוי פּאַרבּיסן? מוויים שוין נישט וואָס איבערצוקלערן. דער קאָפּ צעפּאַלט מיר אויף שטיקער. און איך שטעל מיך איין — וואָס סהאָט צו זיין זאָל זיין. איז די שטאָט גוזר אַז מזאָל הולכן — וועט מע נעמען סקלימיקל און גיין. כוועל מיך שטעלן קעגן אַ שטאָט? זיין קעגן איר תקיף? איז עס טאָטע־מאַמע — איז דאָך מיט יעדער רגע, וואָס מלאָזט זיי שטיין אין דרויסן — גרעסער די עוולה. קומטס אַריין! זעצט אייך אַנידער! ספעלט דאָך נישט קיינער מער וויי איר! סאיז דאָך אַזאַ מרה שחורה דאָ אינאיינעם מיט די שאָטנס פון די וועגט, און דעם קליינעם קאַגאַניקל... ערשט, איך גיב אַ קוק — די אַקטיאָרן, אַ רוח אין זייער טאָטנס טאָטן אַריין! וואָס סהאָט זיך מיר געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט... ווי קומען דאָ אַהער די אַקטיאָרן? אַזוי ווי זיי זענען אַנגעקומען נאַכן שפּילן, און געהערט אַז כהאָב מיך דאָ פאַרמאַכט מיט אַ מיידל, — זאָל איך זיי אויך געבן אַ ביין אָפּצולעקן! גיט עס מיך אַ וואַרף אין דער הייך: איר זענט מיר געקומען צערעכט מאַכן די העצע? אָפּשפּילן דאָס טעאַטער? גיב זיי אויך דעם ביין אָפּצולעקן!

ווערן זיי חוצפהדיק: אַזאַ שיין מיידל, און דו ווילסט זי אַליין אַראָפּ־שלינגען? וועסט נישט דערשטיקט ווערן מיט איר? אַזוי פלי איך שוין אַרויס פון דער הויט: אין דרערד אַריין גייטסט מיר מיט די קעפּ, און אויך מיט די פיס. דאָס שיינע מיידל איז שוין מיין ווייב, איך האָב חתונה געהאַט מיט איר. לאָכן זיי און מיט אַ הויך געלעכטער: צום וויפילטן מאָל? און וואו? ביים רב? ביים גלח? האָסט געקניט ביי אים פאַרן יוזל? זיי האָבן שוין נישט איינמאָל אַזוי חתונה געהאַט, און זיך נאָך נישט אָפּגעשפּאַרט קיין ווייב.

אין יענער נאַכט

ביז אין דער פרי, אַ כאָלעריע אויף זייערע קעפּ, — האָבן זיי געריסן דעם לאָדן, דעם דאָך, די וועגט, און מיר צערעכט געמאַכט אַ נאַכט — זאָל עס זיי נאָר נישט געשענקט ווערן. הלואי וואָלטן זיי נאָר אַזוי געווען, ווי כוואָלט זיי יאָ געשענקט (אַ יידישער גזלן!). זיי אַליין האָבן באַשטאַנען זיך נישט צוצולייגן, און מיר זאָלן אויך קיין אויג נישט קענען צוטון. זיי אי י ן אויג און אונדז — ב י י ד ע. וואָס אָקטיאָרן זענען? איך האָב מיך געבייזערט, געשריגן: כוועל זיי שוין אַריבערלייגן, אַז זיי האָבן נישט אויפגעהערט רייסן דעם לאָדן, פויקן אין אים, מיאוקען ווי קעץ, בילן ווי הינט, קרייען ווי הענער. וואָס זיי האָבן אַלץ נישט אָפּגעטון אין יענער נאַכט? כע־כע, מוועט דיר לאָזן באַקומען אַזאַ פעטן ביסן? און אַזוי ווי ס׳האָט נאָר אָנגעהויבן צו טאָגן, האָב איך געכאַפּט די פיס אויף די פלייצעס און מיט איר עוקר געווען אין אַ קליין שטעטל, דערנעבן, וואָידעסלאָוו. איך האָב מיך געריכט אַז די יידן זאָלן מיך אַרויסטרייבן פון דער שטאָט, האָבן מיר גאָר אַרויסגע־טריבן מיינע אָקטיאָרן.

אין וואָידעסלאָוו

אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט אונדז די פּוּר אַריינגעבראַכט אין דעם שטעטל, און מאיז דאָ אַריין צו אַ ייד, באָרנשטיין, וואָס האָט געהאַט

אַ שטיקל אַכסניה, וואו כהאָב געגומען אַ שטיבל, און אויך פון הינטן; פון פאַרעגט האָבן זיך ביי אים אין שענקל יידישע בעל עגלות גאַנץ שיין און בעל־הבתיש אונטערגעלענט סהאַרץ ביי אַ גלעזל בראַנפן, אַ פערטל געזונט, און צומאָלט אויך אַ פויער פונעם דאָרף, אַז ער האָט גוט פאַרקויפט זיין האָלבע קאַרץ האָבער. קיין שכורים האָבן זיך נישט געוואָלגערט פאַר זיין טיר, אַז מזאָל טרעטן אויף זיי; דער ייד האָט אונדז גאַנץ שיין צוגעגומען, געווייגטלעך, ווי מאַן און ווייב. ווי דען? ער האָט נאָר געוואָלט טרעפן, ווי לאַנג סאיז ביי אונדז נאָך דער חתונה? אַ חודש, צי מער? גיי זאָג אים, — אַז סאיז אויפצומאַרגנס, אַז כהאָב מיך נאָך רעכט נישט אָנגעווארימט ביי איר. אַז די אַקטיאָרן, אַ רוח אין זייער טאַטן אַריין — האָבן מיר אָפגעטון אַ שטיקל, און סזאָל זיי גאָר נישט געשענקט זיין פאַר דער עולה וואָס זי האָט ביי מ י ר, און איך ביי א י ר.

און כאָטש, כהאָב עס נישט געברענגט אויף די ליפן, האָט דאָס גאַנצע שטעטל, גרויס ווי אַ טל ומטרל פון אַ קליין סידורל — שוין געוואוסט, אַז סאיז צו אים פאַרפאָרן אַ יינג פאַר פאָלק, און נישט אויף זייער האָניק־חודש נאָר האָניק־וואָך. צווישן די יינגע בחורים מיט מיידלעך זענען שוין דאָ אַזוינע וואָס קענען מיך אי פון דער היים — ווי ווייט איז דאָס שטעטל פון מיין היים? און אי פון די בלעטער וואו איך דרוק זיך; ביי זיי בין איך שוין גאָר פון די גרויסע. און מהאָט זיך געלאָזט גיין אין די מענגעס אויפן קראָקעווער שאָסיי, וואו די אַכסניה איז. די דרייסטע זענען גלייך אַריין, אַריינגערוקט אַ האָנט, זיך צוגעזעצט אויפן בעט, געמאַכט היימיש, און געוואָרן פּאָן־בראָט. מיידלעך האָבן געזומען טראָגן פלאָדענס. די יינגען — פלעשלעך בראָנפן. מנעמט צו ביסלעך. סוועדט ביי זיי רויט אין די אויגן. באַלד וועלן ווידער צו זיי פאַרבלאָנדזשען אַזוינע מענטשלעך? אַ יינג ווייבל, אַזאַ שיינע לאָלקע, מיט אַ היימישן יידישן בחור? און אויב יאָ, וועט זאָל מאַכן די שבע ברכות, אויב נישט זיי?

טייַער יידיש שטעטעלע

דאָס שטיבל איז פול — מקען זיך דערין נישט פאַרדרייען. משטייט אויפן הויף, מזיצט פון פאַרנט, מהאַלט זיך אויף דער קיפּע.

דאָס קומען אונדזערס איז עפּעס פּאַר זיי ווי אַ הייס־געבראָטנס. אַ גע־
בראָטענע טויב איז זיי אין מויל אַריין, קיינער וויל זיך נישט אַרויסרירן.
וואָס האָבן זיי מער אין דער היים, און וויניקער — אַז זיי שטייען דאָ?
מלענט זיך אונטער סהאַרץ פון פּאַרנט, ביים טיש. און מגייט דערנאָך
אַלע אינאיינעם אַוועק מיטן שאָסיי, לאַכן צו די הימלען. שרייען ווי די
פייגל. אַזוינע זיסע יינגע מיידלעך מיט קאַרשן אויגן, מיט עפּל־קעפּ.
ברוינע האָר, שוואַרצע, מיט יינגען: בעל־עגלהשע, רויע, חסידיש־מתיקות־
דיקע, בעל־מלאָכהש טרוקענע. יעדער מיט סזייניקע, און אַלע אינאיינעם
— אַ גאַנצע גאַדזשינע, אַ בציבורדיקע, פון וועלכער ססרייט אַרויס,
סזינגט אַרויס, סווייגט אַרויס אַ וויטע יידישע בענקשאַפט פון זייערע
באָבעס און זיידעס.

צוריק אין דער היים

אויפן אכטן טאָג, גלייך נאָך די שבעת ימי המשתה, האָט
אונדז דאָס בידנע שטעטעלע אַרויסבאַגלייט אַהיים. כיבוד מוז אויך זיין
מיט אַ מאָס, און מקען נישט אָפּעסן די ביינער ביי אַ גאַנץ שטעטל בחורים
מיט מיידלעך, אָפּילו מיט דראָבנע צוקערלעך, וואָס זיי הערן נישט אויף
צו טראָגן. מהאָט אויך געמוזט אַהיים — אויב מהאָט נאָך געוואָלט טרעפּן
טאַטע־מאַמע, פון אירע ווייס איך נאָך נישט, נאָר מיינע — זיכער,
לעבעדיקע. עפּעס האָט זיי שוין דער ווינט צוגעטראָגן גריסן, און ווער
ווייסט, צי זיי האָבן נישט איבערגעקערט סבענקל, און זיך דערויף
אַוועקגעזעצט שבעה. אַזאַ קלאָפּ? אַזוי צו קריגן אַ כאַפּ? אַזוי ווי מאיז
אַראָפּ פון דער באַן, האָבן זיך אָפּילו אַלע מיט אונדז אַרומגעכאַפּט, נאָר
איך האָב נישט געקענט אויפהייבן דעם קאָפּ, און זיך געשעמט צו קוקן
דער מאַמע אין פּנים אַריין. זי האָט געבלאָנדזשעט מיט די אויגן, פּאַר־
לוירן, געוואָרן ווי עפּעס קלענער און ציטעריקער, ווי אַ פייגעלע אויף
אַ רעגן. ד אָ ס האָט זיך גלייך אויף איר אַרויפגעלייגט. און סהאָט זיך נישט
געקענט אומיעשטשען ביי איר, צו וואָס מהאָט דאָס אינגאַנצן געברויכט?
וועמענס קאָפּ סהאָט דערין געשטעקט? וואָרן, מהאָט זי דען נישט
צוגעכאַפּט מיט ביידע הענט, און נאָך געפּאַלן פּאַר איר ארצה — מיטן
פּנים צו דער ערד? עמעצער געשאָקלט מיטן קאָפּ, אויף ניין? צי איר אין
גוטן געזאָלט הייסן גיין? און סאיז ביי איר נישט אַנדערש, ווי זי זאָל

צוריקגיין אַהיים, זיין מיט טאַטע־מאַמע אירע, ביז מוזעט מאַכן אַ שטיקל חתונה! אי, וואָס זיי האָבן זיך שוין צוגעכאַפּט איינער צום אַנדערן? זי וועט דאָך נישט אַרויסשיסן פּאָר ניין חדשים, און פּריער פּאַרן יאָר מאַכן אַ ברית? און אַז יאָ, וער וועט דאָס גיין ציילן די חדשים? אַז זיי זענען מאַן און וויב? וואָרן, ער זאָגט זיך דען אָפּ פון איר, און סזאָל איר אויסקומען זיך אַרומצוטראָגן מיט אַ קינד אויף דער האַנט, אַז זי וועט נאָך זיין אַ מיידל? און איר נישט האָבן דעם קאָפּ פאַר־בונדן? דאַרף מע איצט גיין וואוינען, אַז מזאָל זאָגן: נאָ וויאַרע — קען מע דאָך דאָס אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, נאָכדעם ווי מוזעט מאַכן אַ שטיקל חתונה פּאַר דער שטאָט, און זי וועט זיך האָבן אָפּגענומען אירס... אַז מוזעט אַרייגיין און ביידע זיין אין איין שטוב, וועט ווערן אַ געוואָלט איבער דער שטאָט: וואו און ווען האָבן זיי חתונה געהאַט? דאָ קוקט מע נאָך אויף די פינגער, און נאָכדערצו ביי מיר? ווי? כוויל דער־פון מאַכן אַ סוד פּאַר גאַנץ בראָד, און דאָס צודעקן, מיט זיבן שלייערן? אַרעמע מאַמע! זי האָט נעבעך נישט געוואָלט אַז די באַקן זאָלן איר פלאַמען... נאָר זענדיק, ווי זי איז אַרויפגעפאַלן צו מיר אויפן האַלדז, און מקען זי נישט אַוועקרייסן פון מיר; דאָס בלויע אין אירע אויגן ווערט טיפער, פאַרגייט אין אַ וואָלקן — אַזוי האָט זי נאָכגעלאָזט סשטריקל; זאָל בעסער א י ר זיין ווי דאָס פינגערל ביים יינגען־שיינעם ווייבעלע. מילא, וואָס קען זי טון? סהאָט זיך שוין אַזוינס אויך פאַרלאָפן!

דער טאַטע האָט זיך פון גריזאָטע צוגעכאַפּט צום פלעשל, אַזוי אים אַפּצוטון אויף טערקיש? אים אַפּשפּילן אַזאַ חתונה — אַז ער זאָל קיין גלעזל בראָנפן אויף איר נישט האָבן אויסגעטרונקען? נאָר ביי מיין גוטער, קלוגער און ליכטיקער מאַמע, וואָס האָט אויך נישט פיינט געהאַט אַז עוקץ און אַ טראָפן איז ביי איר געווען אַן אוצר — איז דער האַלדז פאַרמאַכט; ווי קען זי אים נעמען צום מויל, אַז כהאָב איר דאָס געטון?

די ערשטע שטוב

מהאָט זי אָפּגעזוכט אויף דער אַלטער זאָגנאָנסקע גאַס, ביי יאָסל שעדליצער אין הויז, אין דער אָפּיצינע, פאַררוקט אין אַ זייט פון שטאָט, וואו סאיז מיט אונדז געוואָרן שענער און חשובער ווי אויפן

גבירישן מאַרק. און עפּעס ווי אַ קליין פּלעמל האָט זי אויפגעלויכטן צווישן די נידעריקע הייזלעך מיט זייער פּראָסטן עולם פון דראָשקאַרזשעס, פּורמאַנעס, טרעגערס, דאַך־באַשלעגערס, בעדנערס, רימער, פּראָסטע יידן, מיט וואַרעמע אויגן, ברייטע הערצער, טיפע באַקן מיט גריבער וואָס פּאַלן אַריבער ליידיקע מיילער. דאָס שטיבל איז געווארן ווי דאָס טיפע פּלעמל אין פּעלד פּאַר די פּאַרבייפּאַרנדיקע, דאָס ליכטיקע אויג, אין וועלכן מהאַלט זיך אַן אויף מיילן, און סאיז היימלעכער דערמיט אין וועג.

פּריער נאָך, איידער מאיז אַריין, האָט מע, סערשטע, אַריינגעטראָגן אַ בעט — מברויך דאָך האָבן וואו דעם קאָפּ אַוועקצולייגן; אי י ן בעט! די אייניציקע שטוב ביי אַ ייִנג פּאַרפּאַלק נאָך דער חתונה, — מיט אי י ן בעט; און דאָס האָט געגעבן אַ ברען, די שטאָט מיך צום צווייטן מאָל געגומען אין מויל אַריין. די מאַמע האָט אויפגעהויבן צו מיר אירע טיפע ברוינע אויגן, דער טאַטע זיך צעשריגן: חנה, ער וועט מיך פאַרטרייבן פון שטאָט! נאָר איך האָב פון צוויי בעטן נישט געוואָלט הערן. דאָס בעט האָט טאַקע געשטאַכן אין די אויגן, אַז מאיז אַריינ־געקומען, נאָר מהאָט עס געמוזט אַראָפּשלינגען! די בחורים מיט די מיידלעך האָבן גאָר אָנגעקוואָלן. וואָס דאַרף מע צווי בעטן? וואַרן, מווייסט נישט, אַז משלאָפּט ביידע אין איין בעט? גלאַט סזאָל פאַרגעמען אַ בחינומדיק אָרט אין שטוב? אי, מגיט די שדים און די נישט גוטע אַ פּרייַ האָבן, זיי קענען זיך צעהוליען, און נישט איין יידענע זאָל ביי זיי אַרויס געניזוקט, צעהרגעט און מפּלען; האָבן עופּהלעך מיט וואַסער־קעפּ, זעקס פינגער, בלויע מילצן אויף די בעקלעך, שראָמס, איז טאַקע נאָר צו נעמען שטעקנס און זיי אַרויסטרייבן פון שטאָט. נאָר מי־ומי, ווער וועט זיך נעמען צו דער פּיינער מלאכה? די מאַמע האָט מיט טרערן אין די אויגן מיר מיטגעגעבן, אַרויסגייענדיק אויף אַלעמאָל פון שטוב, דאָס איבערבעט מיט די פּעדערן, וואָס זי האָט געקליבן פון די גענדז, וואָס מהאָט געשאָכטן אום חנוכה, אויף אויסצולאָזן פסחדיק שמאַלץ — און זיי אַליין געשליסן אין די לאַנגע ווינטער־נעכט. און מיט אַלעם איבעריקן: אַ בענקל, אַ שענקל, אַ טישל, לעפּל־גאָפּל־מעסער, — אַז מהאָט זיך נישט געריכט, כּזאָל איבער אַ נאַכט גיין פּאַר זיך, פון וואַנעט האָט עס געזאָלט זיין? נאָר איך האָב מיך אַן דעם גאַנצן בעל הבתישקייט גאַנץ גוט געקענט באַגיין, און זיין זאָט מיט איר, מיטן ייִנגן ווייבל, און דעם בלייכן פּנים, בלויע אויגן, וואָס האָבן באַלויכטן דאָס שטיבל מיטן קעכל, און נאָך מער: אין די פּריע

מאָרגנס, וועָן זי איז אַרויס ווי אַ יינגע סאַרנע פונעם בעט, אַ פאַר־ווואונדערט־צעשראָקענע און אַריין אין מיינע גראַנאַטע הויזן, רויכערנ־דיק פאַרשייט אַ פאַפּיראָסל — האָט מיך אַ סך געקענט אָנגיין, אַז כהאָב נישט גענוג טעלער אין שטוב? און אַז ספעלט מיר אויס אַ טעפל? אַ לעפל? אַ שעפל?

ליכט

דאָס שטיבעלע מיינס איז זיך צעגאַנגען איבער דער שטאָט, און כאָטש עס איז ערגעץ אין אַ העק, — האָט גאָרנישט אויסגעמאַכט, אַז סזאָל ווערן די קניערע פאַר אַ סך יידישע בחורים און מיידלעך; זיי זאָלן קומען פאַרבענקטע אין די קילע פאַרנאַכטן, און דאָס אויס־חלומען זייערע חלומות, וועָן זיי וועלן זיך אויך פאַררוקן אין אַזאַ קליין שיין צוגעקליבן שטיבעלע מיט אַ פענצטער צו אַ טויט געסל, אַפילו נישט קיין ברוקירטס, אַ טיפ־זאַמדיקס, און אַזוי ווארקען ווי אַ פאַר טויבן, זיך זשיוויען מיט אַ מייערעלע, אַ ריבעלע, אַדער גאָר זיך אויפ־הייבן ווי די אָדלערס, זיך צעכוואַליען מיט זייערע פליגל איבער אַלע גרויסע ימים, צו ווייטע צעשאָטענע מדינות — אויף געלע און גרינע אינדזלען. דאָ זיך אינאיינעם אויסקאָכן, דאָס יינגע בלוט אויסשוימען. די שטוב איז געווארן ווי אַברהם אָבינוס הויז פאַר אורחים. וועָר סאיז פאַרפאָרן אין שטאָט אַריין, — האָט זי פאַר יענעם געגרייט דעם טיש, און ווי געענגט מהאָט נישט געזאָלט זיין — תמיד איז אויף אים געווען פון אַלעם גוטן. ביי אים האָט זיך אונטערגעלענט סהאָרץ אַברהם יצחק קאַמינסקי, אַז ער איז געקומען שפּילן טעאַטער; דער פאַרשוויגענער אין זיך איטשע מאיר ווייסענבערג — אַז ער האָט זיך אַרומגעטראָגן איבער די קליינע יידישע שטעטלעך, און געזוכט די פאַרבאַרגענע אוצרות ביי יידן: אין זייער גיין, רעדן, לאַכן, ווינען, און קרעמערן. זיך אַרויפגערוקט סהיטל, אַ צעווארעמטער, ווי נאָך אַ זעטיק שטיקל פלייש, — מזאָל אים אופרופן צו רביעי, און ער איז גרייט אַריינצוואַרפן פעטש. דער גרויסער גאון, הקדוש וטהור הלל צייטלין, וואָס האָט געלערנט אין איר, און געשריבן, אַז ער איז געפאָרן רעדן צו די יידן אין די ווייטע פארוואַרפענע מקומות; דאָ, אין דעם שטיבעלע, האָט דאָס דינע יינגע בחורל, דער שפּעטערדיקער עסייאיסט, פילאָזאָ־

פישער שרייבער, פובליציסט, געזעלשאפטלעכער עסקן, לעצט פינקל־שטיין — אַרײַנגעטייטש און גאַלערנט פשט אין שפּינאָזעס דערקענ־טעניש, און אים כאָטש געוואָלט אויסדליבען איין אויג; זיך פאַרדרייט אין קהלת, אין איוב, אין זוהר, און אין נאָך אַזוינע ספרים, נישט הלומדיק צומאָלט, אַז ער וועט זיך אַזוי ברייט באַזעצן איבער די ביכער פון יידישע שרייבער, ווי אַ קוואָקע איבער הינדעלעך; דער שטעטלדיקער שלמה בערלינסקי, וועמען סאיז נאָך אַפילו נישט אין קאָפּ גאַלאַגן, אַז ער וועט אַזוי ליכטיק אויסמאָלן זיין אַרעמקייט אין „אַ לעבן גייט אויף"; דער בלייכער האַרענדאַרף (דאַרפזאָן) נאָך נישט אַנגעהויבן צו זען דאָס פענצטערל, פון וועלכן ער וועט דערנאָך קוקן אויף דער וועלט, און זיך אַזוי פיל אַנדערציילן פון איר פאַר די יידן אין אַמעריקע, דורך יידישע בלעטער. ייִנג, און פיקנדיק זיך פון די אייַער־שאָלן — איז מע געזעסן בײַם טיש, אַרום וועלכן סהאָט געפלאַטערט ווי אַ בלויער פויגל די ייִנגע שיינע לאָניע, וואָס האָט, ביז וואָס, העט־מעט, און מוטער אַרײַנכאַפן די וועלט, — צוגעטראָגן עפּעס מיט וואָס זיך צו דערלאָבן, סהאַרץ זיך צו דערכאַפן.

איטשע מאיר ווייסענבערג

ווי פון אַ דאַך, איז דאָ, ווי אומעטום — אַראָפּגעפאַלן אויף דער שטאָט, איטשע מאיר ווייסענבערג. ער האָט שוין געוואוסט, אַז סאיז דאָ אַזאַ בחורל, וואָס איז זאַמאַכלעוועט פון די ייִנגען מיט די מיידן אין זײַן „שטעטל", וועלכע האָבן זיך צעבריקעט אין מיינע „רעקרוטן". און עס געזוכט איבערצוקערן מיטן קאָפּ אַראָפּ און די פיס קאַפויער; אַזוי ווי כהאָב אים דערשמעקט אין שטאָט, בין איך אַרויס אים אָפּזוכן, זיך אַרומכאַפּן מיט אים, און ווי מיט אַן אייגענעם. אָן שום האַרץ־קלאָפונג, ווי, למשל, כזאָל גיין צו פרצן; אפשר ווייל פּרץ איז ביי מיר געווען הימל, און די לייטער אין הימל אַריין האָט זיך געשאָקלט; און ער — ערד; מהאָט נישט באַדאַרפט אַרויפקלעטערן צו אים, נאָר צוגיין גלייך, אים אַרײַנרוקן אַ האָנט, עמכדיק, און נישט האַלטן דאָס וואָרט אונטער דער צונג, עס אויסוואַרעמען פריער, עס מאַכן גליטשיק, שליימיק פון שפייעכטס, און סזאָל דערנאָך ערשט אַרויס אַזוי אומגע־ראָטן, נאָר עס אַרויסוואַרפן איידער סאיז נאָך אַרויס פון דער קעל, און

סמויל זאָל בלויז זיין פֿאַר דעם — דער דורכגאַנג, וואו סגייט בלויז אַדורך, אוֹן, כהרף עין, אוֹן האָט אויף זיך די גאַנצע פֿאַרב פון אינע־ווייניק, די וואַרימקייט פון האַרץ, וואו סאיז געבוירן, זיך אויסגעבריט, אוֹן זיך געטוליעט.

איך בין מיטאַמאָל אַרויף אויף אים — אויף דער ברייטער, לאַנגער, יינגער, קאַליע־גאַס; איך שטיי פֿאַר אים, ער איז העכער פון מיר, שמאָל, ספּנים — צעלעפּישט, די אויגן, גיכער —— אייגלעך, וואָס, מאיז מיט זיי נישט זיכער אַז זיי זענען דאָ וואו זיי זענען; סאיז שווער צו קוקן אין זיי, — ווייל זיי גליטשען זיך אַוועק. דרייען זיך אַרויס פונעם קאָפּ. כוויל אים אַנטאָפּן, נאָר דאָס כבד־פֿהדיקע ביי אים שטייט עפּעס ווי אַ וואַנט, איבער וועלכער מקנן נישט אַריבער. אָבער די אינעווייניקסטע וואַרעמקייט איז אַזאַ פּעטע, אַז כדערפיל זי גלייך אַרום מיר; אוֹן דאָס פֿראָסטאָקישע אין מיר, דאָס גרעבלעכע, די קלאָים, מיט וואָס כהאָב אים נאָך פֿריער געגומען אין די „רעקרוטן", אים איצט נאָך אַ מאָל געגומען, מיט ביידע; דאָס שרייבן אוֹן איך אַלייך — זענען פֿאר אים ווי אין שטיק. וואָס אויף דער לונג דאָס אויף דער צונג. ער קוקט צו מיר אַרויף. צי, ווייל סבאָמבלט זיך אים עפּעס אין קאָפּ — אַז כוועל מיך וועג אַ מאָל סאיז אויסרייבן, אַדער — ער איז מיך מקנא וואָס מיין קעלץ איז מער פֿוילישער פון זיין זשעלי־כעוו. מיין יחוס כאָפּט מיט אַ וויערך העכער. די וועלדער אַרום מיין שטאָט זענען אייביקע, אוֹן די שפּיצן זייערע קוקן אַריבער קיין קראָקע! אוֹן זיין שטעטל?

ביידע ווי איינער

פון דעם טאָג אָן איז די שוועדקייט זיינע פֿאַר מיר געווען זייער אַ גרינגע. וועמען זי האָט געשטיקט, — איך האָב מיט איר גרינג געאָטעמט. ער איז ערגעץ אַריין אין מיר ווי אָן אומגעפֿרעגטער בעל יוּעץ — אָן וועלכן כהאָב מיך נישט געקענט געבן קיין ריר. אוֹן לויט דעם קוק זיינעם מיך אַזוי געדרייט — אַז כזאָל מיך האַלטן נאָענט פון אים. ער איז געוואָרן מיין שטענדיקער ברעג. איך האָב געגומען פֿאַר־קנעטן מעל, גיסן וואַסער, מאַכן אַ ראָשטשינע — לויט זיין רעצעפּט, אָבער כהאָב באַדאַרפט אַרבעטן אויף זיך מער ווי צוואַנציק יאָר — אַז

סזאל האבן זיין טעם, אדער גלאט אַ טעם. כהאב מיך טאקע פריער, נאך פאר אים פארקוקט אויף די זעלביקע יידן; אויף דער גראָער וואָך פונעם קרעמער, אויף דער שניידערישער שער און נאדל, שוסטערישער נאל, נאר כוואלט זי אפשר ערגעץ פארלוירן אדער ארויסגעלאזט פון דער האנט, — אז כזאל ארייַנפאלן צו פרצו, צו נאמבערגן, און זיך ארומ־ טראגן מיט בלאסע פנימער, זיידענע זשיפיצעס, בעקעשעס, — אנשטאט כאלאטלעך און געהאקטע קאפאטעס; און געמאכט אזוינע גרימאסן, מזאל מיינען — אז דאס איז געלאכט, געגלאצט מיט די אויגן, און סזאל דערין פעלן די קדושה. דורך איטשע מאיר ווייסענבערג בין איך געבליבן ביי מיינע יידן, וואס זענען אין תוך אויך זייַנע, — כאטש ווייט נישט פון איין טייג געקנעטן. ביי אים האבן זיי שוין געלויכטן, געלאכט מיט זייער ארעמער גוטסקייט און ביי מיר ארויס ווי נאך פארן מבול, פארגאסן; געקענט געבן אַ געשריי, אַ לאך ארויס ווי פון אַ פאס, און אוועקפאלן ווי ליימענע גולמס, מזאל ביי זיי האבן ארויסגענומען דעם שם המפורש פון אונטער דער צונג.

„יאך" און — „וואו־ע"?

נישט נאר אין שרייבן, נאר מיט אלעם, און אויף וויפיל סאיז מיר דערנאך באשערט געווען צו זיין אין פוילן—וועלט ער מיין מענטש. אז כוועל אַ תושב אויף טלאמאצקע 13, איז זיין טישל אויך מיין טישל, און כקען זיצן שעהן אנטקעגן איבער אים. איך, אַ צעלאבערטער, אַ פריי־ לעכע לונג־און־לעבער, און ער — באהאלטן ערגעץ אין זיך, און סמויל— אויף זיבן שלעסער, כאטש צי ארויס ביי אים אַ וואלט מיט אַ נאדל ווי אַ פאדים פון אַ זאק. זיצנדיק מיט אים, גייענדיק מיט אים, צי שטייענדיק, האט מע געקענט זען ווי צוויי מענטשן, יעדער אזוי באַ־ זונדער פאר זיך, און קענען זיין ווי אייגער; כגיי מיט אים אלעמאל אין דער וואלשעווער געדיכטענישן, ווי זי זאל זיין זיין היים; די פיר וועגט פון זיין שטוב איז דאס געסל, דאס בענקל — די שוועל פון אַ הויז אויף צו זיצן. און דאס אטעמען זיינס — טרעגערס: יידן מיט די שטריק אויפן גארטל. ווייבער מיט קוישן בייגל, מיט בלויע פלוימען, פאר־ געלטע עפל, אַ פרושעטעק אויסגעזאטענע ארבעס מיט באבעס; ער שלינגט זיי ווי הייסע זעמעלעך, און קוויקט זיך — ווי סוואלט נישט געווען עפעס בעסערס. זייער רעדן איז ביי אים דאס געזאנג פון דורות

יידן אין פוילן, און די גרויע וואַך — אויך זיין יום־טוב. דאָס יידישע לשון אין מויל פון די יידן מיט די ווייבער, איז ווי טריפּנדיקער האָניק פון אַ וואַלד ביימער, און נישט אויף סמאָטשע גאָס, אויף פאַוויע, אָס־טראָווסקי (דעם גרויסן אפּרים קאָגאָנאָווסקיס געסלעך), איצט געהייליקט אין זייער בלוט; ער ציטערט פאר די קאָליר אירע, פאַר יעדן ברעקעלע פאַרב. זיין אויער איז אָפן פאַר יעדן „יאָך" און וואו־ע", וואָס גייט דורך אים אַדורך ווי עפּעס אַן אַלטער אור־אַלטער געהאָרך. חלילה, אַ פּגם, — סגיט וואו אַ ליטוויטשקע אַ פאָר־אַריין מיט איר „וואָ־סי?" — האָט מע אים געקוילעט אַן אַ מעסער. אַרײַנגעגאָסן אַ פלאַש טינט אין דער ווייסל, און איר פאַרשוואַרצט ספּנים. מזלדיקער איטשע מאיר! סאיז אים באַשערט געווען אָפּצוגעבן דעם פּקדון פאַרן חורבן. ער וואָלט איצט נישט געהאַט מער קיין שטאָך אַרבעט. מיט וועמען וואָלט ער זיך אַרומגערישן, אַז סזענען מער נישטאָ קיין איטשע מאירס און קיין מנחם מענדלס? זיי זענען אינאיינעם אַרויף אין די הימלען אויף פייערדיקע פערד, מיט ברענענדיקע גרזשיווע, אין גרויסע וואָלקנס אש. הייליק אש האָט זיי צוגעדעקט. גאָטס שטויב פון זיין מעשה בראשית, מיט דעם הייליקן כרובים־פלאַטער פון זייער אני מאמין. וואו איז שוין איצט דאָ דיינס אַ ייד? דיינע אפילו אַ וואַכעדיקע יידענע, אַ פּושעקופּקע, אַ סראַגער, אַ קושירנערקע, וואָס זאָל פאַרציען אַ דריי גאַרנדיקן „וו־או־ע", און אַ טרעגער זיך אָפּהודערן „יאָך האָב ענק פאַרפאַקט!". (אוי, דאָס זאָפּטיקע און באַטעמטע פּוילישׂ־יידישע לשון פון הינטער זייער צונג!). און אַ ייד אין דער ליטע, זאָל זיין נישט דיינער, נישט מיינער, — וואָס זאָל זאָגן: סאַבּעש נאָך סבועש האָט אַ סנידער געסאָשן אַ סושטער מיט אַ ביקש (טויזנט טעמים? אַ מיליאָן!). סאיז שוין איצט מער קיין חילוק נישט צווישן ליטווישע פיס און פּוילישע פיש. סזענען ליידיק דיינע שטעט אין פוילן, און נישט דיינע אין דער ליטע. פון אַלע דיינע, וואָס זענען אויסגעקנעטן פון דער פּוילישער ערד — דער זאַמאָשטשער י. ל. פּרץ, דער אַמשינאָווער ה. ד. נאָמבערג, דער מלאָווער יוסף אָפּאָטאָשו, און די דערנאָכדיקע — דער ראַדאָמער יהושע פּערלע, דיין בן־עיר, יחיאל לערער, איז בלויז דאָ און צו לאַנגע יאָר, דער נשר הגדול פון קוטנע, שלום אש (שוין אויך נישטאָ. דער צעפּאָטלטער יואל מאָסטבוים (נישטאָ אויך!), מיט זיידע־נע קאָלטענעס צוגעדעקטער א. מ. פּוקס, ביז טרערן אין די אויגן (בייס לייענען אים) אפּרים קאָגאָנאָווסקי (נישטאָ אויך!) און ואני הקטן מק״ק קעלץ — וואָס יאָכעווט נאָך מיט זיי אַלע אינאיינעם.

„רעקרוטן" פון פ. בימקאָ

פון י. מ. ווייסענבערג, וואַרשע

צווישן די ווייניקע ביכער, וועלכע זענען דערשינען אין די לעצטע פאָר יאָר דורך שוועריקייטן פון מי, כמעט אַן אויסנאַם אויף די שלעכטע מיטלען פון די שריפטשטעלער זעלבסט, איז פאַראַן אויך אייניק פון פ. בימקאָ, אונטער דעם טיטל „רעקרוטן". כמעט קיינער פון דער געזעלשאַפט האָט עס נישט געלעזן. און מער ווי זיכער, אַז פון אונדזער אייגענעם קרייז אַודאי נישט. פאַר וואָס דאָס פאַסירט אַזוי, איז אַן אַנדערע פראַגע. גאַנץ אייגנאַרט, עס „לוינט" זיך נישט אָפצוגעבן מיט אַזעלכע „אינטערעסן". עס זענען היינט דאָ בעסערע „געשעפטן", כמיין אין אונדזער גייסטיק וועלטל אויך, ווי צו פאַרנעמען זיך מיט קונסט. עס ווערט אָבער דערפאַר נישט ווייניקער מערקווירדיק דאָס בוך, ווי אויך דער ייִנגער אויטאָר פ. בימקאָ. מיר האָבן אין אים אַ שייִנעם, קרעפטיקן און נאַטירלעכן טאַלאַנט. איך זאָג דאַדורך נאָטירלעכער, ווייל עס זענען שטענדיק דאָ ביי אַלע פעלקער און אויך ביי אונדז נישט־נאַטירלעכע, וועגן וועלכע עס וועט אפשר אויסקומען שפּעטער צו שמועסן, און דעמאָלט וועלן מיר זען די נפקא־מינה. וועָן דאָס דאָזיקע צוגעקומענע בוך, וועגן וועלכן איך שמועס דאָ, וואָלט אונדז געטראָפן אין אַ צייט, וועָן די קונסט וועָרט דורשטיק געזוכט, וואָלט מען עס גאָר אַנדערש באַמערקט. ליידער אָבער האָט זיך יעדער סעזאָן זיין קאַפּריז, זיין מאָדע־אַרטיקל, אין דעם עולם פון גייסט זענען אויך פאַראַן מאָדעס, נאַטירלעך נישט פאַר דעם טיפערן און גרויסן גייסט, ווייל דאָס וואָס הייסט אידייע אָדער שעפּפונג שיינט צו זיין עפּעס אייביקלעכעס, — איך שמועס נאָר דאָ פון געזעלשאַפטלעכן גייסט. סאיז היינט אַ צייט נישט דערויף, נישט דערויף איז דער סעזאָן. וואָלט עס געטראָפן אויף דער קונסט־רענעסאַנס־צייט, וועָן אַ חשק, אויף אַ נאַטירלעכער ארט צי נישט, איז אויפגעוועקט געוואָרן ביים עולם, ווי עס איז געווען מיט נאָך ערשט גאָרנישט לאַנג צוריק, אינגאַנצן עטלעכע יאָר — וואָלט פ. בימקאָס בוך „רעקרוטן" נישט געבליבן ווי אַ קלאַפּ פון שטאָל איבער מאָך, וואָלט מען עפּעס געהאַט צו רעדן דערפון. עס איז אים אָבער נישט באַשערט געווען צו טרעפן אין יענער צייט; און כלעבן, אונדזערע גייסטיקע פירער, — סהייסט, כמיין אויסשליסלעך אונדזערע קונסט־ווארט־פירער אויף צו כלומרשט, ווייל עס פאַסט זיי צום דלות, אַז זיי אַליין זאָלן זיך פאַר אַ זעלכע ערקלערן, — אָט די דאָזיקע מיני קונסט־

וואָרט־פּירער, ווייסן גוט, האָבן אַ וואוילן, אויסגעצייכנטן חוש, מיט וואָס מען קען דער צייט נאָכגיין, וואָס זי פֿאַרלאַנגט מיט דעם איר אַנטקעגן צו קומען, וועלכעס עס איז אַ בעסערע סחורה צום „געשעפּט־לען"; און ביי אַזאַ צייט, מיט אַזעלכע צוליב־טוער און אימפּאָנירער פון דער גאַס, פֿאַרשטייט זיך, אַז אַ מענטש איז נישט פון אייזן, וועט נישט באָמבלען דעם עולם אין די קעפּ אַריין פון דעם וואָס איז נישט די צייט דערפֿאַר, — און אַגב האָבן מיר אויך נישט די גאַנץ גרויסע בעלי־תאווה מיט דעם גרויסן ענטוזיאַזם פון אַ געצאַנדינער. מיר האָבן אין דער ספּערע פון אונדזערע גייסטיקע וואָרט־פּירער גאַנץ געווייניגטלעכע מענטשעלעך, גאַנץ בלייכע, כהאָב נאָר מורא אויב נישט קלענער ווי געווייניגלעך, סהייסט, גאַנץ קליינלעכע נפשותלעך, און ביי אַזאַ צושטאַנד איז קיין שום חידוש נישט נאָר דאָס פּ. בימקאָס אַרויסגעלאָזטע בוך „רעקרוטן" איז געבליבן ווי אַ פֿאַרלוירענער קלאַנג, נאָר נאָך אַ גאַנצע רייע זאָכן און קינסטלערישע פּערזענלעכקייטן, ווי אָט צום ביישפּיל, איבער דער „שכינה אין גלות" פון י. ב. צפּור, איבער וועלכן ד"ר עליאַשעוו האָט זיך אין זיין צייט פֿאַרנומען צו געבן אַ גרעסערע אָפּהאַנדלונג און דאָך, צוליב אונדזערע „גלענצענדע" פּרעסטיזש־אומשטענדן, מוז זיין, האָט ער זיך געמוזט באַגנוגענען מיט אַ קליין אַרטיקעלע פון זעכציק שורות די גרייס... אָט דאָס מין איז פֿאַר דער טעגלעכער פּרעסע פון לאַנג נישט קיין סחורה, אַפילו אין דער קונסט־רענעסאַנס־צייט האָט זי אויך געזוכט דעם עולמס אויפמערקזאַמקייט אָפּצואוועגדן פון אָט דעם קעגנשטאַנד און זיין אויער צו נייגן בעסער צו די וויצן פון איינעם אַ באַרימטן מאַרשאַלעק, „דער טונקעלער", וועלכער האָט געהאַט אַ גאַנצן לאָבירינט פון כלערליי „אַנטיקן" אויף דעם געביט, אונטער אַ ספּעציעלער אָפּטיילונג „דער קרומער שפּיגל". איך מיין אָפּילו נישט דאָס צו רעכענען דער טעגלעכער פּרעסע פֿאַר אַ זינד, ווייל זינד, וועלכע איז פֿאַרדעקט מיט צניעות, כדי נאָכמער זינד צו קענען אַרויסרופן, קען מען דאָך גיין אויף יעדער גאַס און יעדער נישט צניעותדיקער פּרוי פּרעדיקן מאָראַל. וואָס איך מיין אָבער יאָ, איז, אַז דער עולם זאָל פֿאַרשטיין די אורזאַכן, פֿאַרוואָס עס ווערט ביי אונדז איבער אַ בוך נישט געשריבן. יאָ, אינגאַנצן גאָרנישט שרייבן איבער אַ בוך, וועל איך נישט זאָגן. — אָבער נאָר איבער אַזעלכעס, וואָס האָט אַזאַ שייכות צו דער קונסט, אָדער צו ריינער, טיף־גע־דענקטער וויסנשאַפֿט, ווי אַ צענט ראָד צום וואָגן, און נאָר דערפֿאַר, ווייל דאָס בוך איז אַן אייגענעמס...

אָבער נישט בלויז „די שכינה אין גלות" און „רעקרוטן" פון פ. בימקאָ. דער רעדאַקטאָר פון דער „דויטשער וואַרשויער צייטונג", אַ קריסט נאַטירלעך, קען זיך יאָ פאַרגינען צו גיין צו רעגינע מונדלאַק אויפן דריטן שטאָק, זען וואָס שאַפט די מאַלערין יידישעס און געבן איבער איר און איר אַרבעט אַ גאַנץ ברייטע אָפהאַנדלונג, הגם עס איז נישט זיין קולטור, נישט זי, רעגינע מונדלאַק, באַרייכערט און באַשענערט די קונסט פון זיין נאַציע. נאָר בלויז פאַר יראַת־הכבוד, פאַר דאָס שענערע און העכערע פון דער מענטשהייט. און ביי אונדז, וואָס טוט מען דורך דער צייט? וואַר וועט זיך ביי אונדז מיט אונדזער אייגנס פאַראינטערעסירן? דעסטגלייכן זענען דאָ ביי אונדז נאָך אַ סך אַ זעלכע פאַקטן, וועלכע שטעכן אין די אויגן. און פ. בימקאָס בוך „רעקרוטן" איז נישט מער ווי אַ פאַקט צו אַ גאַנצער רייע פאַקטן, אַ באַשטעטיקונג אויף אַ באַשטעטיקונג.

מיט וואָס איז פ. בימקאָס בוך וועלט געלויבט צו ווערן? איך בין אַ ביסל צופיל אַוועק אָן דער זייט, אָבער מיר דערקלויבן זיך באַלד צו דאָס אונדזעריקע, און לאָנגזאָם וועלן מיר אַדורכגיין דאָס גאַנצע ווערק, ווייל עס פאַדערט אַ ברייטע אָפהאַנדלונג אויף די העלדן און באַציאונג מיט דער סביבה, פון וועלכער ער שעפט זיינע העלדן, אויב מען קען זיך אַזוי אויסדרוקן.

צו ערשטן איז גאַנץ ניי ביי אונדז די דאָזיקע אומבאַרירטע טעמע. געשריבן איז עס איבער דעם לעבן פון די פריזיוווניקעס.

נאָר מיינט נישט, אַז עס איז דאָס, וואָס שלום עליכם האָט אונדז געגעבן „דער פריזיוו", וועלכער איז אויסן צו ווייזן די לעכערלעכקייט פון יידישער מעטריק־אַרדנונג, ווי מען מאַנט אַ געשטאַרבענעם זון און מען רייסט קישקעס פאַר געלעכטער איבער די אַלע שפּיצלעך, דרייִדלעך, וואָס דער ייִד האָט אַדורכצוגיין. עס איז אויך נישט די פריזיווניקעס פון מענדעלע מוכר ספרימס און יחזקאל קאַטיקס העלדן אין דער צייט פון „כאַפער". ניין, דאָס איז אַן אַנדערער פריזיוו, מיט וועלכן מיר האָבן זיך שוין אינגעלעבט עטלעכע דורות לאַנג, נאָר וועלכער האָט נישט געהאַט נאָך זיין פאַרשטייער אין דער קונסט, און איז נאָך אין דער קונסט נישט געווארן אַריינגעטראָגן. און אָט אין דער הינזיכט איז זיין בוך „רעקרוטן" ניי, ווייל די דאָזיקע פריזיווניקעס שוין פון עטלעכע דורות לאַנג האָט נאָך קיינער נישט אַנגערירט, אוז נישט געוויזן אין דער אמתער באַלויכטונג.

און פ. בימקא, נישט נאָר וואָס ער באַלייכט זיי פון פריזיוו שטאַנד־פונקט, נאָר גיט אַ בולטע רעאַליסטיש געשילדערטע סביבה און העלדז פול מיט כאַראַקטער.

אָט נעמען מיר צום ביישפיל צום ערשטן די סביבה, הגם עס טיילט זיך נישט אין דער קונסט איינס פון דאָס אַנדערע, ווייל ביידע באַשאַפן זיך איינער דעם צווייטן און זענען אייגנעוויקלט מיט אייז, דאָס וואָס מען רופט, קינסטלערישע לופט. נאָר מיר טוען דאָס טאַקע, נישט אַפרייסנדיק איינס פון דאָס אַנדערע. מיר שטעלן נאָר די העלדן אין אַ געוויסער פערספעקטיוו צו דער סביבה, ווי איינעם אַנטקעגן אַ שפיגל.

יהונתן האַלפערן

ווייניק וואָס אין דער שטאָט שניידן זיך דריי שרייבער, כאָטש נאָך גאָר יונגע, מיט דינע און שיטערע פעדערן, — האָט זיך נאָך אין די פיצלעך שטעטלעך אַרום, אויך עפעס געפיקט. און אין איינעם פון זיי, אין אַ קליינעם פאַרוואַרפענעם העק, אין דעם זעלביקן כרך יענדרזשיעוו, האָט אין אַ וויס אָפּגעקאַלכט הייזל, וואו מפּארט אַרויס קיין וואידיסלאַוו, געשטעקט אַ יידּ, יהונתן האַלפערן. ווער וויסט פון אַזאַ יידּ, אַ סופר? אַ יידּ מיט אַ טיף אויג, האָט ער נאָך אין יענע יאָרן אָנגעשריבן און אויך אָפּגעדרוקט אַן איינאַקטער „פאַטער און זון", און אויך אַ גאַנצע דראַמע אין פיר אַקטן: „שיינדעלע". און וואו? אין ק"ק יענדרזשיעוו. צווישן די דאָרטיקע פאַרסאַרגעטע יידן, פאַרשלומפערטע ווייבער. וואָס וואָלט ער נאָך אָנגעשריבן, אַז ער זאָל זיין אין וואַרשע, צווישן שרייבער? אַ דראַמע איז דאָך נישט קיין סקיצע. עפעס רייסט מע זיך דאָך אין איר די האָר פונעם קאָפּ, און אַ מאָל אויך די מלבושים פונעם לייב (וואָס סטוט מער ווי ?), און דאָס,— נישט זייענדיק אין קיין טעאַטער, מיט אַקטיאָרן, אַפילו נישט מיט פורים־שפּילער, נאָר פון קוקן אויפן ווייסן וואידיסלאַווער שאַסיי, וואו אַ פויריש וועגעלע לעכצט און קרעכצט מיט די ספריכעס, און אַ יידישער בעל־עגלה קוקט זיך אויס די אויגן אויף אַן אַלטער יידענע, וואָס זאָל זיך אַרייזעצן צו אים אין דער פור.

דער יידּ מיט זיין שיין פּנים און שיינער באָרד איז מיך געקומען

אַנקומען נאָכדעם ווי כהאָב אָפגעדרוקט „אויפן וואָקזאַל" אין „פרייַנד". ער נעמט מיך אַרויס פונעם געוועלבל, און מגייט ביידע גאַס־אויס, גאַס־אַיין. ער חלומט גייענדיק מיט אָפענע אויגן אונדזער אַלעמענס חלום, פון פרצן אָן — אַז מוועט אונדז שפּילן אין טעאַטער. איך האָב עס אים פאַרגונען. ער איז שוין אַ געניטע האָנט. מהאָט שוין וועגן זיינע דראָמען געשריבן. איך בין נאָך אַ ייִנגל, און ווי קען איך צומאָלט טראָכטן דערפון? און ווער ווייסט, צי ער האָט מיר דעמאָלט נישט געגעבן דעם שטופ, אַז כזאָל מיך אויך נעמען צו די כלים? דער חלום איז דאָך אַזאַ שיינער, וואָס קען זיין שענער ווי הערן מענטשן רעדן — וואָס מהאָט זיי אַרייַנגעלייגט אין מויל? ווייַנען — וועגן מהייסט זיי וויינען, לאָכן — וועגן מהייסט זיי לאָכן, און זיך אָפּילו שלאָגן — אַז מהייסט; אַ שיינער חלום וואָס בלויז יחידי סגולה דערלעבן אים צו זען מיט זייערע אויגן. און אפשר וואָלט יענער ייד, יהונתן האַלפּערן, מיט דער שיינער שוואַרצער באָרד, אים אויך דערלעבט צו זען (סהאָט שוין געהאַלטן דערביי), וועגן דער טויט (אַלעמאָל — דער מיאוסער טויט!) מישט זיך נישט אַריין און שניידט איבער זיין ייִנג לעבן. און פאַר די שיינע חלומות זיינע האָבן זיך נאָך די קליינשטעטלדיקע יידן געדאַרפט אים צו האָבן ביי זיך אויף זייער גוט אָרט. אַ סופר, און — אַ כופר? גיי און זי י אַ שרייבער ביי יידן.

וועד וויסט פון יהונתן האַלפּערן, זיין זון יחיאל איז אַ שרייבער אין „דבר", אַ פּועלי־ציון טעאַרעטיקער, און האָט אָפּגעדרוקט אַ בוך אויף יידיש אין פּאַרלאָג „קיום" (בוענאָס־אייַרעס). וועד וויסט פון אים און פון זיינע דראָמען? ש. ניגער האָט וועגן זיי אין יענער צייט געשריבן. און סוואָלט אַוודאי געווען גוט, דאָס וועז סוועט עמעצער זיך די מי געבן צונויפצוגעמען זיינע אַרטיקלען, אויך אַרייַנגעבן אין דעם בוך וואָס ער האָט געשריבן וועגן אים — דער נאָמען זיינער זאָל נישט מיט אַלעם אָפּגעמעקט ווערן פונעם זכרון.

אויף דער צייט

שלעפּעריקע טעג. דער טיש האָלט מיך צו, און נאָכמער— מיין שיין ווייבל. כקוק אין בוך און — אויף איר, דאָס בוך איז נישט מער ווי אַן אויסרייד, — ווייל כוויל זיין מיט איר. איר ליכטיק פּנימל

איז האַלב פֿאַרלאָשן, און די אויגן — שווימען. וואוהין שווימען אירע שיינע בלויע אויגן? אין הימל אַריין צו די וואָלקנס? אָדער אין די וועלדער? וואו איז הימל, און וואו — וואָלד? וואו זענען די וואָלקנס? און די ראָסע אויפן פעלד? אָלץ איז אין אירע אויגן! ווי אַזוי איז דאָס אָלץ אין זיי אַריין? זאָל עס זיין איר פֿאַרלוירן פּנים, דאָס קריכיקע אין די פּיס, — זאָג מיר, איז עס דער סוד פון וועלט? פון דעם וואָס סהאָט געגומען אין דיר עפּעס יערן, זיך וועקן פון מיליאָנען יאָרנדיקן שלאָף אין דיין בלוט, און זיך צערוישט אין יעדן גליד? אַזוי גרויס איז דער וואונדער, אַז דו ביזט אַראָפּ פון אַ זינגעוודיקער וויג מיט גלעקלעך, אין וועלכער סהאָבן דיך פֿאַרוויגט דיינע מיידלשע יאָרן, און גייסט אויף די וועגן? קריעסט דיך פֿאַר עפּעס, וואָס דו וויסט נאָך נישט דעם סוד דערפון, דעם מיין, און קענסט דיך אין ערגעץ נישט דערפֿאַר באַהאַלטן? סאיז אין דיר. אין יעדן אָטעם וואָס דו ציסט. וויסט נישט וואָס סאיז דיר געשען און דיך באַפֿאַלן? זענען עס אַזוינע געשרייען אין די נעכט, וואָס טרייסלען דיך אויף ביזן ביין? געשרייען— וואָס קיינער הערט נישט, נאָר דו אַליין? אָדער אַזאַ מין געווין, וואָס גייט דורך דיר אַדורך, — און פּאַלסט איבער די הענט? און דו לייגסט אַראָפּ דעם שיינעם קאָפּ אויף מיין אַקסל; כמיין, אַז כבין אין דיר, און אַז סאיז אין דיר עפּעס פון מיר, וואָס האָט זיך צערוישט אין פּאַרטאָגס ווי אַ פויגל מיט זיינע פליגל; און סאיז געבליבן אין דיר דאָס שטענ־דיקע פּאַכען פון פליגל.

הלל צייטלין

א יינג בעל הביתל פון אַ שטוב מיט אַ קעכל, אַ יינג ווייבל, נו, דאַרף מע דאָך עפּעס לייגן אין מויל אַריין... מקען פון דער זון נישט לעבן. פון דער זון לעבט מע פאַר דער חתונה, און אויך פון דער לבנה... אַז מקען דערנאָכדעם אַהיימגיין צום טאַטן מיט דער מאַמען, און זיך אַנלייגן אַ פולע באָנדע. דערנאָך איז שוין מער נישטאָ וואו צו גיין. מאיז אויף אייגענע קעסט. און די לבנה איז אַ קנאַפּע סגולה אויב די פּרנסה הינקט אונטער אויף ביידע פיס... מאיז נאָך בייז אויף איר, וואָס זי ווייל זיך נישט אַוועקרירן פונעם פענצטער... מקריגט זי פיינט און מקען איר ניט קוקן אין פּנים אַריין... וואָס דאַרף מע זי זאָל אַריינלאָכן אין שטוב, אַז סדרייט אין די געדערעם... נישט

אײנמאָל בלײבט מע שטיין: סאיז נישטאָ מער וואו צו גיין... ווידער צו דער מאַמען? און אַז מגייט נישט צו איר גייט זי אפשר נישט מיטן ביסל עסן צו אונדז? זי קען אַראָפשלינגען דעם ביסן אַז מיר האָבן אים נישט? און אויב זי טראָגט שוין אין שטוב אַריין דאָס ביסל מעל, קאָשע, זאַלץ, שוועבעלעך, משטיינס געזאָגט — איז דאָס אָ תכלית? כקוק אויף סחורה, נאָר ווי קען מיך דאָס שוין אָנגיין, אַז כהאָב געמאַכט יד אַחת מיט אַלע לאַפּיטוטן, אַקטיאָרן, — וועל איך מיך גיין גראָבלען אין שאָרע זיף, מיט אייל און מיט בענדלעך? כבין דאָך שוין נישט מער קיין ייד ווי אַלע אַנדערע יידן. כהאָב שוין פליגן אין נאָז. און כזוך עפּעס וואָס סאיז אַנדערש... און אָ פּשוטער ייד קען דערווייל נישט אַרויפלייגן זיין האָנט... און כקלער אַריין: וועמען קען מע דאָ אַראָפּברענגען, אַז די שטאָט זאָל זיך איבערקערן מיט אים, און איך אַליין אויך עפּעס האָבן? און סקומט מיר אין קאָפּ אַריין: הלל צייטלין. ער איז אָ גוטע קאָרט! ווער קען זיך גלייכן צו אים אין וואָרשע, און נאָך מער אין אַלע שטעט פון פּוילן! אַז מדערמאָנט זיין נאָמען, שטעלט דער ייד אין קראָם אויף מויל און אויערן און הערט־אויף די פּלייצעס, מיט אָפּגענו־מענע פּיס — ער גייט נישט וויטער! אָ בעל־עגלה ציט־אין די לייצעס ביי די פּערד און גלייבט זיך נישט צו וואָס ער הערט; אָ חסיד פּאָרט אַריין מיט דער האָנט אין זיין בארד און ספּנים נעמט אים לייכטן. וואָס פּאָר כח שטעקט אין דעם מענטש, וואָס אַלע פּאַלן כורעים פּאָר אים? אַזוי דער קרעמער, דער בעל־עגלה, דער חסידישער ייד ווי דער פּשוטער טרעגער? סמוז דאָך עפּעס זיין אָ כוח! און אויב ער איז פּאַראַן, קען איך דאָך, אַז ער וועט זיך לאָזן, אָ קליין ביסעלע זיך איינהילן אין אים?... זאָלן אים די יידן נישט בלויז קענען פון זיין תורה שבכתב נאָר אויך פון זיין תורה שבעל פּה... אים הערן און אויך זען, ביידע. און דערנאָך, אַז ער וועט אים לייענען, וועט שוין מער נישט הייסן: ווי ער וואָלט געשריבן פּאָר אים, נאָר אויך צו אים גע־רעדט... ער וועט אים שוין כסדר שטיין פּאָר די אויגן... רעדן צו אים... כה אָמר ר' הלל צייטלין... און אויב סוועט אים עפּעס זיין קשה — אַרייננעמען די בארד אין דער האָנט, און זי פּאַרדרייען אין אָ וויעכעטש: היתכן? די גמרא איז דאָך גאָר מסביר אַזוי און אַזוי... און תוספות דרינגט... די יידן וועלן זיצן בכל התפּוצות און פּילפּולן מיט אים, ווי ער זאָל זיין מיט איטלעכן פון זיי און מיט זיי אָפּלערנען אָ שיעור.

הלל צייטלין קומט

עֶר האָט זיך געלאָזט פון מיר צורעדן, וואָס ער האָט דאָ נישט געהאַט צו וועלן? עפּעס געברויכט אַרײַנלייגן אין עסק? געפּאָרן אויף אַ ריזיקע? און אין אַ וואָך־צוויי ברייט פּאָר אים אויפּגעמאַכט די טיר פון שטוב, און מיין שטוב איז געווען הלל צייטלינס שטוב. איך שטעל אַריין אַ בעטל אין דער קיך פּאַר מיר, און מיין יינג ווייבל נעמט ביי נאַכט די פּיס אויף די פּלייצעס, און גייט אַהיים שלאָפן צו איר טאַטע־מאַמע. אין דער גרויסער שטוב זיצט הלל צייטלין אַ גאַנצן טאָג אין טלית, אי־בער אַ ספר, לערנט און שרייבט זיינע מאמרים. מיין ווייב קאָכט פּאָר אים די בעסטע עסנס. אין דרויסן גייען יידן, הונדערטער יידן — זיי שלעפּן די פּיס מיט די שוווערע שטיוול, אים געבן די האַנט: שלום עליכם, ר׳ הלל! (אָן דעם צווייטן נאָמען, ווי ער זאָל אינגאַנצן זיין איבעריק), די זאָגאַנסקע גאָס ווערט מיט אַ מאָל די גרעסטע גאָס, די שענסטע גאָס און די יידישסטע... כאָטש זי ליגט אין אַ העק (אויף איר גורל איז אויסגעפּאַלן צו זיין דערנאָך די געטאָ און די יידן זאָלן גיין פון איר אין זייער לעצטן וועג צו די וואַגאָנען). גבירים אַדירים פון מיטן דער שטאָט אַרויס, וואָס וואָלטן געקענט אויסלעבן זייערע יאָרן און נישט וויסן פון איר — זיי ברעכן זיך די קעפּ: וואו איז די זאָגנאַנסקע גאָס? און אַז זיי קומען אָן אויף איר, פּאַרדרייען זיי ערשט די נעז; ווי קומט ר׳ הלל צייטלין אויף איר? זיי וועלן אים אָפּגעבן זייערע סאַליעס אויפן מאַרק, אויפן באַזאַר, אין די רויטע ציגלנע קאָמעניצעס, און פּאָר אים היסן קאָכן אַזוינע מאַכלים וואָס מוועט זיך מיט זיי אין גן עדן נישט האָבן צו פּאַרשעמען... הלל צייטלין זאָגט: סאיז אים דאָ גוט... ער דאַרף נישט בעסער... דאָס שטיבל איז קליין, נאָר פּאָר אים איז דאָ אַ סך רחבות אין דעם .. מקען צענעמען די העמד... און עסן — ספּעלט אים נישט פון קיין פּייגל־מילך... דאָס יינגע ווייבל קאָכט אַזוי אַז עס צעגייט אין מויל ..

אַשרי עין ראָתה כל אלה

אין וולאָשטשעווע (דאָס שטעטל פון מיין טאַטע־מאַמע), אַ כרך גרויס ווי אַ ניס און וואו מרופט די יידן פּויערים, וולאָשטשעווער פּוי־

ערים (זייער פויערישקייט — הלוואי אויף די היגע יידן געזאגט), איז ער נישט בלויז דער סופר, נאָר אויך דער גאון, דער תלמיד־חכם... סיי די יידן מיט די גראָע בערד, אין שטיוול, ווי די אידעלע בחורים — יעדער איז געקומען זיך אָפּנעמען בייַ אים סזייניקע...

ער שטייט אין דער סטראָשאָצקע שטאָל. אויף די וועגט — דיווא־נען פון גבירישע סאָליעס. די שטיינער, וואָס פון זיי איז די פּאָדלאָגע, — גלימצערן ווי די שטערן אין הימל. בלויע, ווייסע, געלע לענטעס אונטערן באָלקן, אָזוי ווי אין אַ סוכה. טראָדזען וואָס לייכטן, שטורקאָצן ברענען פון ביידע זייטן בימה. איבער איר איז אָנגעשריבן מיט גרויסע גע־כתובהטע קידוש לבנה אותיות: תנו כבוד להגאון הסופר ר׳ הלל צייט־לין. ער אַליין, ווער ווייס וואו ער איז? מיט אַלע דאָ אָדער גאָר אין די עולמות... נישט ער רעדט, נאָר זאָגט תורה... זיינע אויגן גליען אַריין אין דעם עולם יידן... דער עולם יידן שטייט... די בענקלעך זענען סקאָסירט. סהייסט: יידן וועלן זיצן, אַז ר׳ הלל שטייט? וואו איז דרך־ארץ? והשנית, — אַז מוועט אַריינשטעלן בענקלעך, — וועט דאָך אַריין אַ דריטל פונעם עולם... און וואו וועלן זיך די איבעריקע יידן אָהינטון? ליגן אויפן דאָך? זיי ליגן אויך... זיך אָנהענגען אויף די וועגט — זיי הענגען אויך אויף די וועגט. באָזונדער — פאַרוואָס זאָל אים איינער האָבן אינגאַנצן, און דער אָנדערער גאָרנישט? אָזוי שטייט מע... ברוב עם... און סאיז טאַקע בעסער אויך... איינער נעבן אָנדערן .. אויפן אָנדערן... צונויפגעדריקט, אינאיינעם... פון אַלע יידן איז איין ייד... איין שטיק ייד... וואָס האָלט אָפן די אויערן, אָפן די מיילער, אָפן די הערצער... און אַלץ זינגט מיט זיי, זינגט־מיט מיט זייער מנהיג, זייער רבין, זייער סופר .. סגיסט זיך אַריין און אַרויס פון איין האָרץ אין אָנדערן... ווי ווייסן זיי פון אַ פּאָדלאָגע? מע מוז דען האָבן עפּעס אונטער די פיס, אַז מזאָל קענען שטיין? ווי ווייסן זיי פון וועגט? סאיז דען נישט ערגעץ אין מיטן פעלד? צווישן ביימער און גערטנער? און פון אַ באַלקן? פון אויבן איז דען נישט דער הימל? ווי קען מע אים אָפּלייקענען, אַז די שטערן לייכטן אין אים... ברן יחד כוכבי בוקר...

און פון אונטער די זעלביקע הימלען, ביימער, אין די גערטנער, פינקלענדיקע שטערן, — וואו דער סופר שטייט און רעדט, און די יידן שטייען און הערן, שלאָגט אָפּ ווי אַ בת־קול:

— אַז וואויל איז צו די יידן וואָס האָבן אַזאַ סופר, און וואויל דעם סופר — וואָס האָט אַזויניע יידן.

זיי זענען ביידע אַ ברכה איינער פאַרן אַנדערן.

אַ קלעצל צוקער

כאַשניצע... זאָל ווער טרעפן וואו דאָס מקום איז? ערגעץ הינטער קראָקע, אַרום מיעכאָוו. ביי נאַכט ליגן די יידן ווי אין אַ זאַק, אַ זעקל מיט יידן! פאַרטאָגס בינדט עס אַ גוטער מלאך אויף, און זיי צעלויפן זיך. וואו קענען יידן לויפן? אין בתי מדרשים. אין אַ מקוה... און אַז זיי האָבן זיך אָפּגעטובלט איבערן קאָפּ, זיך אָפּגעשאָקלט ווי מבאָדאַרף, אָפּגעזאָגט אַ פולן בויך, גייען זיי אַרויס נאָכן כזית ברויט מיטן ביסל ביטערער ציקאָריע — אין געוועלבל, נישט, חלילה, האָנדלען, נאָר אַריינכאַפּן אַ בלאַט גמרא... און אַז אַ פויער פאַרדרייט דעם קאָפּ מיט אַ דרייער סמאַר, צי שוואַרצן טראָן — מוז ער אים נעבעך אַרויסנעמען פון דער גמרא, און אים דאָס אַריינגיסן אין פלעשל, דער עיקר איז אָבער די גמרא. דער סמאַר — דאָס ביסעלע ביטערע ציקאָריע! און ווינט וואָס מדאַרף אַלצאינאיינעם אַרויסנעמען דעם קאָפּ פון דער גמרא, און נאָך צוליב סמאַר — וואָס קען מע טון? אַז קיין פייגן וואָקסן נישט הינטערן פענצטער; און אַז סזאָלן אָפּילו וואָקסן — וועט מע מיט זיי מאָכן שבת? וואו איז אַ שטיקעלע עוף? פיש מיט חלה? אַז סוועדט נאָכט, העט נאָך מנחה־ומעריב, און אויך נאָך וויעטשערע — קריכן זיי צוריק אַריין אינעם זעקל. וועדט פונעם שטעטל אַ זעקל מיט יידן. ווער קען זיי דאָ מעורר זיין? מיט זיבעציק־אַכציק יאָר צוריק האָבן מגידים אַזוי לאַנג געטרעטן די וועגן, ביז זיי האָבן אַרויפגעטרעטן אויף אַזאַ זעקל יידן און זיי האָבן זיך ביי אים אָנגעוואָרעמט... אים פאַרדאָס געקעכלט, אויפ־געקליבן אַ שפּאָר ביסל מטבעות פאָר זיין ווייב וואָס ער האָט ערגעץ, און אויך פאָר אַ קינד. און אים אַרויסגעגעבן פאָר אַן אָנדער שטעטל, — עס זאָל זיך אויך אָנוואַרימען ביי אים, עפּעס נאָשן... און אַז איך בין אַריין מיט הלל צייטלין אין דעם זאַק מיט יידן, ווילן זיי נישט אָנדערש, ווי האָבן מיט אים מסובות. און כאָטש אַלע טאָג ביי אַן אָנדערן. זיי האָבן זיך שוין היבש אַ רוקגעטון, און זענען נישט מער יענע יידן פון זיבעציק אַכציק יאָר צוריק, ליגנדיק אָפּילו אינעם זעקל: קראָקע איז אַהינטער דער גאַז, און קיין וואַרשע איז אויך נישט אַזוי שווער זיך צו דערשלאָגן. און זיי ווילן אים, אַזאַ גוטן יידל, צוטיילן אַ פעטן און אַ געשמאַקן ביסן, און יעדער ביי זיך אין שטוב... למען ידעו, אַז ר׳ הלל צייטלין האָט זיך מיט עפּעס באַלעקט... אַזוי דאַרף מע זיך דאָך אַוועקזעצן אויף כיבוד ביי דעם יידל און יענעם יידל. ביי דעם פאַרזוכן אַזאַ מאָכל, ביי יענעם — אַזאַ מאָכל... יידישע בעלי־הביתעס וועלן זיך דאָ וועלן איינע די

אַנדערע אַריבעריאָגן אין זייער בריהשקייט... אַזוי איז דאָך דאָס אַן עסק אויף וואָכן... מוז מע זיי גאָנץ שיין איבערבעטן. נאָר פון אַ גלעזל טיי, — ווי קען מע זיך אָפזאָגן צו טרינקען אַ גלעזל טיי מיט אַ ייד? סוואָלט שוין אין דעם געשטעקט גאָוה. און ווי קומט דאָס צו הלל צייטלין? העלפט גאָט, אַז ספעלט אויס צוקער. און נישט נאָר דאָ — נאָר די גרויסע שטעט זענען אויך נישט קיין גרעסערע מיוחסים! און וואָס וועט ער טרינקען? מוועט אים געבן צו זופן וואַרעם וואַסער, אַן אַלעם? נאָר אַזוי ווי יידן זענען אַן עם קשה עורף — וועט מע זיך אָפשרעקן פאַר צוקער? אַז אַ ייד וויל האָבן די זכיה, הלל צייטלין זאָל ביי אים אויסטרינקען אַ גלעזל טיי, וועט צוקער זיין די מניעה? גייט ער קיין קראָקע נאָך צוקער... גייט אַרויס כאור הבוקר, און פאַרנאַכט, אַז מזיצט מיט יידן אַרום טיש ביי אים — שטייט פאַר הלל צייטלין אַ קלאָש מיט צוקער. איין שטיקל לייגט מע אַוועק פאַר מיין יינגער פרום־גלויביקער לאָניע, ווייל דער ייד איז זיכער, דאָס מיט איר צאָרט פנים ווי ביי אַ יינגער רביצין און איר אידלקייט, מוז זי זיין די טאָכטער פון ר׳ הלל צייטלין, און סקומט איר אויך אַ שטיקל צוקער.

אַין דער שטוב, ווי געווינטלעך, איז נישט געווען גלאַט־כשר. פון הלל צייטלין אַן, איז זי געווארן אַ שטיק רביצין. זי האָט געלערנט פון אים: אַז ער וויסט אַזוי פיל, און איז אַזוי פרום, פאַרוואָס זאָל זי עס נישט זיין. אַז אַנטקעגן אים — וויסט זי גאָרנישט? וואו און ווער ססניידט על פּי טעות מיט אַ מילכיק מעסער — פלייש, שטעקט מע עס אַריין אויף איבערן טאָג אין דרערד אַריין, — זי וואַרפט עס אינגאַנצן אַרויס; אַלמאַי זאָל איר נאָכגיין אַ מעסער איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר? און דאָס, ביז אין לעצטן טאָג פון איר לעבן... ווען זי איז אַרויס פון שטוב: אויס־געזאָלצן ספלייש, און שוין נישט געקומען מער אַ היים עס אָפגיסן, גאָט האָט איר אָפגעשטעלט אין מיטן וועג און פאַרשלאָסן איר לעבן. נאָך דעם, ווען סהאָט זיך איר געמאַכט צו פּאָרן קיין וואַרשע, האָט זי געקלעפּט ביי הלל צייטלינס ווייב, פאַר וועלכער ער האָט זי געלויבט און זי האָט זיך עס געהאַלטן פאַר אַ זכיה, אַז זי איז געווען ווי אַ קינד צו אים....

„רעקרוטן" פון פ. בימקאָ*)

געזונטער רעאַליזם. עס פילט זיך טאַלאַנט אויף שריט און טריט. לײדער — ווי־ניק באַאַרבעטונג. אַ שיינע, לעבעדיקע פאַלקס־שפראַך. דער אויטאָר געפינט זיך נאָך צופיל אונטער דעם איינפלוס פון אַש און וויסענבערג. דער איינפלוס פון די לעצטע אויף פ. בימקאָ איז געווײס אַ גוטער. אַ טאַלאַנט מוז אָבער זוכן און געפינען זײן אײגענעם וועג.

„רעקרוטן"

פון מ. ליטוואַקאָוו (מ. ליט), מאָסקווע

בײַם ווערן צווישן דעם אוקראַיניש־ײִדנטום און די טיילן פונעם ײִדישן פֿאָלק אין אַנדערע קאַנטן און לענדער — באַזונדערס פונעם געווען רוסלאַנד, צוריק אויפגעשטעלט די נאַציאָנאַל קולטור־רעלע פאַרבינדונגען, וועלכע זענען איבערגעריסן געוואָרן בשעת דער מלחמה און דער רעוואָלוציע. סהײבן אָן צו אונדז דערגיין ידיעות און פאַקטן וועגן זייער דענקען און פילן. פּראָדוקטן פון זייער קולטורעלן שאַפן. סווייזט זיך אַרויס, אַז דער שאָפונגס גייסט פון די ײִדישע מאַסן האָט אַפילו אויף אײַן מינוט נישט אויפגעהערט צו אַרבעטן און צו באַרייכערן אונדזער בשותפישע קולטורעלע אוצרות. באַזונדערס באַקומען מיר די לעצטע צייט פּראָדוקטן פונעם ליטעראַרישן שאַפן פון דעם פוילישן ײִדנטום פאַר די לעצטע שווערע יאָרן. און אַלס איינע פון די פּראָדוקטן ליגט פאַר אונדז דאָס אויבן־אָנגערופענע ביכל פון פ. בימקאָ.

פ. בימקאָ איז גאָר אָפּנים חדשות אין דער ײִדישער ליטעראַטור. ער איז, אויב איך האָב קיין טעות נישט, אַ דעביוטאַנט. און מען דאַרף מיט באַפרידיקונג קאָנסטאַטירן אַז זײַן דעביוט איז אַ גאַנץ געלונגענער.

אמת, בימקאָ ברענגט נישט קיין נייע פאַרמען פון ײִדיש ליטעראַרישן שאַפן. ער איז אויך נישט קיין אויסדריקער פון נייע שטימונגען, אָבער אין די אַלטע שוין אָנגענומענע פאַרמען פון דער ײִדישער ליטעראַטור,

*) פון הלל צייטלינס בלעטלעך אין יאָר 1918.

וועלכע זענען אינגעפירט געווארן, דער עיקר פון שלום אשן, א. מ. וויסענבערג, גיט ער אונדז פרישעס, קרעפטיקעס און טאלאנטפולעס. דער טאלאנט איז הויפטזעכלעך פון א בעאבאכטער. ער האט אן אפן אויג און באמערקט גאנץ גוט זשאנר־בילדער און סצענעס וועלכע ער גיט איבער אין גאנץ בולטע פארמען. זיין ארט שאפן איז דערווייל דער ארט פון קינסטלערישער פאטאגראפיע. די בילדער און פיגורן, וועלכע ער גיט אין זיין ביכל, למשל, די בילדער פונעם געשלעג צווישן די יידישע „וואוילע יינגען", פריזיוניקעס און די דארפישע שקצים, פריזיור־ניקעס. די פיגורן פון בערל שייגעץ און אנדערע געפינען זיך אויפן סאמע גרענעץ פון פאטאגראפישע באשרייבונגען און אינטואיטיווער פאלקס־זשאונג. אבער דערווייל איז עס דאך מער נישט ווי אן אנהויב, קען מע דערקלערן מיט א געווישער טעכנישער אומבאהאלפנקייט און ניט גענוגקייט, וועלכע שטערן אים אויפצוהייבן זיינע בילדער און פיגורן צו דער מדרגה פון קינסטלערישקייט. דאס ביכל ווייזט אבער, אז אט די הויכע מדרגה איז פאר אים דערגרייכבאר. און לאמיר האפן אז אין זייער וויטערדיקע ווערק וועט ער צו איר קומען.

(געדרוקט אין „עמעס", 1920)

חיה שרהלע

אין א פאר חדשים ארום האט שוין אלץ געקוואלן אין איר. קוקנדיק אינעם ויגעלע וואו איר עופהלע ליגט אינגענורעט — איז די שרעק פון איר אוועק ווי פאר דער נאכט, אז דער טאג קומט־אן. סאיז געווארן טאג אין שטוב. ליכטיק אויף די וועגט. מליגט פון ביידע זייטן וויג און מע מאכט זיך נאריש אויף אזא מין זיס קינדעריש לשון: גא־גא! סזאל געבן א קוק צום לעמפל. און אז מע נארט נאך ארויס ביי דעם אזא דין שמאל שיינדעלע, אזא מין דין שמייכעלע, גיט זי עס א כאפ אויף די הענט, און מאכט פול די שטוב:

דו ביזט מיין אויג אין קאפ,
די גאלדענע שיין.

כא־כא... ווי גיך די מורא איז פון איר ארויס, און ספנים געגומען לייכטן? מוז יעדער וואונדער קומען דורך שרעק, ווי דאס ליכטיקע פון דער נאכט ארויס? ווי זי האט זיך אויף איר געהאט ארויפגעלייגט!

כאַ־כאַ־כאַ... ביידע ליגן מיר איבערן וויגל — עס איז נאָך וויט פון דאָ, און שוין אויך ניט דאָרט. ס׳איז נאָך אין שלאָף! יענע ניין חדשים אין דער מוטערס בויך זענען, אַפּנים, נישט געגנג, און סברויך דאָ צו־שלאָפן וואָס סאיז דאָרט נישט דערשלאָפן! אַז עס וועקט זיך איבער, דאַרף מע עס געבן די ברוסט אינעם פּיסקל. נאָ, קורישל! נאָ... די מאַמע וואָרט דערויף... אירע בריסטן זענען שווער... עס זייגט אין שלאָף, עס לאַכט אין שלאָף, עס ווייגט אין שלאָף. אַז אַ בייזער מלאך גיט דעם קינד אַ שנעל אין נעזעלע, — —פאַרציט זיך דאָס גאַמבקעלע, און מאַכט אַ לאָמפּ; אַז אַ גוטער מלאך קושט עס, לאַכט עס מיטן פולן מויל. סאיז נאָך דערווייל מיט די מלאכים, כאַטש עס ציט די מוטערס ברוסט; ווי סוואָלט זיך עפּעס צוגעאיילט מיטן קומען אַהער, פאַרזוכן פון דער מאַמעס זיסער מילך — וועט סאיז נאָך אַ שטיק דאָרטן; און סוועט נאָך, אַפּנים, געדויערן ביז סוועט זיך מיט אַלעם פון דאָרט אָפּשיידן; בלייבן אַ היגס; אַנהייבן קוקן ווי אַ העזעלע מיט שכל, און וויסן: ווי טאַטע־מאַמע האָבן זיך געמיט אַז סזאָל ווערן, קומען זיין מיט זיי דאָ, וואו סאיז הימל, ערד, ים, זון, לבנה און שטערן, וואָס מקען זיי אין דער נאַכט אַזוי קלאָר זען און הערן.

די פּראַליע

כּבין שוין איצט אַ בעל־הביתל פון אַ שטוב מיט אַ קעכל, אַ וויבל, אַ קליין פּיצל קינדעלע, וואָס לאַכט, קוועלט, רייסט זיך פון די הענט אַראָפּ. דער עול איז שוין גרויס. זייענדיק אַליין האָט מע געקענט מאַכן אַ קניפּ אין דער צונג, פּאַרגלעטן מיט אַ קוש, און מיט אַ קינד, כאַטש ביי דער מאַמעס ברוסט, — דרייט שוין אַרנטלעך דער קאָפּ. נאָר אַזוי ווי דער גאַט פון עסן שלאָפט נישט, האָט ער מיר אונטער־געוקט אַ פּראַליע. ווי קומט אַ יידענע צו אַ פּראַליע? סאיז דאָך אַ גוויישע זאַך! גויים, וואָשן העמדער, נאָר טאַקע דערפּאָר וואָס איך בין דער שטאָטס אַן אייגענער, אַ שטיק קהלשער באַק, האָט מע מיך אַרויסגעוקט, אַז מזאָל זיך דורך מיר אין זיי נוקם זיין, זיך מיט זיי אָפּרעכענען, און אויף קליין געלט. קיינער האָט קיין הארץ נישט מער זיי צו געבן צו וואָשן די העמדער, פּאַרוואָס? ווייל נאָכדעם ווי פּוילן האָט דערלעבט זיך צו שטעלן אויף די אייגענע פיס, און געוואָרן אַ מלוכה פּאַר זיך —

האָט דאָס הינטישע קעלץ גלייך געוויזן אירע נעגל, אַז זי קען שפּאַלטן קעפּ ביי יידן, און זיי אַריינשטעכן מעסערס, און ברעכן טירן אין זייערע קראָמען. די אַלטע פּוילישע גבורה אויף איר נייעם שטייגער. די גאַנצע וועלט האָט זיך געגעבן אַ שאָקל: פּאַר דעם האָט מען זיך געשלאָגן? פּאַרגאָסן בלוט? געווען אַ מלחמה? אַז מזאָל אויף די גאַסן פון קעלץ שטעכן יידן? און סהאָט זיך גלייך אויפצומאָרגנס געקאָכט ווי אין אַ קעסל. נאָר דאָ וואו מאיז אין דרינען — מיט וואָס קען מע זיי אָפּצאָלן? כאָטש מיט אַ שטאָך פון אַ שפּילקע! איר האָט אונדז געשלאָגן, געהרגעט, צעראַבירט, רייכער געמאַכט דעם בית עולם מיט אונדזערע הרוגים — און מזאָל אייך נאָך געבן אונדזערע העמדער צו וואַשן? אַ מכּה! דער ערשטער וואָס האָט זיך געגנומען דערצו איז געווען הערשל וואַקסבערג. ער האָט געעפּנט זיין געוועלב נעבן מאַרק, אויף דער לעצּטער נאָרדע גאַס, וואו דער יינגער עולם האָט נישט בלויז געטראָגן די וועש צו וואַשן, נאָר איז אויך געזעסן, און פון דאָרטן אַריינגעקוקט אין דער גרויסער וועלט אַריין. וואָס האָט ביי אים געהייסן די גרויסע וועלט? דאָס קליינע ארץ ישראל. זיין געוועלב איז געווען דאָס קליינע ארץ ישראל. דאָס קליינע ארץ ישראל פאַרן יינגן עולם אין שטאָט. און אַזוי ווי ער אַליין האָט נישט געהאַט אַזוי פיל הענט אויסצואוואַשן אַלע העמדער, אַלע בלוזקעס מיט די ווייבערישע הויזן און יידן האָבן נאָך אַלץ געמוזט גיין צו גויים, אַזוי האָב איך פאַרקאַשערט די אַרבל און שוין געזען — אַז מזאָל פאַרשפּאַרן צו זיי גיין. אויפגעמאַכט נאָך אַזאַ וועשעריי אויף דער אַלטער וואַרשעווער גאַס, ביים בלינדן מאיר אין הויז. מהאָט זיך ביידע איינגעטיילט מיט דער שטאָט: אים — איין האַלבע, די פּריצישע, און איך האָב מיר געגנומען די אַנדערע האַלבע— די עמכדיקע, דעם פּשוטן עולם: טרעגערס, קרעמערס, בעלי מלאָכות, די ליכטיקע יינגען, פּריילעכע דינסטמיידלעך, וואָס זינגען פאַרבענקטע צו זיי הינטער די פענצטער, און קוועלן הויך ווי די וואַסערן.

דאָס שווערע שטיקל ברויט

אָבער מהאָט זיך שלעכט באַרעכנט: פּאַר איינעם איז נאָך געווען ברויט מיט אַ מעסער, און פּאַר צוויי בלויז אַ מעסער אָן ברויט, און מהאָט נישט געהאַט וואָס צו צעשניידן. ביי הערשל וואַקסבערג האָט

זיך נאָך ווי־סאיז געדרייט, — פֿאַרט געהאַט די פֿריצישע בזיונות, נאָר ביי מיין עולם, — וואָס האָט מע געקענט ביי אים דערלעבן? ביי די טרעגערס האָבן זיך די ווייבער אַליין אויסגעוואַשן די מייטקעס, אויב זיי האָבן זיי נאָר געהאַט. און די קעלנער? אַז סהאַט ביי זיי נישט גערונגען איבערן מויל, וועט האָט ביי זיי גערונגען? האָבן זיי איבערגעקערט אויף דער אַנדערער זייט און אַרייַנגענאַרט מיט זיי נאָך אַ וואָך. ביי טרעגערס, קרעמערס, האָט מע אין קיין גאָלד נישט געקענט גיין. און וועט נישט דעם טאָטנס געוועלבל, וואָלט מע ביי דער פֿראַלגיע אַ סך מאָל נישט געהאַט וואָס אָפּצוזעסן. דאָס געוועלבל האָט אונטערגעשטעלט אַ פֿלייצע. נאָר וואָס פֿאַר אַ פֿלייצע האָט עס געקענט זיין? זייער אַ שמאָלע. עס איז אַליין אויך געווען מאָגער. מהאָט דערויף געקענט אָנציילן אַלע זשעב־רעס, ווי ביי אַ כאַרט. מיין עלטערער ברודער האָט ביי דעם אויסגעמאַכט אַן אויער. געעפנט אַזאַ אייגן געוועלב, און צוגענומען אַלע פּויערים פֿאַר זיך; און ביי די פֿאַר אַרעמע דאַרפישע פּויערים, וואָס זענען נאָך געבליבן, — האָבן זיך אָנגעהאַלטן, און מיט אַלע כוחות, — מיין ברודער שלמה, מיין שוועסטער ייטל, און יינגסטער ברודער, יאַנקל. דער טאָטע האָט געקענט קיינע אַ שטיק טרוקן ברויט, וואָס ער האָט געטונקען אין זאַלץ מיט אַ צעשניטענער ציבעלע. זיי האָבן געמוזט עפּעס האָבן צום ברויט, און דאָ האָט עס מיך אויך געברויכט האָבן אויף זיך, כאָטש נישט ווי זיי, און מיט אַלעם, און דערפֿאַר וואָס כהאָב געהאַט אַ ווייב, אַ קינד און אויך אַ שטוב פֿאַר זיך — זיך נישט געקענט מיט אַלעם אָפּזאָגן פון מיר. איך האָב צו די קעלנער, וואָס מהאָט געוואָשן ביי מיר — אַלץ אינאיינעם אויך געמוזט אַרייַנשטעקן די נאָז קיין לאָדזש און קיין וואַרשע, מער קיין לאָדזש — און מיט דעם אַלעם אינאיינעם קוים געקענט אָנפילן דעם לעכערדיקן זאָק. כהאָב געוואָשן וועש, און די מאַמע האָט געטראָגן. אַ מאָל מער, אַ מאָל וויניקער; אַז סזענען געווען מער קעלנער — וויי־ניקער הירזש; וויניקער קעלנער — מער הירזש; אין אַ פֿראָסטן טאָג — נישט קיין סך, און אויף שבת — שוין פֿאַר אַ גאַנצער וואָך. אויף אַ יום טוב האָב איך עס שוין אויסגעקרענקט, ווייל כהאָב צוגענומען דעם ביסן ביי איר פֿונעם מויל. נאָר וועט האָט זי געוואוסט צו נעמען אַ ביסן אין מויל אַריין,—אַפילו וועט כבין נאָך געווען ביי איר אין שטוב? אַז כהאָב אַמאָל אויף איר געשריגן, — קען מע שרייען אויף אַ מאַמע, נאָכדערצו אַז זי ברענגט אַ ביסעלע מאַנע־קאַשע פֿאַרן קינד? אַ פֿאַר לויט מאַנדלען, אַ פּעקעלע טיי? נאָר אַז כהאָב מיר נישט געקענט העלפֿן און פֿאַרט געמוזט אַנשרייען אויף איר, וועט כהאָב געזען וויי זי פֿרייכט פון דעם טראָגעכץ, און סאיז

איר שוועך צו אטעמען. כדאַרף נישט דאָס ביסל צוקער מיטן מעל. כדאַרף נישט די קאַשע, אַז דו זאָלסט דיר דערביי אָפּרייסן סהאָרץ. און נאָך ביי דיר צונעמען דעם ביסן פונעם מויל. דו האָסט אים אַליין נישט. מהאָט מיר נעכטן אָנגעטראָגן אַ פולן זאַק מיט קעלנער צו וואַשן, האָט זי געקענט בלייבן שטיין אַ פּאַרקלעמטע, פון די אויגן זיך געבן אַ גאָס די טרערן, נאָר אונטערצושטעלן עמערס, און גיי שלאָג דיך מיט אַ מאַמע! נעם נישט ביי איר, וועט אָפּילו סאיז איר אייגענער ביסן.

„גנבים"

פּאַר פּסח האָט זיך אין דער פּראַלניע יאָ אַ ביסל געדודערט. אַזוי ווי מוואַשט די וועגט, די טעפּ, פּאָדלאָגעס, טירן און פענצטער, — וואַשט מע נאָך מער די ברודיקע וועש. יעדער וויל עס האָבן ריין אויף יום־טוב. און כאָטש אין דער יום־טוב־וואָך איז אַ גרויסע שפּע און כקען מיר גראָד אַליין אינקויפן פון אַלעם גוטן אויף פּסח, האָט מיר דער טאַטע, מער נאָך — משה, אַריינגעברענגט דעם גאַנצן יום טוב אין דער שטוב אַריין. יום טוב, האָט געמיינט — קאַרטאָפל, מצות, אייער, פּאַסטערנאַק, מייערן, פלייש, פיש, און אַפילו אַ ווייסע גאַנדז אויך, אַזוי, דאָס סהאָט זיך אינמאָל געמאַכט, זינט חדשים, — סזאָל זיין צו עסן אויף גאַנצע אַכט טעג. און כזאָל נאָך האָבן אַ שפּאָר ביסל אייגן געלט אין קעשענע אויך. און אַז כהאָב געזען, דאָס כוועל האָבן גאַנצע אַכט טעג מנוחה, און נישט דאַרפן דאָגהן גאָר — ווי קען מע אַדורכלאָזן אַזוינע טייערע אַכט טעג, אַן אַלעם? און געגעבן אַ יאָג דעם פוילאַק ביי מיר — ער זאָל זיך נעמען צו דער אַרבעט. אַז מאיז פויל האָט מע נישט אין מויל. און ווי ער וואָלט אויף דעם אַרויסגעקוקט — זיך צעשפּילט אויף אַלע כלים. ער האָט דאָך נישט געהאָט עפּעס אָנדערש ווי דאָס. סאיז מיט אַ מאָל אַ קאַפויער געקומען אין אים דאָס גניבהשע פונעם זיצן אין די קרימינעלער, וואָס איז אין בלוט פון דער חברה אין שטאָט; ווי זיי גייען אויף זייערע משא־ומתנס, פאָלן אַריין און דרייען זיך אַרויס. עפּעס פון אַ יינג צעהיצטער בחורטע, וואָס אירע געדערעם ברענען פון סם, און אין די אָדערן גיסן זיך טראָפנס צעשמאָלצן פייער. און דעם מאָן אירן וואָס גייט דורך די נעכט אויסליידיקן געוועלבער, און סהאָרץ קאָפּט אים פאָר איר: אויב זי שטעלט זיך דאָרטן נישט אויפן קאָפּ, צי אויף עפּעס

אַנדערש, און איז נישט קיינמאָל דאָ און נישט דאָרט, האָט אין ערגעץ קיין מנוחה נישט. פֿאַרפֿאַלן געוואָרן אין דעם גניבהשן אָפּגרונט — ווי אין ים; זיי אָנגענומען מיט אַלעם, ווי ביי שטריק מיט די הענט, און גע־לאָפֿן: דאָ הינטערווייַלעכטס, און אויף אַ מהלך; דאָ זיי אַרויפגעפאַלן אויף די פּנימער, און זיך אָפּגעבריט פון זייער פלאַמען. דאָ זיך צעהיצט פון דער ייִנגער בחורטע, און זיך אַוועקגעשאָרט ווי מזיק וואָס זעט דעם טויט פאַר די אויגן, — אַז שבר וויל אים צעמאָרשטן און „קרייזלען" די ביינער. דאָ זיך מיטגעכאָפּט מיט ביקן אויפן משא־ומתן, דערנאָך אַרייַנגעפאָרן דעם „מענטע" מיטן פֿרענטל צווישן די אויגן, און זיך אַרויסגעריסן פון דריי „שאנות" — אַ ווירקָ. געוואָגן געכאָפּט פון דער חברה, מיט איר מיטגעטאַנצט אויף די שאָרפן פון מעסערס, וואָס גלאַנצן אין די נעכט, אַנטקעגן דער לבנה; און די אויגן קריכן פונעם קאָפּ, צינדן אַן שטיקער נאַכט, צעפאַכן זיי אין פלאַמען.

ווי אַזוי?

מוצאי יום־טוב אויף דער נאַכט, איז דער גראָבער קייַעט געוען אינגאַנצן פאַרשריבן, און אין די אַכט טעג פּסח, וואָס כהאָב געהאַט מנוחה, און נישט געברויכט טראָגן דעם עול פֿרנסה. — האָב איך ווי מיט איין קלאַפּ אין טיש, אַרויסגעוואָרפן די „גנבים" פון זיך, וואָס האָבן אין אים אַרומגערודערט, מי יודע, וויפיל יאָרן. און סקען מיר עד היום נישט אַריין אין קאָפּ, — ווי אַזוי כהאָב דאָס געקענט? פון וואַנעט סהאָבן זיך אין מיר געזומען די כחות? אָן שום פלאָן, סדר, חשבון, — זיך אַרויסגע־לאָזט אויף אַזאַ וועג, כזאָל נישט פאַרבלאָנדזשען אויף אים מיט אַ טריט. און כזאָל, אין יענע יאָרן, זיין אַזוי צונויפגענומען, אַזוי ענג, געדיכט, ווי אָן אָנגעפילטער זאַק — מזאָל נישט קענען אַריינשטעכן אַ נאָדל אין אים. און סזאָל אַלץ זיין אַזוי קלאָר, אויף דער האָר, אָן אַן איבעריק וואָרט. אַ שטיק, וואו מזאָל באַווייזן אַזוינע גבורות, בלוט זאָל ווערן פאַרגאָסן, —— און נישט דאַרפן צולייגן גאָר אַדער אַראָפּנעמען. אויס־געמאָסטן יעדער טריט אין איר, אויסגערעכנט יעדע רגע, אַז זי זאָל נישט זיין צו גרויס אין די אויגן, און אויך נישט זיין ליידיק. האָבן אין זיך אַ קיילעכיקן טראָפּ פון עפּעס, וואָס ס׳קאָכט. און אַלע זיין פון איין

גאָס, ווי פון אַ צעשמאָלצן שטיק אייזן. און יעדער — מיט זיין פּנים, זיין יצר הרע, און אַזוי נישט גלייך אין די כחות.

אָלץ, ססטיקעלע אינטואיציע, און מיטן רוח הקודש?

די „ווילנער טרופּע"

און איצט, וואו, ווער, וואָס? וואו שטעקט מע אַריין אַ פּוס מיט זיי? ראשית האָב איך נאָך אַליין נישט געוואוסט, וואָס כהאָב, וועלכער מחבר וווייסט עס, און נאָך ביי אַ דראַמע, וואָס ער האָט? די שטאָט וואַר־שע האָבן דעמאָלט געהאַט אינגענומען די ווילנער — און ווער האָט געקענט צו זיי אַרויפקוקן? זיי זענען געקומען פון דער ליטע מיט אַלעם גרייטן, געהאַט דאָס און דאָס, אויף וואָס מהאָט געאַרבעט חדשים און אויך יאָרן. און נאָכדעם ווי מהאָט אויסגעשאָסן דאָס גאַנצע ביסל אַמוניציע, — האָט מע דאָך באַדאַפט עפּעס האָבן, אַז מזאָל קענען דערהאַלטן די שטאָט. נאָך אַ מאָל אַרויפגיין זיך פאַרנייגן מיט דער זעלביקער באַרד, צי מיט אַן אַנדער בערדל, צי אַפילו אויף זיך נעמען אַן אַנדער בגד — סוועט דאָך סוף־כל־סוף נמאס פאַר ביידן; וויפיל מאָל קען מע איבערקייען דאָס זעלביקע, אַז עס זאָל נאָך אַלץ האָבן אַ טעם? „דאַרפס־יינג" אַהין, „דאַרפס־יינג" — אַהער. ישראל הערש, יאַנקל בוילע, כאַציע, ער קען שוין די יידן מער נישט שרעקן מיט זיין מוסר, זיי האָבן שוין אַלץ אַרויסגע־פּאַקט. און וואו נעמט מע עפּעס אַ פּרישע זאָך? סאַ בייגל פאַר אַ גראַשן? מקען אַרייגגיין נאָך איר צום בעקער און הייסן אַנבאַקן ווי מע וויל? כאָטש סרוב ווערן זיי געבאַקן ווי חלות: אַזוי פיל און אַזוי פיל מעל, וואַסער, ראָזשינקעס, זאַפראַן, — און משה באַלעקט זיך מיט איר. נאָר די ווילנער, אויב זיי האָבן געוואָלט אָנהאַלטן זייער יחוס, דעם שטאָט — האָט מע פאַר זיי מיט מעל און וואַסער, צי אַפילו מיט ראָזשינקעס, קיין קוילעטש נישט געקענט פאַרקנעטן. סהאָט באַדאַרפט זיין אַ דראַמע, אַקטיאָרן זאָלן זיך קענען אין איר פאַרדרייען, זי טראָגן אויף די אַקסלען, כאָטש נישט קיין גאַנץ ברייטע, און וואָס זאָל אויך אַריבערגיין צום עולם. און דאָס איז זייער אַן איידעלע זאַך. וועט קען זיך איינרעדן, אַז ער קען דאָס? און באַלד אָנשרייבן אַ דראַמע, — וואָס זאָל דאָס אַלץ האָבן אין זיך? און ביי וועמען איז דאָ תורה וגדולה במקום אחד?

מעשה נסים...

איך האָב שוין דעמאָלט געקענט די ווילנער. ראשית, צוליב זייער שפּילן דאָ אין שטאָט. נאָר אין וועלכע שטאָט וואו זיי האָבן געשפּילט — האָבן זיך נישט געפֿלאָנטערט ביי זיי אונטער די פּיס אַזוינע בחורימלעך? האָבן זיי די אַלע בחורימלעך געקענט האָבן אויפן קאָפּ, און אין זיי געדענקען? (אַלע קענען דעם גלח, אָבער דער גלח קען נישט אַלעמען; כאָטש איצטער מוז שוין דער גלח יאָ אַלע קענען). און גראָד וועז סאיז זיי געוואָרן אַזוי ענג, און נישט געהאָט מער מיט וואָס צו פּייפן; צוגעקומען ביז צום עק, און סהאָט אויסגעזען — אַז דער זאָק איז ליידיק; און ווי מזאָל אים נישט איבערקערן, איז נישטאָ מער וואָס פון אים אַרויסצושאָקלען. מאָכט זיך, און עפּעס ווי אין אַ מעשה פון טויזנט און איין נאָכט, אַז איך ווער ביי זיי אַ גאָנצער חשוב. וואָס איז? סקומט מיט אַ מאָל אַ היים אַ בחורל, פון לאָנדאָן — איבער רוסלאַנד, וואו ער איז געבליבן שטעקן איבער דער מלחמה; און דאָס בחורל, סטראָווטשינסקי, בענדעט פאַרבערס זון, ברענגט מיט זיך מיט דריי בענדער פון פּרץ הירשבייניס דראַמען. איך גיב אַ קוק: „גרינע פּעלדער", „דעם שמידס טעכטער", — מיט וועלכע אַמעריקע שאָקלט זיך און רייסט־איין. און כלויף גלייך צו די ווילנער קיין וואַרשע, — כהאָב פּאָר אייך אַן אוצר! אַזאַ זאַך? דאָ האָקט מע זיך אָפּ די הענט פּאָר אַ שטיקל דראַמע, און אין די ביכער איז עס דאָ ביז איבערן האַלדז. פּריער, האָט געהייסן, אַז מברויך נאָך דעם גיין כאָטש צו פוס קיין אַמעריקע. און אויב מזאָל עס אָפּילו קענען — וועט מע לאָזן? און דאָ, עפּעס אַ נס מן השמים: אַ בחור קומט אַהיים פון לאָנדאָן איבער רוסלאַנד, און אויף אים פּאַלט אויס זיי צו ברענגען הירשבייניען. ווי אַזוי דאָס דרייט זיך? זיי זענען שוין געווען אַזוי בלאָ, דאָ אָפּגעניצט די אַלטע סחורה, נישט געהאָט מער מיט וואָס סמויל אויפצומאַכן און מיט אַ מאָל? פּרץ הירשבייניס דראַמען! און כבין דורכדעם געוואָרן גאָר אַ נאָענטער שמעלקע ביי זיי, שוין געקענט צו זיי צוקומען ווי צו אייגענע. זיי דערציילן פון די „גנבים", און נישט באַדאַרפט גיין דורך קיין היינטער־טיר, אַז דער זאָל פּאָר מיר רעדן, ייִנגער — בעטן, און ווער וועט דאָס גיין בעטן צי אָפּילו רעדן פּאָר אַ יינגן שרייבער, אַז מזאָל לייענען זיינע אַ דראַמע? וועל־כער משוגענער? און זיי, ווידער, קוקן אויף מיר ווי אויף עפּעס אַ יינגל וואָס מאָכט זיך נאָריש, האָט אָנגעשריבן אַ דראַמע, און וויל, נישט מער און נישט ווייניקער — ווי מזאָל זי שפּילן. נישט סתם

עפּעס אַ בחורל, נאָר וועלכער געניטער שרייבער אין וואַרשע, אַז מזאָל אים געבן אַ שאָקל — וועט נישט אַרויספאַלן ביי אים אַ דראַמע פונעם אַרבל? און מזאָל זי קענען נעמען אין מויל אַריין? און ערגיץ אַנדערש יאָ? און זי וועט נישט ביי דער ערשטער סצענע צי ביי דער צווייטער, — זיך אַוועקלייגן און בלייבן ליגן ווי אַ שטיין צו דער ערד? וואַרן, די וויילנער האָבן וויניק געלייענט, און נישט געהאַט אין יעדן שרייבער אַן אָפּענעם שונא — פאַרוואָס זיי טראַכטן אויס אַ שקר בלבול אויף זיין דראַמע? גיי, קלער דאָס אויף אַ שרייבער. זאָג אים, אַז זיין דראַמע איז גוט, נאָר מקען זי נישט שפּילן. אַז דער בחור איז געזונט, נאָר פאָר אַ סאַלדאַט טויג ער נישט. מער ווי דאָס פעלט נישט.

כ י ש ו ף

אַז כהאָב איבערגעגעבן מיינע „גנבים" צו לייב קאַדיסאָן, דעם קאָפּ פון די ווילנער, און געקומען אויף צומאָרגנס אין טעאַטער אַריין, נישט ווייל כהאָב געוואָלט עפּעס הערן פון אים — וואָס וועל איך הערן? אַז כהאָב מיר אַרייגעגנומען אַ בזשיק אין קאָפּ אַריין? איז ער גאָר אַרויף אויף מיר מיט אַ פאַרפלאַמט פּנים, — איר האָט מיר געבראַכט דאָס ריכטיקע תהילימל! דער יצר־הרע האָט אים, אַזוי ווי ער האָט זיך פאַרקוקט אויפן ערשטן בלעטל — געשטופּט, און דאָס שוין נישט געקענט אַוועקלייגן ווי ביז נאָכן לעצטן בלעטל. סאיז זיך גלייך צעגאַנגען צווישן די אַקטיאָרן, און זיי זענען מיר אַנטקעגן געקומען מיט שמייכלדיקע פּנימער, זיי האָבן שוין געוואוסט — דאָס פון אַלע דראַמען וואָס מהאָט געלייענט, איז מיינע די אינציקע וואָס מהאָט אַרויפגעלייגט די האָנט אויף איר, און אַז זי וועט גיין. און ולא על ידי מלאך, ולא על ידי שליח, וואָס סהאָט זיך ווער אינגעשטעלט פאַר איר, געאַנגען בעטן, אויסגענוצט אַ דרוק, ווי סאיז, געווייגטלעך, אַז מדאַרף וועמען, צי עפּעס שלעפּן פאַר די אויערן, נאָר פון זיך אַליין, מיט איר אייגענעם כוח, און זיך צוגעשטופּט צום ברעטל. אָפילו נישט ווי מיט ש. אַנס־קיס דיבוק, וואָס מהאָט פריער נאָך, פאַר מיינע „גנבים" געלייענט פאַר ז׳י און אינאיינעם מיט אַ גאַנצער כאָפּטע שרייבער — אין אָטוואָצק, און סהאָט זיך אויסגע־

לאָזט אַ בוידעם; און מהאָט פריער באַדאַרפט, נישט מער ווי דער מחבר זאָל שטאַרבן — אַז מזאָל זי אַרויפנעמען אויף די ברעטער, זיך איינהילן אין די שלושים, מיט אַן אל מלא רחמים און קדיש... איך בין דעמאָלט נאָך געווען אין די צוואַנציקער יאָרן, און נישט געקלערט גאָר פון אַוועקלייגן דעם קאָפּ, און פאַר אַוועקשטעלן אַ דראַמע — אַודאי נישט. משוגע? אַפילו נישט פאַר קיין שטאָך אין פינגער.

סאיז הימל עפן זיך!

מיט דער מינוט ווי דאָס איז אַרויס אין דרויסן, — האָט זיך טלאָמאַצקע 13 צעוויגט ווי אַ קליין שיפעלע אויפן גרויסן ים. כבין מיט איינמאָל אַריין צו אַלע אין די מיילער. יענע אַלטע העצע ווי אַ מאָל אין לאָדזש, אַז אַדלער האָט ביי מיר געגומען „אויפן ברעג וויסל" — האָט זיך עס דאָ אויך צעפלאָקערט, און נאָך מיט מער ברען. דאָרט איז, נאָכאַלעם, נישט מער ווי לאָדזש, און דאָ — וואַרשע. אין וואַרשע זאָל זיך אַוויגס קענען טרעפן? אַזאָ זאָך? ווי נעמט מע און מגייט פאַרשעמען אַלע יידישע שרייבער? קיין איינע פון אַלע זייערע דראַמען טויג נישט, — נאָר זיינע? ווער איז ער? וואו שטעקט ער? ווער האָט געהערט פון אים? פון וואַנעט וויסט ער, וואָס אַ דראַמע איז? וואו האָט ער געזען שפילן טעאַטער? (כהאָב נאָך טאָקע ווי כמעט נישט געהאָט געזען גאָר). און זיי גייען אים שפילן? וואָס זענען זיי משוגע געווארן, די וויילנער? מדאַרף זיי פאַרשיקן אין די באַניפראַטן! (אַ באַרימטער משוגעים־שפיטאָל אויף באַניפראַטן־גאָס איז וואַרשע). אַדער סתם לייגן איז צו די קעפּ. נאָר די וויילנער האָבן זיך געהאַלטן שטאָל און אייזן. גיב זיי אַכצן קרענק (ח"י), — דאָס איז די פּיעסע וואָס זיי ווילן, סוועט גאָרניט העלפן. מזאָל זיי אַפילו שלאָגן פלעקער אויפן קאָפּ. דאָס שפילן זי איז שוין ביי זיי כמעט ווי אַ זיכערע זאָך. נאָר די איינע דאגה — וואָס מוועט זיך נישט קענען ברעכן די ציין אויפן פּוילישן לשון, און דאָס מוזן אויפן ליטווישן. וואָס קען מע טון?

אויף טלאָמאַצקע 13, אַז מהאָט געזען סאיז נישט גוט, סאיז ביטער, און מקען ביי די ווילנער דאָס משוגעת פון די קעפּ נישט אַרויסהאַקן, — האָט מע זיך געטומען צו דעם שרייבערישן אויבער־ראַט, וואָס ברויך האָבן אַ דעה איבער אַ דראַמע. ער זאָל אַריינשטעקן די נאָז, און געבן אַ שמעק, — צי מגייט זיי נישט פאַרשוואַרצן ספּנים מיט עפּעס אַ שטיק שמאַטע, און עס פאַררייסן. אויסן געווען איז מע: אויב מווען יאָ עפּעס דערזען — זאָל מע עס באַגראָבן, און ניין איילן טיף אין דערדרד, אַז סזאָל קיין תחיית המתים נישט אויפשטיין. סאיז געווען, און סאיז נאָך אפילו איצט אויך דאָ אזא זאַך, אַז סמאכט זיך עפּעס אַ שטיקל טעאַטער — ווי אַן אויבער־ראַט פון שרייבער, כאָטש סאיז פון אייביק אַן אַ טויטע זאַך. אַרויסגעקומען איז פון אים נאָך קיינמאָל גאָרנישט. סאָזאָ מין שוים פון טעאַטער, און אַלעמאָל, — כמעט אַ ברודיקער, וואָס שטעלט זיך נישט אָפּ אונטן, נאָר — פון אויבן, ווי איבער אַ פאַרשימלטן טייך, מיט אַ גרינעם זומפיקן דעק, וואו סאיז גרינג פאָר זשאָבעס זיך צו באַהאַלטן. דער אַקטיאָר, צי דער בעל הבית האָט אים אין אַרבל. ער טוט סיי ווי וואָס סגעפעלט אים. און דער „אייביקער" ראַט איז — ראַט. מברויך אים אויף אַזוי פיל ווי זיך אינצוהילן אין אים, אַז סזאָל הייסן: אין אַ זיידענער קאַפאַטע. דער אויבער־ראַט ביי די ווילנער איז נאָך ביז דעמאָלט געזעסן מיט פאַרלייגטע הענט, און געקוקט אין הימל אַריין, די ווילנער האָבן זיך ביז מיר נאָך ביי קיינעם נישט געהאָט צוגעקליבן קיין שום דראַמע — אַז ער זאָל זיך האָבן מיט וואָס אָפּצוגעבן. און וועג סוואָלט געווען עפּעס פון אַ היימישן מענטש, פון אַן אייגענעם, — וואָלט מע אים זיכער נישט מטריח געווען. נאָר אַז מאיז געקומען מיט אַ ייגל פון ערגעץ, און סהאָט געשמעקט מיט בגידה קעגן וואַרשע, האָט מע אים לכתחילה געברענגט, — סזאָל נישט קומען צו דער נבלה. אַזוי האָבן זיך אַוועקגעזעצט אין אַ זייטיקער שטוב פון טעאַטער: ה. ד. נאָמבערג, ב. מיכאַלעוויטש („לעבענס־פראָגען"), י. אָפּענשלאָק („נאָש פּושע־גלאָנד"), זרובבל (לינקע פּועלי ציון), אַלטער קאָציזנע, ב. קאַרלינסקי („מאָמענט"), י. מ. נייַמאַן („היינט"), מיט נאָך אַנדערע — אַ שיינער טריבונאַל? און איך האָב זיי באַדאַרפט דערציילן די מעשה. איז מיר געווען גוט? איך, דאָס בחורל, האָב געקריגן דאָס טישל. כהאָב עס דאָך זיי נישט געקענט אַוועקגעבן, ווי חשוב זיי זאָלן נישט זיין —

און האַלטן דעם קייעט אויף די קני? און זיי וואַלטן עס געוואַלט? דאָס טישל, האָבן זיי געטראַכט, קען ער האָבן. נאָר דעם טעאַטער? די ברעטער? וואַרשע? פריער גאָט און דערנאָך זיי — וועט, מסתמא, נישט קומען דערצו. אַלע האָבן זיך אויסגעזעצט אין אַ האַלבן ראָד, און איך אַנטקעגן איבער זיי, האָב צוגעקריגן צום טישל אַ שטיקל שותף, לייב קאַדיסאָן. און ווי אַ גוטער סניגור, וואָס האָט אַרויפגע־ לייגט זיין האַנט אויף דער דראַמע, און זיי אַלע דאָ מטריח געווען — מיך דאָ באַדאַרפט נעמען אונטער זיינע פליגל, אַדער פאַר מיר אויפ־ שטעלן די פלייצעס. ער האָט זיך צוגעזעצט צו מיר, אַרויפגעשטעלט דעם עלנבויגן אויפן פיצל טישל, ווי עס צוגעהאַלטן — סזאָל זיך נישט אויפהייבן מיט מיר אונטערן באַלקן. כהאָב געלייענט, געמאַלן, ריכטיקער: צעמאַלן די וועלטער אויף דרויב, אויף שטויב, אַז סזענען אַוודאי גאָר קיין וועלטער נישט געווען. כהאָב נאָר געקוקט צום לעצטן בלעטל, ווי איינער וואָס גייט „פאָד סטראַי". משטייט פון ביידע זייטן אויסגעשטעלט, און מוואַרפט אין אים אַריין שטעקענעס, אייזערנע ריטער, לעדערנע רימענס, און ער האָט נאָר פאַר זיך דעם סוף, — אַז ער זאָל דערלעבן אַריבערצוקומען וואו דאָס לאָזט זיך אויס. און ווי איך האָב פריער געוואוסט, און דאָס נעמלעכע אויך די אַקטיאָרן, — וועל איך ביי זיי נישט גוט אָפשניידן. און פאַרוואָס יאָ? בלויז פאַר דעם, וואָס די ווילנער האָבן זיי געגייט אויסצוהערן אַ יינגל פון דער פראָווינץ — האָבן זיי שוין געברויכט קריגן די ביינער אָנגעבראָכן. און די דראַמע? אַודאי איז דאָס, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיר — קיין דראַמע נישט. מהאָט עס גאָר נישט באַדאַרפט שרייבן ווי סאיז געשריבן, נאָר אַזויערנאָך ווי סאיז נישט געשריבן. און אַז דאָס איז נאָך אַזוי אויך פאַר אַ בחורל פון אַ קליין שטעטל, וואָס האָט נישט גע־ זען קיין טעאַטער — צו גוט. ער איז נאָך צו יינג, אַז מ׳זאָל אים שפילן. סוועט אים, אויב סאיז עפעס דאָ אין אים אַ שטיקל קליפה — קאַליע מאַכן, און איבערפירן. דאָס לשון, עפעס אַ גנבהשער זשאַרגאָן, — רייסט אָפ די אויערן, עס גרילצט. מוועט עס גאָר אינגאַנצן נישט פאַרשטיין. פאַר אַ סך זאָכן וואַרפן שטיינער צי פאַרפוילטע אייער אויף דער בינע, און נאָך, חלילה, דאַרפן די אַקטיאָרן אַראָפטראָגן אויף טראָגעס. אָפענשלאָק און נאָך ווער מיט אים — האָט אָפילו יאָ געהאָט עפעס אַ גוט וואָרט, נאָר די איבעריקע האָבן נישט אַנדערש געוואָלט האָבן — ווי די ווילנער זענען משוגע געווארן, און האָבן פאַרלוירן די קעפ. אַ רגע האָט זיך אויסגעדאַכט, ווי דאָס שטיקל אַר־

בעט איז געראָטן, און די גאַנצע זאַך הימעלט. מוועט זיך גיין קעגן־שטעלן אַזוינע בערן? זיך אַיינרייסן מיט לייבן? ביי די אַקטיאָרן האָט געדרייט די קעפּ: הע? זאָלן יענע זיין אויף אַזוי פיל בקי, און זיי גאָרנישט וויסן? זיך איינגאַנצן האָבן אָפּגענאַרט אין איר? ביי יענע זאָל דאָס זיין גאָרנישט און ביי זיי — אַזוי פיל? און זיך נישט אַפּילו צונויפטרעפן ערגעץ אין מיטן, אַ ביסל אַהין, אַביסל אַהער, עפּעס אָפּדינגען איינער ביים אַנדערן און קומען צו אַן אויסגלייך, נאָר ביידע זיך האַלטן ביי די צוויי עקן פונעם שטעקן? און סאיז געבליבן אַז מזאָל זיך נאָך אַ מאָל אַוועקזעצן אַרום טיש, און דאָס מאָל — בלויז אַקטיאָרן, אָן שום שרייבער. זי אויסהערן מיט קאָפּ, מיט אויערן, מיט אַלע חושים. און אַז זיי האָבן געזען אַזוינע געזונטע ראָלן, בריט־פּלייציקע, פּאַרוואָס אַן אַקטיאָר וועט אַפּילו דעם ביסן פונעם מויל אַוועקגעבן, און אַזאַ געדיכטע אַקציע, — איז געבליבן, כולם בפה אחד, כאָטש מהאָט מיך צעריבן ווי אַ פלוי, — אַז מזאָל גיין קעגן דעת הקהל, און זי שפּילן — שרייבן איז אין זאַך, און שפּילן — אַ צווייטע; שרייבער זענען שרייבער, און אַקטיאָרן — אַקטיאָרן. און אַז סקומט צום שפּילן אַ דראַמע זענען זיי דער פּוסק אחרון.

אַ שטיקל זכות...

אַז סאיז מיר אויסגעקומען אין יאָרן אַרום צו לייענען מיינע „דעמבעס" פּאַר בערטע קאַליש, ביי איר אין שטוב, אויף דער מיליאָנערסקער פּאַרק עוועניו, און סזענען דערביי געזעסן דער אַלטער געניאַלער שוישפּילער רודאָלף שילדקרויט, מאַקס ווילנער, בעל־הבית פון „אוירווינג פּלעיס" טעאַטער, וועלכער האָט זיי געוואָלט קריגן פּאַר די צוויי ראָלן: ראשל און ישראל, — האָט מע זיי נישט געקענט קריגן, ווייל שילדקרויט האָט זיך אויך געשראָקן פּאַר די זעלביקע שטיינער; דער טאַטע נעמט צו ביי זיין זון די כלה, און מוועט אים שוינען? דער עולם וועט אים נישט פּאַרוואַרפן מיט קיין שטיינער? אויספייפן די שפּילער? און גראָד דאָ, וואו ער איז אַרויס מיט דער השערה, האָט מע אַלעמאָל איבערגעריסן דאָס שפּילן, זיך צעריסנדיק פון פּאָטשן מיט די הענט און נישט געלאָזט וויטער גיין; און ער אַליין, שילדקרויט, האָט נישט געוואוסט וואָס צו טון פון גרויס

פרייד; און אויב אַזאַ גרויסער אַקטיאָר, מיט אַזוי פיל קינסטלעריש בלוט, האָט זיך געקענט אַזוי ביטער טועה זיין — וואָס האָט מע געקענט האָבן צו די שרייבער? זאָלן שרייבער מער וויסן?

מיין ווייבס פעטער, יוסף זשעלאָנילאַס

צו דער אויפפירונג בין איך געפאָרן קיין וואַרשע מיט מיין ווייב און קינד. מע האָט זיך אויסגעפוצט אין עסיק און אין האָניק, ווי אויף אַ חתונה, וואָס קען זיין מער? אָבינו מלך, סהאָרץ איז מיר פריילעך. אַנקומענדיק בין איך גלייך פאַרפאָרן קבצנישיידישלעך — צו משפחה. אַודאי איז אין אַ האָטעל, — כאָטש סאיז נישט אַזוי יידישלעך — בעסער, נאָר מיט וואָס, מיט די לוידיקע הענט? מיין ווייב האָט געהאַט אַ פעטער, איר מוטערס אַ ברודער, יוסף זשעלאָנילאַס, — ערגעץ אַרונטער, מיט דער דזשיקע גאַס ביים סאַמע סוף, וואו מקען שוין וויטער נישט פאָרן, — אויף אַ קליין פּיצל געסל. ער האָט געהאָט אַרומגיין אַ פּלאַטפאָרמע, וואָס האָט צעפירט סחורות אין די געשעפטן. אַ גוטער, אַן אויסגעאַרבעטער אַרעמער בעל הבתישער ייד, וואָס איז פאַרוואָרפן מיט גרויסע דערוואַקסענע זין און טעכטער. ער האָט זיך זייער דערפרייט מיט אונדז, כאָטש ער האָט זיך נישט געהאַט וואו מיט אונדז אַהינצוטון. נאָר אַזוי ווי סאיז דאָך זיין שוועסטער רבקהס עלצטע מיידל, און איז נאָך דערצו געקומען מיט אַזאַ לייטישן מאַן, פאַרוואָס מהאָט אין אַזוינע גראָבע הייזער אַ ביסל דרך ארץ — אַזוי האָט מע זיך צונויפגערוקט, אַז מזאָל קענען אַריין צווישן זיי; אונדז צעווארפן איבער די בעטן פון אַלע דריי שטיבלעך, און באַהאַלטן: שאַ, שטיל, ווי עפעס אַ גניבה.

אויף טלאָמאַצקע 13

אַ שעה דערנאָך בין איך אַוועק אויף טלאָמאַצקע 13, און פון אַלע ווינקעלעך האָט מע: געקוקט אויף מיר, אַזוי ווי אויף אייגעם וואָס האָט זוכה געווען בגורל, אויסגענומען סגרויסע געווינס. מהאָט

מיר אַריינגערוקט דעם ברייטן שלום עליכם, און פון דעם נאָכפרעגן זיך ביי מיר אויף דעם און אויף יענעם, — האָט מיר געפלאַמט ספּנים, ווי ביי איינעם וואָס קומט פון אַ דאָרף, און מוויל וויסן ווי אַזוי סגייט־צו ביים פאַשען בהמות, און הינער לייגן אייער. מהאָט מיך באַקוקט פון אויבן ביז אַרונטער. דאָס איז ער? און אים גייען זיי שפּילן, די ווילּ־נער? ער זאָל ביטן גאַנץ וואַרשע, און קענען בעסער די מלאכה פון אַלע? וואו האָט ער געכאַפּט די תורה, אויף וועלכן הינטער־געסל? פון קוקן אויף אים, און פון רעדן מיט אים זעט מע עס נישט; סיידן מיטן רוח הקודש. אַ סך זענען זיכער, דאָס אַזוי ווי מוויס נישט פון וואַנען כּבין געקומען, וועט מע נישט וויסן וואו כּבין אַהינגעקומען. סאיז נישט מער ווי רויך, וואָס וועט זיך באַלד צעגיין. נאָכדערצו, אַז מהאָט שוין געווואוסט פון דעת הקהל, אַז סאיז זיך נישטאָ פון וואָס סהאַרץ אָפּצוועסן. און סקען זיין גרינג אויף דער נשמה. נאָר סאיז נישט צו פאַרשטיין, ווי ווי אַזוי זיי האָבן זיך געקענט אַזוי ביטער אָפּנאַרן, און מע זאָל נאָך ברויכן פּויקן מיט מיר אין אַלע גלאָקן. אויף מיר אויסטראַכטן זאָכן, וואָס זענען נישט געשטויגן און נישט געפלויגן. גוזמאות פון דער וועלט אַרויס (אַזוי ווי סגייט־צו ביים שטעלן אַ זאַך). מע מוז דאָך עפּעס זען צו מאַכן פון דעם בעל דבר. אים אויסשטראַנצן אין די גאַלדענע פּעדערן פון אַ פּאָוע. מזאָל קוקן מיט שפּאָקטיוון אויף אים. און בלויז פון דעם האָט מע שוין באַדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזן, אַז מזאָל דאָס קענען אויסהאַלטן און נישט פּלאַצן.

ביז צו דער קרעטשמע...

ביים פעטער איז גוט צו שלאָפן. אָבער עסן? עפּעס צו קייען? ער האָט קוים געקענט פאַרשטופּן די מיילער ביי זיינע פּרעסערס. אַזוי בין איך אַרויס זיך אַרומקוקן, וואו מקען דערווייל עפּעס כאַפּן, און ביי וואָס? מקען דאָך זיי נישט קוקן אין די הענט אַריין. סהאָט קיין פּנים נישט. אָבער וואו כּגיי אַריין, אין וועלכער צייטונג, זענען די טירן פאַר מיר נאָך אַלץ פאַרהאַקט און פאַרשלאָסן. כוויל מיך אייגבעטן מיט עפּעס, נאָר סגייט נישט. מזאָגט מיר צו דאָס צו באַקוקן, באַשמעקן און אַרום־צולעקן. כאָטש כּבין שוין אַ שטיקל מיוחס, און מברעכט זיך שוין די ציין ביי די וויבלנער מיט דער עברי מיינער. אַזוי גיין איך אַריין — ערגער

ווי אין יענע ערטער קען דאָך נישט זיין — אין די „לעבענס־פראַגען".
אָבער אַזוי ווי כהאָב דאָ אַריינגעשטעקט די נאָז, האָט אויף מיר אַ
בלאָז געטאָן אַן אַנדערע לופט, נישט קיין קרעמערישע, און מער אויך
אַ חברשע. דער „מאַרק" איז, אַפּנים, ווייט פון דאָנעט. מקיצלט נישט קיין
ווייבער. מקוקט זשעדנע: דאָס איז ער? מיכאַלעוויטש, וואָס האָט מיך
שוין געהערט לייענען, איז געווען וויכער צו מיר און זיך געבויגן. ער
בעט מיך צו זעצן: כזאָל אים זאָגן, וואָס כהאָב אַזוינס? און אַזוי ווי ער
וואָלט נישט געוואָלט מיט אַלעם שטעלן אויף זיך, — צוגערופן דוד
איינהאַרן. איך לייען דאָס אַראָפּ פאַר ביידע, און זיי נעמען דאָס ביי מיר
מיט אַ שמייכל. סוועט אַריין? אַוודאי ווען עס אַריין. נאָר ווי דען סוועט
אַרויס? די איינע זאָל וואָס כבעט: מזאָל עס נישט אָפּלייגן אויף נאָך
פּורים. כהאָב בלויז מיטגעברענגט מיין ווייב מיטן קינד, און נישט די
פראַלניע. כקען דאָ קיין קעלנער נישט וואָשן. ניין, סגייט גלייך אַריין.
שבת. און אַזוי ווי דאָס איז פון אַ גרויסער זאָך („פּראָך") — קען
איך שנעידן נאָך שטיקער. גוט, סזאָל אַפילו זיין אַ ביסל שוואַכער פון
דעם, ווען מע אויך נעמען (און מהאָט טאַקע געגומען). סברויך נישט
גראָד זיין זעקס און נייניציקער.

אין וועג

אַ פראַגמענט פון „פּראָך", געדרוקט אין
„לעבענס־פראַגען", אין 1919, וואַרשע.

סאיז פינצטער.
סדערהערן זיך מיטאַמאָל קולות, וועלכע דערנענטערן זיך, ביז סקומט
דערנאָך אַן אַ מענגע יידן. גראָע, אַלטע, יינגע, ווייבער מיט קינדער,
ווי זיי זאָלן האָבן אויסגעוואַנדערט פון ערגעץ מיט זייערע בעבעכעס,
גאַנצן כלי־קודש — און צעלייגן זיך אויפן מאַרק, מיט אַלע מיטאַנאַנד,
אונטערן פריייען הימל.

ע ט ל ע כ ע
קוקן זיך אַרום.
— סאיז עפּעס אַ ישוב?
— ווי מיט כישוף
אָפּגעווישט אַלעס.

א י י נ י ק ע

פאַליעס
האָבן דאָ אויכעט געשלאָגן,
אַ בעליק נאָך אַ בעליק אַוועקגעטראָגן.

א י י נ ע ר

פון די פריערדיקע, קריכט אַרום און סאַפּט
אין דער פינצטער.
וואו אַ מויער?
אַן איינפאָר־טויער?
הייבט די אַקסלען
הוילע וועגט.

א נ ד ע ר ע

אומעטיק
חרוב, פאַרברענט,
הוילע סקעלעטן, ——
פון וועגן צעטרעטן,
שוועכע רייטווענען.

א י י ד ע נ ע

טוליעט איר קינד צו זיך
ס׳וועט נאָך היינט גיין אַ רעגן.
באַקלאָגט זיך
סקינד איז נאַקעט, גאָל,
נישט קיין לעק מילך, צומאָל, —
אויפן בעקל פלאַמט אַ רויז.

י ע נ ע

וואָס פריער געהאַלטן אין אַרומקוקן
— נישט מזעט אַ הויז.
אַ ליכטל צאַנקען אין אַ קלויז.
— מהערט ווייגען אַ פּרוש.

א י י ד ע נ ע

רופט פאַרשטיקט
א־רי־ש!

אַן אַלטיטשקער

בלאָנדזשעט אַרום
באַלד חצות?
נישט מזעט קיין תמנות־אות, —
חושך מצרים.

אַ יידל

מאַכט זיך באַקוועם אויף דרערד, בינדט
אויף אַ זעקל
מוועט פאַרזוכן פון די שריים.
קייעט אַ שטיק ברויט
דעם הונגער איינצושטילן.

צוויטער

זעצט זיך, — אויף אים, פאַרדראָסיק
וויסט נאָר דעם חומר אָנצופילן.

דער אַלטיטשקער

זעצט זיך צו גאָט,
געפונען אַ שטיקל אָרט
וואו אָפצורוען די ביינער,
גוט, — אַ הויפן שטיינער.
בלעטערט אַ ספר.

אַ יינגער

אין אַ גרופע יונגעלייט
אָנגעהויבן זיך פון אויפסניי,
די וועלט ליגט אויפגעוואָרפן, פריי,
ווי אַ הרוג אויסגעשפרייט;
איז צום פוילן גרייט,
נאָך פאַר קבורה.

סיידל

וואָס קייעט, פאַר זיך
נישקשה: אַ דירה.

דער אייגענער

פון פריער

ווי ווערים קריכן מיר
און ראַיען
אַרום איר, —
אַטעמען דעם פוילן אויר
ביזן טיפן, גראָען
עלטער.

סיידל

קייעט געשמאַק אויף ביידע זייטן באַק־צייכן
וואָס אַ שעה, קעלטער.

אַ צוויי־טער

אין דער גרופּע

טאָג ווערט, נאַכט ווערט, —
דער ווינט וואָס אויף דער אַלטער ערד,
גייט איבער באַרג, איבער טאָל,
וואו קיזל־שטיינער שטייגן גאָל
און שאַרף אַרויס
פון מאַמע ערדס שויס;
ציט זיך אויס ווי אַ וויסער פּאַס,
מילך ווייס,
מיט באַזילבערטע ברעגעס.

צוויי־טער

פון קאָפּ אַרויס
יאָרן זעגען רגעס.

יענער

וואָס פריער
דער ווינט איז אַלט און באַקאַנט,
סהאָט אים אַנגעצייכנט
אַ גזהיימע האַנט
לדורות.

א פרישער

ווי הוריות
טראָגן מיר זיך אַרום,
און, ער זאָל נישט פאַרוואַקסן וועלן,
ווייקן מיר אים
אין אונדזערע טרערן.
סדערהערט זיך ערגעץ אַ קרייַן.

דער אַלטיטשקער

ראַפטום

חצות.

מיט אַ ניגון
פול דער כוס
מיט טרערן פון יסורים.

איינער

פון דער גרופע
מברויך פרעגן ביים אורים ותומים,
ווי לאַנג סקען געדויערן אַזוי?

סיידל

פאַרזוכט פונעם טעפל, שפייט אויס
קיז־רוי.

א יונגערמאַן

אין בלויזן קאַפּ, צעשויבערטע האָר,
פאַרחושכט פנים
די אויגן בלוי, —
סהאָרץ געשמעקט מיט טוי,
די באַקן פון רויט און ווייס געמישט.

איינער

פון דער גרופע, אויף אים
סמענטש איז צעמישט.

דער יונגערמאַן

מער דרייסטער
מיט אַ זילבערן געלעכטער
פון האַלז געטרעלט,
און ווי אַ פויגל אַ רעכטער
אויף אַ צווייגל,
מיט אַ הייטל אויפן אייגל, —
געקוועלט.

שטייט אויף וויִ ער וואָלט זי פאַר־
געשטעלט
איר נאָמען: לאה!

צוויי טער

פון דער גרופּע
חסר דעה.

ז׳ער אַלטער

שרייט אויס
על נהרות ב־ב־ל!

איינער

פון דער גרופּע, אויף אים
אַן אבל.

צוויי טער

סווייב געוואָרן אַן אַנוסה,
נישט געקענט זיך שענקען,
און אָנגעטון אַ מיתה.

א רכילותניצע

ערגעץ אַנדערש
פאַרשייט, אַ חצופה,
נישט געוועזן קיין שום תרופה
צו איר.

צוויי טע

מיט איר
געהאַט מיט אַן אַנדערן אַפיר.

דריטע

מיט זיי
אַן אשת איש.

פערטע

געזעגן שטיין הינטער דער טיר,
און מיט מייגע אויערן
געהערט אַ קוש.

איינער

פון דער גרופּע, אויף זיי
מברויך זיי אַדורכבויערן,
פאַר די רכילות.

צוויי טער

מיט איר
נישט געקאָנט געפינען
קיין בעסערע צייט דערפאַר, —
די אַלטע בתולות.

דריטער

נישט קיין האַרץ צו פאַרגינען.

סוחרים

רייסן זיך אַרײַן מיט אַ געהויש
— זיך בפירוש אויסגענומען אין שטר.
— נישט געוואוסט ווי צו לענקען
ביים קנין.
— צוגעגאַנגען מיט אַ שלעכטער
כוונה. —

א סגי־נהור

סזאָל זיין אַ לבנה, —
געקאָנט מחדש זיין מיט אַ מנין.

איינער

פון צווישן די סוחרים
געמאַכט אַ קאָנטראַקט?

צ ו ו י י ט ע ר

פאַפּעריק

סאַ באַן, נישט קיין טראַקט.

ד ע ר ש ט ן

גיפּטיק

דער טויט ליגט שוין אויפן שפּיץ נאָז,
אָנגעוואַקסן שימל ווי אַלט גראָז,
און סחלומט זיך נאָך אַלץ דעם קרעמער
צו זיין דער אייביקער נעמער.

א י י נ ע ר

פון דער גרופּע

דער הונגער נאָגט,
ציט ביים נאָפּל.

ס י י ד ל

וואָס שלעפּט פונעם טעפּל
יעדער פינגער איז אַ גאַנץ גוטער גאָפּל.

צ ו ו י י ט ע ר

פון דער גרופּע

צוויי טויזנט נפשות ססטעטל פאַרמאָגט.
און ביי דעם רעשטל געבליבן.

ד ר י ט ע ר

סברויך ווערן פאַרשריבן
פאַר אַ זכר לטיט.

א מ ו י ד

דערשראָקן

מאַמע, אַ פלעדערמויז פליט!

ד י מ ו ט ע ר

פאַרדעק די האָר.

גע שפּ ר ע ך

אין דער גרופּע

— נעבעך, זייער אַ ביטער יאָר.
— דריי טעג נישט געהאַט אין מויל.
— די געדערים זענען הויל.

ס ײ ד ל

פּאַקט איין סעסן מיט אַלעמען
אַ שטיק ברויט פון עטלעכע וואָכן,
נעכטן דערפון וועריס געקראָכן.

דע ר אַ ל ט ע ר

וי פריער

ביז וועז, גאָט, וועסטו צערנען.

א ח ס י ד

קוקט אַרויס

נישט מהערט לערנען, —
דברי חול.

צ ו ו י י ט ע ר

מיט איר

געגומען אויף זיך אַ שווערן עול.

ד אָ ס ג ע שפּ ר ע ך

אין דער גרופּע

— הייי־יאָר קנאַפּ פאַרזייעט.
— נישט געווען קיין קאָרן.

א ו ו י י ב ל

גייט און ברעכט זיך די הענט
סקינד מיר פאַרלוירן געוואָרן.

א צ ו ו י י ט ע

אַפּגעשראָקן, טוליעט איר עופהלע צו זיך
דער יונג האָט זיך געשפּילט,
מיט אַ פּאָטשיילע אַרומגעהילט,
און זיך פאַרקייכט,

צי סתם
געכאַפט אַ צוג,
און ליגט אַ תם, —
אַזאַ ביטערע קלאָג!

א יידענע

רעדט זיך אויס סהאַרץ
געגאַנגען גלייך,
מונטער,
מקריכט ווי די מיז,
מיטאַמאָל שפּאַלט זיך סאיז
אויפן טייך, —
און סכאַפטן אַרונטער.

באַדויערט
נישט צומאָלט
געקומען צו קבר ישראל.
זיך וועט געווען ריכטן
אויף אַזאַ שלעכטן
און ביטערן פסק?

ע מ ע ץ

מן הצד
סיי ווי געליטן אויף אַ ראַק.

ד ע ר א ל ט ע ר

זאָגט
גאָט, גיב אַ צייכן:
טרוקן אויס אַלע טייכן,
די ערד זאָל נעמען בליץ, —
סביסל יידן זיך קענען אָפרוען
פון זייער ווייטן וועג.

ס ט י ד ל

באַדויערט
אַזוינע טעג, אַזוינע טעג...

אייניקע

קומען־אַן, מיט שטורעם
— וואָס איז סזיצן אויף דער גאַס?
— נישט אויסגעלערנט נאָך גאַנץ
ש״ס?

אייניקער

ענטפערט טרוקן
סמקום איז פאַרדאַרבן.

אייניקער

פון די אַנגעקומענע, קלאַפט ערגעץ אָן
יידן, אַ מענטש איז געשטאָרבן.
אַ מת־מצווה.

צוויי טער

פאַרדראָסיק
סאַ חוצפּה
זיך נישט אַפּצורופן.

דריטער

פאַרחידושט
מזאָל דאָ זיין אַזוי בגילופין?

פערטער

מברויך דן זיין לכף זכות.

פינפטער

קוקט זיך אַרום
כוויס גאָרנישט, וואו מאיז?
אין שטאָט?
אין אַ הקדש? צי אין אַ באָד?

אייניקע

פון פריער, קלאַפן ערגעץ אַנדערש אָן
יידן, שלום עליך!
סהאָט געירט דער טייך, —
אַ ביסל יידעלעך אייך געבראַכט.

אייגער
וואָס עפּעס זיך פּאַרמאַכט?

צוויייטער
וואו איז הכנסת אורחים?
ברוך מבורכים?

דריטער
— אַזוי שטאַרק צו זיין דערשלאָגן?
גאָרנישט אַרויסגיין אַנטקעגן,
אַ קינד אָנזייגן, —
אַ לעפּל וואַרעם וואַסער צוטראָגן.

פערטער
אַזוי שטאַרק צו זיין דערשלאָגן?

אַנדערע
קלאַפּן איבעראַל
יידן, יהודים אנחנו, יהודים,
מפאָרט פון ירידים.

נאָך אַנדערע
דערשלאָגן
— עפּעס אַ שטילער חורבן
דאָ געמוזט געשען.
— מזאל גאָר קיינעם נישט זען?
— די שטאָט, פּילייכט, אויסגעשטאָרבן?

צי גאָר אַן אַנדערע בראָך?

סיידל
וואָס האָט נאָכאַנאַנד געקייעט
סאָן איי אויף מיטוואָך.

אַ פּרישער
מונטער
מיט כוח אויפּברעכן
די טירן.

א היפל ווייבער

אין שמאַטעס, קלויבן זיך אַרום, און
בלאָזן אויף די נעגל פון די פינגער
— מיר פרירן!
— מיר פרירן!
— מיר פרירן!

דער שטן

קומט גרויס אַרויס, און שרעקנדיק —
סזעצט מיט רויך פון די נאָזלעכער
זייערע.

גייט אַ־וו־ע־ק!
סאַ וויסטער הע־ק!
די שוואַרצע פּעסט
האָט זיך דאָ באַזעצט,
און די שטאָט
געמאַכט פאַר איר נעסט.

איינער

דערשראָקן
זענען מיר גראָד
געקומען אויפסלעצט?

אַנדערע

שפּרינגען אַרויס
— גלייבט אים נישט!
— ער פאַרווישט
פון אונדז די שפּורן
צו יעדער שטאָט.

איינער

מיט כוח
אויפברעכן טירן, —
זיך גאָרנישט שעמען.

דער שטן

גיפטיק

וואו און צו וועמען
זיי זענען צוגעשטאַנען?
סאי קיין לעבעדיקער זכר
נישט פאַראַנען,
אַז סהאָבן אין גרינעם טאָל
זיך דערנערט
מענטשן דאָ אַמאָל;
צו שטאַרק זיך צעהוליעט די שוועדד
אויף דעם פיצל אָרט, —
און אויב איר האָט דאָרט
צו פרי
פאַרלוירן אייער רו, —
פאַרדאָס אַהער געקומען שפּעט;
ווייל דורך דער צייט,
וואָס איר דערגייט
פון אַהין ביז אַהער,
זענען שוין נישטאָ קיין שטעט
מער;
און אויב איר ווילט נישט גלייבן,
זאָלט איר האָבן פאַר אַ סימן,
אַז איר וועט קוקן
אויפן הימל אויבן, —
זען אַ רויטע לבנה שווימען.

פון אונטער אַ וואָלקן שווימט אַרויס
אַ פולע, קיילעכדיקע, בלוט־רויטע לבנה

אייניקע

אָן אָטעם
אַ רויטע לבנה.

אייניקע

צעטומלט
פון ליליתן אַ מתנה.

צוויי טער

זי שווימט אונדז אַנטקעגן.

דריטער

נישטאָ מער,
וואו די ביינער אַוועקצולייגן.

אַנדערע

כאַפן אונטער

— קומט!
— קומט!
— קומט אַוועק!

איינער

אַ טויטע שטאָט קוקט
אויף אונדז מיט שרעק...

דער עולם

נעמט רירן

— מברויך וויטער גיין...
— מטאָר נישט אָפּשטיין
צו זוכן אַ שטאָט,
וואו מבאָדט
זיך נישט אין בלוט.

אַן אַלטע

שלעפט זיך קוים

ווי שווער סאיז דער טריט.
כבין שוין אייגעבוקט,
אַלט, —
אין די ביינער איז קאַלט.

דער שטן

קוקט זיי נאָך מיט זיין שניידנדיקן שמייכל
אויך דאָרט גרייכט מיין האַנט,
אַריבער יענער זייט וואַנט,
פאַרלענדט טיף און בריים
דאָרט, וואו איר גייט
אוין טרעט, —
סאַ צייט,

וועֶן סוּוערן חרוב שטעט!
גייט אויס
אַן אַנדערע
ציט זיך אויס
זיך גערן דאָ אַוועקגעלייגט, —
אוֹן אויף שטענדיק
די אויגן צוגעמאַכט;
איי, וועֶן כּענדיק
אַזוי הייַנטיקע נאַכט,
פֿאַרשפֿאַרט צו בלייבן איינגעווייקט
ערגעץ, אין מיטן פּעלד.
טוליעט זיך

הע?

אויף טלאָמאַצקע 13 האָט מע זיך געקנייטשט דעם שטערן: הע? אַזוי שרייבט ער? איז דאָך נישט גוט. אוֹן מקען זיך דאָך ריכטן, מי יודע, אויף וואָס? וואָס טוט מע? מער ווי דעם ראַט האָט מע נישט געקענט נעמען אין דער אַרבעט אַריין. וואָס האָבן זיי מער אין זייער רשות? אָבער אַז מהאָט געזעֶן: מקען נישט אַריבער מוז מע אַרונטער, אוֹן מהאָט זיך דאָס מאָל געבויגן פֿאַר מיר. סאיז געווען ויחד יתרו: מהאָט געווייַנט אוֹן געלאַכט. מהאָט זיך געפּרייט אוֹן סהאָט געשטאַכן. מיך געגלעט אין די אויגן, אוֹן הינטער די אויגן? נאָר וואָס מאַכט עס אויס,— אַז משטעלט הינטער דעם מלכּס מאַנטל אויס אַ פּייג! די לופט איז געווען גרין, פּרילינגדיק, אוֹן בייַ אַ סך אויף די פּנימער האָבן דראָבנע שמייַכעלעך זיך אַרומגעדרייט: סאיז דאָ אָרט פּאַר אַזוי פּיל וועט זיין פּאַר נאָך איינעם. דאָס ברעט איבערן ים איז זייער אַ ברייטס. מיליאָנען יידן רעדן יידיש. הלואי זאָלן זיך נאָר וויזן אַזוי פּיל שרייבער, ווי מקען זיך אַוועקשטעלן דערויף. איבער הונדערטער טויזנטער מיילן — יידישע ישובים. איבער ימים אוֹן מדבריות איז זייער קול, דאָס יידישע קול. עס ענטפֿערט דיר אָפּ פון די בערג. עס לאַכט אוֹן ווייַנט מיט אַלע חנען אוֹן אַלע קנייטשעלעך, וואָס אונדזער שיין אוֹן באַטעמט לשון האָט: עס כישופט מיט טויזנט אוֹן איין נאַכט, אוֹן זייגט אַרויס די נשמה מיט איר

קושן און גלעטן פון אַלטע באָבעס, אַלטע זיידעס, און יונגע אויפכאַפּנדיקע זיך, ווי די הירשן פון זייערע געלעגערס — מיידן, געבענטשטע יידישע מיידן.

כּהאָב איצט אַרײַנגעכאַפּט די וועלט און י ע נ ע ; כבין מיט אַלע שרייבער — גלייך ; איינס און צוויי ווי די „גנבים" זענען זיך צעלאָפן איבער דער וועלט, — און כהאָב געגומען שאַרן געלט מיט לאָפּעטעס. און סהאָט מיר מער נישט אויסגעפעלט קיין מילך פאַרן קינד.

כּאַ־כּאַ־כּאַ !

כּהאָב מיט די „גנבים" אָנגעכאַפּט וואַרשע ביים האַלדז ; פון אַלע גרויסע גאַסן און קלייניע געסלעך האָבן זיך יידן געריסן אויף דער קאַראָוו גאַס צום טעאַטער, עס אָנגעפילט אַלע נאַכט ביז איבער די אויערן ; און אַזוי טיף ווי דער אויבער־ראַט, דער דעת הקהל, האָט זי באַגראָבן, געלייגט ניין איילן טיף אין דער אַדמה, אַזוי טיף זענען זיי געבליבן פאַרשעמט, מיט אַ נאָז, און נישט געקענט אויפהייבן די קעפּ פאַר די אַקטיאָרן, פאַר קיינעם נישט.

די מגפה : „גנבים"

די „גנבים" האָבן זיך צעבריקעט ווי די ווילדע אָקסן, און מקען זיי מיט קיין צען פּאָר פערד נישט צוריקהאַלטן. אַ ים האָט זיך אָפּגעריסן. סאיז געוואָרן אַ מגפה מיט די „גנבים". אַזוי ווי דאָס גאַנצע שטיק האָט נישט מער ווי אַכט מענטשן, זעקס מענער און צוויי ווייבער, און מקען זי שפּילן ביי די גאָלע דריי וועגט, — אַזוי האָבן די „ווילנער" אויסגעטיילט פון זיך צוויי טרופּעס, און דריי, און משפּילט אין צוויי און אין דריי טעאַטערס אויף אַ מאָל ; איינע קריכט אַרויס פון טעאַטער אין וואַרשע, און די אַנדערע קריכט אַריין אין לאָדזש, אַ

דריטע גאָר אין ביאַליסטאָק; און כאָטש סאיז כתוב וחתום אַז סאיז זייער שטיק, וואָרפן זיך אויף איר אַרויף אַלערליי אַקטיאָרן ווי די היישעריקן; מוועט קוקן וואָס מטאָר נישט? סאיז דאָ אַ שטיק וואָס מרייסט־אין דערמיט, און זיי וועלן לייגן די ציין אין בייטל אַריין? אַ שטיק וואָס האָט ראָלן און גיט אָפצוזעסן צו דער זעט? און סוועט אַלעמענס שטיק. וואו אַ פּאָר אַקטיאָרן — ריסט מע זיך איין די פּנימער, (מברויך זיך גאָר נישט אייניריסן אויך!) און מכאָפּט זיך אַריין אין אַ שטאָט, וואו מפאַקט דאָס אויס. ספעלן שטעט? שטעט מיט יידן? עס זענען נישטאָ געגוג קיין אַקטיאָרן פאַר זיי; וואָס טוט מע? אַזוי נעמען זיך די שטעט אַליין צו דער מלאָכה; זיי זענען אַלע, נאָך דער בלוט־דורשטיקער מלחמה, אויסגעהונגערט ווי די וועלף, און לעכצן נאָך עפּעס אַ תנועה, אַ שטיק לעבעדיקער בריאה, וואָס זאָל זיי געבן אַ ציפּ און אַ ברי... נאָכן גאַנצן שיסן זענען זיי אַרויס פּאַר־בענקטע, פּאַרקרענקטע... און ספעלט זיי עפּעס... פיר יאָר האָט מע נישט אויפגעמאַכט סמויל .. און די פיר יאָר פעלן אויס... נאָכדערצו אין די פּאַרוואָרפענע פּיצלעך שטעטלעך, וואו מקומט זיך צונויף, וואו סזאָל נישט זיין: אין אַ שטוב, אַ גרוב, אַ סאָד, אונטער אַ בוים, אַ וועלדל — האָט עס איצט ביי זיי אַרויסגעשריגן, אַרויסגעזונגען ווי ביי פייגל פון די העלדזער... און דאָ זענען אונטערגעקומען די „גנבים", וואָס האָבן אָנגעכאַפּט גאַנץ פּוילן ביים האַלדז — זעקס יינגען מיט צוויי מיידן, און מהאָט זיי דערמיט ווי צוגעטראָפן. וועלכעס שטעטל האָט זיי דאָס נישט? און אויב סהאָט אין וועלכן שטעטל אויסגעפעלט אַ יינג, צי אַ מויד — האָט מע זיך אים צי זי אויסגעבאָרגט אין אַ דער־בייאיק שטעטל, און פּאַר דעם דאָרטן אָפּגעשפּילט... סזענען געווען אַזוינע שטעטלעך ווי קוראָוו, פּילעוו, גאָדלבאָזשיץ — שוועסטער־שטעט־לעך, און זיי האָבן געהאַט אַ בשותפותדיקע גרופּע. יעדעס שטעטל האָט געהאַט אין איר אייגנס: אַ יינג צי אַ מויד, צי צוויי יינגען — היינט שפּילט מע ביי מיר און מאָרגן ביי דיר... מהאָט געשפּילט אין אַ סאַליע, אין אַ שאָפּע, אַ סטאָדאָלע, וואו מהאָט נאָר געקענט... סאיז געווג מזאָל איבערקערן אַ באליע פון וועש, און ביי די דריי גראָע וועגט, אַ פּאַרקאָפּטשעטן לאָמפּ, און דאָס אַראָפּ־געהאַקט פּאַר די יידן מיט די וויבער — זאָלן זיי זיך שמעלצן פּאַר נחת! וויניק דאָס שפּילן פּאַר די יידן מיט די וויבער, האָט מע נאָך פּאַרן געלט זיך איינגעקויפט פּולע שענק מיט יידישע ביכער. איינס האָט געשלעפּט סאַנדערע... סאיז געווען האָ בהאָ תליא... ביים שפּילן

ווידער זענען די יידן מיט די וועלט אַריין אין דעם ברען, און זיך אָפּגענומען פֿאַר דעם און יענעמען; אַזוי גיך ווי מזיק גיט אַ קיצל דער אַלטער קיילע, גיט עס אַ יורזשע פון די בענקלעך: נעם זי, די אַלטע מכשפה! און אַז ער כאַפּט אַרום מירקען גיט דאָס אַ ברען דעם עולם, ווי מזאָל אים געבן איבערן קאָפּ: אַ כאָליערע וועט דיך כאַפּן, מזיק! מוועט דיר צעברעכן יעדן ביין! דיר נישט זיין געשענקט! אַ ממזר גלוסט זיך דיר? און נישט משפּילט־מיט מיט דער חברה, נאָר סווערט פון זיי און יענע אינס, אַ צוזאַמענשפּיל.

„גנבים" אין ראָטן־פּאַרבאַנד

פון מ. לאַמפּע, ווארשע

אין יאָר 1920, אין בלוטיקן געראַנגל פון בירגער־קריג, וועו די רעזשימען האָבן זיך געטוישט איבער אַ נאַכט, מאיז געגאַנגען שלאָפן בייַ די סאָוויעטן און אויפגעשטאַנען ביי די וועיסע, בין איך דעמאָלט אַרומגעפאָרן מיט אַ פּאַראיניקטער טרופּע, וואָס האָט געשפּילט אין באָברויסק, האָמעל און אין די דערבייאיקע שטעטלעך. אונדזער רעפּערטואָר איז באַשטאַנען פון יעקב גאָרדין, פּרץ הירשביין און לעאָן קאָבּרין.

און אין יענער שוידערלעכער צייט, וועו דער מאַנגל אין אַלעם איז געווען גרויס, איז דאָס אייניקע מיטל צו דערפרייען די טרויעריקע געמיטער געווען דאָס טעאַטער.

ביי יעדן אין שטוב איז געווען פינצטער און חושך. קעלט און דערשלאָגנקייט איז זיך צוזאַמענגעקומען, און די וואַרעמקייט איז געווען דאָס טעאַטער; און דערצו איז דאָס געווען דער אייניקער ביליקער פּראָדוקט. מיר דאַכט זיך, אַז דער פּרייז פון טייערסטן בילעט האָט געקאָסט אַזוי פיל ווי צוויי פונט ברויט.

אַקטיאָרן זענען געווארן, ווי אַלע פּריווילעגירטע אינסטיטוציעס אונטערגעשטיצט פון דער מלוכה. אַזוי, אַז מהאָט געמוזט שטעלן נייע פּיעסן, אָבער וואו נעמט מען זיי, אַז מען איז אָפּגעשניטן פון דער וועלט? די בעסערע פּיעסן, ווי אַ „פּאַרוואַרפן ווינקל", „פּוסטע קרעטשמע", „דער דאָרפס יינגל", האָבן מיר שוין געהאַט איבערגעחזרט אַ סך מאָל, און

דער מאַגנגל אין פּיעסן איז געווארן מיט יעדן טאָג שווערער. און אָט אין יענער צייט האָבן זיך פלוצלונג, ווי דורך אַ טעלעגראַף אָן דראָטן, דערהערט וועגן אַ נייער פּיעסע פון איינעם, פּ. בימקאָ, „גנבים" וואָס מנעמט מיט איר אין גאַנצע וועלטן.

אַ פּיעסע פון גאָר אַן אַנדערער מיליע, מיט טיפּן פון אונטערוועלט-מענטשן.

אָבער ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער? ווי קריגט מען די „גנבים"? וועמען די מחיצה איז אָזאַ שטרענגע.

אָבער, אַז דער ווילן איז גאָר גרויס ברעכט מען דורך מויערן.

אין ענדע 1920 האָבן די פּיעסע אַריבערגעשמוגלט די אַרטיסטן נאָרוויד (וואָס איז שפּעטער געוואָרן אַנפירער פון כאַרקאָווער מלוכה-טעאַטער), גערטנער און שידלאָ (די שפּעטערדיקע זיידן פון מאָסקווער מלוכה-טעאַטער) און דער אַרטיסט דובראָווינסקי. זיי זענען דאָס געווען די וועלכע האָבן די ערשטע אויפגעפירט די פּיעסע אין באָברויסק.

און גלייך ווי אויף אַ קאָמאַנדע האָט מען די פּיעסע צעכאַפּט אין אַלע טרופּעס פון גאַנץ רוסלאַנד. די פּיעסע האָבן גלייכצייטיק געשפּילט אַזש אָכט טרופּעס, ווי: „כאַרקאָווער אונדזער ווינקל", „קיעווער קונסט-ווינקל", „אַדעסער פּאַראַיניקטע טרופּע", און אַנדערע. איך האָב די פּיעסע צו יענער צייט אויפגעפירט אין האָמעל מיט אַ גאָר גרויסן דערפאָלג.

עס איז כדאי צו דערמאָנען, אַז הענעך קאָזאַקעוויטש, וועלכער איז שפּעטער געוואָרן רעדאַקטאָר פון כאַרקאָווער „שטערן", און נאָך שפּעטער — טעאַטער-דירעקטאָר פון בירא-בידזשאַן, און יעקב קאַנטאָר, אַנפירער פון „אָזעט", וועלכע האָבן צו יענער צייט פאַרביסן געקעמפט קעגן דעם פאַרשוינדעווטן רעפּערטואָר און מיט אַלע פּיעסן, האָבן זיך באַמיט מיט די „גנבים" אָפּצורייניקן די אַלטע טעאַטער-אַטמאָספּערע און געקוקט דורך די פּינגער אויף די טרופּעס, וואָס האָבן געשפּילט די „גנבים", וועמען זיי האָבן אויך דורכגעווארפן אין זייער רעפּערטואָר אַן אַלטע מאַכערייקע, וואָס איז זיי נישט געווען צום האַרצן.

באַלד האָט זיך די „גנבים"-עפּידעמיע צעפּלאַקערט אין אַ העליש פּייער, און אַלע טעאַטערס און טעאַטער-ווינקלעך האָבן געשפּילט די פּיעסע מיט אַ גאָר גרויסן דערפאָלג, אַלע טרופּעס, אָפּילו די אָפּע-רעטן טרופּעס האָבן געוואָרפן זייער רעפּערטואָר און געשפּילט „גנבים".

וועז איך בין אַרויסגעפֿאָרן אויף אַ גרעסערן טורנעי איבער די גרעסטע שטעט פון רוסלאַנד, איז מיין ערשטע פּיעסע (אַזוי ווי אַ וויזיט קאָרטע) געווען „גנבים", און איבעראַל איז אַ חוץ די גרויסע קאָסעס אויך געווען גרויס אַנטציקונג און ענטוזיאַזם ביי דעם פּובליקום, ניט געקוקט וואָס אַרום האָט געווילדעוועט דער בלוטיקער בירגער קריג.

בעת אַלאַרמירן אין מיטן דער נאַכט, וועז די גאַנצע באַפֿעלקערונג האָט געמוזט פֿאַרלאָזן די שטאָט באַרדיטשעוו, צוליבן איבערפֿאַל פון די ווייסע; די יידן זענען אַרויס נאַקעטע, בלויז מיטן טלית און תפילין אונטערן אָרעם, און מיט אַ שטריק געפּירט די בהמה, אַז זי זאָל אין שטאָל ניט פֿאַלן פון הונגער, און מיט אַ זעקל מצה אויף דער פֿלייצע (עס איז געווען אין דער פּסח־וואָך); און מיר, די אַרטיסטן, אויך צווישן די פֿאַרוואָגלטע, אָפּגעריסן אייגער פון אַנדערן; דער מאַן איז אַוועק אין איין זייט, דאָס ווייב אין דער אַנדערער, יעדער האָט זיך געזוכט צו ראַטעווען; אויף די וועגן האָבן מיר געטראָפֿן אַקטיאָרן פון אַנדערע שטעט, וואָס זענען געלאָפֿן פון דאָרטן זיך אויך ראַטעווען, אַן שום ציל, אַן אַ מאָרגן, און אַן אַ היינט; און אַז מיר האָבן זיך דערשלעפּט אין שטאָט אַריין, אויסגעמישטע אַקטיאָרן פון פֿאַרשידענע טרופּעס; פון „קונסט־ווינקל", „אונדזער ווינקל", האָבן מיר זיך פֿאַראייניקט אין איין פֿאַרוואַרפן ווינקל און באַלד געשפּילט די „גנבים".

ביים פּריערדיקן צוזאַמענשטעל האָב איך געשפּילט נחמן כשר, ביים אַנדערן צוזאַמענשטעל — שבר. דער דערפֿאָלג פון דער פּיעסע האָט אָנגעהאַלטן אַ לאַנגע צייט, ביז מיין פֿאַרלאָזן רוסלאַנד איז די פּיעסע ניט אַראָפּ פון רעפּערטואַר.

אַלס כאַראַקטעריסטיק פון דער באַציאונג צו דער פּיעסע איז כדאי צו דערמאָנען פֿאָלגענדיקן קוריאָז פון אַברהם וועוויאָרקע, וואָס איך האָב גלייַיצט אין מאָסקוער „עמעס", און וואָס איז געבליבן אין מיין זכרון ביזן היינטיקן טאָג.

אַברהם וועוויאָרקע איז געקומען אין דינסט אָנגעלעגנהייטן קיין סמאָלענסק, אין שטאָט זעט ער ווי מען לויפט אין טעאַטער אַריין, וואו מען שפּילט „די שוואַרצע חופּה". וועוויאָרקע איז געווען טשיקאַווע צו זען וואָס דאָס איז פֿאַר אַ ווערק, וואָס מען לויפט אויף שוואַרצע וואונדער, איז ער אַוועק אין טעאַטער, און ביי דער קאַסע, וואו ער האָט זיך פֿאַר־געשטעלט אַז ער איז דער שרייבער אברהם וועוויאָרקע, האָט אים דער באַוואוסטער אַקטיאָר בראַנדעסקע געזאָגט: קומט מאָרגן, עס איז ניט פֿאַר אייך די „שוואַרצע חופּה". מאָרגן שפּילן מיר „גנבים" פון פּ. בימקע.

אַברהם וועוויאָרקע איז דעמאָלט געווען איינער פון די הויפּט־אָנפירער פון דער יידישער סעקציע ביי דער בילדונגס־אָפּטיילונג אין מאָסקווע.

אָקטיאָרן האָבן זיך געגרויסט מיט די „גנבים". עס איז געווען אַ גרויסע געשעעניש. עס האָט געברענגט גאָר גרויסע קאָסטן. קומענדיק קיין פּוילן, האָב איך אין יאָר 1931 אויפגעפירט די פּיעסע אין לאָדזש. אין אַ נייער אויפּפאָסונג, און ווידער געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג און דאָס האָט מיך איבערגעצייגט אַז פּ. בימקאָס „גנבים" איז נאָך וויט נישט אָפּגעשפּילט און אויסגעשפּילט, און איז נאָך היינט די פּיעסע וואָס וואָלט געהאַט דערפאָלג.

25טן דעצעמבער, 1938.

„גנבים" אין ווין *

פון שלמה טאַרלאָווסקי, ניו־יאָרק

עס איז דאָן פּונקט געווארן אַ יאָר, ווי יצחק דייטש האָט געגרינדעט דאָס יידישע קונסט טעאַטער אין ווין, וועלכער האָט געגעבן זיינע פּאָר־שטעלונגען אונטער די שוידערלעכסטע באַדינגונגען, אין אַ הילצערנער בודע, וואָס איז געשטאַנען אין גרויסן הויף פון אונטער־אויגנאַרטן שטראַסע.

יצחק דייטש, דער דירעקטאָר פון טעאַטער, איז געווען אַ מענטש מיט אייזערנע נערוון, אַ שטאַרקער אויסגעהאַלטענער כאַראַקטער. ער האָט אין דער בודע, וואָס ער האָט גערופן קונסט־טעאַטער, איינגעלאַדן די גרעסטע קאַרפּן־קעפּ פון דער ווינער דייטשער טעאַטער־וועלט: אַרטור שניצלער, פעליקס סאַלטען, יעקב בער האָפמאַן און אַפילו באַ־ווּאויגן עגאָן ברעכער, דעם דעמאָלטיקן רעזשיסער פון דער „יאַרנא־בינע" — ער זאָל מיט אים מיטשפילן אין „גאָט פון נקמה". ברעכער וועלכער האָט זייער ליב געקריגן דאָס קליינע „הילצערנע טעאַטערל", ווי ער פלעגט דאָס רופן, האָט אַראָפּגעבראַכט דעם גרויסן טעאַטער־דירעקטאָר און שוישפּילער יאַרנאָ, אַן עכטן דייטש, און דער האָט פון גרויס באַגייסטערונג געקרוינט דאָס הילצערנע טעאַטער מיט אַ נייעם

---

* געדרוקט אין „אויפגאַנג", סיגעט, רומעניע, יאַנואַר, 1938.

נאָמען: „די יידישע מיליע־שפילער", סיי צוליב דעם פרימיטיוון טע־
אַטער און דעם ערלעכן שפילן. און אַזוי ווי עס איז דעמאָלט געווען
זומער־צייט, און עטלעכע פון זיינע טעאַטערס האָט מען שוין נישט
געשפילט, האָט ער פאָרגעלייגט דייטשן — ער זאָל אַרויס פון דער
הילצערנער בודע און גאַסטראָלירן אין זיינע טעאַטערס, וואָס זענען
געווען צעוואָרפן אין פאַרשידענע באַצירקן פון דער שטאָט. און אַזוי
אַרום איז דער יידישער קונסט־טעאַטער אַרויסגעפירט געוואָרן אויף דער
ליכטיקער וועלט, און ווין האָט מיט אַ מאָל אויפגעשטורעמט מיט אַ
נייער סענסאַציע: „די יידישע מיליע־שפילער". דייטשע צייטונגען,
וועלכע האָבן קיינמאָל ניט דערמאָנט אַז סאיז פאַראַן אין ווין אַזאַ זאַך
ווי יידיש טעאַטער — האָבן פלוצלונג אָנגעהויבן שיקן זייערע קריטיקער
צו די „יידישע מיליע־שפילער" און אַלע האָבן געמוסען שטאַרק לויבן
דאָס קרעפטיקע שפילן פון דייטשס טרופּע.

דעם גאַנצן זומער האָט דאָס טעאַטער אַרומגעוואַנדערט מיט אירע
פּיעסן פון „שטאָט־טעאַטער" צו דער „נייער ווינער ביינע", „יאָזעפ־
שטאָטער טעאַטער", „קאַרל טעאַטער", א. אַ. און אין האַרבסט, וועו דער
סעזאָן האָט זיך ווידער אָנגעהויבן אין אַלע טעאַטערס — האָט מען
געמוזט צוריקגיין מיט אַראָפּגעבויגענע קעפּ, אין דער הילצערנע בודע,
וואָס אויף אונטער־אויגנגאַרטן שטראָסע. די טרופּע האָט זיך שוין
דערווייל געהאַט אויסגעבריטערט, צוגעקריגן אַ גרויסע צאָל נייע מיט־
גלידער, צווישן וועלכע עס איז אויך געווען באַראָאוו, באַטאַן
רייזמאַן און איך... דאָס אומקערן זיך אַהין איז פאַר אונדז אַלעמען געווען
אַ גרויסער קלאַפּ. יצחק דייטש האָט זיך אַבער ניט פאַרלוירן. מיר האָבן
קודם אָנגעפאַנגען שפילן, און אין אַ פּיר וואָכן אַרום האָבן מיר אָפּגעזוכט
אַ קונסט־מעצענאַט אין דער פערזאָן פון דעם ציוניסטישן פירער ד"ר
וואַלדמאַן, אַ רייכער ייד, וואָס האָט געגרינדעט אַ „קאַרפאַריישאַן", און
אָפּגעדונגען ביים דירעקטאָר יאַרנאַ זיין גרויסן שיינעם „לוסט־שפיל־
טעאַטער" אין פּראַטער. און דאָן, אַז מהאָט שוין געהאַט אַזאַ גרויסן
און שיינעם טעאַטער, האָט זיך ערשט אָנגעהויבן די אמתע זאַרג: וואו
נעמט מען נייע פּיעסן פאַר דעם נייעם טעאַטער? אונדזער רעפּערטואַר
איז דאָן באַשטאַנען פון אַ קליינער צאָל, סרוב שוין אָפּגעשפילטע פּיעסן.
אַ חוץ דעם האָבן עטלעכע פון זיי זיך ניט געפּאַסט פאַר אַזאַ גרויסן
און שיינעם טעאַטער. דאָס טעאַטער האָט זיך אַבער געמוזט עפענען און
מיט אַלטע אָפּגעשפילטע פּיעסן. די ערשטע פּאָר וואָכן זענען אַוועק ניט
שלעכט. אַבער וואָס ווייטער איז געוואָרן ערגער, די אויסגאַבן זענען

געזונען אומגעהייער גרויסע. דאָס טעאַטער האָט דאָן באַשעפטיקט איבער זעכציק מענטשן, די „קאָרפּאָריישאָן" האָט שוין מער ניט געקענט אויסהאַלטן, וויפיל האָבן דאָ די קונסט־מצענאַטן געקענט דערלייגן און עס האָט שוין געהאַלטן זייער שמאָל מיטן גאַנצן טעאַטער.

אין יענעם יאָר האָט מען אומעטום געשפילט דעם „דיבוק". און ד"ר וואַלדמאַן, דער פרעזידענט פון דער „קאָרפּאָריישאָן", האָט אָפּגע־האַלטן אַ זיצונג און געשטעלט אַן אולטימאַטום צו דער טרופּע; אַדער מיר פירן אויף דעם „דיבוק", אַדער זיי וועלן זיין געצוואונגען צו פאַרמאַכן דעם טעאַטער. יצחק דייטש, דער פּעאיקסטער רעזשיסער אין אייראָפּע, און דער געשפּרעך פון יידישע און ניט־יידישע קונסט־סאַלאָנען אין ווין — האָט זיך צום „דיבוק" ניט געוואָלט צורירן. ערשטנס, ווייל ער איז געווען וויניק באַקאַנט מיט דעם יידיש־חסידישן לעבן אין פּוילן און, צווייטנס, ווייל פּאָדזאַמטשע*) האָט שוין אין זיין טעאַטער געהאָט אויספּרובירט דעם „דיבוק", און מיט יענעם צוגאַנג און יענע מענטשן, איז די פּיעסע דורכגעפאַלן מיט אַ קנאַק. די „פרייע יידישע פּאָלקס־בינע", אַ זייטיקע אַרגאַניזאַציע פון יידישן קונסט־טעאַטער, האָט געטון אַלץ וואָס זי האָט געקענט צו העלפן דעם טעאַטער. זי האָט אָפּגעקויפט די צוויי מאַטינע־פאָרשטעלונגען יעדע וואָך, און צעשיקט די בילעטן צו זייערע מיטגלידער פריי, אַבער עס איז געווען ווי אַ טראָפן אין ים. באַראַטאָוו האָט פאַרלוירן דעם אינטערעס אין טעאַטער און אַנגעהויבן שפּילן אין פילמס. עגאָן ברעכער איז שוין דעמאָלט געהאָט אַוועק קיין אַמעריקע, און דייטש האָט שוין אויך ניט געוואָלט שפּילן, ער האָט אי־בערגעגעבן זיינע ראָלן צו מיר.

אין אַ געוויסן טאָג, צוקומענדיק צום טעאַטער, באַגעגן איך דייטשן, און דאָס מאָל — ניט דער זעלביקער. אָפּראַזירט, דער אָנצוג געפּרעסט, דער קראַוואַט גלייך, די שיך אָפּגעפּוצט, וואָס דאָס האָט זעלטן פּאַסירט ביי אים, אַ חוץ אויף דער בינע. פּאַר דער בינע האָט ער געהאָט אַ טיפּישן ווינער גאַרדעראָבייער, וואָס וואָלט זיך גיכער געלאָזט אָפּהאַקן אַ האַנט, איידער דייטש זאָל אַרויס אויף דער בינע מיט אַ פלעקעלע אויפן אָנצוג. דייטש וועלכער איז געווען אַן אָדעסער, האָט זייער ליב געהאָט וועז איך פלעג מיט אים רעדן מיט דעם טיפּיש גאַליציאַנער לשון: „אַלעוואַי לעבסטו אַזוי מיט מאָר! גאַי און ווער באַגליקט!"

---

* דירעקטאָר פון אַ שונד־טעאַטער.

— הער דאַטש — זאָג איך צו אים גאַליציאַנערישׂ —— וואָס אַזוי יומטובדיק?

— גאָרניט, —מאַכט ער — זאָלסט אַזוי האָבן פּאַנאָסע מיט מאָר! און הייס געבן בראָנפן.

— גוט — זאָג איך — איך וועל הייסן געבן בראָנפן, וויסנדיק אַז דייטש האָט קיינמאָל ניט קיין געלט ביי זיך. און פון דעם אַלעם פּאָרשטיי איך שוין אַז ער האָט גוטע נייעס.

מיר גייען אַריין אין אַ קאַפּע־הויז, איך באַשטעל צוויי ליקער, מיר טרינקען אויס, דייטש זיצט און מורמלט אַ לידל:

דער טאַטע איז אַ סמאָראָוואָזשניק,

די מאַמע גנבעט פיש אין מאַרק.

— נו — זאָג איך — הער דאַטש, טרינקען מיר נאָך צו גלעזלעך?

— באַשטעלט — זאָגט ער — וועלן מיר טרינקען, ווייל איך האָב קיין געלט ניט, מיין מונצע האָט מיך אויסגעלייקט (מונצע איז דייטשס ווייב, אַן אויסגעצייכנטע מוטער־ראָליסטין).

„מיין מאַן האָט פּאַרקויפט די מאַרנאַרקע" — זינגט דייטש וויטער, און מיר טרינקען, נאָר פלוצים שרייט ער אויס:

— הער, בענקאַרט! האָב איך אַ פיעסע, וואָס אַזעלכע איז נאָך אויף דער יידישער בינע און אַפילו ביי די דייטשן ניט געווען. און אויב די פיעסע וועט ניט גיין, ווער איך אויס דירעקטאָר, און איר אַלע דאַרפט צוריקגיין צו פּאַדזאַמטשען.

אויב אַזוי, באַשטעל איך נאָך צוויי ליקער, און דייטשס דינע ליפּן, וועלכע זענען געווען ווי אויסגעטאָקט, הייבן אָן צו רעדן:

— הער, דאָס איז אַ פיעסע פון אַ יידישן דראַמאַטורג אין פּוילן, בימקא, און ווייל איר זייט אַ גוטער תלמיד, וועל איך פּאַר אייך, אידער איך באַשטעל די פּאַרלעזונג, פּאַרלייענען אַ פּאָר סצענעס פון איר, וואָס נאָר דער בורג־טעאַטער האָט אַקטיאָרן פּאַר איר. עס זענען ניט פּאַראַן קיין ראָלן אין איר נאָר נשמות, יעדע ראָלע איז אַ וועלט פּאַר זיך. און דאָך זענען אַלע איין שטיק אזוי ווי פון שטיין אויסגעהאַקט. אַ פיעסע, וואו מען בייט ניט איבער קיין דעקאָראַציעס. עס שפּילן בלויז אַכט מענטשן: זעקס מענער און צוויי פרויען. היינט אַ שפּראָך — דאָס אמתע לשון.

— או־וואַ, — מאַך איך וואויילעריש און אַ ביסל בגילופין פון דעם ליקער.

— „או—וואַ", זאָגט איר, זייט איר דאָך טאַקע אַ סמוריאַן (אַ באַליבט

ווערטל בייַ אים), דאָרטן איז פאַראַן אַ סצענע פון אַ פּסק דין, איז זי נאָך אינטערעסאַנטער ווי אין אַנסקיס „דיבוק".

— וואָס — זאָג איך — ציט איר די עצמות? זאָגט שוין ווי די פּיעסע הייסט?

— גנבים! בימקאָס גנבים — שרייט ער אויס מיט באַגייסטערונג, אַזוי, דאָס די גענסט אין קאַפּע קוקן אַרויס פון זייערע צייטונגען.

— פון די „גנבים" — זאָג איך — האָבן מיר דאָך געהערט. די „ווילנער" האָבן עס דאָך געשפּילט אין וואַרשע פאַרן „דיבוק".

— טאַקע — זאָגט ער — איך האָב שוין די פּיעסע איבער אַ וואָך בייַ זיך, און יעדע נאַכט זי געלייענט, ניט געלייענט נאָר געלערנט. איך קען שוין די גנבישע שפּראַך אויף אויסנווייניק.

און דייטש נעמט אַרויס אַ שטאַרק צעקנייטש ביכל, קענטיק, אַז ער איז דערמיט געשלאָפן, און הויבט־אָן, צו ערשט ביים פּערסאָנאַל, און דערקלערט מיר: וואָס עס מיינט אַ „שלאָם־גייער", אַ „שאָפּענפּעלער", אַ „טאַלטלגייער", ביז ער לייענט פאָר מיר אַראָפּ דעם ערשטן אַקט.

— נו, וואָס זאָגט איר? מיר נעמען איין ווין?

איך זיץ מיט אַן אָפן מויל, דייטש דערשמעקט, אַז איך בין ניט זייער נתפּעל, און זאָגט:

— איך קען לעזן דעם ענטפער פון די שוואַרצע אויגן אייערע; אָבער איך זאָג אייך, אַז לייענעדיק די פּיעסע דאַרף מען זיין באַקאַנט מיט די דאָזיקע פּאַרשוינען. איך האָב געאַרבעט ביים האָפן אין אָדעס, און איך קען זיי, די חברה. וועט דער בימקאָ איז דאָ אין ווין, וואָלט ער מיר אַ סך אַרויסגעהאָלפן. און וועט די צייט איז ניט אַזאַ ביטערע, ברענג איך דעם יאָט אַריבער אַהער, און זאָל ער זען ווי אַן אָדעסער באָסיאַק פּירט דאָ אויף זיינע „גנבים", — און דערבייַ האָט מיר דייטש געהייסן געבן אַ שוואַרצע קאַווע מיט אַ פּאַפּיראָס.

דעם זעלביקן אויף דער נאַכט, אין טעאַטער, האָט דייטש מיט אַלעמען געערעדט וועגן בימקאָן און זיינע „גנבים", איבערהויפּט מיט באַראַטאָוון, אונדזער טעאַטער־דראַמאַטורג ד"ר שפּיץ, וועלכער האָט אויפגעגעבן זיין זשורנאַליסטישע קאַריערע און געוואָרן דייטשס רעכטע האַנט, אַן אויסגעצייכנטער טעאַטראַל, האָט שוין געהאַט איבערגעשריבן דעם אינהאַלט פון די „גנבים" אויף דייטש. סטריזאָווער,* דייטשס סעקרעטאַר, ביינע־דירעקטאָר, און וואָס ניט? האָט שוין אַפילו געהאַט די

---

* זיך געהאָנגען אין אַ רומענישער שטאָט.

ראָלן פון דער פּיעסע צוגעגרייט, און אויף דעם שוואַרצן טאָוול האָט ער אויפגעשריבן מיט געציקלטע בוכשטאָבן: מאָרגן עלף אַזייגער, פּאָר־לעזונג פון פּ. בימקאָס „גנבים". אָלע זענען געווען געשפּאַנט צו הערן, און מען איז אויפצומאָרגנס געקומען נאָך מיט אַ האַלבער שעה פריער ווי מהאָט באַדאַרפט. יצחק דייטש, ד"ר שפּיץ און סטריזאָוער זיצן שוין ביי אַ גרויסן טיש, מיר זעצן זיך אויס ווי אייגער קען, און דייטש לייענט. אָט הערט זיך זיין סענטימענטאַל לירישע שטימע, זינגענדיק צאָרט דאָס לידל פון מירקען, און באַלד ווערט זיין אָרגאַן פּאָרוואַנדלט אין דער צע־ריסענער שטימע פון דער אַלטער קיילען. ער לייענט אויסגעצייכנט. קיין איין וואָרט ווערט נישט פאַרלוירן. ער שטעלט פּאָר יעדן כאַראַקטער וואונ־דערלעך. און וועג סקומט צו דער סצענע אין דריטן אַקט, ווען לעפּאַק זאָגט: „אַ גנב מיט אַ היים" — זענען מיר אָלע פּאַרגאַפּט. ביי יעדן קלאַפּט דאָס האַרץ: ווער פון אונדז ווערט זיין דער גליקלעכער צו שפּילן אין דער פּיעסע? מיר, די יינגע אַקטיאָרן, זענען גאָר צעטומלט. אַ קליינער פּער־סאָנאַל, ניטאָ קיין מאָסן־סצענעס. אין דייטשס בליקן דערפילן מיר, אַז „שבר" ווערט שפּילן באַראַטאָוו. נחמן „כשר" — נאַטאַן. ווייל ביים לייע־נען האָט ער געקוקט אויף זיי, און אָט איז די פּיעסע פאַרענדיקט, מען דיסקוטירט הייס, אַ סך זענען ניט מסכים מיטן סוף.

— אָט דאָס — שרייט דייטש — וואָס עס רייצט מיך אין דער פּיעסע. זאָל דעם עולם ניט אַזוי גרינג אָנקומען. זאָלן זיי אַ ביסל נאָכ־טראַכטן, אַז דער פּאָרהאַנג ווערט שוין האָבן געפּאַלן, און יעדער איינער ווערט זיך צוטראַכטן זיין ענדע...

דייטש גייט אַריין אין דער קאַנצליי מיט ד"ר שפּיץ און סטריזאָ־ווער נאָך זיי, מיר בלייבן אויף דער בינע און ווילן טרעפן: ווער עס ווערט באַקומען די און די ראָלע? שמחה נאַטאַן, דער שטענדיקער אָנציער פון דער טרופּע, זאָגט דערווייל יעדן אַריין:

— פּענטאַקעס, — שרייט ער צו אונדז — גנבים ווילט איר שפּילן? און אַ מכה ווילט איר ניט? הונגערט קודם אונטער צו ביסלעך, איך אַליין וועל שפּילן אָלע ראָלן.

נאָר אָט באַווייזט זיך דער בינע דירעקטאָר מיט אַ פּאָפּיר אין האַנט, און לייענט אַרויס די ראָלן ווי זיי זענען פּאַרטיילט: שבר — באַראַטאָוו; לעפּאַק —— הערשקאָוויטש; מזיק — דייטש; סוויטניק — סעגאַל; סצערב — טאַרלאָווסקי; נחמן כשר — נאַטאַן; מירקע — ווינטרויב און קיילע —— פרוי דייטש. ביי דער ראָלע „לעפּאַק" — ווערן אָלע דער־שטוינט, עס האָט זי באַקומען אַן אַקטיאָר, פון וועלכן קיינער האָלט ניט,

ער פלעגט שפּילן קליינע ראָלן און געקענט זיין אַ גאַנצער „יאָ טעביע דאָם" איבער די סטאַטיסטן ביי זיך אין דער גרויסער גאַרדעראָבע, וואו עס פלעגן זיך אָנטון צוואַנציק יינגע מענטשן: אַכטונג געבן אויף די פּאַרוקן, גרים, קאָסטיומען, און צווישן אונדז געווען אַ ברוגזער, אַן אָנגעצויגענער, קיין שטעכווערטלעך ניט געקענט פּאַרנעמען, איבערהויפּט האָט ער געציטערט פאַר אַ יינגן אַקטיאָר מיטן נאָמען סעגאָל, אַ ישיבה בחור פון אַ קליין שטעטל אין גאַליציע, ממזרישׁ־קלוג און אַ גרויסער טאַלאַנט. און וואו דייטש האָט אים דערטאָפּט און געמאַכט פאַר אַן אַקטיאָר, האָט ער טאַקע נאָר אַליין געוואוסט. און ווען הערשקאָוויטש האָט דערהערט, אַז די ראָלע „לעפּאָק" אין אַריינגעפאַלן צו אים, — האָט ער אויפגעהויבן זייַנע גרויסע אויגן און געקוקט, און די ראָלע אַפּילו אין דער האַנט אַריין ניט געוואָגט צו נעמען. ער האָט זיך דאָס ניט געגלויבט, און געמיינט אַז סאיז אַ שפּיצל פון דעם ממזר סעגאָל. אָט איז שוין דייטש אויף דער ביינע, און כאָטש ער האָט נאָך פון פריער שטרענג געהאַט פאַרבאָטן הערשקאָוויטשן אַריינצוואָגן, האָט זיך סעגאָל אַלץ ניט געקענט צוריקהאַלטן און געמוזט אַרויס:

— פאַרוואָס נעמסטו ניט די ראָלע, הערשקאָוויטש? דו קענסט ניט לעזן?

הערשקאָוויטש ווערט רויט ווי צונטער. סעגאָל וויל נאָך עפּעס זאָגן, אָבער באַגעגנט זיך מיט דעם שטרענגן בליק פון דייטשן, און שווייגט.

— קיין פראָבען — זאָגט דייטש — וועלן מיר היינט ניט מאַכן. גייט אַהיים און געלערנט זאָל ווערן, ווייל אַחוץ באַראַטאָוון (סאיז אים נאָך דאָן שוועך אָנגעקומען יידיש), וועט מען קיינעם ניט סופלירן.

די פּראָבן גייען שוידערלעך שווער, זיבן—אַכט שעה אַ טאָג. ד״ר שפּיץ העלפט דייטשן מאַכן פאַרצייכענונגען. אויף צו מאַרגנס קומט דייטש און דרייט אַלץ איבער, אָלע גיבן זיך אָפּ מיט גרויס ליבשאַפט און האָבן גלויבן אין דער פּיעסע: אַז מוועט אָפּראַטעוון מיט איר דעם טעאַטער. איך זאָל איבערגעבן די פּיר וואָכן פּראָבן וואָלט פאַרנומען צופיל אָרט. צוויי סצענעס האָבן זיך אָבער אייגעקריצט אין מיין זכרון. נחמן כשר ברענגט אַ משא ומתן און מען באַדאַרף באַשטימען, ווער עס זאָל גיין מאַכן דאָס שטיקל אַרבעט. דייטש האָט ניט וווייניקער געוואָלט, אַז דאָס זאָל אַרויסקומען ווי אַ פּסק דין ביי אַ בית־דין, אַנישט קען נאָך חלילה די שטאָט זיין אין אַ סכנה. אין יענעם טאָג האָט מען זיך בלויז אָפּגעגעבן מיט דער אייגער סצענע. בּאַראַטאָוו זיצט אויבן־אָן, מיר — אַרום דעם טיש, מען רעפּעטירט יעדער זיין פּאָזיציע, אויסדרוק. באַראַטאָוס פּנים,

וויל דייטש, זאָל אויסדרוקן: אַז אים ליגט מער אין זינען מירקע מיט מזיקן. וויפיל מאָל מען זאָל ניט מאַכן די סצענע — דייטש און ד"ר שפּיץ בלייבן אַלץ ניט צופרידן, מע רייסט איבער די פּראָבע. דייטש רעדט וועגן איר מיט באַראַטאָון און אין רוסיש. ער האָט גרויס דרך ארץ פאַר אים. און אַז ער וויל אים עפּעס אויסבעסערן טוט ער דאָס ניט פאַר אַנדערע אין די אויגן. אַז די אַקטיאָרן זאָלן זען אָדער הערן. און אַזוי האָט מען אָפּגעאַרבעט עטלעכע טעג אויף דער סצענע, ביז זי האָט דייטשן צופרידן געשטעלט. עס איז אויסגעקומען וואָס ער האָט געוואָלט. (די קריטיק האָט עס דערנאָך שטאַרק געלויבט). די צווייטע סצענע, וועו „לעפּאַק" מוסרט „שברן", בימקאָס באַרימטער מאָנאָלאָג, אין וועלכן דייטש איז באַזונדערס פאַרליבט, ער פּלעגט אים ביי יעדער געלעגנהייט רעציטירן. זיצנדיק אין קאָפּעהויז האָט ער אַ פּרעג געטון: נו, טאַרלאָווסקי, ווי אַזוי וואָלט איר באַטאָנט „אַ גנב מיט אַ היים"? און אָט גייט די סצענע. באַראַטאָו זיצט אַ פּאַרצוויפּלטער צוליב דריי אורזאַכן: ערשטנס וואָס זיין ווייב, מירקע, האָט אים פאַרראָטן; צווייטנס, צוליב זיין אוממענלעכקייט, וואָס האָט זי געטריבן צו מזיקן; דריטנס, וואָס דער משא־ומתן האָט זיך ניט אייגנעגעבן און מען האָט נאָך סצערבן פאַרפּאַקט אין תפיסה. די סצענע איז אַ מעכטיק טראַגישע. איך וועל באַראַטאָוס אויגן קיינמאָל ניט פאַרגעסן. ז י י ן זיצן, די פאַרשטאַרטקייט... מען זעט וויי אין זיין מח טראָגן זיך געדאַנקען און איינער שווערער פאַר דעם אַנדערן, וואָס זוכן אומצוברענגען אי זיך, אי מירקען, און אי דאָס קינד וואָס זי האָט פון מזיקן, וועלכעס ער, שבר, האָסט ווי דעם טויט, סהערשט אַ טויטע שטיל־קייט. דעם מאָנאָלאָג הויבט אָן הערשקאָוויטש, וועלכער ציטערט פאַר דייטשס בליק, איבערהויפּט איז ער אָנגעשראָקן פאַר דעם ליבן סעגאָל, אַז יענער זאָל אים נאָך דער פּראָבע ניט אַרייגזאָגן און נאָכקרימען, און פאַרגעסט די ווערטער, כאָטש ער קען זיי פון אויסענווייניק ווי אַ וואָסער. ווייל אויסער באַראַטאָוון האָט קיינער ניט געוואָגט צו קומען צו פּראָבע, ער זאָל ניט קענען זיין ראָל. הערשקאָוויטש קוקט זיך אַרום, און אָטעמט אָפּ: זיין ערגסטער שונא, סעגאָל, איז ניטאָ. די פּאָזע איז שוין אָבער צו לאַנג פאַר דייטשן, און ער גיט זיך אַ קרים: „נו?" הערשקאָוויטש הויבט־אָן: „סאַ טוב שביאָלד, אַ נאָז פון דריי איילן..." און בלייבט שטיין. וואָס איז געשען? די דעקאָראַציעס וואָס שטעלט פאַר אַ קעלער, האָט געמאַכט אַ באַרימטער וויגער דעקאָראַציאָנס מאָלער. איז ביי אים אויסגעקומען אַ קליין פּענצטערל ביי דער סטעליע, וואָס ברויך זיין גלייך מיט דעם טראָטואָר אין דרויסן, וואו סטאַטיסטן האָבן באַדאַרפט

אַדורכגיין פון צייט צו צייט, עס זאָלן זיך בלויז זען זייערע פּיס. נאָר ביי פּראָבע זענען זיי ניט געגאַנגען. דאָרטן האָט זיך פּאַררוקט סעגאַל, און גלייך ביים אָנהויבן האָט הערשקאָוויטש דערזען זיינע בלויע ממ־זרישע אויגן, און פּאַרגעסן וואָס ער האָט צו זאָגן. סעגאַל ווייסט, וואָס ער קען דערפּאַר אַריינכאַפּן פון דייטשן, און נאָך פּאַר שטערן זיין באַ־ליבטע סצענע — כאַפּט ער גלייך אַריין צוריק דעם קאָפּ. און דייטש, וועלכער איז אַן אָכזר ביי פּראָבע, איבערהויפּט פּאַר ניט קענען קיין ראָל, ווערט אַן אָנגעצונדענער:

— הערשקאָוויטש, וואָס האָט איר אין קאָפּ? נאָך צוויי וואָכן פּראָבע, האָט איר פּאַרגעסן די ראָלע?

ביי הערשקאָוויטשן ווערט דער קאַרק רויט און אַנשטאָט צו זאָגן „הער דייטש", נעמט ער זיך צאָפּלען:

— הערררערר דייטש, איך וועל אים דערהרגענען. איר וועט דערנאָך מעגן זאָגן אַלץ אויף מיר, אָפּילו נעמען מיין קאָפּ און שלאָגן אַן דער וואַנט, נאָר איך וועל אים ממיתן, סעגאַלן, אַז ער וועט מיך ניט אויפהערן אָנציען...

אַלע קוקן זיך אַרום צעטומלט: „סעגאַל איז דאָך ניטאָ".

באַראַטאָוו רעדט צו אים אויף רוסיש:

— גאַספּאָדין הערשקאָוויטש, טשטאָ ווי גאָווארִיטע? ער איז דאָך ניטאָ.

אָבער דאָ הערן מיר אים אַראָפּקריכן פון דעם לייטער און דייטש גיט אים אַ שווארצן סוף, כאָטש ער איז זיין ליבלינג. אַלע לאַכן, אָפּילו דייטש לאַכט אויך, איין ד״ר שפּיץ איז טויט ערנסט און ערגערט זיך:

— הער סעגאַל, דאָס איז אינע שווייגערי, איך וועלדע אינען באַ־שטראָפן.

נאָר סעגאַל מאַכט אַן אומשולדיק פּנימל:

— אָבער, הער ד״ר איך האָבע ניכטס געטאָן.

נאָך גוט וואָס דייטש האָט זיך אַריינגעמישט, און סאיז געוואָרן שטיל. און מען האָט שוין פּאַרדאָס געמאַכט פּראָבע דערנאָך ביז נאַכט. נאָך פּראָבע ווערט דייטש אַן אָנדערער מענטש, ער פּירט צוזאַמען סעגאַלן מיט הערשקאָוויטשן, און זיי ביידע גיבן זיך די הענט. סעגאַל זאָגט־צו, ביז נאָך פּרעמיערע אים ניט אַריינצוזאָגן.

ענדלעך, נאָך עטלעכע געגנעראַל פּראָבן מיט קאָסטיומען, אין גרים, האָבן מיר דערלעבט די פּרעמיערע. זעקס אַ זייגער זענען מיר שוין אַלע געווען גרימירט. דייטש האָט אונדז אַלעמען אַדורכגעקוקט. יעדן

געפרעגט צי ער האָט זיין רעקוויזיט: טאַבאַק, שוועבעלעך, געלט, קאָרטן, א. א. וו. מיין געשפּאָלטענע ליפּ וואָס איך האָב מיר געמאַכט, געפּעלט ניט דייטשן, איך לויף אַרויף צו שמחה נאַטאַן, וועלכער האָט זייער גוט געקענט גרים, ער זאָל דאָס אויסבעסערן.

— פּענטאַק — שרייט נאַטאַן — וויש אָפּ דאָס רויטע, א ביסל וויים אין דער מיט, אָט אַזוי.

מיר קוקן דורך דעם קליינעם לעכל פון דער פאָרהאַנג. דאָס טע־אַטער איז געפּאַקט. אין דער ערשטער רייע זענען אַלע אין אָוונט־קליי־דער. אין דער אַרטיסטן־לאָושע שמייעט אַרום ד״ר שפּיץ מיט געסט און קריטיקער, ווי אַרטור שניצלער, ב. י. האָפמאַן, פעליקס סאַלטען, ד״ר אַבעלעס און סתם באַרימטע אַקטיאָרן. מיר זענען אַלע נערוועז. דייטש רעדט ניט צו קיינעם. ער שפּאַנט אומרואיק איבער דער בינע. אָט הערן זיך שוין די שווערע טריט פון באַראַטאָוון, ער קומט אַן וואונ־דערלעך גרימירט. דער בינע דירעקטאָר, סטריזאָוור, קוקט אַלץ אַדורך: צי ספּעלט ניט עפּעס אויף דער בינע. ווייל פּאַר אַזאַ זאַך פלעגט דייטש געבן פּעטש, און כדי צו זיין זיכער, פרעגט ער:

— הער דייטש, איז אַלעס אין אָרדענונג?

ענטפערט אים דייטש:

— וואָס וויים איך? מיך פרעגט ניט, איך בין איצט ניט דייטש, איך בין אַ גנב, מזיק.

אָט פאַנגט אַן ליבעלע ווינטרויב, מירקע, מיט איר זיס שטימעלע:

„דער טאַטע איז אַ סמאַראָוואָזשניק״.

אַ רגע, און די פאָרהאַנג הויבט זיך לאַנגזאַם אויף. מיר שפּילן ענדלעך פּ. בימקאָס „גנבים״. מיט אַ ציטער אין האַרצן, ווייל פון איר הענגט־אָפּ דער גורל פון יידישן קונסט־טעאַטער אין ווין.

— —

נאָכן ערשטן אָקט ברעכן אויס שטורמישע אַפּלאָזן אין טעאַטער, אָבער ווער הערט זיי, און וועמען ליגן זיי אין קאָפּ? מיר לויפן אַלע זען דייטשן, אויפכאַפּן עפּעס אַ גוט וואָרט פון אים. ער שטייט שוין מיט באַראַטאָוון, און קוקן זיך ביידע אָן. דייטש איז אָנגעכמורעט און ניט צופרידן: „נאָך אַ וואָך צוויי ווען מזאָל געווען האָבן אויף דער פּיעסע״,— הערן מיר. אָט באַווייזט זיך אונדזער ד״ר שפּיץ מיט אַ ליכטיק פּנים. ער גייט מיט שניצלערן און ב. י. האָפמאַן. האָפמאַן קלאַפּט מיט די הענט:

— בראַוואָ, קינדער.

— אויסגעצייכנט! — שרייט שניצלער, וועלכער איז געווען אַ ביסל טויבלעך.

— הער דייטש, עס איזט יאָ וואונדערבאַר — באַמערקט האָפמאַן.

— איך וועדע נאָך איין מאָל קאָמען זען דאָס שטיק, אַבער ניכט אין דער לאָזשע. די ערסטע רייע מוס איך האָבען, איך הערע ניכט — זאָגט שניצלער.

— איזט דער בימקאָ אין ווין — פרעגט האָפמאַן — מיר וועלן אים גראַטולירן. ער באַזיצט פיל טאַלאַנט.

— איך אַליין וואָלט אים אויך געוואָלט קענען, דעם יאָט, — זאָגט דייטש — ער געפינט זיך ערגעץ אין פוילן.

נאָך דער פּאָרשטעלונג. מיר זענען אַלע מונטער, פרייליך, אָבער אַז סקומט צו דער שוואַרצער טאָוול, זענען מיר אויפגעשריבן: „מאָרגן צוועלף אַ זייגער פּראָבע פון גנבים".

אויף מאָרגן זענען אַלע וויינער צייטונגען געווען פול מיט די „גנבים". מען האָט געלויבט דאָס שפּילן פון די אַקטיאָרן, און מער פון אַלעמען פּ. בימקאָן. „א גרויסער טאַלאַנט — האָט געשריבן ד"ר אָבעלעס, אַ באַרימטער דייטשער טעאַטער־קריטיקער — די ביגע איז די גאַנצע צייט טונקל, ווייניק פּערזאָנען, אָבער יעדער כאַראַקטער וואָס טרעט אויף, האָט באַלד עפּעס צו זאָגן". „די אַנטוויקלונג פון דער טעמע, דער געבוי פון דער דראַמע איז אַזוי שטאַרק — שרייבט מען אין אַ צווייטער צייטונג — אַז מען זיצט די גאַנצע צייט געשפּאַנט". „ביים שלוס ווערן די מענטשן אייך ליב, און איר פילט די טראַגעדיע פון דעם הויפּט־העלד, כאָטש אין אַלגעמיין זענען די גנבים ניט סימפּאַטישע מענטשן" — שרייבט אַ דריטע צייטונג.

מיר האָבן די פּיעסע געשפּילט נאָכדעם וואָכן, וואָכן לאַנג. זיך געבאָדן אין געלט און אין כבוד. מיר האָבן מיט איר, ווי דייטש האָט געזאָגט: „איינגענומען ווין". די אַקטיאָרן זענען געווען לעבעדיק. און יצחק דייטש איז צוריק געוואָרן דער אָדעסער באָסיאָק, און האָט גע־טרונקען ליקער אויף וואָס די וועלט שטייט. נאָכדעם ווי מיר האָבן פּאַרענדיקט די פּאָרשטעלונגען אין לוסטשפּיל־טעאַטער, האָבן מיר די פּיעסע נאָך געשפּילט אויף דער ראָלאַנד־בינע, פּראַטער־שטראַסע.

אין יוני 1922, זענען מיר געפּאָרן קיין בוקאָרעסט צו איציקל גאָלדנבערג, און אויך דאָרטן האָבן בימקאָס „גנבים" שטאַרק אויסגע־נומען.

מיט גרויס ליבשאַפט און מיט די האַרציקסטע ערינערונגען, וועל

איך שטענדיק דערמאָנען יענע צייטן אין ווין, מיין גרויסן רבין יצחק דייטש, וואָס האָט מיר געגעבן די מעגלעכקייט אויפצוטרעטן אין פּ. בימקאָס באַרימטער דראַמע „גנבים", וואָס האָט דאָן צוריק אַוועקגע־שטעלט דעם יידישן קונסט־טעאַטער אין ווין אויף די פיס.

„גנבים" אין ישראל

פון זלמן זילבערצווייג, לאָס אַנדזשעלעס

הײַנט צו טאָג ווען עס שפּילן פּראָגק און פּריי עטלעכע יידישע טרופּעס אין מדינת ישראל טאָג־טעגלעך, און עס איז אַ סברא, אַז יידישע טעאַטער־אונטערנעמער מאַכן געלט און יידישע אַקטיאָרן ציען דערפון לייטישע פּרנסה, איז זיך ממש שווער פאָרצושטעלן, אַז אין אונדזער דור איז אַ יידישע טעאַטער־פאָרשטעלונג אין ארץ ישראל געווען אַ זעלטנ־הייט און איז דערצו געווען פאַרבונדן מיט סכנת נפשות.

אין מיין בוך „הינטערן פאָרהאַנג" (ווילנע, 1928) דערציילּ איך אַ גאַנצע ריי פאַקטן וועגן די צרות, וואָס עס זיינען זיך אויסגעשטאַנען די, וועלכע האָבן געבּרויכט געבן יידישע טעאַטער־פאָרשטעלונגען אין ארץ ישראל.

דאָ וויל איך נאָר ברענגען די געשיכטע, וואָס האָט אַ שייכות מיט פּ. בימקאָס פּיעסע „גנבים":

דאָס איז געווען ענדע 1924. קיין חיפה זענען געקומען אייניקע יידישע אַרבעטער פון לאָדזש, פּוילן, און אַ געוויסער לייבל ראַבינאָ־ווימש (געפּון אין ארץ ישראל שמעוני) פון קאָוונע, ליטע, וואו ער איז געווען אַ מיטגליד אין דער דראַמאַטיקער יידישער נאַציאָנאַלער פאַרזאַמ־לונג, און זיי האָבן פאָרשטאָרקט די פּריערדיקע דראַמאַטישע אַמאַטאָרן־גרופּע מיט נייע פאָרשטאָרקטע כוחות אַלס אַ ליטעראַריש־דראַמאַטישן קרייז אונטערן נאָמען „אונדזער ווינקל".

אַן אַרבעטער פון דער צעמענט־פאַבריק „נשר" אין יעזשור האָט געשאָנקן זעק, און אַ מיטגליד פון דער דאָזיקער גרופּע האָט די דאָזיקע זעק באַפּאַרבט און זיי פאַרוואַנדלט אין דעקאָראַציעס.

איצט האָט מען אָנגעהויבן טראַכטן וועגן אַ בינע, וואָרום די גרופּע

איז געווען פעסט אַנטשלאָסן אַרויסצופירן די פּאַרשטעלונגען אין דער עפענטלעכקייט. ענדלעך האָט זיך אָפּגעזוכט אַ זאַל מיט אַ בינע: דאָס איז געווען בסך־הכל אַ גרעסערע טעראַסע פון אַ הויז. די דאָזיקע טע־ראַסע אויף וועלכער סהאָט געקאָנט אַריין אַ 100 מאַן, האָט געדינט פאַר צוויי צוועקן: סיי פאַר דער בינע סיי פאַרן טעאַטער־זאַל, און דאָ האָט מען עס אין פעברואר 1925 אויפגעפירט ש. אַנסקיס איינאַקטער.

די ליידן פון דער דאָזיקער גרופּע, ווי שמעוני האָט זיי מיר גע־שילדערט, שטייגן אין געוויסע הינזיכטן איבער די צרות און יסורים פון די ערשטע יידישע וואַנדערנדיקע אַקטיאָרן אין רוסלאַנד.

די „בינע" האָט זיך געפונען הינטער אַן אַראַביש הויז, וואו עס פעלן ניט קיין אייזלען, און ווען אַן אַקטיאָר אויף דער בינע האָט אַנגעהויבן רעדן, האָבן זיך די אייזלען דערשראָקן און אַנגעהויבן צו שרייען. דער אַקטיאָר איז כסדר באַגלייט געווארן פון יאָמערלעכן אייזל־געשריי. אָבער דאָס איז נאָר געווען אַ קליינער טייל פון די צרות. די ערשטע פּאַרשטעלונג, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ רעפּעראַט וועגן אַנסקין, האָט געמאַכט אַ גוואַלדיקן רושם. דאָס „טעאַטער" איז געווען פול פון אינעווייניק און פון דרויסן. די אַראַבישע שכנים האָבן באַלאַגערט די דעכער און די הייזער אַרום. דער קרייז „אונדזער ווינקל" האָט באַקומען אַ נאָמען אין שטאָט, און מען האָט אומעטום געריעדט וועגן דער ערשטער יידישער פּאַרשטעלונג.

דערפון האָבן זיך באַטירלעך אויך דערוואוסט די מיטגלידער פון „גדוד מגיני השפה" (אַ גרופּע פון העבראישע עקסטרעמע פּאַנאַטיקער), און ווען דער קרייז האָט צו דער צווייטער פּאַרשטעלונג אויפגעפירט צוויי אַקטן פון שלום עליכמס „גרויסע געווינס", זיינען געקומען אייניקע מיטגלידער פון „גדוד", און אָנגעהויבן שטערן די פּאַרשטעלונג, אָבער מען האָט זיי פּאַריאָגט. דער קרייז האָט זיך דערפילט שטאַרקער. עס איז געגרינדעט געווארן אַ ספּעציעלער קאָלעגיום (שמעוני, פּרל, וואָל־קאָוויטש פון קאָליש און ה' פּוטערשניט פון לאָדזש, וואָס איז אויך געווען דער רעזשיסער) און האָט באַשלאָסן אויפצופירן אַ גאַנצע פּיעסע. דער גורל איז געפאַלן אויף בימקאָס „גנבים".

דאָס אייגשטודירן די פּיעסע האָט געדויערט אייניקע חדשים. עס איז דערווייל צוגעפאַלן דער ארץ ישראלדיקער ווינטער מיט זייגע גרויסע רעגנס, און די שרעקלעכע בלאָטע אויף די נישט־געפּלאַסטערטע וועגן. אָבער די מיטגלידער פון קרייז, וועלכע האָבן געוואוינט זייער צעווארפן איבער די פּאַרשידענע טיילן פון שטאָט, פלעגן אָפּהיטן צו קומען פּינקט־

לעך צו די פּראָבן, וואָס פּלעגן פּאַרקומען אין אַ נידעריק אַראָביש צימערל מיטן סופּיט אויפן קאָפּ, ביי אַ קליינטשיק לעמפּעלע.

וועז עס איז דורך געשריבענע אַפּישן, וואָס זענען אויסגעהאָנגען געוואָרן אין די אַרבעטער־אינסטיטוציעס, באַקאָנט געוואָרן וועז די פּאַר־שטעלונג וועט פּאַרקומען, האָט דער „גדוד" באַשלאָסן אויסמאָל פּאַר אַלע מאָל אַ סוף צו מאַכן צום יידישן טעאַטער אין ארץ־ישראל. אַווי ווי דער „גדוד" אין חיפה האָט זיך געפילט ניט גענוג קרעפּטיק, האָט ער אַרויסגערופן הילף פון תל־אָביב.

אין אַוונט פון דער פּאַרשטעלונג זענען די אַרומיקע הייזער און די דעכער געווען באַזעצט מיט עלעמענטן, וואָס זענען געקומען שטערן די פּאַרשטעלונג, און אין „טעאַטער" אַליין האָבן זיך אַרייגעריסן ביז 20 מאַן פון „גדוד" באַוואָפנט מיט אייזערנע שטעקנס, מעסערס און רע־וואָלווערן.

די פּאַרשטעלונג איז פּאַרגעקומען לכבוד דעם 50 יאָריקן יובילעי פון יידישן טעאַטער, און וועז ה' שמעוני איז אַרויף אויף דער בינע צו האַלטן זיין רעפעראַט וועגן יובילעי, האָט זיך פון זאַל דערהערט אַן אויסרוף פון די „גדוד"־מיטגלידער, אַז קיין יידיש טעאַטער וועט אין ארץ־ישראל ניט עקזיסטירן. דאָס פובליקום האָט זיך באַלד אַריינטירט ווער סזענען די שטערער און מע האָט זיי איזאָלירט אין אַ ווינקל און געמאַכט אַ וואַנט פון אַקסלען קעגן זיי.

נישט געקוקט אויפן טומל, האָט זיך די פּאַרשטעלונג אָנגעהויבן, אָבער אין דער זעלבער צייט האָבן די „גדוד"־מיטגלידער צעבראָכן מיט אַן אייזן דעם לאָמפּ, וואָס איז געהאָנגען אויף דער טעראַסע (אין חיפה איז דאָמאָלט נאָך ווייניק וואו געווען עלעקטריש באַלייכטונג). עס איז געוואָרן פינצטער, און עס איז אויסגעבראָכן אַ געשלעג אין טעאַטער. די שטערער האָבן דורכאויס זיך געוואָלט אַרויפכאַפּן אויף דער בינע און מקיים פּסק זיין די אַקטיאָרן, אָבער דאָס פובליקום האָט געמאַכט אַ נייע וואַנט פון זיך, און זיי ניט צוגעלאָזט צו דער בינע, אויף וועלכער מהאָט ווייטער געשפּילט. די „גדודניקעס", וואָס זענען געווען אויפן דאָך פון טעאַטער, האָבן דערווייל אָנגעהויבן אַראָפּצורייסן די שינדלען און זיי אַריינוואַרפן אין טעאַטער. אָבער, וועז זיי האָבן געזען, אַז דאָס אַלץ העלפּט ניט, זענען זיי אַוועק אין דער פּאָליציי און געבראַכט אייניקע יידישע פּאָליציאַנטן ניט צו לאַזן שפּילן און וועז דאָס האָט אויך, אונטערן דרוק פון פּובליקום, ניט געהאָלפן, זענען די „גדודניקעס" ווידער אַוועק אין דער פּאָליציי, און האָבן געבראַכט אַראָבישע פּאָליציאַנטן.

די אַראַבישע פּאָליציאַנטן זענען אַרויף אויף דער בינע, האָבן איבער־
געריסן דאָס שפּילן און האָבן אַרעסטירט דעם פירער פון דער גרופּע ח׳
שמעוני. אונטער דעם קאָנוואָי פון דער פּאָליציי איז אים נאָך געלונגען
אַרויפצוגיין אויף דער בינע און אויסצורופן צום פּובליקום:

— זעט ווי אַזוי מען פייערט אין ארץ־ישראל, אין אייגענעם יידיש
לאַנד, דעם 50־יאָריקן יובילעי פון יידישן טעאַטער!

באָלד דערנאָך האָט די פּאָליציי צעטריבן דאָס פּובליקום און דעם
אַרעסטירטן אָפּגעפירט אין טורמע.

די געשיכטע האָט געמאַכט אַ גוואַלדיקן אײַנדרוק אין שטאָט.
אומעטום האָט מע געפירט דיסקוסיעס איבער דעם ווער פון די צוויי
פּאַרטייען איז געראַטן. באַזונדערס זענען די דאָזיקע דיסקוסיעס געפירט
געוואָרן לעבהאַפטיק צווישן די אַרבעטער. מקאָן זאָגן, אַז מהאָט צוליב
די דעבאַטן וועגן דער פראַגע אויף צומאָרגנס כמעט ניט געאַרבעט. דער
אַרבעטער־ראָט אין חיפה האָט דערווייל דעם אַרעסטירטן אַרויסגענומען
אויף קויציע, אָבער אַ שטיקל צייט נאָכדעם איז פאָרגעקומען דער פּראָ־
צעס קעגן אים. באַשולדיקט איז דער אַרעסטירטער געוואָרן אין שטערן
די עפּנטלעכע רו. דער באַשולדיקטער האָט אין זיין רעדע זיך באַמיט
אַוועקצושטעלן דעם ענין ווי אַ פראַגע פון רעכט צו שפּילן יידיש אָדער
נישט, דער אַראַבישער ריכטער, וואָס האָט זיך ניט געקאָנט אַריענטירן
אין דעם שפּראַכן־קאָמף ביי יידן, האָט די גאַנצע זאַך באַטראַכט ווי אַן
אַקט פון שטערן די עפּנטלעכע רו און דעריבער באַשטראָפט דעם באַ־
שולדיקטן ח׳ שמעוני מיט אַ געוויסער געלט־שטראָף.

דער גאַנצער סקאַנדאַל מיט דעם אַרעסט האָט די יידישע אַרבעטער
נאָך מער אויפגערעגט, און די לינקע פּועלי ציון צוזאַמען מיט אַ גרופּע
אומפּאַרטייאישע אַרבעטער האָבן געגריבדעט אַ „באַיואווקע" (קאַמף־
גרופּע), וואָס זאָל זיך מער ניט לאָזן פירן ביי דער נאָז פון „גדוד" און
אַזוי ווי צום ערשטן מאָל האָט מע די „גנבים" ניט פאַרענדיקט צו
שפּילן, האָט מע די פּיעסע נאָך אַמאָל איינשטודירט און באַשלאָסן זי
ווידער צו שפּילן. דערווייל האָבן די לינקע פּועלי־ציון געדונגען אַ הויז
פאַר אַ קלוב. דאָס דאָזיקע הויז האָט געהאַט אַ הויף און אַ טעראַסע,
איצט האָט די טעראַסע געדינט שוין בלויז פאַר דער בינע אַליין, און
דער הויף האָט געדינט אַלס דער טעאַטער־זאָל. דאָ איז שוין געווען אָרט
פאַר 500—400 באַזוכער.

מע האָט אויך געמאַכט נייע דעקאָראַציעס און אויפגעפירט, צום
צווייטן מאָל, די „גנבים". דער „גדוד" האָט זיך ווידער באַזעצט אויף

די דעכער און דאָרט, בעתן שפּילן, אַנגעהויבן צו געבן „קאָנצערט" מיט בלעכן און טראָמפּייטן. עס איז געווארן אַ שרעקלעכער סקאַנדאַל און דעמאָלט האָבן די גדודניקעס אַנגעהויבן וואַרפן שטיינער אין פּובליקום.

דער עולם, וואָס האָט פּאַרפולט דעם הויף, האָט אַרויסגעוויזן אַ מערקווירדיקן מוט און געדולד און זיך ניט געירט פון אָרט. די אָרדנער, מיט דער הילף פון דער „באַיאוואקע" האָבן אָנגעהויבן צו באַזייטיקן די שטערער. אין שטאָט האָט מע זיך דערוויל דערוואוסט, אַז אין יידישן טעאַטער איז ווידער לעבעדיק, איז פּאָליציי גיך אַוועק אַהין, אָבער זי האָט שוין געטראָפן נאָר אַלעם.

אַן ענלעכע שפּיל־טרופּע אונטערן נאָמען „אונדזער ווינקל" איז אויך געשאַפן געווארן אין תל־אָביב. אויך דאָרט האָט זיך די טעטיקייט פון דער גרופּע אָנגעהויבן מיט יידישע דעקלאַמאַציעס און פּאַרלעזונגען. די ערשטע פּאַרשטעלונג איז פּאַרגעקומען אין 1925, ווען עס האָט זיך געפּנט דער פּועלי־ציוניסטישער קלוב אין אַן אייגענעם צריף (באַראַק). עס איז אויפגעפּירט געווארן שלום־עליכמס „מזל טוב" און נאָך אַן איינאַקטער. דערנאָך האָט מען זיך געגרייט אויפצופּירן אָנסקיס „קאָנס־פּיראַטיוע דירה", אָבער די פּאָליציי האָט פּאַרווערט די אויפּפירונג, די טרופּע האָט דאַן איינשטודירט בימקאָס „גנבים", אָבער אויך דאָ איז, בעת דער אויפּפירונג, געקומען צו אַן ענלעכן סקאַנדאַל ווי אין חיפה. די גדודניקעס האָבן דורכגעהאַקט דעם דאַך, האָבן געווארפן שטינק־באָמבעס און פּאַרווואונדעט אייניקע פון פּובליקום.

אַ שיין מעשׂהלע

אין די דערנאָכדיקע יאָרן, אַז די מלחמה האָט די געוועלבלעך צום קאָפּ געזעצן, און זיי זענען אַלע געבליבן אָדם נאַקעט, ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, — און מיטן בלויזן דאָס אין דרויסן; און קוקנדיק אויף די לויידיקע שענק, אויף די לויידיקע גאַלענדערס, איבער זיי באַדאַרפט געבן אַ קרעכץ ווי איבער חולאים: אוי, ווי זיי האָבן זיך אַמאָל געבראָכן מיט די זעק הירזש, באָבעלעך, פּירעריי באָבעלעך: שוואַרצע, שמאָלע און לענגלעכע, וואָס, אַז מהאָט זיי אָפּגעקאָכט, איז סוואָסער פון זיי געווען שווארץ ווי טינט. קליינע, קיילעכיקע און בייכלדיקע, פון ווועלכע סוואָסער איז זיס ווי לאַקריץ. גרויסע, ווייסע און אויך געלע

צוקער־באָבעס, וואָס מהאָט אָפּגעזויגן פרייטיק פאַרנאַכט, און מיטן וואַ־
סער געוואַשן ביי די מיידלעך די קעפּ האָר, זיי זאָלן ווערן האַרט, און
זיצן אינאיינעם מיט אַ קאָפּול איבערן קאָפּ. אַצינד, אַרבעס, וויפילערליי
אַרבעס: קליינע, דראָבנע, גרעסערע, און נאָך גרעסערע, וואָס מהאָט
געוראפן וויעלאָגראָכעס, אָדער שלום זכרדיקע, וואָס מהאָט אויסגעזאָטן
אויף אַ זכר. זיי אַזוי באַזאַלצן אַז מזאָל קענען גיסן ביר, אויסליידיקן
אַ פעסל נאָך אַ פעסל. און די קאָלירן זייערע: גרינע, געלע, זאַמדיקע.
אַ צינד, רייז: ווי מהאָט גאָנץ יידישלעך באַגליט, — זעץ דיך אַנידער
און שייס! זיך נישטאָ מער וואָס צו שעמען. קורצע רייז און מאַטע, ווי
פערלמוטערנע. און לאַנגע, דינע, שפּיזלדיקע, — און גלאַנציקע, ווי פון
גלאָז אויסגעשניטענע. און מעל? אין נול, צוויי נול, דריי נול, און אויך
פיר נול (מהאָט זיך געקענט קלויבן נולן). לובלינער. און אויך פון די
גרויס־רוסישע מילן. וועך האָט דאָס אויף רוסלאַנד געמאַכט אַ שם, אַז
זי האָט נישט קיין מעל? וועך דען האָט געהאָט? אַ צינד, קלאָים, טאַ־
טאַרקע. די פעסער הערינג. קאַסטנס צוקער. וולישקע. טאַבאַק. וואָס
אין דעם געוועלב האָט זיך אַלץ געפונען? און אַ צינד, אַז מהאָט זיך
וועגן דעם אַלעם בלויז געקענט דערמאָנען, און דערביי מליאַסקען מיט
די ליפּן. זיך באַלעקן. קריגן שליים הינטער דער צונג, איי, אַ מאָל,
אַ מאָל! און די פויערים האָבן זיך נישט צו וואָס מער צו פאַקן, נאָר
אַפילו צו וואָס צו קומען. צו וואָס? צו די ליידיקע שענק? זיי באַווייַנען?
נישט קיין געוועלב, און עסן דאַרף מע אַלץ איינס. קיין קליינע קינדער
דרייַען זיך מער אין שטוב נישט אַרום, אָבער מיט די גרויסע איז
ערגער. זיי מאַכן נישט אַזוי דעם טויט ווי קליינע, אָבער זיי קענען אַלץ
איינס נישט לייגן די ציין אויף דער פּאָליצע. און מיט אַ קליין שיסעלע
קען מע זיי אויך נישט אָפּקומען. נו, און אַז קיין געוועלב איז אינגאַנצן
נישטאָ? אַזוי איז דער טאַטע אַרויס מיט משהן, וואָס האָט שוין געהאָט
אַרומגיין אַ פולע שטוב מיט קינדערלעך — אין שלום אַשס שטעטלעך:
אַרום קוטנע, גאָמבין, גאָסטינין, דאָרט אויפקויפן קאַרטאָפל, זיי אָנלאָ־
דענען אין וואַגאָנען, און אַריבערברענגען אַהער. דאָ האָט מע זיי אָפּילו
נישט געברויכט אויפצולאָדענען און זיי צעפירן אין די געוועלבער. סגע־
וועלבל איז געווען אויף דער באַן, וואו דער וואָגאָן איז געבליבן שטיין,
הינטערן פרייען הימל, אָפּילו אין אַ רעגנדיקן טאָג, סהאָט גאָרנישט
אויסגעמאַכט. מהאָט בלויז אַוועקגעשטעלט אַ וואָג, און די גויים —
אין די טויזנטער, האָבן זיך אַרומגעשטעלט מיט די לידיקע זעק. יעדער
האָלט אונטער זיין זאָק — מזאָל אים אָנשיטן, אַרויפשטעלן אויף דער

וואָג — אַזוי פיל אוּן אַזוי פיל פונט, באַצאָל אוּן — גיי. זאָל מע דיך מער נישט אָנקוקן. אַז מהאָט אויפגעמאַכט אַזאַ וואַגאָן מיט קאַרטאָפל אין דער פרי, — איז ער שוין נאָך וואַרעמס געווען ליידיק. אוּן די גויים מיט די גויטעס אים שוין געהאָט צעטראָגן אין זייערע זעק. נאָר דאָס איינ־קויפן די קאַרטאָפל איז אָבער נישט אָנגעקומען אַזוי גרינג ווי דאָס פאַרקויפן. מהאָט באַדאַרפט פאַרשוואַרצט ווערן. אַרומפאָרן אויף די דער־פער צווישן די פּויערים אוּן אויך יידן, זיי אויפקויפן, וואו אוּן ביי וועמען מהאָט נאָר געקענט. צוביסלעך, כמעט זעקלעכווייז, ביז סאיז מיט זיי געוואָרן אַ פולער וואָגאָן. אוּן נאָכן אָנגיין אַ גאַנצן טאָג, זיך אָנקריכן פוּן דעם צו יענעם פויער, פוּן דעם צו יענעם יידּ, איז מע אויף דער נאָכט אַריין צו אַ היימישן יידּ אין שטוב — אַ מידער, אַ צעברא־כענער, אָן איין גאַנצן ביין. אוּן מהאָט נאָר געקוקט וואו זיך אַוועקצו־לייגן. קיין שטיקל אַכסניה האָט נאָך דאָס מקום נישט. וועד קומט דאָ אַהער? צו וואָס אוּן צו וועמען? אוּן אויב מקומט צו עמעצן — לייגט מע פאַר יענעם אַוועק אַ בונט שטרוי. מוועט אַ יידּ נישט לאָזן איבער דער שוועל? וואָס איז דאָ, סדום? פאַרן טאַטן, כאָטש ער איז נישט קיין שום קרוב, נישט גאָר — איז אויך דאָ דער אייגענער בונט שטרוי. וואו וועט ער דאָ גיין אויף ביי נאַכט? אוּן, געווינטלעך, אַז מזיצט שוין צוזאַמען, אוּן איידער נאָך מגייט זיך אויסציען, זיך אַוועקלייגן, גיט מע שוין אַרויף אויפן טיש דאָס גלאָז טיי, ווי דען אַנדערש? אוּן אַז מזופט די טיי, אַ זופ אוּן אַ זופ — נעמט מע שוין דערביי דאָס אוּן עפּעס אַנדערש אין מויל אַריין. די וועלט איז גרויס, האָט אַזוי פיל, אוּן מברויך נישט קיין סך זוכן, אַז מזאָל האָבן עפּעס אין מויל אַריין צו נעמען. מע מאַרדעוועט זיך מיטן ביסל יידן. נאָר מהאָט עס אין דרערד. אוּן ביי דעם אַלעם קומט אויס צו דערמאָנען, אַדער צו דערזען דעם טאַטנס נאָמען אויף עפּעס אַ שטיקל פאַפּיר, צי וואָס. אוּן יענער גיט, כלאַחר יד, אַ פרעג: וועד סאיז יענער בימקא, וואָס שאָקלט מיט גאַנץ פוילן ווי מיט אַ לולב, מיט זיין שטיק: „גנבים!" וואָס ליידיקן אויס די קעשענעס ביי די יידן אין אַלע שטעט? ער ציילט שוין אויך די טעג זיך אַריינצו־כאָפן קיין לאָדזש, אוּן כאָפן אַ קוק, פוּן וואָס סאיז אַזוינס דאָ משוגע צו וועלן? זאָגט דער טאַטע, אוּן גיט זיך דערביי אַ ברייטן גלעט איבער דער באָרד: סאיז זיין זון. גיט זיך דער יידּ אַ צאָפּל, אַ צעפּאָר איבער דער שטוב מיטן בענקל, אַזוי ווי סהייזל זאָל זיך געבן אַ שאָקל מיט אים. אַ דונער זאָל האָבן אַריינגעפאַלן, ווי זאָל ער זיך ריכטן אויף אַזאַ זאָך? אוּן גיט אַ כאָפּ דעם בונט שטרוי פוּן שטוב אַרויס: וואָ־אָ־אָ־ס?

אייער זון? און כוועל אייך לאָזן אַנידערלייגן אויף דער ערד? איר וועט שוין ביי מיר היינט שלאָפן אין בעט. אין מיין בעט! זאָל יאָ אַזוי לעבן. און מאָן וואָב אַזוי לעבן. און די קינדער מאַנע אַזוי לעבן. דב־רה (ווי זי הייסט דאָרטן), מוועט זיך פאַרנעמען פון שטוב. מגייט אַריבער צו בערלען (ווי ער הייסט דאָרטן), און זיי וועלן דאָ האָבן אונדזערע בעטן. איך וועל ליגן אין בעט, און ער וועט שלאָפן אויף דער ערד? אז זיין זון האָט אָנגעשריבן די „גנבים"?

„גנבים", דאָס קישן פון אונטערן קאָפּ

ארומשלעפּנדיק זיך אַ סך יאָרן דערנאָך איבער די שטעט פון אַמעריקע און קאַנאַדע, — האָט זיך אומעטום אונטערגעקוקט עפּעס אַ ייד, וואָס האָט מיר שמייכלדיק אַריינגעלייגט די האַנט, און מיך גע־צויגן מיט לאַכנדיקע אויגן צו זיך, אין זיין גבורהדיקן אויטאָמאָביל, — ער וויל מיך מיט עפּעס מהנה זיין, און אַזוי, — אַז סזאָלן מיר די אויגן איבערגיין; מה רעש? פאַרוואָס קומט עס מיר? ווייל כמאַך מיך נאָריש און כשרייב? כטו דערמיט קיינעם קיין טובה נישט. כשרייב, כזאָל נישט אויפפלאַצן. דער שרייבער איז ווי אַ קעסל הייס וואַסער, אַז סקלויבט זיך אַן צופיל פאַרע אין אים, — קען ער זיך צעפליען, אַז מזאָל זי נישט אַרויסלאָזן. הער אַ מעשה: ער וויל כזאָל מיט אים אויסטרינקען, וויל ער איז מיין „נחמן כשר" פון גאָמבין. אַ צווייטער, אין מאָנטרעאַל: וויל ער איז מיין „מזיק" פון כעלם. אַ דריטער, אין פּיטסבורג: וויל ער איז מיין „שבר" פון מעזריטש. אַ פּערטער, אין דעטראָיט: וויל ער איז מיין „לעפּאָק" (און ווי ער זאָגט — דער בעסטער), פון לעמבערג. אַ פּינפּטער, אין שיקאָגע: וויל ער איז מיין „סוויטניק" פון סטאַניסלאָוו; אַ זעקסטער, אין לאָס־אַנדזשעלעס; וויל ער איז מיין „סצערב", פון טשענסטאָכעוו; און דאָס נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל אַזוי פיל „סצערבס", „לעפּאָקס", „שברס", „סוויטניקס", צעזייט און צעשפּרייט איבער אַלע שטעט פון אַמעריקע; זיי זיינען ווי איך געפּאָרן נאָך דער מלחמה אַהער: זיך אַרויסגעריסן פון דער אַלטער וועלט, וואו מהאָט פאַרצויגן דעם שטריק איבערן האַלדז און דאָ ניט נאָר זיך געמומען אין די הענט אַריין, נאָר געזוכט אָנצוכאַפּן דעם אָקס פאַר די הערנער, און רייטן אויף אים מיט שעפּער, הייזער, פאַבריקן, און זענען צוגלייך — מאַנשי שלומינו; האָבן

אויף זיך דעם אָפשיין פון די אַמאָליקע יאָרן, פון „גנבים", פון „יענקל בוילע", „די פּוסטע קרעטשמע" מיט וואָס מהאָט דאָרט געפלאַטערט אין די יינגע יאָרן. און אין דעם זכות נישט אין איין פּירשטלעכער היים זיך אָנגעוואַרימט.

מיין שטערן גייט אויף

ביז דעמאָלט איז נאָך אַלץ די צייטונג פאַר מיר געווען פאַר־מאַכט. און פּונקט ווי אַ מאָל אין לאָדז, — כהאָב מיך נישט געקענט אַריינשפּאַרן אין איר ביז „אויפן ברעג ווייסל" האָט זי פאַר מיר ברייט אויפגעמאַכט, אַזוי בין איך דאָ אויך נישט פריער אַריין, ביז די „גנבים" האָבן זיך געגומען צו מיר. און שוין צום צוויטן מאָל ווי סקומט מיר גרינגער אָן אַוועקצושטעלן אַ דראַמע אין אַ טעאַטער, ווי עפּעס אָפּצו־דרוקן אין אַ צייטונג. אַז די „גנבים" האָבן באַוויזן אַזאַ קונץ־שטיק, — פאַרשעמט דעם דעת הקהל, אַז ער האָט זיך געוואָלט באַגראָבן פאַר בושה. זענען אַלע געבליבן מיט אַ נאַז, האָט מע זיך נאָכדעם שוין געגומען יאָגן נאָך מיר. אַזאַ פויגל איז ער? כישוף געטון די יידן אין וואַרשע? וואו איז ער? און, מהיכא תיתי. ער שרייבט אויך אַ מעשה? זאָל ער קומען זיך צושטעלן צום עמוד, און אָפילו אויך דוכענען. און מהאָט מיך שוין פון אומעטום געוואָלט האָבן. סאיז אויף מיר געווארן אַן אויסכא־פּעניש. נאָר ווער האָט זיך געוואָלט אומקוקן אויף דעם? וואָרן, וואָס איז אָפּדרוקן אַ סקיצע קעגן אַוועקשטעלן אַ דראַמע, און וואָס זאָל נאָך אָנרייסן? כבין איבער דעם אַריבער מיט טויזנט קעפּ. נאָכדערצו אַז כהאָב געהאַט ליגן אַ שיפּסקאָרטע, זיך אינגיכן צו זען מיט אַמעריקע, און שוין געווען מיט איין פוס דאָרטן. אַלע וואָס גיבן זיך אָפּ מיט דרוקן ביכער, — רייסן פון מיר אָפּ די פּאָלעס. גיטלין דרוקט־אָפּ „משה דרייקאָפּ". „סלעצטע וואָרט", „די אינטריגע", „קוידערוועלט". דער יינגער יידישער דיכטער ש. י. לאָנדינסקי, וואָס האָט גראָד רייך חתונה — און האָט געגומען דרוקן פאַר געשעפּט די ביכער פון יואל מאָסטבוים, ד"ר ציפור, יהושע פּערעלע, און נאָך אַנדערע — וויל מיך כאָטש אינ־גאַנצן האָבן פאַר זיך. ער דרוקט איבער די „רעקרוטן", אַ בוך געקלי־בענע זאָכן „פון קריג און פרידן", די דראַמען: „אויפן ברעג ווייסל", „גנבים", „פאַרבאָרגענע כוחות", וואָס מהאָט דערנאָך משנה שם געווען

אויף „דעמבעס". ש. וואַגמאַן זעצט איבער אַ שטיק פון „אַלטע קרעטשמע" אויף פויליש פאַרן „נאַש פּרזשעגלאָנד". איך שרייב אַן „די קללה", פאַר דעם ערשטן נומער „דער חודש", פאַר וועלכער איר רעדאַקטאָר, דער אַלטער פובליציסט ש. ראָזענפעלד, גיט מיר אַפּ סערשטע אָרט. און נחמיה פינקלשטיין ציילט מיר אויף פאַר איר צוועלף צי צוואַנציק טויזנט מאַרק, — דער חלום פון אַ האָנאָראַר פאַר אַ דערציילונג אין יענע יאָרן.

מטאָר זיך נישט צופיל פרייען

אַז כבין געקומען אַהיים, האָט מע פאַר מיר געמאַכט אַ בריטע וואָרע. אַלמאַי נישט? וואַרשע יאָ און מיין היים־שטאָט נישט? פאָרט זייערס אַ בן עיר... ווייניק כבוד איר פאַרשאַפט? קען זיך אַ בענדין, אַ טשענסטאָכעווו, אַ לובלין, אַ סך בכבודיקערע שטעט דאָס אייגרעדן? וער וואָלט זי געגומען אין מויל אַריין — אַז איך זאָל אין איר נישט האָבן געבוירן געוואָרן? און מהאָט זיך צוליב מיר שוין אויך געמוזט פאַרקוקן אויף איר. וואו איז זי ערגעץ, די שטאָט, היבטער קראָקע?

איך בין נאָך אַלץ אין די שטיבלעך פונעם בלינדן מאירס הויז. נאָר ווי פֿאָרן זיי זיך שוין איצט מיט מיר? און כקוק נאָר ווי צום גיכסטן זיך אַרויסכאַפּן פון זיי; די פּראַלגיע איז גלייך געגאַנגען שלאָפן. כהאָב זי צוגעוואָרפן הערשל וואַקסבערג אין קאָפּ אַריין: כבין זי אים מוחל מיט קנין און מנין — און זאָל ער זיך פרייען מיט איר. זי האָט זיך מיר שוין סיי ווי געהאָט אייגנגעגעסן אין די ביינער, און זי משלח געווען מיט די טעפּ, פּרעסאייזנס, ברעטער וואָס מהאָט באַדאַרפט צו וואַשן און פּרעסן. די שטיבלעך זענען איצט אויפגערוימט, און ווי ביי יעדן איינעם: מיט אַ טישל, אַ בענקל, אַ שענקל, מיט עפּעס אַ געמאַלעכטס אויף די וועגט, פּירהענגלעך אויף די פענצטער, שטילע שטיבלעך. וואו מקען זיך אַוועקזעצן און אַריינקוקן אין אַ ספר, פאַרמאַכן די אויגן און דרימלען. אויס פּראַלגיע! נישטאָ מער קיין אַנצייכעניש פון איר. נאָר עפּעס האָט זיך באַהאַלטן ווי אַ גנב פון די אויגן, פון איר, — זיך פאַרשטעקט, אַ פּלעשל מיט פייער, וואָס מפלעגט דערפון אַרייגיסן אַ פּאָר טראָפּן, אין אַ באַליע מיט וועש, — סזאָל אויסברענען דעם ברוד, אים אויסעסן ביזן גרונט. און אין אַ רגע וועט מהאָט זיך פאַרקוקט אין טאָג אַריין, אין דעם ריינעם קלאָרן הימל, — האָט זיך

די קליינע חיה שרהלע, וואָס האָט זיך געריטשעט אויפן געזעסל, אָנגע־
כאַפּט ביי דעם, ביי יענעם, — און געשטעלט אויף די פיסלעך; געפלעגט
פאַלן, אויפשטיין, און אַזוי גיין — אויסגיין די שטוב פון עק ביז עק,
איבערקערן וואָס סקומט אין די הענט אַריין, ווארפן פון זיך, נעמען צום
מויל, — אויך געכאַפּט, וואָס האָט זיך באַהאַלטן פאַר די אויגן, דאָס
פלעשל מיט פייער צום פיסקל; און אויב אַ פאַר טראָפן האָבן געקענט
אויסברענען דעם ברוד פון אַ טאָפּ וועש — האָט עס מער באַדאַרפט
ווי אַ טראָפן אין מיילכל — אַז סזאָל עס אויסברענען? מהאָט זי גלייך
געכאַפּט אויף די הענט, — ספּנימל איז בלוי, פאַרקייכט, אָן אָטעם, און
אויף די ליפּעלעך — שוים. עס ווערגט זיך, שטיקט זיך, ווי סוואָלט
געהאַט אַ גליענדיקע קויל אין העלדזל; נאָר אַלץ וואָס איז אין דעם
קינד האָט זיך געכאַפּט, און מיט כח געזוכט אַרויסצורייסן די ברענע־
דיקע קויל פון דאָרטן; און סהאָט זיך געדאַכט, ווי סזאָל איר האָבן
אַרויסגעריסן. וואָרן, דער אָטעם איז צוריקגעקומען. און אַז דער אָטעם
איז דאָ — קומט אויך צוריק קאָליר אין פּנימל, לאָזט נאָך די שטייפ־
קייט, די אייגעלעך מאַכן זיך אויף, שיינע, ליכטיקע און פּארטרערטע...
וואָר האָט דיר געטון, שיין טייער מיידעלע, ליכטיק קעפּעלע, זיס מיילכל...
די טרערעלעך ווערן גרעסער, און די אייגעלעך, כאָטש ליכטיקע, זענען
צעשראָקענער, ווי ביי אַ פייגעלע וואָס איז אַראָפּגעפאַלן פון אַ בוים,
און די פליגעלעך זענען נאָך צו דין, זיי זאָלן עס קענען צוריק אויפ־
הייבן... מיר קושן איר אין די בעקעלעך, אין העלדזעלע, און סזעט
אויס, ווי סזאָל שוין זיין מיט אַלעם ווי פריער. עס קריגט שוין אַפילו
אַרויף אַ ברעקל שמייכעלע, ווי סזאָל אַליין זיך אויך וויסן צו פריען.
אָבער מיר לאָזן עס שוין מער נישט אַראָפּ פון די הענט. מקוקט אין
אירע פּאַרטרערטע אייגעלעך: הע? אַזאָ זאָך? סאיז זיך נאָר אַ מעשה
אָנצוטון. ווי אַזוי האָט מע געקענט פאַרזען דאָס פלעשל מיט פייער, אַז
זי זאָל עס כאַפּן צום פיסקל? סהאַרץ פרייט זיך: נסים, לויטער נס. און
סאיז אויך דערשראָקן: זי האָלט טאַקע אָפּן די אייגעלעך, סשפּילט זיך
שוין אָפילו, אָבער עס האָט דאָס, אָפּנים, נישט מיט אָלעם אויסגעשפּיגן.
סאיז ביי איר געבליבן עפּעס אַ שטיקעלע כאָרכל, ווי אַ זעג זאָל ביי דעם
זעגן אין העלדזעלע. סמיילכל איז טונקל, אַרומגעברענט, — און דער
צער פון דעם שטומען קינדעלע, וואָס קען נאָר רעדן בלויז מיט די איי־
געלעך, — גייט אַדורך ווי אַ געוויין אין בלוט, צעמאָלט די געדערים
אין אַ מירזשער, ווי זיי זאָלן זיין פון טרוקענע בלעטער. עפּעס קלאָפּט
סהאַרץ פאַר דעם מילכל אין איר העלדזל, מהאָט מורא צו שטעלן מיט

אַלעם אויף איר שפּילן זיך, און מברענגט אַ דאָקטאָר. אויב, חלילה, עפּעס, זאָל מע זיך גלייך נעמען דערצו. ווי לאַנג דאָס איז נאָך פּריש. נאָר ער מאַכט דאָס צו נישט. סאיז בלויז אָפּגעברויט, סוועט צו ביסלעך ווערן וויניקער, מיטן פאַרהיילן זיך, און ביי אַזאַ קינד היילט זיך דאָס גיך; און אַזוי ווי סברויך זיך היילן, און גיך — קוקט מע אין דעם אַריין מיט אַ פּאַרכאַפּטן אָטעם, מציילט די רגעס; אָבער דאָס כאַרכלען וואָס ברויך ווערן שוואַכער, דינער, מינער, ווערט גאָר העכער, בייזער; און וואָס סקינד ברויך ווערן לעבעדיקער, — ווערט עס גאָר מרה שחורהדיקער, ווי האָט עס שוין דאָס קראַנקע און ציטעריקע שמייכעלע? עס לייגט פריער אַראָפּ, זיך פּיעשטשענדיק, דאָס קעפּעלע, און נאָכדעם שוין מיט אַלעם; סקען שוין אפילו נישט זיצן. און עס ליגט, ווי נישט מיט זיך, און כאַרכלט; צומאָלט ווייניט עס אַרויס ווי פּאַרשטענדיק; וואָס מיר איז צוגעקומען! עפּנט די שיינע אייגעלעך און קוקט, שטרעקט נאָך אויס די הענטלעך, מזאָל עס נעמען, און מכאָפּט עס אויף די הענט, מהאַלדזט עס, מקושט עס: טייער מיידעלע! מיר זאָל זיין פּאָר דיינע זיסע ביינדעלעך... נאָך אַ רגע... נאָך אַ רגע... דער דאָקטאָר האָט געזאָגט... אַך, ברענען זאָל דער דאָקטאָר, ער האָט אומגעברענגט סקינד! עס האָט זיך טאַקע נישט מער ווי אָפּגעברויט... האָט נישט געקענט אין זיין דאָקטערישן קאָפּ אַריין, אַז סקען זיך פון דעם צעברענען אַ פייער אין העלדזל, און ווערן געשוואָלן, אַז סזאָל נישט קענען אָטעמען, און ווערן דערשטיקט? מדאַרף אים שיסן דערפאַר! און וועז ער הייסט אַזוי כאָפּן די פּיס אויף די פּלייצעס, און דערמיט גלייך לויפן קיין וואַרשע?

מלויפט קיין וואַרשע

ערשט פאַרטאָגס, אַז סקינד האָט שוין געזשיפּעט, האָט מע זיך קוים דערוואַרט אויף אַ שטיקל צוג, מזאָל קענען פאָרן דערמיט קיין וואַרשע. אוי, וואַרשע! דאָרט בין איך איצט אין דער היים, ביי יעדן איינעם אין מויל, כקען מיט איר אַרויפקלעטערן אויפן דאַך פון העכסטן הויז. כוועל אַריין מיט איר אין גרעסטן שפּיטאָל, כאָפּן די גרעסטע דאָקטוירים... ווי קומט מע וואָס גיכער קיין וואַרשע! סקינד איז דאָך אין אַזאַ גרויסער סכנה... סקינד איז מאַט, עס צאַנקט ווי אַ דין ליכטל,

ספּנימל שוואַרץ ווי די נאַכט, דאָס כאַרכלען ווערט אַפּילו שטילער, אָבער טיפער; עס אַרבעט שוין נישט מער אינעם העלדזל, נאָר ערגעץ וואו אונטערן הערצל; עס הויבט זיך אויף גיך און שווער, ווי סוואָלט נישט צוגעלאָזט די דינע רויטע פּייער־צינגלעך צו זיך, די דינע רויטע פּייערלעך, וואָס ווילן זיך אַריינשטעכן אין דעם... וואָס טוט מע? דער צוג איז אַזוי פויל אויף צו גיין... אַך, וואו נעמט מע פליגל פאַר אים, ער זאָל זיך אויפהויבן אויף זיי, און מיט דעם אַריינפליען קיין וואַרשע... מאיז נאָך אַזוי ווייט פון ערגעץ, און צו וועמען... און דאָ נעמט דאָס הערצעלע אָפּפאַלן, אָפּשטיין, און דאָס צאַפּלען גייט אַריבער אין אַ דראָבנע ציטערן, וואָס הערט דערנאָך אויף, און עס פאַרציט ווי אַ יינג הינדעלע אירע הייטלען איבער די אייגעלעך, און גיט זיך מער נישט קיין ריר.

מיט דער טויטער חיה שרהלע

די שוויגער האָט איצט די טויטע חיה שרהלע איבערגעדעקט. מקען דאָך איר נישט האַלטן מיט אַן אָפּן פּנימל, אַז אַלע וואָס שטיין אַרום און זיצן, זאָלן גלאָצן מיט די אויגן. מילא, די אַלע ווייסן שוין, אָבער אַז די גייען אַרויס און אַנדערע קומען אַריין, — זיי זאָלן בלייבן שטיין ביזן צייכן: וואו פאָרן זיי מיט אַ טויט קינד? און יעדן איבערדערציילן, אַז סאיז נאָר וואָס אויסגעגאַנגען? און וואָר וועט דערציילן? איך? די שוויגער? די יינגע מאַמע? זי שטייט מיטן פּנים אין דער שייב, און שלינגט די לויפּנדיקע פעלדער מיט די טרערן אירע, מיט שטילע שלוכצן, ווי קען זי דאָ הויך ווייגען? אַז סהאָט פון איר פּריער אַרויסגעשריגן — ביי וועלכע מאַמע שרייט עס נישט אַרויס אַז איר קינד שטאַרבט? וואו זי זאָל נישט זיין, אַפילו אין אַ וואַגאָן? אַזוי האָט מע איר פאַרשטאָפּט סמויל, מיט די הענט; שטייט זי, אַ שלוכצנדיקע, אין זיך פאַרגייענדיקע, וואָס מקען מער זען ווי הערן; זען ווי אַ יינגע מאַמע ווייגט מיט בלוט אויפן טויט פון איר קינד, פון איר ערשט קינד, וואָס האָט זיך נאָך נעכטן גע־שפּילט, געריסן פון די הענט, און געוואָרן אַוועקגעריסן ווי מיט עמעצנס הענט...

אַז דער צוג בלייבט שטיין, פאַרנעמט מע זיך — וואו און צו וואָס וויטער פאָרן מיט אַ טויט קינד? אין דרויסן, וואו מגייט אַרויס,

איז וואַלד, אַ שטילער סאָסנע וואַלד, אַ זיסלעכער און אַ האַרבער צו גלייך, נאָך יום כיפּורדיקער; אַ סך ביימער זענען שוין אָדם־נאָקעט און אַנדערע — האַלב אויסגעטון; בלעטער ליגן אָנגעהויפט אין הויפנס, אָפּגעלעבטע, און סגאָלד אויף זיי איז מאַט, אָפּבלאַקירט, עפּעס אַ טויט גאָלד, אויך דער דיקער הימל איז נאָך דערצו הויך און פאַרריסן; ער ליגט שווער, אַ מעוברתער מיט וואָלקנס, וואָס קענען זייער גרינג אויסגיסן. קילע ווינטעלעך כאַפּן זיך אויף, עזותדיקע, און פלאַטערן אַרום — ווי מיט ווייטע קעלטן, וואָס ליגן באַהאַלטן ווי גרויסע אוצרות אין קעלערן. וואו איז דאָ ערגעץ אַ שטיקל ישוב? אַ קופּקעלע יידן מיט אַ שטיקל בית עולם? מדאַרף אַ ברעקל ערד פאַר מיין טויט קיגד! זאָל מע זיך לאָזן גיין סתם מיט די פּעלדער, וואו די אויגן וועלן טראָגן? יידן, וואו מוזט זיי אָפּזוכן, וועלן זיכער נישט חושד זיין, אַז מגייט זיי דאָ אונטערוואַרפן עפּעס אַ טויט קיגד פון עמעצן; אַז מזעט אַ יינגע מאַמע מיט בלוט פאַרווייגטע אויגן, אַ טאַטן און אויך אַ שוויגער, — וואָס קען זיין מער? מוזט זיך הייסן געבן געלט? מיר זענען דאָך נישט קיין גבירים. וואַרן, מהאָט מיט זיי אינאיינעם געלעבט, און קיינמאָל נישט געגעבן אויף גאָר? און פאַרוואָס זאָל מע זיך וועלן אינהילן, ווען דער מלאך המות האָט אָנגעכאַפּט ביים האַלדז אין מיטן וועג? אָבער, נאָך אידער וואָס, שטעלט זיך אַרויס די מוטער ווי אַ לייב — זי וועט דאָס קינד אירס קיינעם אין ערגעץ נישט אַוועקגעגעבן, מזאָל זי דערהרגענען אויפן אָרט. מיט וואָס וועט זי אַהיימפאָרן, מיט די לידיקע הענט? מטאָר מיט קיין טויט קינד אין צוג נישט פאָרן... זי אַליין וועט עס טראָגן און ווער קען איר עפּעס זאָגן? זי איז נאָך אַלץ אַ מאַמע, אַפילו פון אַ טויט קינד.

מזעצט זיך אַראָפּ אויף דער פייכטער ערד, אין אַ פאַרשטומט קיפּקעלע. איבער די קעפּ לייגן זיך איצט נידעריקער די הימלען, און די וואָלקנס טריפן, סוועט אומעטיק, כמאַרנע. דער וואַלד צערוישט זיך, הויך. ווינטן, נאָר וואָס געבוירענע — צעלויפן זיך אין אים, מיט אַ גרויס געוודער: וואָס איז דאָ געשען פאַר אַ ברעך? אָט וועט זיך אויפמאַכן אַ לאָך אין הימל, און דאָס נשמהלע וועט אַרויף אין אים, פינקלען ווי אַ ליכטיק פלאַטערל, וואָס וועט לייכטן אין די ווייענדיקע נעכט אין שויבן פון פענצטער, וואו סליגן קראַנקע עופהלעך. די טראָפנס וואַסער ווערן גראָב ווי גרויסער באָב, און קיילעכיק. די באָבע טוליעט דאָס טויטע קינד, עס זאָל נישט ווערן אַ דורכגענעצט, און זיך חלילה דערקילן, און אַז סקומט דערנאָך אָן אַ צוג פון וואַרשע, וואָס גייט אויף צוריק, — כאַפּט מע זיך נאָך גיכער אַריין אין אים, אָפּגעצוואָגענע, אַדורכגעווייקטע,

דאָס טויטע קינד איז טאַקע טריפה, נאָר וועט גיין קוקן צי סאיז טויט, צי לעבעדיק? סקען דען עמעץ וויסן צי מטראָגט אַ טויט קינד צי עפּעס אַ זעקל מעל? מיינרן? דאָס מאָל קריכט שוין נישט דער צוג, נאָר לויפט ווי אַ משוגענער. וואָס איז געווען מיט יענעם פּריער, אַ כאָ־לערע אויף אים! און אין אַ פּאָר שעה אַרום קומען מיר אַריין אין שטוב מיט איר, — און וואו מלייגט זי אַריין אין איר וויגעלע מדעקט איר איבער, און מצינדט אָן ביי איר צוקאָפּנס צוויי ליכטלעך. צוויי פּלעמלעך טיקן זיך אין טאָג אַריין. און מאָכן נישט מיט גאָר ליכטיקער. בלויז וואָס זיי פּלעמלען איבערן טויטן וויגל — טויטלעכע.

און אויך דאָס איז מיר געווען באַשערט...

כגיי דערנאָך אַראָפּ פּאָר דער טיר, כוויים אַפּילו נישט צו וואָס. די זון פּלאָקערט שוין אַרנטלעך פּאַרן פּאַרגיין. איבער די וועגט פון הייזער שוימט מיט רויט, ווי ער וואָלט זיך אַריבערגעריסן פון די דעכער — צעשמאָלצענער הימל. אין די שויבן לעשט זיך קיל דאָס ווייסלעכץ פונעם טאָג. די גאָס אָטעמט ערשט גרינג אָפּ ווי נאָך אַ גרויסן האַרמידער. די געוועלבער זענען האַלב אָפּן, ווי מיד, און האַלטן כמעט צו די אויגן. אַן אַלטער גוי מיט אָפּגענומענע פּיס. אַ הוילן צעשויבערטן קאָפּ, — שטייט אָנגעשפּאַרט אין אַ רינע, און מיט גראָער ערד אין פּנים — אַזוי ווי די נאַכט וואָלט זיך שוין אויף דעם געהאַט פּאַרקליבן. אַ הונט האָט זיך פּאַרריסן מיט זיין גאַנצן געלענק, ווי ער וואָלט זיך אויפגעכאַפּט פון אַ בייזער הינטישער קרענק — און געשריגן הויך, מיט רציחה, אויפן הימל, וואָס האָט זיך אַזוי צעברענט; און ווי ער וואָלט דאָ אַלעמען געוואָרנט אַז מזאָל זיך היטן פּאָר דעם פּייער, וואָס קומט פון אויבן אָנצינדן די ערד אויף אַלע אירע אָפּגרונטן.

אַ לייִדיקער וואָגן צעהילכט זיך מיט אַמאָל; אַ פּאָר פערד צע־בריקעטע, פּאַרשאַרצטע, דורך די לייצן, — פּיסקעס, פול מיט גאַווער, גייען מיט אים אויף אַלע פיר, ווי זיי וואָלטן אים געטראָגן אויף זיך; מיט דעם הילכן זענען פול אַלע שטובן, און סהייבן זיך פון אים אַלע ביידעמער. די מאָגערע ביימעלעך ווילן זיך צעלויפן פון די גערטלעך, אַז די פערד זאָלן נישט אַריבער איבער זיי מיט אים, — און זיי דאָ צע־מאָרשטן. די קאָפּיטעס וואַרפן אַרויס די שטיינער פונעם ברוק, ווי צייגער

פון מויל. און אין דעם פאַרטויבנדיקן געהילך פון צעכראַסטעטן וואַגן, וועלכן די פערד טראָגן ווי אַ שוואַרץ יאָר, ווי זיי וואָלטן אַנטלאָפן מיט אים פֿאַרן פייער פונעם הימל — שטייט ווי פאַרנאַרט, גולמדיק, עפּעס אַ קליין ייִנגעלע; עס איז שוין אָפּילו אַריין צו דעם בעל עגלה אין אויג, און ער, אונטערגעהויבן, פאַרשטייפט, פאַרציט אימהדיק די לייצן, הייבט זיי אונטער מיט כח, מיט אַ געשריי — שטעלט זיי אַוועק אויף די אונטערשטע פּיס, און מיט די קעפּ אַרויף, מיט אָפּענע, צעשוימטע מיילער, נאָר סקינד אין שוין אָבער אונטערן וואַגן. איין ראַד, אַ פּאָדער־שטיקס, פון די פיר רעדער, רייסט זיך אויף דעם, און מיט רציחה, נאָר איך האָלט אים צו מיט כח, ער זאָל זיך נישט צורירן דערצו; איין האָרעלע, און עס ווערט צעריבן, אַדורכגעשניטן אויף צוויי העלפטן; און פון וואַנעט סהאָט זיך אין מיר געוומען יענע גבורה, — כזאָל קענען האָלטן אין די הענט אַזאַ צעפליגענעם שווערן וואַגן? און ווי לאַנג כהאָב אים געהאַלטן אין מיינע הענט, אַז דאָס ראַד זאָל איבער דעם קינד נישט אַריבער? אַ שעה, צי אַ רגע? עפּעס פון אַ רגע? ביז עמעצער האָט זיך געוואָרפן אונטער די פערד, און עס צוגעכאַפּט? אפשר, ווייל כהאָב שוין געוואוסט דעם באַטייט פון טויט ביי מיין אייגן קינד, וואָס איז אויבן געלעגן אין שטוב ביי מיר, איבערגעדעקט, און צוויי טויטן־ליכטלעך האָבן צוקאַפּנס ביי דעם מיד געלויכטן?

אַ געשרייערי, קולות און עמעצער האָט זיך גלייך צעקייכט אויפן אָרט, אַריבער די קעפּ פון אַ גאַנץ געזעמל מיט ווייבער, יידן: ווער איז דאָס קינד? און וועמענס? אַ? דעם הויכן שלמהס אַן אייניקל? אַ דריי יאָריק ייִנגעלע? און מקוקט מיר אין דער נאָז אַריין: וויפיל האָט געפעלט אַז סזאָל פון דעם נישט ווערן גאָר? בלויז איין האָר! און אויף מיר איז אויסגעפאַלן צו זיין דער מזלדיקער האָז. ביי מיין קינד האָב איך עס נישט די זכיה געהאַט.

דאָס אייגענע ווידער אַמאָל...

שטייענדיק אַ מאָל אויף וויליאַמסבורג בריק, אַ פּאָר טריט פון דער דילענסי סטריט, פון וואַנעט סקומען אָן אַלע טראַמווייען פון ברוקלין, און גייען אַ דורך קיין ניו־יאָרק, אָדער קומען פון ניו־יאָרק, און בלייבן דאָ שטיין אויף אַ מינוט־צוויי, ווי פּאָר אַ ישוב, פּאָר זייער צע־

גיין זיך קיין ברוקלין; גיט אַ מאָל ראַפטום אַ ריר אַ טראַמווויי נאָכדעם ווי ער האָט געמאַכט זיין געווײַנטלעכן אָפשטעל, און ווי געוואָלט אַרײַנ־כאַפן זיין מינוט מיטן פולן מויל; און אַזוי ווי ער איז גראָד געבליבן שטיין אויף די שינעס, וואָס זענען אויף דעם אָרט קיילעכיק, אויסגע־בויגן ווי אַ קני, — גיט זיך ביים ריר דער גאַנצער אונטן פונעם טראַמ־וויי אַ דריי אויס, אַזוי ווי אַ הויז וואָלט זיך אַוועקגעריט פונעם אָרט, און דערלאַנגט מיט זיך אַ כמאַל אַוועק אַ מענטש — וואָס פאַלט ווי אַ ברעט צו דער ערד. דער אומגעלייגטער מענטש, אויף וויפיל ער זאָל זיך נישט האָבן צעקלאַפּט, — האָט שוין ביידע פיס אונטער די רעדער פונעם טראַמווויי, וואָס גייען גלייך אויף זיי, און ווילן זיי נאָך אָפשניידן. נאָר וואָס איך האָלט צו דעם מענטש ווי מיט אַ צוואַנג, און שלעפּ אַלץ אַוועק די פיס פון זיי; די רעדער, אַזוי ווי די מעסערס, ציען זיך צו די פיס, און איך שלעפּ זיי אַוועק. און כהאָב זיי אַזוי אַוועקגעשלעפּט פון די רעדער, ווער ווייסט ווי לאַנג? ביז דער קאָנדוקטאָר האָט, אַ פּנים, געהערט מיך שרייען, אָדער אַנדערע — און געבליבן שטיין מיטן טראַמ־ווויי; און די רעדער האָבן אויפגעהערט צו גיין, געוואָרן שטייענדיקע רעדער, און כהאָב דעם מענטש אָפּירגענומען מיט די פיס זיינע; ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף זיי, און באַקוקנדיק זיי, אַ האַלב טויטער, מיט פלעמלעך אין די אויגן — אַוועקגעגאַנגען אויף זיי; מהאָט זיי אים נישט באַדאַרפט נאָכטראָגן.

אין שטילן טרויער

אין פּיצל שטיבעלע איז פאָכמאָרנע. אין די שייבן קלאַפּט שוין דער דינער שפּיציקער רעגן ווי מיט שפּיזלען, אין קוימען בייַ־זערט זיך דער ווינט מיט דינע קולעכלעך פון קליינע יינגלעך, ווען דער בעלפער דרייט זיי אָפּ די אייערלעך. אויפן שיבער האָלט אָפן דאָס אויג איבער מיר און איבער איר דאָס דרייער לעמפּל. אַ מרה שחורה. מיט איר טויט איז געוואָרן שטום אונזער שטוב. טויב און שטום. סהאָט נישט וועך צו שרייען, וועך צו לאַכן, וועך צו ווינען, וועך עפּעס צו וועלן. דאָ ערשט געלעקט די ליפּן, ביי מיר אַרומגערימט ליגנדיק אין בעט — אויפן האָרץ, און איצט, כאָטש נעם און לייג דערויף אַרויף אַ שטיין. עס האָט זיך שוין אַזוי געהאָט צוגעקלעפּט, דאָס וועך מאיז אַריין אין

דער שטוב, האָט זיך נאָר אויסגעדאַכט דאָס זי אין אין דער אַנדערער שטוב. אַז מהאָט געגומען דעם לעפל צום מויל, האָט מען געוואַרט מיטן ביסן אויף איר, — זי זאָל פריער געבן אַ לעק. מהאָט זיך מער אין זיי נישט געקענט קיין אָרט געפינען. סהאָבן געטריבן אירע אויגן, וואָס האָבן געקוקט פון די וועגט, פון אַלעם, סבלייכע פנימל איז געשוואומען אין די שייבן. און נאָך גיכער מאיז אויפגעשטאַנען פון דער שבעה, — געגומען וואָס מהאָט געקענט און אַנטלאָפן געוואָרן צום שווער אויפן פאָלגע געסל, אין אַ קליין נידעריק הייזל, — זיין הייזל, איז אַ פיר־עקעכדיק שטיבעלע, מיט אין פענצטער צום דרויסן, אַנטקעגן איבער אַ מויער וואָס האָט באַהאַלטן אַ סאָד. די ביימער פון אינעווייניק האָבן דאָ געהאָט אַריבערגעהאַנגען די צווייגן, און דער גאַנצער ברעג זיינער איז פול געווען מיט געלע בלעטער. גאָלד וויאַנעט אויף דער ערד, ערדן גאָלד, פון וואָס זי טוט זיך אָן מיט הויך גראָז.

מיין שטאָט איז מיר אָפגעמאוסט געוואָרן, און כוויל שוין וואָס גיכער אַנטלויפן פון איר. די גאַסן, די הייזער, — כקען נישט מער קוקן אויף זיי; כמייד אויס מענטשן, וואָס האָב איך צו רעדן מיט זיי? כבין שוין זיי אַריבער, איבער די קעפ אַריבער.

צווישן ליכט און חשכות

כפלעג איצט אַריין און אַרויס פון קעלץ קיין וואַרשע, הין און צוריק. דאָ גלאָפן פון חושך, און דאָרט — פון צופיל ליכטיקייט. דאָ זיך געמאָטעט אין שפינוועבס וואָס די אימה האָט געוועבט, און דאָרט געמוזט פאַרמאַכן די אויגן פאַר דער שכרות פון די „גנבים". יעדע פון די ביידע איז איבער די כחות. דאָס און סאַנדערע איז צוגעפאַלן אַזוי אומגעריכט; און אפשר איז דאָס אייניע אַרויס פונעם אַנדערן, וויל זיי זענען ביידע אין תוך — איינס? צוויי עקן פון איין און דעם זעלביקן שטעקן? מקען נישט קייען אַזוינע גראָבע געשוואָלענע מוציאס מיט האָניק — מזאָל זיך דערביי נישט אויסברעכן אַ צאָן? ווי אַזוי קען מע גיסן פעסער וויין אין זיך, — מזאָל נישט פאַרזוכן אויך אַ טראָפן מים המרורים? סמוז פון ערגעץ אַרייַנטריפן אַ טראָפן גאָל, עפעס אַ שדל אַרויסשפרינגען פון דער העלער הויט, וואָס שטעלט אונטער אַ פיסל. וואַרפט אונטער אַ טויטע מויז אין דער שיסל, מזאָל אַלץ מוזן אָפברעכן.

לעבן, לעבן!

די טעג, כאָטש פון די ביימער פאַלט דאָס גאָלד, און די זון האָט אין זיך דעם גאַנצן חן ווי פאַרן פאַרגיין, — זענען זיי דאָך שווער אַריבערצוטראָגן אויף די אייגענע פֿלייצעס, און מברויך צו זיי האָבן וועמען, וואָס זאָל אין דעם צוהעלפן. דאָ, אין פעלד, וואו די אָנקומנדיקע קעלט בעט זיך שוין אַזוי געשמאַק אויס איר געלעגער, — איז פאַרט נישט די שטאָט, וואו אין ערויש איז מע ווי אַ זשאַרנע צווישן מיל־ שטיינער; דאָ גייען מיר ביידע מיט איין טריט, האָבט אין האָבט. איין האַרץ, — ווי מאיז אַ מאָל אַרויס פון דעם אייגענעם הייזל, גלייך ווי מהאָט זיך דערקענט, מיט לויטער זון; מגייט שוין אַצינד נאָכדעם ווי די כמאַרע האָט זיך אַראָפגעלייגט איבער אונדזערע קעפּ; נאָך זענען זיי אין דער פינצטערער כמאַרע, נאָר די אויגן בריען שוין איר אַ דורך, און ספּרישען פון איר מיט זיידענעם שטויב; די כמאַרע צעשטויבט זיך אין זייד, און די ווינטעלעך טראָגן איר די זיידענע פרוכטן, איבער דער ערד, און זי וועלט צוריק ליכטיק, מטרעט אויף אַ ליכטיקער ערד. צומאָלט פאַלט־צו דער וואָלד, און אַזוי אומגעריכט, אויפן קאָפּ אַרויף, — ער ברויך דאָך זיין אויף אַ מהלך ווייט, און די ביימער באַרירן אונדז מיט זייערע האָרטע הויטן. זיי לאָזן זיך הערן מיט זייערע ריחות. וואו איז דער הימל און וואו די כמאַרע אויף אים? האָבן זי די ביימער מיט זייערע שפּיצן צעפּירט? מיר קוקן אויף דער ערד וואו משטייט, וואָס איז דאָ אויבן צו זען? וואו איז דאָ אויבן? מיר ביידע ליגן אונטן, און דער אָטעם פון דער וואַרעמער ערד גייט דורך אונדז אַדורך; מיר אָטעמען מיט דער ערד, און עפּעס, ווי סוואָלט זיך מיט אַמאָל אָפּגערופן אין בלוט דאָס לעבעדיקע פון איר וואָס פרוכפערט און געבערט; די לע־ בעדיקע ערד.

דוד קעניגסבערג

עפּעס איז אויף אַ האָר געוואָרן גרינגער, און דאָס, טאַקע מיט נאָך עמעצן, וואָס האָט זיך פאַרקליבן אַהער פון גאַליציע — מיט אַ יידישן דיכטער, מיט דוד קעניגסבערג. אויפן קוק, אָפּשרעקנדיק: ווייל דאָס פנים קוקט ביי אים אַראָפּ, אַ ליפּ אַרויף, אַ ליפּ — אַראָפּ.

אַלץ גייט ביי אים אַראָפּ, און מיט אַ שווערן טריט. דער גאַנצער גוף פליישעדיק, און מיט אַן אינעווייניקסטער פאַרטאָענקייט. נאָר אַ יידישער דיכטער, אַז סזאָל אים אָפילו אַראָפּהענגען אַ לונג און לעבער ביי דער נאָז, אָנווואָקסן אַ האָרן אויפן שטערן — איז ער אַלץ אַ דיכטער. דאָ איז ער אַראָפּ געפאַלן מיט אַמאָל, ווי פון הימל אַראָפּ. וואָס טוט ער דאָ? הייבט זיך אָן די מעשה: מיט דעם וואָס גאַליציע איז פריער געווען עסטרייך, און איצט — איינס מיט פוילן, האָבן זיך אָנגעהויבן מישן, כאָטש נאָך גאָר ווייניק; זיך מישן דאָ מיט דאָרטן, דאָרטן מיט דאָ, און סהאָט עפּעס געפונען צונויפוואַקסן ווי אַ גלידל מיט אַ גלידל, כאָטש היבש שוועריקעך און ווערן איינס. אַריינשטעקן איינער צו דעם אַנדערן די נאָז, און אויסשמעקן, וואָס סטוט זיך דאָ? ווי סלעבט זיך דאָרט? סאיז עפּעס אויך אַ שטיקל מדינה ביי אייך, און יענע — ביי אייך? מווייסט ביי אייך פון געפילטע פיש? און ביי אייך — פון טשאָלנט? און זיך מאָדנע אַרומשמעקן: וואָס איז דאָס ביי אייך פאָר אַ כאַאָטל? און ביי אייך — פאָר אַ בריטע בעקעשע? ביי אייך, אַ יידל, זיצט אַ קליין היטעלע אויפן שפּיץ פון זיין קאָפּ, און ביי אייך, — אַ סאָמעטענער קאָפּעלאָטש? וואָס זענט איר אַזוינע אויסגעמאַרזשעטע ווי נאָך אַ מגפה, און איר — טראָגט זיך, קיין עין הרע, אַרום מיט בייכער? איז ביי אייך אַ פעטערע פּאַשע, און ביי אייך — אַ מאָגערע? אויף די בערד קען קיינער נישט האָבן גאָר צום אַנדערן. די בערד דאָ און בערד דאָרטן, זיי וואָקסן ביי אַלע גלייך, און ווי אויף הייוון, מקעכעלט זיי דאָ ווי דאָרט — ביידע גלייך; זיי זענען דאָ ווי דאָרט נישט קיין שער פאָר די אויגן; און אַז צוויי יידן אַזוינע גייען אַרויף איינער אויפן אַנדערן, — גייען פריער אויף זיי אַרויף די בערד, און שמייכלען איינע צו די אַנדערע: ברוך הבא, אַ באָרד! און, ברוך הבא, אַ באָרד! איר האָט ביי קירה מאָק געהאַט אַ גוט לעבן? ביי פאָניע גנב האָט מע זי גערישן פונעם פּנים, נאָר וויפיל מהאָט זי נישט געזאָלט רייסן, איז נאָך אַלץ געבליבן פון איר נישקשה.

אויף דער מינוט איז עפּעס געוואָרן ווי היימלעכער מיט אים. אַ דיכטער, און ביי מיר אונטערן אָרעם? כבין טאָקע דער שטאָטס אַ קינד, אַלע יידן—מיינע יידן, די וויבער (נישט מיינע וויבער—חלילה!) און די מיידלעך מיט די בחורים וואָלטן זיך געלייגט צו מיינע פיס, כבין זייער קרוין; זייער צירינג! ביי דעם טרומפּייטערן ווי מטרומפּייטערט מיט מיר? אָבער מיט וואָס קען מיר זיין גרינגער מיט זיי? וואָס האָב איך מיט זיי צו רעדן? זייערע מסחרים ליגן מיר אַפילו נישט אין דער לינקער פאָה,

ביים ייִנגוואַרג ברענט יאָ עפּעס, אָבער, קליינשטעטלדיק און פּאַרלעגן. מקנן מיך קומען פּרעגן בוידעם קלאָץ. גיי זאָג זיי פון סטיל, פון צע־ שניטענע זאַצן, פון פּאַרבן, פון הימלען וואָס שטאַרבן, זינגנדיקע ביימער, פּריילעכע סעדער, צעבויגענע רעדער, זיי ווייסן נישט מיט וואָס מעסט דאָס. מיט אים, מיט קעניגסבערג, האָט דער אומעט אַ טראָפן אויסגעוועפט. ווי אַזוי שרייבט ד ע ר? און ווי גיסט זיך דאָס אַרויס ביי י ע נ ע ם? און מיט וויפיל כח? שרייעדיקע ריידט. ער האָלט נישט אָפן די אויגן ווי יענע אַלע און גלאָצן, — ד אָ ס איז ביי אים, ווי ביי יעדן שרייבער נאָ־ טירלעך, ווי אַ שטיק פון אים. ער זיצט אין אַ קליין שטיבעלע אויפן הויף, אין אַן אָפּיצינע, אַ פּאָר שטיגלעך אַרויפצוגיין, מיט זיין ווייב און אַ פּיצל קינד. פּירט די ביכער ביי אַ רייכן יידן, שטערנפּעלד, הינטערן באַזאָר. נאָר וויפיל שעה אין טאָג האָט ער דאָס צו שרייבן? אַז ער פּאַרטיקט זיך אָפּ מיט די ביכער, נעמט ער סוויבל מיטן קינד, און גייט הינ־ טן אַרומעט, אַרום און אַרום דער שטאָט, מיט דער טאַדעאושע גאָס, ביז אויף דער פּאָלנע אַרויס, און אַזוי זיצט מע אינאיינעם. ער לייענט פון זיינע הונדערט סאָנעטן. דאָ שרייבט ער זיי, בק״ק קעלק, און דאָ הער איך זיי אים לייענען, מיט זיין מויל. דאָ האָבן מיר זיך ווי צונויפגעקלעפּט אינאיינעם, הינטער אַ מויער פון אַ סאָד, אויפן פּעלד, מיט ביימער אַרום, אַזוי ווייט פון שרייבער, און סגליט אין ביידן, סגליט אַ שטיק וואָלקן, אַ צעבראָכענער אַקס פון אַ וואָגן, דאָס מעקען פון אַ קאָזע, געשריי פון אַן אָקס. אַלץ גליט זיך אַדורך און ברויך וועלן באַשאָפן.

זיין ווייב איז אַ שטיק פּייערטע. אַזוי דין, וויך, מוטערלעך פּאַר־ בענקט ווי סאיז מיינע, — אַזוי איז זי ווייט פון דעם אַלעם; עפּעס אַ שטיק דאָרף ליגט אויף איר. זי איז ווי אַרויסגעכאָפּט פון אַ שטאָל, וואו זי האָט באַדאַרפט זיין אינאיינעם מיט קי. און אַזוי ווי ביי מיינע זענען די הענט ליידיקע, מהאָט פון זיי אַרויסגענומען איר קינד — האָלט זי אירס; זענען זיי פול מיט איר קינד, טאָנצט זי מיט דעם, קאָרמעט עס, און באַזינגט עס, זיך באַגיסנדיק מיט טרערן:

אַיי־לו־לו־לו־שי.

מאַך די שיינע אייגעלעך צו.

לייב קאַדיסאָן

אָז כבין אין וואַרשע, זיץ איך מיט לייב קאַדיסאָן. ער איז מיין לאָזאַר קאַהאַן — אין טעאַטער. ער האָט מיך דערזען אין די

„גנבים", זי געשטעלט, אוּן זיין „שטעלן" איז נישט געווען בלויז פאַר וואַרשע נאָר פאַר דער גאַנצער וועלט. זי האָט אין ערגעץ קיין שום אַנדער פּנים נישט געהאַט. זי האָט אומעטום: אין ניו־יאָרק, אין ווישטעבסק, אין מעקסיקאָ סיטי, אין בוענאָס־אייראָס, אין ווין אוּן אין לעמבערג, — געהאַט זיין פּנים, אַזוי ווי ער וואָלט זי דאָ געשטעלט פאַר דער גאַנצער וועלט. ער האָט געהאַט געגוג כּח זיך אָפּצוווערן פונעם דעת־הקהל, אוּן זיך אויסגעלאַכט פון דעם וואָס אַלע זאָגן שכּור, — זאָל מע זיך גיין לייגן שלאָפן.

פּ. בימקאָם „גנבים", א הילף פאַר דער „ווילנער טרופּע"*)

פון לייב קאַדיסאָן, ניו־יאָרק

די „ווילנער טרופּע" איז געקומען קיין וואַרשע מיט אַ רע־פּערטואָר פון דרייסיק פּיעסן. אָבער געשפילט האָבן מיר בלויז אַ צען־צוועלף, ווייל פיל פּיעסן זענען שוין געווען אָפּגעשפילט פאַר אונדז, דורך הירשבייגס אוּן קאַמינסקיס טעאַטער. אויסער דעם זענען אייניקע פּיעסן נישט געווען צוגעפּאַסט צו אונדזער טעאַטער אַנסאַמבל, אוּן גאָר גיך האָבן מיר אָפּגעשפּילט אונדזער גאַנצן רעפּערטואָר.

די פּראַגע וואו נעמט מען נייע פּיעסן איז געוואָרן פאַר אונדז ברענ־ענדיק — ווייל פּוילן האָט זיך דאָן געפונען אונטער דער אָקופּאַציע פון דער דייטשער מאַכט, איז געווען אָפּגעריסן פון דער גאַנצער וועלט, אוּן דעריבער האָבן מיר נישט געקענט קומען אין קאָנטאַקט מיט שרייבער אוּן דראַמאַטורגן פון אַנדערע לענדער.

מיר האָבן פאַרענטלעכט אַן אויפרוף אין די וואַרשעווער צייטונגען צו די שרייבער אוּן דראַמאַטורגן אונדז צוצושטעלן פּיעסן, אוּן באַלד זענען מיר פאַרפליצט געוואָרן מיט אַ ים דראַמעס, קאָמעדיעס, טראַ־געדיעס פון כל הסאָרטן; מיט „געזענגע אוּן טענצע" אוּן אָן „געזענגע אוּן טענצע". אין פּראָזע אוּן אין גראַמען, אין ווייסע פערזן אוּן אין שוואַרצע פערזן...

---

*) געדרוקט אין ניו־יאָרקער „וואָכנבלאַט", אין יאָר 1936.

די גאַנצע טרופּע האָט זיך אַרויפגעזאַרפן לייענען די דאָזיקע „וועלט". די באַוואוסטע שרייבער מיט אַ „נאָמען" אין דער ליטעראַטור זענען אַליין געקומען לייענען זייערע פּיעסן.

מיר האָבן אויסגעקליבן אַ ספּעציעלע קאָמיסיע צו הערן ווי מען לייענט פאָר די פּיעסן. איך, אַלס רעזשיסאָר און איינער פון די גרינדער, בין אויך געווען אין דער קאָמיסיע. און אַז איך דערמאָן זיך איצט וויפיל פּיעסן און וועלכע וועלט מיר האָבן זיך אָנגעהערט, הויבט מיר אָן צו שווינדלען אין קאָפּ.

יעדער שרייבער פלעגט קומען פאָרלייענען זיין ווערק, נישט אַליין, נאָר ער פלעגט מיטברענגען זיינע חברים, פריינט, אַ פּאָר קרובים, אַ ווייב, אַ כלה, שוועסטער און שוויגער, א. א.

די לעזונגען פלעגן פאָרקומען אין טעאַטער, און מיר פלעגן מוזן צוגרייטן כיבוד פאָר די געסט, — טיי און צובייסנס, — און דאָס איז פאָר אונדז געווען גאָר נישט פויגלדיק. אַ גאַנץ טייערער ביסן, ווייל די געשעפטן אין טעאַטער זענען געווען גאָר נישט פויגלדיק. מחמת די צוויי שטאַרקסטע געלט פּיעסן, דער „דאָרפסיונג" און „די פּוסטע קרעטשמע", זענען שוין אויך געווען אָפּגעשפּילט. לעבנסמיטל אין דאָן געווען מיט גאָלד צוגלייך, און אָן „שפּייז־קאָרטן" האָט מען בכלל גאָר נישט געקענט קריגן.

יעדע פאָרלעזונג איז פאָר אונדז געווען אַ געוואַלטיקע אָפּקומענישׂ, ווייל דער גרעסטער טייל שרייבער האָבן קיין אָנונג נישט געהאַט פון טעאַטער־טעכניק און דראַמאַטורגיע. עס איז רעכט געווען ביי אַיין שרייבער, און גראָד אַ באַוואוסטער — ער זאָל די גאַנצע האָנדלונג פון זיין דראַמע געבן אויף אַ פור... אַ גרופּע מענטשן פאָרן אויף אַ פור און דאָרטן שפּילט זיך אָפּ מיט אַ דראַמע אין פינף אַקטן מיט אַכט בילדער.

און מיר פלעגן מוזן זיצן און אויסהערן די פאָרלעזונגען פון אָנהויב ביזן סוף. מחמת ווי פּאַסט עס צו באַליידיקן אַ באַוואוסטן יידישן שרייבער אין געגנווארט פון זיינע חברים און פריינט? מיר זענען דאָך עפּעס אינטעליגענטע אַקטיאָרן, וועלכע רעספּעקטירן די יידישע ליטעראַטור מיט אירע שרייבער.

יעדן טאָג האָבן מיר געהאַט אַ דריי־פיר פאָרלעזונגען. קיינעם האָט מע נישט געטאָרט אָפּזאָגן, און אַלעמען האָט מע געמוזט אויסהערן ביזן סוף, און מכבד זיין מיט טיי און צובייסנס.

די רעזולטאַטן זענען געווען טרויעריקע. קיין פּיעסע אויפצופירן איז אַלץ נישט געווען, און די געשעפטן אין טעאַטער זענען געווארן אַזוי

שלעכט, אַז סהאַט געהאַלטן מיר זאָלן פאַרלירן דאָס טעאַטער און אינ־
גאַנצן נישט האָבן וואו צו שפילן.

און אָט לאָזט מען אונדז וויסן, אַז אַ יונגער שרייבער מיטן נאָמען
בימקאָ האָט אַ פיעסע „גנבים", און אויב מיר ווילן וועט ער פאַר אונדז
דאָס פאַרלייענען.

אונדזער קאָמיסיע איז שוין געווען אַזוי אויסגעמוטשעט און אַנ־
טוישט, אַז מיר האָבן שוין מער קיינעם נישט געוואָלט הערן און זען.

מיר איז אָבער עפּעס געפעלן געוואָרן דער נאָמען „גנבים", האָב איך
געזאָגט צו מיינע חברים: „אמת, מיר זענען שוין געניג אָנגעלערנט פון
די אַלע שרייבער מיט זייערע פיעסן, און מיר ווייסן טאַקע אַז מיר קאָנען
שוין גאָרנישט דערוואַרטן, אָבער — וואָס וועלן מיר דאָ צולייגן? מהאָט
אונדז געלייענט פיעסן פון גראָפן, פירשטן, מאָגנאַטן און באַראָנען, לאָמיר
איצט הערן אַ פיעסע פון גנבים. בימקאָ איז אַ יונגער שרייבער, וועלן
מיר זיך מיט אים נישט צערעמאָניען; ער וועט אָפּלייענען אַ פּאָר
בלעטלעך, און אויב עס וועט אונדז נישט געפעלן, וועלן מיר אים אָפּ־
שטעלן און הייסן גיין, און קיין טיי מיט צובייסן וועלן מיר פאַר אים
אויך נישט אָנגרייטן".

מיינע חברים האָבן זיך געלאָזט איבערredעדן, און מיר האָבן געהייסן
קומען בימקאָן לייענען פאַר אונדז זיינע „גנבים".

בימקאָ איז געקומען, מיר האָבן אים געזען צום ערשטן מאָל. זיין
אויסזען, זיין אָנטון, זיין האַלטונג איז געווען גאָר אַנדערש ווי פון די
אַנדערע שרייבער: אַ פיר־קאַנטיקער פנים, פינקלדיקע אויגן; דער קער־
פּער אויך פיר־קאַנטיק, בריט־ביינערדיק, מיט וואויל־יונגערישע גוט־
ברודערשע באַווגונגען.

ער נעמט לייענען זיינע „גנבים", צוערשט שטיל, אָבער באַלד צע־
ווואַרעמט ער זיך, נעמט אָפּשפילן די ראָלן פון זיינע העלדן מיט ברען,
מיט פייער. מיר זיצן און הערן און... פאַרשטייען נישט אַ וואָרט.

די שפּראַך איז אַן אויסטערלישע: עפּעס יאָ יידיש און נישט יידיש.
דערצו לייענט ער אין אַ טיף פּוילישן דיאַלעקט, אָבער לויט דעם טעמ־
פּעראַמענט פון זיין לייענען און די קורצע אָפּגעהאַקטע פראַזן פון דעם
דיאַלאָג, האָבן מיר גלייך דערפילט אַז די פיעסע איז גאָר אַנדערש ווי
די אַלע פיעסן וואָס מיר האָבן געהערט ביז איצט. עפּעס פילט זיך דאָ
לעבן, האַנדלונג, סביבה. אמת, פאַר אונדז אַ גאַנץ פרעמדע, אָבער דאָך
זייער אַ טשיקאַווע.

ביסלעכווייז האָבן מיר זיך צוגעוואוינט צו בימקאָס פּוילישן די־

אַלעקט, געכאַפּט דעם זין פון דער גנבים־שפּראַך און אויך געזומען פּאַר־שטיין די האַנדלונג. דער אינטערעס איז ביי אונדז געוואָרן אַלץ שטאַר־קער און מיר האָבן געהערט די פּיעסע ביזן סוף.

דער אייגדרוק וואָס די פּיעסע האָט אויף אונדז געמאַכט, איז געווען זייער אַ גוטער. אויסער וואָס די טעמע איז געווען אַ נייע, זענען די פּאַרשוינען פון דער אונטערוועלט געווען אינטערעסאַנטע. יעדער כאַ־ראַקטער — ווי אויסגעהאַקט פון גראַניט, און אַלע ראַלן זענען געווען פונקט צוגעפּאַסט פּאַר אונדז.

אָבער דאָך זענען געווען אַ סך טעכנישע פעלערן. בימקאָ איז נאָך געווען זייער שוואַך אין טעאַטער טעכניק. די קאָנסטרוקציע פון די אַקטן איז געווען זייער שלעכט געבויט. עס האָט אויך געפעלט דער קלימאַקס פון דער דראַמע. די פינאַלן פון די אַקטן זענען נישט געווען געזונג שטאַרק, און דער שלוס פון דער פּיעסע איז געווען מעלאָדראַמאַטיש.

נאָר דורך די אַלע פעלערן האָט אַרויסגעשפּאַרט בימקאָס קרעפּטי־קער טאַלאַנט; די לעבעדיקע האַנדלונג און דער געזונטער דיאַלאָג, און מיר האָבן באַשלאָסן די פּיעסע אויפצופירן און וואָס גיכער.

מהאָט מיך באַשטימט צו רעזשיסירן די פּיעסע, און צוזאַמען מיט בימקאָ די פּיעסע אויסצובעסערן.

איך האָב בימקאָן אַוועקגענומען אָן אַ זייט, און אים געזומען אויפ־ווייזן די ענדערונגען וואָס דאַרפן געמאַכט ווערן.

גיט ער צו מיר אַ זאָג:

— איר האָט אַ היים? און אַ שוואַרץ ברויט אין דער היים? קומט, וועלן מיר זיך אַוועקזעצן איבערשרייבן די „גנבים" אַזוי ווי מע באַ־דאַרף.

איך האָב געזומען בימקאָן צו זיך אַהיים נאָך דער ביי נאַכטיקער פּאַרשטעלונג. ביי מיר איז געווען אַ פּויליש דינסטמיידל, וועלכע איז מיטגעפאָרן מיט אונדז פון ווילנע. זי האָט געערעדט אַ גוטן יידיש, און איז געווען פאַררעכנט ביי אונדז ווי אָן אייגענער מענטש.

ווי זי האָט דערזען בימקאָן, האָט זי געזומען קוקן מיט פּאַרדאַכט אויף אים. ווען איך בין אַריין אין קיך זען צי סאיז דאָ ברויט, גיט זי צו מיר אַ זאָג:

— וועמען האָט דער פּאָן געבראַכט אַזוי שפּעט, ער זעט אויס ווי אַ גנב!

איך האָב געפונען אין קיך אַ גרויסן לעבל שוואַרץ ברויט, דאָס איז געווען אַ גאַנצער אוצר, ווייל ברויט פלעגט מען קריגן אויף

קאַרטן, און סאיז געווען רעכט צו שטיין אַ גאַנצע נאַכט אין „ליין", און וואַרטן ביז די בעקעריי וועט זיך עפענען, און גאַנץ אָפט פלעגט זיך טרעפן אַז אין דער פרי ווען די בעקעריי האָט זיך געעפנט, האָט מע געמאָלדן אַז קיין ברויט איז היינט נישטאָ.

מיין פאַמיליע איז שוין געשלאָפן. איך האָב דעם דינסטמיידל אויך געהייסן גיין שלאָפן. זי האָט צוערשט פאַרשלאָסן אַלע שופלאָדן, פאַרשפאַרט די טיר, זיך געלייגט שלאָפן און נישט אַראָפגענומען די אויגן פון בימקאָן און פון דעם לעבל ברויט.

מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט אַרבעטן. איבערגעשריבן סצענע ביי סצענע. בימקאָ, מיט פאַרקאַשערטע אַרבל, האָט געריסן שטיקער ברויט, גערוקט אין מויל, געקייט, געמעקט און געשריבן.

אַ גאַנצע נאַכט זענען מיר געזעסן און געאַרבעט. צומאָרגנס פרי האָבן מיר געהאַט אַ נייע אויסגעבעסערטע פיעסע, און פון לעבל ברויט איז קיין סימן נישט געבליבן...

ווען דאָס דינסטמיידל האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט זי דאָס ערשטע געגעבן אַ קוק אויפן טיש, וואו דאָס ברויט איז געלעגן, און אויס גע־גלאָצט אַ פאָר אויגן. זי זאָגט צו מיר:

— אוי, אַ בראָך! דער גנב האָט צוגעגנבעט דאָס גאַנצע ברויט!

באַלד האָט זי זיך געזונען מיר צוגעטרעטן צו די פראָבן, און אין צווי וואָכן שפּעטער האָבן מיר געהאַט די פרעמיערע.

דער דערפאָלג איז געווען גאָר אַ גרויסער. מיט יעדן אַקט איז די באַגייסטערונג געשטיגן פון עולם, געוואַקסן אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די יידישע און פוילישע צייטונגען זענען אַרויס מיט לויב־געזאַנגען פאַר דער פיעסע, וואָס האָט אויפגעדעקט אַ גאַנץ נייעם וועלט פון יידישן לעבן. אַלע האָבן אַנערקענט בימקאָן אַלס אַן אייגנאַרטיקן קרעפטיקן טאַלאַנט. אויך מיר זענען געווארן שטאַרק געלויבט פאַרן אַרויסברענגען דעם אַריגינעלן כאַראַקטער פון דער פיעסע און ספּעציעל פאַרן קינסט־לעריש צוזאַמענשפּיל.

בימקאָס נאַמען איז באַלד געוואָרן באַוואוסט און באַרימט נישט נאָר אין גאַנץ פוילן, נאָר אויך אין אַנדערע לענדער. אין ווין האָט באַראַטאַוו געשפּילט די פיעסע אַ לאַנגע צייט מיט גרויס דערפאָלג.

מיר האָבן די פיעסע געשפּילט ביי געפאַקטע הייזער. אַווי ווי דער

פערסאָנאַל איז געווען אַ קליינער, האָבן מיר געמאַכט אַ נייע באַזעצונג און מיר האָבן געשפילט אין איין צייט אין צוויי שטעט.

דער דערפאָלג פון די „גנבים" האָט אין גיכן דערגרייכט אין אַמעריקע, און מאָריס שוואַרץ האָט די פּיעסע אויפגעפירט אין זיין קונסט־טעאַטער.

די „גנבים" זענען געווארן פאַר אונז אַ קוואַל פון כבוד און געלט פאַר אַ לאַנגער צייט, ביז אַנסקי איז געקומען און געבראַכט דעם „דיבוק".

מקאָן זאָגן, אַז אַ דאַנק בימקאָן מיט זיינע „גנבים", זענען מיר געקומען אַרום פון אַ שלעכטער צייט און געקריגן גענוג כח צו דערלעבן ביז צום „דיבוק".

איבער פופצן יאָר זענען אַריבער פון יענער צייט, און עס בענקט זיך שטאַרק עס איבערצולעבן נאָך אַ מאָל.

און עס ווילט זיך האָפן, אַז מיר וועט נאָך אויסקומען צו זיצן מיט בימקאָן אַ גאַנצע נאַכט, קייען שוואַרץ ברויט און אַרבעטן אויף זיינער אַ פּיעסע.

קלאַראַ סעגאַלאָוויטש

זי איז אייגע פון די יונגע און היציקע ווייבעלעך, וואָס האָבן זיך געשטופט ווי אַ סך אַנדערע פון פאַרנט, צו די ברעטער, אין דעם פאַבריקס־שטעטל, טאַמאַשאָוו; אין דעם שטעטל פון סאָברינען, קאַמגאַרן, שעוויאָטן, און וואָס האָט זיך געריכטט פאַר אַ יונג שוועסטערל פון דער גרויסער און רייכער מאַדאַם לאַדזש, — און דאָס אינגענומען, איינמאָל און נאָך אַ מאָל מיט מירקען; זיך דערוואַרעמט ביי איר, האָט עס זי אַוועקגעריסן פון מאַן, פון דער שטוב, פונעם שטעטל, און זי פאַרטראָגן קיין וואַרשע, וואו דען קען מען צענעמען די הענט? און זיצנדיק אויף טלאָמאַצקע 13, זיך צוגערוקט צו מיר, צום מחבר אירן, וואָס האָט מיט זיינע „גנבים" שוין, מיט מזל, צעבראָכן אַ היים אויך, און אַ מאַן האָט צו ווייגען אויף איר; וואָס האָב איך געהאַט צו זיינע יאָרן? זיך צוגערוקט, אַ שוואַרצע, אַ כישופדיקע: איך בין אייער בעסטע מירקע, איך ברען זי אויס אין פייער. און ווי אַ יונג שרפהדיק ווייבל, וואָס האָט אין וואַרשע געהאַט אַזאַ פנים ווי איך אייידער די „גנבים" זענען אַרויף, האָט זי זיך איצטער געזוכט אָנצושפּאַרן אין מיר, אין דעם שטאַרקן אָרעם מיינעם: נו־נו, דו ביזט דאָך עפעס אַצינד דער גאַנצער צעלייגער.

גיב מיך אַ שטופ, אַ שלעפ, ווי אַזוי דו ווילסט נאָר, און עפּן פּאַר מיר אַ טיר בייַ די „ווילנער", און כּהאָב זי געעפּנט, ווי דען? אַזאַ שטיקל פּייער? אַז מרירט זי אַן בריט מע זיך אָפּ — און וואָס האָט זיך דערנאָך צעפּלאַמט, געוואָרן אַ שוישפּילערין, וואָס האָט אַריינגעשאָסן דעם בראַנד אירן אין יעדן מענטש, וואָס זי האָט אַריינגענומען אין זיך, — ער זאָל פּלאַקערן בייַ איר ווי אַ פּאַקל אין דער נאַכט; זיך אויסלעשן אין יענעם, אויפהערן גליען, נאָכדעם ווי זי האָט שוין געפּיבערט אין אים מיט אַלע אירע ווייען.

קלאַראַ, ווי אַ סך אַנדערע, האָט געעפּנט אירע אויגן אין די „גנבים", און טיף געאָטעמט מיט זיי; קלעטערנדיק אויפן לייטער צו די העכסטע בערג־שפּיצן, — זיך אויסגעצויגן דאָ ווי אַ שלאַנג, און צומאָלט אויפגעהויבן דעם קאָפּ ווי אַ לייב; און עפּעס חיהשעס האָט געברומט פון איר, דורך אַלע אָפּגרונטן פון איר לייב.

מרים, מיין קינד

צוביסלעך צעגייען זיך די שאָטנס, זיי צעקריכן זיך ווי אויף אַלע מויערן, — ווען סהייבט אַן צו שפּראָצן מיט טאָג. סלעשן זיך די „גנבים", סוועט קילער מיט זיי, און בייַ מיר — וואַרעמער, סקומט ווידער, ווי פּריער, מיט אַ צווילינג — דער בליץ פון די „גנבים" און חיי־שרהלעס פּאַרגיי; „דעמבעס" און — מיין שיין טעכטערל, מרים, ביידע אויף אַ מאָל. אירע בלויע אויגן שווימען נאָך אַלץ אַרום אין טרערן, און זי קען זיך נישט צוהערן דערצו מיט יענער פּרייד פון אַ מאַמע, וואָס פּאַרגייט אין טראָגן. איך נעם אַריין אין זיך דאָס שיינע, יינגע און וואַרעמע לייב, און לעק בייַ איר אויס די בלייכע באַקן. איר קאָפּ פּאַלט אַראָפּ אויף מיינע אַקסלען, און כּגלעט אירע האָר. די פּינגער צעגעמען זיי אין לאָקן, טורעמען זיי אויף ביז אונטערן הימל, וואָס זיי מאכן נישט פון אירע האָר! בויען פון זיי שלעסער פּאַר גראָפן, וועלדער, וואו זיך נאָכצויאָגן נאָך הירשן, און דאָס געוויין איז אַלץ אין איר, קען פון איר נישט אַרויס. און אַזוי ווי זי איז אַ שטיק דערפון, קומט מרים אויף דער וועלט פון איר געוויין, — אַ בלאַסע, אַ דינע, אַ בלוילעכע, און ווי זי, וואַקסט זי, אַזוי שיין, מיט איר שכל. זי קומט אויף אינגאַנצן ווי זי, מיט איר פּנים, און נאָך שענער; מיט א י ר שלאַנקן גוף, — נאָך אפשר

שלאַנקער; מיט איר חכמה, — נאָך אפשר קליגער. און אפשר, וויל איך בין אויך נישט אַזאַ גרויסער נאַר — און זי האָט געגאַשט פון אונדז ביידן? און ביידע זענען מיר אין איר? זי איז אַזוי געראָטן, מיט אַזוי פיל חן, און מיט אַלע מעלות, נאָר — קוק מיך אָן און ריר מיך נישט אָן. אַז אַ ווינטעלע גיט אויף איר אַ בלאָז. — איז זי פאַרביי; אוי, ווען איר מוטער זאָל נישט געווען אַזוי פיל ווינגען! און זי זאָל אויך, צו דעם וואָס זי איז אַזוי אידל, אַזוי דין, אויך זיין אַזוי געזונט? מיט איר איז מיין חלום געוואָרן אַ שטיק וואָר — זי איז די מוטער אויסן אויג! אַזוי־נע ווי כהאָב געוואָלט פאָר אַ ווייב — זאָל איך אויך האָבן פאָר אַ קינד. עפּעס פון אַן אַנדער מין. נאָר וואָס אַנטלויף איך אַזוי פון זיך אַליין? און וואָס וויל איך אָפּמעקן דעם זכר פון מיין צורה? און זיך ז י י ן אַזוי גרויס אין די אויגן? וואָס בין איך דאָ נישט אַזוי געראָטן מיט מיין פיר־קאַנטיק פּנים, פּערד־שוואַרצן קאָפּ האָר, און שוואַרצע אויגן? בין איך דען, מיט דעם אַלעם, דער גאַנצער נאַר? שטיי איך נישט ווי אַ לייב און בריל, אַז מקען הערן אויף מיילן? גראָב איך זיך דען נישט אונטער מיט דעם אַלעם אונטער מויערן? בין איך ווי־ניק געוואָרן געקושט פון שיינע וויבער, און ייגע פלאַטערנדיקע מיידלעך, ווי די טויבן? האָב איך וויניקער געטרעטן אויף שטיקער וועלט, פאָר יענע מיט וויסע פלאַקסענע קעפּ, און העל גרויע אויגן? וואָס בין איך אַזוי קראַנק אויף וויסע מענטשן? וואָס פאָר אַ חולאַת און אַ משוגעת איז דאָס?

קוים־קוים...

שוין אין די ערשטע פּאָר וואָכן האָבן מיר קיין איין גוטן טאָג מיט איר נישט געהאַט. נעמען עס אויף די הענט, האָב איך מיך געשראָקן. כהאָב, אַן אַלעם, מורא צו נעמען אַ קינד אַז סאיז נאָך אַזוי קליין, און דאָ איז נאָך וויניקער פון דעם דאָ אין דער האַנט אַריין צו נעמען; און נישט נאָר צו נעמען, נאָר אָפּילו נישט וואָס אַנצוקוקן אויך. עפּעס אַ שטיקל דרויבעלע, באַצויגן מיט אַ הויט, אַ בלוילכע, און וואָס וויינט — צו וואָס מהאָט עס אינגאַנצן געהאַט מטריח צו זיין. יעדן טאָג האָט עס אַן אַנדערע קאָליר. דאָ פאַלט עס אַריין אין אַ רויטן אויסשלאָק, דאָ אין אַ בלויען, פון וואַנעט עס וויס אַזוי פון דעם אַלעם? וואו נאָר עפּעס אַ גוטע זאָך: אַ געשווילעכטס אונטער אַן אייערל, אַ האַרט בייי־

כעלע, — כאָפּט עס נאָך גיכער אויס; אַזוי ווי סוואָלט זיך געיאָגט מיט אַנדערע עופעלעך, זיי גאָרנישט געוואָלט צולאָזן. מע ווייסט נישט פאַרוואָס פריער זיך צו היטן. סאיז נישט די שעה, אַז סזאָל נישט איינפאַלן, און מזאָל פאָכן ביי דעם מיט דער נשמה. משטייט און מקוקט דערויף מיט טויזנט אויגן.

און גלייך נאָך איר קומען אויף דער וועלט, זיך געגומען פּאָקן אין וועג אַריין.

מחשבות

אויף טלאָמאַצקע 13 איז לעבעדיק. דער פויגל פליט אַוועק. איבער אַ נאַכט געקומען, און פּאַרט איבער אַ נאַכט אַוועק (הלואי וואָלט ער נישט געפּאָרן). וואַרשע וועט זיך לאַנג נישט האָבן אָפּגעפּרייט מיט אים. וועו ער זאָל געווען בלייבן — וואָלט זיך וואַרשע געוויס נישט אויפגע־הערט צו פרייען מיט אים. און ער וואָלט געוודערט אויף אַלע כלים, זיך איינגעגראָבן ווי אַ שילדקרעט אין דער ערד — סאיז זייער ערד דאָ, זייַנע שטעט, זייַנע יידן מיט יידענעס, זייַנע יינגען מיט מיידן. ער איז זייער שטיין און גיין. זייער האָנדל און וואַנדל. זייער געבעט אין די קלויזן, זייער געוויין דורך די נעכט, און געשריי דורך די טעג. צו וואָס דאָס אויסטוישן אויף די פּעטע קי מיט קעלבער פון גושן? וואָס דאַרף אַ שרייבער, און וואָס שטעקט ערשט אַרויס די נאָז — די טעפּ מיט פלייש פון מצרים? אַ גוטער יידּ פרעסט נישט. ער איז קוים טועם. ער נעמט בלויז צו די ליפּן. און דאָס, אויף אַ ברכה צו מאַכן. אויב נישט די ברכה — וואָס ברויך מע עס אינגאַנצן? איז עס דאָך בלויז חומר, ווי קומט צו אַ שרייבער — חומר? אַ פּאָר זשאַרנעס ווי אַ פייגעלע, און זינג ווי אַ פייגעלע, וואָס ברויכסטו די לאַכמע ברויט, אַז סגאַנצע קאַרנפעלד איז דיין, מיט אַלע זאַנגען; וואָס ברויכסטו דעם עפּל, אַז דער עפּלבוים איז דיין. יענער האָט בלויז דעם עפּל, און דו — דעם בוים. יענער האָט בלויז די פיר איילן ערד, — און דו האָסט זי אינגאַנצן, מיטן הימל און מיט אַלע ימען. שאַכנע, צי וואָס פּאַרסטו? דאָ איז דאָך דער ים מיט אַלע גרויסע פיש, און דאָרט — די קליינע פישעלעך, די פּליאָטקעלעך. צו וואָס שווימען מיט די קליינע פישעלעך,

און אין מאַנטנע וואַסער, אַז דו קענסט שווימען מיט די גרויסע פיש און אין די גרויסע קלאָרע וואַסערן? דאָ ביזטו ביי זיך אין דער היים, ווייסט דיין טריט און יענעמס געמיט. און דאָרטן, ווייסטו, וואָס סוואַרט אויף דיר דאָרטן? קוק אַריין אין די בלינדע גורלדיקע טעג, וואָס פאַלן אַראָפּ ווי פאַרוויאַנעטע בלעטער, כאָטש איינגעטונקטע אין גאָלד פון הערבסט — דער פרילינג איז דיינער; ער לאָכט אַזוי ייִנג אַראָפּ צו דיר פון אַלע הויכע הימלען. און ווער ווייסט, צי זיי האָבן זיך אַ ברירה דאָרט נישט צו פאַרכמאַרעט?

זיי געזונט, פוילן!

מיט יעדן איינעם וואָס פאָרט אַוועק מעבר לים, אַפילו ווען ער איז פון אַ שטיין אַרויס — איז דאָ ווער סאָל זיך מיט אים געזעגענען; סגעזעגנט זיך אַ טאַטע, אַ מאַמע, אַ שוועסטער, ברידער, משפּחה און סתם קרובים. און אויב יענער איז נאָך עפּעס אַ שטיקל לייט, און האָט פון זיך גאָלאָזט הערן — געזעגנט זיך מיט אים אויך די שטאָט, אַ שטיק שטאָט, סאיז געוועדעט ווי גרויס זי איז, און אויף וויפיל קאָכלעפל י ע נ ע ר איז. ווי גרויס קען זיין אַ שטאָט אין פוילן? חוץ לאָדזש און וואַרשע האָט אין יעדער שטאָט אייגער דעם אַנדערן געקענט, ווי גרויס זי האָט נישט געזאָלט זיין! צו מיר איז זי נישט בלויז צוגעפאַלן מיט טרערן אין די אויגן, וואָס זי גיט מיך אַוועק, איר אויג פון קאָפּ, די שטאָט, נאָר זיך געקומען געזעגענען; אַלע יידן, וואָס האָבן נאָך געהאָפּט פון מיר אַ סך נחת צו האָבן, זענען געקומען — מיר דריקן די האַנט, און ווינטשן אַ צאתך לשלום.

טלאָמאַצקע 13

נישט נאָר די שטאָט, וואו כהאָב מיך אויפגעכאַוועט, גיט מיך אַוועק, ווי אירס אַ בן עיר, נאָר די גאַנצע שרייבערישע וואַרשע, וואו כהאָב אַזוי טיף אַריינגעשאָסן, אַז סהאָט אָפּגעהילכט איבער דער גאַנצער וועלט. אויף טלאָמאַצקע 13 איז לעבעדיק. פון אַלע טישלעך איז געווארן

ווי איין טיש, אַ לאַנגער, פון ע ק ביז ע ק. איינער נאָכן אַנדערן קומען שרייבער. די גאַנצע שרייבערישע משפחה זיצט אַרום אים—אפשר די גרעסטע מסיבה ביז דעמאָלט, די צווייטע צו דער גרעסטער ביי טלאָמאַצקע 13. וואו איז פאַראַן אַ שפּור צו דער נעכטיקער רשעות? אויסגערונען! פאַרווייעט פון אַ ווינט. מברויך בלויז קומען מיט עפּעס און דו ווערסט גלייך ווי אייגן. אַ צווייג פונעם בוים. דיין חברשקייט ווערט זיי נאָענט. און זי זעט זיך איצט אַרויס מיט זייער אַלעמענס קומען, זיצן אינאיינעם אַרום טיש, און אויך צעוואַרפן איבער דער גרויסער סאַליע. סגיסן זיך דאָ נישט קיין ווייניק, מפרעסט נישט אויפזעצנדיק. אַ קיכל, אַ גלעזל טיי, — וואָס ברויך מע מער? דער עיקר; יעדער האָט עפּעס צו זאָגן, און אַווי, אַז סזאָל ערגעץ אַרייַן, ערגעץ דערגיין, און בלייבן שטיין. אַלע זענען איצט מיט מיר, וואָס איז איבער אַ נאַכט קאַפּויער געקומען, און גייט אַזוי ברייט. און מוויל פון מיר, אַזוי ווי מהאָט נעכטן נ י ש ט געוואָלט, און נאָכמער אפשר ווי מהאָט נ י ש ט געוואָלט — אַצינד, אַז כזאָל י אַ גיין, און נאָך אין דער גאַנצער טיף און ברייט. מיט וויפיל כח כהאָב נאָר. דאָס טעאַטער דאַרף אַ מענטש. אויב די דערציילונגען דאַרף, דאָס ליד דאַרף, על אחת כמה וכמה — דאָס טעאַטער. סטעאַטער האָט וויניק שרייבער. אויף די פינגער אָפּצוציילן, און כאָפּט זיך ווער אַרויס וואָס פאַרשטייט אַ ביסל די מלאכה, — זאָל מע אים מקרב זיין (סוועגדט זיך, צי מע מיינט וואָס מרעדט). צו אים ווערן אייגן, נאָכמער ווי צו אַ דיכטער און אַ דערציילער, וואָרן אַ דראָמע איז אַ האַרטע ניס, און מדאַרף האָבן געזונטע ציין זי צו צעקנאַקן, די גאַנצע תורה ליגט אין מויל, סאיז בלויז מויל מלאָכה. דער דערציילער קען זיך וואַרפן וואו ער ווייל, זיך פאַרלירן אין אַ סך טירן, אויסמישן זיינע מענטשן, אַפילו אין זיי פאַרגעסן און זיך דערמאָנען אין זיי העט־העט, ווי נאָכן שלאָף, און שוין נאָך אַלעם. אַ דיכטער קען אָפּקומען מיט אַ ציטער אין זיין ליד, מיט בלויז אַ ציטער. און אין אַ דראָמע טאָר מע די מענטשן נישט אַראָפּלאָזן אויף אַ האַר פונעם אויג; און מע מוז זיך אַדורכדרייען אַן דעם אַלעם; אַן הימל, אַן זון, אַן וואָלקן, אַפילו אַן דער לבנה, און דערגיין מיט זיי צו יענער הויך — אַז סזאָל זיין אין זיי אי דער הימל, די זון, די וואָלקן, און אַפילו אויך די לבנה.

מיין לעצטע נאַכט אין פוילן

מיין לעצטע נאַכט אין פוילן וועלט צערעכט געמאַכט ביי אסתר רחל קאַמינסקי, אויף אַבאַזשנע גאַס, אין דער היים. דעם גאַנצן טאָג בין איך שוין מער נישט אַרויס פון איר שטוב, צו וואָס? קוקן אויף דער שטאָט? זי איז מיר שוין אַזוי אַריין אין די געדערים; אַז זי זאָל זיך אַפילו אין דער מינוט נאָך אַמאָל באַנייען מיט אַלע אירע טויזנט חנען — קען זי מיך מער נישט מאַניען. כבין נאָך ד אָ און שוין אין ד ר ו י ס ן פון איר. סאיז מיין לעצטע שטוב, וואו כבין, און ביי אסתר רחלען. איך גיב איר אַוועק מיין לעצטן טאָג אין פוילן, סקומט איר מיטן פולן מויל. איך שטיי, נאָך גאָר אַ יינג בחורל, און פאַרריס דעם קאָפּ צו איר, קוק אַרויף; די הויכע, גלייכע, ווי אַ גלייך געבוירענע, און אַ גלייך אויפגעוואַקסענע; אַ גלייכער שווערער בוים, וואָס קוקט אַרויס פון דעם געדיכטן וואַלד, וואָס הייסט יידישע אַקטיאָרן. זי טראָגט יעקב גאַרדינען אויף אירע בריייטע פּלייצעס, אומעטום, און אויך דאָרט, פון וואַנעט ער איז אַוועק — אין זיין אַמאָליקן היימלאַנד. ווי קען זי מיך כאַטש נעמען אַ קאַפּיטשקע אונטער אירע מעכטיקע פליגל? דאָ, אויף דער וואַנט, ביי איר אין שטוב, — ליגט יעקב גאַרדין אויפן בעט אַ טויטער, מיט פאַרשלאָסענע אויגן, איינגעשלאָפן האַרץ, וואָס גיט זיך מער נישט קיין ריר, און סאיז אויף דעם אויפגעשריבן דער טרויעריקער פסוק: פיניטאָ לאַ קאַמעדיע! סהאָט זיך געענדיקט ביי אים. אויף אונדזער לשון, הייסט עס: אַראָפּ פון דער בינע. נישט אמת, ער איז מיט זיין טויט נישט אַראָפּ פון איר, זי האַלט אים אויף די פיס, און אַ לעבעדיקן, זי שפּרייזט מיט אים איבער שטאָק און אי־ בער שטיין, שטאָט־אויס, שטאָט־אַיין. דאָ איז ער, קוקט אים אָן, אַ לעבעדיקן, ער לעבט אין מיר, און דורך מיר, ער איז מיין צווייטער איך. דער לעבעדיקער כוח וואָס רייסט זיך פון מיר וואו כגיי און וואו כשטיי. אַ מאָל: מיט אַ געשריי, אַ מאָל: מיט אַ געווין, און מאַכט אויפציטערן, קלאַפּן סהאָרץ, וואָס פאַר אַ כח ער איז אין מיר? און ווי ער גייט איבער דער וועלט דורך איר? וואויל איז דעם שרייבער, וואָס האָט זיין שוישפילער; וואָס טראָגט זיך אַרום מיט אים, א י ז מיט אים אויף, און לייגט זיך שלאָפן מיט אים (איך האָב נאָך אַפילו דעמאָלט נישט געחלומט: אַז איך וועל אים אויך אַ מאָל האָבן אין יוסף שייב־ גאָלד, אין טאָטן פון די „דעמבעס", — וואָס וועט זיך לייגן שלאָפן מיט אים און אויפשטיין מיט אים). אויף זיין טויט פּנים ליגט אַ דרימל, דער

בייזער מלאך פון טויט האָט עס צוגעדעקט מיט זיין שוואַרצן פליגל, און סזעט בלויז אויס ווי ער זאָל שלאָפן. זיין האַרץ איז אויף אין איר, זיין האַרץ איז וואַך, עס וואַרפט זיך ביי איר, סגרויסע האַרץ זיינס, און מקען עס הערן קלאָפן ווי נאָר זי מאַכט אויף סמויל אין „מירעלע אפרת", אין „כאַשע די יתומה", אין „די שחיטה", און אין נאָך אַנדערע שטיקער.

לעבעדיק און פריילעך

פֿאַרנאַכט־צו האָט זיך אומגעקערט אַהיים פון זיין אַר־בעט אין רעדאַקציע — י. מ. ניימאַן. ער האָט אַ שטוב ביי איר. באַלד נאָך אים — איר טאָכטער אידע קאַמינסקי מיט איר מאַן, זיגמונט טורקאָוו. זיי האָבן מיטגעברענגט אַ ניו־יאָרקער ייד, אַ הויכער, דע־מאָלט: נאָך גאָר אַ ייִנגער, אַ גלייכער, אין אַן אוניפאָרם פון אַן אַמעריקאַנער אָפיציר, וואָס איז געלעגן ווי אויסגעגאָסן אויף אים, ד״ר שמואל פאַקס. ער האָט זיך דאָ געפינען מיט אַ סך אַנדערע, זינט די מלחמה האָט געפלאַצט, און זיך גע׳ריבן אַרום שרייבער. דער „דזשאָינט", וואָס האָט דאָ אויך געטיילט די אַרעמעלייט מילך, אייל, הויזן, און נאָר דורך זיי׳נע יידן. — מוועט דערצו צולאָזן די היגע יידן? אויף וואָס האָט ער זיינע? און זיינע האָבן געגלאַנצט אין זייערע מונ־דירן, מיט קנעפּ, ווי ביי אָפיצירן — סזאָל זיין אַ נחת אויף זיי צו קוקן, און סזאָל, פאַרדאָס, זיין ווייניקער אַוועקצוגעבן די קבצנים. וואָרן זיי אַליין דאַרפן נישט לייגן אין מויל אַריין? און וועלן לעבן פון קאָ־זשעמאַנעס? ד״ר שמואל פאַקס, וואָס איז געווען אייגן מיט שרייבער ביז אין די לעצטע טעג פון זיין לעבן — ער איז דאָ ערשט נאָר וואָס געשטאָרבן — האָט זיך גלייך מיט אַלע געגומען צו דער כוסה, און סאיז מיט אים געווען נאָך אײנער אויף צו דערהרגענען די נאַכט. נאָר וואָס דען, מוועט גיין שלאָפן? אַז כדאַרף אין דער פרי גיין צו דער באַן, וועט מע זיך צולייגן שלאָפן? י. מ. ניימאַן, וואָס איז געזעסן פאָר זיין צייטונג, דער „הייַנט", אין סיים — האָט געהאַט קאָרטן, און געקריגן ביי טאָג מעל אויף זיי; אַזוי האָט די „טשאָטשע" רבקה, אסתר רחל קאַמינסקיס שוועסטער, אַ שטיק יידענע, וואָס האָט גע־וואוינט מיט איר, אַנגעבאַקן אַ פוטערקוכן, און מהאָט געריסן שטיקער

פון אים, געטרינקען בראַנפן און צוגעביסן מיט פוטערקוכן. דעמאָלט — פוטערקוכן? בראַנפן? סהאַט נאָך געקענט זיין עפעס מער? ד״ר פאַקס האָט צעלייגט אַמעריקע אויף קלייניע טעלערלעך, מויל און אויערן אויפצושטעלן. די גרויסע שרייבער וואָס זענען זיך דאָרט אויסגעוואַקסן, אַקטיאָרן, צייטונגען, יידישע טעאַטערס. און די מיליאָנען יידן וואָס שטעלן זיך אויף די קעפּ, — זיי צו הערן און צו זען; משלינגט די שטיקער פון ז י י ן אַמעריקע אינאיינעם מיטן פוטערקוכן, מבאַלעקט זיך פון ביידע. ביי אַלע גלאַנצן די אויגן, אי פון בראַנפן און אי פון ז י י ן אַמעריקע. יעדער חלשט וואָס פריער דאָרט צו זיין. מיט אַזוינע גרויסע טעאַטערס? גרויסע אַקטיאָרן? גרויסע שרייבער? גרויסע צייטונגען? סאַ שאָד אין טאָג וואָס מע צעפּטרט דאָ. איך דאָרף ביי זיי זיין דער ערשטער, דער מרגל, אויסשמעקער. און אַז כוועל זען סאיז אַזוי ווי ער זאָגט, צי כאָטש אַ ביסל וויניקער ווי ער זאָגט, וועלן זיי גלייך נאָכלויפן, כאָטש אויף אַלע פיר. צי מקען, צי מקען נישט — מוועט שוין פאָרן.

פאַרטאָגס, אַז סאיז מיר אַריין אַ מידעקייט אין די ביינער (נאָך אַזאַ באַשרי־ענער נאָכט?), — ווי קען מען נעמען סקלימיקל אויף די פלייצעס, און אַוועקהולכן צו דער באַן? וואָרן, די פיס וועלן דען וועלן האָרכן און גיין? אַזוי בין איך אַריינגעקראָכן צו ניימאַנען אין בעט, און צוגעמאַכט, ליגנדיק ביי אים אַן אַ זייט — די אויגן, געוואָרן זיין ביישלעפער. וואָרן, כוועל דאָ אַ סך פאַרלירן אַז אַמעריקע וועט זיך אַוועקריקן פון מיר מיט אַ פאָר שעה, וואָס כוועל מיך דאָ איבערשלאָפן, — און זיך אַרויסגראָבלען מיט אַ צוג שפּעטער? אַ גרויסע נפקא מינה — מיט אַ צוג פריער צי דערנאָך?

אויפן צוג

דער וועג דא־דאָרט, אַרום און קיין וואַרשע, איז שוין ווי אויסגעטרעטן, און כפאָר אויף אים מיט פאַרמאַכטע אויגן. ער קריכט מיר שוין פונעם האַלדז. נאָר מחוץ לגבול, אַרויס פון פוילן, איבער אים מאָך איך בריית אַ ברכה: ברוך שפּטרני, כוועד דיינע פּטור. דער

צוג לויפט צום ים, קיין גדיניע, און דאָס רייסט ברייט אויף די אויגן. טאָרן, פֿאַמערן, — עפּעס איז עס פֿוילן און נישט פֿוילן. אין מיינע, אין די היימישע שטעט: אין לובלין, אין לאָוויטש, וואו די רוסן האָבן געזוכט פון זיי אָפּצומעקן ספּנים — זענען זיי אַלץ געבליבן טיף פֿוילישׁ, און נישט אויפן פּנים נאָר אויך אין בלוט. ווי אַזוי דען קען מען קוקן אויף לובלין און אויף לאָוויטש, נישט ווי אויף קיין ריין פֿוילישע שטעט? און דאָ וואו דער דייטש האָט זיך אַרײַנגעגעסן מיט זיינע ציין, איז אַלץ אויפגעפּרעסן געוואָרן ביזן ביין, אַז סאיז נישט מער צו דערקענען פון יענעם ביז — דעם, וואו סאיז פֿוילישע און וואו סדייטשישע? אַ שטאָט, ווי גרויס זי זאָל נישט זיין, — ווי לאַנג קען דער צוג לויפן דורך איר? ער קומט באַלד צוריק אַרויס אויפן פּעלד, און אַ וואַלד נעמט אים אַריין אין זיך ווי אין אַ פּינצטערן בויך פון אַ הונט. ער קאָפּעט זיך דורך אים אַדורך, און פֿאַטשט ווייטער מיט אַ פּריילעך פּנים, שפּייענדיק הינטער זיך מיט ווייסן געלאַסענעם רויך, צומאָלט מיט ביטער, ברוינעם, אַוויינעם און אַזוינעם, וואָס לייגט זיך ווי ערד, שוואַרצע אויפגעאָקערטע ערד; ער שלינגט אין די ברייטע שטחים מיט אַלעם מיט אַנאַנד, און בלייבט שטיין אַ פֿאַרצאַפּלטער ביים ים: דאָ גייט ער נישט ווייטער, סיידן מ׳זאָל אים נעמען און אַרײַנוואַרפן אין אים.